

ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ

ਗਜ਼ਲਾਂ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ
ਸਟੀਕ

PrabhjotS
ingh

Digitally signed by PrabhjotSingh
DN: cn=PrabhjotSingh, o, ou=pjs
& sikh Sangat forums,
email=prabh.singh@gmail.com,
c=GB
Date: 2010.01.09 17:48:26 +05'30'

ਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ

www.PunjabiLibrary.com

ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹਮ ਤੁਮ ਸਿਉ ਜੋਗੀ ॥
ਤੁਮ ਸਿਉ ਜੋਰਿ ਅਵਰ ਸੰਗਿ ਤੋਰੀ ॥

ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ

ਗਜ਼ਲਾਂ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ 'ਗੋਇਆ'

ਅਤੇ

'ਗੰਜ-ਨਾਮਾ' 'ਚੋਂ 'ਸਲਤਨਤਿ ਦਹੱਮ'

ਸਟੀਕ

(ਸ਼ਬਦਾਰਥ, ਅਰਥ, ਭਾਵਾਰਥ, ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸਮੇਤ)

ਅਨੁਵਾਦਕ

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

ਸਾਬਕ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਿੰਘ ਬੁਕਸ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

SĀCHĪ PREET
[An Annotation of Bhai Nand Lal's Works]
by
HARBHAJAN SINGH (BHAĪ SAHIB)
FORMER-PRINCIPAL,
SIKH MISSIONARY COLLEGE, AMRITSAR.

ਸਭ ਹੱਕ ਕਰਤਾ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ।

ISBN 81-7205-126-3

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1967
ਪੰਜਵੀਂ ਵਾਰ ਮਈ 1995
ਛੇਵੀਂ ਵਾਰ ਨਵੰਬਰ 1998
ਸਤਵੀਂ ਵਾਰ ਅਪ੍ਰੈਲ 2003
ਅਠਵੀਂ ਵਾਰ ਫ਼ਰਵਰੀ 2008

ਮੁੱਲ 150-00 ਰੁਪਏ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ
ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼

ਬਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 143 006

S.C.O. 223 24, ਸਿਟੀ ਸੈਂਟਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 143 001

E: singhbrog@vsnl.com
Website: www.singhbrothers.com

ਛਾਪਕ

ਸਮਰਪਣ

ਪੰਥ ਦੇ ਵਾਲੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ
ਦੀ
ਤਿੰਨ-ਸੌ-ਸਾਲਾ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਦੇ ਮਹਾਨ ਉਤਸਵ ਸਮੇਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੂਹ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ, ਅਨੰਨ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ
ਪਵਿੱਤਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ
ਜੋ
'ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ'
ਦੇ
ਅਮਰ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ, ਸਮਝਾਉਂਦੇ
ਤੇ
ਕਮਾਉਂਦੇ
ਅਤੇ
ਪੰਥ ਨੂੰ 'ਨਿਰਮਲ' ਤੇ 'ਨਿਰਾਲਾ'
ਵੇਖਣ ਤੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਦਾ ਤੱਤਪਰ ਹਨ।

ਤਤਕਰਾ

ਮੁਖ ਸ਼ਬਦ (ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ)	੭
ਭੂਮਿਕਾ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ	੧੦
ਭੂਮਿਕਾ ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ	੧੧
ਭੂਮਿਕਾ ਚੌਥੀ ਐਡੀਸ਼ਨ	੧੨
ਭੂਮਿਕਾ ਪੰਜਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ	੧੩
ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ 'ਗੋਇਆ'	੧੫

ਗਜ਼ਲਾਂ

੧. ਹਵਾਏ ਬੰਦਗੀ ਆਵੁਰਦ, ਦਰ ਵਜੂਦ ਮਰਾ	੨੬
੨. ਦੀਨੋ ਦੁਨੀਆ, ਦਰ ਕਮੰਦਿ ਆਂ ਪਰੀ ਰੁਖਸਾਰਿ ਮਾ	੩੧
੩. ਬ-ਦਿਹ ਸਾਕੀ ਮਰਾ ਯਕ ਜਾਮਿ, ਜਾਂ ਰੰਗੀਨੀਏ ਦਿਲ-ਹਾ	੩੬
੪. ਬਯਾ ਐ ਸਾਕੀਏ ਰੰਗੀਨ, ਜਿ ਮੈ ਪੁਰ ਕੁਨ ਅੱਯਾਗ ਈ ਜਾ	੪੧
੫. ਰਹ ਰਸਾਨਿ, ਰਾਹਿ ਹੱਕ, ਆਮਦ ਅਦਬ	੪੬
੬. ਦਿਲ ਅਗਰ ਦਾਨਾ ਬਵਦ, ਅੰਦਰ ਕਿਨਾਰਸ਼ ਯਾਰ ਹਸੂ	੫੧
੭. ਅਜ ਪੇਸ਼ਿ ਚਸ਼ਮ, ਆਂ ਬੁਤਿ ਨਾ-ਮਿਹਰਬਾਂ ਗੁਜ਼ੱਸੂ	੫੭
੮. ਬਦਰ, ਦਰ ਪੇਸ਼ਿ ਰੁਖਤ, ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ, ਅਸੂ	੬੧
੯. ਗਦਾਏ ਕੂਏ, ਤੁਰਾ, ਮੈਲਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ, ਨੇਸੂ	੬੬
੧੦. ਦਰਮਿਆਨਿ ਬਜ਼ਮਿ ਮਾ, ਜੁਜ਼ ਕਿੱਸਾ-ਇ-ਜਾਨਾਨਾ ਨੇਸੂ	੭੦
੧੧. ਦਿਲ ਅਗਰ ਦਰ ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫਿ ਦੋਤਾ, ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸੂ	੭੪
੧੨. ਇਮ-ਸ਼ਬ, ਬ-ਤਮਾਸ਼ਾ-ਇ ਰੁਖਿ ਯਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫੂ	੭੮
੧੩. ਦੀਦੀ, ਆਖਰ ਤਾਲਬਿ ਮੌਲਾ, ਰਹਿ ਮੌਲਾ ਗਿਫੂ	੮੨
੧੪. ਦਿਲਿ ਮਨ, ਦਰ ਫਰਾਕਿ ਯਾਰ, ਬ-ਸ਼ੋਖੂ	੮੭
੧੫. ਅਜ ਦੋ ਚਸ਼ਮਿ ਮਸਤ ਸੁਅਲਾ ਅਲ-ਗਿਆਸ	੯੧
੧੬. ਮਸਤ ਰਾ, ਬਾ ਜਾਮਿ ਰੰਗੀਂ, ਇਹਤਿਆਜ	੯੫
੧੭. ਐ ਜੁਲਫਿ ਅੰਬਰੀਨਿ ਤੋ, ਗੋਇਆ ਨਕ਼ਾਬਿ ਸੁਬਹ	੯੯
੧੮. ਮੇ ਬੁਰਦ ਦੀਨੋ ਦਿਲਮ, ਈ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੋਖ	੧੦੩
੧੯. ਬ-ਹੋਸ਼ ਬਾਸ਼ ਕਿ ਹੰਗਾਮਿ ਨੋ-ਬਹਾਰ ਆਮਦ	੧੦੬
੨੦. ਹਥੀਸ਼! ਆਸ਼ਕਿ ਬੇਦਰਦ ਰਾ, ਦਵਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ	੧੧੦
੨੧. ਸਬਾਅ, ਚੁੰ ਹਲਕਾ-ਹਾਏ ਜੁਲਫਿ ਉ ਰਾ, ਸ਼ਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜਦ	੧੧੪
੨੨. ਹਯਦਹ ਹਜ਼ਾਰ ਸਜਦਾ, ਬਸੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੱਦ	੧੧੯
੨੩. ਐ ਗਰਦਸ਼ਿ ਚਸ਼ਮੇ ਤੋ, ਕਿ: ਅੱਯਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ	੧੨੫

੨੪. ਤਾ ਲਾਅਲਿ ਜਾਂ ਫਜ਼ਾਏ ਤੋ, ਗੋਇਆ ਨਮੇ ਸਵੱਦ	੧੨੯
੨੫. ਚੁੰ ਮਾਹਿ ਦੋ ਹਫ਼ਤਾ, ਰੂ-ਨੁਮਾਈ, ਚਿ ਸਵੱਦ	੧੩੩
੨੬. ਕਦਮ ਆਂ ਬਿਹ, ਕਿ: ਦਰ ਰਾਹਿ ਖੁਦਾ, ਪੈਮੁਦਹ ਮੇ-ਬਾਸਦ	੧੩੭
੨੭. ਹਜ਼ਾਰ ਤਖ਼ਤਿ ਮੁਰੱਸਾ, ਫ਼ਿਤਾਦਹ ਦਰ ਰਾਹ ਅੰਦ	੧੪੧
੨੮. ਗਰ ਦਸਤਿ ਮਨ ਹਮੇਸ਼ ਪਏ ਕਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ	੧੪੪
੨੯. ਕੀਸੁ ਇਮਰੋਜ਼, ਕਿ: ਸੋਦਾ-ਏ ਨਿਗਾਰੇ ਦਾਰਦ	੧੪੯
੩੦. ਕਸੇ, ਬਹਾਲਿ ਗਹੀਬਾਨਿ ਬੇ-ਨਵਾ, ਨਾ ਰਸੱਦ	੧੫੩
੩੧. ਮੁਸ਼ਤਿ ਖ਼ਾਕਿ ਦਰਗਹ ਉ, ਕੀਮੀਆਗਰ ਮੇ ਕੁਨੱਦ	੧੫੭
੩੨. ਮਿਸਲਿ ਦਹਾਨਿ ਤੰਗ ਤੋ, ਤੁੰਗਿ ਸੱਕਰ ਨਾ ਬਾਸਦ	੧੬੧
੩੩. ਗੁਲਿ ਹੋਲੀ, ਬਬਾਗਿ ਦਹਰ ਬੁ ਕਰਦ	੧੬੫
੩੪. ਜ਼ਿਕਰਿ ਵਸਫ਼ਸ਼, ਬਰ ਜ਼ਬਾਂ, ਬਾਸਦ ਲਜ਼ੀਜ਼	੧੬੯
੩੫. ਆਰਫ਼ਾਂ ਰਾ, ਸੁਏ ਉ, ਬਾਸਦ ਲਜ਼ੀਜ਼	੧੭੨
੩੬. ਜ਼ਿ ਫ਼ੈਜ਼ਿ ਮੁਕੱਦਮਤ, ਐ ਆਬਰੁਏ ਫ਼ਸਲਿ ਬਹਾਰ	੧੭੫
੩੭. ਮਨ ਅਜ਼ ਜਵਾਅ ਕਿ: ਪੀਰ ਸੁਦਮ, ਦਰ ਕਿਨਾਰਿ ਉਮਰ	੧੭੯
੩੮. ਮਾ ਕਿ ਦੀਦੇਮ ਸਰਿ ਕੁਏ ਤੋ, ਐ ਮਹਿਰਮਿ ਰਾਜ਼	੧੮੩
੩੯. ਜੁਮਲਹ ਆਲਮ, ਬੇ ਤੋ, ਹੈਰਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ	੧੮੬
੪੦. ਮੁਦਾਮ ਬਾਦਹ ਕਸੇ, ਸੁਫ਼ੀਏ ਸਿਫ਼ਾ, ਮੇ ਬਾਸ	੧੮੯
੪੧. ਹਮਾ ਰਾ ਸੀਨਾ-ਇ ਬਿਰਯਾਨਸਤੋ, ਬਿਰਯਾਨਸਤੋ, ਬਿਰਯਾਨਸ	੧੯੩
੪੨. ਹਰ ਕਸ ਸੁਨੀਦਾ ਅਸੁ ਬ-ਦਿਲ, ਗੁਫ਼ਤਰੁਏ ਖ਼ਾਸ	੧੯੬
੪੩. ਬਯਾ ਚੁ ਸਰਵਿ ਖ਼ੁਰਾਮਾਂ, ਦਮੇ, ਬ-ਸੈਰਿ ਰਿਆਜ਼	੧੯੯
੪੪. ਬਸਕਿ: ਮਾ ਰਾ ਹਸੁ ਬਾ ਤੋ, ਇਰਤਬਾਤ	੨੦੨
੪੫. ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ ਕਿ: ਰਵੀ, ਜਾਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼	੨੦੫
੪੬. ਐ ਰੁਖ਼ੇ ਤੋ, ਰੋਨਕਿ ਬਾਜ਼ਾਰਿ ਸ਼ਮਾਅ	੨੦੮
੪੭. ਸਾਕੀਆ ਬਰਖ਼ੇਜ਼, ਵ ਹਾਂ ਪੁਰ ਕੁਨ ਅਯਾਗ	੨੧੩
੪੮. ਗਰ ਜ਼ਿ ਰਾਹਿ ਸ਼ੋਕ, ਸਾਜ਼ੀ ਸੀਨਾ ਸਾਫ਼	੨੧੭
੪੯. ਰਬੁਦ ਮਕੱਦਮਿ ਵਸਲਸ਼, ਜ਼ ਮਨ, ਇਨਾਨਿ ਫ਼ਿਰਾਕ	੨੨੧
੫੦. ਬ-ਸ਼ਨੋ ਅਜ਼ ਮਨ ਹਰਫ਼, ਅਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰਿ ਇਬਕ	੨੨੪
੫੧. ਜ਼ਾਂ ਆਫ਼ਰੀਦਾ ਅਸੁ ਮਰਾ, ਆਂ ਖੁਦਾਏ ਪਾਕ	੨੨੯
੫੨. ਐ ਕਮਾਲਿ ਤੋ, ਕਮਾਲਸਤੋ, ਕਮਾਲਸਤੋ, ਕਮਾਲ	੨੩੩
੫੩. ਚੁੰ ਖੁਦਾ ਹਾਜ਼ਿਰ-ਅਸੁ, ਦਰ ਹਮਹ-ਹਾਲ	੨੩੮
੫੪. ਮਾ ਕਿ: ਖੁਦ, ਹਰ ਬੰਦਾ-ਇ ਹੱਕ ਰਾ, ਖੁਦਾ ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ	੨੪੨
੫੫. ਦਰੁਨਿ ਮਰਦਮਕਿ ਦੀਦਹ, ਦਿਲ-ਰੁਬਾ ਦੀਦਮ	੨੪੫
੫੬. ਅਜ਼ ਦੋਸਤ, ਗ਼ੈਰਿ ਦੋਸਤ, ਤਮੱਨਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ	੨੪੯
੫੭. ਮਾ ਬ-ਯਾਦਿ ਹੱਕ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ਿੰਦਾ-ਏਮ	੨੫੨
੫੮. ਮਾ ਬੰਦਾ-ਇ ਇਬਕੇਮ, ਖੁਦਾ ਰਾ ਨ ਬਨਾਸੇਮ	੨੫੬
੫੯. ਹਰ ਗਹ ਨਜ਼ਰ, ਬ-ਜਾਨਬਿ ਦਿਲਦਾਰ, ਮੇ ਕੁਨੇਮ	੨੬੦

੬੦. ਨਮੋ ਗੁੰਜਦ ਬ-ਚਸਮਿ ਗੈਰ, ਸਾਹਿ ਖੁਦ ਪਸਦਿ ਮਨ	੨੬੪
੬੧. ਗਿਰੀਆਂ ਸੁਦਾ ਇੰਦਲੀਬ, ਅਜ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ	੨੬੭
੬੨. ਸਾਕੀ, ਮਰਾ ਤੋ, ਜੁੱਰਾ-ਇ, ਜਾਂ ਇਬਤਿਆਕ, ਦੇਹ	੨੭੦
੬੩. ਬੇਵਫਾ ਨੇਸੁ ਕਸੇ, ਗਰ ਤੂੰ ਵਫਾਦਾਰ ਸਵੀ	੨੭੩

ਰੁਬਾਈਆਂ

੧. ਹਰ ਕਸ ਕਿ ਜਿ ਸੌਕਿ ਤੋ, ਕੁਦਮ ਅਜ ਸਰ ਸਾਖਤ	੨੭੭
੨. ਕੋਰ ਅਸੁ ਹਰ ਆ ਚਸਮ, ਕਿ ਹੱਕ ਰਾ ਨਾ-ਸਨਾਖਤ	੨੭੭
੩. ਈ ਚਸਮਿ ਤੋ ਖਾਨਹ-ਦਾਰਿ ਆ ਜਾਨਾਨ ਅਸੁ	੨੭੮
੪. ਹਰ ਦਿਲ ਕਿ: ਬ-ਰਾਹਿ ਦੋਸਤ, ਜਾਨਾਂ ਸੁਦਹ ਅਸੁ	੨੭੮
੫. ਈ ਆਮਦੋ-ਰਫਤ, ਜੁਜ ਦਮੇ, ਬੇਸ ਨ ਬੁਦ	੨੭੯
੬. ਹਰ ਬੰਦਾ ਕਿ: ਤਾਲਬਿ ਮੌਲਾ ਬਾਸਦ	੨੭੯
੭. ਦਰ ਦਹਰ ਕਿ: ਮਰਦਾਨਿ ਖੁਦਾ, ਆਮਦਾ-ਅੰਦ	੨੮੦
੮. ਦਰ ਮਜ਼ਹਬਿ ਮਾ, ਗੈਰ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਨ ਕੁਨੰਦ	੨੮੦
੯. ਯਕ ਜੁੱਰਾ ਅਗਰ ਸੌਕਿ ਅਲਾਹੀ ਬਾਸਦ	੨੮੧
੧੦. ਹਰ ਕਸ, ਬ-ਜਹਾਂ, ਨਸਵੋ ਨੁਮਾ ਮੇ ਖਾਹਦ	੨੮੧
੧੧. ਪੁਰ ਗਸ਼ਤ, ਜਿ ਸਰ ਤਾ ਬ-ਕਦਮ, ਨੂਰ-ਉਲ-ਨੂਰ	੨੮੨
੧੨. ਈ ਉਮਰਿ ਗਿਰਾਂ ਮਾਇਆ, ਕਿ ਬਰਬਾਦ ਸਵੱਦ	੨੮੨
੧੩. ਦਰ ਹਾਸਲਿ ਉਮਰ, ਆ ਚਿ: ਮਾ ਯਾਫਤਾ-ਏਮ	੨੮੩
੧੪. ਅਜ ਖਾਕਿ ਦਰਤ, ਤੂਤੀਆ ਯਾਫਤਾ-ਏਮ	੨੮੩
੧੫. 'ਗੋਇਆ', ਖਬਰ, ਅਜ ਯਾਦਿ ਖੁਦਾ, ਯਾਫਤਾ-ਏਮ	੨੮੪
੧੬. ਗੋਇਆ, ਤਾ ਕੈ, ਦਰੀ ਸ਼ਰਾਏ ਮਾਅਦੂਮ	੨੮੪
੧੭. ਮੌਜੂਦ ਖੁਦਾ ਅਸਤ, ਤੂ ਕਿਰਾ ਮੇ ਜੋਈ	੨੮੫
੧੮. 'ਗੋਇਆ', ਅਗਰ ਆ ਜਮਾਲ ਦੀਦਨ ਦਾਰੀ	੨੮੬

ਬੈਂਤ

੧. ਦਿਲਿ ਜ਼ਾਲਮ, ਬ-ਕੁਸਦਿ ਕੁਸ਼ਤਨਿ ਮਾਸੁ	੨੮੭
੨. ਓ ਦਰੀ ਫਿਕਰ, ਤਾ ਬ-ਮਾ, ਚਿ ਕੁਨੰਦ	੨੮੭
੩. ਮ-ਬਰ, ਐ ਬਾਦ, ਖਾਕਮ, ਅਜ ਦਰਿ ਦੋਸੁ	੨੮੮
੪. ਨੇਸੁ ਗੈਰ ਅਜਾਂ ਸੱਨਮ, ਦਰ ਪਰਦਾ-ਇ ਦੈਰੋ ਹਰਮ	੨੮੮
੫. ਆਸਮਾਂ ਸਿਜਦਾ ਕੁਨੰਦ, ਪੇਸ਼ਿ ਜਮੀਂ, ਕਿ ਬਰ ਓ	੨੮੮
੬. ਬ-ਜ਼ੇਰਿ ਸਾਇਆ-ਇ ਤੂਬਾ, ਮੁਰਾਦਹਾ ਯਾਬੀ	

ਅਜ ਸਲਤਨਤਿ ਦਹੱਮ (ਗੰਜ-ਨਾਮਾ)

ਨਾਸਰੋ ਮਨਸੂਰ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ

੨੯੦-੨੯੬

ਮੁਖ-ਸ਼ਬਦ

(ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ)

ਲੇਖਕ ਨੂੰ, ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਸ਼ਹੀਦ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ 'ਗੋਇਆ' ਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚਣ ਤੇ ਵੀਚਾਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਇਆ' (ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ) ਦਾ ਨਾਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਸਿਖ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੁਵੱਲੀ, ਅਜ਼ਲੀ ਤੇ ਅਮਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ, ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ, ਟੀਕੇ ਤੇ ਉਲਥੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ। ਸਭ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ, ਅਸਾਂ ਇਥੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਜ਼ਬਰ, ਜ਼ੋਰ, ਹਾਇ ਮੁਖ਼ਤਫ਼ੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਥਾਂ ਸਿਰ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੀ 'ਇਜ਼ਾਫ਼ਤ' ਨੂੰ, 'f' ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਦੀ ਥਾਂ, 'ਲਾਂ' ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਦੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਉਕਾਈ ਦੂਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਾਰਸੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਸੱਜਣ ਵੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ, ਸੁਧ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਸਕਣ। ਸੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਹੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਜਾਨ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਵਾਧੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ

੧. ਹਰੇਕ ਗ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਪੰਨੇ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਕੇ, ਹੇਠਾਂ, ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਉਲਥਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਜਿਥੇ ਸਮੁੱਚੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਵਾਚਣ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕੇਗਾ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ ਨੂੰ ਵਾਚ ਕੇ ਵੀ ਲੁਤਫ਼-ਅੰਦੋਜ ਹੋਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਵਿਚ ਉਲਥਾ, ਉਸਤਾਦ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਉਸਤਾਦ-ਸ: ਵਿਧਾਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਤੀਰ' ਨੇ ਜਿਸ ਸਾਦਗੀ, ਸਰਲਤਾ, ਸੰਖੇਪਤਾ, ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਤੇ ਢੁਕਵੀਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਮੁਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਸੰਗੀਤਕ ਲੈਅ ਵਿਚ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਆਪ ਹੈ।^੧

੨. ਹਰੇਕ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਉਪਰੰਤ ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਥਾਂ ਬਚੀ ਹੈ, ਓਥੇ ਓਥੇ 'ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ' ਵਿਚੋਂ, ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੇ ਭਾਵ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਸ਼ੋਅਰ (ਅਰਥਾਂ ਸਹਿਤ) ਦੇ ਕੇ, ਮਜ਼ਮੂਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਰਸੀਲਾ ਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

੧. ਤੀਰ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ ਵਖਰੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕਾਵਿ-ਅਨੁਵਾਦ ਲੇਖਕ ਵਲੋਂ ਹੈ।

੩. 'ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਇਆ' ਦਾ ਸਟੀਕ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਰਚਨਾ 'ਗੰਜ-ਨਾਮਾ' ਵਿਚੋਂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਲਿਖੀ 'ਸਲਤਨਤਿ ਦਹੌਮ' ਦੇ ੫੬ ਸ਼ੇਅਰ, 'ਨਾਸਰੋ ਮਨਸੂਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ', ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਰਚਨਾ ਵੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਵਾਂਗ, ਸੰਗਤਾਂ, ਕਵੀਆਂ, ਲੈਕਚਰਾਰਾਂ ਤੇ ਰਾਗੀਆਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਰੀਝ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸੁਣੀ, ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੪ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ 'ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਇਆ' ਤੇ 'ਸਲਤਨਤਿ ਦਹੌਮ' ਨੂੰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਫ਼ਾਰਸੀ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਸੱਜਣ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਾਵਿ ਨੂੰ ਵਾਚ ਕੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਣਗੇ। (ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਇਕ ਕਾਰਨਾਂ-ਵਸ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਅਗਲੀਆਂ ਐਡੀਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ।)

੫. ਅਸਾਂ ਖੋਜ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਮੁਕੰਮਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਪਿਛੇ ਛਪੇ ਟੀਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਹਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਕਈ ਅਧੂਰੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਗ਼ਜ਼ਲ ਨੰ: ੩੧, ੪੨ ਤੇ ੪੭ ਵਿਚ ਇਕ ਇਕ ਸ਼ੇਅਰ ਅਤੇ ਗ਼ਜ਼ਲ ਨੰ: ੫੨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਂ ਸ਼ੇਅਰਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗ਼ਜ਼ਲ ਨੰ: ੧੮, ੬੧ ਤੇ ੬੨ ਪਹਿਲਿਆਂ ਟੀਕਿਆਂ ਵਿਚ ਅਲੋਪ ਹਨ।

੬. ਹਰ ਨਵੀਂ ਗ਼ਜ਼ਲ ਨਵੇਂ ਸਫ਼ੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹਰ ਸ਼ੇਅਰ ਦੀ ਹਰੇਕ ਸਤਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

੭. ਤੁਕ ਅਰਥ (Paraphrase) ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਮੂਲ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਰਤੇ ਵਾਧੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

੮. ਜਿਥੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਦਾ ਤਤਕਰਾ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰੇਕ ਸਫ਼ੇ ਉਪਰ ਚਲਦੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦਾ ਨੰਬਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਪਾਠਕ ਜਨ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪਦਾਰਥ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ।

੯. ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ, ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਖੋਜੀਆਂ ਲਈ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਖੇਪ ਤੇ ਭਾਵ-ਪੂਰਤ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣਾਂ ਵਲੋਂ ਪੁੱਜੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ ਅਗਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਡਾਕਟਰ ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਟਰਿਪਲ ਐਮ. ਏ.), ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਹਾਰਦਿਕ ਰਿਣੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਬਹੁ-ਮੁੱਲੀ ਰਾਏ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਅ-ਸੰਕੋਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ 'ਸਿੰਘ ਬਦਰਜ਼' ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸੁਚੱਜੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਰੇ ਉੱਦਮ ਦੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਹਨ।

ਭੂਮਿਕਾ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ

‘ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ’ ਦੀ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਜਿੱਥੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸੁਕਰਾਨੇ ਵਿਚ, ਵਿਸਮਾਦੀ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਮੁਗਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਮੈਂ ਦਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਿ-ਪਰਵਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਖਿਆ ਦਾ ਵੀ ਜਾਚਕ ਹਾਂ ਕਿ ਛਪਾਈ ਦੀਆਂ ਵਰਤਮਾਨ ਔਕੜਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਵਰਤਮਾਨ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ, ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਹੀ ਫਾਰਸੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਦਾ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ। ਹਾਂ ਇਹ ਕਾਵਿ-ਅਨੁਵਾਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਵਖਰਾ ਛਾਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਪੁਸਤਕ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਵਖਰੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਿਚ ਜੋ ਵਿਦਵਾਨ ਸੱਜਣਾਂ ਵਲੋਂ ਅਮੋਲਕ ਰਾਵਾਂ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਸ: ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ (ਹੁਣ ਚੇਅਰਮੈਨ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬ) ਵਲੋਂ ਓਦੋਂ ਲਿਖੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

“ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਡੁੰਘੇ ਅਧਿਐਨ ਪਿਛੋਂ, ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਲਿਖਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਪਰੋੜ ਵਿਦਵਾਨ ਪਾਸੋਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸੁਚੱਜਤਾ ਨਾਲ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਹੈ.....। ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ, ਮਾਈ ਸੇਵਾਂ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵਾਲੇ, ਜੋ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹਨ, ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੀ ਛਪਾਈ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ।”

ਪੂਰਨ ਆਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ‘ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿਖ’ ਦੀ ਅਜ਼ਲੀ ਤੇ ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ-ਗੀਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਸਮਝਾਉਣ ਤੇ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਗੇ ਪਾਠਕ, ਲੇਖਕ ਦੀ ਇਸ ਨਿਮਾਣੀ ਜਿਹੀ ਘਾਲਣਾ ਤੋਂ ਫੈਜ਼ਯਾਬ ਹੋਣਗੇ।

੨੮ ਮਾਰਚ, ੧੯੭੫
(ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ)

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਭੂਮਿਕਾ ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ

‘ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ’ ਦੀ ਤੀਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਸੁਹਿਰਦ ਤੇ ਸੁਯੋਗ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ, ਮੇਰਾ ਰੋਮ ਰੋਮ ‘ਕਾਦਿਰੇ ਹਰ ਕਾਰ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ’ ਦਾ ਕ੍ਰਿਤੱਗਯ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਰੁੱਠ ਕੇ ਇਸ ਕੀਟ ਨੂੰ ਐਸੀ ਉੱਚਤਮ ਕਾਰੇ ਲਾਇਆ। ਸੱਚ ਜਾਣੋ, ਜਦ ਵੀ, ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ‘ਗੋਇਆ’ ਜੀ ਦੇ ਪਾਕ ਕਲਾਮ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਵਾਚਦਾ, ਵੀਚਾਰਦਾ ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਿਦਕ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਮੇਰੇ ਪੁਰ ਅੰਦਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਰ ਵੀ ਪੁਖਤਰੀ ਪਕੜਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪੂਰਵਕ, ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਨੂੰ, ਇੱਕ-ਮਨ, ਇੱਕ-ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਵੀਚਾਰੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ‘ਸਿੱਖੀ ਦਾਨ, ਕੇਸ ਦਾਨ, ਰਹਿਤ ਦਾਨ, ਵਿਸਾਹ ਦਾਨ ਅਤੇ ਦਾਨਾਂ ਸਿਰ ਦਾਨ—ਨਾਮ ਦਾਨ’ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਿਅ ਪਾਠਕ ਜੀ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਵੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਹੋਰ ਸੋਧ-ਸੁਧਾਈ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਵਾਰੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਉਲਥਾ ਵੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਵਿਤਾ-ਅਨੁਵਾਦ ਮੇਰੇ ਸੁਹਿਰਦ ਮਿੱਤਰ—ਸ: ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ‘ਗਲੋਤ੍ਰਾ’, ਐਮ. ਏ. ਬੀ. ਟੀ. ਤੇ ਦਾਸ ਨੇ ਇਕੱਠਿਆਂ, ਵੱਡੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪੂਰਨ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕ ਜੀ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਵੀਰ।

ਮਾਰਚ, ੧੯੮੪

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸਨ ਦਾਸ
ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ
(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

ਭੂਮਿਕਾ ਚੌਥੀ ਐਡੀਸ਼ਨ

ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਵਿਚਕਾਰ ਸਦਾ ਇੱਕ ਵਿੱਥ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ 'ਸਾਚੀ ਪ੍ਰੀਤਿ' ਦੀ ਹਰ ਨਵੀਂ ਛਾਪ ਸਮੇਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸੋਧ-ਸੁਧਾਈ ਤੇ ਵਾਧੇ-ਘਾਟੇ ਕਰਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੱਥਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਉਂ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ।

ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਦੀਵਾਨ ਗੋਇਆ' ਵਿਚ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਅਨਿੰਨ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਗਤੀ, ਗੁਰਮਤਿ-ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਜਿਹੀ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਦਾ ਕਮਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ, ਇਸ ਦਾਸਰੇ ਵੱਲੋਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਤਰੁੱਠ ਕੇ ਬਖਸ਼ੇ ਬਲ-ਬੁਧਿ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਬਿਆਨੀਆਂ ਰਹੱਸ-ਮਈ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਉਚਿਆਈਆਂ ਦਾ ਅੰਸ਼-ਮਾਤ੍ਰ ਅਕਸ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਤਾਰਨ ਦਾ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਜਤਨ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੇ ਕਦਰ-ਦਾਨੀ ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਹੀ ਇਹ ਐਡੀਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰ-ਕੰਵਲਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਆਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ

ਨ ਗੋਇਮਤ, ਕਿ: ਸੁਏ ਦੈਰ ਯਾ ਹਰਮ ਮੇ ਰੋ।

ਬ-ਹਰ ਤਰਫ ਕਿ: ਰਵੀ, ਜਾਨਬਿ ਖੁਦਾ ਮੇ ਬਾਬ ॥੪॥

(ਗ਼ਜ਼ਲ ੪੦)

ਅਨੁਵਾਦ ਮੈ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਮੰਦਰ ਜਾ ਤੂੰ, ਜਾਂ ਮਸਜਦ ਵਲ ਜਾਵੀਂ ਤੂੰ।

ਜਿਧਰ ਵੀ ਜਾਵੇਂ, ਓਧਰ ਬੀਬਾ, ਰੱਬ ਦੇ ਪਾਸੇ ਜਾਵੀਂ ਤੂੰ।

ਦਾ ਹੱਕੀ ਨਾਅਰਾ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ 'ਗੋਇਆ ਜੀ' ਦੇ ਇਸ ਪਾਕ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ-ਕੁਸ਼ਾ ਪਾਕ ਕਲਾਮ ਤੋਂ ਕੋਈ ਘਰ, ਕੋਈ ਮੰਦਰ, ਮਸਜਦ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵੀ, ਅਛੋਹ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

੧੧੮੬/੧੮-ਸੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

੧੩.੮.੮੬

ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦਾ
'ਮੁਲ ਖਰੀਦੀ ਲਾਲਾ ਗੋਲਾ'

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ

(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

ਭੂਮਿਕਾ ਪੰਜਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ

ਇਸ ਦਾਸਰੇ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਤਰੁੱਠ ਕੇ ਬਖਸ਼ੀ ਬੁੱਧ ਅਨੁਸਾਰ 'ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਆਖਿਆ' ਹਿਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਟ੍ਰੈਕਟ ਆਦਿ ਲਿਖਣ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਮਾਣਾ ਤੇ ਤੁੱਛ ਜਿਹਾ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰ-ਸ਼ਰਧਾ ਭਿੱਜੇ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਗੋਹੜ-ਪ੍ਰਗਟਾਉ ਪਾਕ ਕਲਾਮ ਵਿੱਚ ਕੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਹੈ ਕਿ ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ, ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਸੰਦ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅਪਣਾਈ ਹੈ, ਹਾਂ ਜੀ

'ਆਖ਼ਰ, ਕੋਈ ਤੋ ਬਾਤ ਹੈ 'ਗੋਇਆ ਕਲਾਮ ਮੇ'।

ਗੁਰੂ ਕਰੇ ਕਿ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ, ਜਦ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਕਰ ਕੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਵਾਂ, ਓਦੋਂ ਵੀ ਹਸ਼ਰ ਤਕ ਬਦਸਤੂਰ ਜਾਰੀ ਰਹੇ! 'ਸਾਧ ਬਚਨ ਅਟਲਾਧਾ' ਵਾਲਾ ਸੱਚ ਵਰਤੇ!

੭ ਜਨਵਰੀ ੧੯੯੫
(ਕਲਗੀਧਰ ਅਵਤਾਰ-ਪੁਰਬ)

ਗੁਰੂ-ਨਾਨਕ ਘਰ ਦਾ ਗੋਲਾ
ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ 'ਗੋਇਆ'

'ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੀ, ਜਾਗਤ ਜੋਤ ਦੇ ਪੂਜਾਰੀ—ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ—ਦੀ ਅਜੋੜ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਸੀਮਤ ਮਨੁੱਖ-ਬੁਧੀ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਸਮਕਾਲੀਏ ਤੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ, ਪੜਚੋਲੀਆਂ, ਅਨ-ਮੱਤੀਆਂ, ਕਵੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਲੋਂ ਵਿੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਆਨਣ ਦਾ ਜਤਨ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਰਦ-ਅਗੰਮਤਾ ਤੇ 'ਆਪੋ ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ' ਕਰ ਕੇ ਦਰਸਾਇਆ ਤੇ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਨੇ ਸਰਬੰਸ-ਦਾਨੀ ਅਦੁੱਤੀ ਜੋਧਾ, ਧਰਮ-ਰਖਯਕ ਤੇ ਵੱਡ-ਉਪਕਾਰੀ ਆਖ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਹਨ। ਜੇ ਕੁਝ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਖੰਡ-ਪ੍ਰਹਾਰਕ, ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਪੰਥ ਦਾ ਵਾਲੀ ਕਰ ਕੇ ਪੂਜਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੇ ਮਹਾਨ ਕਵੀ, ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਹਾਨ ਉਸਰੱਈਆ ਤੇ ਇਕ ਅਕਾਲ ਦਾ ਪੂਜਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ, ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਬਾਰੇ ਖਿੱਚੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਚਿੱਤਰ ਅਧੂਰੇ ਅਧੂਰੇ ਭਾਸਣਗੇ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰੀ ਕਵੀ ਤੇ ਅਨਿੰਨ ਸਿਖ, ਆਸ਼ਕ-ਸਾਦਿਕ—ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ—ਵੱਲੋਂ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿਖ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਰੀਤ ਦੀ ਖਿੱਚੀ ਤਸਵੀਰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗਹਿਰਾਈਆਂ 'ਚੋਂ ਸਫੁਟ ਨਿਕਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਇਸ ਅਲੌਕਿਕ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਕਮਾਲ ਦਾ ਰਾਜ ਕੀ ਸੀ? ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੱਥਲੀ, ਬੇਨਜ਼ੀਰ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਿੱਜੇ ਜੀਵਨ ਉੱਤੇ ਇਕ ਸਰਸਰੀ ਝਾਤ ਮਾਰਨੀ ਪਵੇਗੀ

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਸ੍ਰੀ ਛੱਜੂ ਰਾਮ ਖੱਤਰੀ, ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਕੰਮ-ਕਾਜ ਦੀ ਢੁੰਡ ਵਿਚ ਆਪ ਸੰਨ ੧੬੩੦ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵਤਨ, ਪੰਜਾਬ ਛੱਡ ਕੇ, ਗਜ਼ਨੀ (ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ) ਜਾ ਵੱਸੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਬਲ-ਬੋਝੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਹਾਕਿਮ, ਨਵਾਬ ਮੁਅੱਯੂਦੀਨ ਦੇ ਮੀਰ ਮੁਨਸ਼ੀ (ਦੀਵਾਨ) ਬਾਪ ਲਏ ਗਏ। ਯੋਗ, ਚਤੁਰ, ਮਿਹਨਤੀ ਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਾਕਿਮ ਦੇ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹੋ ਨਿਬੜੇ।

ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੁ ਤੱਕ ਆਪ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਜੋ ਸੰਤਾਨ ਵੀ ਹੋਈ, ਉਹ ਰੱਬੀ ਰਜ਼ਾ ਅਧੀਨ ਕਾਲ-ਵੱਸ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਆਖਰ, ਸੰਨ ੧੬੩੩ ਵਿਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਬਾਲਕ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਨੰਦ ਲਾਲ' ਰੱਖਿਆ। ਵਿਦਵਾਨ ਪਿਤਾ ਨੇ, ਹੋਣਹਾਰ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ, ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ, ਫਾਰਸੀ ਤੇ ਅਰਬੀ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਬਾਲਕ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਅਤੀ ਤਰਲ ਤੇ ਤੀਖਣ ਸੀ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਭਾਰੀ ਭੰਡਾਰ

ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਦੀਵਾਨ ਛੱਜ ਰਾਮ ਜੀ ਸਰਲ ਤੇ ਸਾਧੂ ਸੁਭਾਵ ਦੇ ਵੀਚਾਰਵਾਨ ਸੱਜਣ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦੇ ਗਏ।

ਦੀਵਾਨ ਸਾਹਿਬ, ਰਾਮਾਨੰਦੀ ਬੈਰਾਗੀਆਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਨ। ਜਦ 'ਬਾਲਕ' ਦੀ ਆਯੂ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਕੁਲਾਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੈਸ਼ਨਵ ਧਰਮ ਦੀ ਦੀਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕੁਲ-ਗੁਰੂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਜਦ ਕੰਠੀ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰਨ ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ, ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਾਠ ਦੀ ਕੰਠੀ ਧਾਰਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ? ਆਪ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ "ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸਵੰਤ ਕਾਠ ਦੀ ਕੰਠੀ ਦੀ ਥਾਂ, ਆਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਐਸੀ ਕੰਠੀ ਪਹਿਨਾਈ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ। ਧਰਮ ਅਥਵਾ ਆਤਮਕ ਮਾਰਗ ਦੀ ਚੋਣ ਕੋਈ ਰਸਮੀ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰਕ ਸੌਦਾ-ਬਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪੂਰੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਤੇ ਤਸੱਲੀ ਕਰ ਲੈਣ ਉਪਰੰਤ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ।"

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ, ਅਜਿਹੇ ਉਚੇਚੇ ਸਮਾਗਮ ਸਮੇਂ, ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਚੰਗੀ ਨਾ ਲੱਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ ਵੀ ਤੇ ਸਮਝਾਇਆ ਵੀ; ਪਰੰਤੂ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਨਿਸਚੇ ਉਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੇ। ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਦੀਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਕੁਲ-ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ 'ਨੰਦ ਲਾਲ' ਨੂੰ ਕੰਠੀ ਪਾ ਕੇ ਦੀਖਯਤ ਕਰਨ; ਪਰੰਤੂ, ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਬਾਲਕ ਬੜਾ ਚਤੁਰ ਤੇ ਬੁੱਧੀਵਾਨ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ, ਸਮੇਂ ਸਿਰ, ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦਿਉ। ਦੀਵਾਨ ਜੀ ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੂੰ ਸਹਿ ਗਏ ਤੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਨਾ ਉਠਾਇਆ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ, ਉਹ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਬੜੀ ਰਸੀਲੀ ਤੇ ਉੱਚ-ਪਾਏ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਯੂ ੧੯ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੇ ਫੇਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਗਜ਼ਨੀ ਦੇ ਹਾਕਮ ਤੋਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵਾਲੀ ਪਦਵੀ ਉਤੇ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ; ਪਰੰਤੂ, ਆਯੂ ਛੋਟੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਮੰਗ ਨਾ ਮੰਨੀ ਗਈ। ਜਦ ਹੋਰ ਛੋਟਾ-ਮੋਟਾ ਅਹੁਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਦਾ ਦਿਲ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਵਤਨ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਗਜ਼ਨੀ ਵਾਲੀ ਜਾਇਦਾਦ ਵੇਚ ਵੱਟ ਕੇ, ਇਕ ਕਾਫ਼ਲੇ ਨਾਲ ਚਲ ਪਏ ਅਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਆ ਡੇਰਾ ਜਮਾਇਆ। ਦਿੱਲੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਘਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ। ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਉਸ ਮਹੱਲੇ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ 'ਆਗਾ ਪੁਰ' ਪੈ ਗਿਆ; ਕਿਉਂਕਿ ਗਜ਼ਨੀ ਤੋਂ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦੇ ਸੇਵਕ, ਅਫ਼ਗਾਨੀ ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਈ ਜੀ ਨੂੰ 'ਆਗਾ' (ਆਕਾ, ਮਾਲਿਕ) ਕਰਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸਨ।

'ਆਗਾ ਪੁਰ' ਮਹੱਲੇ ਦੇ ਇਕ ਸਹਿਜਧਾਰੀ ਖੱਤਰੀ ਨੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੁਯੋਗ ਜਾਣ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਬੀਬੀ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, 'ਨਿੱਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ

ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਉਪਜੀ। ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪਰਪੱਕ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਿਲ ਨੂੰ ਡੂੰਘਾ ਸੁਖ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਚੈਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰ ਲਈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਨੇ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਾਂਜਿਆ, ਸਵਾਰਿਆ ਤੇ ਲਿਸ਼ਕਾਇਆ। ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਥੇ ਹੀ 'ਤੋਸੀਫ਼ ਸੱਨਾ' ਆਦਿ ਕੁਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਰਚੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਸੰਥਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ।

ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਰਤਨ ਛੁਪਾਏ ਨਹੀਂ ਛੁਪਦੇ। ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਅਵੱਸ਼ ਫੈਲਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿੱਦਵਤਾ, ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਸਚਿਆਰਪੁਣੇ ਦਾ ਪਤਾ, ਜਦ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਹਾਕਿਮ ਨੂੰ ਲੱਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ, ਆਪ ਬੁਲਾ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੀਰ ਮੁਨਸ਼ੀ (ਦੀਵਾਨ) ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਛੇ ਕੁ ਸਾਲ ਤੱਕ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਉਪਰੰਤ, ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ।

ਆਪ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਲੜਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ—ਲਖਪਤ ਰਾਇ ਤੇ ਲੀਲਾ ਰਾਮ। ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ, ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਸੰਨ ੧੬੮੨ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਨੇ ਉਛਾਲਾ ਮਾਰਿਆ, ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਤੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਸਹੁਰੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ, ਗਜ਼ਨੀ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਪੁੱਜ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਨੈਣਾਂ ਤੇ ਸੀਨੇ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪਾਈ। ਇਥੋਂ ਤੁਰੇ ਅਤੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਦੀਦਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਮਿਥੀ ਹੋਈ ਮੰਜ਼ਲ—ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ—ਪੁੱਜੇ। ਧਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਚੁੰਮੇ। ਨੂਰੀ ਦੀਦਾਰ ਕਰ ਕੇ ਸਰਸਾਰ ਹੋਏ, ਦੀਖਿਆ ਲਈ, ਅਤੇ ਅਨਿੰਨ ਸਿਖ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪਾਈ।

ਪ੍ਰੀਤਿ-ਗੀਤ ਦੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਤੇ ਚੋਜਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਪਰਬਤ ਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਚ ਚੋਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਛੋਹਿਆ; ਸਿਦਕ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤ-ਖਿੱਚਾਂ ਦੀ ਦੁਵੱਲੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਤੇ ਮੁਰੀਦ ਦੀ ਜੋ ਅਭੇਦਤਾ ਇਥੇ ਦਰਸਾਈ, ਉਹ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਸਿਦਕੀ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਉਤੇ ਸਦਾ ਸਿੱਖੀ ਸਿਦਕ, ਭਰੋਸਾ ਤੇ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦੀ ਬਾਰਸ਼ ਬਰਸਾਂਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ 'ਗੁਫ਼ਤਨ' (ਕਹਿਣਾ) ਮਸਦਰ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਪਦ 'ਗੋਇਆ'—(ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਆਖਣ ਵਾਲਾ) ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮੁਹਰ ਛਾਪ (ਤਖੱਲਸ) ਸੀ, ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦਾ ਇਹ 'ਦੀਵਾਨ', ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ, ਗੁਰਮਤਿ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੇਮ-ਰਮਜ਼ਾਂ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਕਥਿਤ ਸਵੱਯੇ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮਹਾਨ ਵਿਆਖਿਆ-ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗੋਹੜ ਭਾਵ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਗਾਈ, ਸੁਣੀ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਉਪ-ਬਾਣੀ ਵਜੋਂ, ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਕੇ, ਆਗਰੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਨਾਲ, ਅੰਰਗਜੇਬ ਦੇ ਵੱਡੇ

ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ—ਮੁਅੱਜ਼ਮ (ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ) ਦੇ ਮੀਰ ਮੁਨਬੀ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ, ਕੰਮ-ਕਾਜ ਨੂੰ, ਇਤਨੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ, ਵਿਦਵਤਾ ਤੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਬੇਹੱਦ ਪ੍ਰਸੰਸਕ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਖਰ, 'ਰੋਸ਼ਨੀ-ਇ-ਤਬਾਅ ਤੋ ਬਰ ਮਨ ਬਲਾ ਸੁਦੀ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਇਵੇਂ ਵਾਪਰੀ

ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਮੋਲਾਣਿਆਂ ਤੇ ਮੁਫਤੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਇੱਕ ਆਇਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਪਰੰਤੂ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜ਼ਮ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਆ ਕੇ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਪਾਸੋਂ, ਉਸ ਆਇਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਵਾਈ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ, ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਆਖਿਆ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋਇਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ, ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਹੈ, ਮੁਤੱਸਬੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਦਿਲ ਘਿਰਣਾ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਇਨਾਮ ਦੀ ਥਾਂ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਦੇ ਦੋ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਐਸਾ ਵਿਦਵਾਨ ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੇ ਨੇ, ਘਰ ਆ ਕੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਮਨ-ਮੰਨੇ, ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਐਸੇ ਮੁਤਅਸਬੀ ਤੇ ਸੰਕੀਰਣਤਾ-ਭਰਪੂਰ ਦੁਰ-ਵਿਵਹਾਰ ਕਾਰਨ ਸਖ਼ਤ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਹੀ ਅਫ਼ੋਪਲੇ ਜਿਹੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਮੁੜ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ।

ਵਾਪਸੀ : ਉਪਰੋਕਤ ਘਟਨਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਿਲ ਭਾਢਾ ਵੈਰਾਗਮਈ ਸੀ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ, ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਵਡਿਆਈ, ਉਦਾਰਤਾ ਤੇ ਹੋਰ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਰਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਆਪਣੇ ਡੂੰਘੇ ਦਿਲੀ-ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੰਦੇ ਗਏ। ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ, ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ, ਨਾਮ-ਰੰਗ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨੀ ਦੇ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਪਰੋਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜਣ ਤਕ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ੫੧੪ ਸ਼ੇਅਰ ਲਿਖੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਨਾਂ 'ਬੰਦਗੀ-ਨਾਮਾ' ਰੱਖ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ; ਪਰੰਤੂ, ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸ਼ੇਅਰ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੁਣਨ ਉਪਰੰਤ, ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ 'ਬੰਦਗੀ-ਨਾਮਾ' ਰੱਖਿਆ, ੫੦੨ ਨੰਬਰ ਸ਼ੇਅਰ :

ਆਬੇ ਹੈਵਾਂ ਪੁਰ ਬੁਦਾ ਚੁੰ ਜਾਮਿ ਊ। 'ਬੰਦਗੀ-ਨਾਮਾ' ਬੁਦਾ ਜਾਂ ਨਾਮਿ ਊ ॥੫੦੨॥
 ਵਿਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦ 'ਬੰਦਗੀ-ਨਾਮਾ' ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਕਰ-ਕੰਵਲਾਂ ਨਾਲ ਬਦਲ ਕੇ 'ਬੰਦਗੀ-ਨਾਮਾ' ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਰਹੇ। ਆਪ ਨੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਅਤਿ ਉੱਤਮ ਜਾਤਾ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਲੰਗਰ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਲ-ਬੱਚੇ ਲਈ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਲਿਖ ਦੇਣ ਦਾ ਸੁਝਾਓ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਧਰਮ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਦੁਆਰਾ, ਭਲੀ-ਭਾਂਤ ਤੌਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਾਰ-ਭੇਟ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਹਲੜ ਰਹਿ ਕੇ ਮੁਫਤ ਖਾਣ ਦੀ ਅਨੁੱਚਿਤ ਵਾਦੀ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤਰੁੱਠੇ ਹੋ ਤਾਂ 'ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ' ਨਾਲ ਭਿੱਜਾ ਬਲ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਬਖਸ਼ੋ, ਤਾਂ ਜੁ ਮੇਰਾ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਸਦਾ ਧਰਮ ਪ੍ਰਾਇਣ ਰਹੇ। ਗੁਰਦੇਵ, ਸਿਦਕ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਧੰਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਧੰਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ"।

ਸਿੰਘ ਸਜਣਾ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸੱਜਣ ਬਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਰਾਏ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਵੀਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਡੱਲੇ ਵਰਗੇ ਸੇਵਕ-ਸਿਖ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤੇ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ, ਇਕ 'ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਿੰਨੀ ਥਾਂ', ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ, ਦੇਣੋਂ ਅਸਮਰਥਾ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਛਕੇ ਦੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਇਤਨੀ ਨੇੜਤਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਅਨਿੰਨ ਤੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਸਿਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗੀ ਦਾਤ ਤੋਂ ਆਪੋ ਹੀ ਵਾਂਝਾ ਰਿਹਾ ਜਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ? ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ 'ਰਹਿਤ-ਨਾਮੇ' ਤੇ 'ਤਨਖ਼ਾਹ-ਨਾਮੇ' ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਵੀ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਸੁਮੇਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਗੁਰੂ ਪਦ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੈਨਾਪਤੀ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਸੈਨਾ ਸਿੰਘ ਹੋ ਗਏ, ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਸੈਨਾਪਤੀ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਇਹੋ ਗੱਲ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ('ਗੋਯਾ' ਜੀ) ਬਾਰੇ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸੋ, ਸੌ ਵਿਸਵਾ, ਹਕੀਕਤ ਇਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ ਛਕੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ, ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਤੋਂ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਜੀ, ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ 'ਲਾਲ ਜੀ' ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਟਪਲਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਇਤਨੀ ਸੁਭਾਵਕ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ ਕਿ ਵਖਰੇ ਤੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਵਰਨਣ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਭਾਸੀ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੰਜਨਾਮੇ ਦੇ ਇਸ ਮਿਸਰੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਪਦ, 'ਲਾਲ', ਵੀ ਵੀਚਾਰਨ ਯੋਗ ਹੈ

'ਲਾਲ', ਸੀਗ ਸੁਲਾਮਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥

ਦਾਡਾਦਾਰਿ ਨਾਮਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੭॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਅਤੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਜਿਸ ਉੱਚ-ਪੱਧਰ ਤਕ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਮਝਿਆ, ਸਮਝਾਇਆ ਤੇ ਕਮਾਇਆ, ਉਹ ਹੋਰਨਾਂ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਘੱਟ ਹੀ ਆਈ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ

ਦੀ ਭਰਵੀਂ ਗਵਾਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਆਖਰ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਾ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਅੰਤਮ ਜੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਆਖਰੀ ਉਮਰ ਵਿਚ^੧, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸਥਿਤੀ ਵੀਚਾਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਉਹ ਮੁਲਤਾਨ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਆਪ ਨੇ ਉਥੇ ਵੀ ਭਗਤੀ, ਸਿਮਰਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਪੁੰਨ-ਕੰਮ ਪੂਰੀ ਲਗਨ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਆਖਰ ੭੨ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਭੋਗ ਕੇ ਸੰਨ ੧੭੦੫ ਵਿਚ ਆਪ ਸਦਾ ਲਈ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਤਮ ਵਿਛੋੜੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁਰਲਭ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਉੱਤੇ ਇਹ ਸ਼ੇਅਰ ਐਨ ਸਾਦਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਰੋਤਾ ਹੈ ਕੋਹੋ ਦਬਤ ਮੇਂ ਪੈਦਾ ਕਭੀ ਕਭੀ।

ਵਹ ਮਰਦ ਜਿਸ ਕਾ ਫਕਰ ਕਰੇ, ਖਜ਼ਫਾ ਕੇ ਨਗੀ^੨।

(ਇਕਬਾਲ)

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹੁਣ ਤਕ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ

੧. ਤੋਸੀਫੋ ਸੱਨਾ ਵ ਖਾਤਮਾ (ਅਰਬੀ ਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ—ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ)।
੨. ਜੋਤ ਬਿਕਾਸ (ਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ—ਕਵਿਤਾ)।
੩. ਜੋਤ ਬਿਕਾਸ (ਫ਼ਾਰਸੀ—ਵਾਰਤਕ)।
੪. ਦਸਤੂਰ-ਅਲ-ਇਨਸ਼ਾ' (ਫ਼ਾਰਸੀ—ਕਵਿਤਾ)।
੫. ਅਰਜ਼ੁਲ ਅਲਫ਼ਾਜ਼ (ਫ਼ਾਰਸੀ)।
੬. ਗੰਜ-ਨਾਮਾ (ਫ਼ਾਰਸੀ—ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਵਾਰਤਕ)।
੭. ਰਹਤਨਾਮਾ (ਪੰਜਾਬੀ—ਕਵਿਤਾ)।
੮. ਤਨਖ਼ਾਹ-ਨਾਮਾ (ਪੰਜਾਬੀ—ਕਵਿਤਾ)।
੯. ਜ਼ਿੰਦਗੀ-ਨਾਮਾ (ਫ਼ਾਰਸੀ—ਕਵਿਤਾ)।
੧੦. ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਇਆ (ਫ਼ਾਰਸੀ—ਗਜ਼ਲਾਂ)।

ਉਪਰੋਕਤ ਲੜੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤੇ ਕਾਮਲ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦਾ ਅਦੁੱਤੀ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਵੀਚਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ—'ਗੰਜ-ਨਾਮਾ' ਵਿਚੋਂ 'ਸਲਤਨਤਿ ਦਹੱਮ' ਅਤੇ 'ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਇਆ' ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਅਨੂਪਮ ਚਿੱਤਰ ਨੂੰ ਦਿਲ ਵਿਚ

੧. ਆਪ ਜੀ, ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲੋਂ ੩੩ ਸਾਲ ਵੱਡੇ ਸਨ।

੨. ਖਜ਼ਫਾ -- ਠੀਕਰਿਆਂ। ੩. ਨਗੀ--ਨਗੀਨੇ।

ਉਤਾਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਾਗੇ। ਇਹੀ ਸਾਡੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਹੈ, ਇਹੀ ਮੁੱਦਾਅ।

ਗੰਜ-ਨਾਮਾ

ਮਾਨਸਕ ਯੋਗਤਾ, ਅਨੁਭਵੀ ਕਮਾਲ ਅਤੇ ਅਨੂਪਮ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਜਿਸ ਹੁਨਰ ਨਾਲ 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਨੇ 'ਗੰਜ-ਨਾਮਾ' ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਸਲਤਨਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਕਾਮਲ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਨਿੰਨਤਾਈ ਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਇੱਕ ਅਦੁੱਤੀ ਚਮਤਕਾਰੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ; ਵੇਖੋ, ਕਿਤਨੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ, ਸਾਫ਼ਗੋਈ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਉਹ, ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਬਾਰੇ, ਆਪਣੇ ਦਿਲੀ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਮੁਗਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ

ਨਾਸਰੋ ਮਨਸੂਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਏਜ਼ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੫॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਦਦ (ਮਿਤਰਤਾ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ। (ਕਿਸੇ ਕਲਪਤ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਉਪਾਸਕ ਨਹੀਂ।)

ਵੰਨਗੀ-ਮਾਤਰ, ਕੁਝ ਸ਼ੇਅਰ, ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਟੀਕਾ-ਟਿੱਪਣੀ ਦੇ, ਹੇਠਾਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

ਹੱਕ ਰਾ ਗੰਜੂਰ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਜੁਮਲਾ ਫੈਜ਼ੋ ਨੂਰ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੬॥
 ਹੱਕ ਹੱਕ ਆਗਾਹ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਬਾਹਿ ਬਾਹਿਨਬਾਹ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੭॥
 ਹੱਕ ਰਾ ਮਹਬੂਬ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਤਾਲਬੋ ਮਤਲੂਬ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੩॥
 ਖਾਲਸੋ ਬੇ-ਕੀਨਾ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਹੱਕ ਹੱਕ ਆਈਨਾ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੪॥
 ਹੱਕ ਹੱਕ ਅੰਦੇਬ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਬਾਦਬਾਹ ਦਰਵੇਬ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੫॥
 ਕਾਦਿਰੇ ਹਰ ਕਾਰ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਬੇਕਸਾਂ ਰਾ ਯਾਰ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੬॥
 ਰੂਹ ਦਰ ਹਰ ਜਿਸਮ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ। ਨੂਰ ਦਰ ਹਰ ਚਸਮ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੨॥

(ਨੋਟ—ਇਸ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਅਰਥ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਵਾਚੋ।)

ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਇਆ

ਇਸ 'ਦੀਵਾਨ' ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ੬੩ ਗਜ਼ਲਾਂ, ੧੮ ਰੁਬਾਈਆਂ ਅਤੇ ੬ ਬੈਂਤ ਹਨ। ਇਹ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਚੁਸਤ, ਵੀਚਾਰ ਉੱਚੇ, ਸੁੱਚੇ ਅਤੇ ਬਿਆਨ ਅਤੀ ਸੁੰਦਰ, ਸਰਲ, ਸੌਖਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਹਜ ਭਾਵ, ਸੁਫੀਆਨਾ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਕ ਅਦੁੱਤੀ ਨੁਸਖਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ 'ਦੀਵਾਨ' ਦਾ ਅਰੰਭ ਭਗਤੀ-ਭਾਵ ਦੇ ਭਾਵ-ਪੂਰਤ ਸ਼ੇਅਰ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇਉਂ

ਪਛਾਣਿਆਂ ਅਤੇ ਸੁਣਾਏ ਹਨ

ਤਵਾਂ ਭੈਰਵੀ ਆਵੁਣਦਾ ਦਰ ਵਜ੍ਹਾ ਮਰਾ
ਦਰਗਾਹ, ਗੋਂਡੀ ਕੁਨੀ ਆਖਦਨ, ਨ-ਕੁਣ ਮਰਾ ॥

(ਗਜਲ ੧)

ਕੋਵਲ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਤਾਪ ਮੈਂਦੁ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕੇ ਆਏ ਨਹੀ ਤੇ ਜਿ
ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ਿਆ ਆਦਿ ਲਈ) ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦਾ ਮੈਂਦੁ ਚੁਣਾ ਭਰ ਵਾਂ ਕੋਰ ਨਹੀ ਸੇ

ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਟੱਲ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਕੇ
ਗੁਰੂ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਖੁੱਭ ਕਿਸੇ
ਜੰਗਲਾਂ, ਬੀਆਬਾਨਾਂ ਵਲ ਦੌੜਨ ਤੇ ਏਕਾਂਤ-ਵਾਸੀ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀ ਆਪ ਸੁ
ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਈਂ ਮਤਾਇ ਹੱਕ, ਬ-ਪੇਬਿ, ਸਾਹਿਬਾਨਿ ਦਿਲ, ਬਵੈਦ ।

ਚੁੰ ਬ-ਸਹਰਾ ਮੇ ਰਵੀ ? ਦਰ ਗੋਬਾ-ਇ ਵੀਰਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥

(ਗਜਲ ੧੦)

ਤਥਾ ਚਿਰਾ ਬੇਹੁਦਾ ਮੇ ਗਰਦੀ, ਬ-ਸਹਰਾਓ, ਬ-ਦਬਤ, ਐ ਦਿਲ !

ਚੁੰ ਆਂ ਸੁਲਤਾਨਿ ਮੁਬਾਂ ਕਰਦਹ ਅੰਦਰ ਦੀਦਹ ਮੰਜ਼ਿਲ-ਹਾ ॥

(ਗਜਲ ੩)

ਜਦ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਵਰਨਣ ਕਰਨ
ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ

ਮੁਬਤਿ ਮਾਕਿ ਦਰਗਹ ਉ, ਕੀਮੀਆਗਰ ਮੇ ਕੁਨੈਦ ।

ਹਰ ਗਦਾ ਰਾ, ਬਾਦਬਾਹਿ ਹਫਤ ਕਿਬਵਰ, ਮੇ ਕੁਨੈਦ ॥

(ਗਜਲ ੩੧)

ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਪੇ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਹੀ ਰੱਬ ਤੋਂ ਵਾਕਿਫ ਹੋਣਾ ਹੈ

ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰ ਅਬ ਬੇਗਾਨਗੀ, ਵ ਸੇ ਬ-ਮੁਦ ਤੇ ਆਬਨਾ ।

ਹਰ ਕਿ: ਬ-ਮੁਦ ਆਬਨਾ ਬੁਦ, ਅਬ ਮੁਦਾ ਬੇਗਾਨਾ ਨੇਬੁ ।

(ਗਜਲ ੧੦)

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਜਾਗਣਾ ਹੀ ਰੱਬੀ ਆਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ

ਬੇਦਾਰੀ ਅਸੁ ਜ਼ਿੰਦਗੀ-ਇ ਆਰਫਾਨਿ ਬੇਕ ।

'ਗੀਇਆ', ਹਰਾਮ ਕਰਦਮ, ਅਬ ਆਇੰਦਾ, ਮਾਬਿ ਸੁਬਹ ॥

(ਗਜਲ ੧੭)

ਜਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਤੇ ਸੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਤੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਰਾਜ
ਸਮਝਾਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਕੁਕ ਉਠੇ

ਕਿ ਡੈਬਿ ਮੁਰਬਾਇ ਕਾਮਲ, ਮਰਾ ਮਾਲੂਮ ਬੁਦ ਆਮਰ !

ਕਿ ਦਾਇਮ ਮਰਦਮਿ ਦੁਨੀਆ, ਬ-ਗਾਮ ਆਲੂਦਹ ਮੇ ਬਾਬਦ ॥

(ਗਜਲ ੨੬)

ਯਾਇ ਉ ਕੁਨ, ਯਾਇ ਉ, 'ਗੀਇਆ' ਮੁਦਾਮ ।

ਡ ਬ-ਯਾਬੀ, ਅਬ ਗਾਮਿ ਆਲਮ, ਡਰਾਗਾ ॥ (ਖਲਾਸੀ)

(ਗਜਲ ੪੭)

ਆਓ, ਜ਼ਰਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਦਕ, ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਅਕੀਦਤ ਨੂੰ ਵੇਖੀਏ: ਹਵਾ ਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ
ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਨੂੰ, 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿੱਤਰ'
ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਉਡਾ ਕੇ ਹੋਰਥੇ ਨਾ ਲੈ ਜਾਵੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕੀ ਹਰਜਾਈ (ਥਾਂ ਥਾਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਪਾ ਕੇ
ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ) ਕਹਿ ਕੇ ਤਾਅਨੇ ਮੇਅਣੇ ਮਾਰਨਗੇ। 'ਗੋਇਆ' ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪਿਆਰੇ
ਮਹਿਬੂਬ—ਦਸਮੇਸ਼—ਦਾ ਹੀ ਗੁਲਾਮ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਲਿਖਦੇ ਹਨ

ਮ-ਬਰ, ਐ ਬਾਦ ! ਖਾਕਮ, ਅਛ ਦਰਿ ਦੋਸੁ।

ਦੁਬਖਮਨਮ ਸਰ ਚਨੱਦ, ਕਿ ਹਰ ਜਾਈਸੁ ॥੩॥

(ਬੈਤ)

ਆਖਰ ਬੇੜਾ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਅਥਵਾ ਕਰਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਾਰ ਹੋਣਾ
ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਆਦਿ ਦਾ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ

ਮਾ ਨਮੇ ਲਾਫੇਮ, ਅਛ ਚੁਹਦੇ ਰਯਾ।

ਗਰ ਗੁਨਾਹਗਾਰੇਮ, ਹੱਕ ਬਖਬੰਦਾ ਅਸੁ ॥੩॥

(ਗਜਲ ੯)

ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਸਾਰਤਾ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ

ਈਓ ਉਮਰਿ ਗਿਰਾਂ ਮਾਇਆ, ਗਨੀਮਤ ਬੁਮਰ ਆਖਰ।

ਮਾ ਸੁਬਹ ਨ ਦੀਦੇਮ, ਕਿ ਓ ਬਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥

(ਗਜਲ ੨੩)

ਬਿਰਹਾ ਵਿਚ ਅੱਥਰੂ ਵਹਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਨਦੀਆਂ ਵਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ

ਬਾ ਸਾਹਿਲਿ ਮੁਰਾਦ, ਕੁਜਾ ਆਬਨਾ ਬਵੇਮ।

ਤਾ ਚਬਮਿ ਮਾ ਬ-ਯਾਦਿ ਤੋ, ਦਰਯਾ ਨਮੇ ਬਵਦ ॥

(ਗਜਲ ੨੪)

ਆਪ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ ਕਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਦਰਸਾਈ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ
ਹੀ ਸੰਭਵ ਤੇ ਸਫਲ ਹੋ ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਸ਼ੌਕ ਤੇ ਸਿਦਕ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਹੋਵੇ

ਬਗੈਰ ਬਦਰਕਾ-ਇ ਇਬਕ, ਕੈ ਰਸੀ (ਪਹੁੰਚਿਆ) ਬਾ ਦੋਸਤ।

ਬਗੈਰ ਜਛਬਾ ਓ-ਬੌਕਿ-ਤੋ, ਰਹ-ਨੁਮਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ॥

(ਗਜਲ ੨੬)

ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਤੇ ਕੀ ਕੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਤਾਂ ਹਰ ਸ਼ੇਅਰ
ਹੀ ਮਾਰਫਤ ਦੇ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਤੇ ਆਤਮਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ। ਇਕ ਸ਼ੇਅਰ ਵੀ
ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਹਕੀਕਤ ਨਾ ਦਰਸਾਈ
ਗਈ ਹੋਵੇ, ਅਥਵਾ ਭੇਦ ਨਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਇਹੀ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬੜੀ ਦਲੇਰੀ, ਹੱਕ-ਗੋਈ ਤੇ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ
ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਹੋ ਚੁਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਕਲਾਮ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਦਰੁਸਤੀ
ਵੀ ਕਰਦੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ-ਭਰਪੂਰ ਸੇਧ ਵੀ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ,
ਖਾਜਾ ਹਾਫਜ਼ ਸ਼ੀਰਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਹੀ ਲੈ ਲਵੋ। ਜਦ ਉਸ ਉਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਝੱਖੜ ਝੁੱਲੇ ਤੇ
ਜੀਵਨ-ਨਈਆ ਡਗਮਗਾਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤਰਸ-ਯੋਗ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸਤਾ-ਭਰਪੂਰ
ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿਚ ਇਉਂ ਬਿਆਨਿਆ :

ਬੀਬ ਤਾਰੀਕ ਵ ਬੀਮਿ ਮੰਜੀ, ਗਰਦਾਬੇ, ਚੁਨੀ ਹਾਇਲ।
 ਭੁਜਾ ਦਾਨੰਦ ਹਾਲਿ ਮਾ, ਸੁਬਕ ਸਾਰਾਨਿ ਸਾਹਿਲ-ਹਾ ॥

ਪਰੰਤੂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਾਫਿਜ਼ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲ ਦੇ ਪੰਧਾਉਆਂ ਦਾ ਹੰਸਲਾ ਬੰਨ੍ਹਾਇਆ ਤੇ ਅਨੰਦ-ਮਈ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ, ਇਉਂ ਕਰਕੇ

ਖੁਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਬਵੱਦ ਦਾਇਮ, ਬ-ਬੀਂ ਦੀਦਾਰਿ ਪਾਕਬ ਰਾ।
 ਨ ਗਿਰਦਾਬੇ ਦਰੋ ਹਾਇਲ, ਨ ਦਰਯਾਓ, ਨ ਸਾਹਿਲ-ਹਾ ॥

(ਗਜ਼ਲ ੩)

ਗੱਲ ਕੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਲਾਮ ਤਸੱਵਫ਼, ਫਲਸਫ਼ਾ, ਸ਼ਰਧਾ, ਸੋਜ਼, ਖੇੜਾ, ਸਾਦਗੀ, ਨਿਮਰਤਾ, ਹਕੀਕਤ, ਬਿਬੇਕ ਤੇ ਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਮੁੱਲ ਰਤਨਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭੁੱਲੇ ਭਟਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਦਕ, ਸਬਰ, ਸ਼ਰਧਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਤੋਰਦਾ ਤੇ ਹੱਕੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਨਿਆਜ਼-ਮੰਦ
 ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ
 (ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ)

ੴ ਸਤਿ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਇਆ

ਗਜ਼ਲਾਂ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ

ਅਰਬ, ਵਿਆਖਿਆ ਤੇ ਅਨੁਵਾਦ

ਹਵਾਏ ਬੰਦਗੀ ਆਵੁਰਦ, ਦਰ ਵਜੂਦ ਮਰਾ।
 ਵਗਰਨਹ, ਜੌਕਿ ਚੁਨੀ ਆਮਦਨ, ਨਬੂਦ ਮਰਾ ॥੧॥

ਖੁਸ਼ ਅਸੁ ਉਮਰ ਕਿ: ਦਰ ਯਾਦ ਬਿਗੁਜਰਦ, ਵਰਨਾ—
 ਚਿ ਹਾਸਿਲ ਅਸੁ, ਅਜੀ ਗੁੰਬਦਿ ਕਬੂਦ ਮਰਾ ॥੨॥

ਦਰ ਆਂ ਜਮਾਂ ਕਿ: ਨਿਆਈ ਬ-ਯਾਦ, ਮੇ ਮੀਰਮ।
 ਬਗੈਰ ਯਾਦਿ ਤੋ, ਜੀ ਜੀਸਤਨ ਚਿ: ਸੂਦ ਮਰਾ ॥੩॥

ਫਿਦਾ ਅਸੁ ਜਾਨੋ ਦਿਲਿ ਮਨ, ਬ-ਖਾਕਿ ਮਕੱਦਮਿ ਪਾਕ।
 ਹਰ ਆਂ ਕਸੇ, ਕਿ: ਬਸੂਏ ਤੋ ਰਹ ਨਮੂਦ ਮਰਾ ॥੪॥

ਨ-ਬੂਦ ਹੇਚ ਨਿਸ਼ਾਂਹਾ, ਜਿ ਆਸਮਾਨੋ ਜਮੀ।
 ਕਿ: ਸੌਕਿ ਰੂਏ ਤੋ, ਆਵੁਰਦ ਦਰ ਸਜੂਦ ਮਰਾ ॥੫॥

ਬਗੈਰ ਯਾਦਿ ਤੋ, ਗੋਇਆ, ਨਮੇ ਤਵਾਨਮ ਜੀਸੁ।
 ਬਸੂਏ ਦੋਸਤ, ਰਿਹਾਈ ਦਿਹੰਦ, ਜੂਦ ਮਰਾ ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਯਾਦ ਤੇਰੀ ਦੀ ਲੋਚਾ ਮੈਨੂੰ, ਵਿੱਚ ਵਜੂਦ ਲਿਆਈ।
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਏਥੇ ਆਵਣ ਸੰਦੀ, ਚਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਾਈ, ਹੂ।
੨. ਉਮਰਾ ਓਹ ਸੁਹਾਵੀ, ਜਿਹੜੀ, ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਹਾਵੇ।
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨੀਲੇ ਅੰਬਰ ਥੱਲੇ, ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨ ਭਾਵੇ, ਹੂ।
੩. ਜਿਸ ਦਮ ਯਾਦ ਨ ਪ੍ਰੀਤਮ ਆਵੇ, ਜਾਨ ਲਬਾਂ ਤੇ ਆਵੇ।
ਲਾਹ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਬਾਝੋਂ, ਨਜ਼ਰੀਂ ਹੋਰ ਨ ਆਵੇ, ਹੂ।
੪. ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਦਰ ਤੇਰੇ ਦਾ, ਰਾਹ ਕੋਈ ਦਿਖਲਾਵੇ।
ਉਸਦੀ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਤੋਂ, ਮੇਰਾ ਤਨ ਮਨ ਸਦਕੇ ਜਾਵੇ, ਹੂ।
੫. ਧਰਮ ਆਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਓਦੋਂ, ਅਜੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ।
ਦਰਸ-ਤਾਂਘ ਨੇ ਤਦ ਤੋਂ ਮੇਰਾ, ਦਿੱਤਾ ਸੀਸ ਝੁਕਾਏ, ਹੂ।
੬. ਯਾਦ ਤੇਰੀ ਬਿਨ ਪ੍ਰੀਤਮ! ਗੋਇਆ, ਜੀਵਨ ਕਿਵੇਂ ਬਿਤਾਏ।
ਵਲ ਪੀਆ ਦੇ ਜਾਣ ਦੀ ਛੱਟੀ, ਦਿੱਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਵੇ, ਹੂ।

ਹਵਾਏ ਬੰਦਗੀ ਆਵੁਰਦ, ਦਰ ਵਜੂਦ ਮਰਾ।

ਵਗਰਨਹ, ਜ਼ੋਕਿ ਚੁਨੀਂ ਆਮਦਨ, ਨਬੂਦ ਮਰਾ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਵਾ—ਤਾਂਘ, ਇੱਛਾ। ਏ—ਦੀ। ਆਵੁਰਦ—ਲਿਆਈ। ਦਰ—ਵਿੱਚ। ਵਜੂਦ—ਸਰੀਰ, ਦੇਹ। ਮਰਾ—(ਮਾ+ਰਾ), ਮੈਂ+ਨੂੰ, ਮੈਨੂੰ। ਵਗਰਨਹ—ਨਹੀਂ ਤਾਂ। ਜ਼ੋਕਿ—ਸ਼ੋਕ, ਚਾਅ। ਚੁਨੀਂ—ਅਜਿਹਾ। ਆਮਦਨ—ਆਉਣਾ। ਨ-ਬੂਦ—ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ! ਤੇਰੀ) ਭਗਤੀ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਮੈਨੂੰ (ਇਸ) ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਲਿਆਈ (ਹੈ) ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ (ਏਥੇ) ਅਜਿਹੇ ਆਉਣ (ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ) ਦਾ ਕੋਈ ਚਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਖੁਸ਼ ਅਸੂ ਉਮਰ ਕਿ: ਦਰ ਯਾਦ ਬਿਗੁਜ਼ਰਦ, ਵਰਨਾ—

ਚਿ ਹਾਸਿਲ ਅਸੂ, ਅਜ਼ੀਂ ਗੁੰਬਦਿ ਕਬੂਦ ਮਰਾ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖੁਸ਼ ਅਸੂ—ਚੰਗੀ ਹੈ। ਕਿ—ਜੋ, ਜਿਹੜੀ। ਬਿਗੁਜ਼ਰਦ—ਬੀਤੇ, ਲੰਘੇ। ਵਰਨਾ—ਨਹੀਂ ਤਾਂ। ਚਿ—ਕੀ? ਭਾਵ, ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਹਾਸਿਲ ਅਸੂ—ਲਾਭ ਹੈ। ਅਜ਼ੀਂ—(ਅਜ਼+ਈਂ), ਇਸ ਤੋਂ। ਗੁੰਬਦਿ ਕਬੂਦ—ਨੀਲਾ ਆਕਾਸ਼।

ਅਰਥ : ਆਯੂ (ਉਹੀ) ਸਫਲ ਹੈ ਜੋ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਬੀਤੇ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੀਲੇ ਆਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਲਾਭ? (ਭਾਵ, ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਧਾਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ)।

ਦਰ ਆਂ ਜ਼ਮਾਂ ਕਿ: ਨਿਆਈ ਬ-ਯਾਦ, ਮੇ ਮੀਰਮ।

ਬਗੈਰ ਯਾਦਿ ਤੋ, ਜ਼ੀਂ ਜ਼ੀਸਤਨ ਚਿ: ਸੂਦ ਮਰਾ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜ਼ਮਾਂ—ਸਮਾਂ। ਨਿਆਈ—ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਬ-ਯਾਦ—ਯਾਦ ਵਿਚ। ਮੇ ਮੀਰਮ—ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਜ਼ੀਂ (ਅਜ਼+ਈਂ)—ਇਸ ਤੋਂ। ਜ਼ੀਸਤਨ—ਜੀਵਨ। ਚਿ: ਸੂਦ—ਕੀ ਲਾਭ?

ਅਰਥ : (ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ!) ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤੂੰ ਯਾਦ ਨਾ ਆਵੇਂ, ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਜੀਉਣ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ।

ਫਿਦਾ ਅਸੂ ਜਾਨੋ ਦਿਲਿ ਮਨ, ਬ ਖ਼ਾਕਿ ਮਕੁੱਦਮਿ ਪਾਕ।

ਹਰ ਆਂ ਕਸੇ, ਕਿ: ਬਸੂਏ ਤੋ ਰਹ ਨਮੂਦ ਮਰਾ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਫਿਦਾ ਅਸੂ—ਕੁਰਬਾਨ ਹੈ। ਬ-ਖ਼ਾਕਿ—ਧੂੜੀ ਤੋਂ। ਮਕੁੱਦਮਿ ਪਾਕ—ਚਰਨ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਥਾਂ। ਹਰ ਆਂ ਕਸੇ—ਹਰੇਕ ਓਸ ਪੁਰਸ਼ ਤੋਂ। ਕਿ—ਜਿਹੜਾ। ਬਸੂਏ ਤੋ—ਤੇਰੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲ। ਨਮੂਦ—ਵਿਖਾਵੇ, ਦੱਸੇ। ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ।

ਅਰਥ : ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਤੇ ਦਿਲ ਓਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪਾਵਨ ਧੂੜੀ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹਨ, ਜੋ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਂਦਾ (ਦੱਸਦਾ) ਹੈ।

ਨ-ਬੁਦ ਹੋਚ ਨਿਸ਼ਾਂਹਾ, ਬਿ ਆਸਮਾਨੋਂ ਜ਼ਮੀਂ।

ਕਿ: ਬੌਂਕਿ ਰੁਏ ਤੋ, ਆਵੁਰਦ ਦਰ ਸਜੂਦ ਮਰਾ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨ-ਬੁਦ—ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੋਚ—ਕੋਈ। ਨਿਸ਼ਾਂਹਾ—ਨਿਸ਼ਾਨ, ਚਿੰਨ੍ਹ, ਹੋਦ।
ਰੁਏ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ, ਮੁਖੜਾ। ਆਵੁਰਦ—ਲਿਆਇਆ। ਦਰ ਸਜੂਦ—ਸਜਦੇ ਵਿੱਚ,
ਬੰਦਨਾ ਵਿੱਚ।

ਅਰਥ : (ਅਜੇ) ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ (ਰਚਨਾ) ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ (ਚਿੰਨ੍ਹ) ਨਹੀਂ
ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ (ਦੀਦਾਰ) ਦੀ ਖਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਸਜਦੇ ਵਿਚ ਲੈ ਆਈ।

ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਉਲਥਾ ਇਉਂ ਹੈ

“ਦੇ ਜਹਾਨਾਂ ਵਾਲਾ ਓਦੋਂ ਨਕਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਾਈ।

ਜਦੋਂ ਮੁਹੱਬਤ ਤੇਰੀ ਸਾਨੂੰ ਸਜਦੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਈ।”

ਬਗ਼ੈਰ ਯਾਦਿ ਤੋ, ਗੋਇਆ, ਨਮੇ ਤਵਾਨਮ ਜ਼ੀਸੂ।

ਬਸੂਏ ਦੋਸਤ, ਰਿਹਾਈ ਦਿਹੰਦ, ਜੂਦ ਮਰਾ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਗ਼ੈਰ ਯਾਦਿ ਤੋ—ਤੇਰੀ ਯਾਦ (ਚਿੰਤਨ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਨਮੇ ਤਵਾਨਮ
ਜ਼ੀਸੂ—ਮੈਂ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਬਸੂਏ ਦੋਸਤ—ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਵਲ। ਜੂਦ—ਜਲਦੀ, ਸ਼ੀਘਰ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਚਿੰਤਨ (ਸਿਮਰਨ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ‘ਗੋਇਆ’ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। (ਇਸ
ਲਈ) ਮਿੱਤਰ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਵਲ (ਜਾਣ ਲਈ) ਮੈਨੂੰ ਤੁਰਤ (ਸੰਸਾਰਕ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ) ਰਿਹਾਈ
ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਜਾਵੇ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਆਉਣ ਤੇ ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਜੇ ਇਕ ਨੇ
‘ਕਰਮ ਚੱਕਰ’ ਦੱਸਿਆ, ਦੂਜੇ ਨੇ ‘ਕਾਦਰ ਦਾ ਕਹਰ’ ਕਿਹਾ, ਤਾਂ ਤੀਜੇ ਨੇ ‘ਮੌਲਾ ਦੀ
ਮੌਜ’ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ। ਪਰੰਤੂ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਅਦੁੱਤੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਜਮਾਲ, ਕਮਾਲ
ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਮਈ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਸਰਸਾਰ (ਗੁੱਟ) ਹੋਏ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ
ਆਪਣੇ ਵਜੂਦ ਧਾਰਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਅਬਵਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਤਾਘ ਦਰਸਾਉਂਦੇ
ਹਨ। ‘ਬਾਜ਼ ਆਮਦਮ, ਬਾਜ਼ ਆਮਦਮ, ਤਾ ਯਾਰ ਰਾ ਮਹਿਮਾ ਕੁਨਮ’ (ਮੈਂ ਫੇਰ ਆਇਆ,
ਮੈਂ ਫੇਰ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਜੁ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਬਣਾਵਾਂ) ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਮਸ
ਤਬਰੇਜ਼ ਵੀ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕੇਵਲ ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿੱਤਰ
ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ-ਘਰ ਵਿਚ ਆ ਬਿਰਾਜਣ ਲਈ ਜਾਚਨਾ ਤੇ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਦਸਦੇ
ਹਨ। ‘ਗੁਰ ਪਰਮੇਸਰੁ ਏਕੋ ਜਾਣੁ’ ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਗੋਇਆ ਜੀ’ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ

੧ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਗੋਇਆ’ ਤਖ਼ਲਿਸ
ਫਰੀਰਿਆ ਹੈ।

ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਲਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ 'ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ' ਦੇ ਅਮਰ ਗੁਰਵਾਕ ਵਿੱਚ, ਜਿਹੜੀ ਹਕੀਕਤ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਖੁਦੀ, ਬਖੀਲੀ, ਤਕੱਬਰੀ ਦੇ ਫੋਲਾਦੀ ਸ਼ਿਕੰਜੇ ਵਿਚ ਜਕੜੀ, ਬੇਬਸ ਲੋਕਾਈ ਉਤੇ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹੀ ਸਚਾਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ 'ਦਰ ਆਂ ਜਮਾਂ ਕਿ: ਨਿਆਈ ਬ-ਯਾਦ ਮੇ ਮੀਰਮ' ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਬਰ-ਹੱਕ ਲਾ ਕੇ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦਾ ਸਫਲ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਆਪ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਸਜਦੇ ਵਿਚ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਪ੍ਰੀਤ ਅਜਲੀ (Eternal) ਹੈ। ਹਰ ਆਤਮਾ, ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਦਾ ਜੁਜ਼ ਹੈ ਤੇ ਵਖਰਾ ਵਜੂਦ ਧਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ (Unmanifested) ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਰਮ ਸਤਿ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਸੀ। ਜੋਤ ਦੀ, ਪਰਮ-ਜੋਤ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰਤਾ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਆਸ਼ਕ ਸਾਦਕ ਹੀ ਮਾਣਦੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਅਗੰਮੀ ਤੇ ਅਥਾਹ ਵੇਗ ਵਿਚ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਕੁਝ ਐਉਂ ਕੂਕ ਉਠਦੇ ਹਨ

ਆਦਮ ਨ ਬੁਦੋ, ਮਨ ਬੁਦਮ। ਹੱਵਾ ਨ ਬੁਦੋ ਮਨ ਬੁਦਮ।

ਈਂ ਕਸ ਨ ਬੁਦੋ, ਮਨ ਬੁਦਮ। ਮਨ ਆਬਕਿ ਦੇਰੀਨਾ-ਅਮ। (ਸਮਸ ਤਬਰੇਜ਼)

(ਬਾਬਾ ਆਦਮ, ਮਾਈ ਹੱਵਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਬੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ ਮੈਂ ਸਾਂ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਪੁਰਾਣਾ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹਾਂ)।

ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਹੀਰ ਵੀ ਜਦ ਪਵਿੱਤਰ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪੌੜੀ ਦੇ ਉਸ ਸਿਖਰ ਉਤੇ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕਲਬੂਤ ਦੋ; ਪਰੰਤੂ, ਰੂਹਾਂ ਇੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੀ ਇਉਂ ਕੂਕ ਉੱਠਦੀ ਹੈ

ਮੇਰੀ ਤੇ ਰਾਂਝੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਚਿਰਕੀ, ਜਦੋਂ ਚੁਚਕ ਮੁਚਕ ਨਾਹੀਂ।

ਵੇਖੋ, ਪ੍ਰੇਮ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਸੈਲਾਨੀ, ਹਾਫਿਜ਼ ਸ਼ੀਰਾਜ਼ੀ ਵੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਿਆਨੇ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਢੇਰ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬਿਆਨਦੇ ਹਨ

ਨ ਬੁਦ ਨਕਬਿ ਦੋ ਆਲਮ, ਕਿ ਰੰਗਿ ਉਲਫਤ ਬੁਦ।

ਜਮਾਨਾ ਤਰਹਿ ਮੁਹੱਬਤ, ਨਾ ਈਂ ਜਮਾਂ ਅੰਦਾਖਤ।

(ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਪ੍ਰੰਤੂ, ਉਦੋਂ ਵੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਰੰਗ (ਹੋਂਦ) ਸੀ। ਪਿਆਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਕੇਵਲ ਇਸ ਜਮਾਨੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ)।

ਕ੍ਰਿਤੱਗੜ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਅਜਿਹੇ ਅਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰੀਤ-ਮੰਡਲ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦੀ ਸੂਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਉਪਕਾਰੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੂੜੀ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਤੇ ਜਾਨ ਸਦਕੇ ਕਰਦੇ ਤੇ ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਸੌਦਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਆਪ ਦੇ 'ਮੁਰਸ਼ਦਿ ਕਾਮਲ' ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪ ਵੀ ਇਉਂ ਸੇਧ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ

ਤੈ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਬਾਤ ਜਿ ਆਖੇ, ਥਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਆ ਦੀਜੈ ?

ਸੀਸੁ ਵਢੇ ਕਰਿ ਬੈਸਟੁ ਦੀਜੈ, ਵਿਟੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ ॥ (ਵਭਹੇਸ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੫੫੮)

ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਜੀਉ ਜਲਿ ਬਲਿ ਜਾਉ' ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਅਰਥੀ ਨਾਦ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਅਤੇ ਦੇਸਾਂ ਪਰਦੇਸਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਬੋਲਿਆਂ ਤੇ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਗੁੰਜਾਇਆ ਸੀ, ਓਹੀ ਨਾਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤ-ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਬਿਹਬਲ ਹੋ, ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੀ ਠੇਰੀ ਤੋਂ ਅਜੀਬ ਮਸਤੀ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਗਾਇਆ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਦਾ ਇਹ ਆਲਮ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚਕਾਰ ਸਰੀਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਕੰਧ ਸਹਿਣੀ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ; ਰਜਾ, ਹੁਕਮ ਅਥਵਾ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਮੰਨਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਆਤਮਕ ਹਲੂਲਤਾ ਲਈ ਇਹ ਤਰਲਾ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ, ਕਿਸੇ ਹੁਦਰੇਪਨ ਜਾਂ ਹੱਠ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਕਥਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਵਿਚ ਮਨ ਦੀ ਬਿਹਬਲਤਾ ਦੀ ਇਕ ਝਲਕ ਹੈ, ਇਕ ਉਛਾਲਾ ਹੈ।

ਦੀਨੋ ਦੁਨੀਆ, ਦਰ ਕਮੰਦਿ ਆਂ ਪਰੀ ਰੁਖਸਾਰਿ ਮਾ ।
 ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ, ਕ੍ਰੀਮਤਿ ਯਕ ਤਾਰਿ ਮੂਏ ਯਾਰਿ ਮਾ ॥੧॥
 ਮਾ ਨਮੇ ਆਰੇਮ ਤਾਬਿ ਗਮਜ਼ਾ-ਇ ਮਿਯਗਾਨਿ ਉ ।
 ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਜਾਂ ਫਜ਼ਾਇਸ਼, ਬਸ ਬਵਦ ਦਰਕਾਰਿ ਮਾ ॥੨॥
 ਗਾਹਿ ਸੂਫੀ, ਗਾਹਿ ਜ਼ਾਹਦ, ਗਹ ਕਲੰਦਰ ਮੇ ਸ਼ਵਦ ।
 ਰੰਗਹਾਇ ਮੁਖਤਲਿਫ, ਦਾਰਦ ਬੁਤਿ ਅੱਯਾਰਿ ਮਾ ॥੩॥
 ਕਦਰਿ ਲਾਲਿ ਉ, ਬਜ਼ਜ਼ ਆਸ਼ਿਕ, ਨ ਦਾਨਦ ਹੇਚ ਕਸ ।
 ਕ੍ਰੀਮਤਿ ਯਾਕੂਤ ਦਾਨਦ, ਚਸ਼ਮਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰਿ ਮਾ ॥੪॥
 ਹਰ ਨਫ਼ਸ 'ਗੋਇਆ' ਬ-ਯਾਦਿ, ਨਰਗਸਿ ਮਖਮੂਰਿ ਉ ।
 ਬਾਦਾ-ਹਾਏ ਸੌਕ ਮੇ ਨੌਸ਼ਦ ਦਿਲਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰਿ ਮਾ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੋਵੇਂ ਬੱਧੇ, ਅੰਦਰ ਜੁਲਫ ਪਿਆਰੇ।
ਇੱਕ ਇੱਕ ਵਾਲ ਮਾਹੀ ਦੇ ਉੱਤੇ, ਦੋਵੇਂ ਲੋਕ ਮੈਂ ਵਾਰੇ, ਹੂ।
੨. ਤਾਬ ਸਹਾਰਾਂ ਪਲਕਾਂ ਸੰਦੀ, ਪਾਇਆਂ ਕਾਈ ਨ ਮੇਰੀ।
ਜੀਵਨ-ਦਾਤੀ ਦੇਵੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਇਕੋ ਝਲਕ ਬਥੇਰੀ, ਹੂ।
੩. ਕਿਪਰੇ ਸੂਫੀ, ਕਿਤੇ ਕਲੰਦਰ, ਜ਼ਾਹਿਦ ਕਿਤੇ ਕਹਾਵੇ।
ਚੌਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੇਰਾ ਸੱਈਓ, ਪੱਲ ਪੱਲ ਰੂਪ ਵਟਾਵੇ, ਹੂ।
੪. ਲਾਲ ਓਸ ਦੀ, ਆਸ਼ਕਾਂ ਬਾਝੋਂ, ਕਦਰ ਨ ਕੋਈ ਪਾਵੇ।
ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਓਹਦਾ ਮੁਲ ਜਾਣੇ, ਮੋਤੀ ਜੋ ਬਰਸਾਵੇ, ਹੂ।
੫. ਅੰਦਰ ਯਾਦ ਨਸ਼ੀਲੀ ਨਰਗਸ, ਗੋਇਆ ਹਰ ਦਮ ਜੀਵੇ।
ਪ੍ਰੇਮ ਤੇਰੇ ਦਾ ਮਦ-ਪਿਆਲਾ, ਗੱਟ ਗੱਟ 'ਗੋਯਾ' ਪੀਵੇ, ਹੂ।

ਦੀਨੋ ਦੁਨੀਆ, ਦਰ ਕਮੰਦਿ ਆਂ ਪਰੀ ਰੁਖਸਾਰਿ ਮਾ।
ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ, ਕੀਮਤਿ ਯਕ ਤਾਰਿ ਮੁਏ ਯਾਰਿ ਮਾ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦੀਨ—ਧਰਮ। ਕਮੰਦ—ਫਾਹੀ। ਰੁਖਸਾਰ—ਗੱਲ੍ਹਾਂ, ਭਾਵ, ਚਿਹਰਾ। ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ—ਦੋਵੇਂ ਜਹਾਨ, ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ। ਯਕ—ਇਕ। ਤਾਰਿ ਮੁ—ਵਾਲ ਦੀ ਤਾਰ। ਯਾਰ—ਮਿੱਤਰ।

ਅਰਥ : ਸਾਡੇ ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਓਸ ਪਰੀ ਵਰਗੇ, (ਸੁੰਦਰ) ਮੁਖੜੇ ਵਾਲੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਪਏ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਜਹਾਨ ਸਾਡੇ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਇਕ ਤਾਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਹਨ।

ਮਾ ਨਮੇ ਆਰੇਮ ਤਾਬਿ ਗਮਜ਼ਾ-ਇ ਮਿਯਗਾਨਿ ਉ।
ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਜਾਂ ਫਜ਼ਾਇਬ, ਬਸ ਬਵਦ ਦਰਕਾਰਿ ਮਾ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਮੇ ਆਰੇਮ—ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦੇ। ਤਾਬ—ਸਹਿਨ-ਸ਼ਕਤੀ। ਗਮਜ਼ਾ-ਇ—(ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀਆਂ) ਅੱਖਾਂ ਜਾਂ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਇਸ਼ਾਰਾ। ਮਿਯਗਾਨ—ਭਿੰਮਣੀਆਂ। ਉ—ਉਸ ਦੀਆਂ। ਜਾਂ ਫਜ਼ਾਇਬ—ਜਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। ਬਸ—ਬਹੁਤ। ਬਵਦ—ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦਰਕਾਰ—ਲੋੜੀਂਦੀ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਿੰਮਣੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਇਸ਼ਾਰੇ (ਨੂੰ ਸਹਿਣ) ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦੇ (ਰਖਦੇ)। ਸਾਨੂੰ (ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ) ਜੀਵਨ ਪਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਕ ਤੱਕਣੀ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।

ਗਾਹਿ ਸੂਫੀ, ਗਾਹਿ ਜ਼ਾਹਦ, ਗਹ ਕਲੰਦਰ ਮੇ ਬਵਦ।
ਰੰਗਹਾਇ ਮੁਖਤਲਿਫ, ਦਾਰਦ ਬੁਤਿ ਅੱਯਾਰਿ ਮਾ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗਾਹਿ—ਕਦੀ। ਸੂਫੀ—ਗ਼ੈਰ ਸ਼ਰੱਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਫ਼ਿਰਕਾ, ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਹੀ ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਾਹਦ—ਸ਼ਰੱਈ, (ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਸ਼ਰੱ ਦਾ ਪਾਬੰਦ)। ਕਲੰਦਰ—ਮਸਤਾਨੇ, ਬੇਪਰਵਾਹ, ਕੇਵਲ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ। ਮੇ ਬਵਦ—ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰੰਗਹਾਏ—ਬਹੁਤੇ ਰੰਗ। ਮੁਖਤਲਿਫ—ਵੱਖ ਵੱਖ। ਦਾਰਦ—ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਬੁੱਤ—ਮੂਰਤ, ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮਾਸੂਕ। ਅੱਯਾਰ—ਚਲਾਕ, ਫਲੀਆ, ਚੋਜੀ। ਮਾ—ਸਾਡਾ।

ਅਰਥ : (ਗੁਰਦੇਵ) ਕਦੀ ਸੂਫੀ, ਕਦੀ ਸ਼ਰੱਈ ਤੇ ਕਦੀ ਮਸਤਾਨਾ ਬਣ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਫਲੀਆ (ਕੌਤਕੀ) ਪ੍ਰੀਤਮ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੇਸ ਰਖਦਾ (ਧਾਰਦਾ) ਹੈ।

ਕਦਰਿ ਲਾਲਿ ਉ, ਬਚੁਜ਼ ਆਸ਼ਿਕ, ਨ ਦਾਨਦ ਹੇਚ ਕਸ।
ਕੀਮਤਿ ਯਾਕੂਤ ਦਾਨਦ, ਚਸ਼ਮਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰਿ ਮਾ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਦਰਿ ਲਾਲਿ ਉ—ਓਸ ਲਾਲ ਦੀ ਕਦਰ (ਕੀਮਤ)। ਬਚੁਜ਼ ਆਸ਼ਿਕ—ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਕਸ—ਸ਼ਖਸ, ਆਦਮੀ, ਕੌਈ। ਹੇਚ—ਕੁਝ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਬੇੜਾ

ਜਿਹਾ, ਨਿਕੰਮਾ। ਯਾਕੂਤ—ਹੀਰਾ। ਦਾਨਦ—ਜਾਣਦੀ ਹੈ। ਚਸਮ—ਅੱਖ। ਰੀਹਰ ਸਾਰਿ
ਮਾ—ਸਾਡੀ ਮੋਤੀ (ਹੰਝੂ) ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਲਾਲ ਦੀ ਕਦਰ ਆਸ਼ਕਾਂ (ਅਨਿੰਨ ਸਿੱਖਾਂ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ
ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। (ਉਸ) ਹੀਰੇ ਦੀ ਕੀਮਤ (ਕੇਵਲ) ਸਾਡੀ ਮੋਤੀ (ਬਿਰਹਾ ਦੇ ਅਥਰੂ)
ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਹੀ ਜਾਣਦੀ ਹੈ।

ਹਰ ਨਫ਼ਸ 'ਗੋਇਆ' ਬ-ਯਾਦਿ, ਨਰਗਸਿ ਮਖਮੂਰਿ ਊ।

ਬਾਦਾ-ਹਾਏ ਸ਼ੌਕ ਮੇ ਨੋਸ਼ਦ ਦਿਲਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰਿ ਮਾ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਫ਼ਸ—ਸਵਾਸ, ਦਮ। ਬ-ਯਾਦਿ—ਯਾਦ ਵਿਚ, ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ।
ਮਖਮੂਰ—ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਗੁਟ, ਮਸਤੁਲ-ਮਸਤ। ਬਾਦਾ-ਹਾਏ—ਸ਼ੌਕ (ਪ੍ਰੇਮ) ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਬਾਂ
(ਬਾਦ-ਹਾਏ—ਬਾਦ:—ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ)। ਮੇ ਨੋਸ਼ਦ—ਪੀਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਸਾਡਾ ਸਾਵਧਾਨ ਦਿਲ ਉਸ ਮਦ-ਮਸਤ ਨਰਗਸ ਦੀ ਯਾਦ
ਵਿਚ ਸਵਾਸ ਸਵਾਸ ਪ੍ਰੇਮ-ਰਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀਂਦਾ ਹੈ। (ਨਰਗਸ ਵਰਗੇ ਮਸਤ ਨੈਣਾਂ
ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਨਾਮ ਖੁਮਾਰੀ ਨਾਲ ਗੁਟ ਹੋ ਕੇ 'ਸਦ-ਵਿਗਾਸ' ਦੀ ਮੌਜ
ਮਾਣਦਾ ਹੈ।)

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ੇਅਰ ਹੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੋਇਆ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਦੀਵਾਨ,
ਭਾਵ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਦੀ ਜਾਨ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ
ਸਿਫਤ-ਗੋ ਸ਼ਾਇਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ; ਪਰੰਤੂ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹਾ ਆਲਮ
ਬਾ-ਅਮਲ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਸੁਖਨ-ਗੋ ਕਿਤੇ ਹੀ ਲੱਭੇਗਾ।

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਗੋਇਆ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਾਮਲ ਮੁਰਸ਼ਦ—ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ—ਦੇ ਜਨਕ ਰੂਪ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮਸਰ ਅਭੇਦ
ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਉਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਦੋਵੇਂ—ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆ—ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ
ਉਤੇ ਨੱਚਦੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਇਕ ਵਾਲ ਦਾ ਮੁੱਲ ਦੋਵੇਂ
ਜਹਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਜਹਾਨ ਕੀ, ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਕੇਸ਼ ਤਾਂ ਅਮੋਲਕ ਹਨ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ

ਕਿਤੀ ਲਖ ਕਰੋੜਿ, ਪਿਰੀਏ, ਰੋਮ ਨ ਪੁਜਨਿ ਤੇਰਿਆ ॥

(ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੭੬੧)

ਜਦ ਪਿਆਰ ਦੀ ਅੰਤਮ ਮੰਜ਼ਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੇ ਤੂੰ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਕੇ ਜ਼ੌਰੇ ਜ਼ੌਰੇ
ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਨੁਰ ਦਾ ਹੀ ਜਲਵਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਐਸੀ ਵਿਸਮਾਦੀ ਬਿਵਸਥਾ ਵਿਚ
ਕੀਮਤ ਕੌਣ ਪਾਵੇ, ਤੇ ਕਿਸ ਦੀ? ਓਥੇ ਤਾਂ ਵਿਸਮਾਦੀ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ

ਜੋ ਕੀ ਮੂੰ ਉਪਦੇਸੁ ਭਰਤੁ ਹੈ, ਤਾ ਵਟਿ ਕ੍ਰਿਟਿ ਰਤਥਾ ਨਾਰਾਇਣਾ ॥

(ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ, ਪੰਨਾ ੯੨)

ਤਬਾ ਜੇ ਬਿਲਤ ਹੈ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪੰਖੇਰੂ
ਸੁ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜਾਪਤ ਹੈ ਨਹੀ ਹੋਰ ॥੩॥

(ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੪, ਪੰਨਾ ੧੨੬੫)

ਵਾਲੀ ਵਿਸਮਾਦਤ (ਹੂ ਦੇ ਆਲਮ ਵਾਲੀ) ਅਵਸਥਾ ਵਾਪਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ, ਚੌਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਤੇ ਸੁਾਗ ਵਿਚ ਪਛਾਣ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਧਾਰਨ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਨ ਜਗਿਆਸੂ ਤਾਂ ਕੀ, ਅਚਲ ਵਟਾਲੇ ਵਿਖੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਤਪੱਸਵੀ ਤੇ ਸਿੱਧ ਲੋਕ ਵੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਨਾਨਕ ਦੇ ਉਦਾਸੀ ਭੇਖ ਉਤਾਰਨ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਬਸਤਰ ਪਾ ਲੈਣ ਅਥਵਾ 'ਵਤ ਸੰਸਾਰੀ ਗੀਤ ਚਲਾਉਣ' ਦੀ ਰਮਜ਼ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਬਾਹਰਲੇ ਭੇਖਾਂ ਦੀ ਵਰਮੀ ਨੂੰ ਹੀ ਕੁੱਟਣਾ ਜਾਣਦੇ ਸਨ।

ਸੋ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਗਿਆਸੂ-ਸਿਖ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਫਕੀਰਾਂ, ਸ਼ਾਹਾਂ, ਗੁਹਿਸਤੀਆਂ ਤੇ ਤਿਆਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਭੇਸ ਮੇਰੇ ਚੌਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਕਿਤੇ ਉਹ ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੋ ਗੁਲੇਲੇ ਚਲਾ ਗਾਗਰਾਂ ਫੋੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਰਾਮ ਰੂਪ ਹੋ ਪੰਡਤ ਸ਼ਿਵ ਦੱਤ ਨੂੰ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਭੋਰਾ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਮੈਣੀ ਰਾਣੀ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਵਾਤਸਲ ਪਿਆਰ ਲੈ-ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਧੁੰਨਾਂ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ, ਸਮਾਧੀ-ਸਥਿਤ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਸਮੇਂ ਬੀਰ ਰਸੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਤੀਰ-ਕਮਾਨ ਫੜੀ ਜਾਲਮਾਂ ਤੇ ਦੋਖੀਆਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ 'ਚੋਂ ਚੁਣ ਚੁਣ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਫੁੰਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਉਹ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਤੇ ਹੀਰੇ ਜੜ੍ਹੇ ਸਿੰਘਾਸਨ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹੋ ਮਾਹੀ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਕੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਪਰੋਤੇ ਪੈਰੀਂ, ਰਾਤ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਵਿਚ ਇਕੱਲਾ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ, ਰੱਬ-ਯਾਰ ਦੇ ਸੱਥਰ ਤੋਂ, ਰਣਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰਦਾ ਦਿਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰ, ਮਹਿਬੂਬ ਦੇ ਇਸ 'ਜੋਤਿ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ ਸਹਿ ਕਾਇਆ ਫੇਰਿ ਪਲਟੀਐ' ਵਾਲੇ ਚੋਜਾਂ ਨੂੰ, ਸਾਦਕ ਆਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਖੂਬ ਪਛਾਣਦੀ ਹੈ :

ਰਾਬ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਇਨਸਾਂ ਸੇ ਛਪਾਏ ਤੋ ਬਹੁਤ,
ਮਗਰ, ਅਹਿਲਿ ਬਸੀਰਤ ਸੇ ਛਪਾਏ ਨ ਗਏ।

ਅਨੁਸਾਰ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਨਵਿਆਂ ਨਵਿਆਂ ਭੇਸਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖ, ਪਰਖ ਤੇ ਪਛਾਣ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੰਦਤ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਹਰੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਨਮਨੀ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦੀ ਸੁਹੱਪਣ ਮਾਣਦੇ ਹਨ।

ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਗੁਰੂ-ਰੂਪੀ 'ਯਾਕੂਤ' (ਹੀਰੇ) ਦਾ ਮੁੱਲ ਸਾਡੀ ਮੋਤੀ (ਅੱਖਰੂ) ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਹੀ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹਉਮੈ ਤੇ ਮਮਤਾ ਦਾ ਗੁਬਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਚ ਵਗਾਏ ਗਏ ਅੱਖਰੂਆਂ ਨਾਲ ਧੁਪ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਰੱਬੀ ਲਾਲ ਦੀ ਪਰਖ ਹੋਣੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸੋ, 'ਬਾ ਸਾਹਿਲਿ ਮੁਰਾਦ ਕੁਜੋ ਆਸਨਾ'

੧. ਫਿਰਿ ਬਾਬਾ ਆਯਾ ਕਰਤਾਰਪੁਰਿ ਭੇਖ ਉਦਾਸੀ ਸਗਲ ਉਤਾਰਾ ॥
ਪਹਿਰ ਸੰਸਾਰੀ ਕਪਛੇ, ਮੰਜੀ ਬੈਠਿ ਕੀਆ ਅਵਤਾਰਾ ॥੧॥੩੮॥

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ)

ਸ਼ਵੇਮ। ਤਾ ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ ਬ-ਯਾਦਿ ਤੋ ਦਰਯਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ” (੨੪) ਦਾ ਨੁਸਖਾ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਸੁਚੇਤ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਰੋਣਾ ਮਾਇਆ-ਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਤੋਟੇ ਤੇ ਢਹਿੰਦੀ ਕਲਾ ਵਾਲਾ ਰੋਣਾ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ, ‘ਸੁਲਤਾਨ ਬਿਰਹਾ’ ਵਿਚ, ਵਿਸਮਾਦੀ ਵੈਰਾਗ ਤੇ ‘ਵਾਹੁ’ ਦੇ ਆਲਮ ਦਾ ਰੋਣਾ ਹੈ।^੧ ਇਸ ਨਾਲ ਚਿੱਤ ਖਿੜਦਾ ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਮਸਤੀ ਦੇ, ਜਾਮ ਤੇ ਜਾਮ ਪੀਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਮਸਤੂਲ-ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ, ਉਹ ਇਸ ਅਬਦੀ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁੱਟ ਹੋ ਜਾਣ ਲਈ ਅਰਸ਼ੀ ਸਾਕੀ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ) ਪਾਸ ਕੁਝ ਐਉਂ ਜੋਦੜੀ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਉੱਠ ਸਾਕੀਆ ਨਾਨਕ, ਤੂੰ ਉੱਠ, ਰਹਿਮਤ ਦਾ ਭਰ ਕੇ ਜਾਮ ਦੇਹ।

ਹਰ ਘੜੀ ਦੇਹ, ਹਰ ਪਹਿਰ ਦੇਹ, ਹਰ ਸੁਬਹ ਦੇਹ, ਹਰ ਬਾਮ ਦੇਹ।

ਢਰਾਂ ਹੂੰ ਮੈਂ, ਸੂਰਜ ਬਣਾ, ਕਤਰਾ ਹੂੰ ਮੈਂ, ਸਾਗਰ ਬਣਾ।

ਖੁਦੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗਲ ਤੋੜ ਦੇਹ, ਬੇ-ਖੁਦ ਬਣਾ, ਨਿਜ-ਧਾਮ ਦੇਹ।

ਮੱਲਾ ਮਿਰੇ, ਤੇਰੇ ਬਿਨਾ, ਬਾਲਾਈਆਂ ਵੀ ਪਸਤੀਆਂ,

ਮੱਟਾਂ ਦੇ ਮੱਟ ਦੇਹ ਰੋੜ, ਕਰ ਦੇ ਮਸਤੀਆਂ ਹੀ ਮਸਤੀਆਂ।

(ਹਮਰਾਜ)

੧. ਨਾਨਕ, ਤੂੰ ਨਾ ਬਾਬਾ ਜਾਣੀਐ, ਜੇ ਰੋਵੈ ਲਾਇ ਪਿਆਰੇ ॥

(ਵਭਹੰਸ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੫੭੯)

ਬ-ਦਿਹ ਸਾਕੀ ਮਰਾ ਯਕ ਜਾਮਿ ਜਾ, ਰੰਗੀਨੀਏ ਦਿਲ-ਹਾ।
 ਬ-ਚਸਮਿ ਪਾਕ ਬੀ, ਆਸਾਅ ਕੁਨਮ, ਈ ਜੁਮਲਾ ਮੁਸਕਿਲ-ਹਾ ॥੧॥
 ਮਰਾ ਦਰ ਮੰਜਲਿ ਜਾਨਾ, ਹਮਾ ਐਸੇ ਹਮਾ ਸ਼ਾਦੀ।
 ਜਰਸ ਬੇਹੂਦਾ ਮੇ-ਨਾਲਦ, ਕੁਜਾ ਬੰਦੇਮ ਮਹਮਿਲ-ਹਾ ॥੨॥
 ਖੁਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਬਵਦ ਦਾਇਮ, ਬਬੀ ਦੀਦਾਰਿ ਪਾਕਸ਼ ਰਾ।
 ਨ ਗਿਰਦਾਬੇ ਦਰੋ ਹਾਇਲ, ਨ ਦਰਯਾਓ, ਨ ਸਾਹਿਲ-ਹਾ ॥੩॥
 ਚਿਰਾ ਬੇਹੂਦਾ ਮੇ ਗਰਦੀ, ਬ-ਸਹਰਾਓ ਬ-ਦਸ਼ਤ ਐ ਦਿਲ।
 ਚੂ ਆਂ ਸੁਲਤਾਨਿ ਖੂਬਾਂ, ਕਰਦਹ ਅੰਦਰ ਦੀਦਹ ਮੰਜਲ-ਹਾ ॥੪॥
 ਚੂੰ ਗੈਰ ਅਜ਼ ਜਾਤਿ ਪਾਕਸ਼ ਨੇਸੂ, ਦਰ ਹਰ ਜਾ ਕਿ: ਮੇ ਬੀਨਮ।
 ਬਗੋ 'ਗੋਇਆ', ਕੁਜਾ ਬਿਗੁਜ਼ਾਰਮ, ਈ ਦੁਨੀਆ ਓ ਐਹਲਿਲ-ਹਾ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਦਿਲ ਨੂੰ ਰੰਗਣ ਵਾਲੇ ਸਾਕੀ, ਭਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪਿਆਲਾ।
 ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ-ਨਦਰ ਦਾ ਸਦਕਾ, ਕਰ ਲਾਂ ਪੰਧ ਸੁਖਾਲਾ, ਹੂ।
੨. ਪ੍ਰੇਮ-ਪੰਧ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਨੇ ਜਦ, ਖੇੜੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰੇ।
 ਬੰਨ੍ਹ ਕਚਾਵੇ ਕਿਧਰ ਨੂੰ ਜਾਈਏ? ਘੜਿਆਲ ਫਜ਼ੂਲ ਪੁਕਾਰੇ, ਹੂ।
੩. ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ, ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ, ਵੇਖੀਂ ਰੱਬ ਨਜ਼ਾਰਾ।
 ਰਾਹ ਉਸ ਦੇ ਨ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀ, ਨ ਫਿਰ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰਾ, ਹੂ।
੪. ਜੰਗਲ ਬੇਲੇ ਕਿਉਂ ਪਿਆ ਭਟਕੇਂ, ਅਗਿਆਨੀ ਮਨ ਮੇਰੇ।
 ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਹੈ ਕੀਤਾ, ਵਾਸਾ ਨੈਣੀ ਤੇਰੇ, ਹੂ।
੫. ਜਿਧਰ ਵੇਖਾਂ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਬਾਝੋਂ, ਹੋਰ ਨ ਕੋਈ ਦਿੱਸੇ।
 ਵਸਦੀ ਰਸਦੀ ਦੁਨੀਆ ਛੱਡ ਕੇ, 'ਗੋਇਆ' ਕਿੱਥੇ ਨੱਸੇ, ਹੂ।

ਬ-ਦਿਹ ਸਾਕੀ ਮਰਾ ਯਕਾ ਜਾਮਿ ਜਾਂ, ਰੰਗੀਨੀਏ ਦਿਲ-ਹਾ।

ਬ-ਚਸਮਿ ਪਾਕ ਬੀਂ, ਆਸਾਅ ਕੁਨਮ, ਈਂ ਜੁਮਲਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ-ਹਾ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਦਿਹ—ਦੇਹ। ਸਾਕੀ—ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, (ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਲੇ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ)। ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ। ਜਾਮਿ ਜਾਂ—ਜੀਵਨ (ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਪਿਆਲਾ, ਮਾਰਫਤ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ, ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਦੀ ਮਸਤੀ ਦਾ ਪਿਆਲਾ। ਰੰਗੀਨੀਏ ਦਿਲ-ਹਾ—ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਰੰਗਤ ਵਾਲੀ (ਦਿਲਹਾ—ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦਿਲ ਦਾ)। ਬ-ਚਸਮਿ ਪਾਕ ਬੀਂ—ਤੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਨਾਲ। ਆਸਾਅ ਕੁਨਮ—ਮੈਂ ਸੌਖੀਆਂ ਕਰ ਲਵਾਂ। ਈਂ ਜੁਮਲਾ—ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ। ਮੁਸ਼ਕਿਲ-ਹਾ—('ਮੁਸ਼ਕਲ' ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ) ਕਠਿਨਾਈਆਂ, ਔਕੜਾਂ।

ਅਰਥ : (ਐ) ਸਾਕੀ, ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ (ਜੀਵਨ-ਮਸਤੀ) ਦਾ ਇੱਕ ਪਿਆਲਾ ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼। ਪਵਿੱਤਰ ਅੱਖ ਨਾਲ ਵੇਖ (ਭਾਵ ਕਿਰਪਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਤੱਕੋ) ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ (ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ) ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਅਟਕਾਂ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਾਂ।

ਮਰਾ ਦਰ ਮੰਜਲਿ ਜਾਨਾਂ, ਹਮਾ ਐਸ਼ੋ ਹਮਾ ਸ਼ਾਦੀ।

ਜਰਸ ਬੇਹੂਦਾ ਮੇ-ਨਾਲਦ, ਕੁਜਾ ਬੰਦੇਮ ਮਹਮਿਲ-ਹਾ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ। ਦਰ—ਵਿਚ। ਮੰਜਲਿ ਜਾਨਾਂ—ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਰਾਹ। ਹਮਾ—ਸਾਰੀਆਂ। ਐਸ਼ੋ—ਸ਼ਾਦੀ, ਅਨੰਦ, ਖੇਡਾਂ। ਜਰਸ—(ਫਾਰਸੀ ਵਿਚ) ਘੜਿਆਲ ਜਾਂ ਘੰਟਾ, (ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਨਰਮ ਅਵਾਜ਼)। ਬੇਹੂਦਾ—ਬੇਫਾਇਦਾ। ਮੇ-ਨਾਲਦ—ਰੋਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਜਾ—ਕਿਥੇ। ਬੰਦੇਮ—ਅਸੀਂ ਬੰਨ੍ਹੀਏ (ਕੂਚ ਕਰਨ ਲਈ)। ਮਹਮਿਲ-ਹਾ—ਉਠ ਦੇ 'ਕਚਾਵੇ' (ਮਹਮਿਲ) ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ।

ਅਰਥ : ਸਾਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। (ਕਾਫਲੇ ਦਾ) ਘੜਿਆਲ ਬੇ-ਫਾਇਦਾ (ਅੱਗੇ ਕੂਚ ਕਰਨ ਲਈ) ਸ਼ੋਰ ਮਚਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਦੱਸੋ) ਅਸੀਂ ਕਿਥੇ ਨੂੰ ਕਚਾਵੇ ਬੰਨ੍ਹੀਏ (ਕੂਚ ਲਈ ਤੱਤਪਰ ਹੋਈਏ, ਭਾਵ ਭਟਕੀਏ, ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਤੇ ਖੇਡੇ ਦੀ ਮੰਜਲ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਾਂ)।

ਖੁਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਬਵਦ ਦਾਇਮ, ਬਬੀਂ ਦੀਦਾਰਿ ਪਾਕਸ਼ ਰਾ।

ਨ ਗਿਰਦਾਬੇ ਦਰੋ ਹਾਇਲ, ਨ ਦਰਯਾਓ, ਨ ਸਾਹਿਲ-ਹਾ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਾਇਮ—ਸਦਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ। ਬਬੀਂ—ਤੂੰ ਵੇਖ। ਦੀਦਾਰਿ ਪਾਕਸ਼ ਰਾ—ਉਸ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦੀਦਾਰ ਨੂੰ। ਪਾਕਸ਼—ਉਸ ਦਾ ਪਾਕ (ਸ਼—ਉਸ ਦਾ)। ਗਿਰਦਾਬ—ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀ। ਦਰੋ ਹਾਇਲ—ਉਸ ਵਿਚ ਹਾਇਲ। ਹਾਇਲ—ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ, ਰੋਕ, (ਦੋ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ

੧. ਕਥ ਮੰਜਣ ਇਥ 'ਮਰਾ ਯਕ ਜਾਮਿ ਜਾਂ ਰੰਗੀਨੀਏ ਦਿਲਹਾ' ਪਾਠ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ)। ਸਾਹਿਲ-ਹਾ—ਸਾਹਿਲ (ਕੰਢੇ) ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ।

ਅਰਥ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦਰਸ਼ਨ ਵੇਖ। (ਫੇਰ) ਉਸ ਰਾਹ (ਪ੍ਰਭੂ-ਮਾਰਗ) ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀ ਰਹੇਗੀ, ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਨਦੀ ਤੇ ਨਾ ਕੰਢੇ (ਦਿਸਣਗੇ, ਰਹਿਣਗੇ—ਸਭ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਖਤਮ)।

ਚਿਰਾ ਬੇਹੂਦਾ ਮੇ ਗਰਦੀ, ਬ-ਸਹਰਾਓ ਬ-ਦਸ਼ਤ, ਐ ਦਿਲ।

ਚੂ ਆਂ ਸੁਲਤਾਨਿ ਖੂਬਾਂ, ਕਰਦਹ ਅੰਦਰ ਦੀਦਹ ਮੰਜ਼ਿਲ-ਹਾ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚਿਰਾ—ਕਿਉਂ ? ਬੇਹੂਦਾ—ਬੇਫਾਇਦਾ। ਮੇ ਗਰਦੀ—ਤੂੰ ਭੋ ਜਾਂ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਬ-ਸਹਰਾ—ਵੀਰਾਨੇ ਵਿੱਚ, ਉਜਾੜ ਵਿੱਚ। ਓ—ਅਤੇ। ਬ-ਦਸ਼ਤ—ਜੰਗਲ ਵਿਚ। ਚੂ—ਜਦ ਕਿ। ਸੁਲਤਾਨਿ ਖੂਬਾਂ—ਸੁਹਣਿਆਂ ਦਾ ਸੁਲਤਾਨ। ਦੀਦਹ—ਨੈਨ। ਮੰਜ਼ਿਲ ਹਾ—ਠਿਕਾਣੇ, ਡੇਰੇ।

ਅਰਥ : ਐ ਦਿਲ ! ਤੂੰ ਬੇਫਾਇਦਾ ਉਜਾੜਾਂ ਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਜਦ ਕਿ ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ (ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਤੇਰਿਆਂ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸਾ (ਠਿਕਾਣਾ) ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਚੂੰ ਗੈਰ ਅਜ਼ ਜ਼ਾਤਿ ਪਾਕਸ਼ ਨੇਸੂ, ਦਰ ਹਰ ਜਾ ਕਿ: ਮੇ ਬੀਨਮ।

ਬਗੋ 'ਗੋਇਆ', ਕੁਜਾ ਬਿਗੁਜ਼ਾਰਮ, ਈਂ ਦੁਨੀਆ ਓ ਐਹਲਿਲ-ਹਾ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੈਰ—ਦੂਜਾ, ਬਿਗਾਨਾ। ਦਰ ਹਰ ਜਾ—ਹਰੇਕ ਥਾਂ ਵਿਚ। ਮੇ ਬੀਨਮ—ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਬਗੋ—ਤੂੰ ਦੱਸ। ਬਿਗੁਜ਼ਾਰਮ—ਮੈਂ ਤਿਆਗ ਦਿਆਂ। ਐਹਲਿਲ-ਹਾ—ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ।

ਅਰਥ : ਜਦੋਂ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹਸਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਜਿਸ ਥਾਂ ਵੀ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਭੀ ਨਹੀਂ, (ਤਾਂ) ਗੋਇਆ, ਤੂੰ (ਆਪ ਹੀ) ਦੱਸ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਚਲਾ ਜਾਵਾਂ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕ ਮੱਤ-ਮਤਾਂ ਤੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ, ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਦੋ ਹੀ ਮਾਰਗ ਹਨ—ਇਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਨਵਿਰਤੀ। ਗੁਰਮਤਿ, ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਮਾਰਗ ਦਾ ਹਾਮੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਏਥੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਸਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕੇਵਲ ਨਵਿਰਤੀ ਮਾਰਗ (ਤਿਆਗ) ਨੂੰ ਹੀ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਧੀ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਸੰਨਿਆਸ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਵਾਸਤੇ ਨਰੀਨਾ ਔਲਾਦ (ਲੜਕੇ) ਲਈ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਵੀ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਚਹੁੰਆਂ ਆਸ਼ਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਆਸ਼ਰਮ ਹੀ ਮਿਥਦੇ ਹਨ, ਧਰਮ

ਨਹੀਂ; ਅਤੇ ਆਖਰ ਮੋਖਸ਼, ਇਸ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਅਤੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋਣ ਵਿਚ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਇੱਕ ਮਜਬੂਰੀ ਹੈ, ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਹੀਂ। ਕਤੇਬੀ ਮੱਤਾਂ ਵਾਲੇ (ਅਹਿਲਿ ਕਿਤਾਬ) ਯਹੂਦੀ, ਈਸਾਈ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲੋਕ ਵੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਧਾਰਨਾ ਇਕ ਧਰਮ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ, ਇਕ ਸਮਾਜਕ ਸੌਦਾਬਾਜ਼ੀ ਜਾਂ ਐਸ਼ ਇਸ਼ਰਤ ਦੇ ਸਾਧਨ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਮਤਿ ਅਜਿਹੇ ਤਿਆਗ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਖੰਡਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨੌਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿਤਨੀ ਸਰਲਤਾ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਲੱਖਤਾ ਲਈ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ

ਕਾਹੇ ਰੇ ਬਨ ਖੋਜਨ ਜਾਈ ॥

ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਸਦਾ ਅਲੇਪਾ, ਤੋਹੀ ਸੰਗਿ ਸਮਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ ॥

ਪੁਹਪ (ਫੁਲ) ਮਧਿ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਸਤੁ ਹੈ, ਮੁਕਰ (ਸੀਸਾ, ਲਕੜੀ) ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਛਾਈ ॥

ਤੈਸੇ ਹੀ ਹਰਿ ਬਸੇ ਨਿਰੰਤਰਿ, ਘਟ ਹੀ ਖੋਜਹੁ ਭਾਈ ॥੧॥

ਬਾਹਰਿ ਭੀਤਰਿ ਏਕੋ ਜਾਨਹੁ, ਇਹੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਬਤਾਈ ॥

ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੈ, ਮਿਟੈ ਨ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਕਾਈ ॥੨॥੧॥

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੯, ਪੰਨਾ ੬੮੪)

ਤਥਾ : ਰੇ ਮਨ ! ਐਸੇ ਕਰਿ ਸੰਨਿਆਸਾ ॥

ਬਨ ਸੇ ਸਦਨ ਸਬੈ ਕਰਿ ਸਮਝਹੁ, ਮਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ਉਦਾਸਾ ॥

(ਪਾ: ੧੦)

ਪ੍ਰਭੂ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਸੋ

ਬਾਹਰਿ ਟੈਲੈ ਸੋ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਹੀ ॥

(ਮਾਝ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੨)

ਵਾਲੇ ਔਝੜ ਰਾਹੇ ਸਿਖ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਸੁਹਣਿਆਂ ਦਾ ਸੁਲਤਾਨ ਤੇਰੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਜਮਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਤੂੰ ਉਸ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਅਕਾਰਥ ਜੰਗਲਾਂ ਬੀਆਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ? ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਕ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਝਾਤੀ ਅੰਦਰ ਪਾ ਲਈ, ਉਸ ਲਈ ਇਸ ਜੀਵਨ-ਪੰਧ ਦੀ ਨਦੀ ਦੀਆਂ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀਆਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਸਦਾ ਖੇੜਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਉਹ ਜੰਗਲਾਂ ਬੋਲਿਆਂ ਵਲ ਦੌੜਨੋਂ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਪੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੁਣ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਘੁਪ ਅੰਨ੍ਹੇਰੀ ਖੱਡ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਠੋਕਰਾਂ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਉਹ

ਬਾਹਰਿ ਬੂਢਨ ਤੇ ਛੁਟਿ ਪਰੇ, ਗੁਰਿ ਘਰ ਹੀ ਮਾਹਿ ਦਿਖਾਇਆ ਥਾ ॥

(ਮਾਰੂ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੦੨)

ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਦਾ ਨਿਸਚਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਰੂਹਾਂ ਤਉ ਜਾਈਐ, ਜਉ ਈਹਾਂ ਨ ਹੋਇ ॥

(ਰਾਮਾਨੰਦ ਬਸੇਤੁ, ਪੰਨਾ ੧੧੯੫)

ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਸਾਰ ਹਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਉਹ ਉਸ ਹਰੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਸੰਨਿਆਸੀ ਜੰਗਲਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਛਾਣਦਾ ਤੇ ਮਨ-ਰੂਪੀ ਸੱਪ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸਰੀਰ-ਰੂਪੀ ਵਰਮੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੀ ਧਰਮ ਸਮਝ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ 'ਤਿਆਗ' ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਅਡੰਬਰ ਥੋਥਾ ਤੇ ਇਕ ਛੱਲ ਹੈ, ਭਰਮ ਹੈ, ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਗਜਲ ਦੀ ਪ੍ਰੌੜ੍ਹਤਾ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਡਾਕਟਰ ਇਕਬਾਲ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ੇਅਰ ਵੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋਣਗੇ

ਬਮਾਅ ਮਹਿਫਲ ਮੇਂ, ਚਮਨ ਮੇਂ ਗੁਲ, ਫਲਕ ਪਰ ਮੇਹਰੇ ਮਾਹ।
ਦੇਖਨੇ ਵਾਲਾ ਜੋ ਹੋ, ਹਰ ਜਾ ਤੇਰੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ।

ਤਬਾ

ਤੂੰ ਢੁੰਡਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋ, ਤਾਰੋਂ ਕੀ ਖਾਮਬੀ ਮੇਂ।
ਪੰਬੀਦਹ ਹੈ ਵੁਹ ਬਾਇਦ, ਗੋਗਾ-ਏ^੧ ਚਿੰਦਗੀ ਮੇਂ।
ਅਸਤਾਦਹਾ ਸਰਵਾ ਮੇਂ ਹੈ, ਸਬਛਾ ਮੇਂ ਸੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਬੁਲ-ਬੁਲ ਮੇਂ ਨਗਮਾ-ਜਨਾ ਹੈ, ਖਾਮੋਬ ਹੈ ਕਲੀ ਮੇਂ।
ਆ ਮੇਂ ਤੁਝੇ ਦਿਖਾਉਂ, ਰੁਖਸਾਰਿ ਰੋਬਨ ਉਸ ਕਾ।
ਨਹਿਰੋਂ ਕੇ ਆਈਨਾ ਮੇਂ, ਬਬਨਮਾ ਕੀ ਆਰਸੀ ਮੇਂ।
ਦਰਿਆਓ ਦਬਤੋ ਦਰ ਮੇਂ, ਕੁਹਸਾਰ ਮੇਂ ਵੁਹੀ ਹੈ।
ਇਨਸਾ ਕੇ ਰੁਖ ਮੇਂ, ਤੇਰੇ ਰੁਖਸਾਰ ਮੇਂ ਵੁਹੀ ਹੈ।

—੦—

ਉਸੁ, ਅਬ ਹਰ ਮੂਏ ਤੋ, ਚੂੰ ਆਬਕਾਰ।

ਤੂੰ ਕੁਜਾ ਬੈਰੁੰ ਰਵੀ, ਬਹਰੇ ਬਿਕਾਰ ॥੪੦੩॥

(ਚਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਨਾਥ ਕੋ)

ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਫੜਨ (ਪਾਉਣ) ਲਈ ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਕਿਧਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ ?

੧. ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ। ੨. ਬੋਰ, ਰੋਲਾ-ਗੋਲਾ। ੩. ਖਲੋਤਾ ਹੋਇਆ। ੪. ਸਰੂ।
੫. ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੬. ਤੋਲ। ੭. ਬੀਬਾ। ੮. ਜੰਗਲ, ਬੀਆਬਾਨ। ੯. ਪਹਾੜੀ ਥਾਂ।

ਬਯਾ ਐ ਸਾਕੀਏ ਰੰਗੀਨ, ਜਿ ਮੈ ਪੁਰ ਕੁਨ ਅੱਯਾਗ ਈਂ ਜਾ।
 ਨਸ਼ਾ-ਇ ਲਾਲਿ ਮੈ ਗੁਨਤ ਜਿ ਹੱਕ ਬਖਸ਼ਦ ਸੁਰਾਗ ਈਂ ਜਾ ॥੧॥

ਅਨਲਹੱਕ ਅਜ਼ ਲਬਿ ਮਨਸੂਰ, ਗਰਚੁੰ ਸੀਸ਼ਾ ਕੁਲਕੁਲ ਕਰਦ।
 ਕਿ: ਆਰਦ ਤਾਬਿ ਈਂ ਸਹਬਾ, ਕੁਜਾ ਜਾਮਿ ਦਿਮਾਗ ਈਂ ਜਾ ॥੨॥

ਜਹਾਂ ਤਾਰੀਕ ਸੁਦ, ਜਾਨਾਂ, ਬਰ ਅਫਰੋਜ਼ ਈਂ ਕੱਦਿ ਰਾਅਨਾ।
 ਨੁਮਾ ਰੁਖਸਾਰਾ-ਇ ਤਾਬਾਂ, ਕਿ: ਮੇ-ਬਾਯਦ ਚਰਾਗ ਈਂ ਜਾ ॥੩॥

ਬਾ-ਈਂ ਯਕਦਮ ਕਿ: ਯਾਦ ਆਈ, ਤਵਾਂ ਉਮਰੇ ਬਸਰ ਬੁਰਦਨ।
 ਅਗਰ ਯਕਦਮ ਕਸੇ ਯਾਬਦ, ਬਸ਼ੋਕਿ ਹੱਕ ਫਰਾਗ ਈਂ ਜਾ ॥੪॥

ਦੋ ਚਸ਼ਮਿ ਮਨ, ਕਿ: ਦਰਯਾਏ ਅਜ਼ੀਮੁੱਸ਼ਾਨ ਬਵਦ 'ਗੋਇਆ'।
 ਜਿ ਹਰ ਅਸ਼ਕਮ, ਬਵਦ ਸ਼ਾਦਾਬੀਏ ਸਦ ਬਾਗ ਬਾਗ ਈਂ ਜਾ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਐ ਮੇਰੇ ਅਲਬੇਲੇ ਸਾਕੀ, ਭਰ ਦੇ ਨਾਮ-ਪਿਆਲਾ।
ਲਾਲ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕਰ ਲਾਂ, ਜੀਵਨ-ਪੰਧ ਸੁਖਾਲਾ, ਹੂ।
੨. ਬਾਂਗ ਸੁਰਾਹੀ ਵਾਂਙ ਅਨਲਹੱਕ, ਮੁਖ-ਮਨਸੂਰ ਸੁਹਾਇਆ।
ਝੱਲੇ ਝਾਲ ਜੋ ਇਸ ਮਸਤੀ ਦੀ, ਲਾਲ ਨ ਮਾਈ ਜਾਇਆ, ਹੂ।
੩. ਛਾਇਆ ਜੱਗ ਤੇ ਪੁੰਧੂਕਾਰਾ, ਸੁੰਦਰ ਤਨ ਲਿਸ਼ਕਾ ਦੇ।
ਰੋਸ਼ਨ ਮੁੱਖ ਦਮਕਾ ਕੇ ਦਾਤਾ, ਦੀਪਕ ਆਨ ਜਗਾ ਦੇ, ਹੂ।
੪. ਇਕ ਪਲ ਆਵੇਂ ਯਾਦ ਤੂੰ ਜੇਕਰ, ਉਮਰਾ ਭਲੀ ਵਿਹਾਵੇ।
ਪਲ ਭਰ ਸ਼ੌਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਸਦ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਉਹ ਪਾਵੇ, ਹੂ।
੫. ਦੋਵੇਂ ਨੈਣ 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਜਾਣੋ, ਦਰਿਆ ਬਣੇ ਲਾਸਾਨੀ।
ਇੱਕ ਇੱਕ ਹੰਝੂ ਨਾਲ ਉਹ ਦੋਂਦਾ, ਸੈ ਬਾਗਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ, ਹੂ।

ਬਯਾ ਐ ਸਾਕੀਏ ਰੰਗੀਨ, ਜਿ ਮੈ ਪੁਰ ਕੁਨ ਅੱਯਾਗ ਈ ਜਾ।
ਨਬਾ-ਇ ਲਾਲਿ ਮੈ ਗੁਨਤ, ਜਿ ਹੱਕ ਬਖਸ਼ਦ ਸੁਰਾਗ ਈ ਜਾ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਬਯਾ—ਆ। ਸਾਕੀਏ ਰੰਗੀਨ—ਅਲਬੇਲੇ (ਰੰਗੀਲੇ) ਨਾਮ-ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਲਬੇਲੇ ਸਾਕੀ। ਜਿ—ਨਾਲ। ਪੁਰ ਕੁਨ—ਭਰ ਦੇ। ਅੱਯਾਗ—ਜਾਮ, ਪਿਆਲਾ। ਈ ਜਾ—ਇਸ ਥਾਂ, ਏਥੇ। ਮੈ—ਸ਼ਰਾਬ। ਲਾਲ ਗੂੰ—ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ। ਤ—ਤੇਰੀ। ਨਬਾ—ਸਰੂਰ, ਮਸਤੀ, ਖੁਮਾਰੀ। ਹੱਕ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਬਖਸ਼ਦ—ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ, ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਸੁਰਾਗ—ਭੇਦ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਅਲਬੇਲੇ ਸਾਕੀ ! ਆ (ਤੇ) ਏਥੇ (ਸਾਨੂੰ ਨਾਮ ਖੁਮਾਰੀ ਦੀ) ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਇਕ ਜਾਮ ਭਰ ਦੇ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਤੇਰੀ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸਰੂਰ ਏਥੇ (ਸਾਡੇ ਉਤੇ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭੇਦ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਅਨਲਹੱਕ ਅਜ ਲਬਿ ਮਨਸੂਰ, ਗਰਚੁੰ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਕੁਲਕੁਲ ਕਰਦ।

ਕਿ: ਆਰਦ ਤਾਬਿ ਈ ਸਹਬਾ, ਕੁਜਾ ਜਾਮਿ ਦਿਮਾਗ ਈ ਜਾ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਨਲਹੱਕ—(ਐਨਾਅਲਹਕ) ਮੈਂ ਬੁਦਾ ਹਾਂ, ਅਹੰ ਬ੍ਰਹਮ ਅਸਮੀ। ਮਨਸੂਰ—ਦੇਸ ਇਰਾਕ ਦੇ ਇਕ ਵਲੀ ਕਾਮਲ ਦਾ ਨਾਮ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨਸੂਰ ਹੱਲਾਜ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੁਸੈਨ ਸੀ ਤੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਮਨਸੂਰ, ਪਰੰਤੂ, ਇਹ ਪਿਤਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ। 'ਹੱਲਾਜ' ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਰੂੰ ਪਿੰਜਣ ਵਾਲਾ। ਮਨਸੂਰ ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਹੱਲਾਜ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਉਹ ਕਿਤੇ ਕੰਮ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰੂੰ ਪਿੰਜੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਹੱਲਾਜ ਨਾਮ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ੩੦੯ ਹਿਜਰੀ ਵਿਚ 'ਅਨਲਹੱਕ' ਕਹਿਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸ਼ਰਏ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਸੂਲੀ ਚੜ੍ਹਾ ਤੇ ਜਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਜ—ਤੋਂ। ਲਬਿ ਮਨਸੂਰ—ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ, ਬੁਲੋਂ। ਗਰਚੁੰ—ਵਾਂਗੂੰ। ਸ਼ੀਸ਼ਾ—ਬੋਤਲ। ਕੁਲਕੁਲ—ਬੋਤਲ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਉਲੱਦਣ ਨਾਲ ਜੋ ਅਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਰਦ—ਕੀਤਾ। ਕਿ—ਜਿਹੜਾ। ਤਾਬ—ਝਾਲ। ਆਰਦ—ਲਿਆਉਂਦੀ, ਭਾਵ, ਝਲਦੀ ਹੈ। ਸਹਬਾ—(ਨਾਮ ਦੀ) ਸ਼ਰਾਬ। ਕੁਜਾ—ਕਿੱਥੇ (ਹੈ)। ਜਾਮਿ ਦਿਮਾਗ—ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਪਿਆਲਾ।

ਅਰਥ : ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਨਲਹੱਕ (ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਕਲਿਆ) ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਤਲ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਕੁਲਕੁਲ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ (ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ)। ਏਥੇ ਕਿਹੜਾ ਦਿਮਾਗ-ਰੂਪੀ ਪਿਆਲਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਝਾਲ ਝੱਲ ਸਕੇ (ਭਾਵ, ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਤੇ ਮਸਤੀ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਤਾਬ ਹਰੇਕ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦਾ, ਰਿੱਧੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਤੇ ਹਉਮੈ-ਭਰਪੂਰ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭਟਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)।

ਜਹਾਂ ਤਾਰੀਕ ਬੁਦ, ਜਾਨਾਂ, ਬਰ ਅਫਰੋਜ਼ ਈ ਕੱਦਿ ਰਾਅਨਾ।
ਨੁਮਾ ਕੁਖਸਾਰਾ-ਇ ਤਾਬਾਂ, ਕਿ: ਮੇ-ਬਾਯਦ ਚਰਾਗ ਈ ਜਾ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਹਾਂ--ਜਗਤ। ਤਾਰੀਕ ਸੁਦ--ਅੰਨ੍ਹੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਾਨਾਂ--ਮਿੱਤਰ, ਪਿਆਰਾ। ਬਰ ਅਫਰੋਜ਼--ਚਮਕਾਅ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ। ਈ--ਇਹ। ਰਾਅਨਾ--ਸੋਹਣਾ। ਨੁਮਾ--ਵਿਖਾ। ਰੁਖਸਾਰ--ਗੱਲ੍ਹਾਂ (ਚਿਹਰਾ)। ਤਾਬਾਂ--ਚਮਕੀਲੀਆਂ। ਮੇ ਬਾਯਦ--ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਜਗਤ ਵਿਚ ਅੰਧੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। (ਸੋ ਹੋ) ਪਿਆਰੇ, (ਆਪਣਾ) ਇਹ ਸੋਹਣਾ ਸਰੀਰ ਚਮਕਾਅ (ਭਾਵ ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ)। ਆਪਣੀਆਂ ਚਮਕੀਲੀਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ, ਭਾਵ ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜਾ ਵਿਖਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਬਾ-ਈਂ ਯਕਦਮ ਕਿ: ਯਾਦ ਆਈ, ਤਵਾਂ ਉਮਰੇ ਬਸਰ ਬੁਰਦਨ।
ਅਗਰ ਯਕਦਮ ਕਸੇ ਯਾਬਦ, ਬਸ਼ੋਕਿ ਹੱਕ ਫ਼ਰਾਗ ਈਂ ਜਾ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾ ਈਂ--ਇਸ ਵਿਚ, ਇਸ ਨਾਲ। ਆਈ--ਤੂੰ ਆਵੇਂ। ਤਵਾਂ ਉਮਰੇ ਬਸਰ ਬੁਰਦਨ--ਇਕ ਉਮਰ ਬੀਤ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਸੇ--ਕੋਈ। ਯਾਬਦ--ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ, ਪਾਵੇ। ਬਸ਼ੋਕਿ ਹੱਕ--ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ। ਫ਼ਰਾਗ--ਖੁਸ਼ੀ।

ਅਰਥ : ਇਸ ਇੱਕ ਸਵਾਸ ਵਿਚ, ਜਦ ਕਿ ਤੂੰ ਚੇਤੇ ਆਵੇਂ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬਿਤਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ੋਕ ਦਾ ਇਕ ਸਵਾਸ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ (ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ) ਇਥੇ ਹੀ ਸਭ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਤੇ ਖੇੜੇ ਹਨ।

ਦੋ ਚਸ਼ਮਿ ਮਨ, ਕਿ: ਦਰਯਾਏ ਅਜ਼ੀਮੁੱਬਾਨ ਬਵਦ 'ਗੋਇਆ'।

ਜਿ ਹਰ ਅਸ਼ਕਮ, ਬਵਦ ਸ਼ਾਦਾਬੀਏ ਸਦ ਬਾਗ ਬਾਗ ਈਂ ਜਾ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚਸ਼ਮਿ ਮਨ--ਮੇਰੇ ਨੈਨ। ਅਸ਼ਕਮ--ਮੇਰੇ ਅੱਥਰੂ। ਬਵਦ--ਹਨ। ਸ਼ਾਦਾਬੀਏ--ਸਿੰਜਣਾ। ਸਦ--ਸੌ (ਸੈਂਕੜੇ)।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਨੇਤਰ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਬਿਰਹਾ ਵਿੱਚ) ਮਹਾਨ ਨਦੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਇੱਕ ਹੰਝੂ ਨਾਲ ਸੈਂਕੜੇ ਬਾਗਾਂ ਦੀ ਸਿੰਜਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਭਾਵ, ਬਿਰਹੇ ਵਿਚ ਵਗਾਏ ਅੱਥਰੂ ਸੈਂਕੜੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਵੀਰਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੰਜਦੇ ਤੇ ਸਰਸਬਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਜਗਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੇ ਤੂੰ ਦਾ ਭੇਦ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ 'ਸ਼ਰਾਬ' ਤੇ 'ਸ਼ਬਦ'--ਦੋਵੇਂ ਨਸ਼ੇ ਪਰਸਿੱਧ ਹਨ। ਫ਼ਰਕ ਇਤਨਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਹੋਛੀ ਮੱਦ, 'ਮਤ ਮਾਰ ਕੇ', ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਓਥੇ 'ਸ਼ਬਦ' (ਨਾਮ) ਮੱਤ ਤੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਤੇ ਉੱਜਲਾ ਕਰ ਕੇ। ਪਹਿਲਾ ਨਸ਼ਾ--ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਭਾਵ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ, ਦੂਜਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਪਹਿਲਾ ਨਸ਼ਾ ਉਤਰਨ ਉਪਰੰਤ ਤੋਟ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ; ਪਰੰਤੂ ਦੂਜੇ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕ-ਸਮਾਨ ਖੀਵਾ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਬਾਰੇ ਤੀਜੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ ਅਰਥ-ਭਰਪੂਰ ਵਾਕ ਹੈ:

ਸਿਤੁ ਪੀਤੈ ਮਤਿ ਦੂਰਿ ਹੋਇ, ਬਰਲੁ ਪਵੈ ਵਿਚਿ ਆਇ ॥
 ਆਪਣਾ ਪਰਾਇਆ ਨ ਪਛਾਣਈ, ਖਸਮਹੁ ਧਕੇ ਖਾਇ ॥.....
 ਫੁਠਾ ਮਦੁ ਮੁਲਿ ਨ ਪੀਚਈ, ਜੇ ਕਾ ਪਾਰਿ ਵਸਾਇ ॥

(ਵਾਰ ਬਿਹਾਗੜਾ ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੫੫੫)

ਪਰੰਤੂ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਤੇ ਤਿਆਰੀ ਬਾਰੇ ਭਰਥਰੀ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰਦੇਵ ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਹਨ

ਗੁਝੁ ਕਰਿ ਗਿਆਨੁ, ਧਿਆਨੁ ਕਰਿ ਧਾਵੈ, ਕਰਿ ਕਰਣੀ ਕਸੁ ਪਾਈਐ ॥
 ਭਾਠੀ ਭਵਨੁ, ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ ਪੋਚਾ, ਇਤੁ ਰਸਿ ਅਮਿਉ ਚੁਆਈਐ ॥੧॥
 ਬਾਬਾ, ਮਨੁ ਮਤਵਾਰੋ, ਨਾਮ ਰਸੁ ਪੀਵੈ, ਸਹਜ ਰੰਗ ਰਚਿ ਰਹਿਆ ॥
 ਅਹਿਨਿਸਿ ਬਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਲਿਵ ਲਾਗੀ, ਸਬਦੁ ਅਨਾਹਦ ਗਹਿਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ ॥
 ਪੂਰਾ ਸਾਚੁ, ਪਿਆਲਾ ਸਹਜੇ, ਤਿਸਹਿ ਪੀਆਏ ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥
 ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਾ ਵਾਪਾਰੀ ਹੋਵੈ, ਕਿਆ ਮਦਿ ਛੂਛੈ ਭਾਉ ਧਰੇ ॥੨॥
 ਗੁਰ ਕੀ ਸਾਖੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ, ਪੀਵਤ ਹੀ ਪਰਵਾਣੁ ਭਇਆ ॥
 ਦਰ ਦਰਸਨ ਕਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਹੋਵੈ, ਮੁਕਤਿ ਥੈਕੁੰਠੈ ਕਰੈ ਕਿਆ ॥੩॥
 ਸਿਫਤੀ ਰਤਾ ਸਦ ਬੈਰਾਗੀ, ਜੁਐ ਜਨਮੁ ਨ ਹਾਰੈ ॥
 ਕਹੁ ਨਾਨਕ, ਸੁਣਿ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ, ਖੀਵਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰੈ ॥੪॥

(ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੩੬੦)

ਇਹ ਹੈ ਉਸ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਹਕੀਕਤ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਬਿਆਨ, ਜੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਰੰਗੀਲੇ ਸਾਕੀ, ਕਾਮਲ ਮੁਰਸ਼ਦ, ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਰਲਾ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੋਦੜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐ ਮੇਰੇ ਰੰਗੀਲੇ ਸਾਕੀ! ਆ ਤੇ ਆ ਕੇ ਮੈਨੂੰ (ਨਾਮ ਦੀ) ਐਸੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਭਰ ਦੇ, ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵੇ। ਮਨਸੂਰ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨਾਮ-ਮੱਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਤਰਦਿਆਂ ਹੀ 'ਜਤ ਦੇਖਾਂ ਤਤ ਤੂੰ' ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮਨਸੂਰ ਦਾ 'ਅਨਲਹੱਕ' (ਮੈਂ ਖੁਦਾ ਹਾਂ) ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰਨਾ ਇਵੇਂ ਹੀ ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਬਨਾਵਟ-ਰਹਿਤ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਸੁਰਾਹੀ ਅਥਵਾ ਬੋਤਲ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਸਮੇਂ 'ਕੁਲਕੁਲ' ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਵੀ ਨਿਕਲੀ ਤੇ ਸੂਲੀ ਦੀ ਨੌਕ ਉਤੇ ਵੀ। ਪਖੰਡੀ ਤੇ ਦੰਭੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਕੂੜੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਤੇ ਫੋਕੀਆਂ ਡੀਂਗਾਂ, ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਸੱਫੁਟ ਨਿਕਲੇ ਬਚਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਲਈ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ ਐਸੇ ਪਖੰਡ-ਭਰੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨੂੰ ਹਉਮੈ-ਭਰੀ ਢੀਠਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਦੇਂਦੇ ਹਨ

ਥਰਉ ਬਰਾਬਰਿ ਜੋ ਪਿਅ ਸੰਗਿ ਰਾਤੀ, ਇਹ ਹਉਮੈ ਕੀ ਢੀਠਾਈ ॥

(ਮਲਾਰ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੬੭)

ਅਗਲੇ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ -- "ਹੇ ਮਿੱਤਰ, ਤੇਰੇ ਬਰੀਰ ਇਹ ਜਗਤ ਘੁਪ ਅੰਨ੍ਹੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ

ਹੈ। 'ਏਤੇ ਚਾਨਣ ਹੋਦਿਆਂ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ' ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਕਰ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬਖਸ਼, ਤਾਂ ਜੁ ਜਗਤ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਣੋਂ ਬਚ ਸਕੇ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੁੜ ਜਾਵੇ।" ਹੇ ਦਿਆਲੂ ਦਾਤਾਰ, ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ ਕਿ

ਏਕ ਚਿਤ ਜਿਹ ਇਕ ਛਿਨ ਧਿਆਇਓ ॥

ਕਾਲ ਫਾਸ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਆਇਓ ॥੧੦॥

(ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦)

ਤੇਰੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਚ, ਤੇਰੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਕਰਦਿਆਂ ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਨੇਤਰ ਵੱਡੇ ਦਰਿਆ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸ਼ਹ ਸਾਗਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਤੇ ਲੂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਖੁਲਸੀ ਪਈ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਮੀਂਹ ਪਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਮੇਰੇ ਹੀ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਹਿਰਦੇ-ਫੁਲਵਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰਿਆ-ਭਰਿਆ ਤੇ ਸਰਸਬਜ਼ ਕਰ ਦੇ।

—੦—

ਯਾ ਇਲਾਹੀ, ਬੰਦਹ ਰਾ ਤੋਂਫੀਕ ਦਿਹ ॥

ਤਾ ਬ-ਯਾਦਤ ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰਦ, ਈਂ ਉਮਰਿ ਬਿਹ ॥੨੫੮॥

(ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਦਾਸ ਨੂੰ ਬਲ ਬਖਸ਼ ਤਾਂ ਜੁ ਮੇਰੀ ਸੋਹਣੀ ਉਮਰ ਤੇਰੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਹੋਵੇ।

ਗਗਜਲ ਨੰਬਰ ੫

ਰਹ ਰਸਾਨਿ, ਰਾਹਿ ਹੱਕ, ਆਮਦ ਅਦਬ।
 ਹਮ ਬ-ਦਿਲ ਯਾਦਿ ਖੁਦਾ-ਓ, ਹਮ ਬ-ਲਬ ॥੧॥
 ਹਰ ਕੁਜਾ ਦੀਦੇਮ, ਅਨਵਾਰਿ ਖੁਦਾ।
 ਬਸ ਕਿ: ਅਜ ਸੁਹਬਤਿ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ, ਸੁਦ ਜਜ਼ਬ ॥੨॥
 ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ, ਗੈਰ ਅਜ ਜਮਾਲਸ਼, ਵਾ ਨ ਸੁਦ।
 ਜਾਂ, ਕਿ ਜੁਮਲਾ ਖਲਕ ਰਾ ਦੀਦੇਮ ਰੱਬ ॥੩॥
 ਖਾਕਿ ਕਦਮਸ਼ ਰੋਸ਼ਨੀ-ਇ ਦਿਲ ਕੁਨਦ।
 ਗਰ ਤੁਰਾ ਬਾ ਸਾਲਕਾਂ, ਬਾਸਦ ਨਸਬ ॥੪॥
 ਕੀਸੁ 'ਗੋਇਆ' ਕੋ, ਮੁਰਾਦਿ ਦਿਲ ਨ ਯਾਫਤ।
 ਹਰ ਕਸੇ ਬਾ-ਨਫਸਿ ਖੁਦ, ਕਰਦਹ ਗਜ਼ਬ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਪਹੁੰਚਾਵਣ ਵਾਲਾ, 'ਨਿਰਮਲ ਭਉ' ਜੱਗ ਆਇਆ।
ਤਾਹੀਏਂ ਭਉ ਨੂੰ ਦਿਲ ਵੀ ਰੱਬ ਦੇ, ਮੂੰਹੋਂ ਵੀ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ, ਹੁ।
੨. ਝਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਰ ਥਾਂ ਉੱਤੇ, ਨਜ਼ਰੀ ਮੈਨੂੰ ਆਈ।
ਸਤ ਸੰਗਤ ਦੀ ਖਿੱਚ ਹੈ ਜਦ ਤੋਂ, ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਈ, ਹੁ।
੩. ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੇਰਾ ਹੀ ਜਲਵਾ, ਨੈਣੀਂ ਅਸਾਂ ਪਛਾਤਾ।
ਜਦ ਤੋਂ ਕੁੱਲ ਆਲਮ ਨੂੰ, ਦਾਤਾ ! ਰੱਬ-ਰੂਪ ਹੈ ਜਾਤਾ, ਹੁ।
੪. ਰੰਗ-ਰੱਤਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੈਨੂੰ, ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਮਿਲ ਜਾਵੇ।
ਚਰਨ ਧੂੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾ ਕੇ, ਦਿਲ ਤੇਰਾ ਰੁਸ਼ਨਾਵੇ, ਹੁ।
੫. ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਵੀ 'ਗੋਇਆ', ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜਾਈ।
ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਓਹਨੇ, ਦਿਲੀ ਮੁਰਾਦ ਵੀ ਪਾਈ, ਹੁ।

ਰਹ ਰਸਾਨਿ, ਰਾਹਿ ਹੱਕ, ਆਮਦ ਅਦਬ।
ਹਮ ਬ-ਦਿਲ ਯਾਦਿ ਖੁਦਾ-ਓ, ਹਮ ਬ-ਲਬ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਰਹ—ਰਾਹ, ਰਸਤਾ। ਰਸਾਨ—ਪਹੁੰਚਾਣ ਵਾਲਾ। ਰਾਹਿ ਹੱਕ—ਰੱਬ ਦਾ ਰਸਤਾ। ਆਮਦ—ਆਇਆ। ਅਦਬ—ਸਤਿਕਾਰ, ਨਿਮਰਤਾ। ਹਮ—ਵੀ। ਬ-ਦਿਲ—ਦਿਲ ਵਿਚ। ਯਾਦਿ ਖੁਦਾ—ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ। ਬ-ਲਬ—ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ।

ਅਰਥ : ਰੱਬ ਦੇ ਰਸਤੇ (ਦਰ) ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਣ ਵਾਲਾ ਅਦਬ (ਨਿਰਮਲ ਭਉ) ਆਇਆ (ਹੈ)। (ਪਰ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਵਾਸਾ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ) ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ।

ਹਰ ਕੁਜਾ ਦੀਦੇਮ, ਅਨਵਾਰਿ ਖੁਦਾ।
ਬਸ ਕਿ: ਅਜ ਸੁਹਬਤਿ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ, ਸੁਦ ਜਜ਼ਬ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਰ ਕੁਜਾ—ਹਰ ਇਕ ਥਾਂ। ਦੀਦੇਮ—ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ (ਹੈ)। ਅਨਵਾਰਿ ਖੁਦਾ—ਰੱਬ ਦੇ ਜਲਵੇ। ਅਨਵਾਰ—‘ਨੂਰ’ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ। ਬਸ ਕਿ—ਬਹੁਤ, ਕੇਵਲ। ਸੁਹਬਤ—ਸੰਗਤ। ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ—ਨੇਕ ਪੁਰਸ਼ਾਂ। ਸੁਦ—ਹੋਈ। ਜਜ਼ਬ—ਜਜ਼ਬਾ, ਖਿੱਚ।

ਅਰਥ : ਹਰੇਕ ਥਾਂ ਅਸਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨੂਰ (ਜਲਵਾ) ਵੇਖਿਆ (ਹੈ), ਜਦ ਤੋਂ ਕਿ ਨੇਕ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਖਿੱਚ ਖਾਧੀ ਹੈ।

ਚਸਮਿ ਮਾ, ਗੈਰ ਅਜ ਜਮਾਲਬ, ਵਾ ਨ ਸੁਦ।
ਜਾਂ, ਕਿ ਜੁਮਲਾ ਖਲਕ, ਰਾ, ਦੀਦੇਮ ਰੱਬ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚਸਮਿ ਮਾ—ਸਾਡੀ ਅੱਖ। ਗੈਰ—ਸਿਵਾ, ਬਿਨਾਂ। ਜਮਾਲ—ਸਰੂਪ। ਸੁ—ਉਸ ਦੇ। ਵਾ ਨ ਸੁਦ—ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਦੀ। ਜਾਂ ਕਿ—(ਅਜ ਆਂ ਕਿ) ਕਿਉਂਕਿ। ਜੁਮਲਾ—ਸਾਰੀ। ਖਲਕ—ਖਲਕਤ। ਰਾ—ਨੂੰ। ਦੀਦੇਮ—ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ।

ਅਰਥ : ਸਾਡੇ ਨੈਣ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਦੇ, ਭਾਵ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਾਂ ਸਾਰੀ ਖਲਕਤ ਨੂੰ ਰੱਬ (ਕਰ ਕੇ) ਵੇਖਿਆ (ਜਾਣਿਆ) ਹੈ।

ਖਾਕਿ ਕ੍ਰਦਮਬ ਰੋਸ਼ਨੀ-ਇ ਦਿਲ ਕੁਨਦ।
ਗਰ ਤੁਰਾ ਬਾ ਸਾਲਕਾਂ, ਬਾਬਦ ਨਸਬ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖਾਕਿ ਕ੍ਰਦਮਬ—ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੁੜੀ। ਰੋਸ਼ਨੀ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚਾਨਣ। ਕੁਨਦ—ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗਰ—ਜੇ। ਤੁਰਾ—ਤੈਨੂੰ, ਤੇਰੀ। ਬਾ—ਸਾਬ, ਨਾਲ। ਸਾਲਕਾਂ—ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ, ਖੁਦਾ-ਦੋਸਤਾਂ, ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਚਲਣ ਵਾਲਿਆਂ। ਬਾਬਦ—ਹੋਵੇ। ਨਸਬ—ਨਸਲ, ਖਾਨਦਾਨ, ਭਾਵ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਮੇਲ।

ਅਰਥ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੁੜ ਦਿਲ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਤੇਰਾ (ਅਜਿਹੇ)

ਗਿਆਨਵਾਨ ਸੀਤਾ ਨਾਲ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਸੀਸਾ ਹੋ ਸਾਢੇ (ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ) ਦਾ ਸਤ ਸਿਖੀ ਹੋ ਸਾਢੇ ॥

ਕੀਸੁ 'ਗੋਇਆ' ਕੋ, ਮੁਰਾਦਿ ਦਿਲ ਨ ਯਾਫਸੁ ।

ਹਰ ਕਸੇ ਬਾ-ਨਫਸਿ ਖੁਦ, ਕਰਦਹ ਗਾਜਬ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਕੀਸੁ (ਕਿ ਅਸੁ)—ਕੌਣ ਹੈ। ਕੋ (ਕਿ ਈ) ਜਿਸ ਨੇ। ਮੁਰਾਦਿ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦੀ ਮੁਰਾਦ, ਇੱਛਾ। ਨ ਯਾਫਤ—ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਹਰ ਕਸੇ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ। ਬਾ—ਨਾਲ। ਨਫਸ—ਮਨ। ਖੁਦ—ਆਪਣਾ। ਕਰਦਹ—ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗਾਜਬ ਬਿਮ, ਜੰਗ, ਲੜਾਈ, ਜੁਲਮ।

ਅਰਥ : 'ਗੋਇਆ' (ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ (ਚੰਚਲ) ਮਨ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਤੇ (ਇਸ ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ) ਮਨ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਨਾ ਪਾਈ ਹੋਵੇ (ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ—'ਮਨਿ ਜੀਤੈ, ਜਗੁ ਜੀਤੁ')।

ਵਿਆਖਿਆ

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਹਰੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ 'ਸੱਚਖੰਡ' ਪਹੁੰਚੇ, ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਤੁੱਠ ਕੇ ਕੁਝ ਮੰਗਣ ਲਈ ਫੁਰਮਾਇਆ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਬੇ ਨੇ 'ਨਾਮ' ਤੇ 'ਨਿਮਰਤਾ' ਦੀ ਅਰਸ਼ੀ ਦਾਤ ਲਈ ਝੋਲੀ ਅੱਡੀ, ਜੋ ਸਰਬ-ਦਾਤਾਰ ਨੇ ਨੱਕੋ-ਨੱਕ ਭਰ ਦਿਤੀ। ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ

ਬਾਬਾ ਪੈਯਾ ਸਚਖੰਡ, ਨੌ ਨਿਧਿ ਨਾਮ, ਗਰੀਬੀ ਪਾਈ ॥੨੪॥੧॥

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਸਿਖ ਮੱਤ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਸਰਬੋਤਮ ਕਮਾਈ ਹੈ। 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਹ ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕੇਵਲ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਅਥਵਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਤਾਂਘ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸਿਖਰ ਨੂੰ, ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਪਉੜੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਛੁਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੇਰਨੀ ਦਾ ਦੁੱਧ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕਟੌਰੇ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਤੇ ਜਮਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਪਰਮ ਰਸ ਨੂੰ ਗਰੀਬੀ, (ਨਿਮਰਤਾ) ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਕੇ ਹੀ, ਹਉਮੈ, ਦੂੜ ਤੇ ਈਰਖਾ ਦੇ ਭਾਂਬੜਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਤੇ ਜਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਗਰੀਬੀ ਗਦਾ ਹਮਾਰੀ ॥ ਖੰਨਾ (ਖੰਡਾ) ਸਗਲ ਰੇਨੁ ਛਾਰੀ ॥

ਇਸੁ ਆਗੈ ਕੋ ਨ ਟਿਕੈ ਵੇਕਾਰੀ ॥ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਏਹ ਗਲ ਸਾਰੀ ॥

(ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੨੮)

ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਅਨੇਕ ਅਮੁਲੀਕ ਗੁਣਾਂ

ਦਾ ਬਿਉਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਗਰੀਬੀ (ਨਿਮਰਤਾ) ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਬਿਉਰਾ ਇਉਂ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੈ ਗਰੀਬੀ ਸਮਾਹਾ ॥੪॥੮॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ)

(ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਿਮਰਤਾ-ਭਾਵ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਲੱਛਣ ਹੈ।)

ਅਰਸ਼ੀ ਬਾਬੇ ਦਾ ਆਪਣਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਧਰਿ ਤਾਰਾਜੁ ਤੋਲੀਐ ਨਿਵੈ ਸੁ ਗਉਰਾ ਹੋਇ ॥

ਤਬਾ ਮਿਠਤੁ ਨੀਵੀ ਨਾਨਕਾ, ਗੁਣ ਚੰਗਿਆਈਆ ਤਤੁ ॥

(ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ)

ਸੋ, ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੇ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਜਾਣੂ, 'ਗੋਇਆ ਜੀ', ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ, ਭਾਵ, ਮੰਜ਼ਲ ਉਤੇ ਪਹੁੰਚਾਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ, ਅਦਬ (ਨਿਮਰਤਾ, ਨਿਰਮਲ ਭਉ) ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਜ਼ਬਾਨ ਉਤੇ ਵੀ ਵਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੀ।

ਅਦਬ ਕੀ ਹੈ? ਨਿਮਰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਨਿਰਮਲ ਭਉ। ਇਹ ਉਹ ਸਤਿਕਾਰ-ਭਰਪੂਰ ਡਰ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਭਾਉ (ਪ੍ਰੇਮ) ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ

ਨਾਨਕ, ਜਿਨ੍ ਮਨਿ ਭਉ, ਤਿਨ੍ ਮਨਿ ਭਾਉ ॥

(ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ)

ਡਾਕਟਰ ਇਕਬਾਲ ਨੇ ਅਦਬ (ਸਤਿਕਾਰ) ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਜਾਵਟ ਕਰਕੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ

ਅਦਬ ਪਹਿਲਾ ਕਰੀਨਾ ਹੈ, ਮੁਹੱਬਤ ਕੇ ਕਰੀਨੇ ਕਾ।

ਜਦ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਦਾ ਸਦਕਾ, ਨਿਮਰਤਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸੀ, ਤਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਰੱਬ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਹੂਰ ਤੇ ਨੂਰ ਦਿਸ ਆਇਆ। ਸੋਝੀ ਪਈ ਕਿ ਖ਼ਾਲਕ ਖ਼ਲਕ ਵਿਚ ਤੇ ਖ਼ਲਕ ਖ਼ਾਲਕ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਵੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ 'ਓਤਿ ਪੋਤਿ ਸਾਗਰ ਬੂੰਦੇਰੇ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜਦ ਸਾਧ-ਰੇਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਦਿਲ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋ ਜਗਮਗਾਇਆ ਤਾਂ ਸਮਝ ਪਈ ਕਿ ਮੈਂ ਕੱਚ ਨਹੀਂ, ਕੰਚਨ ਹਾਂ; ਖਾਕੀ ਨਹੀਂ, ਨੂਰੀ ਹਾਂ; ਕਾਇਆਂ ਨਹੀਂ, ਜੋਤਿ ਹਾਂ।

ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨ ਦੀ ਮੁਰਾਦ—ਸਹਜ ਅਵਸਥਾ—ਇਸ ਮਨ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕੀਤਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਨ ਬੜਾ 'ਖੁਟਹਰ' ਤੇ ਖਰਮਸਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ-ਵਾਗਾ ਤੇ ਬੈੜਾ ਘੋੜਾ ਹੈ। ਸਵਾਰ ਰਤਾ ਕੁ ਅਵੇਸਲਾ ਤੇ ਢਿੱਲਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਪਟਕਾਅ, ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ, ਕੁਮਾਰਗ-ਗਾਮੀ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਲੋਭੀ ਮਨ ਕਦੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਅਕਾਸ਼ਾਂ (ਉਨਮਨ ਅਵਸਥਾ) ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਅਗਲੀ ਛਿਨ ਵਿੱਚ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਰਸਾਤਲ ਵਿਚ ਜਾ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰ-ਗ੍ਰਸਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। 'ਹਾਲੀ' ਪਾਨੀਪਤੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ:

ਬਣੇ ਮੁਢੀ ਕੇ ਮਾਰਾ, ਨਫ਼ੀਸ ਐਮਾਰਾ ਕੇ ਗਰ ਮਾਰਾ।
ਨਹੀਂਗੇ ਅਫ਼ਦਹਾਓ ਬੋਰਿ ਨਰ ਮਾਰਾ ਤੋ ਕਿਆ ਮਾਰਾ ?

ਇਹ ਮਨ ਵੱਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਚਾਬਕ ਮਾਰਿਆਂ। ਸਿਖ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਹੈ, ਮਾਰਨਾ ਨਹੀਂ। ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ—ਜਿੱਤਣ ਤੋਂ।

ਜੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਮਸਤਕ ਲਾਉਣੀ, ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਗਦਾ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ, ਖ਼ਲਕਤ ਵਿਚ ਖ਼ਾਲਕ ਦਾ ਨੂਰ ਤੱਕਣਾ ਅਤੇ ਦਮ ਬ-ਦਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰੀਤ ਤੇ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਝਲਕ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਪਾਕ ਕਲਾਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ 'ਚਰਨ-ਕਮਲਾਂ' ਦੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਜਾਣਾ ਤੇ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਲੁਤਫ਼ ਮਾਨਣਾ ਹੈ।

—੦—

ਤਾਲਿਬਾਨੇ ਹੱਕ ਹਮੇਬਹ ਬਾ-ਅਦਬ।

ਬਾ-ਅਦਬ ਬਾਬੰਦ ਦਾਇਮ ਬਾ-ਅਦਬ ॥੩੧੬॥

(ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ)

ਸੱਚ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਢੂੰਡਾਉ ਸਦਾ ਅਦਬ (ਨਿਮਰਤਾ) ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਹਾਂ ਜੀ, ਨਿਮਰਤਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ ਨਿਮਰਤਾ ਵਿਚ।

ਸੰਤ ਅਗਸਤੀਨ ਦੇ ਬਹੁ-ਮੁੱਲੇ ਕਥਨ ਹਨ

(ੳ) ਇਹ ਨਿਮਰਤਾ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੂੰ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕੀਤਾ; ਜਦ ਕਿ ਹੰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਓਥੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਬੰਦਾ ਵਿਖਾ ਦਿਓ ਜੋ ਹੰਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਦੀ ਵੀ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਸਕਿਆ ਹੋਵੇ।

(ਅ) ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ, ਦੂਜੀ, ਤੀਜੀ ਚੀਜ਼ ਕੀ ਹੈ? ਉਸ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲੀ, ਦੂਜੀ-ਨਹੀਂ, ਸਭ ਨਿਮਰਤਾ ਹੀ ਨਿਮਰਤਾ ਹੈ।

ਦਿਲ ਅਗਰ ਦਾਨਾ ਬਵਦ, ਅੰਦਰ ਕਿਨਾਰਸ਼ ਯਾਰ ਹਸੂ।
 ਚਸ਼ਮ ਗਰ ਬੀਨਾ ਬਵਦ, ਦਰ ਹਰ ਤਰਫ਼ ਦੀਦਾਰ ਹਸੂ ॥੧॥
 ਹਰ ਤਰਫ਼ ਦੀਦਾਰ, ਅੱਮਾ, ਦੀਦਾ-ਇ ਬੀਨਾ ਕੁਜਾਸੂ।
 ਹਰ ਕੁਜਾ ਤੂਰ ਅਸੂ, ਹਰ ਸੂ, ਸ਼ੋਲਾ-ਇ ਅਨਵਾਰ ਹਸੂ ॥੨॥
 ਸਰ ਅਗਰ ਦਾਰੀ, ਬਰੋ, ਸਰ ਰਾ ਬਨਿਹ ਬਰ ਪਾਇ ਉ।
 ਜਾਂ ਅਗਰ ਦਾਰੀ, ਨਿਸਾਰਸ਼ ਕੁਨ, ਅਗਰ ਦਰਕਾਰ ਹਸੂ ॥੩॥
 ਦਸੂ ਗਰ ਦਾਰੀ, ਬਰੋ, ਦਾਮਾਨਿ ਜਾਨਾਂ ਰਾ ਬਗੀਰ।
 ਸੂਏ ਉ ਮੇ ਰੋ, ਅਗਰ ਪਾ ਰਾ, ਸਰਿ ਰਫ਼ਤਾਰ ਹਸੂ ॥੪॥
 ਗੋਸ਼ ਗਰ ਸ਼ਿਨਵਾ ਬਵਦ, ਜੁਜ਼ ਨਾਮਿ ਹੱਕ ਕੈ ਬਿਸ਼ਨਵਦ।
 ਗਰ ਜ਼ਬਾਂ ਗੋਇਆ ਬਵਦ, ਦਰ ਹਰ ਸੁਖਨ ਅਸਰਾਰ ਹਸੂ ॥੫॥
 ਬਾਹਮਨ ਮੁਸ਼ਤਾਕਿ ਬੁੱਤ, ਜ਼ਾਹਿਦ ਫ਼ਿਦਾਏ ਖ਼ਾਨਕਾਹ।
 ਹਰ ਕੁਜਾ ਜਾਮਿ ਮੁਹੱਬਤ, ਦੀਦਾ-ਅਮ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹਸੂ ॥੬॥
 ਬੇ-ਅਦਬ ਪਾ ਰਾ ਮਨਿਹ, ਮਨਸੂਰਵਸ਼, ਦਰ ਰਾਹਿ ਇਸ਼ਕ।
 ਰਹ ਰਵੇ, ਈ ਰਾਹਿ ਰਾ, ਅੱਵਲ ਕੁੱਦਮ ਬਰ ਦਾਰ ਹਸੂ ॥੭॥
 ਹਰ ਚਿ: ਦਾਰੀ ਦਰ ਬਸਾਤਿ ਖੁਦ, ਨਸਾਰੇ ਯਾਰ ਕੁਨ।
 ਗਰ ਤੁਰਾ ਮਾਨਿੰਦ 'ਗੋਇਆ', ਤਬਾਅ ਰੋਹਰ-ਬਾਰ ਹਸੂ ॥੮॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਜੇਕਰ ਦਿਲ ਇਹ ਦਾਨਾ ਥੀਵੇ, ਯਾਰ ਬਗਲ ਵਿੱਚ ਭਾਸੇ।
 ਅੱਖ ਹੋਵੇ ਜੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ, ਨੂਰ ਦਿੱਸੇ ਹਰ ਪਾਸੇ, ਹੁ।
੨. ਅੱਖ ਕਿੱਥੇ ਪਰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ, ਦੀਦ ਜੋ ਹਰ ਥਾਂ ਦੇਖੇ।
 ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸੇ ਨੂਰ ਮਾਹੀ ਦਾ, ਹਰ ਥਾਂ ਤੂਰ ਜੋ ਪੇਖੇ, ਹੁ।
੩. ਸਿਰ ਜੇ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ, ਗੁਰ-ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਧਰ ਦੇ।
 ਜਿੰਦ ਸੁਖੀ ਜੇ ਲੋਚੇ ਕਰਨਾ, ਸਦਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕਰ ਦੇ, ਹੁ।
੪. ਹੱਥ ਸਫਲ ਜੇ ਕਰਨਾ ਲੋਚੇ, ਫੜ ਲੈ ਉਸ ਦਾ ਪੱਲਾ।
 ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੇ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇਰੇ, ਤੁਰ ਪਉ ਉਸ ਦੀ ਵੱਲਾ, ਹੁ।
੫. ਕੰਨ ਤੇਰੇ ਜੇ ਸੁਣ ਨੇ ਸਕਦੇ, ਸੁਣੀ ਸ਼ਬਦ ਨ ਦੁਜਾ।
 ਜੀਭ ਤੇਰੀ ਜੇ ਬੋਲਣ ਜਾਣੇ, ਹਰ ਗੱਲ ਰੱਬ ਦੀ ਪੁਜਾ, ਹੁ।
੬. ਬਾਹਮਣ ਪੂਜੇ ਮੁਗਤਿ ਤਾਈਂ, ਖ਼ਾਨਗਾਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਲਾਂ।
 ਹਰ ਥਾਂ ਵੇਖ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਲਾ, ਮਸਤ ਹੋਵਾਂ, ਲਾ ਬੁੱਲਾਂ, ਹੁ।
੭. ਬਿਨ ਸਤਕਾਰੋਂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ, ਪੈਰ ਕੋਈ ਜੇ ਪਾਵੇ।
 ਬੰਦਾ ਉਹ ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਵਾਂਗੂ, ਸੁਲੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ, ਹੁ।
੮. 'ਗੋਇਆ ਵਾਂਗੂ ਮੁਖ ਤੇਰੇ 'ਚੋਂ, ਜੇ ਹਨ ਮੋਤੀ ਖੜਦੇ।
 ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਤੂੰ ਸਭ ਕਿਛ ਅਪਣਾ, ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਕਰ ਦੇ, ਹੁ।

ਦਿਲ ਅਗਰ ਦਾਨਾ ਬਢਦ, ਅੰਦਰ ਕਿਨਾਰਬ ਯਾਰ ਹਸੂ।
ਚਸਮ ਗਰ ਬੀਨਾ ਬਢਦ, ਦਰ ਹਰ ਤਰਫ਼ ਦੀਦਾਰ ਹਸੂ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਗਰ—ਜੇ। ਦਾਨਾ—ਸਿਆਣਾ, ਸਮਝਦਾਰ। ਬਢਦ—ਹੋਵੇ।
ਕਿਨਾਰ—ਬਗਲ, ਬੁਕਲ। ਸ਼—ਉਸ ਦੀ। ਹਸੂ—ਹੈ। ਚਸਮ—ਅੱਖ। ਬੀਨਾ—ਵੇਖਣ
ਵਾਲੀ। ਦਰ—ਵਿਚ। ਹਰ ਤਰਫ਼—ਹਰ ਪਾਸੇ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਦਿਲ ਸਿਆਣਾ ਹੋਵੇ (ਤਾਂ) ਉਸ ਦੀ ਬਗਲ (ਬੁੱਕਲ)
ਵਿਚ (ਹੀ) ਯਾਰ (ਪਿਆਰਾ) ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅੱਖ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ (ਤਾਂ) ਹਰ ਪਾਸੇ (ਪ੍ਰੀਤਮ
ਦਾ) ਜਲਵਾ (ਦਰਸ਼ਨ) ਹੈ।

ਹਰ ਤਰਫ਼ ਦੀਦਾਰ, ਅੱਮਾ, ਦੀਦਾ-ਇ ਬੀਨਾ ਕੁਜਾਸੂ।
ਹਰ ਕੁਜਾ ਤੂਰ ਅਸੂ, ਹਰ ਸੂ ਸ਼ੋਲਾ-ਇ ਅਨਵਾਰ ਹਸੂ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅੱਮਾ—ਪਰੰਤੂ। ਦੀਦਾ—ਅੱਖ। ਬੀਨਾ—ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ।
ਕੁਜਾ—ਕਿਹ+ਜਾ—ਕਿੱਥੇ। ਹਰ ਸੂ—ਹਰ ਪਾਸੇ। ਸ਼ੋਲਾ—ਚੰਗਿਆੜਾ। ਅਨਵਾਰ—ਚਾਨਣਾ।
ਤੂਰ—ਤੂਰ ਸੇਨਾ, ਫਲਸਤੀਨ ਵਿਚ ਇਕ ਪਰਬਤ ਹੈ ਜਿਥੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਸਾ ਪਰਦੇ ਪਿਛੇ
ਖੁਦਾ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜਿਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰੱਬ ਦੇ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਪਹਾੜ ਸੜ ਕੇ ਸੁਰਮਾ ਅਤੇ ਮੁਸਾ ਮੂਰਛਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਰਥ : (ਭਾਵੇਂ) ਹਰ ਪਾਸੇ ਰੱਬ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਹੈ; ਪਰੰਤੂ, ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਕਿਥੇ
ਹੈ? (ਜਿਥੇ ਅਜਿਹੀ ਅੱਖ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਸ ਲਈ) ਹਰ ਥਾਂ ਤੂਰ (ਪਰਬਤ) ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ
(ਰੱਬ ਦੇ) ਨੂਰ ਦੇ ਚੰਗਿਆੜੇ ਹਨ।

ਸਰ ਅਗਰ ਦਾਰੀ, ਬਰੋ, ਸਰ ਰਾ ਬਨਿਹ ਬਰ ਪਾਇ ਉ।
ਜਾਂ ਅਗਰ ਦਾਰੀ, ਨਿਸਾਰਬ ਕੁਨ, ਅਗਰ ਦਰਕਾਰ ਹਸੂ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਾਰੀ—ਤੂੰ ਰਖਦਾ ਹੈਂ। ਬਰੋ—ਤੂਰ, ਜਾ। ਰਾ—ਨੂੰ। ਬਨਿਹ—ਤੂੰ ਰਖ
ਦੇ। ਬਰ—ਉਤੇ। ਪਾਇ ਉ—ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ। ਜਾਂ—ਜਾਨ। ਨਿਸਾਰਬ ਕੁਨ—ਉਸ ਤੋਂ ਵਾਰ
ਦੇ। ਦਰਕਾਰ—ਕੰਮ ਆਉਣ ਯੋਗ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਸਿਰ ਰਖਦਾ ਹੈਂ (ਜੇ ਸਹੀ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਰਖਦਾ ਹੈਂ), (ਤਾਂ) ਜਾ (ਤੇ)
ਸਿਰ ਨੂੰ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਟਿਕਾ ਦੇ। ਜੇ ਜਿੰਦ ਰਖਦਾ ਹੈਂ (ਤਾਂ) ਉਸ ਤੋਂ
ਕੁਝਬਾਨ ਕਰ ਦੇ, (ਤਾਂ ਹੀ) ਇਹ ਕੰਮ ਆਉਣ ਯੋਗ (ਸਫਲ) ਸਮਝੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।

ਦਸੂ ਗਰ ਦਾਰੀ, ਬਰੋ, ਦਾਮਾਨਿ ਜਾਨਾਂ ਰਾ ਬਗੀਰ।
ਸੂਏ ਉ ਮੇ ਰੋ, ਅਗਰ ਪਾ ਰਾ, ਸਰਿ ਰਫ਼ਤਾਰ ਹਸੂ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਸੂ—ਹੱਥ। ਗਰ—ਜੇ। ਦਾਮਾਨਿ ਜਾਨਾਂ—ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪੱਲਾ।
ਰਾ—ਨੂੰ। ਬ-ਗੀਰ—ਪਕੜ ਲੈ। ਸੂਏ ਉ—ਉਸ ਦੇ ਵੱਲ। ਮੇ ਰੋ—ਜਾ। ਪਾ ਰਾ—ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ।

ਸਰਿ ਰਫਤਾਰ—ਤੁਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਹੱਥ ਰਖਦਾ ਏਂ (ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਇੱਛਕ ਹੈਂ), (ਤਾਂ) ਜਾ (ਤੇ) ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ ਲੈ (ਪੱਲੇ ਲਗਾ ਜਾ)। ਜੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਤੁਰਨ ਦੀ ਸੱਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਵੱਲ ਤੁਰ ਕੇ ਜਾ (ਤਾਂ ਹੀ ਪੈਰ ਸਫਲ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ)।

ਗੋਸ਼ ਗਰ ਸ਼ਿਨਵਾ ਬਵਦ, ਜੁਜ਼ ਨਾਮਿ ਹੱਕ ਕੈ ਬਿਸ਼ਨਵਦ।

ਗਰ ਜ਼ਬਾਂ ਗੋਇਆ ਬਵਦ, ਦਰ ਹਰ ਸੁਖਨ ਅਸਰਾਰ ਹਸੂ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੋਸ਼—ਕੰਨ। ਸ਼ਿਨਵਾ—ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ। ਜੁਜ਼—ਸਿਵਾਏ, ਬਿਨਾਂ। ਨਾਮਿ ਹੱਕ—ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ। ਕੈ—ਕਦੋਂ, ਕਿਸ ਸਮੇਂ? ਬਿਸ਼ਨਵਦ—ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਗੋਇਆ—ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ। ਸੁਖਨ—ਗੱਲ। ਅਸਰਾਰ—ਭੇਤ, ਰਹੱਸਯ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਕੰਨ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ (ਤਾਂ) ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਹੋਰ ਕੁਝ) ਕਦੋਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਜੀਭ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਰਹੱਸਯ ਹੈ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭੇਦ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ)।

ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਮੁਸ਼ਤਾਕਿ ਬੁੱਤ, ਜ਼ਾਹਿਦ ਫਿਦਾਏ ਖ਼ਾਨਕ਼ਾਹ।

ਹਰ ਕੁਜਾ ਜਾਮਿ ਮੁਹੱਬਤ, ਦੀਦਾ-ਅਮ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹਸੂ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੁਸ਼ਤਾਕਿ ਬੁੱਤ—ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਚਾਹ (ਪੂਜਾ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਜ਼ਾਹਿਦ—ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਰਹੇਜ਼ਗਾਰ (ਇਥੇ ਭਾਵ ਹੈ ਸ਼ਰੱਈ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਤੋਂ)। ਫਿਦਾ—ਕੁਰਬਾਨ। ਖ਼ਾਨਕ਼ਾਹ—ਜਿਸ ਗੁੰਬਦ-ਦਾਰ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਕਬਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਕੁਜਾ—ਹਰ ਥਾਂ। ਜਾਮਿ ਮੁਹੱਬਤ—ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਪਿਆਲਾ। ਦੀਦਾ-ਅਮ—ਮੈਂ ਤੱਕਿਆ ਹੈ। ਸਰਸ਼ਾਰ—ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ।

ਅਰਥ : ਬ੍ਰਾਹਮਣ (ਠਾਕੁਰ ਆਦਿ ਦੀਆਂ) ਮੂਰਤੀਆਂ ਦਾ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਾ (ਪੂਜਾਰੀ) ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਲਾਂ ਖ਼ਾਨਗਾਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਪਰੰਤੂ) ਮੈਂ (ਤਾਂ) ਹਰ ਥਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਹੀ ਪਿਆਲਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ ਹੈ।

ਬੇ-ਅਦਬ ਪਾ ਰਾ ਮਨਿਹ, ਮਨਸੂਰਵਸ਼, ਦਰ ਰਾਹਿ ਇਸ਼ਕ।

ਰਹ ਰਵੇ, ਈਂ ਰਾਹਿ ਰਾ, ਅੱਵਲ ਕੱਦਮ ਬਰ ਦਾਰ ਹਸੂ ॥੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਨਿਹ (ਮ+ਨਿਹ)—ਨ ਰਖ। ਬੇਅਦਬ—ਸਤਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਪਾ—ਕਦਮ। ਮਨਸੂਰਵਸ਼—ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗ। ਦਰ ਰਾਹਿ ਇਸ਼ਕ—ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ। ਰਹ ਰਵੇ—ਰਾਹੀ, ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ। ਈਂ—ਇਸ। ਬਰ—ਉੱਤੇ। ਦਾਰ—ਸੂਲੀ।

ਅਰਥ : ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪੈਰ ਨ ਰਖ। (ਕਿਉਂਕਿ) ਇਸ ਰਾਹ ਦੇ ਪਾਧੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਸੂਲੀ ਉੱਤੇ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ।

ਹਰ ਚਿ: ਦਾਰੀ ਦਰ ਬਸਾਤਿ ਖੁਦ, ਨਸਾਰੇ ਯਾਰ ਕੁਨ।
ਗਰ ਤੁਰਾ ਮਾਨਿੰਦ 'ਗੋਇਆ', ਤਬਾਅ ਗੋਹਰ-ਬਾਰ ਹਸੁ ॥੮॥

ਬਸਦਾਰਥ : ਹਰ ਚਿ—ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ। ਦਾਰੀ—ਤੂੰ ਰਖਦਾ ਹੈਂ। ਬਸਾਤਿ ਖੁਦ—ਆਪਣੀ ਪੁੰਜੀ। ਦਰ—ਵਿਚ। ਨਸਾਰ—ਕੁਰਬਾਨ, ਵਾਰਨੇ। ਮਾਨਿੰਦ—ਵਾਂਗ। ਤਬਾਅ—ਸੁਭਾ। ਗੋਹਰ-ਬਾਰ—ਮੋਤੀ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਤੇਰਾ ਸੁਭਾਅ 'ਗੋਇਆ' ਵਾਂਗ (ਆਤਮਕ ਬਚਨਾਂ ਦੇ) ਮੋਤੀ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, (ਤਾਂ ਤੂੰ) ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪੁੰਜੀ ਵਜੋਂ ਰਖਦਾ ਹੈਂ, ਉਹ (ਸਭ ਕੁਝ) ਸੁਮਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਕਰ ਦੇ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗੁਜਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕਤਾ, ਭਗਤੀ, ਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਤਨ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। 'ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਮੇਵਾ' ਦੀ ਅਖੌਤ ਜਗਤ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। 'ਹਰ ਕਿ ਖਿਦਮਤ ਕਰਦ, ਓ ਮਖਦੂਮ ਬੁਦ। ਹਰ ਕਿ ਬੁਦ ਰਾ ਦੀਦ, ਓ ਮਹਰੂਮ ਸੁਦ।' (ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਉਹ ਮਾਲਕ ਰੂਪ ਅਥਵਾ ਮਾਲਕ ਹੀ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ; ਪ੍ਰੰਤੂ, ਜੋ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਿਆ ਰਿਹਾ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਿਹਾ) ਇਕ ਠੋਸ ਤੇ ਹੰਢੀ ਵਰਤੀ ਹਕੀਕਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥਾਂ, ਪੈਰਾਂ, ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਜ਼ਬਾਨ ਨੂੰ ਸਫਲ ਗਿਣਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਥਾਂ, ਨੇਕ ਕੰਮ ਕਰਦੇ, ਮਿੱਤਰ ਵਲ ਤੁਰਦੇ, ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸੁਣਦੇ ਤੇ ਜੀਭ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵੇਖੋ, ਗੁਜਲ ਵਿਚਲੇ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਭੱਟ ਜਾਲਪ ਦਾ ਇਹ ਸਵੱਈਆ ਕਿਤਨਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਤੇ ਸਹਾਇਕ ਹੈ:

ਚਰਣ ਤ ਪਰ ਸਕਯਥ, ਚਰਣ ਗੁਰ ਅਮਰ ਪਵਲਿਰਯਾ ॥

ਹਥ ਤ ਪਰ ਸਕਯਥ, ਹਥ ਲਗਹਿ ਗੁਰ ਅਮਰ ਪਯਾ ॥

ਜੀਹਾ ਤ ਪਰ ਸਕਯਥ, ਜੀਹ ਗੁਰ ਅਮਰੁ ਭਟਿਜੈ ॥

ਨੈਣ ਤ ਪਰ ਸਕਯਥ, ਨਯਣਿ ਗੁਰੁ ਅਮਰੁ ਪਿਖਿਜੈ ॥

ਸ੍ਰਵਣ ਤ ਪਰ ਸਕਯਥ, ਸ੍ਰਵਣਿ ਗੁਰੁ ਅਮਰੁ ਸੁਣਿਜੈ ॥

ਸਕਯਥੁ ਸੁ ਗੀਉ, ਜਿਤੁ ਗੀਅ ਬਸੈ ਗੁਰ ਅਮਰਦਾਸੁ ਨਿਜ ਜਗਤ ਪਿਤ ॥

ਸਕਯਥੁ ਸੁ ਸਿਰੁ, ਜਾਲਪੁ ਭਟੈ, ਜੁ ਸਿਰੁ ਨਿਵੈ ਗੁਰ ਅਮਰ ਨਿਤ ॥੧॥

(ਭਟਾਂ ਦੇ ਸਵਈਏ ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੧੩੯੪)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਯਥਾਰਥ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਿਖ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ

(੧) ਭਿਓ ਦੁਨੀਆ ਸੇਵ ਕਮਾਈਐ ॥ ਤਾ ਦਰਗਹ ਬੈਸਟੁ ਪਾਈਐ ॥

(ਸਿਰੀ ਗਾਠ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੨੬)

੧. ਰਦ ਸਫਲ ਹਨ। ੨. ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਰਸਤੇ ਤੇ। ੩. ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ। ੪. ਜੀਭ। ੫. ਥਰੇ, ਸਿਮਰੇ। ੬. ਦਰਬਨ ਕਰੇ।

- (੨) ਹਮ ਮਲਿ ਮਲਿ ਧੋਵਹ ਪਾਵ ਗੁਰੂ ਕੇ, ਜੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਸੁਨਾਵੈ ॥
(ਗਉੜੀ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੧੭੨)
- (੩) ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਜੇ ਕੋ ਮਾਰੈ ॥ ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੀ ਸੇਵਾ ਲਾਗੈ ॥
(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੬੬)
- (੪) ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਤੇਤੇ ਸਭਿ ਤੇਰੇ, ਵਿਣੁ ਸੇਵਾ ਫਲੁ ਕਿਸੈ ਨਾਹੀ ॥
(ਆਸਾ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੩੫੪)
- (੫) ਵਿਣੁ ਸੇਵਾ ਧ੍ਰਿਗ ਹਥ ਪੈਰ, ਹੋਰ ਨਿਹਫਲ ਕਰਣੀ ॥੧੦॥੨੭॥
(ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਪਰੰਤੂ, ਸੇਵਾ ਜਿਤਨੀ ਮਹਾਨ ਤੇ ਫਲਦਾਇਕ ਹੈ, ਉਤਨੀ ਹੀ ਇਹ ਨਿਭਾਉਣੀ ਬਿਖਮ ਵੀ ਹੈ। ਜੇ ਮਨ, ਨਾਮ-ਲਿਵ ਛੱਡ ਕੇ, ਡਰ ਜਾਂ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਕਾਰ ਕਮਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇਹ 'ਬਧਾ ਚੱਟੀ ਜੋ ਭਰੇ, ਨਾ ਗੁਣ ਨਾ ਉਪਕਾਰ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਫਲ ਸੇਵਾ, ਓਹੀ ਸੇਵਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਸਬਰ, ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਗੁਣ ਵਸਾ ਕੇ, ਮਾਨ ਅਪਮਾਨ, ਲੋਕ-ਲਾਜ, ਵਿਖਾਵੇ ਤੇ ਮੰਦੇ ਚਲਨ ਦੇ ਔਗੁਣ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਮਾਰੇ। ਗੁਰਦੇਵ ਅਜਿਹੇ ਸੇਵਕ ਦੇ ਲੱਛਣ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ

- (੧) ਮਾਨ ਅਭਿਮਾਨ ਮੰਧੇ, ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਨਾਹੀ ॥
ਤਤ ਸਮਦਰਸੀ ਸੰਤਹੁ, ਕੋਈ ਕੋਟਿ ਮੰਧਾਹੀ ॥ (ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੫੧)
- (੨) ਸੇਵ ਕੀਤੀ ਸੰਤੋਖੀਈ, ਜਿਨ੍ਹੀ ਸਚੇ ਸਚੁ ਧਿਆਇਆ ॥
ਓਨ੍ਹੀ ਮੰਦੈ ਪੈਰੁ ਨ ਰਖਿਓ, ਕਰਿ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਧਰਮੁ ਕਮਾਇਆ ॥
(ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੪੬੭)
- (੩) ਮੁਰਦਾ ਹੋਇ ਮੁਰੀਦੁ, ਨ ਗਲੀ ਹੋਵਣਾ ॥
ਸਾਬਰੁ ਸਿਦਕਿ ਬਹੀਦੁ, ਭਰਮ ਭਉ ਖੋਵਣਾ ॥੧੮॥੩॥ (ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ, ਦੂਜੀ ਖਾਸ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕਤਾ ਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੇ ਨੂਰ ਦਾ ਜ਼ਹੂਰ ਹੋਣ ਦੀ। ਜੇ ਮਰੀਦ ਦਿਲ ਸਿਆਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਬਗ਼ਲ ਵਿਚ ਹੀ ਯਾਰ ਹੈ। 'ਬੁਲ੍ਹਿਆ ਤੈਥੋਂ ਵਖ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਨਹੀਂ' ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕੁਝ ਅਸਾਡੀ। ਜੇ 'ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੜੀਆਂ ਬਿਅੰਨਿ ਜਿਨੀ ਡਿਸੰਦੋ ਮਾ ਪਿਰੀ' ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਦੂਜੇ (ਅੰਦਰਲੇ) ਨੇਤਰ (ਗਿਆਨ-ਚਖਸੂ) ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਣ ਤਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਰੱਬ ਦਾ ਹੀ ਜਲਵਾ ਤੇ ਨੂਰ ਦਿੱਸੇਗਾ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਦਾ ਕੋਹ ਤੂਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੇਗਾ, ਤੇ ਪਰੀਪੂਰਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸ਼ਾਹ-ਰਗ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਨਜ਼ਰੀ ਪਵੇਗਾ। ਫੇਰ, ਇਹ ਮੰਦਰਾਂ, ਮਸਜਦਾਂ ਤੇ ਖਾਨਕਾਹਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਤੇ ਸੰਕੀਰਣਤਾ ਦੇ ਝਗੜੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। 'ਉਰਿਧਾਰੈ ਜੋ ਅੰਤਰਿ ਨਾਮੁ ॥ ਸਰਬ ਮੈ ਪੇਖੈ ਭਗਵਾਨੁ' ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਜਾਗੇਗੀ।

ਏਥੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਟਪਲੇ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ; ਜੋ ਚੁੰਚ ਗਿਆਨੀ, ਸਧਾਰਨ ਤੇ ਸਰਲ ਸੁਭਾ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਉੱਦਮ ਤੇ ਉਮਾਹ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਤੇ 'ਅਹੰ ਥੁਮ ਅਸਮੀ' (ਅਨਲਹਕ) ਦੇ ਫੋਕਟ ਜਾਪ ਵਿਚ ਪਰਚਾ ਕੇ ਔਝੜ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖੀ

ਵਿਚ ਤਾਂ ਜਿਉਂ ਚਿਉਂ ਸਰਤ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਮੈਂ, ਤੂੰ ਵਿਚ ਬਦਲਦੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ,
ਟਹਿਲ, ਉਪਕਾਰ ਲਈ ਉਤੇਜਨਾ ਵਧਦੀ ਹੈ

ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਉਮਾਹਾ ॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੭੩)

ਪਰੰਤੂ, ਸੱਚੇ ਸੇਵਕ ਥੀਵਣ ਲਈ ਸਿਖ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਇਕ ਮੰਜ਼ਲ ਹੋਰ ਵੀ
ਤੈਅ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਦੇਣ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ, ਲੱਥੀ ਤੇ ਸੁਆਰਥੀ ਹੋਣ ਦਾ ਨਗੀ।
ਇਸ ਮਾਰਗ ਵਿੱਚ ਜੋ ਗਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਸੌਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,
ਦਿਲਾਂ ਨਾਲ। ਏਸੇ ਲਈ 'ਗੋਇਆ ਜੀ' ਪ੍ਰੀਤਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ-ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ
ਉਹ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿੱਤਰ-ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵਾਰ ਦੇਣ। ਫੇਰ ਵੇਖਣ, ਗੁਰਦੇਵ
ਨਾਮ-ਧਨ ਦੀ ਦਾਤ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਾ ਮਾਲ ਤੇ ਅਭੇਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਜ ਪੇਸ਼ ਚਸਮ, ਆਂ ਬੁਤਿ ਨਾ-ਮਿਹਰਬਾਂ ਗੁਜੱਸੁ।
ਜਾਨਾਂ ਗੁਜੱਸੁ, ਤਾ ਜਿ ਰਹਿ ਦੀਦਹ, ਜਾਂ ਗੁਜੱਸੁ ॥੧॥
ਰੰਗਸ਼ ਕਬੂਦ ਕਰਦ, ਵ ਦਿਲ ਪੁਰ ਸ਼ਰਾਰਹ ਸਾਖਤ।
ਅਜ ਬਸ ਕਿ: ਦੂਦਿ ਆਹਿ ਮਨ, ਅਜ ਆਸਮਾਂ ਗੁਜੱਸੁ ॥੨॥
ਮਾ ਰਾ, ਬ-ਯੱਕ ਇਸ਼ਾਰਾ-ਇ ਅਬਰੂ, ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਦ।
ਅਕਨੂੰ ਇਲਾਜ ਨੇਸੁ, ਕਿ: ਤੀਰ ਅਜ ਕਮਾਂ ਗੁਜੱਸੁ ॥੩॥
ਯੱਕ ਦਮ ਬ-ਖੇਸ਼, ਰਾਹ ਨ ਬੁਰਦਮ ਕਿ: ਕੀਸਤਮ।
ਐ ਵਾਏ, ਨਕਦਿ ਜਿੰਦਗੀਅਮ, ਰਾਇਗਾਂ ਗੁਜੱਸੁ ॥੪॥
ਹਰਗਿਜ਼ ਬ-ਸੈਰਿ ਰੋਜ਼ਾ-ਇ ਰਿਜ਼ਵਾਂ, ਨਮੇ ਰਵਦ।
'ਗੋਇਆ', ਕਸੇ ਬਜਾਨਬਿ, ਕੂਏ ਬੁੱਤਾਂ ਗੁਜੱਸੁ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਮੇਰੇ ਨੈਣਾਂ ਅਗੋਂ ਲੰਘਿਆ, ਜਿਸ ਦਮ ਮੇਰਾ ਮਾਹੀ।
ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਦਮ ਹੋ ਗਈ, ਜਿੰਦੜੀ ਮੇਰੀ ਰਾਹੀ, ਹੂ।
੨. ਆਹ ਮੇਰੀ ਦਾ ਧੂਆਂ ਉੱਡ ਕੇ, ਜਦ ਆਕਾਸ਼ੀਂ ਲੰਘਿਆ।
ਨਾਲ ਅੰਗਾਰਾਂ ਅੰਬਰ ਭਰਿਆ, ਨਾਲੇ ਨੀਲਾ ਰੰਗਿਆ, ਹੂ।
੩. ਸੈਨਤ ਮਾਰ ਕੇ ਅੱਖ ਦੀ ਮੈਨੂੰ, ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤਾ ਭਾਰਾ।
ਤੀਰ ਕਮਾਨੋਂ ਛੁੱਟੇ ਪਿੱਛੋਂ, ਚਲਦਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ, ਹੂ।
੪. ਮੈਂ ਕੀ ਹਾਂ? ਨਾ ਖੋਜ ਏਸ ਦੀ, ਇੱਕ ਪਲ ਵੀ ਮੈਂ ਕੀਤੀ।
ਹੁਣ ਪਛਤਾਇਆਂ ਬਣਦਾ ਕੀ ਹੈ? ਉਮਰਾ ਐਵੇਂ ਬੀਤੀ, ਹੂ।
੫. ਸੈਰ ਸੁਰਗ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਸੰਦੀ, 'ਗੋਇਆ' ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਚਾਂਹਦਾ।
ਗਲੀ ਯਾਰ ਦੀ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ, ਇਕ ਵੇਰਾਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ, ਹੂ।

ਅਜ ਪੇਸ਼ਿ ਚਸਮ, ਆਂ ਬੁਤਿ ਨਾ-ਮਿਹਰਬਾਂ ਗੁਜੱਸੁ ।
ਜਾਨਾਂ ਗੁਜੱਸੁ, ਤਾ ਜਿ ਰਹਿ ਦੀਦਹ, ਜਾਂ ਗੁਜੱਸੁ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਜ ਪੇਸ਼ਿ ਚਸਮ—ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣਿਓਂ। ਆਂ—ਉਹ। ਬੁਤਿ ਨਾ-ਮਿਹਰਬਾਂ—ਬੇਦਰਦ (ਕਠੋਰ) ਮੂਰਤੀ, ਬੇਪਰਵਾਹ ਮਾਹੀ। ਗੁਜੱਸੁ—ਲੰਘ ਗਈ। ਜਾਨਾਂ—ਪਿਆਰਾ, ਮਿੱਤਰ। ਜਿ—ਤੋਂ। ਰਹਿ ਦੀਦਹ—ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਰਸਤੇ। ਜਾਂ—ਜਿੰਦ।

ਅਰਥ : ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਅਗੋਂ ਦੀ ਉਹ ਕਠੋਰ-ਚਿਤ ਮੂਰਤੀ, ਭਾਵ, ਬੇਪਰਵਾਹ ਮਾਹੀ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਮਿੱਤਰ ਕੀ ਲੰਘਿਆ, ਨਾਲ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਿੰਦ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਈ।

ਰੰਗਬ ਕਬੂਦ ਕਰਦ, ਵ ਦਿਲ ਪੁਰ ਸ਼ਰਾਰਹ ਸਾਖਤ ।
ਅਜ ਬਸ ਕਿ: ਦੂਦਿ ਆਹਿ ਮਨ, ਅਜ ਆਸਮਾਂ ਗੁਜੱਸੁ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਰੰਗਬ—ਰੰਗ ਉਸ ਦਾ। ਕਬੂਦ—ਨੀਲਾ। ਕਰਦ—ਕੀਤਾ। ਦਿਲਬ—ਦਿਲ ਉਸ ਦਾ। ਪੁਰ ਸ਼ਰਾਰ—ਚੰਗਿਆੜਿਆਂ (ਨਾਲ) ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਸਾਖਤ—ਬਣਾਇਆ। ਅਜ ਬਸ ਕਿ—ਜਦ ਤੋਂ। ਦੂਦਿ—ਧੂੰਆਂ। ਆਹਿ ਮਨ—ਮੇਰੀ ਹਾ (ਦਰਦ ਭਰੇ ਸਾਹ ਜਾਂ ਹੁਕ)। ਅਜ—ਤੋਂ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਮੇਰੀ ਆਹ ਦਾ ਧੂੰਆਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਿਆ (ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ) ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਰੰਗ ਨੀਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ, (ਅਤੇ) ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਚੰਗਿਆੜਿਆਂ (ਤਾਰਿਆਂ) ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮਾ ਰਾ, ਬ-ਯੱਕ ਇਸ਼ਾਰਾ-ਇ ਅਬਰੂ, ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਦ ।
ਅਕਨੂੰ ਇਲਾਜ ਨੇਸੂ, ਕਿ: ਤੀਰ ਅਜ ਕਮਾਂ ਗੁਜੱਸੁ ॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਾ ਰਾ—ਸਾਨੂੰ। ਬ—ਨਾਲ। ਯੱਕ—ਇੱਕ। ਅਬਰੂ—ਭਰਵੱਟੇ। ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਦ—ਸ਼ਹੀਦ (ਘਾਇਲ) ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਕਨੂੰ—ਹੁਣ। ਨੇਸੂ—ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਮਾਂ—ਕਮਾਨ, ਧਨਖ।

ਅਰਥ : (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਸੈਨਤ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ (ਹੈ)। ਹੁਣ (ਕੋਈ) ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ (ਨੈਨਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਦਾ) ਤੀਰ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਦੀ ਕਮਾਨ ਵਿਚੋਂ ਚਲ ਚੁੱਕਾ (ਹੈ)।

ਯੱਕ ਦਮ ਬ-ਖੇਸ਼, ਰਾਹ ਨ ਬੁਰਦਮ ਕਿ: ਕੀਸਤਮ ।
ਐ ਵਾਏ, ਨਕਦਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀਅਮ, ਰਾਇਗਾਂ, ਗੁਜੱਸੁ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਖੇਸ਼ ਰਾਹ—ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਵਲ, (ਆਪੇ ਵਲ)। ਨ ਬੁਰਦਮ—ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਗਿਆ। ਕੀਸਤਮ—ਮੈਂ ਕੈਣ ਹਾਂ। ਐ—ਹੈ। ਵਾਏ—ਸ਼ੋਕ, ਅਫਸੋਸ। ਨਕਦਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀਅਮ—ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਨਕਦੀ (ਪੁੰਜੀ)। ਰਾਇਗਾਂ—ਭਜੂਲ, ਬੇਅਰਥ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਇਕ ਦਮ ਭਰ ਲਈ ਵੀ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਆਪੇ ਦੀ ਖੋਜ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲੈ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ। ਸ਼ੋਕ (ਹੈ) ਕਿ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਬੇਅਰਥ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਹਰਗਿਬ ਬ-ਸੈਰਿ ਰੋਜ਼ਾ-ਇ ਰਿਜ਼ਵਾਂ, ਨਮੇ ਰਵਦ।

‘ਗੋਇਆ’ ਕਸੇ ਬਜਾਨਬਿ, ਕੂਏ ਬੁੱਤਾਂ ਗੁਜ਼ੱਬੁ ॥੫॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਬ-ਸੈਰ-ਸੈਰ ਲਈ। ਰੋਜ਼ਾ-ਬਾਗ। ਰਿਜ਼ਵਾਂ-ਸਵਰਗ। ਨਮੇ ਰਵਦ-ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਕਸੇ ਕਿ-ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ। ਜਾਨਬ-ਵਲ, ਪਾਸੇ। ਕੂਏ ਬੁੱਤਾਂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਕੂਚਾ, ਗਲੀ।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸਵਰਗਾਂ ਦੇ ਬਾਗ ਦੀ ਸੈਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਹੜਾ (ਇਕ ਵੇਰਾਂ) ਯਾਰ (ਗੁਰੂ ਮਿੱਤਰ) ਦੀ ਗਲੀ ਵਲ ਦੀ ਲੰਘ ਗਿਆ (ਫੇਰਾ ਪਾ ਬੈਠਾ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਕਾਰਨ ਵਾਪਰੀ ਬਿਹਬਲ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਅਗੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੀ ਲੰਘਿਆ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਾਨ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਤੁਰੀ।

ਪ੍ਰੀਤ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਇਹ ਮਿਲਾਪ ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਾਪਰਨੇ ਕੁਦਰਤੀ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਾਰ ਸੰਜੋਗ ਤੇ ਵਿਜੋਗ ਦੇ ਧੁਰੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ, ਜਪੁਜੀ ਵਿਚ, ਇਸ ਹਮਹਰੀਰ (ਵਿਆਪਕ) ਨੇਮ ਨੂੰ ਇਉਂ ਬਿਆਨਦੇ ਹਨ

ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਦੁਇ ਕਾਰ ਚਲਾਵਹਿ, ਲੇਖੇ ਆਵਹਿ ਭਾਗ ॥੨੯॥ (ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ)

ਜਿਥੇ ਸੰਜੋਗ ਸੁਖਦਾਈ, ਸੁਹਾਵਣਾ ਤੇ ਹਰੇਕ ਦੀ ਲੋਚਾ ਹੈ, ਓਥੇ ਵਿਜੋਗ ਉਤਨਾ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦ ਚਾਰ ਵੱਡੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਅਸਥਾਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:

ਦੁਖੁ ਵੇਛੋੜਾ, ਇਕੁ ਦੁਖੁ ਭੂਖ ॥ ਇਕੁ ਦੁਖੁ ਸਕਤਵਾਰ ਜਮਦੂਤ ॥

ਇਕੁ ਦੁਖੁ ਰੋਗੁ ਲਗੈ ਤਨਿ ਧਾਇ ॥ ਵੈਦ ਨ ਭੋਲੇ ਦਾਰੂ ਲਾਇ ॥

(ਮਲਾਰ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੨੫੬)

ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਛੋੜਾ ਵਾਪਰਨਾ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸੱਲ ਸਹਿਣਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਮ-ਮਾਤਰ ਦੀ ਸਰੋਤ ਹੀ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਾਂਬਾ ਛੇੜਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਕ ਹੈ

ਬਿਛੋੜਾ ਠੁਠੇ ਫੁਖੁ, ਬਿਵ ਡਿਠੇ ਮਰਿਓਇ ॥

(ਭਖਟੇ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੧੦੦)

ਪਰੰਤੂ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਇਸ ਬਚਿੱਤਰ ਲੀਲਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨਹੀਂ।

ਜਿਵੇਂ ਅਨੁਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ, ਭੁੱਖ ਭੋਜਨ ਦੀ, ਤੇਹ ਪਿਆਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ, ਮਹਾਨਤਾ ਤੇ ਲੋੜ ਨੂੰ ਚਮਕਾਉਂਦੇ ਤੇ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਵਿਛੋੜਾ ਨਾ ਕੇਵਲ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਨੂੰ ਵਧੀਕ ਅਨੰਦਾਇਕ ਹੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਮਿਲਾਪ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਤੜਪ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ ਸੂਫੀ ਸੰਤ, ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਸੁਲਤਾਨ ਬਿਰਹਾ' ਕਰਕੇ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਕ ਕਥਨ ਹੈ

ਬਿਰਹਾ ਬਿਰਹਾ ਆਖੀਐ ਬਿਰਹਾ ਤੂ ਸੁਲਤਾਨੁ ॥
ਫਰੀਦਾ, ਜਿਤੁ ਤਨਿ ਬਿਰਹੁ ਨ ਉਪਜੈ ਸੋ ਤਨੁ ਜਾਣੁ ਮਸਾਨੁ ॥੩੬॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੭੯)

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੋਰਥੇ ਆਪਣਾ ਕਥਨ ਹੈ

ਬਾ ਹਿਜਰ ਆਬਨਾ ਸ਼ੋ, ਗਰ ਤਾਲਬਿ ਵਸਾਲੀ ॥

(ਜੇ ਤੂੰ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਇੱਛਕ ਹੈਂ ਤਾਂ ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਵਾਕਿਫ਼ ਹੋ।)

ਬਿਰਹਾ ਕਾਰਨ ਉਪਜੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਜਦ ਦਰਦ-ਮੰਦ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਆਹੀਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚਦੀ ਲੰਘੀਆਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੋਜ ਤੇ ਸੇਕ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਰੰਗ ਨੀਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ ਚੰਗਿਆੜਿਆਂ ਨੇ ਤਾਰਿਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ।

ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਪ੍ਰੇਮ-ਪੰਧ ਦੇ ਪੰਧਾਉ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੁੰਜੀ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਦਿਲ-ਸਿੰਘਾਸਣ ਉਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪੇ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਹੈ, 'ਭਰਮ ਦੀ ਕਾਈ' ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ 'ਆਪਾ ਚੋਨਣਾ' ਹੈ। ਫੇਰ, ਇਹ ਰੰਕ ਨਹੀਂ, ਰਾਜਾ ਬਣ ਜਾਏਗਾ, ਫ਼ਰਸ਼ੀ ਤੋਂ ਅਰਸ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾਗੀ ਤੋਂ ਨੂਰੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮੜੋਲੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਥਾਂ ਜੋਤਿ-ਸਰੂਪੀ ਸਮਝੇਗਾ। ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਬਾਗਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਕੂਚੇ ਦੀ ਸੈਰ ਲਈ ਤਾਂਘੇਗਾ। ਈਮਾਨ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਲਾਰੇ ਇਸ ਨੂੰ, ਮ੍ਰਿਗ-ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵੱਤ, ਬੋਥੇ, ਫਲਾਉ ਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣਗੇ। ਫੇਰ ਇਹ, 'ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ' ਦੀ ਮੌਜ ਤੋਂ ਦੁਨੀਆਵੀ ਐਸ਼ੁਰਜ ਤਾਂ ਕੀ, 'ਮੁਕਤੀਆਂ' ਨੂੰ ਵਾਰਨ ਲਈ ਬਿਹਬਲ ਵੀ ਦਿੱਸੇਗਾ, ਤੇ ਅਰਸ਼ੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਇਹ ਮਹਾਵਾਕ ਇਸ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਰਾਹ-ਦੀਪ ਹੋਣਗੇ

(ੳ) ਰਾਜੁ ਨ ਚਾਹਉ, ਮੁਕਤਿ ਨ ਚਾਹਉ, ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਕਮਲਾਰੇ ॥

(ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੫੩੬)

(ਅ) ਓਹਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਰੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ (ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਓਹੀ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ)

ਕਨਿਕ, ਮਾਣਿਕ, ਗਜ, ਮੋਤੀਅਨ, ਲਾਲਨ, ਨਹ ਨਾਹ ਨਹੀ ॥੧॥

ਰਾਜ ਨ, ਭਾਗ ਨ, ਹੁਕਮ ਨ ਸਾਦਨ ॥ ਕਿਛੁ ਕਿਛੁ ਨ ਚਾਹੀ ॥੨॥

(ਆਸਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੪੦੬)

ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੮

ਬਦਰ, ਦਰ ਪੇਸ਼ਿ ਰੁਖਤ, ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਅਸੂ।
ਬਲਕਿ, ਖੁਰਸ਼ੀਦਿ ਜਹਾਂ, ਹਮ ਬੰਦਾ ਅਸੂ ॥੧॥

ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ, ਹਰਗਿਜ਼ ਬਗ਼ੈਰ ਅਜ਼ ਹੱਕ ਨ ਦੀਦ।
ਐ ਖੁਸ਼ਾ ਚਸ਼ਮੇ, ਕਿ: ਹੱਕ ਬੀਨੰਦਹ ਅਸੂ ॥੨॥

ਮਾ ਨਮੇ ਲਾਫ਼ੇਮ, ਅਜ਼ ਜੁਹਦੋ ਰਯਾ ॥
ਗਰ ਗੁਨਹਗਾਰੇਮ, ਹੱਕ ਬਖ਼ਸ਼ੰਦਾ ਅਸੂ ॥੩॥

ਦੀਗਰੇ ਰਾ, ਅਜ਼ ਕੁਜਾ, ਆਰੇਮ ਮਾ।
ਸ਼ੋਰ ਦਰ ਆਲਮ, ਯਕੇ ਅਫ਼ਰੀਂਦਾ ਅਸੂ ॥੪॥

ਹਰਫ਼ਿ ਗ਼ੈਰ, ਅਜ਼ ਹੱਕ, ਨਿਆਇਦ ਹੇਚ-ਗਾਹ।
ਬਰ ਲਬਿ 'ਗੋਇਆ', ਕਿ ਹੱਕ ਬਖ਼ਸ਼ੰਦਾ ਅਸੂ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਸੂਰਤ ਤੇਰੀ ਦੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਚੰਦ ਪਿਆ ਸ਼ਰਮਾਵੇ।
ਸੂਰਜ ਵੀ ਬਣ ਬਰਦਾ ਤੇਰਾ, ਸ਼ੱਭਾ ਜਗ ਤੇ ਪਾਵੇ, ਹੂ।
2. ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਹੈ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ, ਨਿੱਤ ਪਿਆਰਾ ਤੱਕੇ।
ਵੇਖ ਲਵੇ ਜੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰਾ, ਗੈਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਝੱਕੇ, ਹੂ।
3. ਰਸਮੀ ਸਿਮਰਨ, ਭਜਨ ਪਾਠ ਤੇ, ਸਾਨੂੰ ਮਾਣ ਨ ਕਾਈ।
ਜੇ ਹਾਂ ਪਾਪੀ, ਅਉਗੁਣਹਾਰੇ, ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰਾ ਮਾਹੀ, ਹੂ।
4. ਰੱਬ ਦੇ ਬਾਝੋਂ ਦੂਜਾ ਕੋਈ, ਹੋਰ ਕਿਥੋਂ ਲੈ ਆਈਏ।
ਜੱਗ ਵਿੱਚ ਰੋਲਾ ਵੇਖ ਇੱਕੇ ਦਾ, ਗੀਤ ਓਸਦੇ ਗਾਈਏ, ਹੂ।
5. ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰੇ ਸੰਦੀ, ਜਦ 'ਗੋਇਆ' ਤੇ ਹੋਈ।
ਬਾਝੋਂ ਪ੍ਰੀਤਮ 'ਗੋਇਆ' ਮੂੰਹੋਂ, ਤਦ ਗੱਲ ਨ ਨਿਕਲੇ ਕੋਈ, ਹੂ।

ਬਦਰ, ਦਰ ਪੇਸ਼ਿ ਰੁਖਤ, ਬਰਮਿੰਦਾ ਅਸੁ।
ਬਲਕਿ, ਖੁਰਸ਼ੀਦਿ ਜਹਾਂ, ਹਮ ਬੰਦਾ ਅਸੁ ॥੧॥

ਬਰਦਾਰਥ : ਬਦਰ—ਚੰਦਰਮਾ। ਪੇਸ਼ਿ ਰੁਖਤ—ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ।
ਰੁਖਤ—ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ। ਬਲਕਿ—ਸਗੋਂ। ਖੁਰਸ਼ੀਦਿ ਜਹਾਂ—ਜਹਾਨ ਦਾ ਸੂਰਜ। ਹਮ—ਵੀ।
ਬੰਦਾ ਅਸੁ—ਦਾਸ ਹੈ, ਗੁਲਾਮ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ (ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ) ਅਗੇ ਚੰਦਰਮਾ ਬਰਮਿੰਦਾ (ਲੱਜਾਵਾਨ) ਹੈ,
ਸਗੋਂ, ਜਹਾਨ ਦਾ ਸੂਰਜ ਵੀ (ਤੇਰਾ) ਦਾਸ ਹੈ।

ਚਸਮਿ ਮਾ, ਹਰਗਿਜ਼ ਬਗੈਰ ਅਜ਼ ਹੱਕ ਨ ਦੀਦ।
ਐ ਖੁਸ਼ਾ ਚਸਮੇ, ਕਿ: ਹੱਕ ਬੀਨੰਦਹ ਅਸੁ ॥੨॥

ਬਰਦਾਰਥ : ਚਸਮਿ ਮਾ—ਸਾਡੀ ਅੱਖ। ਹਰਗਿਜ਼—ਕਦੀ ਵੀ ਨਾ, ਕਦਾਚਿਤ ਨਾ।
ਅਜ਼—ਤੋਂ। ਬਗੈਰ—ਬਿਨਾਂ। ਹੱਕ—ਪਰਮਾਤਮਾ। ਨ ਦੀਦ—ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਖੁਸ਼ਾ—
ਖੁਸ਼-ਨਸੀਬ, ਸੁਭਾਗੀ। ਕਿ—ਜੋ। ਬੀਨੰਦਹ—ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ।

ਅਰਥ : ਸਾਡੀ ਅੱਖ ਨੇ ਕਦਾਚਿਤ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ
ਤੱਕਿਆ। ਹੇ ਅੱਖ, (ਤੂੰ) ਸੁਭਾਗੀ (ਹੈਂ) ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ (ਵੇਖਦੀ) ਹੈ।

ਮਾ ਨਮੇ ਲਾਫੇਮ, ਅਜ਼ ਜੁਹਦੋ ਰਯਾ ॥
ਗਰ ਗੁਨਹਗਾਰੇਮ, ਹੱਕ ਬਖਸ਼ੰਦਾ ਅਸੁ ॥੩॥

ਬਰਦਾਰਥ : ਮਾ—ਮਨ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ; ਅਸੀਂ। ਨਮੇ ਲਾਫੇਮ—ਲਾਫ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ,
ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਅਜ਼—ਉਤੇ, ਬਾਰੇ। ਜੁਹਦੋ—ਭਜਨ, ਬੰਦਗੀ। ਓ—ਵ-ਤੇ।
ਰਯਾ—ਵਿਖਾਵਾ। ਗਰ—ਜੇਕਰ। ਗੁਨਹਗਾਰ—ਪਾਪੀ। ਏਮ—ਅਸੀਂ। ਗੁਨਹਗਾਰੇਮ—ਅਸੀਂ
ਪਾਪੀ ਹਾਂ। ਬਖਸ਼ੰਦਾ ਅਸੁ—ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਭਜਨ-ਬੰਦਗੀ ਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਉਤੇ ਮਾਨ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ
ਕਰਦੇ। (ਸਾਡਾ ਨਿਸਚਾ ਹੈ ਕਿ) ਜੇ ਅਸੀਂ ਪਾਪੀ ਹਾਂ ਤਾਂ (ਸਾਡਾ) ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰੀਤਮ ਅਵੱਸ਼
ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ।

ਦੀਗਰੇ ਰਾ, ਅਜ਼ ਕੁਜਾ, ਆਰੇਮ ਮਾ।
ਸ਼ੋਰ ਦਰ ਆਲਮ, ਯਕੇ ਅਫਗੰਦਾ ਅਸੁ ॥੪॥

ਬਰਦਾਰਥ : ਦੀਗਰੇ ਰਾ—ਹੋਰ ਨੂੰ, ਦੂਜੇ ਨੂੰ। ਅਜ਼ ਕੁਜਾ—ਅਜ਼ ਕਿ ਜਾ—ਕਿਸ
ਥਾਂ ਤੋਂ, ਕਿਥੋਂ। ਆਰੇਮ ਮਾ—ਅਸੀਂ ਲੈ ਆਈਏ। ਸ਼ੋਰ—ਰੋਲਾ ਗੋਲਾ (ਚਰਚਾ, ਜ਼ਿਕਰ)।
ਯਕੇ—ਇਕ ਨੇ। ਅਫਗੰਦਾ ਅਸੁ—ਸੁੱਟਿਆ ਹੈ, ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਲਮ—ਦੁਨੀਆ,
ਜਹਾਨ।

ਅਰਥ : ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਿਥੋਂ ਲੈ ਆਈਏ, (ਜਦ ਕਿ) ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਇਕੋ

(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦਾ ਹੀ ਸ਼ੀਰ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਸੇ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹੀ ਇਕ ਇਕੱਲਾ ਸਾਰੀ ਹਿਲ-ਜੁਲ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਹੈ)।

ਹਰਠਿ ਠੀਰ, ਅਜ ਹੱਕ, ਨਿਆਇਦ ਹੇਚ-ਗਾਹ।

ਬਰ ਲਬਿ 'ਗੋਇਆ', ਕਿ ਹੱਕ ਬਖਸ਼ੀਦਾ ਅਸੁ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਰਠਿ ਠੀਰ—ਦੂਜਾ ਹਰਠ, ਹੋਰ ਅੱਖਰ ਜਾਂ ਗੱਲ। ਨਿਆਇਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਹੇਚ-ਗਾਹ—ਕਦੀ ਵੀ। ਬਰ—ਉਤੇ। ਬਰ ਲਬਿ 'ਗੋਇਆ'—ਗੋਇਆ ਦੇ ਸੁਲ੍ਹਾ ਉਤੇ।

ਅਰਥ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਹੋਰ (ਕੋਈ) ਗੱਲ 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਸੁਲ੍ਹਾ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। (ਮੂੰਹੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ), ਕਿਉਂਕਿ, (ਉਹ ਨਿਸਚੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸੋਮੇ ਮੰਨੀਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਗ੍ਰੀ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ 'ਗੁਰੂ' ਪਦ ਦੇ ਵੀ ਅਰਥ ਹਨ 'ਅੰਧੇਰੇ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ' ਅਥਵਾ 'ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ'। ਸੋ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਚਾਨਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੋਤੀ ਤੇ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੋਵੇਂ ਅੰਧੇਰੇ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ

ਜੇ ਸਉ ਚੰਦਾ ਉਗਵਹਿ, ਸੂਰਜ ਚਭਹਿ ਹਜਾਰ ॥

ਏਤੇ ਚਾਨਣ ਹੋਇਆ, ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ ॥ (ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ, ਮ: ੨, ਪੰਨਾ ੪੬੩)

ਸੈਂਕੜੇ ਚੰਦ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਅੰਨ੍ਹੇਰਾ ਕਿਉਂ ? ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨੂਰ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ

ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵੇਖਣ, ਵਿਚਾਰਨ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਇਹ ਭੇਦ ਸਾਡੇ ਉਤੇ, ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ

(੧) ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ ਭਾਵੇਂ ਉਤਪਤੀ ਕਾਲ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਿੰਦੇ ਆਏ ਹਨ; ਪਰੰਤੂ, ਗੁਰੂ ਜੋਤੀ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚਲਾ ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਘੋਰ ਅੰਧੇਰਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬਾਹਰ ਦੀ ਮਾਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜੋਤ ਨਹੀਂ ਜਗਦੀ ਅਤੇ ਇਹ ਜਗਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਤੇ ਆਪੇ ਦੀ ਸੂਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਮਾਇਆ-ਧਾਰੀ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਅਤਿ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬੋਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੀ ਹੈ

੧. ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਅਤਿ ਅੰਨ੍ਹਾ ਬੋਲਾ ॥

ਸਬਦ ਨ ਸੁਣਈ ਬਹੁ ਠੋਲਘੋਲਾ ॥

(ਮ ੩, ਪੰਨਾ ੩੧੩)

ਜੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਛੇੜ ਚਟਦਾ ਅਤੇ ਗੁੰਮੀ ਤੇ ਸਾਮ, ਕ੍ਰਮ ਆਦਿ ਦੀਆਂ
ਨੋਕਰੀ ਤੇ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ ਆਦਿ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ

(੨) ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੇਵਲ ਸਾਹਮਣੀਆਂ ਅੰਖਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਨੂੰ
ਪਰੰਤੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਮੂਹ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ,
ਏਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ

ਅੰਧੇ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਨਿ, ਜਿਨ ਮੁਖਿ ਲੇਇਣ ਨਹਿ ॥

ਅਧਿ ਜੇਈ ਨਾਨਕਾ, ਖਸਮਹੁ ਘੁਬੇ ਜਾਹਿ ॥

(ਸਲੋਕ ਮ. ੨, ਪੰਨਾ ੧੫੪)

(੩) ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ ਦੀ ਰੁਸ਼ਨਾਈ ਤੇ ਤੇਜ ਸਵੇਰੇ, ਦੁਪਹਿਰੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮੀ ਮੀਂਹ, ਅੰਨ੍ਹੇ
ਆਦਿ ਦੇ ਕਾਰਨ ਘਟ ਵਧ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਕ ਕੇਵਲ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦਾ
ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਕੇਵਲ ਰਾਤ ਨੂੰ, ਪਰੰਤੂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿਬ ਜੋਤੀ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਦਾ ਇਕੋ
ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ-ਰਸ ਹੈ।

ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੀ ਗਰਦਿਸ਼ ਸਮਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਤੇ ਹਰੇਕ ਵਸਤੂ ਦੇ ਕਾਲ ਦਾ ਕਾਰਨ
ਬਣਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਗੁਰੂ-ਜੋਤੀ ਸਹਿਜ ਅਨੰਦ ਵਾਲਾ ਅਮਰ-ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਉਹ
ਅ-ਕਾਲ ਹੈ।

(੪) ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਰਕ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ
ਸੂਰਤ ਖਿੰਡਣੀ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤੁੰਗਾਂ ਚਲਣੀਆਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਥੇ
ਗੁਰਦੇਵ-ਜੋਤੀ ਖਿੰਡੀਆਂ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੀ ਤੇ ਸੂਰਤ ਨੂੰ ਬਲਵਾਨ ਬਣਾਉਂਦੀ
ਹੈ। ਬਲਵਾਨ ਹੋਈ ਸੂਰਤ ਨੇ ਜਦ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ
ਇਹ ਅਮਰ ਬਚਨ ਕਲਿਆਨ-ਕਾਰੀ ਦਿੱਸ ਆਏ

ਏ ਨੇਤ੍ਰੁ ਮੇਰਿਹੋ, ਹਰਿ ਤੁਮ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਧਰੀ, ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਦੇਖਹੁ ਕੋਈ ॥

(ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੧੨੨)

ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਜੇ ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਜਲਵੇ
ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਹੈਰਾਨੀ ਕਾਹਦੀ ?

ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ 'ਗੋਇਆ ਜੀ' ਨੇ ਹਉਮੈ-ਭਰਪੂਰ-ਭਜਨ ਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ
ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਤੋਥਾ ਕਰ ਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਤਰਲਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ
ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਗ਼ੈਰ ਦਾ ਨਾਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਵਾਂਗਾ। ਆਖਰ,
ਇਹ ਜੋਦੜੀ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ

ਭਗਤ ਵਡਲ ਸੁਨਿ ਹੋਰ ਹੋ ਨਿਰਾਬ ਰਿਏ,

ਪਰਿਭ ਪਾਬਨ ਸੁਨਿ ਆਸਾ ਉਰਧਾਰਿ ਹੋ।

ਅੰਕੁਜਾਮੀ ਸੁਨਿ ਕੰਪਰ ਹੋ ਅੰਤਰਿ-ਗਰਿ,

ਦੀਨ ਕੈ ਦਯਾਲ ਸੁਨਿ, ਏ ਭਰਮ ਟਾਰ ਹੋ।

'असम विद्रोह के असम विद्रोह का
 असम विद्रोह का असम विद्रोह का
 असम विद्रोह का असम विद्रोह का
 असम विद्रोह का असम विद्रोह का

असम विद्रोह का असम विद्रोह का

ਜਲਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅਚਲ ਸੇਵਕ ਕ੍ਰਮ,
 ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਨੇਹ ਮਲਗਾਰ ਹੈ।
 ਆਪਣੀ ਕਠਨੀ ਕਠਿ ਨਰਕ ਤੂ ਨ ਪਾਵਹੁ ਠਹਿਰ,
 ਕੁਮਰੇ ਚਿਰਟ ਕਠਿ ਆਸਰੇ ਸਮਾਰ ਹੈ।

(ਗੀਤ ਗੋ. ਕੁਰਦਾਸ ਜੀ, ੫੦੩)

੧. ਸੰਤਕੁਲ ਕੰਠਨ ਸਮਾਰ ਹੈ, ਮਿਸ ਠੀ ਉਹਨ ਕਾਬਲਾ ਨਾਮ, ਅਚਲ ਸਿੱਖ ਕ੍ਰਮ ਦੀ ਹਠਿਯਾ ਹੈ ਕੀ,
 ਉਹਨ ਦੀ ਕਠ ਸਾਰੇ ਕਲ।

ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੯

ਗਦਾਏ ਕੁਏ ਤੁਰਾ, ਮੈਲਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ, ਨੇਸੁ।
 ਹਵਾਏ ਸਲਤਨਤੋ, ਸੋਕਿ ਕਜਿ-ਕੁਲਾਹੀ ਨੇਸੁ ॥੧॥

ਹਰ ਆ ਕਿ ਮੁਮਲਕਤਿ ਦਿਲ ਗਰਿਫਤ, ਸੁਲਤਾਨ ਸੁਦ।
 ਕਸੇ ਕਿ ਯਾਫਤ ਤੁਰਾ, ਹਮਚੁ ਓ ਸਪਾਹੀ ਨੇਸੁ ॥੨॥

ਗਦਾਏ ਦਰਗਹ ਤੋ, ਬਾਦਸ਼ਾਹਿ ਹਰ ਦੋ ਸਰਾਸੁ।
 ਅਸੀਰਿ ਖਤਿ ਤੁਰਾ, ਹਾਜਤਿ ਰਹਾਈ ਨੇਸੁ ॥੩॥

ਕੁਦਾਮ ਦੀਦਹ, ਕਿ ਦਰਵੈ ਸਵਾਦਿ ਨੂਰਿ ਤੋ ਨੇਸੁ।
 ਕੁਦਾਮ ਸੀਨਹ, ਕਿ ਓ ਮਖਜਨਿ ਅਲਾਹੀ ਨੇਸੁ ॥੪॥

ਫਿਦਾਏ ਓ ਸੋ, ਵ ਉਜਰੇ ਮਖਾਹ, ਐ 'ਗੋਇਆ'।
 ਕਿ: ਦਰ ਤਰੀਕਤਿ ਮਾ, ਜਾਏ ਉਜਰ-ਖਾਹੀ ਨੇਸੁ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਦਰ ਤੇਰੇ ਦਾ ਮੰਗਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮੰਗੇ ਮੂਲ ਨ ਸ਼ਾਹੀ।
 ਤਖ਼ਤ ਤਾਜ ਨੂੰ ਠੁੱਡੇ ਮਾਰੇ, ਪ੍ਰੇਮ-ਗਲੀ ਦਾ ਰਾਹੀ, ਹੁ।
੨. ਮਨ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਜੋ ਜਿੱਤੇ, ਸੋ ਸੁਲਤਾਨ ਸਦਾਏ।
 ਜੋ ਨਰ ਕਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਤੈਨੂੰ, ਸੁਰਾ ਸੋਈ ਕਹਾਏ, ਹੁ।
੩. ਦਰ ਤੇਰੇ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਪਿੱਛੇ, ਫਿਰਦਾ ਰਾਜ ਦੋ ਆਲਮ।
 ਤੇਰੇ ਰੂਪ ਦੀ ਕੈਦੋਂ ਬੰਦਾ, ਮੰਗਦਾ ਨਹੀਂ ਛੁਟਕਾਰਾ, ਹੁ।
੪. ਕਿਹੜੀ ਅੱਖ ਹੈ ਨੂਰ ਤੇਰੇ ਦਾ, ਸੁਰਮਾ ਜਿਸ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ।
 ਕਿਹੜੇ ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਨ ਦਿੱਸੇ, ਜਲਵਾ ਤੇਰਾ ਛਾਇਆ, ਹੁ।
੫. ਸਦਕੇ ਹੋ ਜਾ ਉਸ ਤੋਂ 'ਗੋਇਆ', ਛੱਡ ਬਹਾਨੇ-ਸਾਜ਼ੀ।
 ਏਸ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਉਜਰ ਕੀਤਿਆਂ, ਜਿੱਤ ਨ ਸੱਕੀਏ ਬਾਜ਼ੀ, ਹੁ।

ਗਦਾਏ ਭੁਏ ਤੁਰਾ, ਮੇਲਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਨੇਸੁ।
ਹਵਾਏ ਸਲਤਨਤੋ, ਬੀਕਿ ਕਜਿ-ਭੁਲਾਹੀ ਨੇਸੁ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗਦਾ—ਮੰਗਤਾ, ਫਕੀਰ। ਭੁ—ਭੁਠਾ, ਗਲੀ। ਮੇਲ ਇੱਛਾ, ਖਾਹਸ਼।
ਹਵਾ—ਖਾਹਸ਼, ਕਾਮਨਾ। ਕਜਿ ਭੁਲਾਹੀ—ਟੇਢੀ ਜਾਂ ਵਿੰਗੀ ਟੇਪੀ, ਸ਼ਾਹੀ ਤਾਜ। (ਈਰਾਨ
ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਿਰ ਉਤੇ ਵਿੰਗਾ ਕਰਕੇ ਤਾਜ ਰਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ
ਤਾਜ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਲਗਾ।)

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਕੂਚੇ ਦੇ ਭਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਉਸ ਨੂੰ) ਨਾ
ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਹੈ, ਨਾ ਤਾਜ ਦੀ ਚਾਹ।

ਹਰ ਆਂ ਕਿ ਮੁਮਲਕਤਿ ਦਿਲ ਗਰਿਫਤ, ਸੁਲਤਾਨ ਸੁਦ।
ਕਸੇ ਕਿ ਯਾਫਤ ਤੁਰਾ, ਹਮਚੂ ਓ ਸਪਾਹੀ ਨੇਸੁ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਰ ਆਂ ਕਿ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ (ਵੀ)। ਮੁਮਲਕਤਿ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦੀ
ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ। ਗਰਿਫਤ—ਪਕੜੀ (ਪਾਈ)। ਸੁਲਤਾਨ—ਰਾਜਾ। ਸੁਦ—ਹੋ ਗਿਆ। ਕਸੇ
ਕਿ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ। ਯਾਫਤ—ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਤੁਰਾ—ਤੈਨੂੰ। ਹਮਚੂ—ਵਰਗਾ,
ਜਿਹਾ। ਓ—ਉਸ ਦੇ। ਨੇਸੁ—ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਨੇ ਦਿਲ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪਾ ਲਈ, ਭਾਵ ਮਨ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ,
ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਸ ਜਿਹਾ (ਹੋਰ) ਕੋਈ
ਜੋਧਾ ਨਹੀਂ।

ਗਦਾਏ ਦਰਗਹ ਤੋ, ਬਾਦਸ਼ਾਹਿ ਹਰ ਦੋ ਸਰਾਸੁ।
ਅਸੀਰਿ ਖਤਿ ਤੁਰਾ, ਹਾਜਤਿ ਰਹਾਈ ਨੇਸੁ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਰਗਹ ਤੋ—ਤੇਰੀ ਦਰਗਾਹ (ਦਰਬਾਰ)। ਹਰ ਦੋ—ਦੋਵੇਂ।
ਸਰਾਸੁ—(ਸਰ+ਅਸੁ) ਲੋਕ ਹਨ। ਅਸੀਰ—ਬੰਦੀ, ਕੈਦੀ। ਖਤ—ਉਹ ਮਸ ਜੋ ਮਰਦ ਦੇ ਚਿਹਰੇ
ਉਤੇ ਦਾੜੀ ਮੁਛ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫੁਟਦੀ ਹੈ। ਹਾਜਤ—ਲੋੜ। ਰਹਾਈ—ਫੁਟਕਾਰਾ,
ਰਿਹਾਈ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਕੂਚੇ ਦਾ ਭਿਖਾਰੀ (ਮੰਗਤਾ) ਦੋ ਲੋਕਾਂ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ) ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ
ਹੈ। ਤੇਰੇ (ਮਸ-ਫੁਟ) ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭੁਦਾਮ ਦੀਦਹ, ਕਿ ਦਰਵੈ ਸਵਾਦਿ ਨੂਰਿ ਤੋ ਨੇਸੁ।
ਭੁਦਾਮ ਸੀਨਹ, ਕਿ ਓ ਮਖਜਨਿ ਅਲਾਹੀ ਨੇਸੁ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਭੁਦਾਮ—ਕਿਹੜੀ? ਦੀਦਹ—ਅੱਖ। ਕਿ ਦਰਵੈ—ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ।
ਸਵਾਦਿ ਨੂਰ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੁਰਮਾ। ਸੀਨਹ—ਛਾਤੀ। ਮਖਜਨਿ ਅਲਾਹੀ—ਰੱਬੀ
(ਨੂਰ ਦਾ) ਖਜ਼ਾਨਾ।

ਅਰਥ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਔਖ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੇਰ ਨੁਰ ਦਾ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਛਾਤੀ (ਦਿਲ) ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਰੋਸੀ (ਭੇਦਾਂ ਦਾ, ਨੁਰ ਦਾ) ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਫਿਦਾਏ ਓ ਸ਼ੈ, ਵ ਉਜਰੇ ਮਖਾਹ, ਐ 'ਗੋਇਆ'।

ਕਿ: ਦਰ ਤਰੀਕਤਿ ਮਾ, ਜਾਏ ਉਜਰ-ਖਾਹੀ ਨੇਸੁ ॥੫॥

ਬਥਦਾਰਥ: ਫਿਦਾ—ਕੁਰਬਾਨ, ਵਾਰੀ। ਓ ਉਸ ਤੋਂ ਸ਼ੈ ਹ। ਉਜਰ ਸੁਆਦ, ਇਨਕਾਰ। ਮਖਾਹ—ਨ ਕਰ। ਤਰੀਕਤ—ਮੱਤ, ਪੰਥ, ਰਸਤਾ। ਉਜਰ ਖੁਾਹੀ ਸੁਆਦ ਕਰਨਾ।

ਅਰਥ: ਐ 'ਗੋਇਆ', ਉਸ (ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ) ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ ਹੋ ਜਾ ਅਤੇ (ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ-ਸਾਜ਼ੀ ਨ ਕਰ, ਕਿਉਂਕਿ, ਸਾਡੇ ਮੱਤ ਦੀ ਰਹੁ-ਰੀਤ ਵਿਚ ਉਜਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਬੇਪਰਵਾਹ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਮੌਜ, ਉਸ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਨਾ ਕੋਈ ਹਾਥ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਕਿਨਾਰਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਲਾਹ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਸਦਕਾ ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ

ਜਿਸ ਨੇ ਬਖਸ਼ੇ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ॥

ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥

(ਜਪੁਜੀ)

ਸੰਸਾਰਕ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ; ਉਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੜਾਉ ਤਾਜ ਤੇ ਤਖਤ, ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਬਾਗ ਤੇ ਰਾਜ-ਸਾਜ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਾਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਹੀ ਜਗ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਹੈ:

ਮਨਿ ਜੀਤੈ, ਜਗੁ ਜੀਤੁ ॥

(ਜਪੁਜੀ)

ਜੇ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਸਿਕੰਦਰ ਜਿਹਾ ਜੇਤੂ ਰੀਝ ਕੇ ਕੋਈ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰ ਉਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਫਿਲਾਸਫਰ ਡਾਇਜੋਨੀਜ਼ ਵਾਂਗ, ਉਸ ਦੇ ਹੱਠ ਕਾਰਨ, ਆਖ਼ਰ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਵਿਚ, ਕੇਵਲ ਇਤਨੀ ਹੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਆ ਰਹੀ ਸੂਰਜ ਦੀ ਧੁੱਪ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਹੱਟ ਜਾਵੇ। ਕਿਤਨਾ ਮਹਾਨ, ਨਿਰਭਉ ਤੇ ਅਸਚਰਜਤਾ-ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਬੇਪਰਵਾਹ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤਮਾਂ ਦਾ ਇਹ ਆਲਮ।

ਪੰਚਮ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵਿਰਲੇ ਤੇ ਅਲੌਕਿਕ ਲੋਕ ਜੋ ਕੁਝ ਮੰਗਣ ਦੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਹਨ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਹਰੀ-ਜਸ ਦੀ ਦਾਤ ਦੀ ਭਿਖਿਆ ਲਈ ਭੋਲੀ ਅੱਛ ਦੇਂਦੇ ਹਨ:

ਮਾਗਨਾ ਮਾਗਨੁ ਨੀਕਾ, ਹਰਿ ਜਸੁ ਗੁਰ ਤੇ ਮਾਗਨਾ ॥

(ਮਾਰੂ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੧੮)

ਤਬਾ : ਸੇ ਮੰਗਾ ਦਾਨੁ ਗੁੰਸਾਈਆ, ਜਿਤੁ ਭੁਖ ਲਹਿ ਜਾਵੈ ॥

ਪ੍ਰਭੁ ਜੀਉ ਦੇਵਹੁ ਦਰਸਨੁ ਆਪਣਾ, ਜਿਤੁ ਢਾਢੀ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ॥

(ਮਾਰੂ ਡਖਣੇ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੯੭)

‘ਗੋਇਆ ਜੀ’ ਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਵੇਖੋ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ! ਤੇਰੇ ਦਰ ਦੇ ਜਾਚਕ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਾਹੀ ਤਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਾਂ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਤੇ ਬੇ-ਨਿਆਜ਼ ਹਨ।”

ਪਰੰਤੂ, ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮੀ, ਦੁਨੀਆਵੀ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਚਾਹੇ ‘ਰਾਜੇ ਸ਼ੀਰ’ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ‘ਮੁਕੱਦਮ ਕੁੱਤਿਆਂ’ ਵਾਂਗ ਲੋਭੀ। ਸਗੋਂ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਛਿਨ ਧਰਮ ਦੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਤੱਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਲੋੜ ਪੈਣ ਉਤੇ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੇ ਜਾਮ ਪੀਣੋਂ ਤੇ ਖੰਡਾ ਖੜਕਾਣੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਹਰਦਮ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਮਿਥੇ ਟੀਚੇ—‘ਏਕੋ ਧਰਮੁ ਦ੍ਰਿੜੈ ਸਚੁ ਕੋਈ’ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਫਿਕਰ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਕਰਮ-ਯੋਗੀ ਹੋ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ ਜੀ, ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਨਵਾਬੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆ ਪਏ ਤਾਂ ਉਹ (ਨਵਾਬ) ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਂਗ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਉੱਤੇ ਹੀ ਕਬੂਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਲਿੱਦ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਦਸਤੂਰ (ਪਹਿਲੇ ਵਾਂਗ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਅੰਤ ਵਿਚ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐ ਸਿਖ, ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਬਹਾਨੇ, ਸੰਸੇ ਤੇ ਝਿਜਕਾਂ ਤਿਆਗ ਦੇਹ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਜਾ, ਕਿਉਂ ਜੁ, ਸਾਡੇ ਪੰਥ ਦੀ ਗੀਤ ਵਿਚ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਚੁੰ-ਚਰਾਂ ਕਰਨੀ ਮਨ੍ਹਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਦੀ ਰਹੁਰੀਤ ਹੈ

ਪਹਿਲਾ ਮਰਣੁ ਕਬੂਲਿ, ਜੀਵਣ ਕੀ ਛਡਿ ਆਸ ॥

(ਸਲੋਕ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੧੦੨)

ਤਬਾ : ਜਉ ਤਉ ਪ੍ਰੇਮ ਖੇਲਣ ਕਾ ਚਾਉ ॥ ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ, ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ ॥

ਇਤੁ ਮਾਰਗਿ ਪੈਰੁ ਧਰੀਜੈ ॥ ਸਿਰੁ ਦੀਜੈ ਕਾਣਿ ਨ ਕੀਜੈ ॥

(ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੪੧੨)

ਸੋ, ਐ ਗੁਰਸਿਖ! ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਮਾਰਗ ਤੇ ਪੈਣਾ ਤੇ ਪੈ ਕੇ ਲੱਗੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਨਿਭਾਉਣਾ ਹੈ। ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰਹੇ :

ਗਰ ਇਬਕ ਕੀਆ ਹੈ, ਤੋ ਇਬਕ ਕੀ ਤੋਹੀਨ ਨ ਕਰ।

ਯਾ ਤੋ ਖੇਹੋਬ ਨ ਹੋ, ਹੋ, ਤੋ ਫਿਰ ਨ ਹੋਬ ਮੇਂ ਆ।

ਦਰਮਿਆਨਿ ਬਜ਼ਮਿ ਮਾ, ਜੁਜ਼ ਕਿੱਸਾ-ਇ ਜਾਨਾਨਾ ਨੇਸੂ।
 ਬੇ ਹਜ਼ਾਬ ਆ ਅੰਦਰੀ ਮਜ਼ਲਸ ਕਸੇ ਬੇਗਾਨਾ ਨੇਸੂ॥੧॥
 ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰ ਅਜ਼ ਬੇਗਾਨਗੀ, ਵ ਸੌ ਬ-ਖੁਦ ਤੇ ਆਸ਼ਨਾ।
 ਹਰ ਕਿ ਬਾ-ਖੁਦ ਆਸ਼ਨਾ ਸੁਦ, ਅਜ਼ ਖੁਦਾ ਬੇਗਾਨਾ ਨੇਸੂ॥੨॥
 ਸ਼ੌਕਿ ਮੌਲਾ ਹਰ ਕਿ ਰਾ ਬਾਸ਼ਦ, ਹਮਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦਿਲ ਅਸੂ।
 ਕਾਰ ਹਰ ਦਾਨਾ ਨ ਬਾਸ਼ਦ, ਕਾਰ ਹਰ ਦੀਵਾਨਾ ਨੇਸੂ॥੩॥
 ਨਾਸਿਹਾ ਤ ਚੰਦ ਗੋਈ, ਕਿੱਸਾ-ਹਾਏ ਵਾਅਜੋ ਪੰਦ।
 ਬਜ਼ਮਿ ਮਸਤਾਂ ਹਸਤ ਜਾਏ, ਕਿੱਸਾ-ਓ ਅਫ਼ਸਾਨਾ ਨੇਸੂ॥੪॥
 ਈਂ ਮਤਾਇ ਹੱਕ, ਬ-ਪੇਸ਼ਿ ਸਾਹਿਬਾਨਿ ਦਿਲ ਬਵਦ।
 ਚੂੰ ਬ-ਸਹਰਾ ਮੇ-ਰਵੀ, ਦਰ ਗੋਸ਼ਾ-ਇ ਵੀਰਾਨਾ ਨੇਸੂ॥੫॥
 ਈਂ ਮਤਾਇ ਸ਼ੌਕ ਰਾ, ਅਜ਼ ਆਸ਼ਕਾਨਿ ਹੱਕ ਬਖ਼ਾਹ।
 ਜ਼ਾਂਕਿ ਦਰ ਜਾਨਸ਼, ਬ-ਜੁਜ਼ ਨਕਸ਼ਿ ਰੁਖੇ ਜਾਨਾਨਾ ਨੇਸੂ॥੬॥
 ਚੰਦ ਮੇ ਗੋਈ ਤੁ ਐ 'ਗੋਇਆ', ਖਮੁਸ਼ ਸੌ ਜ਼ੀਂ ਸੁਖਨ।
 ਸ਼ੌਕਿ ਮੌਲਾ ਮੁਨਹਸਰ, ਬਰ ਕਾਅਬਾ-ਓ ਬੁਤ-ਖਾਨਾ ਨੇਸੂ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਸਾਡੀ ਸੰਗਤ, ਸਿਮਰਨ ਬਾਝੋਂ, ਗੱਲ ਨ ਕੋਈ ਕਰਦਾ।
ਇਸ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆਵੀਂ ਬੀਬਾ, ਲਾਹ ਕੇ ਘੁੰਡ ਦਾ ਪਰਦਾ, ਹੁ।
੨. ਦੁਈ ਦ੍ਰੈਸ਼ ਤੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਅੱਗੇ, ਜਾਣ ਲਈ ਤੂੰ ਆਪਾ।
ਆਪੇ ਤਾਈਂ ਜਾਣੇ ਜਿਹੜਾ, ਉਸ ਨੇ ਰੱਬ ਪਛਾਤਾ, ਹੁ।
੩. ਦਿਲ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬੀਵੇ ਓਹਾ, ਜੋ ਪ੍ਰੀਤ-ਪ੍ਰਭੂ ਸੰਗ ਲਾਵੇ।
ਦਾਨਾ ਜਾਂ ਦੀਵਾਨਾ ਬਣਿਆ, ਮੰਜ਼ਲ ਹੱਥ ਨ ਆਵੇ, ਹੁ।
੪. ਐ ਉਪਦੇਸ਼ਕ, ਦੇਹ ਨ ਮੱਤਾਂ, ਛੱਡ ਪੁਰਾਣੇ ਕਿੱਸੇ।
ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬਾਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨ ਦਿੱਸੇ, ਹੁ।
੫. ਰੱਬੀ-ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲਦਾ, ਭਗਤੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰਾ।
ਜੰਗਲ ਬੇਲੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਐਵੇਂ, ਨ ਫਿਰ ਮਾਰਾ ਮਾਰਾ, ਹੁ।
੬. ਪ੍ਰੀਤ-ਗੀਤ ਦੀ ਪੁੰਜੀ ਮਿੱਤਰਾ, ਮੰਗ ਲੈ ਛੱਕਰਾਂ ਪਾਸੋਂ।
ਦਿਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਨ ਹੁੰਦਾ, ਬਾਝੋਂ ਸੱਚੀ ਰਾਸੋਂ, ਹੁ।
੭. ਕਦ ਤੱਕ ਕਹਿੰਦਾ ਰਹੇਗਾ 'ਗੋਇਆ'? ਕਹਿ ਜਾ ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤਾ।
ਕਾਬੇ ਤੇ ਬੁਤਖਾਨੇ ਰੱਬ ਨੂੰ, ਕੈਦ ਕਦੋਂ ਹੈ ਕੀਤਾ? ਹੁ।

ਦਰਮਿਆਨਿ ਬਜ਼ਮਿ ਮਾ, ਜੁਜ਼ ਕਿੱਸਾ-ਇ ਜਾਨਾਨਾ ਨੇਸੁ।
ਬੇ ਹਜਾਬ ਆ ਅੰਦਰੀਂ ਮਜਲਸ ਕਸੇ ਬੇਗਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਰਮਿਆਨ—ਵਿਚ। ਬਜ਼ਮ—ਮਜਲਸ, ਸੰਗਤ, ਸਭਾ। ਮਾ—ਸਾਡੀ।
ਜੁਜ਼—ਬਿਨਾਂ। ਕਿੱਸਾ-ਇ ਜਾਨਾਨਾ—ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਕਥਾ। ਹਜਾਬ—ਪਰਦਾ। ਕਸੇ
ਬੇਗਾਨਾ—ਕਿਸੇ ਓਪਰੇ ਦੀ।

ਅਰਥ : ਸਾਡੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਕਥਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ (ਜ਼ਿਕਰ)
ਨਹੀਂ ਹੈ (ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ)। (ਇਸ ਲਈ) ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿਚ
ਬਿਨਾਂ ਪਰਦੇ ਤੋਂ ਆ, (ਕਿਉਂਕਿ ਏਥੇ) ਓਪਰਾ (ਮਨ-ਮਤੀਆ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰ ਅਜ਼ ਬੇਗਾਨਗੀ, ਵ ਸ਼ੋ ਬ-ਖੁਦ ਤੋ ਆਸ਼ਨਾ।
ਹਰ ਕਿ ਬਾ-ਖੁਦ ਆਸ਼ਨਾ ਸੁਦ, ਅਜ਼ ਖੁਦਾ ਬੇਗਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰ—ਲੰਘ ਜਾ। ਅਜ਼—ਤੋਂ। ਬੇਗਾਨਗੀ—ਓਪਰਾ-ਪਨ,
ਦੁਈ। ਵ—ਅਤੇ। ਸ਼ੋ—ਹੋ। ਬ-ਖੁਦ ਤੋ—ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ। ਆਸ਼ਨਾ—ਜਾਣੂ। ਹਰ
ਕਿ—ਹਰ ਜੋ ਕੋਈ। ਸੁਦ—ਹੋਇਆ।

ਅਰਥ : ਦੁਈ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਅਤੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ। (ਕਿਉਂਕਿ) ਜੋ ਕੋਈ ਆਪਣੇ
ਆਪ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਹੋਇਆ, (ਉਹ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਸ਼ੌਕਿ ਮੌਲਾ ਹਰ ਕਿ ਰਾ ਬਾਸ਼ਦ, ਹਮਾਂ ਸਾਹਿਬ ਦਿਲ ਅਸੁ।
ਕਾਰ ਹਰ ਦਾਨਾ ਨ ਬਾਸ਼ਦ, ਕਾਰ ਹਰ ਦੀਵਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸ਼ੌਕਿ ਮੌਲਾ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰ। ਹਰ ਕਿ ਰਾ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ
ਨੂੰ। ਬਾਸ਼ਦ—ਹੋਇਆ। ਹਮਾਂ—ਓਹੀ। ਸਾਹਿਬ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਗਿਆਨੀ,
ਆਰਫ਼। ਕਾਰ—ਕੰਮ। ਦਾਨਾ—ਚਤੁਰ, ਸਿਆਣਾ। ਦੀਵਾਨਾ—ਮਸਤਾਨਾ, ਪਾਗਲ।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੋਇਆ ਓਹੀ ਸਹੀ
ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੈ; ਪਰੰਤੂ, ਇਹ (ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਨਾ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਚਾਤੁਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ
ਹਰੇਕ ਮਸਤਾਨੇ ਦਾ (ਭਾਵ ਇਹ ਸ਼ੌਕ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੀ ਅੰਦਰੋਂ ਫੁੱਟਦਾ ਹੈ)।

ਨਾਸਿਹਾ ਤ ਚੰਦ ਗੋਈ, ਕਿੱਸਾ-ਹਾਏ ਵਾਅਜ਼ੋ ਪੰਦ।
ਬਜ਼ਮਿ ਮਸਤਾਂ ਹਸਤ ਜਾਏ, ਕਿੱਸਾ-ਓ ਅਫ਼ਸਾਨਾ ਨੇਸੁ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਾਸਿਹਾ—ਨਸੀਹਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਉਪਦੇਸ਼ਕ। ਤ ਚੰਦ—ਕਿਥੋਂ
ਤਕ? ਗੋਈ—ਤੂੰ ਕਹੇਂਗਾ। ਵਾਅਜ਼ੋ ਪੰਦ—ਵਖਿਆਨ ਤੇ ਸਿਖਿਆ। ਬਜ਼ਮਿ
ਮਸਤਾਂ—ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਦੀ ਮਜਲਸ। ਅਫ਼ਸਾਨਾ—ਕਹਾਣੀ। ਹਸਤ—ਹੈ। ਜਾ—ਥਾਂ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ। ਤੂੰ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਵਖਿਆਨ ਤੇ ਸਿਖਿਆ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ

ਕਹੇਂਗਾ ? (ਤੇਰਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਫਜ਼ੂਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ) ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਹੱਸ-ਹੀਨ ਕਿੱਸਿਆਂ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ।

ਈਂ ਮਤਾਇ ਹੱਕ, ਬ-ਪੇਸ਼ ਸਾਹਿਬਾਨਿ ਦਿਲ ਬਵਦ।

ਚੂੰ ਬ-ਸਹਰਾ ਮੇ-ਰਵੀ, ਦਰ ਗੋਸ਼ਾ-ਇ ਵੀਰਾਨਾ ਨੇਸੂ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਈਂ—ਇਹ। ਮਤਾਅ—ਪੁੰਜੀ। ਹੱਕ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਬਪੇਸ਼—ਸਾਹਮਣੇ, ਕੋਲ। ਬਵਦ—ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤ। ਚੂੰ—ਕਿਉਂ ? ਬ-ਸਹਰਾ—ਜੰਗਲ ਵਿਚ। ਮੇ-ਰਵੀ—ਤੂੰ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ। ਗੋਸ਼ਾ—ਨੁਕਰ। ਵੀਰਾਨਾ—ਬੀਆਬਾਨ।

ਅਰਥ : ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਦੇ ਨਾਮ) ਦੀ ਪੁੰਜੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤਾਂ ਪਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਫੇਰ) ਤੂੰ ਕਿਉਂ (ਇਸ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ) ਜੰਗਲਾਂ ਤੇ ਬੀਆਬਾਨਾਂ ਦਿਆਂ ਕੋਨਿਆਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ ?

ਈਂ ਮਤਾਇ ਸ਼ੌਕ ਰਾ, ਅਜ਼ ਆਸ਼ਕਾਨਿ ਹੱਕ ਬਖਾਹ।

ਜ਼ਾਂਕਿ ਦਰ ਜਾਨਸ਼, ਬ-ਜੁਜ਼ ਨਕਸ਼ਿ ਰੁਖੇ ਜਾਨਾਨਾ ਨੇਸੂ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਤਾਇ ਸ਼ੌਕ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਸ਼ੌਕ ਦੀ ਪੁੰਜੀ। ਰਾ—ਨੂੰ। ਆਸ਼ਕਾਨਿ ਹੱਕ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਆਸ਼ਕ, ਭਗਤ। ਬਖਾਹ—ਮੰਗ। ਜ਼ਾਂਕਿ—(ਅਜ਼ ਅੰਕਿ) ਕਿਉਂਕਿ। ਜਾਨਸ਼—ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ। ਬਜੁਜ਼—ਬਿਨਾਂ। ਨਕਸ਼ਿ ਰੁਖੇ ਜਾਨਾਨਾ—ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ। ਅਜ਼—ਤੋਂ, ਪਾਸੋਂ।

ਅਰਥ : ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸ਼ੌਕ (ਸਿਕ) ਦੀ ਪੁੰਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਆਸ਼ਕਾਂ (ਪਿਆਰਿਆਂ) ਪਾਸੋਂ ਮੰਗ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਨ (ਦਿਲ) ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰੇ (ਮਿੱਤਰ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ (ਕੁਝ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਚੰਦ ਮੇ ਗੋਈ ਤੁ ਐ 'ਗੋਇਆ', ਖਮੁਸ਼ ਸ਼ੈ ਜੀਂ ਸੁਖਨ।

ਸ਼ੌਕਿ ਮੌਲਾ ਮੁਨਹਸਰ, ਬਰ ਕਾਅਬਾ-ਓ ਬੁਤ-ਖਾਨਾ ਨੇਸੂ ॥੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚੰਦ—ਕਿਥੋਂ ਤਕ ? ਮੇ ਗੋਈ—ਤੂੰ ਕਹੇਂਗਾ। ਖਮੁਸ਼ ਸ਼ੈ—ਚੁਪ ਹੋ ਜਾ। ਜੀਂ—(ਅਜ਼ ਈਂ) ਇਸ ਤੋਂ। ਸੁਖਨ—ਗੱਲ ਬਾਤ। ਸ਼ੌਕਿ ਮੌਲਾ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰ। ਮੁਨਹਸਰ—ਨਿਰਭਰ। ਕਾਅਬਾ—ਮੱਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਪਾਕ ਅਸਥਾਨ, ਜਿਥੋਂ ਦਾ ਹੱਜ (ਯਾਤਰਾ) ਕਰਨਾ ਹਰੇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਬੁਤ-ਖਾਨਾ—ਠਾਕੁਰ-ਦੁਆਰਾ।

ਅਰਥ : ਹੇ 'ਗੋਇਆ', ਤੂੰ ਕਿਥੋਂ ਤਕ (ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਗੱਲ) ਕਹਿੰਦਾ ਜਾਵੇਂਗਾ ? (ਹੁਣ) ਇਸ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਚੁਪ ਕਰ। (ਕਿਉਂਕਿ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਕਾਅਬੇ ਤੇ ਠਾਕੁਰਦੁਆਰੇ (ਦੀ ਮਨੋਤ ਤੇ ਯਾਤਰਾ) ਉਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ। (ਇਹ ਦਿਲੀ ਪਿਆਰ, ਭਗਤੀ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਉਤੇ ਆਸਰਤ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜਲ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਤਿ-ਸੰਗਤ ਦੀ ਮਹਿਮਾ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਦੀ ਰੀਤ ਤੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਣ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਸੱਚ ਵਲ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਗਿਣਤੀਆਂ ਮਿਣਤੀਆਂ, ਖੁਸ਼ਕ ਰਸਮਾਂ ਰੀਤਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰ-ਜਿੰਦ ਤੇ ਰਸ-ਗੀਣ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ। ਨਿਰਮਲ ਕਰਣੀ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਸੱਚਾ ਆਚਾਰ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਜਾਮਨ ਹਨ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮਜਲਸ (ਸੰਗਤ) ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਛੇੜੀ ਜਾਂਦੀ ਜੋ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਵਲੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਗੈਰ (ਮਾਇਆ) ਵਲ ਲੈ ਜਾਵੇ। ਇਉਂ ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬਾਨੀ ਆਪ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ

ਸਤਸੰਗਤਿ ਕੈਸੀ ਜਾਣੀਐ ? ਜਿਥੈ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੀਐ ॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੭੨)

ਫੇਰ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਦਾ ਘੁੰਡ ਚੁਕ ਕੇ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਹ ਕੋਈ ਬੇਗਾਨਿਆਂ ਤੇ ਦੋਖੀਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਆਪਣਿਆਂ ਤੇ ਮਹਿਰਮਾਂ ਦੀ ਮਜਲਸ ਹੈ। ਇਥੇ ਹਉਮੈ ਤੇ ਦੂਈ ਦੇ ਮਿੱਟੀ-ਘੱਟੇ ਨੂੰ ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਅਥਰੂਆਂ ਨਾਲ ਧੋਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਅੰਦਰੋਂ, ਦੂਈ ਤੇ ਦ੍ਰੈਤ ਦੀ ਕੰਧ ਹੱਟ ਗਈ ਤਾਂ ਸੁਤੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪਈ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੋਤ-ਸਰੂਪ ਤੇ ਰਾਮ ਦੀ ਅੰਸ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਖਾਕੀ ਨਹੀਂ, ਨੂਰੀ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਇਹ ਪਰਦੇ ਕੌਣ ਕਰੇ ਤੇ ਕਿਸ ਤੋਂ ? ਫੇਰ :

ਤੋਹੀ ਮੋਹੀ, ਮੋਹੀ ਤੋਹੀ, ਅੰਤਰੁ ਕੈਸਾ ? ਕਨਕ ਕਟਿਕ, ਜਲ ਤਰੰਗ ਜੈਸਾ ॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੯੩)

ਵਾਲੀ ਇਕ-ਸੁਰਤਾ ਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਆ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਆਤਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਥੀ ਵੰਝਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਬੂੰਦ, ਸਾਗਰ ਤੇ ਕਿਰਨ, ਸੂਰਜ-ਰੂਪ ਹੋ ਨਿਬੜਦੀਆਂ ਹਨ।

ਦਿਲ ਅਗਰ ਦਰ ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫਿ ਦੋਤਾ, ਖਾਹਦ ਗੁਜੱਸ਼ੁ ।
 ਅਜ ਖੁਤਨ ਵਰ ਚੀਨ ਓ ਮਾਚੀਨ ਓ ਖਤਾ, ਖਾਹਦ ਗੁਜੱਸ਼ੁ ॥੧॥
 ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਏ ਦੋ ਆਲਮ, ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਰੂਏ ਤੋ ।
 ਸਾਇਆ-ਇ ਜੁਲਫਿ ਤੋ, ਅਜ ਬਾਲਿ ਹੁਮਾ, ਖਾਹਦ ਗੁਜੱਸ਼ੁ ॥੨॥
 ਈਂ ਬਸਾਤਿ ਉਮਰ ਰਾ ਦਰਯਾਬ, ਕੀਂ ਬਾਦਿ ਸਬਾ ।
 ਅਜ ਕੁਜਾ ਆਮਦ ਨ-ਦਾਨਮ, ਵ ਜ ਕੁਜਾ ਖਾਹਦ ਗੁਜੱਸ਼ੁ ॥੩॥
 ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਏ ਦੋ ਜਹਾਂ, ਜੁਜ ਸੋਰੋ ਗੌਗਾ ਬੇਸ਼ ਨੇਸ਼ੁ ।
 ਪੇਸ਼ਿ ਦਰਵੇਸ਼ੇ, ਕਿ ਉ, ਅਜ ਮੁੱਦਆ ਖਾਹਦ ਗੁਜੱਸ਼ੁ ॥੪॥
 ਅਜ ਗੁਜੱਸ਼ੁਤਨ-ਹਾ ਚਿ: ਮੇ ਪੁਰਸੀ ਦਰੀਂ ਦਹਰਿ ਖਰਾਬ ।
 ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖਾਹਦ ਗੁਜੱਸ਼ੁਤੋ, ਹਮ ਗਦਾ ਖਾਹਦ ਗੁਜੱਸ਼ੁ ॥੫॥
 ਸ਼ਿਅਰਿ ਗੋਇਆ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਖਸ਼ ਅਸੁ ਚੁੰ ਆਬਿ ਹਯਾਤ ।
 ਬਲਕਿ ਅਜ ਪਾਕੀਜ਼ਗੀ, ਜ਼ਿ ਆਬਿ ਬਕਾ ਖਾਹਦ ਗੁਜੱਸ਼ੁ ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਪਿਆਰੇ ਯਾਰ ਦੀ ਜੁਲਫ ਦੇ ਪੇਚੋਂ, ਦਿਲ ਜਿਸ ਦਾ ਲੰਘ ਜਾਵੇ।
ਚੀਨ ਮਚੀਨ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋਚਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਨ ਭਟਕਾਵੇ, ਹੁ।
੨. ਅਰਸ਼ ਫ਼ਰਸ਼ ਦਾ ਰਾਜ ਮੈਂ ਜਾਣਾਂ: ਤੇਰਾ ਇਕ ਝਲਕਾਰਾ।
'ਹੁਮਾ' ਦੇ ਸਾਇਓਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘੇ, ਜੁਲਫੋਂ ਇੱਕ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ, ਹੁ।
੩. ਪਵਨ ਸਮਾਨ ਹੈ ਜੀਵਨ ਬੰਦੇ, ਕਰ ਲੈ ਸਫਲਾ ਸੋਈ।
ਕਿੱਥੋਂ ਆਵੇ? ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ? ਜਾਣ ਨ ਸੱਕੇ ਕੋਈ, ਹੁ।
੪. ਜੋ ਗੁਰਮੁਖ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰਾ, ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਮਾਰ ਮੁਕਾਵੇ।
ਰਾਜ ਓਸ ਨੂੰ ਰਾਮ-ਰੋਲਿਓਂ, ਵੱਧ ਨਾ ਨਜ਼ਰੀ ਆਵੇ, ਹੁ।
੫. ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਸੰਦੀ, ਗੱਲ ਨ ਪੁੱਛੋ ਕਾਈ।
ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਭਿਖਾਰੀ ਸਭਨਾਂ, ਜਾਣਾ ਇਕ ਸਮ ਭਾਈ, ਹੁ।
੬. ਕਾਵਿ 'ਗੋਇਆ' ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਂਗੂੰ, ਬਖਸ਼ੇ ਜੀਵਨ-ਧਾਰਾ।
ਸਗੋਂ, ਆਬ ਹਯਾਤੋਂ ਪਾਕ ਪਵਿੱਤ੍ਰ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰਾ, ਹੁ।

ਦਿਲ ਅਗਰ ਦਰ ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫ਼ਿ ਦੋਤਾ, ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸ਼ੁ।
ਅਜ਼ ਖੁਤਨ ਵਰ ਚੀਨ ਓ ਮਾਚੀਨ ਓ ਖਤਾ, ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸ਼ੁ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਲਕਾ—ਘੇਰਾ, ਕੁੰਡਲ। ਦੋਤਾ—ਮੁੜੀ ਹੋਈ। ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸ਼ੁ—ਲੰਘ ਜਾਵੇਗਾ। ਖੁਤਨ, ਚੀਨ, ਮਾਚੀਨ, ਖਤਾ—ਇਹ ਚੀਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਦਿਲ (ਮਿੱਤਰ ਦੀ) ਮੋੜੀ ਹੋਈ ਜੁਲਫ਼ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਚੀਨ, ਮਾਚੀਨ ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ (ਅੱਗੇ) ਲੰਘ ਜਾਵੇਗਾ। ਭਾਵ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਵਸਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਵਸਤ, ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਡੱਤਣ ਨੂੰ ਹੇਚ ਸਮਝੇਗਾ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਏ ਦੋ ਆਲਮ, ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਰੂਏ ਤੋ।
ਸਾਇਆ-ਇ ਜੁਲਫ਼ਿ ਤੋ, ਅਜ਼ ਬਾਲਿ ਹੁਮਾ, ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸ਼ੁ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦੋ ਆਲਮ—ਦੋਵੇਂ ਲੋਕ, ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ। ਰੂਏ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ। ਸਾਇਆ—ਪਰਛਾਵਾਂ। ਬਾਲਿ ਹੁਮਾ—ਹੁਮਾ ਦੇ ਵਾਲ, ਹੁਮਾ ਦੇ ਪਰ। ਹੁਮਾ—ਫਾਰਸ (ਈਰਾਨ) ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਕਲਪਤ ਪੰਛੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਲੰਘ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਇਕ ਨਜ਼ਰ (ਕਿਰਪਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਹੀ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ (ਤੁਲ) ਹੈ। ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ਼ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਹੁਮਾ ਪੰਛੀ ਦੇ ਪਰਾਂ ਤੋਂ ਲੰਘ ਜਾਵੇਗਾ। ਭਾਵ, ਮਨੋਤ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਮਾ ਪੰਛੀ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਇਕ ਲੋਕ ਦਾ ਰਾਜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ਼ ਦਾ ਸਾਇਆ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ) ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ, ਦੋਵੇਂ ਥਾਂ ਸੁਹੇਲੇ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਈਂ ਬਸਾਤਿ ਉਮਰ ਰਾ ਦਰਯਾਬ, ਕੀਂ ਬਾਦਿ ਸਬਾ।
ਅਜ਼ ਕੁਜਾ ਆਮਦ ਨ-ਦਾਨਮ, ਵ ਜ਼ ਕੁਜਾ ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸ਼ੁ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਸਾਤ—ਪੂੰਜੀ। ਦਰਯਾਬ—ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ। ਕੀਂ—ਕਿ ਈਂ, ਕਿ ਇਹ। ਬਾਦਿ ਸਬਾ—ਸਵੇਰ ਦੀ ਹਵਾ। ਅਜ਼ ਕੁਜਾ—ਕਿਥੋਂ? ਆਮਦ—ਆਈ। ਨ ਦਾਨਮ—ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ।

ਅਰਥ : ਇਸ ਉਮਰ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ, ਭਾਵ, ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਉਮਰ ਨੂੰ ਸਫਲਾ ਕਰ, ਇਹ ਸਵੇਰ ਦੀ ਪੌਣ (ਵਾਂਗ) ਹੈ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿਧਰੋਂ ਆਈ ਅਤੇ ਕਿਧਰ ਲੰਘ ਜਾਵੇਗੀ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਏ ਦੋ ਜਹਾਂ, ਜੁਜ਼ ਬੋਰੋ ਰੌਗਾ ਬੇਬ ਨੇਸੁ।
ਪੇਸ਼ਿ ਦਰਬੇਸ਼ੇ ਕਿ ਉ, ਅਜ਼ ਮੁੱਦਆ ਖਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸ਼ੁ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜੁਜ਼—ਸਿਵਾਏ, ਬਿਨਾਂ। ਸ਼ੋਰੋ ਗੌਗਾ—ਰੌਲਾ ਗੌਲਾ। ਬੇਸ਼—ਵਧ। ਪੇਸ਼—ਸਾਹਮਣੇ, ਕੋਲ। ਦਰਵੇਸ਼—ਫਕੀਰ। ਮੁੱਦਾਆ—ਖਾਹਸ਼, ਕਾਮਨਾ।

ਅਰਥ : ਇਸ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ੋਰ-ਸ਼ਰਾਬੇ ਤੋਂ ਵਧ (ਕੁਝ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਫਕੀਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ, ਗੁਰਮੁਖ) ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਜੋ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ (ਖਾਹਸ਼ਾਂ) ਤੋਂ ਅਗੇ ਲੰਘ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਜ਼ ਗੁਜ਼ੱਸ਼ਤਨ-ਹਾ ਚਿ: ਮੇ ਪੁਰਸੀ ਦਰੀਂ ਦਹਰਿ ਖ਼ਰਾਬ।
ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖ਼ਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸ਼ਤੋ, ਹਮ ਗਦਾ ਖ਼ਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸ਼ੁ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਜ਼—ਤੋਂ। ਗੁਜ਼ੱਸ਼ਤਨ-ਹਾ—ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣਾ, (ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣਾ)। ਚਿ—ਕਿ? ਮੇ ਪੁਰਸੀ—ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ। ਦਰੀਂ—(ਦਰ ਈਂ) ਇਸ ਵਿਚ। ਦਹਰਿ ਖ਼ਰਾਬ—ਨਿਕੰਮੀ ਦੁਨੀਆ। ਗਦਾ—ਮੰਗਤਾ, ਭਿਖਾਰੀ।

ਅਰਥ : ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਦੀ (ਗੱਲ) ਇਸ ਨਿਕੰਮੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ। (ਏਥੋਂ) ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ ਲੰਘ (ਤੁਰ) ਜਾਵੇਗਾ (ਤੇ) ਕੰਗਾਲ ਵੀ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਵੇਗਾ (ਚੱਲ) ਵਸੇਗਾ।

ਸ਼ਿਅਰਿ ਗੋਇਆ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਅਸੂ ਚੂੰ ਆਬਿ ਹਯਾਤ।
ਬਲਕਿ ਅਜ਼ ਪਾਕੀਜ਼ਗੀ, ਜ਼ਿ ਆਬਿ ਬਕ਼ਾ ਖ਼ਾਹਦ ਗੁਜ਼ੱਸ਼ੁ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸ਼ੇਅਰ—ਕਵਿਤਾ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਖ਼ਸ਼—ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ। ਚੂੰ—ਵਾਂਗ। ਪਾਕੀਜ਼ਗੀ—ਪਵਿੱਤਰਤਾ। ਆਬਿ ਹਯਾਤ, ਆਬਿ ਬਕ਼ਾ—ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਉਮਰ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ।

ਅਰਥ : ਗੋਇਆ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਆਬਿ ਹਯਾਤ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਵਾਂਗ ਜੀਵਨ-ਦਾਤੀ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਇਹ ਆਬਿ ਹਯਾਤ ਨਾਲੋਂ ਵੀ (ਅਗੇ) ਲੰਘ ਜਾਵੇਗੀ (ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਸਾਰਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਈਆਂ ਤੋਂ ਉਚੇਰੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਸੱਜ ਧੱਜ ਤੇ ਜਲ-ਜਲੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਤੇ ਰੌਲੇ-ਗੌਲੇ ਤੋਂ ਵਧ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਲੀਰੋ-ਲੀਰ ਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਗੁੱਬਮ-ਗੁੱਬਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਚਾਰ-ਧਾਰਾਵਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਮਿੱਠਾ ਮਹੁਰਾ ਹੈ। 'ਸਰਮਦ' ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ 'ਬਖ਼ਿ ਫ਼ਿਤਨਾ' (ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਰਾਤ ਦੇ ਫ਼ਸਾਦ) ਹਨ, ਜੋ ਗੁਰੂ-ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸਮ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਐ ਮਨੁੱਖ! ਤੂੰ ਉਮਰ ਦੀ ਦੁਰਲਭ ਪੂੰਜੀ ਨੂੰ ਸਫਲਾ ਕਰ। ਕਿਤੇ ਇਹ ਹੰਢਾ ਦੇ

ਬੁੱਲੇ ਵਾਂਗ ਏਧਰੋਂ ਆ ਕੇ ਓਧਰ ਬੇਅਰਥ ਨਾ ਲੰਘ ਜਾਵੇ। ਯਾਦ ਰੱਖ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪਾਸ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤੂ ਉਸ ਦਾ ਆਖਰੀ ਸਵਾਸ ਹੈ। ਸੁਚੇਤ ਹੋ, ਤੇ ਏਥੋਂ ਤੁਰ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਪੁੱਛ। ਕੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਕੀ ਫਕੀਰ ਸਭ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਅਵੱਸ਼ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ

ਰਹਣ ਨ ਪਾਵਹਿ ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੇਵਾ ॥

ਉਠਿ ਸਿਧਾਰੇ ਕਰਿ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੇਵਾ ॥੧॥

ਜੀਵਤ ਪੇਖੇ ਜਿਨੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ॥

ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਤਿਨੀ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ (ਸੁਗੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੭੩੯)

ਤਬਾ ਬੋਰਿ ਬੁਦੋ, ਅਛ ਖੁਥਿ ਅਦਮ ਚਬਮ ਕਬੁਦੇਮ।

ਦੀਦੇਮ ਕਿ ਬਾਕੀਸਤ, ਬਥਿ ਫਿਤਨਾ, ਚਬਮ ਗਨੁਦੇਮ। (ਸਰਮਦ)

ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੀਵਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲ ਲਾਲਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਦਾ ਹੀ ਐਸੇ ਨੁਸਖੇ ਜਾਂ ਵਸਤੂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਅਬਦੀ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਕੇ। ਆਬਿ-ਹਯਾਤ (ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪਾਣੀ) ਦੀ ਖੋਜ ਵੀ, ਅੰਦਰ ਛੁਪੀ ਇਸੇ ਰੁਚੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਇਹ ਕਲਪਤ ਪਾਣੀ, ਸਦੀਵੀ ਤੇ ਇਕ-ਰਸ ਜੀਵਨ-ਸੁਖ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ।

‘ਗੋਇਆ’ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਇਸ ਆਬਿ-ਹਯਾਤ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਜੋ ਨਾ ਕੇਵਲ ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਹੀ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ, ਸੁਖ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭਰਪੂਰ ਸਦੀਵੀ ਜੀਵਨ ਵੀ।

ਪਰੰਤੂ, ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕਿਆਂ ਨਹੀਂ, ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਨਾਲ ਰਿੜਕਿਆਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੰਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅਮਰ-ਬਚਨ ਤੇ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ

ਸੁਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਖੋਜਦੇ, ਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਇਆ ॥

ਪਾਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਗੁਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਨੀ, ਸਚਾ ਮਨਿ ਵਸਾਇਆ ॥੧੩॥

(ਅਨੰਦੁ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੯੧੮)

—੦—

ਦੌਲਤੇ ਦੁਨੀਆ, ਨ ਬਾਬਦ ਪਾਇਦਾਰ ॥

ਦਰ ਤਰੀਕੇ, ਆਰਫ਼ਾਨਿ ਹੱਕ, ਗੁਝਾਰ ॥੩੩੦॥

(ਫਿਦਗੀਨਾਮਾ)

ਐ ਮਨੁੱਖ! ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਦੌਲਤ ਸਦੀਵੀ ਸਾਥ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ। (ਇਸ ਲਈ) ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦੁੰਡਾਉਆਂ, ਨਾਮ-ਰੱਤਿਆਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਤਰੀਕੇ ਅਨੁਸਾਰ (ਆਪਣੀ ਉਮਰ) ਬਤੀਤ ਕਰ।

ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੧੨

ਇਮ-ਸ਼ਬ, ਬ-ਤਮਾਸ਼ਾ-ਇ ਰੁਖਿ ਯਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੂ।
 ਸੂਏ, ਬੁਤਿ ਆਸ਼ਕ-ਕੁਸ਼ ਅੱਯਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੂ॥੧॥
 ਦਰ ਕੂਚਾ-ਇ ਇਸ਼ਕ, ਅਰਚਿਹ ਮੁਹਾਲ ਅਸੂ ਰਸੀਦਨ।
 ਮਨਸੂਰ ਸਿਫ਼ਤ, ਬਾ-ਕ਼ਦਮਿ ਦਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੂ॥੨॥
 ਐ ਦਿਲ, ਬਸੂਏ ਮਦਰਸਾ, ਗਰ ਮੈਲ ਨ ਦਾਰੀ।
 ਬਾਰੇ, ਬਸੂਏ ਖ਼ਾਨਾ-ਇ ਖੁੱਮਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੂ॥੩॥
 ਚੁੰ ਦਾਮਨਮ, ਅਜ਼ ਅਸ਼ਕਿ ਤੋਂ, ਸੁਦ ਰਸ਼ਕਿ ਗੁਲਿਸਤਾਂ।
 ਬਹੂਦਾ, ਚਿਰਾ ਜਾਨਬਿ ਗੁਲਜ਼ਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੂ॥੪॥
 ਐ ਦਿਲ, ਚੁ ਸੁਦੀ ਵਾਕਫ਼ਿ ਅਸਰਾਰਿ ਅਲਾਹੀ।
 ਦਰ ਸੀਨਾ-ਇ ਆਂ ਮਖ਼ਜ਼ਨਿ ਅਸਰਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੂ॥੫॥
 ਸਦ ਰੋਜ਼ਾ-ਇ ਰਿਜ਼ਵਾਂਸੂ, ਚੂ ਦਰ ਖ਼ਾਨਾ ਸ਼ਗੁਫ਼ਤਹ।
 'ਗੋਇਆ', ਬ-ਚਿਹ ਸੂਏ ਦਰੋ ਦੀਵਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੂ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਅੱਜ ਰਾਤ ਨੂੰ, ਦਰਸ਼ਨ ਖ਼ਾਤਰ, ਵੱਲ ਮਾਹੀ ਦੇ ਜਾਣਾ।
ਬਿਸਮਿਲ ਕਰੇ ਜੋ ਆਸ਼ਕ ਤਾਈਂ, ਦਰਸ਼ਨ ਉਸ ਦਾ ਪਾਣਾ, ਹੂ।
੨. ਯਾਰੋ, ਹੁੰਦਾ ਡਾਢਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ, ਪ੍ਰੇਮ-ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ।
ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਵਾਂਗੂੰ ਸੂਲੀ ਉੱਤੇ, ਪੈਂਦਾ ਪੈਰ ਟਿਕਾਣਾ, ਹੂ।
੩. ਐ ਦਿਲ! ਜੇ ਤੂੰ ਪੰਧ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਨਾਲ, ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ।
ਪਰ ਚਾਹਵੇਂ ਜੇ ਓਥੇ ਜਾਣਾ, ਅਜੇ ਵੀ ਜਾ ਹੈਂ ਸਕਦਾ, ਹੂ।
੪. ਪੱਲਾ ਮੇਰਾ ਨਾਲ ਹੁੰਝੁਆਂ, ਬਣਿਆ ਹੈ ਫੁਲਵਾੜੀ।
ਕਿਉਂ ਜਾਵਾਂ ਫਿਰ ਵੱਲ ਬਗੀਚੇ, ਕਰਨੀ ਕੀ ਇਹ ਝਾੜੀ, ਹੂ।
੫. ਐ ਦਿਲ, ਜਦ ਤੂੰ ਪਾ ਲਵੇਂਗਾ, ਭੇਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਾਰਾ।
ਸੀਨੇ ਤੇਰੇ ਆਣ ਵੱਸੇਗਾ, ਭੇਤਾਂ ਦਾ ਵਣਜਾਰਾ, ਹੂ।
੬. ਸੌ ਸੌ ਬਾਗ਼ ਬਗੀਚੇ ਅਰਸ਼ੀ, ਜਦ ਖਿੜੇ ਘਰ ਮੇਰੇ।
ਫਿਰ 'ਗੋਇਆ' ਮੈਂ ਕਿਸ ਲਈ ਪਾਵਾਂ, ਘਰ ਘਰ, ਦਰ ਦਰ, ਫੇਰੇ, ਹੂ।

ਇਮ-ਬਬ, ਬ-ਤਮਾਸ਼ਾ-ਇ ਰੁਖਿ ਯਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੁ।
ਸੂਏ, ਬੁਤਿ ਆਬਕ-ਕੁਬ ਅੱਯਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੁ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਇਮ-ਬਬ—ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ। ਬ-ਤਮਾਸ਼ਾ—ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੂੰ। ਰੁਖ—ਚਿਹਰਾ। ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੁ—ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ। ਸੂ—ਤਰਫ਼, ਵਲ। ਇ—ਦੀ। ਬੁਤ—ਮੂਰਤੀ। ਕੁਬ—ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਅੱਯਾਰ—ਚਲਾਕ, ਫਲੀਆ, ਚੋਜੀ।

ਅਰਥ : ਅਜ ਦੀ ਰਾਤ (ਭਾਵ, ਇਸੇ ਉਮਰ ਵਿਚ) ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਵਲ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ (ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ)। ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ (ਮੌਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ) ਚਲਾਕ ਬੁਤ (ਚੋਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਵਲ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ।

ਦਰ ਕੂਚਾ-ਇ ਇਸ਼ਕ, ਅਰਚਿਹ ਮੁਹਾਲ ਅਸੂ ਰਸੀਦਨ।
ਮਨਸੂਰ ਸਿਫ਼ਤ, ਬਾ-ਕਦਮਿ ਦਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੁ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕੂਚਾ-ਇ ਇਸ਼ਕ—ਪਿਆਰ ਦੀ ਗਲੀ। ਦਰ—ਵਿਚ। ਅਰਚਿਹ—ਜੇ, ਭਾਵੇਂ। ਮੁਹਾਲ ਅਸੂ—ਕਠਨ ਹੈ। ਰਸੀਦਨ—ਪਹੁੰਚਣਾ। ਮਨਸੂਰ ਸਿਫ਼ਤ—ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਵਾਂਗ। ਬਾ-ਕਦਮਿ ਦਾਰ—ਸੂਲੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਸਹਿਤ (ਭਾਵ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੈਰਾਂ ਵਾਂਗ ਜੋ ਮਸਤਾਨਾ-ਵਾਰ ਸੂਲੀ ਵਲ ਵਧੇ ਸਨ)।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਪੁਜਣਾ ਭਾਵੇਂ ਕਠਨ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗ ਸੂਲੀ ਉਤੇ (ਰਖਣ ਵਾਲੇ) ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ।

ਐ ਦਿਲ, ਬਸੂਏ ਮਦਰਸਾ, ਗਰ ਮੈਲ ਨ ਦਾਰੀ।
ਬਾਰੇ, ਬਸੂਏ ਖ਼ਾਨਾ-ਇ ਖੁੱਮਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੁ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗਰ—ਜੇ। ਮੈਲ—ਖ਼ਾਹਸ਼, ਰੁਚੀ। ਮਦਰਸਾ—ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ। ਨ ਦਾਰੀ—ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਬਾਰੇ—ਸਮਾਂ (ਹੈ)। ਖ਼ਾਨਾ-ਇ ਖੁੱਮਾਰ—ਸ਼ਰਾਬ-ਖ਼ਾਨਾ, ਨਾਮ-ਰਤਿਆਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ, ਭਾਵ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਦਿਲ, ਜੇ ਤੂੰ (ਹੁਣ ਤਕ) ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ) ਵਲ ਰੁੱਚੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ (ਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ) ਸਮਾਂ ਹੈ ਜੁ ਸ਼ਰਾਬ-ਖ਼ਾਨੇ (ਨਾਮ ਵਿਚ ਰਤਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ) ਵਲ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ (ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ)।

ਊਂ ਦਾਮਨਮ, ਅਜ਼ ਅਬਕਿ ਤੋ, ਬੁਦ ਰਸ਼ਕਿ ਗੁਲਿਸਤਾਂ।
ਬੇਹੂਦਾ, ਚਿਰਾ ਜਾਨਬਿ ਗੁਲਜ਼ਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੁ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਾਮਨਮ—ਮੇਰਾ ਦਾਮਨ, ਪੱਲਾ। ਅਬਕਿ—ਅੱਥਰੂ। ਬੁਦ—ਹੋਇਆ। ਰਸ਼ਕਿ ਗੁਲਿਸਤਾਂ—ਰੀਸ ਕਰਨ ਯੋਗ ਫੁਲਵਾੜੀ। ਬੇਹੂਦਾ—ਅਕਾਰਥ, ਫਜ਼ੂਲ। ਚਿਰਾ—ਕਿਉਂ? ਜਾਨਬਿ—ਤਰਫ਼, ਵਲ। ਗੁਲਜ਼ਾਰ—ਗੁਲਿਸਤਾਂ, ਫੁਲਵਾੜੀ।

ਅਰਥ : ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਪੱਲਾ (ਭਾਵ ਦਿਲ) ਤੇਰੇ (ਖਿਰਹੋਂ ਵਿਚ) ਅੱਥਰੂ ਵਹਾਉਣ ਨਾਲ ਫਲਵਾੜੀ ਦੀ ਗੀਸ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਕਾਰਥ ਬਗੀਚੇ ਵਲ ਕਿਉਂ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਜਾਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ?)।

**ਐ ਦਿਲ, ਚੁ ਸੁਦੀ ਵਾਕਫ਼ਿ ਅਸਰਾਰਿ ਅਲਾਹੀ।
ਦਰ ਸੀਨਾ-ਇ ਆਂ ਮਖਜ਼ਨਿ ਅਸਰਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੁ ॥੫॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚੁ—ਜਦ। ਸੁਦੀ—ਤੂੰ ਹੋਇਆ। ਵਾਕਫ਼ਿ ਅਸਰਾਰਿ ਅਲਾਹੀ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭੇਦਾਂ ਦਾ ਵਾਕਫ਼। ਅਸਰਾਰ—ਭੇਦ। ਸੀਨਾ—ਛਾਤੀ (ਦਿਲ)। ਮਖਜ਼ਨ—ਖਜ਼ਾਨਾ, ਭੰਡਾਰ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਦਿਲ, ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭੇਦਾਂ ਦਾ ਜਾਣੂ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਉਹ ਭੇਦਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਜਾ (ਵਸ) ਸਕਦਾ ਹੈ।

**ਸਦ ਰੋਜ਼ਾ-ਇ, ਰਿਜ਼ਵਾਂਸੁ, ਚੂ ਦਰ ਖ਼ਾਨਾ ਸ਼ਗੁਫ਼ਤਹ।
'ਗੋਇਆ', ਬ-ਚਿਹ ਸੂਏ ਦਰੋ ਦੀਵਾਰ, ਤਵਾਂ ਰਫ਼ੁ ॥੬॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਦ—ਸੈਂਕੜੇ (ਸੈਂਕੜੇ)। ਰੋਜ਼ਾ—ਬਾਗ਼। ਰਿਜ਼ਵਾਂ—ਸਵਰਗ। ਦਰ—ਵਿਚ। ਖ਼ਾਨਾ—ਘਰ। ਸ਼ਗੁਫ਼ਤਹ—ਖਿੜੇ ਹੋਏ। ਬ-ਚਿਹ—ਕਿਉਂ ? ਦਰੋ ਦੀਵਾਰ—ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਕੰਧਾਂ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਸੈਂਕੜੇ ਸਵਰਗੀ ਬਾਗ਼ (ਹਿਰਦੇ) ਘਰ ਵਿਚ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਹੋਣ (ਤਾਂ) ਗੋਇਆ, (ਦੁਨੀਆਵੀ) ਕੰਧਾਂ-ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਜਾ ਸਕੀਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਜਾਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ?)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੱਤ-ਮਤਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਚਾਹੇ ਹੋਰ ਕਿਤਨੇ ਵੀ ਮਤ-ਭੇਦ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਇਸ ਗੱਲ ਉਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਇਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਜੂਨੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੇਤਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਚਿੰਤਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੀ ਆਈ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ

(੧) ਅਵਰ ਜੋਨਿ ਤੇਰੀ ਪਨਿਹਾਰੀ ॥

ਇਸੁ ਧਰਤੀ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਸਿਕਦਾਰੀ ॥

(ਆਸਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੩੭੪)

(੨) ਚਉਰਾਸੀਹ ਲਖ ਜੋਨਿ ਵਿਚਿ, ਉਤਮੁ ਜਨਮੁ ਸੁ ਮਾਣਸਿ ਦੇਹੀ ॥੩॥੧॥

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਸਰਬੋਤਮ ਤੇ ਦੁਰਲਭ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਕੇਵਲ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਚੇਤਨ ਤੇ ਚਿੰਤਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਜਲ-ਬਲ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ, ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਕਿ ਇਸ

ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ, ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੋਹਾਗਣੀ ਬਣ ਕੇ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਸ਼ਹੁ ਦੀ ਸੇਜ ਮਾਣ ਸਕਦੀ, ਤੇ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਸਿਖਰ ਛੁਹ ਸਕਦੀ ਹੈ

ਮਾਣਸ ਜਨਮਿ ਹਰਿ ਪਾਇਐ, ਹਰਿ ਚਾਵਣ ਵੇਰਾ ਰਾਮ ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਿਲੁ ਸੋਹਾਗਣੀ, ਰੰਗੁ ਹੋਇ ਘਟੇਰਾ ਰਾਮ ॥

(ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੮੪੪)

ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਗਜਲ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਫਲ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਪਿਆਰੇ ਵਲ ਜਾਣ ਦਾ ਇਕ ਦੁਰਲਭ ਅਵਸਰ ਹੈ। ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਗਲੀ ਦਾ ਰਾਹ ਡਾਢਾ ਬਿਖੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗ ਸੁਲੀ ਉਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਮਾਂ ਹੈ, ਕਿ ਤੂੰ ਸਤਿਸੰਗਤ ਰੂਪੀ ਮੈਖਾਨੇ ਦੀ ਓਟ ਲਵੇਂ, ਜਿਥੇ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਪਿਆਲੇ ਵਿਚ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਪਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਵੈਰਾਗ ਨਾਲ ਆਪਾ ਧੁਪ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਤੂੰ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਕੇ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਟਿਕਾਅ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕੇਂਗਾ। ਫੇਰ ਸੋਝੀ ਪੈ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ

ਸਭਿ ਕਿਛੁ ਘਰ ਮਹਿ, ਬਾਹਰਿ ਨਾਹੀ ॥

(ਮਾਝ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੨)

ਤਥਾ ਬਾਹਰਿ ਢੂੰਢਨ ਤੇ ਛੁਟਿ ਪਰੇ, ਗੁਰਿ ਘਰ ਹੀ ਮਾਹਿ ਦਿਖਾਇਆ ਥਾ ॥

(ਮਾਰੂ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੦੨)

ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਮਾਰਗ ਬੜਾ ਬਿਖੜਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ, ਉਪਰ ਦਰਸਾਈ ਰਹਿਤ-ਬਧ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਉਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ-ਹੁਲਾਰੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸੁਰਗਾਂ ਦੇ ਬਗੀਚਿਆਂ ਦੀ ਸੈਰ ਤੁੱਛ ਹੋ ਭਾਸਦੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੁਝ ਕਿਉਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

ਉਨ ਕੀ ਨਜ਼ਰ ਮੇਂ ਬੌਕਤ, ਜਚਤੀ ਨਹੀਂ ਕਿਸੀ ਕੀ,

ਆਖੋਂ ਮੇਂ ਬਸ ਰਹਾ ਹੈ, ਜਿਨ ਕੀ ਜਲਾਲ ਤੇਰਾ ॥

ਦੀਦੀ, ਆਖਰ ਤਾਲਬਿ ਮੌਲਾ, ਰਹਿ ਮੌਲਾ ਗਿਫ਼ੂ।
 ਹਾਸਿਲਿ ਉਮਰਿ ਗਰਾਮੀ ਰਾ, ਅਜੀ ਦੁਨੀਆ ਗਿਫ਼ੂ॥੧॥
 ਹੇਚ ਕਸ ਬੈਰੂ ਨ ਬਾਸਦ, ਅਜ ਸਵਾਦਿ ਜੁਲਫਿ ਤੇ।
 ਈ ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ-ਅਮ, ਆਖਰ ਹਮੀ ਸੌਦਾ ਗਿਫ਼ੂ॥੨॥
 ਗੈਰ, ਆਂ ਸਰਵਿ ਰਵਾਂ, ਹਰਗਿਜ਼ ਨ ਯਾਬਦ, ਦਰ ਨਜ਼ਰ।
 ਤਾਂ ਕਰਦਿ ਰਾਅਨਾਏ ਓ, ਦਰ ਦੀਦਾ-ਇ ਮਾ, ਜਾ ਗਿਫ਼ੂ॥੩॥
 ਅਜ ਨਦਾਏ ਨਾਕਾ-ਇ ਲੇਲਾ, ਦਿਲੇ ਸ਼ੋਰੀਦਾ-ਅਮ।
 ਹਮਚੁੰ ਮਜਨੂੰ ਮਸਤ ਗਸ਼ਤੋ, ਰਹ ਸੂਏ ਸਹਰਾ ਗਿਫ਼ੂ॥੪॥
 ਖੁਸ਼ ਨਮੇ ਆਇਦ ਮਰਾ, ਹਰਫੇ ਬਗੈਰ ਅਜ ਯਾਦਿ ਹੱਕ।
 ਤਾ ਹਦੀਸਿ ਸ਼ੌਕਿ ਓ, ਅੰਦਰ ਦਿਲਮ ਮਾਵਾ ਗਿਫ਼ੂ॥੫॥
 ਤਾ ਬਯਾਈ ਯਕ ਨਫ਼ਸ, ਬਹਰਿ ਨਯਾਜ਼ਿ ਖ਼ਿਦਮਤਤ।
 ਚਸ਼ਮਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰਿ ਮਾ, ਖੁਸ਼ ਲੂਲੂਏ ਲਾਲਾ ਗਿਫ਼ੂ॥੬॥
 ਮੇ ਬਰਾਇਦ ਜਾਨਿ ਮਨ, ਇਮਰੋਜ਼, ਅਜ ਰਾਹਿ ਦੋ ਚਸ਼ਮ॥
 ਨੌਬਤਿ ਦੀਦਾਰਿ ਉ, ਤਾ ਵਾਅਦਾ-ਇ ਫ਼ਰਦਾ ਗਿਫ਼ੂ॥੭॥
 ਗੈਰ ਹਮਦਿ ਹੱਕ, ਨਯਾਇਦ, ਬਰ ਜ਼ਬਾਨਮ ਹੇਚਗਾਹ।
 ਹਾਸਲਿ ਈ ਉਮਰ ਰਾ, ਆਖਰ ਦਿਲਿ 'ਗੋਇਆ' ਗਿਫ਼ੂ॥੮॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਵੇਖ ਲਿਆ ਈ? ਆਸ਼ਕ ਜਿਹੜੇ, ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਨੇ ਚੱਲੇ।
ਦੁਨੀਆ ਵਿਚੋਂ ਲਾਹ ਜੀਵਨ ਦਾ, ਬੱਧਾ ਉਹਨਾਂ ਪੱਲੇ, ਹੂ।
੨. ਜੁਲਫ ਤੇਰੀ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਬੰਦਾ, ਬਚ ਨ ਸੱਕਿਆ ਕੋਈ।
ਮੈਂ ਦੀਵਾਨੇ ਆਖਿਰ ਲੋਕੋ! ਫੜਿਆ ਰਸਤਾ ਓਹੀ, ਹੂ।
੩. ਚਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸੋਹਣੇ ਬਾਝੋਂ, ਸਾਨੂੰ ਗੈਰ ਨ ਭਾਇਆ।
ਸਰੂ-ਕੱਦੇ ਨੇ ਸਾਡੀ ਅੱਖੀਂ, ਜਦ ਤੋਂ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ, ਹੂ।
੪. ਡਾਚੀ ਦੀ ਸੱਦ, ਪਾਗਲ ਮੇਰਾ, ਦਿਲ ਲੋਕੋ, ਹੈ ਕੀਤਾ।
ਮਜਨੂੰ ਵਾਂਗੂ ਭਾਲਣ ਖਾਤਰ, ਰਾਹ ਜੰਗਲ ਦਾ ਲੀਤਾ, ਹੂ।
੫. ਬਾਝੋਂ ਯਾਦ ਸੱਚੇ ਦੀ ਮੈਨੂੰ, ਭਾਵੇ ਗੱਲ ਨ ਕਾਈ।
ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਜਦ ਤੋਂ ਰੱਬੀ, ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਸਮਾਈ, ਹੂ।
੬. ਇੱਕ ਪਲ, ਇਕ ਛਿਨ ਪਾਸ ਜੇ ਆਵੇਂ, ਮੇਰੇ।
ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਕੇਰ ਮੈਂ ਨੈਣੋਂ ਦਿਲ-ਜਾਨੀ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਾਂ ਸਭ, ਤੇਰੇ, ਹੂ।
੭. ਜਿੰਦੜੀ ਮੇਰੀ ਅੱਖਾਂ ਥਾਣੀ, ਅੱਜ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਧਾਈ।
ਘੜੀ, ਮਿਲਣ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਰੇ, ਕੱਲ੍ਹ ਉੱਤੇ ਜਦ ਪਾਈ, ਹੂ।
੮. ਹਰਿ-ਜੱਸ ਬਾਝੋਂ, ਸ਼ਬਦ ਨ ਦੂਜਾ, ਨਿਕਲੇ ਮਿਰੀ ਜ਼ਬਾਨੋਂ।
ਲਾਹ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਖਰ 'ਗੋਇਆ', ਪਾਇਆ ਏਸ ਜਹਾਨੋਂ, ਹੂ।

ਦੀਦੀ, ਆਖਰ ਤਾਲਬਿ ਮੋਲਾ, ਰਹਿ ਮੋਲਾ ਗਿਫ਼ੁ।
ਹਾਸਿਲਿ ਉਮਰਿ ਗਰਾਮੀ ਰਾ, ਅਜ਼ੀ ਦੁਨੀਆ ਗਿਫ਼ੁ ॥੧॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਦੀਦੀ—ਤੂੰ ਵੇਖਿਆ। ਤਾਲਬਿ ਮੋਲਾ—ਰੱਬ ਦਾ ਢੂੰਡਾਉ। ਰਹਿ ਮੋਲਾ—ਰੱਬ ਦਾ ਰਸਤਾ। ਗਿਫ਼ੁ—ਫੜ ਲਿਆ, ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ। ਹਾਸਲ—ਲਾਹ। ਗਰਾਮੀ—ਮਹਿੰਗੀ। ਰਾ—ਨੂੰ। ਅਜ਼ੀ—(ਅਜ਼ ਈ) ਇਸ ਤੋਂ।

ਅਰਥ : ਤੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ (ਹੈ) ਕਿ ਆਖਰ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ) ਰੱਬ ਦੇ ਢੂੰਡਾਉਆਂ ਨੇ ਰੱਬ ਦਾ ਰਸਤਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ (ਹੈ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਏਸ ਮਹਿੰਗੀ ਆਯੂ (ਭਾਵ, ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ) ਦੇ ਲਾਭ ਨੂੰ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਖੱਟ ਲਿਆ (ਹੈ)।

ਹੇਚ ਕਸ ਬੈਰੁੰ ਨ ਬਾਬਦ, ਅਜ਼ ਸਵਾਦਿ ਜੁਲਫ਼ਿ ਤੋ।
ਈ ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ-ਅਮ, ਆਖਰ ਹਮੀਂ ਸੌਦਾ ਗਿਫ਼ੁ ॥੨॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਹੇਚ ਕਸ—ਕੋਈ ਆਦਮੀ (ਵੀ)। ਬੈਰੁੰ—ਬਾਹਰ, ਪਰੇ। ਨ ਬਾਬਦ—ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਵਾਦਿ—ਸਿਆਹੀ, ਕਲਿੱਤਣ। ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ-ਅਮ—ਮੇਰਾ ਪਾਗਲ ਦਿਲ। ਹਮੀਂ—ਇਹੀ। ਸੌਦਾ—ਸੁਦਾਅ, ਪਾਗਲ-ਪਨ, ਜਨੂੰਨ।

ਅਰਥ : ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ਼ ਦੀ ਸਿਆਹੀ (ਪ੍ਰੀਤ) ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ ਇਸ ਪਾਗਲ ਦਿਲ ਨੇ ਆਖਰ ਇਸੇ ਸੁਦਾਅ-ਪੁਣੇ (ਦਾ ਰਾਹ) ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ।

ਗ਼ੈਰ, ਆਂ ਸਰਵਿ ਰਵਾਂ, ਹਰਗਿਜ਼ ਨ ਯਾਬਦ, ਦਰ ਨਜ਼ਰ।
ਤਾਂ ਕ਼ਦਿ ਰਾਅਨਾਏ ਓ, ਦਰ ਦੀਦਾ-ਇ ਮਾ, ਜਾ ਗਿਫ਼ੁ ॥੩॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਗ਼ੈਰ—ਬਿਨਾਂ। ਸਰਵਿ ਰਵਾਂ—ਚਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸਰੂ, ਭਾਵ ਸਰੂ ਵਾਂਗ ਉਚਾ ਲੰਮਾ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਜੋ ਸਰੂ ਤੋਂ ਤੁਰ ਫਿਰ ਸਕਣ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਨ ਯਾਬਦ—ਨਹੀਂ ਲਭਦਾ। ਦਰ ਨਜ਼ਰ—ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ, ਨਜ਼ਰ ਹੇਠ। ਰਾਅਨਾ—ਸੋਹਣਾ, ਸੁੰਦਰ। ਦਰ ਦੀਦਾ-ਇ—ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ। ਜਾ—ਥਾਂ। ਆਂ—ਉਸ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਚਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਰੂ (ਸੋਹਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਸਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ (ਓਦੋਂ ਤੋਂ) ਉੱਕਾ ਹੀ (ਹੋਰ ਕੁਝ) ਨਹੀਂ ਲਭਦਾ, ਜਦ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਕ਼ਦ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਥਾਂ ਫੜੀ (ਮੱਲੀ) ਹੈ।

ਅਜ਼ ਨਦਾਏ ਨਾਕਾ-ਇ ਲੇਲਾ, ਦਿਲੇ ਸ਼ੇਰੀਦਾ-ਅਮ।
ਹਮਚੁੰ ਮਜਨੂੰ ਮਸਤ ਗਸ਼ਤੋ, ਰਹ ਸੁਏ ਸਹਰਾ ਗਿਫ਼ੁ ॥੪॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਨਦਾ—ਅਵਾਜ਼, ਸੌਦਾ। ਨਾਕਾ-ਇ ਲੇਲਾ—ਲੇਲਾ ਦੀ ਡਾਚੀ। ਦਿਲੇ ਸ਼ੇਰੀਦਾ-ਅਮ—ਮੇਰਾ ਪਾਗਲ ਦਿਲ। ਹਮਚੁੰ ਮਜਨੂੰ—ਮਜਨੂੰ ਵਾਂਗ। ਮਸਤ ਗਸ਼ਤੋ—ਮਸਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਓ—ਅਤੇ। ਰਹ ਸੁਏ ਸਹਰਾ—ਜੰਗਲ ਵਲ ਦਾ ਰਾਹ।

ਅਰਥ ਲੈਲਾ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੀ ਭਾਚੀ ਦੀ (ਬਿਰਹ ਕੁੱਠੀ) ਸੱਦ ਨਾਲ ਮਰਾ ਪਾਗਲ, ਦਿਲ ਮਜਨੇ ਵਾਂਗ ਮਸਤ ਹੋ ਗਿਆ (ਹੈ) ਅਤੇ ਉਸ (ਵਿਯਗੀ ਦਿਲ) ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਦਾ ਰਾਹ ਫੜ ਲਿਆ (ਹੈ), (ਭਾਵ, ਇਕਾੰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ)।

**ਖੁਸ਼ ਨਮੇ ਆਇਦ ਮਰਾ, ਹਰਛੇ ਬਗੈਰ ਅਜ਼ ਯਾਦਿ ਹੱਕੁ ।
ਤਾ ਹਦੀਸਿ ਸ਼ੌਂਕਿ ਓ, ਅੰਦਰ ਦਿਲਮ ਮਾਵਾ ਗਿਫ਼ੁ ॥੫॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖੁਸ਼ ਨਮੇ ਆਇਦ—ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ। ਹਰਛੇ ਅੱਖਰ, ਗੱਲ। ਹਦੀਸਿ—ਵਾਰਤਾ, ਕਹਾਣੀ। ਮਾਵਾ—ਥਾਂ, ਠਿਕਾਣਾ। ਤਾ—ਜਦੋਂ ਤੋਂ।

ਅਰਥ : ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ (ਵੀ) ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਜਦ ਤੋਂ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਕਥਾ-ਵਾਰਤਾ ਦੇ ਚਾਅ ਨੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਖਾ ਮੱਲ ਲਈ ਹੈ।

**ਤਾ ਬਯਾਈ ਯਕ ਨਫ਼ਸ, ਬਹਰਿ ਨਯਾਜ਼ਿ ਖ਼ਿਦਮਤਤ ।
ਚਸ਼ਮਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰਿ ਮਾ, ਖੁਸ਼ ਲੂਲੂਏ ਲਾਲਾ ਗਿਫ਼ੁ ॥੬॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤਾ—ਜੇ। ਬਯਾਈ—ਤੂੰ ਆਵੇਂ। ਯਕ ਨਫ਼ਸ—ਇਕ ਦਮ। ਬਹਰਿ—ਵਾਸਤੇ। ਨਯਾਜ਼ਿ—ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਤੌਹਫ਼ਾ। ਚਸ਼ਮ ਗੌਹਰ ਬਾਰਿ—ਮੌਤੀ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ। ਲੂਲੂ—ਮੌਤੀ। ਲਾਲਾ—ਲਾਲ ਰੰਗ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ!) ਜੇ ਤੂੰ ਇਕ ਦਮ ਲਈ ਆਵੇਂ (ਤਾਂ) ਤੇਰੀ ਖ਼ਿਦਮਤ (ਸੇਵਾ) ਵਿਚ ਸੁਗਾਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੀ ਮੌਤੀ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ (ਭਾਵ, ਪਿਰ ਰਤਿਅੜੇ ਨੈਣਾਂ) ਨੇ ਸੁੰਦਰ ਲਾਲ ਮੌਤੀ (ਭਾਵ, ਹੰਝੂ) ਪਕੜੇ (ਹੋਏ ਹਨ)।

**ਮੇ ਬਰਾਇਦ ਜਾਨਿ ਮਨ, ਇਮਰੋਜ਼, ਅਜ਼ ਰਾਹਿ ਦੋ ਚਸ਼ਮ ॥
ਨੌਬਤਿ ਦੀਦਾਰਿ ਊ, ਤਾ ਵਾਅਦਾ-ਇ ਫ਼ਰਦਾ ਗਿਫ਼ੁ ॥੭॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੇ ਬਰਾਇਦ—ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਾਨਿ ਮਨ—ਮੇਰੀ ਜਾਨ, ਜਿੰਦ। ਇਮਰੋਜ਼—ਅੱਜ। ਰਾਹਿ ਚਸ਼ਮ—ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਰਾਹ। ਨੌਬਤ—ਸਮਾਂ, ਮੌਕਾ। ਫ਼ਰਦਾ—ਅਗਲਾ ਦਿਨ, ਕਲ੍ਹ।

ਅਰਥ : ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਅਜ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਰਾਹੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਤੜਫ ਰਹੀ ਹੈ), ਜਦ ਤੋਂ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਲ੍ਹ 'ਤੇ ਪੈ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

**ਗੈਰ ਹਮਦਿ ਹੱਕੁ, ਨਯਾਇਦ, ਬਰ ਜ਼ਬਾਨਮ ਹੇਚਗਾਹ ।
ਹਾਸਲਿ ਈ ਉਮਰ ਰਾ, ਆਖਰ ਦਿਲਿ 'ਗੋਇਆ' ਗਿਫ਼ੁ ॥੮॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਮਦਿ—ਉਸਤਤ, ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹ। ਹੱਕੁ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਬਰ ਜ਼ਬਾਨਮ—ਜੀਭ ਉਤੇ। ਮ—ਮੇਰੀ। ਹੇਚਗਾਹ—ਕਦੀ ਵੀ। ਹਾਸਲਿ—ਲਾਭ। ਉਮਰ—ਜੀਵਨ।

ਅਰਥ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਮੇਰੀ ਜੀਭ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਜੀਵਨ (ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ) ਦੇ ਲਾਭ ਨੂੰ ਆਖਰ 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਦਿਲ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ (ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

'ਫੈਲ ਲਘੰਦੇ ਪਾਰਿ ਗੋਰੀ ਮਨੁ ਧੀਰਿਆ' ਦੇ ਮਹਾਂ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਬ ਦੇ ਆਸ਼ਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤ-ਤੰਗਾਂ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੋਮਲ, ਕਵੀ ਤੇ ਸਾਦਕ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂਘ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਣੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ, ਜਦ

ਉਮਕਿਓ ਗੰਓ ਮਿਲਨ ਪ੍ਰਭ ਤਾਈ ॥

ਖੋਜਤ ਚਰਿਓ, ਦੇਖਉ ਪ੍ਰਿਅ ਜਾਈ ॥

(ਸੁਹੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੭੩੭)

ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਪਰੀ ਤਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਕ ਨੇ ਬਿਹਬਲ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਜਨਕ ਰੂਪ ਦਾ ਉਹੀ ਵਚਿੱਤਰ ਚਿਤਰ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਜੋ ਇਸ ਨਿਰਾਲੇ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਦੇ ਮੋਢੀ-ਬਾਬੇ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲੇ ਰਾਵੀ ਦੇ ਬੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਖਿੱਚਿਆ ਤੇ ਗੁੰਜਾਇਆ ਸੀ :

ਤੇਰੇ ਬੰਕੇ ਲੋਇਣ, ਦੰਤ ਗੀਸਾਲਾ ॥

ਸੋਹਣੇ ਨਕ, ਜਿਨ ਲੀਮੜੇ ਵਾਲਾ ॥

ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ, ਸੁਇਨੇ ਕੀ ਵਾਲਾ ॥

(ਵਡਹੰਸ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੫੬੭)

ਆਖਰ ਅਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਇਸ ਸਿੱਕ ਨੇ ਬਾਜ਼ੀ ਜਿਤ ਲਈ। ਅਵਸਥਾ ਇਹ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਿਲ, ਮਜਨੂੰ ਵਾਂਗੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਡਾਚੀ ਦੀ ਬ੍ਰਿਹੋ-ਕੁੱਠੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਉਠਿਆ। ਫੇਰ ਹਿਰਦੇ-ਸਿੰਘਾਸਨ ਉਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਬਿਰਾਜਣ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਅਤੇ ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਛਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਰੂਪਣ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਐਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਨੀਦ ਭੁਖ ਕਹੁ ਕੈਸੀ, ਕਾਪੜੁ ਤਨਿ ਨ ਸੁਖਾਵਏ ॥

(ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੧੦੮)

ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਪਾਸ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਭੇਂਟ ਲਈ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਵਹਾਏ ਅਥਰੂਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਪੁਕਾਰ ਉਠਦੇ ਹਨ

ਹਉ ਰਹਿ ਨ ਸਕਾ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ, ਮੈ ਨੀਰੁ ਵਹੇ ਵਹਿ ਚਲੈ ਜੀਉ ॥

(ਮਾਝ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੯੪)

ਆਖਰ, ਪ੍ਰਭ ਦੀ ਯਾਦ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਿਰਜਨ ਵਾਲੀ 'ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਜਬਾਨ ਉਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਕੁਫਰ ਤੁਲ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੁ, ਇਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਰਸਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਅ ਕੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦੇ ਲਾਭ, ਭਾਵ, ਸਹੀ ਸੁਝ, ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ

ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਗਵਾਚ ਗਏ ਹਨ

ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰਿਅ ਮੁਖਿ ਟੇਰਉ, ਨੀਦ ਪਲਕ ਨਹੀ, ਜਾਗਿਓ ॥
ਹਾਰ ਕਜਰ ਬਸਕ੍ਰ ਅਨਿਕ ਸੀਗਾਰ ਰੇ, ਬਿਨੁ ਪਿਰ ਸਭੈ ਬਿਖੁ ਲਾਗਿਓ ॥

(ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੦੩)

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਜੱਸ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉੱਚਤਮ ਭਗਤੀ ਤੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵਸੀਲਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਭੂ (ਗੁਣੀ) ਦੇ ਗੁਣ, ਕੀਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਚ ਅਵੱਸ਼ ਆ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਓਸੇ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ

ਸਦਾ ਅਨੰਦਿ ਰਹਿ ਇਨੁ ਰਾਤੀ, ਗੁਣ ਕਹਿ ਗੁਣੀ ਸਮਾਵਣਿਆ ॥

(ਮਾਝ ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੧੨੨)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਤਾਂ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਕੀਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ, ਕੁਲ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

ਭਏ ਦਇਆਲ ਕਿਰਪਾਲ ਸੀਤ ਜਨ, ਤਬ ਇਹ ਬਾਤ ਬਤਾਈ ॥

ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਾਨੋ ਤਿਹ ਕੀਏ, ਜਿਹ ਪ੍ਰਭ ਕੀਰਤਿ ਗਾਈ ॥੨॥੨॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੯, ਪੰਨਾ ੯੦੨)

ਐਸੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ, ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ ਕਿ 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਜਿਹੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤ ਰੀਤ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਅਨੰਨ ਸੇਵਕ ਦੀ ਜੀਭ ਉਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜਾ ਹਰਫ਼ ਨਾ ਆਉਂਦਾ।

ਦਿਲਿ ਮਨ, ਦਰ ਫ਼ਰਾਕਿ ਯਾਰ, ਬ-ਸੋਖੁ ।
 ਜਾਨਿ ਮਨ, ਬਹਰਿ ਆ ਨਗਾਰ, ਬ-ਸੋਖੁ ॥੧॥
 ਆ ਚੁਨਾ ਸੋਖਤਮ, ਅਜ਼ਾ ਆਤਿਸ਼ ।
 ਹਰ ਕਿ ਬਿ-ਸੁਨੀਦ, ਉ ਚਿਨਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੨॥
 ਮਨ ਨ ਤਿਨਹਾ ਬਸੋਖਤਮ, ਦਰ ਇਸ਼ਕ ।
 ਹਮਹ ਆਲਮ, ਅਜ਼ੀ ਸ਼ਰਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੩॥
 ਸੋਖਤਮ ਦਰ ਫ਼ਰਾਕਿ ਆਤਿਸ਼ਿ ਯਾਰ ।
 ਹਮ ਚੁਨੀ ਕੀਮੀਆ ਬਕਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੪॥
 ਆਫ਼ਰੀ ਬਾਦ, ਬਰ ਦਿਲਿ 'ਗੋਇਆ' ।
 ਕਿ: ਬਾ ਉਮੀਦਿ ਰੂਏ ਯਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਹਿਜਰ ਓਸ ਦੇ ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਹੈ, ਕੋਲੇ ਕੋਲੇ ਕੀਤਾ ।
ਜੀਵਨ ਇਹ ਮੈਂ ਸੁਹਣੇ ਖ਼ਾਤਰ, ਕੀਤਾ ਫੀਤਾ ਫੀਤਾ, ਹੁ ।
੨. ਬਿਹੋਂ-ਅੱਗ ਦੇ ਨਾਲ, ਹੇ ਯਾਰੋ! ਐਸਾ ਸੜਿਆ 'ਗੋਇਆ' ।
ਵਾਂਙ ਚਿਨਾਰ ਦੇ ਜਿਸ ਵੀ ਸੁਣਿਆ, ਉਹ ਵੀ ਕੋਲਾ ਹੋਇਆ, ਹੁ ।
੩. ਕੇਵਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨ ਹੋਇਆ, ਬਿਰਹੋਂ-ਅਗਨ ਦਾ ਕਾਰਾ ।
ਬਿਰਹੋਂ-ਚੰਗਾੜੀ ਏਸ ਨੇ ਯਾਰੋ, ਫੁਕ ਦਿੱਤਾ ਜੱਗ ਸਾਰਾ, ਹੁ ।
੪. ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਹਿਜਰ ਦੀ, ਲੋਕੋ ਐਸਾ ਸਾੜੇ ।
ਜਿਵੇਂ ਦਵਾਈ ਸੋਧਣ ਖ਼ਾਤਰ, ਵੈਦ ਅਗਨ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹੇ, ਹੁ ।
੫. 'ਐ ਦਿਲ ਮੇਰੇ! ਬਾਬਾ ਤੈਨੂੰ', ਆਖੇ ਮੁੜ ਮੁੜ 'ਗੋਇਆ' ।
ਦੀਦ ਯਾਰ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਤੂੰ, ਜੋ ਸਦਕੇ ਵਾਰੀ ਹੋਇਆ, ਹੁ ।

ਦਿਲਿ ਮਨ, ਦਰ ਫ਼ਰਾਕਿ ਯਾਰ, ਬ-ਸੋਖੁ ।
ਜਾਨਿ ਮਨ, ਬਹਰਿ ਆਂ ਨਗਾਰ, ਬ-ਸੋਖੁ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਿਲਿ ਮਨ—ਮੇਰਾ ਦਿਲ । ਫ਼ਰਾਕਿ-ਯਾਰ—ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਵਿਜੋਗ, ਵਿਛੋੜਾ । ਬਾ-ਸੋਖੁ—ਸੜ ਗਿਆ । ਬਹਰਿ ਆਂ ਨਗਾਰ—ਉਸ ਪ੍ਰੀਤਮ ਲਈ ।

ਅਰਥ : ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਉਸ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਵਿੱਚ ਸੜ ਗਿਆ (ਹੈ), ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਉਸ ਸਜੀਲੇ ਸੱਜਣ ਲਈ ਸੜ ਗਈ (ਹੈ) ।

ਆਂ ਚੁਨਾਂ ਸੋਖਤਮ, ਅਜ਼ਾਂ ਆਤਿਸ਼ ।
ਹਰ ਕਿ ਬਿ-ਸੁਨੀਦ, ਚੁੰ ਚਿਨਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਂ ਚੁਨਾਂ—ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹੋ ਜਿਹਾ । ਸੋਖਤ+ਮ—ਸੜਿਆ ਮੈਂ । ਆਤਿਸ਼—ਅੱਗ । ਅਜ਼ਾਂ—ਅਜ਼+ਆਂ—ਓਸ ਤੋਂ । ਹਰ ਕਿ—ਹਰ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ । ਬਿ-ਸੁਨੀਦ—ਸੁਣਿਆ । ਚੁੰ—ਤਰ੍ਹਾਂ ।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੈਂ ਓਸ (ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ) ਅੱਗ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣਿਆ (ਉਹ ਵੀ) ਚਿਨਾਰ ਵਾਂਗ ਧੁੱਖ ਉਠਿਆ । (ਚਿਨਾਰ ਦੇ ਬਿਛ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਵਕਤ ਧੂੰਆਂ ਨਿਕਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਆਸ਼ਕ ਦੇ, ਮਾਸੂਕ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਵਿਚ, ਆਹਾਂ ਭਰਨ ਨੂੰ ਚਿਨਾਰ ਦੇ ਧੁੱਖਣ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ) ।

ਮਨ ਨ ਤਿਨਹਾ ਬਸੋਖਤਮ, ਦਰ ਇਸ਼ਕ ।
ਹਮਹ ਆਲਮ, ਅਜ਼ੀਂ ਸ਼ਰਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤਿਨਹਾ—ਇਕੱਲਾ । ਦਰ-ਇਸ਼ਕ—ਪਿਆਰ ਵਿਚ । ਹਮਹ ਆਲਮ—ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ । ਸ਼ਰਾਰ—ਚੰਗਿਆੜਾ ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ (ਹੀ) (ਉਸ ਦੇ) ਪਿਆਰ (ਬਿਹੋਂ-ਅਗਨੀ) ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੜਿਆ, (ਸਗੋਂ) ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ ਇਸ (ਪ੍ਰੇਮ-) ਚੰਗਿਆੜੀ ਨਾਲ ਜਲ ਉਠਿਆ (ਹੈ) ।

ਸੋਖਤਮ ਦਰ ਫ਼ਰਾਕਿ ਆਤਿਸ਼ ਯਾਰ ।
ਹਮ ਚੁਨੀਂ ਕੀਮੀਆ ਬਕਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਮ ਚੁਨੀਂ—ਵਾਂਗੂ, ਜਿਵੇਂ । ਕੀਮੀਆ—ਰਸਾਇਣ । ਬਕਾਰ—ਕੰਮ ਲਈ, ਸੁੱਧ ਹੋਣ ਲਈ ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਵਿਚ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸੜਿਆ ਜਿਵੇਂ ਰਸਾਇਣ (ਦਵਾਈ) ਸੁੱਧ ਹੋਣ ਲਈ ਸੜਦੀ ਹੈ । ਭਾਵ, ਜਿਵੇਂ ਰਸਾਇਣ ਸੜ ਕੇ ਵਧੇਰੇ ਕੀਮਤੀ ਤੇ ਕੰਮ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਪਿਆਰ-ਕੁਠਾਲੀ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਕੁੰਦਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ ।

ਆਫ਼ਰੀਂ ਬਾਦ, ਬਰ ਦਿਲਿ 'ਗੋਇਆ'।

ਕਿ: ਬਾ ਉਮੀਦਿ ਰੂਏ ਯਾਰ ਬ-ਸੋਖੁ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਫ਼ਰੀਂ—ਸ਼ਾਬਾਸ਼। ਬਰ ਦਿਲਿ ਗੋਇਆ—ਗੋਇਆ ਦੇ ਦਿਲ ਉਤੋਂ।
ਉਮੀਦ—ਆਸ। ਬਾਦ—ਹੋਵੇ।

ਅਰਥ : 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੜਾ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ
(ਦਰਸ਼ਨਾਂ) ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ ਸੜਿਆ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਬਿਰਹੋ-ਰੂਪੀ ਨਾਗ ਦੇ ਡੰਗ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ
ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਹਨ

ਕਬੀਰ, ਬਿਰਹੁ ਭੁਯੋਗਮੁ, ਮਨਿ ਬਸੈ, ਮੰਤੁ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਇ ॥

ਰਾਮ ਬਿਓਗੀ ਨਾ ਜੀਐ, ਜੀਐ ਤ ਬਉਰਾ ਹੋਇ ॥੭੬॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੬੮)

ਇਸੇ ਭਾਵ ਨੂੰ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਇਕ ਬਿਹਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਪੀੜਾ ਦੇ
ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਬਿਆਨਦੇ ਹਨ

ਬਿਰਹ ਵਿਯੋਗ ਸੋਗ ਸੇਤਾ ਰੂਪ ਹੋਇ ਕ੍ਰਿਤਾਸਾ,^੧

ਟੁਕ ਟੁਕ ਭਏ ਪਾਤੀ ਲਿਖੀਐ ਬਿਦੇਸ ਤੇ।

ਬਿਰਹ ਅਗਨਿ ਸੇ ਸਵਾਨੀ ਮਾਸ ਕ੍ਰਿਸਨਾ ਹੋਇ,

ਬਿਰਹਨੀ ਭੇਖ ਲੇਖ ਬਿਖਮ ਸੰਦੇਸ ਤੇ।

ਬਿਰਹ ਬਿਯੋਗ ਰੋਗ ਲੇਖਨਿ ਕੀ ਛਾਤੀ ਫਟੀ,

ਰੁਦਨ ਕਰਤ ਲਿਖੈ, ਆਤਮ ਅਵੇਸ ਤੇ।

ਬਿਰਹੋਂ ਉਸਾਸਨਾ,^੨ ਪ੍ਰਗਾਸਨ, ਦੁਖਿਤ ਗਤਿ,

ਬਿਰਹਨੀ ਕੈਸੇ ਜੀਐ, ਬਿਰਹ ਪ੍ਰਵੇਸ ਤੇ।^੩੨੧੦।

(ਕਬਿੱਤ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਬਿਰਹਾ ਨੂੰ 'ਸੁਲਤਾਨ' ਕਹਿ ਕੇ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ
ਤੋਂ ਸਖਣੇ ਤਨ ਨੂੰ 'ਮਸਾਨ' (ਭੂਤ, ਪ੍ਰੇਤ, ਮੁਰਦਾ) ਕਹਿ ਕੇ ਨਿੰਦਿਆ ਹੈ। ਬਿਰਹਾ ਵਿੱਚ
ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਬੀਜ ਪਲਦਾ ਤੇ ਪੱਲਰਦਾ ਹੈ।

ਗੱਲ ਕੀ, ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਉਤੇ ਸਭ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬਿਰਹੋਂ ਮਹਾਨ ਹੈ, ਅਤੇ
ਇਸ ਲਈ ਮਹਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਸਲ (ਮਿਲਾਪ) ਦਾ ਮੂਜਬ ਹੈ। 'ਗੋਇਆ' ਜੀ, ਹੋਰਥੇ,
ਇਸ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਇਉਂ ਦਰਸਾਂਦੇ ਹਨ

ਬਾ ਹਿਜਰ ਆਬਨਾ ਬੈਂ, ਗਰ ਤਾਲਬਿ ਵਸਾਲੀ ॥

[ਭਾਵ—ਜੇ ਵਸਲ (ਮਿਲਾਪ) ਦਾ ਇੱਛਕ ਹੈ ਤਾਂ ਬਿਰਹਾ (ਵਿਯੋਗ) ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼

੧. ਸਫ਼ੈਦ, ਚਿਟਾ। ੨. ਕਾਗਜ਼ ਵਰਗਾ। ੩. ਕਾਲਾ। ੪. ਹੋਰਕਿਆਂ।

ਹੋ, ਵੈਰਾਗ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ।]

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਕ ਵੇਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, “ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਥੇ ਲਭਾਂ?” ਅਗੋਂ ਉੱਤਰ ਆਇਆ, “ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ, ਵੈਰਾਗਵਾਨ, ਬਿਰਹੋਂ ਕੁੱਠੇ ਦਿਲਾ ਵਿੱਚ।” ਜਗਿਆਸੂ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਵੈਰਗਾਵਾਨ ਹੈ।” ਅਗੋਂ ਆਕਾਸ਼-ਬਾਣੀ ਹੋਈ, “ਬਸ, ਮੈਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।”

ਏਸੇ ਲਈ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਸ ਗੁਜਲ ਵਿਚ ਵਿਛੋੜੇ ਤੇ ਬਿਰਹਾ-ਰਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਰਾ ਆਲਮ ਹੀ ਬਿਰਹਾ ਦੇ ਇਸ ਚੰਗਿਆੜੇ ਨਾਲ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ, ਤਤ-ਛਿਨ ਇਸ ਬਿਆਲ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਅਗਨੀ ਸਾਧਾਰਨ ਅਗਨੀ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ। ਜਿੱਥੇ, ਇਹ ਅਗਨੀ ਸਾੜ ਕੇ ਕੋਲੇ ਤੇ ਸੁਆਹ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਓਥੇ ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਅੱਗ, ਬਿਰਹੀ ਨੂੰ, ਕੁਠਾਲੀ ਪਏ ਸੋਨੇ ਵਾਂਗ, ਬਾਰ੍ਹਾਂ-ਵੰਨੀ ਦੇ ਸੋਨੇ ਸਮਾਨ ਸੁੱਧ (ਪਵਿੱਤਰ) ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਫੇਰ, ਆਪ ਹੀ, ਅੰਤ ਵਿਚ, ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਗੋਇਆ’ ਦਾ ਦਿਲ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਜੋ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ ਬਿਰਹੋਂ ਦੇ ਸ਼ੋਕ ਨਾਲ ਸੜਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ।

—੦—

ਹਿਜਰ! ਮਾ ਰਾ, ਆਰਛੁਏ ਵਸਲ ਬਖਸ਼।

ਈ ਖਜ਼ਾਨੇ ਚਬਮ ਮਾ ਰਾ ਗੁਜਲ ਬਖਸ਼ ॥੪੭੨॥

(ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਡਾ. ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

(ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ!) ਸਾਡੇ ਵਿਛੋੜੇ (ਭਾਵ, ਮੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਹੋਏ ਦਿਲ ਨੂੰ) ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਸੱਧਰ ਬਖਸ਼ੋ, ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖੀਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰੰਮਤ ਬਖਸ਼ੋ, ਭਾਵ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੱਸੋ।

ਅਜ ਦੋ ਚਸ਼ਮਿ ਮਸਤ ਸੁਅਲਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ।
 ਅਜ ਲਬੋ ਦਹਨਿ ਸ਼ਕਰਖਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੧॥
 ਵਾਏ, ਬਰ ਨਫਸੇ ਕਿ: ਬੇਹੂਦਾ ਗੁਜ਼ਸੂ।
 ਅਲ-ਗਿਆਸ, ਅਜ ਗਫਲਤਿ ਮਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੨॥
 ਅਜ ਨਜ਼ਾਇ ਕੁਫਰੋ ਦੀ, ਦਿਲ ਬਰ-ਹਮ ਅਸੂ।
 ਬਰ ਦਰਿ ਦਰਗਾਹਿ ਮੌਲਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੩॥
 ਲੋ-ਲਿਆਨਿ ਸ਼ੋਖ, ਆਲਮ ਦਰ ਰਬੂਦ।
 ਮੇ-ਕੁਨਮ ਅਜ ਦਸਤਿ ਆਂਹਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੪॥
 ਐ, ਜਿ ਦਸਤਿ ਖੰਜਰਿ ਮਿਯਗਾਨਿ ਉ।
 ਮੇ-ਸ਼ਵਦ ਖਾਮੋਸ਼ 'ਗੋਇਆ' ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਸ਼ੋਅਲੇ ਵਰਗੀਆਂ ਲਾਲ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਨਿੱਤ ਤੌਬਾ।
 ਮਿੱਠ-ਬੋਲੜੇ ਤਿਰੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ, ਕਰਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀ ਸ਼ੋਭਾ, ਹੂ।
੨. ਲਾਅਨਤ ਹੈ ਉਸ ਦਮ ਨੂੰ ਯਾਰੋ, ਬਿਨ ਯਾਦੋਂ ਜੋ ਲੰਘੇ।
 ਤੌਬਾ ਹੈ ਉਸ ਗਫਲਤ ਕੋਲੋਂ, ਜਿਹੜੀ ਇਸ਼ਕੋਂ ਸੰਗੇ, ਹੂ।
੩. ਸ਼ਰਾ, ਕੁਫਰ ਦੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦੋਂ, ਜਿੰਦ ਡਾਢੀ ਘਬਰਾਈ।
 ਦਰ ਤੇਰੇ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਦਾਤਾ, ਪਾਵਾਂ ਹਾਲ ਦੁਹਾਈ, ਹੂ।
੪. ਚੰਚਲ ਚਪਲ ਮਾਇਆ ਨੇ ਮਿੱਤਰੋ, ਕੀਤੀ ਤੰਗ ਲੁਕਾਈ।
 ਇਸ ਦੇ ਹਥੋਂ ਦੀਨਾਂ ਦੁਖੀਆਂ, ਸਭ ਨੇ ਤੌਬਾ ਲਾਈ, ਹੂ।
੫. ਉਸ ਦੇ ਨੈਣ-ਕਟਾਰਾਂ ਸਾਹਵੇਂ, ਚੁੱਪ 'ਗੋਇਆ' ਨੇ ਧਾਰੀ।
 ਬੇ-ਬਸੀ ਵਿਚ, ਉਸ ਨੇ ਮੂੰਹੋਂ, ਤੌਬਾ, ਪੁਕਾਰੀ, ਹੂ।

ਅਜ਼ ਦੇ ਚਬਮਿ ਮਸਤ ਬੁਅਲਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ।

ਅਜ਼ ਲਬੇ ਦਹਨਿ ਬਕਰਖਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚਬਮ—ਅੱਖਾਂ, ਨੇਤਰ। ਬੁਅਲਾ—ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਵਾਂਗ ਗੁਲਾਬੀ ਰੰਗਣਾ ਵਾਲੇ। ਅਲਗਿਆਸ—ਤੈਥਾ, ਦੁਹਾਈ। ਲਬ—ਬੁਲ੍ਹਾ, ਹੱਠ। ਓ—ਤੇ। ਦਹਨ—ਮੂੰਹ। ਬਕਰਖਾ—ਮੁਸਕਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਮਿੱਠ-ਬੋਲਾ।

ਅਰਥ : (ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀਆਂ) ਚੰਗਿਆੜੇ ਵਾਂਗ ਗੁਲਾਬੀ ਤੇ ਮਸਤ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੁਹਾਈ ਹੈ। (ਪਿਆਰੇ ਦੇ) ਮਿਠ-ਬੋਲੜੇ ਤੇ ਮੁਸਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬੁਲ੍ਹਾ ਤੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਤੈਥਾ ਹੈ (ਭਾਵ-ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਅਤਿ ਹੈ)।

ਵਾਏ, ਬਰ ਨਫਸੇ ਕਿ: ਬੇਹੂਦਾ ਹੁਜ਼ੱਬੁ।

ਅਲ-ਗਿਆਸ, ਅਜ਼ ਗਫਲਤਿ ਮਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਵਾਏ—ਅਫਸੋਸ, ਸ਼ੋਕ। ਨਫਸ—ਦਮ, ਸਵਾਸ। ਬੇਹੂਦਾ—ਬੇਅਰਥ। ਕਿ—ਜੋ। ਅਜ਼—ਤੋਂ, ਵਲੋਂ। ਮਾ—ਸਾਡੀ। ਗਫਲਤ—ਸੁਸਤੀ, ਲਾਪਰਵਾਹੀ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਸਵਾਸ ਉਤੇ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਜੋ ਬੇਅਰਥ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਤੈਥਾ, ਸਾਡੀ ਲਾ-ਪਰਵਾਹੀ ਤੋਂ, ਤੈਥਾ।

ਅਜ਼ ਨਜ਼ਾਇ ਕੁਫਰੋ ਦੀਂ, ਦਿਲ ਬਰ-ਹਮ ਅਸੂ।

ਬਰ ਦਰਿ ਦਰਗਾਹਿ ਮੌਲਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਜ਼—ਤੋਂ। ਨਜ਼ਾਅ—ਝਗੜਾ। ਕੁਫਰੋ ਦੀਂ—ਕੁਫਰ ਤੇ ਦੀਨ, ਅਧਰਮ ਤੇ ਧਰਮ। ਬਰਹਮ—ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ, ਘਾਬਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਬਰ—ਉਤੇ। ਦਰ—ਦਰਵਾਜ਼ਾ। ਦਰਗਾਹ—ਦਰਬਾਰ।

ਅਰਥ : ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਤੇ ਕੁਸ਼ਰ੍ਹਾ, ਧਰਮ ਤੇ ਅਧਰਮ ਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਤੋਂ ਦਿਲ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਤੇ ਦੁਹਾਈ ਹੈ, (ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਵੇ)।

ਲੋ-ਲਿਆਨਿ ਸ਼ੋਖ, ਆਲਮ ਦਰ ਰਬੂਦ।

ਮੇ-ਕੁਨਮ ਅਜ਼ ਦਸਤਿ ਆਂਹਾ, ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਲੋਲੀ—ਫਾਹਸ਼ਾ ਔਰਤ, ਚਲਿੱਤਰ-ਹਾਰੀ ਮਾਇਆ। ਸ਼ੋਖ—ਚੰਚਲ, ਚਪਲ। ਆਲਮ—ਜਹਾਨ। ਦਰ—ਵਿਚ। ਰਬੂਦ—ਖੋਹ ਕੇ ਲੈ ਗਈ। ਮੇ ਕੁਨਮ—ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਦਸਤ—ਹੱਥ।

ਅਰਥ : (ਇਹ) ਚੰਚਲ ਤੇ ਚਪਲ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਭਾਵ ਮਾਇਆ, ਜਗਤ ਵਿਚ (ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦਿਲ) ਖੋਹ ਕੇ ਲੈ ਗਈ (ਹੈ)। (ਇਸ ਲਈ ਐਸੀ ਪ੍ਰਬਲ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਤੈਥਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਐ, ਜਿ ਦਸਤਿ ਖੰਜਰਿ ਮਿਯਗਾਨਿ ਉ ।

ਮੇ-ਸਵਦ ਖਾਮੋਸ਼ 'ਗੋਇਆ' ਅਲ-ਗਿਆਸ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਿਯਗਾਨ—ਝਿੰਮਟੀਆਂ। ਮੇ-ਸਵਦ—ਹੋਵੇ। ਖਾਮੋਸ਼—ਚੁਪ।
ਖੰਜਰ—ਕਟਾਰ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੀਆਂ ਝਿੰਮਟੀਆਂ ਦੇ ਖੰਜਰ (ਭਾਵ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਕਟਾਕਸ਼ ਤੇ ਫਲ) ਹੱਥ 'ਗੋਇਆ' ਕਿਵੇਂ ਚੁਪ ਰਹੇ ? ਉਹ ਤੋਬਾ ਤੋਬਾ ਕਰਨੋਂ, ਭਾਵ, ਦੁਹਾਈ ਪਾਉਣੋਂ ਨਹੀਂ ਰੁਕ ਸਕਦਾ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗੁਜਲ ਵਿਚ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀਆਂ ਮਸਤ ਅੱਖਾਂ, ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ, ਉਮਰ ਅਜਾਈ ਗੁਆਣ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ, ਕੁਫਰ ਤੇ ਦੀਨ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਮੌਲਾਣਿਆਂ ਦੇ ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰਨ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਚੰਚਲਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰ 'ਤੇ ਦੁਹਾਈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਮਾਇਆ ਦੀ ਚੰਚਲਤਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਖੇਲ ਕਿਤਨਾ ਬਚਿੱਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਪਨੀ (ਮਾਇਆ) ਵੀ ਓਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ; ਪਰੰਤੂ ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਫਲਨੀ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ ਕਿ ਛੁਟਕਾਰੇ ਲਈ ਫੇਰ ਦਾਤੇ ਦੇ ਦਰ ਅੱਗੇ ਪੁਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਇਸ ਬੇਬਸੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ

ਇਨਿ ਮਾਇਆ ਜਗਦੀਸ ਗੁਸਾਈ, ਤੁਮ੍ਹਰੇ ਚਰਨ ਬਿਸਾਰੇ ॥

ਕਿੰਚਤ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਉਪਜੈ ਜਨ ਕਉ, ਜਨ ਕਹਾ ਕਰਹਿ ਬੇਚਾਰੇ ॥

(ਬਿਲਾਵਲ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੮੫੭)

ਮਾਇਆ ਦੀ ਮਾਰ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਬੌਂਦਲਾਇਆ ਮਨੁੱਖ ਰੱਬ ਅਗੇ ਪੁਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਦ ਭੱਜ ਕੇ ਮੰਦਰ ਜਾਂ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਵੜਿਆ ਤਾਂ ਓਥੇ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਓਟ ਲਭਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵੇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬਲ ਤੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਵੇਖਿਆ। ਓਥੇ ਪੂਜਾ, ਨਿਮਾਜ਼ ਤੇ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਤਾਂ ਸੀ, ਪਰੰਤੂ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ, ਸਭ-ਦੇ-ਰੱਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਖਲੂਕ ਨੂੰ ਪਿਆਰ-ਗਲਵਕੜੀਆਂ ਪੁਆ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਤੇ ਹੱਥ-ਠੋਕਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰਸ ਯੋਗ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਦਰਦਨਾਕ ਨਕਸ਼ਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਐਉਂ ਖਿਚਦੇ ਹਨ

ਚਾਰਿ ਵਰਣ ਚਾਰਿ ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਜਗ ਵਿਚਿ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਣੇ ।

ਖੁਦੀ, ਬਖ਼ੀਲਿ, ਤਕੱਬਰੀ, ਖਿੰਚੋਤਾਣ ਕਰੇਨਿ ਧਿਛਾਣੇ ।

ਗੰਗ ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੱਕਾ ਕਾਬਾ ਮੁਸਲਮਾਣੇ ।

ਸੁੰਨਤਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ, ਤਿਲਕ-ਜੰਦੂ ਹਿੰਦੂ ਲੁਭਾਣੇ ।

ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਕਹਾਇਏ, ਇੱਥੁ ਨਾਮੁ ਏਇ ਰਾਹਿ ਭੁਲਾਏ।
 ਛੇਦ ਕਤੇਬ ਭੁਲਾਇ ਕੈ, ਮੋਹੇ ਲਾਲਚ ਦੁਨੀ ਸੈਤਾਏ।
 ਸਬੁ ਕਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਬਾਹਮਣ ਮਉਲਾਏ।
 ਸਿਰੈ ਨ ਮਿਟੇ ਆਵਟ ਜਾਏ।੨੧।

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ. ਵਾਰ ੧)

ਜਦ ਮਾਇਆ ਡਰ ਡਰਪਤ ਹਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਵੈ,
 ਤਹਾ ਜੁ ਮਾਇਆ ਬਿਆਪੈ ਕਹਾ ਠਹਿਰਾਈਐ ॥੫੪੪॥

(ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਾਪਰ ਗਈ; ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਸ਼ਨ, ਮਹੇਸ਼
 ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਛਲ ਤੋਂ ਨਾ ਬਚ ਸਕੇ; ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ,
 ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਅਗੇ ਦੁਹਾਈ ਪਾਈ ਜਾਏ।
 ਉਹੀ 'ਸੂਰੇ ਗੁਰੂ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖੇਗਾ, ਆਪਣੀ ਬੰਦਗੀ (ਭਗਤੀ) ਦੀ
 ਦਾਤ ਤੇ ਸਤਸੰਗਤਿ ਦਾ ਓਟ-ਆਸਰਾ ਬਖਸ਼ੇਗਾ, ਤੇ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਲਾਏਗਾ। ਸਾਧ-ਸੰਗਤ
 ਦੀ ਓਟ ਵਿਚ ਬਚਾਅ ਦੀ ਗੱਲ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਇਉਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਨਿ ਜਨਿ ਨਿਰਦਲਿਆ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕੈ ਝਲੀ ਰੇ।

(ਆਸਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੪੦੪)

—੦—

ਗਰ ਬਚੁਰਗੀ ਬਾਇਦਤ, ਕੁਨ ਬੰਦਗੀ।
 ਵਰਨਾ, ਆਖਰ ਮੇ-ਕਬੀ ਬਰਮਿੰਦਗੀ ॥੪੯॥

ਬਰਮ ਕੁਨ, ਹਾਂ ਬਰਮ ਕੁਨ, ਹਾਂ ਬਰਮ ਕੁਨ।
 ਈਂ ਦਿਲੇ ਚੂੰ ਸੰਗ ਖੁਦ ਰਾ ਨਰਮ ਕੁਨ ॥੫੦॥

(ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

“ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਮਾਣ-ਵਡਿਆਈ ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੰਦਗੀ ਕਰ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਖੀਰ
 ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਸਹਾਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।”

“ਸ਼ਰਮ ਕਰ; ਹਾਂ ਸ਼ਰਮ ਕਰ, ਹਾਂ ਸ਼ਰਮ ਕਰ। ਅਪਣੇ ਇਸ ਪੱਥਰ ਵਰਗੇ ਦਿਲ
 ਨੂੰ ਨਰਮ ਕਰ, ਭਾਵ, ਬੰਦਗੀ ਵਲ ਲੱਗ ਤੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰ।”

ਮਸਤ ਰਾ, ਬਾ ਜਾਮਿ ਰੰਗੀ, ਇਹਤਿਆਜ਼।
 ਤਿਸ਼ਨਾ ਰਾ, ਬਾ ਆਬਿ ਸ਼ੀਰੀ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ॥੧॥

ਸੁਹਬਤਿ ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ, ਬਸ ਅਨਵਰ ਅਸੂ।
 ਤਾਲਬਾਂ ਰਾ, ਹਸੂ ਚੰਦੀ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ॥੨॥

ਅਜ਼ ਤਬੱਸੁਮ ਕਰਦਾ-ਈ, ਗੁਲਸ਼ਨ ਜਹਾਂ।
 ਹਰ ਕਿ: ਦੀਦਸ਼, ਕੈ ਬ-ਗੁਲਚੀ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ॥੩॥

ਯਕ ਨਗਾਹ ਲੁਤਫਿ ਤੋ, ਦਿਲ ਮੇ ਬੁਰਦ।
 ਬਾਜ਼ ਮੇ ਦਾਰਮ, ਅਜ਼ਾਂ ਈ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ॥੪॥

ਨੇਸੂ 'ਗੋਇਆ' ਗੈਰਿ ਤੋ, ਦਰ ਦੋ ਜਹਾਂ।
 ਬਾ ਤੋ ਦਾਰਮ, ਅਜ਼ ਦਿਲੋ ਦੀ, ਇਹਤਿਆਜ਼ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਜਿਵੇਂ ਪਿਆਸਾ ਬੰਦਾ ਚਾਹੇ, ਪਾਣੀ ਮਿੱਠੇ ਵਾਲਾ।
 ਰੰਗ ਰੱਤਾ ਵੀ ਓਵੇਂ ਚਾਹਵੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਲਾ, ਹੁ।
੨. ਰੱਬ-ਰੱਤਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਯਾਰੋ, ਡਾਢੀ ਹੈ ਨੂਰਾਨੀ।
 ਜਗਿਆਸੂ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨ ਸਾਨੀ, ਹੁ।
੩. ਜੱਗ ਤਾਈਂ ਮੁਸਕਾਹਟ ਤੇਰੀ, ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਮਹਿਕਾਵੇ।
 ਲੋੜ ਫੁਲੇਰੇ ਦੀ ਕੀ ਉਸਨੂੰ, ਤੇਰਾ ਦਰਸ ਜੋ ਪਾਵੇ, ਹੁ।
੪. ਤੇਰੀ ਮੇਹਰ ਦੀ ਇਕੋ ਝਾਤੀ, ਦਿਲ ਨੂੰ ਕੱਢ ਲਿਜਾਵੇ।
 ਫਿਰ ਵੀ ਦਾਤਾ ਰੂਹ ਮੇਰਾ ਇਹ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹਵੇ, ਹੁ।
੫. ਦੋ ਜਹਾਨੀਂ ਕੋਈ ਨ ਦਿੱਸੇ, ਤੇਰਾ ਸਾਨੀ ਮੈਨੂੰ।
 ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਦਿਲੋਂ ਈਮਾਨੋਂ, 'ਗੋਇਆ' ਲੋਚੈ ਤੈਨੂੰ, ਹੁ।

ਮਸਤ ਰਾ, ਬਾ ਜਾਮਿ ਰੰਗੀਂ, ਇਹਤਿਆਜ।
ਤਿਬਨਾ ਰਾ, ਬਾ ਆਬਿ ਸ਼ੀਰੀਂ, ਇਹਤਿਆਜ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾ—ਨਾਲ। ਜਾਮਿ ਰੰਗੀਂ ਰੰਗੀਨ ਪਿਆਲਾ। ਮਸਤ ਰਾ ਮਸਤਾਨੇ ਨੂੰ। ਇਹਤਿਆਜ—ਲੋੜ। ਤਿਬਨਾ—ਪਿਆਸਾ। ਆਬਿ ਸ਼ੀਰੀਂ—ਮਿੱਠਾ ਪਾਣੀ।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ-ਰੰਗ ਰੰਗੇ ਮਸਤਾਨੇ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ) ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਰੰਗੀਨ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਇਵੇਂ (ਹੀ) ਲੋੜ (ਹੈ), ਜਿਵੇਂ ਪਿਆਸੇ ਨੂੰ ਮਿੱਠੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ।

ਸੁਹਬਤਿ ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ, ਬਸ ਅਨਵਰ ਅਸੂ।
ਤਾਲਬਾਂ ਰਾ, ਹਸੂ ਚੰਦੀਂ, ਇਹਤਿਆਜ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਹਬਤ—ਸੰਗਤ। ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬੰਦੇ, ਗੁਰਮੁਖ। ਬਸ—ਬਹੁਤ। ਅਨਵਰ—ਰੌਸ਼ਨ, ਨੂਰ ਵਾਲੀ। ਤਾਲਬਾਂ ਰਾ—ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ, ਹੱਕ ਦੇ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ। ਹਸੂ—ਹੈ। ਚੰਦੀਂ—ਏਨੀ, ਇਸ ਕਦਰ (ਭਾਵ, ਬਹੁਤ ਹੀ)।

ਅਰਥ : ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਬਹੁਤ ਰੌਸ਼ਨ (ਨੂਰਾਨੀ) ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਤਾਂਘ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ (ਇਸ ਦੀ) ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ।

ਅਜ਼ ਤਬੱਸੁਮ ਕਰਦਾ-ਈ, ਗੁਲਸ਼ਨ ਜਹਾਂ।
ਹਰ ਕਿ: ਦੀਦਸ਼, ਕੈ ਬ-ਗੁਲਚੀਂ, ਇਹਤਿਆਜ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਜ਼—ਤੋਂ, ਨਾਲ। ਤਬੱਸੁਮ—ਮੁਸਕਾਹਟ। ਕਰਦਾ-ਈ—ਤੂੰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਲਸ਼ਨ—ਫੁਲਵਾੜੀ, ਗੁਲਜ਼ਾਰ। ਹਰ ਕਿ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ। ਦੀਦ—ਵੇਖਿਆ। ਸ਼—ਉਸ ਨੂੰ। ਕੈ—ਕੀ? ਗੁਲਚੀਂ—ਫੁਲ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ, ਮਾਲੀ, ਫੁਲੇਰਾ।

ਅਰਥ : (ਆਪਣੀ) ਮੁਸਕਾਹਟ ਨਾਲ ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਫੁਲਵਾੜੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਤੈਨੂੰ) ਵੇਖਿਆ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ) ਫੁਲੇਰੇ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ?

ਯਕ ਨਗਾਹ ਲੁਤਫਿ ਤੋ, ਦਿਲ ਮੇ ਬੁਰਦ।
ਬਾਜ਼ ਮੇ ਦਾਰਮ, ਅਜ਼ਾਂ ਈਂ, ਇਹਤਿਆਜ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਯਕ—ਇੱਕ। ਨਗਾਹ—ਨਜ਼ਰ। ਲੁਤਫ—ਮਿਹਰ, ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ। ਮੇ ਬੁਰਦ—ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਾਜ਼—ਫਿਰ, ਦੁਬਾਰਾ, ਮੁੜ। ਮੇ ਦਾਰਮ—ਮੈਂ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਅਜ਼ਾਂ—ਉਸ ਤੋਂ, ਉਸ ਦੀ।

ਅਰਥ : (ਭਾਵੇਂ) ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਿਲ (ਕੱਢ ਕੇ) ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਦਿਲ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ) ਫੇਰ ਵੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਮੁੜ ਲੋੜ ਰਖਦਾ ਹਾਂ।

ਨੇਸੂ 'ਗੋਇਆ' ਗੈਰਿ ਤੋ, ਦਰ ਦੋ ਜਹਾਂ।
ਬਾ ਰੋ ਦਾਰਮ, ਅਜ਼ ਦਿਲੋਂ ਈਂ, ਇਹਤਿਆਜ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨੇਸੁ-ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੈਰ ਤੋ-ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ। ਬਾ-ਨਾਲ। ਦਾਰਮ-ਮੈਂ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਦਿਲੋਂ ਦੀ-ਦਿਲ ਤੇ ਦੀਨ, ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆ। ਇਹਤਿਆਜ-ਲੋੜ।

ਅਰਥ : (ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ 'ਗੋਇਆ' ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)--ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜਾ (ਹੋਰ) ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ) ਮੈਂ ਦੀਨ ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਨਾਲ (ਭਾਵ, ਤੇਰੀ ਹੀ) ਲੋੜ ਰਖਦਾ ਹਾਂ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰਤਾ ਦੇ ਮਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਰਸ ਨੂੰ ਮਾਣਿਆ ਤਾਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਬਿਆਨਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਗੁੰਗੇ ਦੀ ਮਠਿਆਈ ਹੈ

ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਗੁੰਗੇ ਗੁੜ ਖਾਇਆ, ਪੁਛੇ ਤੇ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ॥

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੩੩੪)

ਤਬਾ ਗੁੰਗੇ ਮਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਚਾਖਿਆ, ਪੁਛੇ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ਹੋ ॥

(ਸੋਰਠਿ ਨਾਮਦੇਵ, ਪੰਨਾ ੬੫੭)

ਫੇਰ ਵੀ, ਸਧਾਰਨ ਤੇ ਨਿਤ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਉਸ ਪਰਮ-ਰਸ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਧੂਹ ਨੂੰ—ਭੁੱਖੇ ਦੀ ਅਨਾਜ ਨਾਲ, ਮੱਛੀ, ਚਾਂਤ੍ਰਕ, ਕਮਲ ਤੇ ਤਿਹਾਏ ਦੀ ਜਲ ਤੇ ਮੀਂਹ ਨਾਲ, ਭੋਰੇ ਦੀ ਫੁੱਲ ਨਾਲ ਤੇ ਪਤੰਗੇ ਦੀ ਰੂਪ ਨਾਲ ਪਈ ਪ੍ਰੀਤ-ਗੀਤ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ—ਬੋਲੀ ਰਾਹੀਂ ਬਿਆਨਣ ਦਾ ਤਰਲਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੀਤ-ਮਿਲਣੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ

(੧) ਜੈਸੀ ਭੁਖੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਨਾਜ ॥ ਤ੍ਰਿਖਾਵੰਤ ਜਲ ਸੇਤੀ ਕਾਜ ॥

ਜੈਸੀ ਮੁੜ ਕੁਟੰਬ ਪਰਾਇਣ ॥ ਐਸੀ ਨਾਮੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਰਾਇਣ ॥

(ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ, ਪੰਨਾ ੧੧੬੪)

(੨) ਰੇ ਮਨ ਐਸੀ ਹਰਿ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ, ਜੈਸੀ ਜਲ ਕਮਲੇਹਿ ॥

(੩) ਰੇ ਮਨ ਐਸੀ ਹਰਿ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਿ, ਜੈਸੀ ਮਛਲੀ ਨੀਰ ॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੬੦)

ਸੋ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਕ ਪਿਆਸੇ ਦੀ, ਮਿੱਠੇ-ਸੀਤਲ ਜਲ ਲਈ ਤੜਪ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ-ਜਲ ਦੇ ਰੰਗੀਲੇ ਜਾਮ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਖਿਚ ਦੀ ਸਿਖਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਇਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਾਮ-ਜਲ, ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ-ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਜਦ ਮਹਾਂ ਬਿਖਿਆ ਰੋਂ ਟੁੱਟ ਗਈ, ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸੁਖ-ਆਰਾਮ ਦੇ ਬਾਗ ਖਿੜ ਗਏ ਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਨਾਸਵੰਤ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਚੁੱਕ ਗਈ। ਫੇਰ ਤਾਂ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਦਿਲ-ਲੁੱਟ-ਲੈ-ਜਾਣ-ਵਾਲੀ-ਨਜ਼ਰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਨਸੀਬ ਹੋਵੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਇਸ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਇਸੇ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੁੱਟੀਏ ਰਹੀਏ। ਇਉਂ ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰੀਤ-ਖੇਡ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਕਹਿ ਸੁਆਦ ਤੇ ਪਰਮ ਅਨੰਦ ਹੈ; ਵਿਸਮਾਦ ਹੈ।

ਜਦ ਕਾਮਲ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਐਸੀ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਸ ਕੇਵਲ ਉਹ ਤੇ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਲੋੜ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਇਉਂ ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ

ਬੇਰ ਦਰ ਆਲਮ, ਯਕੇ ਅਫ਼ਰੀਦਾ ਅਸਤ।

(ਗੋਇਆ)

(ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੋਲਾ-ਗੋਲਾ ਹੈ, ਚਰਚਾ ਹੈ।)

—੦—

ਮੁਰਬਿਦੇ ਕਾਮਲ ਇਲਾਜੇ ਦਿਲ ਕੁਨੱਦ।

ਕਾਮੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਦਿਲਤ ਹਾਸਿਲ ਕੁਨੱਦ ॥੪੫੨॥

ਚਬਮੇ ਦਿਲ ਚੂੰ ਮੁਰਬਿਦੇ ਕਾਮਿਲ ਬਿਨਾਖੁ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ-ਇ ਉਮਰਾ ਰਾ ਹਾਸਿਲ ਬਿਨਾਖੁ ॥੪੫੩॥

(ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

“ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਿਲ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।”

“ਜਦ (ਕਿਸੇ ਦੀ) ਦਿਲ ਦੀ ਅੱਖ ਨੇ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ (ਤਾਂ ਜਾਣੋ, ਉਸ ਨੂੰ) ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ।”

ਐ ਜੁਲਫਿ ਅੰਬਰੀਨਿ ਤੋ, ਗੋਇਆ ਨਕਾਬਿ ਸੁਬਹ ॥
 ਪਿਨਹਾਂ ਚੁ ਜ਼ੇਰਿ ਅਬਰਿ ਸਯਾਹ, ਆਫ਼ਤਾਬਿ ਸੁਬਹ ॥੧॥
 ਬੇਰੁੰ ਬਰਆਇਦ ਅਾਂ ਮਹਿ ਮਨ, ਚੋਂ ਜ਼ਿ ਖਾਬਿ ਸੁਬਹ ।
 ਸਦ ਤਾਅਨਾ ਮੇ ਜ਼ਨਦ, ਬ-ਰੁਖਿ ਆਫ਼ਤਾਬਿ ਸੁਬਹ ॥੨॥
 ਬਾ ਦੀਦਾ ਖਾਬ ਨਾਕ, ਚੋਂ ਬੇਰੁੰ ਬਰ ਆਮਦੀ ।
 ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਗਸ਼ੁ ਅਜ਼ ਰੁਖਿ ਤੋ, ਆਫ਼ਤਾਬਿ ਸੁਬਹ ॥੩॥
 ਅਜ਼ ਮਕੱਦਮੇ ਸ਼ਰੀਫ਼, ਜਹਾਂ ਰਾ ਦਿਹੱਦ ਫ਼ਰੋਗ ।
 ਚੋਂ ਬਰ-ਕਸ਼ੱਦ ਨਕਾਬ, ਜ਼ਿ ਰੁਖਿ ਆਫ਼ਤਾਬਿ ਸੁਬਹ ॥੪॥
 ਬੇਦਾਰੀ ਅਸੁ ਜ਼ਿੰਦਗੀ-ਇ ਆਰਫ਼ਾਨਿ ਸ਼ੌਕ ।
 'ਗੋਇਆ' ਹਰਾਮ ਕਰਦਮ, ਅਜ਼ ਆਇੰਦਾ ਖਾਬਿ ਸੁਬਹ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਅੰਬਰ ਭਿੰਨੀ ਜੁਲਫ਼ ਇਹ ਤੇਰੀ, ਮੁਖ ਤੇਰੇ ਦਾ ਪਰਦਾ।
ਜਿਉਂ ਘਟ ਓਹਲੇ ਸੁਬਹ ਦਾ ਸੂਰਜ, ਜਤਨ ਲੁਕਣ ਦਾ ਕਰਦਾ, ਹੁ।
੨. ਸੁਬਹ ਸਵੇਰੇ ਨੀਂਦੋਂ ਉੱਠ ਕੇ, ਚੰਨ ਮੇਰਾ ਜਦ ਆਵੇ।
ਮਾਰ ਮਾਰ ਉਹ ਤਾਹਨੇ ਮਿਹਣੇ, ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਾਵੇ, ਹੁ।
੩. ਨੀਂਦ-ਖੁਮਾਰੀ ਵਾਲੇ ਨੈਣੀ, ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਜਦ ਆਇਆ।
ਵੇਖ ਕੇ ਤੇਰਾ ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜਾ, ਸੂਰਜ ਵੀ ਸ਼ਰਮਾਇਆ, ਹੁ।
੪. ਸੁਬਹ ਸਵੇਰੇ ਸੂਰਜ ਮੁੱਖ ਤੋਂ, ਪਰਦਾ ਜਦੋਂ ਹਟਾਵੇ।
ਤਿਰੇ ਆਉਣ ਦਾ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ਾ, ਜੱਗ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧਾਵੇ, ਹੁ।
੫. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਉੱਠ ਬਹਿਣਾ, ਗੁਰਮੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਿੱਤਾ।
ਪਰਭਾਤੇ ਦਾ ਸੌਣਾ ਤਾਈਏ, 'ਗੋਇਆ' ਨੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਹੁ।

ਐ ਜੁਲਫਿ ਅੰਬਰੀਨਿ ਤੋ, ਗੋਇਆ ਨਕਾਬਿ ਸੁਬਹ ॥
ਪਿਨਹਾਂ ਚੁ ਚੇਰਿ ਅਬਰਿ ਸਯਾਹ, ਆਫ਼ਤਾਬਿ ਸੁਬਹ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅੰਬਰੀਨ—ਅੰਬਰ ਜਿਹੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੀ (ਅੰਬਰ ਵੇਲ ਨਾਉਂ ਦੀ ਮੱਛੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਪਿੱਤੇ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਸਕੰਬਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ਨਕਾਬ—ਪੜਦਾ, (ਮੂੰਹ ਉਪਰਲਾ) ਘੁੰਡ। ਪਿਨਹਾਂ—ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ। ਚੇਰ—ਹੇਠਾਂ, ਬਲੇ। ਸਯਾਹ—ਕਾਲਾ। ਅਬਰ—ਬੱਦਲ। ਆਫ਼ਤਾਬ—ਸੂਰਜ। ਚੁ—ਜਿਵੇਂ।

ਅਰਥ : ਐ (ਪ੍ਰੀਤਮ)। ਅੰਬਰ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੀ ਜੁਲਫ ਮਾਨੋ ਸਵੇਰ ਦਾ ਘੁੰਡ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸੂਰਜ ਲੁਕਿਆ ਹੋਵੇ।

ਬੇਰੂੰ ਬਰਆਇਦ ਆ ਮਹਿ ਮਨ, ਚੁੰ ਚਿ ਖਾਬਿ ਸੁਬਹ ।
ਸਦ ਤਾਅਨਾ ਮੇ ਜਨਦ, ਬ-ਰੁਖਿ ਆਫ਼ਤਾਬਿ ਸੁਬਹ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੇਰੂੰ—ਬਾਹਰ। ਬਰਆਇਦ—ਆਵੇ, ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਿ ਮਨ ਮੇਰਾ ਚੰਦ। ਖਾਬ—ਨੀਂਦ। ਸਦ—ਸੌਂ। ਤਾਅਨਾ—ਮਿਹਣਾ, ਉਲਾਭਾ। ਮੇ ਜਨਦ—ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਜਿ—ਤੋਂ। ਰੁਖ—ਚਿਹਰਾ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਮੇਰਾ ਚੰਦ (ਚੰਦ ਵਰਗਾ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਸਵੇਰ ਦੀ ਨਿੰਦਰਾ ਤੋਂ (ਉਠ ਕੇ) ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ) ਸਵੇਰ ਦੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਤੇ ਸੌ ਤਾਅਨੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ, ਸੂਰਜ ਵੀ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਤਾਬ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

ਬਾ ਦੀਦਾ ਖਾਬ ਨਾਕ, ਚੋਂ ਬੇਰੂੰ ਬਰ ਆਮਦੀ ।
ਬਰਮਿੰਦਾ ਗਸੁ ਅਜ ਰੁਖਿ ਤੋ, ਆਫ਼ਤਾਬਿ ਸੁਬਹ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾ—ਨਾਲ। ਦੀਦਾ ਖਾਬ ਨਾਕ—ਨਿੰਦਰਾਵਲੇ ਨੈਣ। ਬੇਰੂੰ ਬਰ ਆਮਦੀ—ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਬਰਮਿੰਦਾ ਗਸੁ—ਲੱਜਾਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਜ—ਤੋਂ, ਅਗੇ। ਸਾਹਮਣੇ। ਰੁਖ—ਚਿਹਰਾ। ਤੋ—ਤੇਰੇ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਤੂੰ ਨਿੰਦਰਾਵਲੇ ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸੂਰਜ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੱਜਾਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅਜ ਮਕੱਦਮੇ ਬਰੀਫ਼, ਜਹਾਂ ਰਾ ਦਿਹੱਦ ਫ਼ਰੋਗ ।
ਚੋਂ ਬਰ-ਕਬੱਦ ਨਕਾਬ, ਚਿ ਰੁਖਿ ਆਫ਼ਤਾਬਿ ਸੁਬਹ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਜ—ਤੋਂ, ਨਾਲ। ਮਕੱਦਮ—ਕਦਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਸਫ਼ਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਫਿਰ ਕੇ ਆਉਣਾ, (ਚਰਨ ਪਾਉਣੇ)। ਬਰੀਫ਼—ਪਵਿੱਤਰ। ਦਿਹੱਦ—ਦੌਦਾ ਹੈ। ਫ਼ਰੋਗ—ਵਾਧਾ, ਤਰੱਕੀ, ਵਡਿਆਈ। ਬਰ ਕਬੱਦ—ਉਤੋਂ ਖਿਚਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : (ਤੇਰੇ) ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨ ਪਾਉਣ (ਦੀ ਸੋਮ ਦੇ ਕੇ) ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਮਾਣ ਫਾਇਆਈ ਇੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਸਵੇਰ ਦਾ ਸੂਰਜ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਪਰਦਾ ਖਿਚਦਾ (ਹਟਾਉਂਦਾ) ਹੈ (ਭਾਵ, ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ)।

ਬੇਦਾਰੀ ਅਸੁ ਜ਼ਿੰਦਗੀ-ਇ ਆਰਫ਼ਾਨਿ ਸ਼ੋਕ ।

‘ਗੋਇਆ’ ਹਰਾਮ ਕਰਦਮ, ਅਜ਼ ਆਇੰਦਾ ਸ਼ਾਬਿ ਸੁਬਹ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੇਦਾਰੀ—ਜਾਗਣਾ, ਜਾਗਰਤ। ਆਰਫ਼ਾਨ—ਗਿਆਨੀ, ਗੁਰਮੁਖ। ਅਜ਼ ਆਇੰਦਾ—ਅਗੇ ਤੋਂ।

ਅਰਥ : ਜਾਗਣਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਤਾਲਬਾਂ (ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ) ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ) ਗੋਇਆ ਨੇ ਅਗੇ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਨੀਂਦ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ) ਹਰਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਭਾਵ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜੇ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਤੇ ਅੰਬਰ-ਭਿੰਨੀ ਸਿਆਹ ਲਿਟ ਨੂੰ ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਨਾਲ ਉਪਮਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਲਿਟ ਨੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਅਨੂਪਮ ਮੁਖੜੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਢੱਕ ਰਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਲਵੇ। ਗੋਇਆ ਜੀ, ਸ਼ਾਇਰਾਨਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਉਪਮਾ ਤਾਂ ਦੇ ਬੈਠੇ, ਪਰ ਫੇਰ ਜਦ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ-ਭਰਪੂਰ ਇਸ ਗੁਰਵਾਕ

ਜੇ ਸਉ ਚੰਦਾ ਉਗਵਹਿ, ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਹਿ ਹਜਾਰ ॥

ਏਤੇ ਚਾਨਣ ਹੋਇਆਂ, ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ ॥

(ਵਾਰ ਆਸਾ, ਮ: ੨, ਪੰਨਾ ੪੬੩)

ਵਲ ਧਿਆਨ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੁਰਤ ਕੂਕ ਉਠੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਵੀ ਭਾਢਾ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਚੌਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤਾਅਨੇ ਤੇ ਤਨਜ਼ਾਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੈਵੀ ਤੇ ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀ ਮਾਦਾ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਗਿਣਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ ਜਗਤ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਾਦੀ ਸੱਤਾ ਦਾ ਸੋਮਾ ਵੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਹੀ ਹੈ।

ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਜਾਗਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਵੇਰ ਦਾ ਜਾਗਣਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਗੇ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਸੌਣਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਹਰਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖੀ, ਉਦਮੀ, ਸੇਵਕਾਂ, ਉਪਕਾਰੀਆਂ, ਨਾਮੀਆਂ ਤੇ ਕਰਨੀ ਦੇ ਸੂਰਿਆਂ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਥੰਮ੍ਹ ਹਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਨਿੰਦਰਾ ਦੀ ਮਿੱਠੀ

ਆਓ, ਵਾਚੋ, ਉਪਰੋਕਤ ਵੀਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ, ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਲਈ ਕਰ ਦਿਉ 'ਗੋਇਆ ਜੀ' ਵਾਂਗ ਅਜ ਤੋਂ, ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਨੀਂਦ ਹਰਾਮ

(੧) ਹਰਿ ਧਨੁ ਰਤਨੁ ਜਵੇਹਰੁ ਮਾਣਕੁ,
 ਹਰਿ ਧਨੈ ਨਾਲਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੈ ਵਤੈ ਹਰਿ ਭਗਤੀ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥
 ਹਰਿ ਧਨੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੈ ਵਤੈ ਕਾ ਬੀਜਿਆ,
 ਭਗਤ ਖਾਇ ਖਰਚਿ ਰਹੇ, ਨਿਖੁਟੈ ਨਾਹੀ ॥ (ਸੂਹੀ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੭੩੪)

(੨) ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖੁ ਅਖਾਏ, ਸੁ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਹਰਿਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥
 ਉਦਮੁ ਕਰੇ ਭਲਕੇ ਪਰਭਾਤੀ, ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰਿ ਨਾਵੈ ॥
 (ਵਾਰ ਗਉੜੀ, ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੩੦੫)

(੩) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚੁ ਨਾਉ ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰੁ ॥ (ਜਪਜੀ)

(੪) ਫਰੀਦਾ, ਪਿਛਲ ਰਾਤਿ ਨ ਜਾਗਿਓਹਿ, ਜੀਵਦਤੋ ਮੁਇਓਹਿ ॥੧੦੭॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੮੩)

(੫) ਚਉਥੈ ਪਹਰਿ ਸਥਾਹ ਕੈ, ਸੁਰਤਿਆ ਉਪਜੈ ਚਾਉ ॥
 ਤਿਨਾ ਦਰੀਆਵਾ ਸਿਉ ਦੋਸਤੀ, ਮਨਿ ਮੁਖਿ ਸਚਾ ਨਾਉ ॥
 (ਵਾਰ ਮਾਝ, ਮ: ੨, ਪੰਨਾ ੧੪੬)

(੬) ਭਿੰਨੀ ਰੈਨਤੀਐ ਚਾਮਕਨਿ ਤਾਰੇ ॥
 ਜਾਗਹਿ ਸੰਤ ਜਨਾ, ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ॥ (ਆਸਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੪੫੯)

(੭) Early to bed and early to rise,
 Makes a man healthy, wealthy and wise.

(ਅਰਥ—ਭਾਵ, ਰਾਤੀਂ ਸਵੱਖਤੇ ਸੌਂ ਜਾਣਾ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਸਵੱਖਤੇ ਜਾਗਣਾ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੇਹਤ-ਮੰਦ, ਸਿਆਣਾ ਤੇ ਧਨਵਾਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ)।

ਗਾਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੧੮

ਮੇ ਬੁਰਦ ਦੀਨੋ ਦਿਲਮ ਈ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੋਖ।
 ਮੇ ਕਸ਼ੱਦ ਅਜ਼ ਚਾਹਿ ਗ਼ਮ-ਹਾ, ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੋਖ ॥੧॥

ਕਾਕਲਿਸ਼ ਫਿਤਨਾ-ਜ਼ੱਨ, ਈ ਦਰ ਆਲਮ ਅਸੂ।
 ਰੋਨਕਿ ਅਫ਼ਜ਼ਾਇ ਜਹਾਂ, ਈ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੋਖ ॥੨॥

ਖ਼ਾਕਿ ਪਾਇ, ਰੋਸ਼ਨੀ-ਇ ਦਿਲ ਬਵੱਦ।
 ਹਾਦੀਏ ਰਾਹਿ ਖ਼ੁਦਾ ਰਾ, ਚਸ਼ਮੇ ਸ਼ੋਖ ॥੩॥

ਕੈ ਕੁਨੱਦ ਸੂਏ ਗੁਲੋ ਨਰਗਸ ਨਿਗਾਹ।
 ਹਰ ਕਿ: ਦੀਦਹ ਲਜ਼ਤਿ ਆਂ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੋਖ ॥੪॥

ਹਰ ਕਿ ਰਾ 'ਗੋਇਆ' ਗੁਬਾਰਿ ਦਿਲ ਬਸ਼ੁਸੂ।
 ਯਕ ਨਿਗਾਹੇ ਆਂ ਕਿ: ਦੀਦਹ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੋਖ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਸ਼ੋਖ-ਨੈਣ ਮਾਹੀ ਲੁੱਟ ਲੈ ਗਏ, ਦਿਲ ਤੇ ਦੀਨ ਪਿਆਰਾ।
ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਹੈ ਕੱਢਦਾ, ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਇੱਕ ਇਸ਼ਾਰਾ, ਹੂ।
੨. ਜੁਲਫ਼ ਮਾਹੀ ਦੀ, ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰ, ਹਲ ਚਲ ਖ਼ੂਬ ਮਚਾਵੇ।
ਕਿਰਪਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਸ ਦੀ, ਰੋਣਕ, ਸਾਰੇ ਜੱਗ ਲਿਆਵੇ, ਹੂ।
੩. ਪਾਵਨ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ, ਦਿਲ ਤਾਈਂ ਰੁਸ਼ਨਾਂਦੀ।
ਅੱਖ ਉਸ ਦੀ ਬਣ ਕੇ ਆਗੂ, ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹੇ ਪਾਂਦੀ, ਹੂ।
੪. ਜਿਸ ਨੇ ਉਸਦੀ ਚੰਚਲ ਅੱਖ ਦਾ, ਇਕ ਵਾਰੀ ਰੱਸ ਪੀਤਾ।
ਨਰਗਸ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਵੰਨੇ, ਧਿਆਨ ਉਸ ਨ ਕੀਤਾ, ਹੂ।
੫. ਉਸ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਜਿਸ ਦੀ, ਗਈ ਹੈ ਅੱਖ ਪ੍ਰੇਤੀ।
ਮੈਲ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ 'ਗੋਇਆ', ਜਾਣੋ ਗਈ ਹੈ ਧੋਤੀ, ਹੂ।

ਮੇ ਬੁਰਦ ਦੀਨੋ ਦਿਲਮ ਈ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੋਖ ।

ਮੇ ਕਸ਼ੋਦ ਅਜ ਚਾਹਿ ਗਮ-ਹਾ, ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੋਖ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੇ ਬੁਰਦ—(ਬੋਹ ਕੇ) ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੀਨ—ਧਰਮ। ਸ਼ੋਖ ਚੰਚਲ, ਕਟਾਕਸ਼ ਭਰੀ। ਮੇ ਕਸ਼ੋਦ—ਖਿੱਚ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਚਾਹਿ ਗਮ-ਹਾ- ਗਮ (ਦੁੱਖਾਂ) ਦਾ ਖੂਹ। (ਗਮ-ਹਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੈ ਗਮ ਦਾ)।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ, ਤੇਰੀ) ਇਹ ਕਟਾਕਸ਼ੀ ਅੱਖ ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਤੇ ਦੀਨ (ਈਮਾਨ) ਬੋਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਮਿੱਠੀ ਸੀਨਾ-ਜੋਰੀ ਵਿਚ ਕਮਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ) ਨਜ਼ਰੇ ਮਿਹਰ ਗਮਾਂ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ, ਪੂਰਨ ਸੁਖ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕਾਕਲਿਸ਼ ਫਿਤਨਾ-ਜ਼ੋਨ, ਈ ਦਰ ਆਲਮ ਅਸੂ ।

ਰੋਨਕਿ ਅਫਜ਼ਾਇ ਜਹਾਂ, ਈ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੋਖ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਾਕਲ—ਸਿਰ ਦੀ ਜੁਲਫ ਦੇ ਵਾਲ, ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਵਲ ਲਟਕੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ—ਉਸ ਦੀ। ਫਿਤਨਾ-ਜ਼ੋਨ—ਫਸਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ। ਰੋਨਕਿ ਅਫਜ਼ਾਇ ਜਹਾਂ—ਜਗਤ ਦੀ ਰੋਣਕ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੀ ਲੰਮੀ ਲਿਟ (ਜੁਲਫ) ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਫਿਤਨਾ (ਫਸਾਦ) ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ (ਹਲਚਲ ਮਚਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ)। ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖ (ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਰੋਣਕ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।

ਖਾਕਿ ਪਾਇ, ਰੋਸ਼ਨੀ-ਇ ਦਿਲ ਬਵੱਦ ।

ਹਾਦੀਏ ਰਾਹਿ ਖੁਦਾ ਰਾ, ਚਸ਼ਮੇ ਸ਼ੋਖ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖਾਕਿ ਪਾ—ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ, ਚਰਨ-ਪੂੜ। ਬਵੱਦ—ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਦੀ—ਹਦਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੀ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਦਿਲ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬਦਲਦੀ ਹੈ)। ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਰਹਬਰ (ਆਗੂ) ਹੈ।

ਕੈ ਕੁਨੱਦ ਸੂਏ ਗੁਲੋ ਨਰਗਸ ਨਿਗਾਹ ।

ਹਰ ਕਿ: ਦੀਦਹ ਲਜ਼ਤਿ ਆ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੋਖ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕੈ—ਕਦ। ਕੁਨੱਦ—ਕਰੇ। ਸੂ—ਤਰਫ, ਵਲ। ਲੱਜਤ—ਸੁਆਦ। ਗੀਦਹ ਵੇਖਿਆ ਮਾਣਿਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖ ਦਾ ਸੁਆਦ ਮਾਣਿਆ ਹੈ, (ਉਹ) ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੱਲ ਤੇ ਨਰਗਸੀ ਨੈਣਾਂ ਵਲ ਕਦ ਵੇਖਦਾ ਹੈ? ਭਾਵ, ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ। (ਨਰਗਸ ਨੂੰ ਫਾਰਸੀ ਕਵੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਉਪਮਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ)।

ਹਰ ਕਿ ਰਾ 'ਗੋਇਆ' ਗੁਬਾਰਿ ਦਿਲ ਬਸੁਸੁ ।
ਯਕ ਨਿਗਾਹੇ ਆਂ ਕਿ: ਦੀਦਹ ਚਸ਼ਮਿ ਸ਼ੋਖ ॥੫॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਹਰ ਕਿ ਰਾ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ। ਗੁਬਾਰ—ਮੈਲ, ਮਿੱਟੀ ਘੱਟਾ, ਧੁੰਦ।
ਬਸੁਸੁ—ਧੋਤਾ (ਹੈ)। ਦੀਦਹ—ਵੇਖਿਆ। ਆਂ ਕਿ—ਉਹ ਜਿਸ ਨੇ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਗੋਇਆ, ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਅੱਖ ਭਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਨੈਣਾਂ ਵਲ ਵੇਖਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਮੈਲ (ਅਵੱਸ਼) ਧੋਤੀ ਗਈ। (ਭਾਵ, ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਇਲਾਹੀ ਮਸਤੀ ਜਾਂ ਸਰੂਰ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋ ਦਿੰਦਾ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਏਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਭੇਤ-ਭਰੀ ਉਸ ਤੱਕਣੀ (ਕਿਰਪਾ ਕਟਾਕਸ਼) ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਸਮਲ (ਘਾਇਲ) ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਦਿਲ ਤੇ ਦੀਨ' ਦੋਵੇਂ ਖੋਹ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਆਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਕਮਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿਆਰ-ਪੰਧ ਵਿੱਚ 'ਸਭ ਕੁਝ' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁਟਾ ਚੁੱਕਣ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੀਨ ਤੇ ਹੀਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ, 'ਸਭ ਕੁਝ' ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਗਿਣਦੇ ਹਨ। ਠੀਕ ਹੈ, ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਸੌਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਦੌਲਤਾਂ ਲੁਟਾ ਕੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਤੋਂ ਉਹ ਮਹਿਰੂਮ (ਖ਼ਾਲੀ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਗਮਾਂ ਦਾ ਖੂਹ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ 'ਦਿਲ ਤੇ ਦੀਨ' ਖੁੱਸਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਲ ਗਲ ਡੁੱਬੇ ਪਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਜਦ, ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੇ, ਰਿਸ਼ੀ ਅਸ਼ਟਾ ਬੱਕ੍ਰ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਸਮੇਂ, ਦੱਛਣਾ ਵਜੋਂ, ਮਨ ਭੇਟ ਕਰਨ ਵਾਂਗ, ਸੰਕਲਪਾਂ, ਵਿਕਲਪਾਂ, ਸੰਸਿਆਂ ਤੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ, ਮਨ, ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਦਿਲ ਦਾ ਗੁਬਾਰ (ਮੈਲ) ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਧੁੱਪ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ ਤੇ ਸੰਸੇ ਕਿਥੇ ਰਹੇ, ਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ?

ਫੇਰ, ਦਿਲ ਰੂਪੀ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ ਘੱਟਾ ਮਿੱਟੀ ਲੱਥ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਾਫ਼ ਦਿਸ ਆਇਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਅੱਖ ਹੀ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਰੌਣਕ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰਦੀ ਤੇ ਅਟਖੇਲੀ ਨਜ਼ਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ 'ਚੋਜੀ ਤੱਕਣੀ' ਦਾ ਸੁਆਦ ਆ ਗਿਆ, ਉਹ ਗੁਲਾਬ ਤੇ ਨਰਗਸ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਲ ਵੇਖਣੋਂ ਰਿਹਾ। (ਭਾਵ, ਹੋਰ ਖੁਬਸੂਰਤੀਆਂ ਤੇ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਵਲ ਉਹ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਝਾਕਦਾ) ਉਹ 'ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ' ਹੈ ਕੇ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਅਗੰਮੀ ਸੁਆਦ, ਵਿਸਮਾਦ, ਹੈਰਤ ਤੇ ਬੇਖੁਦੀ ਦੇ ਆਲਮ ਵਿੱਚ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਲੋਂ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ

ਹੈਰਤ ਮੈਂ ਹੈ ਅਲਾਹੀ, ਦੁਬਿਧਾ ਮੈਂ ਹੈ ਤਥਾਹੀ,
ਜੋ ਹਲ ਹੁਆ, ਨ ਹੋਗਾ, ਭੁਹ ਹੈ ਸਥਾਲ ਤੇਰਾ।

ਹਾਂ, ਇਹੀ ਹੈ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਨੋਰਥ, ਸਿਖਰ ਅਤੇ ਟੀਹਾ।

ਬ-ਹੋਸ਼ ਬਾਸ਼ ਕਿ ਹੰਗਾਮਿ ਨੌ-ਬਹਾਰ ਆਮਦ।
 ਬਹਾਰ ਆਮਦੋ, ਯਾਰ ਆਮਦੋ, ਕਰਾਰ ਆਮਦ ॥੧॥
 ਦਰੁਨਿ ਮਰਦਮਕਿ ਚਸ਼ਮ, ਜਿ ਬਸਕਿ: ਜਲਵਾ-ਗਰ ਅਸੂ।
 ਬਹਰ ਤਰਫ਼ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦ, ਰੂਏ ਯਾਰ ਆਮਦ ॥੨॥
 ਬਹਰ ਤਰਫ਼ ਕਿ ਰਵੀ, ਦੀਦਹ ਮੇ ਰਵਦ, ਚਿਹ ਕੁਨਮ ?
 ਦਰੀ ਮੁਕੱਦਮਾ, ਮਾ ਰਾ, ਚਿ: ਇਖਤਿਆਰ ਆਮਦ ॥੩॥
 ਖਬਰ ਦਿਹੰਦ ਬ-ਯਾਰਾਨਿ ਮੁਦੱਈ, ਕਿ ਇਮ-ਸ਼ਬ।
 ਅਨਲਹੱਕ ਜਦਹ ਮਨਸੂਰ, ਸੂਏ ਦਾਰ ਆਮਦ ॥੪॥
 ਖਬਰ ਦਿਹੰਦ ਬ-ਗੁਲਹਾ ਕਿ: ਸ਼ਗੁਫ਼ਤੰਦ ਹਮਾ।
 ਅਜੀ ਨਵੇਦ ਕਿ ਆਂ ਬੁਲਬੁਲਿ ਹਜ਼ਾਰ ਆਮਦ ॥੫॥
 ਖੁਦਾ ਬ-ਮਾਂਦ ਜਿ ਗੈਰਤ ਜੁਦਾਅ ਵ ਮਨ ਹੈਰਾਂਅ।
 ਹਦੀਸਿ ਸ਼ੌਕਿ ਤੋ ਅਜ਼ ਬਸਕਿ: ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਆਮਦ ॥੬॥
 ਖਿਆਲਿ ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫ਼ਿ ਤੋ ਮੇ-ਕੁਨਦ 'ਗੋਇਆ'।
 ਅਜੀ ਸਬੱਬ ਕਿ: ਦਿਲ ਅਜ਼ ਸ਼ੌਕ, ਬੇਕਰਾਰ ਆਮਦ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਹੋਸ਼ ਸੰਭਾਲੀ ਗੁਰਸਿੱਖ ਵੀਰਾ! ਰੁੱਤ ਬਹਾਰ ਹੈ ਆਈ।
ਨਾਲ ਲਿਆਈ ਦਿਲਬਰ ਆਪਣੇ, ਨਾਲੇ ਚੈਨ ਲਿਆਈ, ਹੂ।
੨. ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਤਾਈਂ, ਉਸ ਨੇ ਜਦ ਰੁਸ਼ਨਾਇਆ।
ਜਿਥੇ ਵੇਖਾਂ ਓਥੇ ਮੈਨੂੰ, ਦਿਲਬਰ ਨਜ਼ਰੀ ਆਇਆ, ਹੂ।
੩. ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਹੈ ਓਧਰ ਜਾਂਦੀ, ਜਾਵੇ ਜਿੱਧਰ ਪਿਆਰਾ।
ਝੇੜੇ ਏਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਮੇਰਾ, ਚਲਦਾ ਨ ਕੋਈ ਚਾਰਾ, ਹੂ।
੪. ਦਸ ਦਿਓ ਸਭ ਪਿਆਰਿਆਂ ਤਾਈਂ, ਦਿਲਬਰ ਰਾਤੀਂ ਆਯਾ।
ਜਿਉਂ ਮਨਸੂਰ ਸੀ ਲਾ ਕੇ ਨਾਅਰਾ, ਸੂਲੀ ਦੇ ਵਲ ਧਾਇਆ, ਹੂ।
੫. ਕਰ ਦਿਉ ਖ਼ਬਰ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਤਾਈਂ, ਸਾਰੇ ਖਿੜ ਜਾਓ ਭਾਈ।
ਕਿਉਂ ਜੁ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਾਂ ਵਾਲੀ, 'ਬੁਲਬੁਲ' ਹੈ ਅੱਜ ਆਈ, ਹੂ।
੬. ਮੈਂ ਅਨਜਾਣੇ, ਦੂਰ ਪ੍ਰਭ ਤੋਂ, ਐਵੇਂ ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਾਰੀ।
ਪਰ ਅਜ ਮੈਨੂੰ ਬੇ-ਹੱਦ ਤੇਰੀ, ਲਗਦੀ ਕਥਾ ਪਿਆਰੀ, ਹੂ।
੭. ਜੁਲਫ਼ ਤੇਰੀ ਦੇ ਕੁੰਡਲਾਂ ਤਾਈਂ, 'ਗੋਇਆ' ਹਰ ਦਮ ਧਿਆਵੇ।
ਦਿਲ ਮਰਵਾਲਾ ਓਸ ਦਾ, ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ ਚੈਨ ਨ ਪਾਵੇ, ਹੂ।

ਬ-ਹੋਬ ਬਾਸ਼ ਕਿ ਹੰਗਾਮਿ ਨੋ-ਬਹਾਰ ਆਮਦ ।

ਬਹਾਰ ਆਮਦੋ, ਯਾਰ ਆਮਦੋ, ਕਰਾਰ ਆਮਦ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਹੋਬ—ਹੋਬ ਵਿਚ, ਸੁਰਤਵਾਨ । ਬਾਸ਼—ਹੋ । ਹੰਗਾਮ—ਫੇਲਾ, ਸਮਾਂ । ਕਿ—ਜੋ । ਨੋ-ਬਹਾਰ—ਨਵੀਂ ਬਸੰਤ ਰੁਤ । ਆਮਦ—ਆਈ । ਕਰਾਰ—ਚੈਨ, ਤਸਕੀਨ ।

ਅਰਥ : ਹੋਬ ਸੰਭਾਲ, ਜੋ ਨਵੀਂ ਬਸੰਤ ਰੁਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ (ਹੈ) । ਬਹਾਰ ਆਈ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਆਇਆ ਤੇ (ਇਸ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਦਿਲ ਨੂੰ) ਸਾਂਤੀ ਆ ਗਈ (ਹੈ) ।

ਦਰੁਨਿ ਮਰਦਮਕਿ ਚਸ਼ਮ, ਜਿ ਬਸਕਿ: ਜਲਵਾ-ਗਰ ਅਸੂ ।

ਬਹਰ ਤਰਫ਼ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦ, ਰੂਏ ਯਾਰ ਆਮਦ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਰੁਨ—ਅੰਦਰ, ਵਿਚ । ਮਰਦਮਕਿ ਚਸ਼ਮ—ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ । ਜਿ ਬਸਕਿ:—ਜਦ ਤੋਂ । ਜਲਵਾ-ਗਰ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮਾਨ । ਅਸੂ—ਹੈ । ਬਹਰ ਤਰਫ਼—ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ । ਰੂਏ ਯਾਰ—ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਚਿਹਰਾ (ਦੀਦਾਰ) ।

ਅਰਥ : ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਵਿਚ ਜਦ ਤੋਂ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੋਂ) ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ (ਓਧਰ) ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਚਿਹਰਾ (ਦੀਦਾਰ) ਨਜ਼ਰੀ ਆਇਆ (ਹੈ) ।

ਬਹਰ ਤਰਫ਼ ਕਿ ਰਵੀ, ਦੀਦਹ ਮੇ ਰਵਦ, ਚਿਹ ਕੁਨਮ ?

ਦਰੀਂ ਮੁਕੱਦਮਾ, ਮਾ ਰਾ, ਚਿ: ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਆਮਦ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਹਰ ਤਰਫ਼—ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ । ਰਵੀ—ਤੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ । ਦੀਦਹ ਮੇ ਰਵਦ—ਅੱਖ (ਨਜ਼ਰ) ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਚਿਹ ਕੁਨਮ—ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਦਰ ਈ—ਇਸ ਵਿਚ । ਮੁਕੱਦਮਾ—ਝਗੜਾ । ਮਾ ਰਾ—ਮੈਨੂੰ । ਚਿ:—ਕੀ ? ਇਖ਼ਤਿਆਰ—ਵਸ ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਤੂੰ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ, (ਮੇਰੀ) ਅੱਖ (ਨਜ਼ਰ ਵੀ ਮਗਰ) ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਇਸ (ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ) ਝਗੜੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਕੀ ਵਸ ? ਭਾਵ, ਮੇਰੇ ਵਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ।

ਖ਼ਬਰ ਦਿਹੰਦ ਬ-ਯਾਰਾਨਿ ਮੁਦੱਈ, ਕਿ ਇਮ-ਸ਼ਬ ।

ਅਨਲਹੱਕ ਜ਼ਦਹ ਮਨਸੂਰ, ਸੂਏ ਦਾਰ ਆਮਦ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖ਼ਬਰ ਦਿਹੰਦ—ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਦੇਣ । ਬ-ਯਾਰਾਨਿ—ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ । ਮੁਦੱਈ—ਆਸਵੰਦ । ਇਮ-ਸ਼ਬ—ਅੱਜ ਰਾਤ । ਅਨਲਹੱਕ—ਮੈਂ ਹੀ ਰੱਬ ਹਾਂ । ਜ਼ਦਹ—ਮਾਰਿਆ, ਮਾਰ ਕੇ । ਦਾਰ—ਸੁਲੀ ।

ਅਰਥ : ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਕਰ ਦਿਓ ਕਿ ਅੱਜ ਰਾਤੀਂ (ਅਸੀਂ) ਆਸਵੰਦ ਹਾਂ (ਭਾਵ, ਅੱਜ ਸਾਡੀ ਵਾਰੀ ਹੈ) । ਮਨਸੂਰ 'ਅਨਲਹੱਕ' ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰਦਾ ਸੁਲੀ ਵਲ ਆਇਆ (ਭਾਵ, ਸੁਲੀ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ) ।

**ਖਬਰ ਦਿਹੰਦ ਬ-ਗੁਲਹਾ ਕਿ: ਬਗੁਫਤੰਦ ਹਮਾ ।
ਅਜੀਂ ਨਵੇਦ ਕਿ ਅੰ ਬੁਲਬੁਲਿ ਹਜ਼ਾਰ ਆਮਦ ॥੫॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ—ਨੂੰ। ਗੁਲਹਾ—ਗੁਲ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ, ਫੁੱਲ। ਬਗੁਫਤੰਦ—ਖਿੜ ਜਾਣ। ਹਮਾ—ਸਾਰੇ। ਅਜੀਂ—ਇਸ ਤੋਂ। ਨਵੇਦ—ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ। ਹਜ਼ਾਰ—ਹਜ਼ਾਰ ਬੋਲੀਆਂ ਵਾਲੀ, ਮਿੱਠ-ਬੋਲੀ।

ਅਰਥ : ਫੁੱਲਾਂ (ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾਂ) ਨੂੰ ਖਬਰ ਕਰ ਦਿਓ ਕਿ ਸਾਰੇ ਖਿੜ ਜਾਣ, ਇਸ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਨਾਲ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾਸਤਾਂ, ਮਿੱਠੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੀ, ਬੁਲਬੁਲ (ਮਿੱਠ-ਬੋਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਆਈ (ਹੈ)।

**ਖੁਦਾ ਬ-ਮਾਂਦ ਜ਼ਿ ਗੈਰਤ ਜੁਦਾਅ ਵ ਮਨ ਹੈਰਾਂਅ ।
ਹਦੀਸਿ ਸ਼ੌਕਿ ਤੋਂ ਅਜ਼ ਬਸਕਿ: ਬੇਸੁਮਾਰ ਆਮਦ ॥੬॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਮਾਂਦ—ਰਿਹਾ। ਜੁਦਾ—ਦੂਰ, ਵਖਰਾ। ਗੈਰਤ—ਓਪਰੇ ਹੋਣਾ, ਨਾਵਾਕਿਫ ਹੋਣਾ, ਅਨਜਾਣ ਹੋਣਾ। ਹਦੀਸਿ—ਵਾਰਤਾ, ਕਹਾਣੀ। ਬੇਸੁਮਾਰ—ਬੇਹਦ, ਬੇਅੰਤ। ਆਮਦ—ਆਇਆ।

ਅਰਥ : ਅਨਜਾਣ-ਪੁਣੇ (ਅਵਿਦਿਆ, ਦੁਬਿਧਾ) ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਮੈਥੋਂ ਦੂਰ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਭਟਕਣਾ (ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਿਚ ਗੁਸਿਆ ਰਿਹਾ)। (ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਮੇਰਾ ਸੁਭਾਗ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਨੂੰ (ਹੋ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਤੇਰੀ) ਪ੍ਰੇਮ-ਕਥਾ ਨਾਲ ਬੇਹਦ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

**ਖਿਆਲਿ ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫਿ ਤੋਂ ਮੇ-ਕੁਨਦ 'ਗੋਇਆ' ।
ਅਜੀਂ ਸਬੱਬ ਕਿ: ਦਿਲ ਅਜ਼ ਸ਼ੌਕਿ, ਬੇਕੁਰਾਰ ਆਮਦ ॥੭॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖਿਆਲ—ਧਿਆਨ। ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫਿ ਤੋਂ—ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ ਦਾ ਕੁੰਡਲ (ਘੇਰਾ)। ਮੇ ਕੁਨਦ—ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਬੱਬ—ਕਾਰਨ। ਸ਼ੌਕਿ—ਚਾਅ। ਬੇਕੁਰਾਰ—ਬੇਚੈਨ। ਆਮਦ—ਆਇਆ, ਹੋ ਉਠਿਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : 'ਗੋਇਆ' (ਨੰਦ ਲਾਲ) ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ (ਕੇਸਾਂ) ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੁ (ਉਸ ਦਾ) (ਦਿਲ) ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਉਠਿਆ ਹੈ [ਭਾਵ, ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਖਿਚ ਕਾਰਨ ਬੇਚੈਨ ਹੋਏ ਗੋਇਆ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਦੇ ਖਿਆਲ (ਦਰਸ਼ਨਾਂ) ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ]।

ਵਿਆਖਿਆ

ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੀ ਚਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਰੁੱਤਾਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੁਰਤ ਦੇ ਲਹਾ ਚੜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਕ ਤੇ ਮਾਨਸਕ ਅਵਸਥਾ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਇਉਂ ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ :

ਕਬਹੂ ਜੀਅਤਾ ਉਭਿ ਚੜਤੁ ਹੈ, ਕਬਹੂ ਜਾਇ ਪਇਆਲੇ ॥
ਲੋਤੀ ਜੀਅਤਾ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹਤੁ ਹੈ, ਚਾਰੇ ਕੁੰਡਾ ਭਾਲੇ ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੮੭੬)

ਤੇ ਜਦ ਦਿਲ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਮਿਲਾਪ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ, ਨਿਗਾਹ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਈ, ਜੀਅਤਾ ਥਿਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਮਾਨੋਂ ਇਸ ਉਤੇ ਬਹਾਰ ਆ ਗਈ, ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਮਹਿਕ ਉੱਠੀ। ਜੀਵਨ ਇਕ-ਦਮ ਸੁਆਦਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਫੇਰ, ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਵਿਚ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ, ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਹੀ ਜਲਵਾ ਦਿਸ ਆਇਆ। ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗ, ਸੁਲੀ ਤੇ ਸੇਜ ਦੇ ਭੇਦ-ਭਾਉ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ 'ਦੁਖ ਨਾਹੀ ਸਭੁ ਸੁਖੁ ਹੀ ਹੈ ਰੇ...' ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਸਦ-ਬਹਾਰ ਛਾ ਗਈ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੁਲਬੁਲ ਦੇ ਨਗਮਿਆਂ ਨਾਲ ਚਮਨ ਦੇ ਫੁੱਲ ਖਿੜਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਲਈ, ਪੰਜਵੇਂ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫੁੱਲਾਂ (ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ) ਨੂੰ ਖਬਰ ਦੇ ਦਿਉ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਇਸ ਭਾਗ-ਭਰੀ ਸੋਅ ਨਾਲ ਖਿੜ ਜਾਣ ਕਿ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣ ਤੇ ਹਿਜਰ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹਜ਼ਾਰ ਦਾਸਤਾਨ ਬੁਲਬੁਲ ਆ ਗਈ ਹੈ; ਭਾਵ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ, ਏਥੇ ਸ਼ੇਕਾਵਾਦੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਖੇੜਾ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਆਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਡੱਡੂ ਦੇ ਸੰਘ ਪਾੜ ਪਾੜ ਕੇ ਟਾਉਣ ਤੇ ਇੱਲਾਂ ਕਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਉਣ ਨਾਲ ਫੁੱਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖਿੜਦੇ। ਉੱਤਰ ਹੈ ਕਿ ਗੱਲ ਸ਼ੋਰ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਕਿਸ ਲਈ ਕਿਤਨਾ ਸੋਜ, ਤੜਪ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਰੱਖ ਕੇ ਤ੍ਰਾਨਾ ਛੇੜਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਫੁੱਲ ਬੁਲਬੁਲ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸੀਨਾ ਚਾਕ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੁਲਬੁਲ ਵੀ ਤਾਂ ਉਸੇ ਦੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਚ ਸੋਜ ਭਰੇ ਨਗਮੇ ਅਲਾਪਦੀ ਹੈ। ਬਾਗ ਵਿਚ ਪੱਤ-ਝੜ ਦਾ ਸਦਮਾ ਵੀ ਬੁਲਬੁਲ ਤੋਂ ਵਧ ਕਿਸ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਖੇੜੇ ਤੇ ਬਹਾਰ ਚਲੀ ਜਾਣ ਉਤੇ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਟਹਿਣੀ ਟਹਿਣੀ ਬੈਠ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਕੀਰਨੇ ਪਾਉਂਦੀ ਤੇ ਨੀਰ-ਵਹਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ

ਕਾਟੋ ਸੇ ਪੁਛੀਏ ਨਾ ਕਿਸੀ ਗੁਲ ਸੇ ਪੁਛੀਏ।

ਸਦਮਾ ਚਮਨ ਕੇ ਲੁਟਨੇ ਕਾ, ਬੁਲਬੁਲ ਸੇ ਪੁਛੀਏ।

ਤਥਾ ਬੁਲਬੁਲ ਕੋ ਹੀ ਮਾਲੂਮ ਹੈ: ਅੰਦਾਜ਼ ਚਮਨ ਕੇ।

ਕਿਆ ਆਲਮਿ ਗੁਲਬਨ ਕੀ ਸਬਰ, 'ਜ਼ਾਰੋ' 'ਜ਼ਗਨ ਕੋ।

ਬੁਲਬੁਲ ਤੇ ਫੁੱਲ ਦੀ ਇਹ ਦੁਵੱਲੀ ਖਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿਖ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਿਲਾਪ ਤੋਂ ਵਧ ਹੋਰ ਕਿਥੇ ਘੱਟਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਏਸੇ ਖਿੱਚ ਨੂੰ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਗਜਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਿਰਾਲੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਬਿਆਨਣ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਤਬੀਬ! ਆਸ਼ਕਿ ਬੇਦਰਦ ਰਾ, ਦਵਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ।
 ਤੁਰਾ ਕਿ: ਪਾਏ ਬਵੱਦ ਲੰਗ, ਰਹਨੁਮਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੧॥

ਜਮਾਲਿ ਓ ਹਮਾ ਜਾ, ਬੇ-ਹਜਾਬ ਜਲਵਾਗਰ ਅਸੂ।
 ਕਿ ਤੂ ਦਰ ਹਜਾਬਿ ਖੁਦੀ, ਯਾਰਿ ਮਹਲਕਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ? ੨॥

ਤੁਰਾ ਕਿ ਨੇਸੂ ਬਯਕ ਗੂਨਹ ਖਾਤਰਿ ਮਜਮੂਅ।
 ਮਕਾਮਿ ਐਮਨੋ ਖੁਸ਼, ਗੋਸ਼ਾ-ਇ ਫਜ਼ਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੩॥

ਬਗ਼ੈਰ ਬਦਰਕਾ-ਇ ਇਸ਼ਕ, ਕੈ ਰਸੀ ਬਾ ਦੋਸੂ ?
 ਬਗ਼ੈਰ ਜਜ਼ਬਾ-ਓ ਸ਼ੌਕਿ-ਤੋ, ਰਹਨੁਮਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੪॥

ਚੂੰ ਸੁਰਮਾ-ਇ ਦੀਦਹ ਕੁਨੀ, ਖਾਕਿ ਮੁਰਸ਼ਦ, ਐ 'ਗੋਇਆ'।
 ਜਮਾਲਿ ਹੱਕ ਨਿਗਰੀ, ਬਾ ਤੋ ਤੂਤੀਆ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਪੱਥਰ-ਚਿਤ ਆਸ਼ਕ ਦੇ ਤਾਈਂ, ਲੱਗੇ ਨ ਮੂਲ ਦਵਾਈ।
ਪੈਰੋਂ ਲੰਛਾ ਹੋਵੇਂ ਜੇ ਤੂੰ, ਰਹਬਰ ਪੇਸ਼ ਨ ਜਾਈ, ਹੂ।
੨. ਬਿਨਾਂ ਪੜਦਿਓਂ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰੇ, ਮਾਹੀ-ਮੁੱਖ ਪਿਆਰਾ।
ਪਰ ਤੂੰ ਹਉਮੈ ਓਹਲੇ ਲੁੱਕਿਆ, ਚੰਦ-ਮੁੱਖ ਕਰੇ ਕੀ ਚਾਰਾ, ਹੂ।
੩. ਦਿਲ ਤੇਰਾ ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਉੱਤੇ, ਟਿਕਣਾ ਜਦੋਂ ਨ ਜਾਣੇ।
ਚੈਨ ਪੁਚਾਵਣ ਤੈਨੂੰ ਕੀਕਣ, ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਂਤ ਟਿਕਾਣੇ, ਹੂ।
੪. ਬਿਨ ਮੁਰਸ਼ਦ ਤੂੰ ਪਾਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ, ਪਹੁੰਚੇਂ ਕੀਕਣ ਯਾਰਾ।
ਤੇਰੇ ਸ਼ੌਕ ਦੇ ਬਾਝੋਂ ਉਸ ਦਾ, ਚੱਲੇ ਨ ਕੋਈ ਚਾਰਾ, ਹੂ।
੫. ਪੂੜ ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੀ 'ਗੋਇਆ', ਜਿ ਹੋਵੇ, ਸੁਰਮਾ ਤੇਰਾ।
ਬਿਨਾਂ ਮਮੀਰੇ ਦੇਖ ਸਕੇਂਗਾ, ਹਰ ਥਾਂ, ਹਰਿ ਦਾ ਚਿਹਰਾ, ਹੂ।

ਤਬੀਬ ! ਆਸ਼ਕਿ ਬੇਦਰਦ ਰਾ, ਦਵਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ।

ਤੁਰਾ ਕਿ: ਪਾਏ ਬਵੱਦ ਲੰਗ, ਰਹਨੁਮਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤਬੀਬ—ਵੈਦ। ਆਸ਼ਕਿ ਬੇਦਰਦ—ਕਠੋਰ-ਚਿਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ। ਚਿਹ ਕੁਨੱਦ—ਕੀ ਕਰੇ ? ਤੁਰਾ—ਤੈਨੂੰ। ਪਾ—ਪੈਰ। ਬਵੱਦ—ਹੋਵੇ। ਲੰਗ—ਲੰਗੜਾ। ਰਹਨੁਮਾ—ਰਹਬਰ, ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਵੈਦ, ਕਠੋਰ-ਚਿਤ ਆਸ਼ਕ ਨੂੰ ਦਵਾਈ ਕੀ ਕਰੇ (ਭਾਵ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ)। ਤੈਨੂੰ, ਜੇ ਤੇਰੇ ਪੈਰ ਲੰਗੜੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਰਹਬਰ ਕੀ ਕਰੇ।

ਜਮਾਲਿ ਓ ਹਮਾ ਜਾ, ਬੇ-ਹਜਾਬ ਜਲਵਾਗਰ ਅਸੁ ।

ਕਿ ਤੂ ਦਰ ਹਜਾਬਿ ਖੁਦੀ, ਯਾਰਿ ਮਹਲਕਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਮਾਲ—ਰੂਪ। ਓ—ਉਸ ਦਾ। ਹਮਾ ਜਾ—ਸਾਰੇ ਥਾਈਂ। ਬੇ—ਬਿਨਾਂ। ਜਾਬ—ਪਰਦਾ। ਜਲਵਾਗਰ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ। ਖੁਦੀ—ਹੰਕਾਰ, ਹਉਮੈ। ਮਹਲਕਾ—ਮਹ+ਲਕਾ—ਚੰਦਰ-ਮੁਖੀ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦਾ (ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਰੂਪ ਸਾਰੇ ਥਾਈਂ ਬਿਨਾਂ ਪਰਦੇ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ। ਤੂੰ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਪੜਦੇ ਵਿਚ ਹੈਂ, ਚੰਦ ਵਰਗੇ ਮੁਖੜੇ ਵਾਲਾ ਮਿੱਤਰ ਕੀ ਕਰੇ। (ਭਾਵ, ਤੂੰ ਹਉਮੈ ਦੇ ਪੜਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਵਾਂਵਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈਂ)।

ਤੁਰਾ ਕਿ ਨੇਸੁ ਬਯਕ ਗੂਨਹ ਖਾਤਰਿ ਮਜਮੂਅ ।

ਮਕਾਮਿ ਐਮਨੋ ਖੁਸ਼, ਗੋਸ਼ਾ-ਇ ਫਜ਼ਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤੁਰਾ—ਤੈਨੂੰ। ਬ—ਨਾਲ, ਸਾਬ। ਯਕ—ਇਕ। ਗੂਨਹ—ਰੰਗ। ਖਾਤਰ—ਦਿਲ। ਮਜਮੂਅ—ਇਕੱਠਾ। ਮਕਾਮਿ ਐਮਨੋ ਖੁਸ਼—ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਅਮਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ। ਗੋਸ਼ਾ—ਕੋਨਾ, ਨੁੱਕਰ। ਫਜ਼ਾ—ਵਾਤਾਵਰਨ।

ਅਰਥ : ਤੈਨੂੰ ਕਿ, ਜਿਸ ਦਾ ਦਿਲ ਇਕ-ਰੰਗੀ ਹੋ ਕੇ (ਇਕ ਨੁਕਤੇ ਉੱਤੇ) ਇਕੱਠਾ (ਇਕਾਗਰ) ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਅਮਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਅਤੇ (ਚੰਗੇ) ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ (ਕੋਨੇ) ਕੀ ਕਰਨ, (ਭਾਵ, ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ)। ਸਮੁੱਚਾ ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਅੰਦਰੋਂ ਅਨੰਦ ਦੇ ਸੋਮੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਇਹ ਬਾਹਰਲੇ ਸਾਧਨ ਅਨੰਦ ਦੇ ਜਾਮਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ)।

ਬਗ਼ੈਰ ਬਦਰਕਾ-ਇ ਇਸ਼ਕ, ਕੈ ਰਸੀ ਬਾ ਦੋਸੁ ?

ਬਗ਼ੈਰ ਜਜ਼ਬਾ-ਓ ਸ਼ੌਕਿ-ਤੋ, ਰਹਨੁਮਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਦਰਕਾ-ਇ ਇਸ਼ਕ—ਇਸ਼ਕ (ਪ੍ਰੇਮ) ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ। ਕੈ—ਕੌਣ। ਰਸੀ—ਪਹੁੰਚੇਗਾ। ਬਾ ਦੋਸੁ—ਮਿੱਤਰ ਕੌਲ।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰੇਮ (ਦੇ ਮਾਰਗ) ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਿੱਤਰ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਪਾਸ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚੇਗਾ ? ਪਰੰਤੂ ਤੇਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਸ਼ੌਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਕਾਮਲ) ਆਗੂ ਵੀ ਕੀ ਕਰੇਗਾ ? (ਸਿਖ ਅੰਦਰ ਦਿਲੀ ਚਾਹ, ਸ਼ਰਧਾ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਹੀ ਉਹ ਕਾਮਲ ਗੁਰੂ ਦੀ

ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੰਜਲ ਉਤੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ)।

ਚੂੰ ਸੁਰਮਾ-ਇ ਦੀਦਹ ਕੁਨੀ, ਖਾਕਿ ਮੁਰਬਦ, ਐ 'ਗੋਇਆ'।
ਜਮਾਲਿ ਹੱਕ ਨਿਗਰੀ, ਬਾ ਤੋ ਤੂਤੀਆ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ? ਪ॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਦੀਦ—ਅੱਖ। ਕੁਨੀ—ਤੂੰ ਕਰੇਂ। ਖਾਕਿ ਮੁਰਬਦ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ। ਜਮਾਲਿ ਹੱਕ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਮਾਲ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਨਿਗਰੀ—ਤੂੰ ਵੇਖੋਂ। ਬਾ—ਨਾਲ। ਤੂਤੀਆ—ਮਮੀਰਾ।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਨੂੰ ਅੱਖ ਦਾ ਸੁਰਮਾ ਬਣਾਵੇ, (ਤਾਂ) ਤੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਖੇਂਗਾ, (ਤੈਨੂੰ ਮਮੀਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛਲੀ ਗੁਜਲ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਿਗਰੀ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਆਮਦ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਡੁੱਘਾ ਸੁਖ ਤੇ ਅਰਾਮ ਆ ਵੱਸਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਗੁਜਲ ਵਿਚ ਏਸ ਨੁਕਤੇ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੁਜਾਨ ਵੈਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਵਾ (ਉਪਦੇਸ਼) ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਕਾਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬੀਮਾਰ (ਜਗਿਆਸੂ) ਦਵਾ ਲਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਪੱਥ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ

ਕਬੀਰ, ਸਾਚਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਿਆ ਕਰੈ, ਜਉ ਸਿਖਾ ਮਹਿ ਚੁਕ ॥੧੫੮॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੭੨)

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਨਮੁਖ ਸਿਖ ਨੂੰ 'ਕੋਟ ਕਦਮ' ਅਗੋਂ ਹੋ ਕੇ ਪਿਆਰ-ਗਲਵਕੜੀ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ 'ਭਾਣੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ', ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਪੈਂਡ (ਪੈਰ, ਕਦਮ) ਗੁਰਦੇਵ ਵਲ ਪੁੱਟੇ। ਲਿਖਦੇ ਹਨ

ਚਰਨ ਬਰਨ ਗੁਰ ਏਕ ਪੈਂਡਾ ਜਾਇ ਚਲ, ਸਤਿਗੁਰ ਕੋਟਿ ਪੈਂਡਾ ਆਗੈ ਹੋਇ ਲੇਤ ਹੈ ॥

ਏਸੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਇੱਕ ਪਿੰਗਲੇ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਕੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੰਜਲ ਦਾ ਥਹੁ-ਪਤਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਆਗੂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਉਤੇ ਵੀ, ਪਿੰਗਲਾ ਆਪਣੀ ਮੰਜਲ ਉਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪੁਜੇਗਾ ? ਏਸੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਫੇਰ ਸ਼ੇਅਰ ਨੰ: ੪ ਵਿਚ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਮਾਰਗ ਦੇ ਆਗੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ 'ਮਿੱਤਰ' ਪਾਸ ਪੁੱਜਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਪਰੰਤੂ, ਅਜਿਹਾ ਕਾਮਲ ਆਗੂ ਵੀ ਕੀ ਕਰੇਗਾ, ਜੇ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ੌਕ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਅਹਿਮ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ

ਸਤਿਗੁਰ ਨੋ ਸਭੁ ਕੋ ਵੇਖਦਾ, ਜੇਤਾ ਜਗਤੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥

ਭਿਠੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਵਈ, ਜਿਥਰੁ ਸਥਾਇ ਨ ਕਰੇ ਵੀਚਾਰੁ ।

(ਵਾਰ ਵਡਹੰਸ, ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੫੯੪)

ਜੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਤੇ ਮੁੱਢੋਂ ਖੋਟੀ ਖਸਲਤ ਦੇ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਲੇ ਦਿਲ, ਥਾਲੇ

ਕਾਂ ਵਾਂਗ, ਚੰਗੀ ਸੁਹਬਤ ਨਾਲ, ਕਦੀ ਉਜਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਕ ਕਵੀ ਨੇ ਕਿਤਨਾ ਸੁੰਦਰ ਕਿਹਾ ਹੈ :

‘ਸੁਹਬਤਿ ਅਹਿਲਿ ਸਫਾ ਸੇ, ਤੀਰਾ ਦਿਲ ਕਥ ਸਾਫ ਹੋ।
ਫੇਰ ਸੇ ਆਲੁਦਹ ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ ਆਹਨ, ਆਬ ਮੇ।’

(ਭਾਵ—ਨੇਕ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਕਾਲੇ ਦਿਲ (ਤੇਲੀ ਦੀ ਖੰਨਲੀ ਸਮਾਨ) ਕਦੇ ਪਾਕ ਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਹਰ ਸ਼ੈ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਸਾਫ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਲੋਹਾ ਇਸ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜੰਗਾਲ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਵਿਵਹਾਰ, ਤਾੜੀ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਵਜਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਵੱਲੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ‘ਗੋਇਆ’ ਜੀ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ

ਆਬੁਫਤਾ-ਇ ਆਨੇਮ, ਕਿ ਆਬੁਫਤਾ-ਇ ਮਾਸਤ।
ਮਾ ਬਾਹ ਨ ਦਾਨੇਮ, ਗਦਾ ਰਾ ਨ ਬਨਾਸੇਮ।

ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਡਾ ਮਤਵਾਲਾ ਹੈ। (ਆਪਣੀ ਮਜਲਸ, ਸੰਗਤ ਵਿਚ) ਅਸੀਂ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਾਣਾ ਲਖਦੇ ਹਾਂ, ਨਾ ਰੰਕ। ਪਰਮ ਪ੍ਰੀਤ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸਭ ਪਰਸਪਰ ਸਮਾਨ ਖਿੱਚ ਤੇ ਪਦਵੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ-ਤਰਫ਼ਾ ਟਰੈਫਿਕ ਨਹੀਂ :

ਮੁਹੱਬਤ ਕਾ ਤਬ ਮਜ਼ਾ ਹੈ, ਵੁਹ ਭੀ ਹੋਂ ਬੇ-ਕਰਾਰ।
ਦੋਨੋਂ ਤਰਫ਼ ਹੋ ਆਗ, ਬਾਬਰ ਲਗੀ ਹੁਈ।

ਸੋ, ਗੱਲ ਕੇਵਲ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣ ਲੈਣ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਵਜੋਂ ਮੰਨਣ ਤੇ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਨਿਮਨ ਲਿਖਤ ਕਥਿਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਬੜੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ

ਪੁਛਤ ਪੱਥਕਿ, ਤਿਹ ਮਾਰਗ ਨ ਧਾਰੈ ਪਗਿ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੈ ਦੇਸ ਕੈਸੇ ਬਾਤਨ ਸੈ ਜਾਈਐ।
ਪੁਛਤ ਹੈ ਵੈਦ, ਖਾਤ ਅੱਖਧਿ ਨ ਸੰਜਮ ਸੈ, ਕੈਸੇ ਮਿਟੇ ਰੋਗ, ਸੁਖ ਸਹਜ ਸਮਾਈਐ।
ਪੁਛਤ ਸੁਹਾਗਨਿ, ਕਰਮ ਹੈ ਦੁਹਾਗਨਿ ਕੈ, ਰਿਦੈ ਬਿਭਚਾਰ, ਕਤ ਸਿਹਜਾ ਬੁਲਾਈਐ।
ਗਾਇ, ਸੁਨੈ, ਆਖੈ ਮੀਚੈ, ਪਾਈਐ ਨ ਪਰਮ ਪਦ,
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਗਹਿ, ਜੋ ਲੋ ਨ ਕਮਾਈਐ।੪੩੯।

ਸੋ, ਜਦ ਪਰਮ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ, ਖੁਦੀ ਦਾ ਪਰਦਾ ਹਟਾ ਕੇ, ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਦੇ ਸੁਰਮੇ ਨੂੰ, ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਦੀਆਂ ਸਲਾਈਆਂ ਨਾਲ, ਨੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਹੂਰ ਦਿੱਸ ਆਇਆ। ਫੇਰ, ਕੀ ਵਸੋਂ ਤੇ ਕੀ ਉਜਾੜ ਸਭ ਸੁਖਦਾਈ ਪ੍ਰੀਤ ਹੋਏ। ਖੋਟੀ ਮਤ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਤੇ ਉੱਜਲ ਬੁੱਧ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ, ਤੇ ਅੰਦਰਲੇ ਨੇ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੁਨ ਝੂਮ ਝੂਮ ਕੇ ਗਾਇਨ ਕੀਤੀ

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਭੁਧਿ ਹਰਿ ਲਈ ਮੇਰੀ, ਭੁਧਿ ਬਦਲੀ ਸਿਧਿ ਪਾਈ॥

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੩੩੯)

੧. ਸੰਗਤ। ੨. ਨੇਕ ਲੋਕ। ੩. ਕਾਲੇ, ਚੋਟੇ। ੪. ਲੋਹਾ। ੫. ਪਾਣੀ।

ਸਬਾਅ, ਚੁੰ ਹਲਕਾ-ਹਾਏ ਜੁਲਫਿ ਉ ਰਾ, ਸ਼ਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ।
ਅਜਬ ਜੰਜੀਰ, ਅਜ ਬਹਰਿ ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ, ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੧॥

ਨ-ਦਾਨਿਸਤਮ ਮਨ, ਅਜ ਰੋਜ਼ਿ ਅਜਲ, ਈ ਨਕਸ਼ਿ ਆਦਮ ਰਾ।
ਕਿ ਨੱਕਾਸ਼ ਅਜ ਬਰਾਏ ਮਾਂਦਨਿ ਖੁਦ, ਖਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੨॥

ਦਿਲਿ ਆਸ਼ਕ, ਬ-ਅੰਦਕ ਫੁਰਸਤੇ, ਮਾਸ਼ੁਕ ਮੇ ਗਰਦਦ।
ਸਰਾ ਪਾ ਜਾਂ ਸ਼ਵਦ, ਹਰ ਕਸ, ਕਿ ਬਾ ਜਾਨਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੩॥

ਬਰਾਏ ਗਿਰਦਾ-ਇ ਨਾਂ, ਗਿਰਦ ਹਰ ਦੂਨਾ ਚਿ: ਮੇ ਗਰਦੀ।
ਤਮਾਅ ਦੀਦੀ ਕਿ: ਆਦਮ ਚਾ, ਅਸੀਰਿ ਦਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੪॥

ਮਗੋ ਅਜ ਹਾਲਿ ਲੈਲਾ, ਬਾ-ਦਿਲਿ ਸ਼ੋਰੀਦਾ-ਇ 'ਗੋਇਆ'।
ਕਿ ਸ਼ਰਹਿ ਕਿੱਸਾ-ਇ ਮਜਨੂੰ, ਮਰਾ ਦੀਵਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਪੌਣ ਸੁਬਹ ਦੀ ਜਦੋਂ ਸੰਵਾਰੇ, ਕੁੰਡਲ ਜੁਲਫਾਂ ਸੰਦਾ।
ਦਿਲ-ਦੀਵਾਨੇ ਲਈ ਉਹ ਮਾਨੋਂ, ਘੜੇ ਅਨੋਖਾ ਫੰਦਾ, ਹੂ।
੨. ਏਸ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ, ਕਦੇ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।
ਚਿਤਰ-ਹਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖਾਤਰ, ਮੰਦਰ ਖੂਬ ਬਣਾਇਆ, ਹੂ।
੩. ਆਸ਼ਕ ਦਾ ਦਿਲ, ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਰੂਪ ਵਟਾਂਦਾ।
ਸਿਰ ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰੀਤਮ ਥੀਂਦਾ, ਪ੍ਰੇਮ-ਪੰਥ ਜੋ ਜਾਂਦਾ, ਹੂ।
੪. ਟੁਕੜੇ ਖਾਤਰ ਜਣੇ ਖਣੇ ਦੇ, ਛੱਡ ਦੇ ਚੱਕਰ ਲਾਣੇ।
ਆਦਮ ਲੋਭੀ ਕੈਦ ਸੀ ਕੀਤਾ, ਜੰਨਤ ਦੇ ਇਕ ਦਾਣੇ, ਹੂ।
੫. ਲੈਲਾ ਦੀ ਗੱਲ ਮਤ ਕੋਈ ਛੇੜੇ, ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ 'ਗੋਇਆ'।
ਮਜਨੂੰ ਦੀ ਗੱਲ ਪਹਿਲੇ ਸੁਣ ਕੇ, ਉਹ ਹੈ ਪਾਗਲ ਹੋਇਆ, ਹੂ।

ਸਬਾਅ, ਚੂੰ ਹਲਕਾ-ਹਾਏ ਜੁਲਫਿ ਉ ਰਾ, ਸ਼ਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ।
ਅਜਬ ਜੰਜੀਰ, ਅਜ ਬਹਰਿ ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ, ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਬਾਅ—ਪ੍ਰਭਾਤ (ਸਵੇਰ) ਦੀ ਹਵਾ। ਹਲਕਾ-ਹਾ—ਘੇਰੇ, ਕੁੰਡਲ। ਸ਼ਾਨ—ਕੰਘੀ। ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ—ਬਣਾਂਦੀ ਹੈ (ਕਰਦੀ ਹੈ)। ਅਜਬ—ਅਨੋਖੀ। ਜੰਜੀਰ—ਸੰਗਲ, ਫੰਦਾ। ਅਜ ਬਹਰਿ ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ—ਦੀਵਾਨੇ ਦਿਲ ਦੇ ਵਾਸਤੇ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਪ੍ਰਭਾਤ ਦੀ ਪੌਣ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੀ ਜੁਲਫ ਦੇ ਕੁੰਡਲਾਂ ਨੂੰ ਕੰਘੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, (ਤਾਂ) ਦੀਵਾਨੇ ਦਿਲ ਵਾਸਤੇ (ਇਕ) ਅਨੋਖੀ ਜੰਜੀਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਨ-ਦਾਨਿਸਤਮ ਮਨ, ਅਜ ਰੋਜ਼ਿ ਅਜਲ, ਈਂ ਨਕਸ਼ਿ ਆਦਮ ਰਾ।
ਕਿ ਨੱਕਾਸ਼ ਅਜ ਬਰਾਏ ਮਾਂਦਨਿ ਖੁਦ, ਖ਼ਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨ-ਦਾਨਿਸਤਮ—ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਮੈਂ। ਅਜ—ਤੋਂ। ਰੋਜ਼ਿ ਅਜਲ—ਅਨਾਦੀ ਕਾਲ। ਨਕਸ਼ਿ ਆਦਮ—ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਨੱਕਸ਼ (ਪੁਤਲਾ)। ਨਕਾਸ਼—ਚਿੱਤਰਾ, ਚਿੱਤਰਕਾਰ। ਬਰਾਏ—ਵਾਸਤੇ, ਲਈ। ਮਾਂਦਨ—ਰਹਿਣਾ। ਖੁਦ—ਆਪਣੇ। ਖ਼ਾਨਾ—ਘਰ। ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ—ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਅਨਾਦੀ ਕਾਲ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਇਸ ਚਿੱਤਰ (ਪੁਤਲੀ) ਨੂੰ ਚਿੱਤਰੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਲਈ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਦਿਲਿ ਆਸ਼ਕ, ਬ-ਅੰਦਕ ਫੁਰਸਤੇ, ਮਾਸੂਕ ਮੇ ਗਰਦਦ।
ਸਰਾ ਪਾ ਜਾਂ ਸ਼ਵਦ, ਹਰ ਕਸ, ਕਿ ਬਾ ਜਾਨਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਿਲਿ ਆਸ਼ਕ—ਆਸ਼ਕ ਦਾ ਦਿਲ। ਬ-ਅੰਦਕ—ਬੌੜਾ ਜਿਹਾ। ਫੁਰਸਤ—ਵਿਹਲ ਦਾ ਸਮਾਂ। ਮੇ ਗਰਦਦ—ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਾ ਪਾ—ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕ। ਜਾਂ—ਪ੍ਰੀਤਮ, ਪਿਆਰਾ। ਸ਼ਵਦ—ਹੋਵੇ, ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕਸ—ਹਰ ਕੋਈ। ਬਾ—ਨਾਲ। ਜਾਨਾਨਾ—ਪਿਆਰਾ, ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮਿੱਤਰ।

ਅਰਥ : ਆਸ਼ਕ ਦਾ ਦਿਲ ਬੌੜੇ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਮਾਸੂਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਪ੍ਰੇਮੀ) ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਕ ਪ੍ਰੀਤਮ (ਦਾ ਰੂਪ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਉਹ) ਹਰ ਕੋਈ ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ (ਪ੍ਰੇਮ) ਬਣਾਂਦਾ (ਕਰਦਾ) ਹੈ।

ਬਰਾਏ ਗਿਰਦਾ-ਇ ਨਾਂ, ਗਿਰਦ ਹਰ ਦੁਨਾ ਚਿ: ਮੇ ਗਰਦੀ।
ਤਮਾਅ ਦੀਦੀ ਕਿ: ਆਦਮ ਚਾ, ਅਸੀਰਿ ਦਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਰਾਏ ਵਾਸਤੇ। ਗਿਰਦਾ ਇ ਨਾਂ ਨਾਨ (ਰੱਟੀ) ਦੀ ਗਲਾਈ, ਭਾਵ, ਟੁਕੜਾ। ਗਿਰਦ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ। ਹਰ ਹਰੇਕ। ਦੁਨਾ ਕਮੀਨਾ। ਚਿਹ ਕੀ (ਕਿਉਂ)। ਮੇ ਗਰਦੀ ਤੂੰ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ। ਤਮਾਅ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਲੱਭ। ਦੀਦੀ ਤੂੰ ਵੇਖਿਆ। ਆਦਮ—ਈਸਾਈਆਂ ਤੇ ਮਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਮਨੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜ ਪਹਿਲਾ ਆਦਮੀ ਹੋਖ।

ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਵਰਜਿਤ ਕਣਕ ਦਾ ਦਾਣਾ ਖਾਣ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਸਹਿਤ ਸਦਾ ਲਈ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਬਾਪ ਕੇ ਬਹਿਸ਼ਤ ਵਿਚੋਂ ਹੇਠਾਂ ਸੁਟ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਸੀਰ—ਕੈਦੀ। ਦਾਨਾ—ਦਾਣਾ (ਕਣਕ ਦਾ)।

ਅਰਥ : ਰੋਟੀ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਲਈ ਤੂੰ ਹਰ ਕਮੀਨੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਕਿਉਂ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈਂ। (ਕੀ) ਤੂੰ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਬਾਬੇ ਆਦਮ ਨੂੰ ਲੋਭ ਨੇ ਦਾਣੇ ਦਾ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ ਉਹ ਸਵਰਗ ਚੋਂ ਕਢਿਆ ਗਿਆ ਸੀ)।

ਮਗੋ ਅਜ਼ ਹਾਲਿ ਲੈਲਾ, ਬਾ-ਦਿਲਿ ਬੋਰੀਦਾ-ਇ 'ਗੋਇਆ'।
ਕਿ ਬਰਹਿ ਕਿੱਸਾ-ਇ ਮਜਨੂੰ, ਮਰਾ ਦੀਵਾਨਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਗੋ—ਨਾ ਕਹੁ। ਹਾਲਿ ਲੈਲਾ—ਲੈਲਾ ਦਾ ਹਾਲ। ਬਾ—ਨਾਲ, ਸਾਬ, ਕੋਲ। ਬੋਰੀਦਾ—ਪਾਗਲ, ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ। ਸ਼ਰਹਿ—ਕਥਾ, ਵਾਰਤਾ। ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ।

ਅਰਥ : ਲੈਲਾ ਦਾ ਹਾਲ 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਦਿਲ ਨੂੰ ਨਾ ਦਸ, (ਕਿਉਂਕਿ ਅਗੇ ਹੀ) ਮਜਨੂੰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਕਥਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਗਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਨਕ ਰੂਪ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਅਧੂਰਾ ਰਹੇਗਾ ਜਦ ਤਕ ਸੋਹਣੇ, ਲੰਬੇ, ਕਾਲੇ, ਕੁੰਡਿਆਲੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ। ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰਿਸ਼ੀਆਂ, ਮੁਨੀਆਂ, ਪੀਰਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ, ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰਾਂ, ਸਭ ਨੇ, ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹੋਰ ਅੰਗਾਂ—ਨੱਕ, ਕੰਨ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ। ਜੇ ਤੇ ਜਦ ਕਦੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਤੇ ਤਸੱਵਰ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲੰਮੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਿਆਨਿਆ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ

ਤੇਰੇ ਬੰਕੇ ਲੋਇਣ ਦੰਤ ਗੀਸਾਲਾ ॥ ਸੋਹਣੇ ਨਕ ਜਿਨ ਲੰਮੜੇ ਵਾਲਾ ॥

(ਵਭਗੋਸ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੫੬੭)

ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ-ਬਲ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਆਈ ਸੈਮਸਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਾ ਵੀ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੈਮਸਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਬਲ ਦਾ ਰਾਜ ਉਸ ਦੇ ਲੰਮੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਰਿਸ਼ੀਆਂ, ਮੁਨੀਆਂ, ਵੀਚਾਰਵਾਨਾਂ ਤੇ ਪੈਗੰਬਰਾਂ (ਬਾਬਾ ਆਦਮ, ਹਜ਼ਰਤ ਸੁਲੇਮਾਨ, ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ, ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਸਾ, ਹਜ਼ਰਤ ਜ਼ਰਤੁਸ਼ਤ, ਸੁਕਰਾਤ, ਯਾ-ਗੋਵਲਕ, ਆਦਿ ਵਾਂਗ) ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਜੀ ਦੇ ਵੀ ਕੇਸ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਕਸ ਅਥਵਾ ਰੂਪ (ਸਕਲ) ਉੱਤੇ ਘੜਿਆ ਹੈ

ated in after His own image."

ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੇਸ ਬਤਲ ਕਰਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬਤਲ ਦਾ ਦੰਡ ਦੇਣ

ਤੁਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ; ਪਰੰਤੂ ਸਮੇਂ ਦੇ ਫੇਰ ਨਾਲ ਫੈਸ਼ਨ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਅਧੀਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਸਰਲਤਾ, ਸਾਦਗੀ ਤੇ ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਦੇ ਜ਼ਾਮਨ—ਕੇਸਾਂ—ਉਤੇ ਵੀ ਹੱਥ ਫੇਰਨਾ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ, ਕੇਸ ਕਈ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਹੇਠ ਕਟਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਗੀਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਟਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਦੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਕੁਝ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਭੇਡ-ਚਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੇਖੇ ਵੇਖੀ ਇਸ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਅਪਣਾਅ ਲਿਆ ਹੈ: ਪਰੰਤੂ ਇਕ ਤਬਕਾ ਐਸਾ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਫੈਸ਼ਨ ਤੇ ਵਿਕਾਰ-ਵੱਸ ਹੋ, ਇਹ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਦਲੀਲ ਕਿ 'ਸੁਸਾਇਟੀ' (ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰ-ਗਾਮੀ ਲੋਕ) ਜੋ ਆਤਮਕ ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਕੌਰੇ ਹਨ ਅਤੇ 'ਬਾਬਰ ਬ-ਐਸ ਕੋਸ਼ ਕਿ ਆਲਮ ਦੋਬਾਰਾ ਨੇਸਤ' ਦੇ ਨਾਹਰੇ ਦੇ ਹਾਮੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਇਤਨੀ ਥੋੜੀ ਤੇ ਥੋੜੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲਾਂ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਹੀ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਇੱਕ ਫੁੱਟੀ ਕੋਡੀ ਵੀ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ। ਸਵਾਲ ਕੇਸ ਰੱਖਣ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਕਟਾਉਣ ਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਕਟਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਇਹ ਆਪੇ ਹੀ ਜਾਣਗੇ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਚੇਚ ਦੇ। ਏਸੇ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ—'ਸਿਖ ਭਦਨ ਨ ਕਰਾਵੇ'। (ਭਦਨ—ਸਿਰ ਮੂੰਹ ਮੁੰਡਾਉਣਾ)

ਪੰਜ ਕੁ ਸਾਲ ਹੋਏ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਲੇਖਕ ਪਾਸ ਇਕ ਜਰਮਨ ਵੀਚਾਰਵਾਨ, ਜੋ ਸਿੱਧਾ ਚੀਨ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਚੀਨ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਲਿਖੀ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਆਇਆ। ਸਿੱਖੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛੇ ਕਈ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ 'ਸਿਖ ਕੇਸ ਕਿਉਂ ਰਖਦੇ ਹਨ?' ਇਸ ਲੇਖਕ ਨੇ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਵਲ ਦਿਵਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣਾ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਕੇਸ ਕਿਉਂ ਕਟਵਾਂਦੇ ਹਨ? ਕੀ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ, ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ—“ਕਿਉਂ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਅੱਖਾਂ, ਕੰਨ, ਨੱਕ ਆਦਿ ਕਿਉਂ ਰੱਖੇ ਹਨ?” ਇਹ ਉੱਤਰ ਤੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਵੀਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ।

ਗੋਇਆ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਤਾਰ ਦਾ ਮੁੱਲ ਦੋ ਦੋ ਆਲਮ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਜੁਲਫ਼ ਦੇ ਪੇਚ ਵਿਚ ਕੁਲ ਆਲਮ ਬੱਧੇ ਵੇਖੇ ਤੇ ਦੱਸੇ ਹਨ।

ਏਥੇ ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਸਵੇਰ ਦੀ ਹਵਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀਆਂ ਜੁਲਫ਼ਾਂ ਦੇ ਕੁੰਡਲਾਂ ਨੂੰ ਕੰਘੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਦੀਵਾਨਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਜੰਜੀਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—ਭਾਵ ਜੁਲਫ਼ਾਂ (ਕੇਸਾਂ) ਦੇ ਕੁੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਜਕੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੋਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜਾ ਖਿਆਲ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇੱਕ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਖਿਆਲ ਦੀ ਹੀ ਪੁੱਛਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਭਾਲ ਅੰਦਰ ਕਰਨੀ ਹੈ

ਬਸੀ ਰਬੁ ਹਿਆਲੀਐ ਜੰਗਲੁ ਕਿਆ ਚੁਢੰਗਿ ॥੧੯॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੭)

ਤੀਜਾ ਖਿਆਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਸ਼ਕ ਦਾ ਦਿਲ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਰੰਗਿਆ
ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਮਿੱਕ ਅਥਵਾ ਇੱਕ ਜੋਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਹਰਿ ਹਰਿਜਨ ਦੁਇ ਏਕ ਹੈ, ਬਿਬ ਬਿਬਾਰ ਕਛੁ ਨਾਹਿ ॥

ਜਲ ਤੇ ਉਪਜ ਤਰੰਗ ਜਿਉਂ, ਜਲ ਹੀ ਬਿਖੈ ਸਮਾਹਿ ॥੬੦॥

(ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਧਿ: ੬)

ਅੰਤ ਵਿਚ, ਬਾਬੇ ਆਦਮ ਦੀ ਪੁਰਾਣਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ
ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਰੋਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਟੁਕੜੇ ਲਈ ਹਰ ਕਮੀਨੇ ਦੇ ਪਿਛੇ ਕਿਉਂ ਭੌਂਦਾ
ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ (ਆਦਮ) ਤੇ 'ਮਾਈ ਹਵਾ' ਦੇ ਲੋਭ-ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਦੀ,
ਅੰਜੀਲ ਵਿੱਚੋਂ ਲਈ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਕੇ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਨੇ

ਮਾਇਆ ਕਾਰਨਿ ਧਾਵਹੀ, ਮੁਰਖ ਲੋਗ ਅਜਾਨ ॥੨੮॥

(ਮ: ੯, ਪੰਨਾ ੧੪੨੭)

ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਘੋਖ ਕੇ ਅਤੇ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਆਗਿਆ, ਕਿ ਸਿਖ, ਸਿਖ ਕੋਲ
ਜਾਵੇ, 'ਛਾਦਨ (ਕਪੜਾ) ਭੋਜਨ ਲੇ ਲੇਵੈ, ਲੋਭ ਨਾ ਕਰੈ' ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਫੇਰ,
ਠਾਕੁਰ, ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਤੇ ਅਠ੍ਹਾਰਾਂ ਸਿਧੀਆਂ ਸੇਵਕ ਦੀ ਹਥੇਲੀ ਉਤੇ ਰਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ
ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਹਯਦਹ ਹਜ਼ਾਰ ਸਜਦਾ, ਬਸੁਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ।
 ਹਰ ਦਮ ਤਵਾਫ਼ਿ ਕਾਅਬਾ-ਇ ਕੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੧॥
 ਹਰ ਜਾ ਕਿ ਬਿਨਿਗਰੰਦ, ਜਮਾਲਿ-ਤੋ ਬਿਨਿਗਰੰਦ।
 ਸਾਹਿਬ ਦਿਲਾਂ, ਨਜ਼ਾਰਾ-ਇ ਰੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੨॥
 ਜਾਂ ਰਾ ਨਿਸਾਰਿ ਕ੍ਰਿਆਮਤਿ ਰਾਅਨਾਤ ਕਰਦਾ-ਅੰਦ।
 ਦਿਲ-ਹਾਏ ਮੁਰਦਹ, ਜ਼ਿੰਦਾ ਜ਼ਿ ਬੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੩॥
 ਆਈਨਾ-ਇ ਖੁਦਾ-ਨੁਮਾਏ ਹਸੂ ਰੂਏ ਤੋ।
 ਦੀਦਾਰਿ ਹੱਕ ਜ਼ਿ ਸ਼ੀਸ਼ਾ-ਇ ਰੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੪॥
 ਤੀਰਾ ਦਿਲਾਂ ਕਿ: ਚਸ਼ਮ ਨ ਦਾਰੰਦ ਦਰ ਮੁਤਲਕਨ।
 ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਰਾ ਮੁਕਾਬਲਿ ਰੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੫॥
 ਮਸਤਾਨਿ ਸ਼ੌਕ ਗੁਲਗੁਲਾ ਦਾਰੰਦ ਦਰ ਜਹਾਂ।
 ਸਦ ਜਾਂ ਫ਼ਿਦਾਏ, ਯਕ ਸਰਿ ਮੂਏ-ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੬॥
 ਦਰ ਪਰਦਾ-ਇ ਜਮਾਲਿ ਤੋ, ਰੌਸ਼ਨ ਸ਼ਵਦ ਜਹਾਂ।
 ਦਰ ਹਰ ਤਰਫ਼, ਕਿ: ਜ਼ਿਕਰਿ ਰੂਏ-ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੭॥
 ਆਸ਼ੁਫ਼ਤਗਾਨਿ ਸ਼ੌਕਿ ਤੋ, 'ਗੋਇਆ' ਸਿਫ਼ਤ ਮੁਦਾਮ।
 ਆਵਾਜ਼ਿ ਖੁਸ਼ ਕਲਾਮ, ਜ਼ਿ ਬੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ॥੮॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਭ ਜੀਵ ਤੇ ਜੰਤੂ, ਤੈਨੂੰ ਸੀਸ ਝੁਕਾਂਦੇ।
ਆਸ਼ਕ ਤੇਰੇ, ਗਲੀ ਤੇਰੀ ਦੇ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਗੋੜੇ ਲਾਂਦੇ, ਹੂ।
੨. ਭੌਰ ਤੇਰੇ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਦਿੱਸੇ, ਜਲਵਾ ਤੇਰਾ ਨਿਆਰਾ।
ਗੁਰਮੁਖ ਵੇਖਣ ਚਾਈਂ ਚਾਈਂ, ਤੇਰਾ ਮੁੱਖ ਪਿਆਰਾ, ਹੂ।
੩. ਤੇਰੇ ਆਸ਼ਕ ਸੁੰਦਰ ਕੱਦੋਂ, ਤਨ ਮਨ ਘੋਲ ਘੁਮਾਂਦੇ।
ਮਹਿਕ ਤੇਰੀ ਸੰਗ ਮੋਇਆਂ ਤਾਈਂ, ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰ ਦਿਖਲਾਂਦੇ, ਹੂ।
੪. ਚਿਹਰਾ ਤੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਰੇ, ਦਰਪਨ ਵਾਂਗੂ ਫੱਬਦਾ।
ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਸੇ, ਮਾਲਕ ਹੈ ਜੋ ਜੱਗ ਦਾ, ਹੂ।
੫. ਮੂਰਖ ਲੋਕੀਂ, ਅਕਲੋਂ ਹੀਣੇ, ਦਮ ਅਕਲ ਦਾ ਡਰਦੇ।
ਸੂਰਜ ਵਰਗਾ ਮੁੱਖੜਾ ਕਹਿ ਕੇ, ਉਪਮਾ ਤੇਰੀ ਕਰਦੇ, ਹੂ।
੬. ਆਸ਼ਕ ਤੇਰਾ, ਚਰਚਾ ਤੇਰੀ, ਕਰਦਾ ਬਾਰੇ ਬਾਰੇ।
ਇੱਕ ਇੱਕ ਰੋਮ ਤੇਰੇ ਦੇ ਉੱਤੋਂ, ਸੌ ਸੌ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰੇ, ਹੂ।
੭. ਤੇਰੇ ਰੂਪ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠਾਂ, ਰੌਸ਼ਨ ਹੈ ਜਗ ਸਾਰਾ।
ਤੇਰੇ ਦੀਦ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦਾ, ਤੇਰਾ ਹਰ ਇੱਕ ਪਿਆਰਾ, ਹੂ।
੮. ਤੇਰੇ ਆਸ਼ਕ 'ਗੋਇਆ' ਤੇਰੀ, ਸਿਫ਼ਤ ਸਲਾਹ ਨੇ ਕਰਦੇ।
ਤੇਰੀ ਮਹਿਕੋਂ ਮਿੱਠਤ ਲੈ ਉਹ, ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨੇ ਡਰਦੇ, ਹੂ।

ਹਯਦਹ ਹਜ਼ਾਰ ਸਜਦਾ, ਬਸੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ।

ਹਰ ਦਮ ਤਵਾਫ਼ਿ ਕਾਅਬਾ-ਇ ਕੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਯਦਹ ਹਜ਼ਾਰ—ਅਠਾਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰ (ਆਲਮ), ਕੁਲ ਮਖਲੂਕਾਤ (ਜੀਵ ਜੰਤ) ਜੋ ਅਠਾਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਜਦਾ—ਡੰਡਉਤ, ਬੰਦਨਾ। ਬਸੂਏ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਵਲ। ਮੇ ਕੁਨੰਦ—ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਵਾਫ਼ਿ—ਪਰਕਰਮਾ। ਕੂਏ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਕੂਚੇ ਦੀ, ਗਲੀ ਦੀ।

ਅਰਥ : ਅਠਾਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰ (ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਵ ਜੰਤ) ਤੇਰੇ ਵਲ ਬੰਦਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਪਰ ਤੇਰੇ ਆਸ਼ਕ) ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੇਰੇ ਕੂਚੇ ਦੇ ਕਾਅਬੇ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਹਰ ਜਾ ਕਿ ਬਿਨਿਗਰੰਦ, ਜਮਾਲਿ-ਤੋ ਬਿਨਿਗਰੰਦ ।

ਸਾਹਿਬ ਦਿਲਾਂ, ਨਜ਼ਾਰਾ-ਇ ਰੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਾ—ਥਾਂ। ਬਿਨਿਗਰੰਦ—ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਜਮਾਲ—ਰੂਪ, ਜਲਵਾ। ਸਾਹਿਬ ਦਿਲਾਂ—ਦਿਲ ਦੇ ਮਾਲਿਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਵਸ ਵਿਚ ਹੈ, ਮਹਾਤਮਾ, ਗੁਰਮੁਖ। ਨਜ਼ਾਰਾ—ਦ੍ਰਿਸ਼। ਰੂਏ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ।

ਅਰਥ : (ਤੇਰੇ ਮਤਵਾਲੇ) ਜਿਸ ਥਾਂ ਵੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਤੇਰਾ ਜਲਵਾ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਮੁਖ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਜਲਵਾ (ਦ੍ਰਿਸ਼) ਕਰਦੇ ਹਨ (ਮਾਣਦੇ ਹਨ)।

ਜਾਂ ਰਾ ਨਿਸਾਰਿ ਕ੍ਰਿਆਮਤਿ ਰਾਅਨਾਤ ਕਰਦਾ-ਅੰਦ ।

ਦਿਲ-ਹਾਏ ਮੁਰਦਹ, ਜ਼ਿੰਦਾ ਜ਼ਿ ਬੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਾਂ—ਜਿੰਦ। ਨਿਸਾਰ—ਕੁਰਬਾਨ, ਵਾਰਨੇ। ਕ੍ਰਿਆਮਤ—(ਅਰਬੀ ਪਦ ਹੈ) ਅਰਥ ਹਨ—ਉਠ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣ ਜਾਂ ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਦਾ, ਉਹ ਦਿਨ ਜਦ ਮੁਰਦੇ ਕੱਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣੇ (ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ) ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਫਾਰਸੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਬਹੁਤਾਤ, ਅਤਿਅੰਤਤਾ, ਅਨੋਖਾ ਕੰਮ। ਰਾਅਨਾਤ—ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ। ਤ—ਤੇਰਾ। ਕਰਦਾ-ਅੰਦ—ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿ—ਤੋਂ, ਨਾਲ। ਬੂ—ਸੁਗੰਧੀ।

ਅਰਥ : (ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ) ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਆਮਤ ਲੈ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੁੰਦਰਤਾ (ਭਾਵ, ਅਦੁੱਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ) ਤੋਂ (ਆਪਣੀ) ਜਿੰਦ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮੁਰਦਾ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਜਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ : ਕਈ ਥਾਈਂ 'ਕ੍ਰਿਆਮਤ' ਦੀ ਥਾਂ ਪਾਠ ਕਾਮਤ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ—ਕੱਦ, ਜੁੱਸਾ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲੇ ਮਿਸਰੇ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ (ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ) ਤੇਰੇ ਸੁੰਦਰ ਕੱਦ ਤੋਂ ਜਾਨ ਵਾਰਦੇ ਹਨ।

ਆਈਨਾ-ਇ ਖੁਦਾ-ਨੁਮਾਏ ਹਸੂ ਰੂਏ ਤੋ ।

ਈਦਾਰਿ ਹੱਕ ਜ਼ਿ ਸ਼ੀਸ਼ਾ-ਇ ਰੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਈਨਾ—ਸ਼ੀਸ਼ਾ, ਦਰਪਨ। ਨੁਮਾ—ਵਿਖਾਣ ਵਾਲਾ। ਹਸਤ—ਹੈ। ਰੂਏ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਮੁਖੜਾ। ਦੀਦਾਰਿ ਹੱਕ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ) ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ (ਦਰਸ਼ਨ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤੀਰਾ ਦਿਲਾਂ ਕਿ: ਚਬਮ ਨ ਦਾਰੰਦ ਦਰ ਮੁਤਲਕਨ।

ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਰਾ ਮੁਕਾਬਲਿ ਰੂਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤੀਰ ਦਿਲਾਂ—ਹਨੇਰੇ ਦਿਲ ਵਾਲੇ, ਅਗਿਆਨੀ। ਨ ਦਾਰੰਦ—ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ਮੁਤਲਕਨ—ਉੱਕਾ ਹੀ, ਕੱਤਈ। ਖੁਰਸ਼ੀਦ—ਸੂਰਜ।

ਅਰਥ : ਹਨੇਰੇ ਦਿਲਾਂ ਵਾਲੇ (ਅਗਿਆਨੀ), ਜੋ ਕਿ ਉੱਕਾ ਹੀ ਅੱਖਾਂ (ਗਿਆਨ-ਚਖਸੂ) ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਉਹ (ਮੂਰਖ) ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਤੁਲਨਾ (ਸਮਾਨਤਾ) ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮਸਤਾਨਿ ਸ਼ੌਕ, ਗੁਲਗੁਲਾ ਦਾਰੰਦ ਦਰ ਜਹਾਂ।

ਸਦ ਜਾਂ ਫਿਦਾਏ, ਯਕ ਸਰਿ ਮੂਏ-ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਸਤਾਨਿ ਸ਼ੌਕ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਤਵਾਲੇ। ਗੁਲਗੁਲਾ—ਸ਼ੋਰ, ਰੌਲਾ-ਗੌਲਾ। ਦਾਰੰਦ—ਰੱਖਦੇ ਹਨ (ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ਸਦ ਜਾਂ—ਸੌ ਜਾਨਾਂ। ਫਿਦਾ—ਕੁਰਬਾਨ। ਮੂ—ਵਾਲ, ਕੇਸ। ਯਕ ਸਰਿ ਮੂਏ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਇਕ ਵਾਲ।

ਅਰਥ : (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਰੌਲਾ ਗੌਲਾ (ਚਰਚਾ) ਰੱਖਦੇ (ਵੇਖਦੇ) ਹਨ। (ਉਹ) ਸੈਂਕੜੇ ਜਾਨਾਂ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਇਕ ਵਾਲ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਦਰ ਪਰਦਾ-ਇ ਜਮਾਲਿ ਤੋ, ਰੌਸ਼ਨ ਸ਼ਵਦ ਜਹਾਂ ॥

ਦਰ ਹਰ ਤਰਫ, ਕਿ: ਜ਼ਿਕਰਿ ਰੂਏ-ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਮਾਲਿ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਰੂਪ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਸ਼ਵਦ—ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰੌਸ਼ਨ—ਚਾਨਣ। ਜ਼ਿਕਰ—ਚਰਚਾ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਰੂਪ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠ (ਸਾਰਾ) ਜਗਤ ਜਗਮਗਾਂਦਾ ਹੈ। (ਤੇਰੇ ਜਗਿਆਸੂ) ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੇਰੇ ਦੀਦਾਰ ਦਾ (ਹੀ) ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਆਸ਼ੁਫਤਗਾਨਿ ਸ਼ੌਕਿ ਤੋ, 'ਗੋਇਆ' ਸਿਫਤ ਮੁਦਾਮ।

ਆਵਾਜ਼ਿ ਮੁਸ਼ ਕਲਾਮ, ਜ਼ਿ ਬੁਏ ਤੋ ਮੇ ਕੁਨੰਦ ॥੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਸ਼ੁਫਤਗਾਨ—ਮਤਵਾਲੇ, ਪ੍ਰੇਮੀ। ਸ਼ੌਕਿ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ। ਸਿਫਤ—ਤਾਗੇਫ, ਥੀਰਤੀ। ਮੁਦਾਮ—ਸਦਾ।

ਅਰਥ : ('ਗੋਇਆ' ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਤੇਰੇ ਮਤਵਾਲੇ ਸਦਾ (ਤੇਰੀ) ਸਦੀਕੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ (ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ) ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਮਧੁਰਤਾ ਤੇਰੀ ਸੁਗੰਧੀ ਤੋਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਕਹਿਣ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦੋ ਸਰੂਪ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—ਇੱਕ ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਰਗੁਣ; ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਉਹ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ, ਇਕੋ ਹੀ ਹਸਤੀ ਨਿਰਗੁਣ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਵੀ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ

ਨਿਰਗੁਣੁ ਆਪਿ, ਸਰਗੁਣੁ ਭੀ ਓਹੀ ॥

ਕਲਾ ਧਾਰਿ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ ਮੋਹੀ ॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੮੭)

ਉਸ ਦੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਬਾਰੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨੁ ਅਰੁ ਬਰਨੁ ਜਾਤਿ ਅਰੁ ਪਾਤਿ ਨਹਿਨੁ ਜਿਹੁ ॥

ਰੂਪੁ ਰੰਗੁ ਅਰੁ ਰੇਖੁ ਭੇਖੁ, ਕੋਊ ਕਹਿ ਨੁ ਸਕਤੁ ਕਿਹੁ ॥

(ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ)

ਤਥਾ ਰੂਪੁ ਨੁ ਰੇਖੁ ਨੁ ਰੰਗੁ ਕਿਛੁ, ਤ੍ਰਿਹੁ ਗੁਣੁ ਤੇ ਪ੍ਰਭੁ ਭਿੰਨੁ ॥

ਤਿਸਹਿ ਬੁਝਾਏ ਨਾਨਕਾ, ਜਿਸੁ ਹੋਵੈ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨੁ ॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੮੩)

ਐਸੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਪਰਮ ਜੋਤੀ ਦੇ ਵਾਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਸਚੁ ਖੰਡਿ ਵਸੈ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੇ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲੁ ॥

(ਜਪੁਜੀ)

ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਸਦੇ ਤੇ ਅਣਦਿਸਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਤੇ ਧਾਰਨ ਵਾਲੀ ਐਸੀ ਹਸਤੀ, ਜੋ ਮਨ, ਬੁਧ, ਚਿੱਤ ਤੇ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਦੀ ਲਖਤਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ? ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪਤੀਜੇ ਇਹ ਸਾਡਾ ਅਮੋੜ ਤੇ ਚੰਚਲ ਮਨ?

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਹਸਤੀ ਦੀ 'ਸੱਤਯਤਾ' (ਹੋਂਦ) ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਵੇ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ 'ਹੈ' ਅਤੇ 'ਅਵੱਸ਼ ਹੈ'। ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਵਿਚ 'ੴ' ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿਫਤਾਂ ਵਰਨਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਸਤਿ' (ਹੋਂਦ ਵਾਲਾ Existential) ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। 'ਸਤਿਨਾਮੁ' ਨੂੰ ਪਰਾ ਪੂਰਬਲਾ ਨਾਮ ਕਹਿ ਕੇ ਦਰਸਾਇਆ ਤੇ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ

ਕਿਰਤਮੁ ਨਾਮੁ ਕਥੇ ਤੇਰੇ ਜਿਹਥਾ ॥ ਸਤਿਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਪਰਾ ਪੂਰਬਲਾ ॥

(ਮਾਰੂ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੮੩)

ਉਸ ਦੇ 'ਸਤਿ' ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਸਹੀ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੈ, ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਨਿਰਣੈ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਜਾ ਕੈ ਰਿਏ ਬਿਸੁਸੁ ਪ੍ਰਭ ਆਇਆ ॥

ਤੁਝ ਗਿਆਨੁ ਤਿਸੁ ਮਨਿ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ॥੨॥੧੭॥ (ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੮੫)

ਦੂਜਾ, ਉਸ ਦੇ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਲਖਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਲ ਕਾਇਨਾਤ ਅਥਵਾ ਕੁਦਰਤ ਉਸ ਦਾ ਸਰਗੁਣ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਓਹ ਆਪਣੇ 'ਨਾਮੁ (ਸੱਤਾ) ਨਾਲ ਧਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਵਚਿੱਤਰ ਚਿੱਤਰ ਪਿੱਛੇ ਉਸ ਮਹਾਨ ਕਲਾਕਾਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸਿੱਦਤ ਨਾਲ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ

(ੳ) ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਸਿਆ ॥ (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ, ਪੰਨਾ ੪੬੯)

(ਅ) ਦੁਯੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜੀਐ, ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੬੩)

(ੲ) ਜੇਤਾ ਕੀਤਾ, ਤੇਤਾ ਨਾਉ ॥ (ਜਪੁਜੀ)

(ਸ) ਕਰਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਮੁਸਤਾਬੁ ॥ (ਤਿਲੰਗ ਮ: ੫, ੭੨੪)

(ਹ) ਸਗਲ ਬਨਸਪਤਿ ਮਹਿ ਬੈਸੰਤਰੁ, ਸਗਲ ਦੂਧ ਮਹਿ ਘੀਆ ॥

ਉਚ ਨੀਚ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ, ਘਟਿ ਘਟਿ ਮਾਧਉ ਜੀਆ ॥ (ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੧੭)

ਤੀਜਾ, ਐਸੀਆਂ ਮਹਾਨ ਵਯਕਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਲਖਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪਰਮ ਜੋਤ ਦੀ ਛੁਹ ਨਾਲ ਸਰਸਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਜਵੱਲਤ ਹੋਣ। ਇਹ ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਐਸੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਸਮਾਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਿਰਾ ਤਾਂ ਪਰਮ ਜੋਤ ਦੇ ਸਰ-ਚਸ਼ਮੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਜਗਤ ਦੇ ਟੋਬਿਆਂ ਨਾਲ। ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸਦਾ ਇਕ-ਸੁਰ ਹਨ; ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ ਹਨ। ਸਿਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੂਜਯ ਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਦ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਅੰਧੇਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਭਾਵ, ਅਗਿਆਨ-ਵਿਨਾਸਕ)।

ਹਿੰਦੂ ਵੀਚਾਰਵਾਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਵਿਚ 'ਈਸ਼ੁਰਾਂਸਿੱਧੇ' (ਈਸ਼ੁਰ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ) ਕਹਿ ਕੇ ਗੱਲ ਹੀ ਮੁਕਾ ਛੱਡੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਤੱਖ, ਅਨੁਮਾਨ ਅਤੇ ਉਪਮਾ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵੇਖੋ, ਗੁਰਦੇਵ ਦੁਹਾਈ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ :

ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸੰਸਾਰ ਹਭਾਹੂੰ ਬਾਹਰਾ ॥

ਨਾਨਕ ਕਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਦਿਸੈ ਜਾਹਰਾ ॥ (ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੩੯੭)

ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਧਿਜਾਅ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਾਮਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ, ਸਿਖਿਆ ਅਥਵਾ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਮਹਿਸੂਸਿਆ ਮਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੇਇ ॥

ਰਿਸ ਏ ਚਾਨਣਿ, ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ ॥

ਗੁਰ ਸਾਖੀ, ਜੋਤਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥

(ਸੋਹਿਲਾ)

ਨੋਟ ਉਪੋਕਤ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਪਦ 'ਚਾਨਣਿ' (ਚਾਨਣ ਦੁਆਰਾ) ਤੇ 'ਚਾਨਣੁ' (ਚਾਨਣ) ਨੋਟ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਨਾਂਵ ਹਨ, ਪਰ ਪਹਿਲਾ ਕਰਣ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ। (ਵਾਚੋ—ਗਰਬਾਣੀ ਸੰਪਾਦਨ ਨਿਰਣੈ)

ਸੋ, ਸਿਖ ਲਈ ਗੁਰੂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਵੀ ਹੋਇਆ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਰਮ ਗੁਰੂ ਵਿਅਕਤੀ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਣਾ ਵੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਕ ਪੁਲ ਸਮਾਨ, ਲੋਕ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਅਥਵਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੰਸਾਰਕ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਸਾਂਝ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਹੈ, ਬਸੀਠ ਹੈ।

ਏਸੇ ਲਈ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ, 'ਭੱਟਾਂ ਸਮਾਨ, ਜਦ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਅਭੇਦਤਾ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਤਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਠਾਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮਖ਼ਲੂਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦਿਆਂ ਕੁੰਡਲਾਂ, ਮਤਵਾਲੇ ਨੈਣਾਂ ਅਤੇ ਚੰਦਰਮੁਖੀ ਚਿਹਰੇ ਆਦਿ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਰੱਜਦੇ। ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਤਾਰ ਤਾਰ ਤੋਂ ਸਦ-ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰੀ-ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਦੀ ਮਧੁਰ ਸੁਰ ਦਾ ਰਾਜ ਵੀ, ਗੁਰਦੇਵ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੁਗੰਧੀ ਹੀ ਦਰਸਾਂਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ 'ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ' ਹੋਣ ਦਾ ਇਹ ਅਦਭੁਤ ਭੇਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਾਣਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਪਾਸੇ 'ਗੁਰੂ' ਦਾ ਹੀ ਜਲਵਾ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਸਦਾ ਓਸੇ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਜ਼ਬਾਨ ਉਰੇ ਲਿਆਂਦਾ। ਜਿਵੇਂ :

ਬਾ ਮਹਿਫਲ ਮੇਂ, ਚਮਨ ਮੇਂ ਗੁਲ, ਫਲਕ ਪਰ ਮੇਹਰੇ ਮਾਹ।

ਦੇਖਨੇ ਵਾਲਾ ਜੋ ਹੋ, ਹਰ ਜਾ ਤੇਰੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ।

(ਇਕਬਾਲ)

—੦—

ਐ ਜ਼ਹੇ ਮੁਰਬਿਦ ਕਿ: ਬਾ-ਹੱਕ ਆਬਨਾ।

ਕਰਦ ਫ਼ਾਰਗ ਅਜ਼ ਰਾਮੇ ਰੰਜੋ ਬਲਾ ॥੪੩੭॥

(ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਡਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

(ਉਹ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ (ਸਾਡਾ) ਮੇਲ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਰੋਗਾਂ ਸੋਗਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ।

੧. ਸਰਜਗਿ ਤੈ ਮਾਣਿਓ, ਛਲਿਓ ਬਲਿ, ਬਾਵਨ ਭਾਇਓ ॥

ਕੁੰਟੈ ਤੈ ਮਾਣਿਓ, ਰਾਮੁ ਰਖੁਵੰਸੁ ਕਹਾਇਓ ॥

ਦੁਆਪੁਰਿ ਫ਼ਿਸਨ ਮੁਰਾਰਿ, ਕੰਸੁ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ਕੀਓ ॥

ਉਗ੍ਰਸੈਣ ਕਉ ਰਾਜੁ ਅਭੈ ਭਗਤਹ ਜਨ ਦੀਓ ॥੭॥

(ਸਵਈਏ ਮਹਲੇ ਪਹਿਲੇ ਕੇ, ਭੱਟ ਬਲ੍ਹ, ਪੰਨਾ ੧੩੯੦)

ਐ ਗਰਦਾਸ਼ਿ ਚਸ਼ਮੇ ਤੋ, ਕਿ: ਅੱਯਾਮ ਨ ਦਾਰਦ।
 ਖੁਰਸ਼ੀਦਿ ਫਲਕ ਪੇਸ਼ਿ ਹੁਖ਼ਰ, ਨਾਮ ਨ ਦਾਰਦ ॥੧॥
 ਸੱਯਾਦਿ ਕੱਜਾ, ਅਜ ਪਏ ਦਿਲ ਬੁਰਦਨਿ ਆਸ਼ਕ।
 ਚਜ਼ ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫਿ ਤੋ, ਦਿਗਰ ਦਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੨॥
 ਈ ਉਮਰਿ ਗਿਰਾਂ ਮਾਇਆ, ਗਨੀਮਤ ਸੁਮਰ ਆਖਰ।
 ਮਾ ਸੁਬਹ ਨ ਦੀਦੇਮ, ਕਿ ਓ ਸ਼ਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੩॥
 ਤਾ ਚੰਦ ਦਿਲਾਸਾ ਕੁਨਮ, ਈ ਖ਼ਾਤਰਿ ਖੁਦ ਰਾ।
 ਬੇ ਦੀਦਨਿ ਰੂਏ ਤੋ, ਦਿਲ ਆਰਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੪॥
 ਈ ਚਸ਼ਮਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰ, ਕਿ ਦਰਯਾ ਸੁਦਾ 'ਗੋਇਆ'।
 ਪਏ ਰੂਏ ਦਿਲ ਆਰਾਏ ਤੋ, ਆਰਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਦੇ ਚੱਕਰ ਸਾਹਵੇਂ, ਚੱਕਰ-ਕਾਲ ਨ ਕਾਈ।
ਤੇਰੇ ਦੀਦ ਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਸੂਰਜ, ਹੋਂਦ ਨ ਰੱਖੇ ਰਾਈ, ਹੁ।
੨. ਆਸ਼ਕ ਦੀ ਜਿੰਦ ਕੱਢਣ ਖ਼ਾਤਰ, ਬਾਝੋਂ ਕੁੰਡਲ-ਜਾਲੀ।
ਮੌਤ-ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਰਖਦਾ ਨਾਹੀਂ, ਫਾਹੀ ਹੋਰ ਸੁਖਾਲੀ, ਹੁ।
੩. ਇਹ ਜੀਵਨ ਨਿਰਮੋਲਕ ਹੀਰਾ, ਵੇਖੀਂ ਨ ਜਾਏ ਅਜਾਈਂ।
ਸੁਬਹ ਅਸਾਂ ਨ ਐਸੀ ਡਿੱਠੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨ ਆਈ, ਹੁ।
੪. ਦਿਲ ਤਾਈਂ ਮੈਂ ਕਿੱਥੋਂ ਤੀਕਰ, ਦੇਵਾਂ ਧੀਰਜ ਪਿਆਰੇ।
ਪਲ ਭਰ ਉਸ ਨੂੰ ਚੈਨ ਨ ਆਵੇ, ਬਿਨ ਵੇਖੇ ਦੀਦਾਰੇ, ਹੁ।
੫. ਅੱਖ ਮੋਤੀ ਬਰਸਾਵਨ ਵਾਲੀ, ਬਣੀ ਹੈ ਦਰਯਾ ਮੇਰੀ।
ਬਿਨ ਡਿੱਠੇ ਆਰਾਮ ਨ 'ਗੋਇਆ', ਸਹਿ ਨਾ ਸੱਕੇ ਦੇਰੀ, ਹੁ।

ਐ ਗਰਦਸ਼ਿ ਚਸ਼ਮੇ ਤੋ, ਕਿ: ਅੱਯਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ।
ਖੁਰਸ਼ੀਦਿ ਫਲਕ ਪੇਸ਼ਿ ਰੁਖਤ, ਨਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗਰਦਸ਼—ਫੇਰ। ਅੱਯਾਮ—ਯੋਮ (ਦਿਨ) ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ, ਸਮਾਂ, ਜ਼ਮਾਨਾ। ਨਦਾਰਦ—ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਖੁਰਸ਼ੀਦ—ਸੂਰਜ। ਫਲਕ—ਅਕਾਸ਼। ਪੇਸ਼—ਸਾਹਮਣੇ, ਅਗੇ। ਰੁਖਤ—ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ!) ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਦਾ ਫੇਰ (ਚੱਕਰ) ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ, ਭਾਵ, ਜਿਥੇ ਕਾਲ ਦਾ ਵੇਗ ਹਰੇਕ ਦਾ ਕਾਲ (ਅੰਤ) ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਦਾ ਫੇਰ ਅਮਰ ਅਨੰਦੀ ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੂਰਜ ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ (ਦੀਦਾਰ) ਸਾਹਮਣੇ (ਕੋਈ) ਨਾਮ (ਹਸਤੀ) ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ।

ਸੱਯਾਦਿ ਕੱਜਾ, ਅਜ਼ ਪਏ ਦਿਲ ਬੁਰਦਨਿ ਆਸ਼ਕ।
ਜੁਜ਼ ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫਿ ਤੋ, ਦਿਗਰ ਦਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੱਯਾਦ—ਸ਼ਿਕਾਰੀ, ਬੱਧਕ। ਕੱਜਾ—ਮਰਗ, ਮੌਤ। ਪਏ—ਵਾਸਤੇ। ਬੁਰਦਨ—ਲੈ ਜਾਣਾ, ਕੱਢਣਾ। ਦਿਲ ਬੁਰਦਨ—ਜਾਨ ਕੱਢ ਲੈ ਜਾਣਾ। ਜੁਜ਼—ਬਗੈਰ। ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫਿ ਤੋ—ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ ਦਾ ਕੁੰਡਲ। ਦਿਗਰ—ਹੋਰ, ਦੂਜਾ। ਦਾਮ—ਜਾਲ, ਫਾਹੀ।

ਅਰਥ : ਮੌਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਆਸ਼ਕ ਦੀ ਜਾਨ ਕੱਢਣ ਵਾਸਤੇ ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਤੋਂ ਬਗੈਰ (ਹੋਰ ਕੋਈ) ਫਾਹੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਭਾਵ, ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਤੇਰੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਲਿਟ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੈ, ਉਹ ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਦੀਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੌਤ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਅਗੇ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਈਂ ਉਮਰਿ ਗਿਰਾਂ ਮਾਇਆ, ਗਨੀਮਤ ਸੁਮਰ ਆਖਰ।
ਮਾ ਸੁਬਹ ਨ ਦੀਦੇਮ, ਕਿ ਓ ਸ਼ਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਈਂ—ਇਹ। ਗਿਰਾਂ ਮਾਇਆ—ਮਹਿੰਗੀ, ਵਡਮੁੱਲੀ, ਕੀਮਤੀ। ਗਨੀਮਤ—ਬਿਨਾਂ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਮਿਲੀ ਵਸਤੂ, ਨਿਆਮਤ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ (ਅਰਥੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਲੁਟ ਦਾ ਮਾਲ)। ਸੁਮਰ—ਸੁਮਾਰ ਕਰ, ਸਮਝ। ਨ ਦੀਦੇਮ—ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ ਅਸਾਂ।

ਅਰਥ : ਇਸ ਬਹੁ-ਮੁੱਲੀ ਆਯੂ ਨੂੰ ਨਿਆਮਤ ਸਮਝ, (ਕਿਉਂ ਜੁ) ਅਸਾਂ (ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ) ਸਵੇਰ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਾਮ ਨਾ ਰਖਦੀ ਹੋਵੇ। (ਜੋ ਘੜਿਆ ਓਸ ਨੇ ਭਜਣਾ ਹੈ, ਜੋ ਜੰਮਿਆ ਉਸ ਨੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਮਰਨਾ ਹੈ)।

ਤਾ ਚੰਦ ਦਿਲਾਸਾ ਕੁਨਮ, ਈਂ ਖਾਤਰਿ ਖੁਦ ਰਾ।
ਬੇ ਦੀਦਨਿ ਰੁਏ ਤੋ, ਦਿਲ ਆਰਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤਾ ਚੰਦ—ਕਿਥੋਂ ਤਕ? ਕੁਨਮ—ਮੈਂ ਕਰਾਂ (ਦੇਵਾਂ)। ਖਾਤਰ—ਦਿਲ।

ਖੁਦ ਰਾ—ਆਪਣੇ ਨੂੰ। ਦੀਦਨ—ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ। ਬੇ—ਬਿਨਾਂ। ਰੂ—ਚਿਹਰਾ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਕਿਥੋਂ ਤਕ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦੇਵਾਂ, ਉਹ ਤੇਰੇ ਦੀਦਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ (ਕਰ ਸਕਦਾ)।

ਈਂ ਚਸ਼ਮਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰ, ਕਿ ਦਰਯਾ ਸੁਦਾ 'ਗੋਇਆ'।

ਪਏ ਰੂਏ ਦਿਲ ਆਰਾਏ ਤੋ, ਆਰਾਮ ਨ-ਦਾਰਦ ॥੫॥

ਸੁਬਦਾਰਥ : ਚਸ਼ਮ—ਅੱਖ। ਗੌਹਰ—ਮੋਤੀ। ਗੌਹਰ ਬਾਰ—ਮੋਤੀ (ਅਥਰੂ) ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ। ਸੁਦਾ—ਹੋਇਆ। ਪਏ—ਵਾਸਤੇ, ਲਈ। ਦਿਲ ਆਰਾਏ—ਦਿਲ ਨੂੰ ਸੁਹੱਪਣ ਦੇਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਇਹ ਹੰਝੂ ਵਹਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇਰੇ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਦਰਿਆ ਬਣ ਗਈਆਂ (ਹਨ), ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਧਰਦੀਆਂ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗੁਜਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰੀਤਮ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਅੱਖ ਦੇ ਫੇਰ ਦਾ ਟਾਕਰਾ, ਕਾਲ ਦੇ ਚੱਕਰ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਤੇ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਥੇ ਕਾਲ ਦਾ ਨਿਰਦਈ ਵੇਗ ਹਰੇਕ ਦਾ ਕਾਲ (ਅੰਤ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਚੱਕਰ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ, ਆਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੂਰਜ ਗੁਰੂ-ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਹੈਸੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ, ਸਗੋਂ, ਉਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਭਰਦਾ ਹੈ।

ਫੇਰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਸ ਵਡਮੁੱਲੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਅਮੋਲਕ ਦਾਤ ਸਮਝ ਕੇ ਸਫਲਾ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਸਵੇਰ ਦੀ ਅਵੱਸ਼ ਸ਼ਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹਰੇਕ ਉਮਰ ਦੀ ਡੋਰ ਨੇ ਆਖਰ ਟੁੱਟ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ, ਮਨੁੱਖ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆਇਆ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ, ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਬਾਰੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ

ਫਰੀਦਾ ਕਿਥੈ ਤੈਭੇ ਮਾਪਿਆ, ਜਿਨੀ ਤੂ ਜਣਿਓਹਿ ॥

ਤੈ ਪਾਸਹੁ ਓਇ ਲਦਿ ਗਏ, ਤੂੰ ਅਜੈ ਨ ਪਤੀਓਹਿ ॥੭੩॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੮੧)

ਐਸੇ ਬਲੀ ਕਾਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ

ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਬਭੇ ਬਭੇ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ,

ਛਤ੍ਰ ਹੀ ਕੀ ਛਾਇਆ, ਕਈ ਕੋਸ ਲੋ ਚਲਤ ਹੈ।

੧. ਦੂਜਾ ਪਾਠ 'ਪਏ ਰੂਏ ਦਿਲ ਆਰਾਏ ਤੋ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਸੇ ਰੂਏ ਦਿਲ ਆਰਾਏ ਤੋ' ਹੈ।

ਅਰਥ ਹੈ: ਐ ਗੋਇਆ—ਇਹ ਹੰਝੂ ਵਹਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ (ਮਾਨੋ) ਦਰਿਆ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ। (ਇਹ) ਤੇਰੇ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ।

ਬਠੇ ਬਠੇ ਰਾਜਨ ਕੇ ਦਾਬਿਤ ਫਿਰਤਿ ਦੇਸ,
 ਬਠੇ ਬਠੇ ਭੂਪਨ ਕੇ ਦ੍ਰੁਪ ਕੇ ਦਲਤ ਹੈ।
 ਮਾਨ ਸੇ ਮਹੀਪ ਔ, ਦਲੀਪ ਕੇ ਸੇ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ,
 ਬਠੇ ਅਭਿਮਾਨ, ਭੁਜ ਦੰਡ ਕੇ ਕਰਤ ਹੈ।
 ਦਾਰਾ ਸੇ ਦਿਲੀਸਰ, ਦੁਰਜੋਧਨ ਕੇ ਸੇ ਮਾਨਧਾਰੀ,
 ਭੋਗ ਭੋਗ ਭੂਮ, ਅੰਤ ਭੂਮ ਮੇ ਮਿਲਤ ਹੈ ॥੮॥੭੮॥

(ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ, ਪਾ ੧੦)

ਜਦ ਕਾਲ ਦੀ ਕਿਰਪਾਨ ਨੇ ਸਭ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਨੂੰ ਅਵੱਸ਼ ਪਾਰ ਬੁਲਾਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹੀ ਘੜੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਹੈ ਜੋ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਯਾਦ ਅਥਵਾ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਸਿਕ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰੇ ਸੇ, ਹਕੀਕੀ ਆਸ਼ਕ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਅਥਰੂ ਵਹਾ ਕੇ ਹੜ੍ਹ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਤਨਾ ਚਿਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਰਾਮ ਹਰਾਮ ਹੈ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾ, ਨੈਣ ਤੇ ਸੀਨਾ ਠਾਰ, ਪਰਮ ਅਨੰਦ (Perpetual Bliss) ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ।

ਤਾ ਲਾਅਲਿ ਜਾਂ ਫਜਾਏ ਤੋਂ, ਗੋਇਆ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ।
 ਦਰਮਾਨਿ ਦਰਦਿ ਮਾਸਤ, ਕਿ ਪੈਦਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੧॥

ਲਬਿ ਤਿਸ਼ਨਾ ਰਾ, ਜਿ ਆਬਿ ਲਬਤ, ਹਸੁ ਆਰਜੂ ।
 ਤਸਕੀਨਿ ਮਾ, ਜਿ ਖਿਜਰੋ ਮਸੀਹਾ, ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੨॥

ਦਾਰੇਮ ਦਰਦਿ ਦਿਲ, ਕਿ: ਮਰਾ ਉਰਾ ਇਲਾਜ ਨੇਸੁ ।
 ਤਾ ਜਾਂ ਨਮੇ ਦਿਹੇਮ, ਮਦਾਵਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੩॥

ਗੁਫਤਮ ਕਿ: ਜਾਂ ਦਿਹੰਮ, ਇਵਜਿ ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਤੇ ।
 ਗੁਫਤਾ, ਮਿਆਨੇ ਮਾ ਓ ਤੋ, ਸੌਦਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੪॥

ਅੰਦਰ ਹਵਾਏ ਜੁਲਫਿ ਗਿਰਹ-ਗੀਰ, ਮਹ-ਵਸ਼ਾਂ ।
 ਮਨ ਮੇ ਰਵਮ, ਗਿਰਹ ਜਿ ਦਿਲਮ, ਵਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੫॥

ਬਾ ਸਾਹਿਲਿ ਮੁਰਾਦ, ਕੁਜੱ ਆਸ਼ਨਾ ਸ਼ਵੇਮ ।
 ਤਾ ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ, ਬ-ਯਾਦਿ ਤੋ, ਦਰਯਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੬॥

‘ਗੋਇਆ’ ਦਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰਿ ਤੋ, ਚਸ਼ਮਮ ਸਫੈਦ ਸੁਦ ।
 ਮਨ ਚੁੰ ਕੁਨਮ ਕਿ: ਬੇ ਤੋ, ਦਿਲਾਸਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵਦ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਜਦ ਤੱਕ ਤੇਰੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਬੋਲ ਨ ਨਿਕਲੇ ਪਿਆਰਾ ।
 ਤਦ ਤਕ ਮੇਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਸੰਦਾ, ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ, ਹੁ ।
੨. ਬੁਲ੍ਹ ਤਿਹਾਏ ਮੇਰੇ ਲੋੜਨ, ਤੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰਾ ।
 ਖਿਜਰ ਮਸੀਹਾ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾ, ਹੁ ।
੩. ਜਿਸ ਦਰਦ ਦਾ ਦਾਰੂ ਨਾਹੀਂ, ਵੇਦਨ ਐਸੀ ਚੰਬੜੀ ।
 ਇਹ ਪੀੜਾ ਨ ਖਹਿੜਾ ਛੱਡੇ, ਬਿਨਾਂ ਵਾਰਿਆਂ ਜਿੰਦੜੀ, ਹੁ ।
੪. ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉੱਤੋਂ, ਤਨ ਮਨ ਸਦਕੇ ਜਾਵੇ” ।
 ਓਸ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਸੌਦਾ ਮਹਿੰਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਮੂਲ ਨ ਭਾਵੇ”, ਹੁ ।
੫. ਚੰਦ-ਮੁਖੀ ਦੀ ਜੁਲਫ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਭਟਕ ਰਹਿਆ ਮਨ ਮੇਰਾ ।
 ਦਿਲ ਦੀ ਘੁੰਡੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਨਾਹੀਂ, ਦੀਦਾਰ ਨ ਹੋਵੇ ਤੇਰਾ, ਹੁ ।
੬. ਅਸੀਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਵਾਲੇ ਕੰਢਿਓਂ, ਜਾਣੂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ।
 ਯਾਦ ਤੇਰੀ ‘ਚ ਜਦ ਤਕ ਨੈਨਾਂ, ਬਣ ਦਰਿਆ ਨਹੀਂ ਵਹਿੰਦੇ, ਹੁ ।
੭. ਅੱਖ ‘ਗੋਇਆ’ ਦੀ ਤਾਪ ਦੀਦ ਵਿੱਚ, ਰੋ ਰੋ ਚਿੱਟੀ ਹੋਈ ।
 ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦਾਤਾ, ਧੀਰ ਨ ਦੇਵੇ ਕੋਈ, ਹੁ ।

ਤਾ ਲਾਅਲਿ ਜਾਂ ਫਜ਼ਾਏ ਤੋ, ਗੋਇਆ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ।
 ਦਰਮਾਨਿ ਦਰਦਿ ਮਾਸਤ, ਕਿ ਪੈਦਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਾਂ—ਜਿੰਦ। ਫਿਜ਼ਾ—ਵਧਾਉਣ ਵਾਲਾ। ਲਾਅਲ—ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀ ਹਰੇਕ ਵਸਤੂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਜਵਾਹਰ, ਇਥੇ ਕਾਵ ਪਿਆਰ ਦੇ ਲਾਲ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੈ। ਗੋਇਆ—ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਸੋਲੀ, ਉਚਾਰ। ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦਰਮਾਨ—ਦਾਰੂ, ਇਲਾਜ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਤੀਕ (ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ!) ਤੇਰੇ ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ (ਲਾਲਾਂ ਤੋਂ ਅਮੁਲੀਕ), (ਲਾਲ) ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ, (ਕੁਝ) ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, (ਜੋ ਕਿ) ਸਾਡੇ ਦਰਦ (ਵਿਜੋਗ ਦੀ ਪੀੜਾ) ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ) ਜੋ (ਇਲਾਜ ਕਿ) ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ (ਭਾਵ—ਪ੍ਰੀਤਮ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਮੁਖੜੇ ਤੋਂ, ਮਿਹਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ, ਜਦ ਤਕ ਕੁਝ ਵੀ ਉਚਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਮੇਰੇ ਦਰਦ ਦਾ ਦਾਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਲਬਿ ਤਿਬਨਾ ਰਾ, ਜਿ ਆਬਿ ਲਬਤ, ਹਸੁ ਆਰਜੂ ॥
 ਤਸਕੀਨਿ ਮਾ, ਜਿ ਖਿਜਰੋ ਮਸੀਹਾ, ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਲਬ—ਬੁਲ੍ਹ। ਤਿਬਨਾ—ਪਿਆਸੇ। ਰਾ—ਨੂੰ। ਜਿ—ਤੋਂ। ਲਬਤ—ਲਬ+ਤ—ਤੇਰੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ। ਆਬ—ਆਬਿ ਹਯਾਤ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਹਸੁ—ਹੈ। ਆਰਜੂ—ਤਮੰਨਾ, ਇੱਛਾ। ਤਸਕੀਨਿ ਮਾ—ਸਾਡੀ ਤਸੱਲੀ। ਖਿਜਰ—ਵਰਣ ਦੇਵਤਾ, ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਸਾਗਰ—ਬਹਿਰੇ ਜੁਲਮਾਤ (ਅੰਧ ਸਾਗਰ)—ਵਿਚ 'ਆਬਿ ਹਯਾਤ' ਦਾ ਚਸਮਾ ਹੋਣ ਦੀ ਮਨੋਤ ਹੈ। ਮਸੀਹ—ਦੁਖ ਹਰਨ ਵਾਲਾ, ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਪੈਗੰਬਰ, ਯਸੂ। (ਮਨੋਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੱਲਾ ਛੁਹਣ ਨਾਲ ਮੁਰਦੇ ਜੀਅ ਉਠਦੇ ਹਨ)।

ਅਰਥ : ਪਿਆਸੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਤਸੱਲੀ ਖਿਜਰ ਤੇ ਮਸੀਹ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਦਾਰੇਮ ਦਰਦਿ ਦਿਲ, ਕਿ: ਮਰਾ ਉਰਾ ਇਲਾਜ ਨੇਸੂ।
 ਤਾ ਜਾਂ ਨਮੇ ਦਿਹੇਮ, ਮਦਾਵਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਾਰੇਮ—ਅਸੀਂ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਦਰਦਿ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦੀ ਪੀੜਾ। ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ। ਉਰਾ—ਉਸ ਨੂੰ, ਉਸ ਦਾ। ਨੇਸੂ—ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਾਂ—ਜਿੰਦ। ਨਮੇ ਦਿਹੇਮ—ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਮਦਾਵਾ—ਦਾਰੂ। ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ—ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਤਾ—ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਤਕ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ (ਅਜਿਹੀ) ਦਿਲ ਦੀ ਪੀੜਾ ਰਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ (ਕੋਈ) ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਅਸੀਂ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ (ਕੁਰਬਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ), (ਦਿਲ-ਪੀੜ ਦਾ) ਦਾਰੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਹੋ ਸਕਦਾ)।

ਗੁਫਤਮ ਕਿ: ਜਾਂ ਦਿਹੇਮ, ਇਵਜਿ ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ।
 ਗੁਫਤਾ, ਮਿਆਨੇ ਮਾ ਓ ਤੋ, ਸੌਦਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੁਫਤਮ—ਮੈਂ ਕਿਹਾ। ਦਿਹੰਮ—ਮੈਂ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਵਜ਼—ਬਦਲੇ। ਗੁਫਤਾ—ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਮਿਆਨੇ—ਵਿੱਚਕਾਰ।

ਅਰਥ : (ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ) ਮੈਂ ਕਿਹਾ (ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਕਿ) ਮੈਂ ਜਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇਰੀ ਇੱਕ (ਮਿਹਰ ਦੀ) ਨਜ਼ਰ ਦੇ ਬਦਲੇ। ਉਸ (ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਨੇ ਕਿਹਾ—ਤੇਰੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚਕਾਰ (ਇਹ) ਸੌਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। (ਨੋਟ—ਹੁੰਦਾ ਵੀ ਕਿਵੇਂ, ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਬਦਲੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਿਰ ? ਲੱਖਾਂ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਇੱਕ ਤੱਕਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸੌਦਾ ਸਸਤਾ ਸਮਝੋ)।

ਅੰਦਰ ਹਵਾਏ ਜੁਲਫਿ ਗਿਰਹ-ਗੀਰ, ਮਹ-ਵਸ਼ਾਂ।

ਮਨ ਮੇ ਰਵਮ, ਗਿਰਹ ਜਿ ਦਿਲਮ, ਵਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਵਾ—ਸਿਕ, ਤਾਂਘ। ਗਿਰਹ-ਗੀਰ—ਗੁੰਦੀ ਹੋਈ (ਗਿਰਹ—ਗੰਢ, ਘੁੰਡੀ; ਗੀਰ—ਫੜੀ ਹੋਈ)। ਮਹ-ਵਸ਼ਾਂ—ਚੰਦਰ ਮੁਖੀਆਂ। ਮਨ ਮੇ ਰਵਮ—ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜਿ ਦਿਲਮ—ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਹੀ। ਵਾ—ਖੁਲ੍ਹਣਾ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਚੰਦਰ ਮੁਖੀਆਂ ਦੀ ਗੁੰਦੀ ਹੋਈ ਜੁਲਫ ਦੀ ਸਿਕ ਵਿਚ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਘੁੰਡੀ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਦੀ। (ਭਾਵ—ਅਜੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਮੇਰੀ ਦੂਈ ਦੀ ਗੰਢ ਮੈਨੂੰ ਵਸਲੋਂ ਦੂਰ ਰਖ ਰਹੀ ਹੈ)।

ਬਾ ਸਾਹਿਲਿ ਮੁਰਾਦ, ਕੁਜੱ ਆਸ਼ਨਾ ਸ਼ਵੇਮ।

ਤਾ ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ, ਬ-ਯਾਦਿ ਤੋ, ਦਰਯਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਾਹਿਲ—ਕੰਢਾ। ਕੁਜੱ—ਕਦੋਂ ? ਆਸ਼ਨਾ—ਜਾਣੂ। ਤਾ—ਜਦ ਤਕ। ਬ-ਯਾਦਿ ਤੋ—ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਵਿਚ।

ਅਰਥ : ਮੁਰਾਦਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੋਂ ਕਦ ਜਾਣੂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਸਾਡੀ ਅੱਖ ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਵਿਚ (ਅਬਰੂ ਵਹਾ ਕੇ) ਦਰਿਆ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ? (ਭਾਵ—ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਉਤੇ ਓਦੋਂ ਹੀ ਪੁਜੀਦਾ ਹੈ ਜਦ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ 'ਮੈ ਨੀਰੁ ਵਹੇ ਵਹਿ ਚਲੈ ਜੀਉ' ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਪਰ ਜਾਵੇ)।

'ਗੋਇਆ' ਦਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰਿ ਤੋ, ਚਸ਼ਮਮ ਸ਼ਫੈਦ ਸੁਦ।

ਮਨ ਚੁੰ ਕੁਨਮ ਕਿ: ਬੇ ਤੋ, ਦਿਲਾਸਾ ਨਮੇ ਸ਼ਵੱਦ ॥੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਇੰਤਜ਼ਾਰਿ ਤੋ—ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ। ਦਰ—ਵਿੱਚ। ਚਸ਼ਮਮ—ਮੇਰੀ ਅੱਖ। ਸ਼ਫੈਦ ਸੁਦ—ਚਿੱਟੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਬਿਰਹਾ ਵਿਚ ਰੁਦਨ ਕਰਨ ਦੀ ਅਧਿਕਤਾ ਨਾਲ ਅੱਖ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਪੁਪ ਗਈ ਹੈ—[ਇਹ ਖਿਆਲ ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ (ਵਿਸਮਾਦੀ ਵੈਰਾਗ) ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ]। ਦਿਲਾਸਾ—ਧੀਰਜ।

ਅਰਥ : ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਚਿੱਟੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ, ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ ਧੀਰਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। (ਬਿਰਹਾ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਰੁੰਨੀ

ਕਿ ਅਥਰੂਆਂ ਨਾਲ ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਧੁਪ ਕੇ ਸਫ਼ੈਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਖਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਦੀਦਾਰ। 'ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਤਲਬ' ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਜਦ ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ ਠੰਢ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਮਧੁਰ, ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ ਸੁਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜਾਗ ਉੱਠਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਤੇਰੇ ਜੀਵਨ-ਦਾਤਾ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸਾਡੇ ਕੰਨੀਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ, ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਥਿਹੋਂ-ਕੁੱਠਿਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਜੁੱਗਾਂ ਜੁਗਾਂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਤੇਰੇ ਪਿਯ-ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਿਆਸਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਤਸੱਲੀ ਖ਼ੁਜਾ ਖਿਜਰ ਤੇ ਯਸੂ ਮਸੀਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਤੂੰ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈਂ।'

ਪਰੰਤੂ, ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸ਼ੈਅ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਤ੍ਰੀਕਤ ਵਿਚ ਇਹ ਮੁੱਲ 'ਪਹਿਲਾ ਮਰਣੁ ਕਬੂਲਿ' ਤੇ 'ਸਿਰੁ ਧਰਿ ਤਲੀ ਗਲੀ ਮੇਰੀ ਆਉ' ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਅਦਾਅ ਕਰਨਾ (ਤਾਰਨਾ) ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ, ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਗੀਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਬਦਲੇ ਜਾਨ ਸਦਕੇ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਪਰੰਤੂ, ਅਗੋਂ ਕਟਾਖ ਭਰਪੂਰ ਤੇ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਉੱਤਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਬਸ, ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਮੁਲ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਜਾਨ ? ਇਹ ਸੌਦਾ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਗਦਾ।'

ਜਦ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਤੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਨਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ-ਸੌਦਾ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ, ਤਾਂ ਸਿਦਕ ਤੇ ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਤੜਪ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ, ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨੀਰ ਵਹਾ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਖ਼ੂਬ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਰਾਦਾਂ ਦੇ ਸਾਗਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਹੋਣ ਲਈ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਨੀਰ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਵਗਾਉਣੀਆਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਆਪ ਜੀ, ਇਹੀ ਮਾਰਗ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸੋ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਨੀਰ ਵਹਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਕਲਿੱਤਣ ਧੁਪ ਕੇ ਸਫ਼ੈਦ ਹੋ ਗਈ। ਜਦ ਏਧਰੋਂ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਜਲ-ਧਾਰਾ, ਨਦੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਸ਼ਹੁ-ਸਾਗਰ ਵਲ ਸਿਰ-ਤਲਵਾਈ ਹੋ ਵਧੀ ਤਾਂ ਸਾਗਰ ਨੇ ਵੀ ਅੱਗੋਂ ਬਾਹਾਂ ਪਸਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਗਲਵੱਕੜੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਕਰ ਲਿਆ।

ਇਹ ਉਹੀ ਅਭੇਦਤਾ-ਭਰਪੂਰ ਵਿਸਮਾਦਤ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ, ਢੇਰ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ, ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਐਉਂ ਕੀਤਾ ਸੀ

ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਜਲੁ ਆਇ ਖਟਾਨਾ ॥

ਤਿਉ ਸੋਰੀ ਸੀਗਿ ਜੈਤਿ ਸਮਾਨਾ ॥੮॥੧੧॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੭੮)

— ੦ —

ਆਰਿਛੇ ਅੱਲਾਹ, ਦਰ ਦੁਨੀਆ ਬਢੋਂਦ ॥

ਦਰ ਹਕੀਕਤ, ਰਾਨਿਬੇ ਮੇਲਾ ਬਢੋਂਦ ॥੪੯੩॥

(ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾ. ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰ (ਭਾਵੇਂ) ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਤਾਲਬ (ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਚੁੰ ਮਾਹਿ ਦੋ ਹਫਤਾ, ਰੂ-ਨੁਮਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ?
 ਇਮ-ਸ਼ਬ ਮਹਿ ਮਨ, ਅਗਰ ਬਿਆਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੧॥

ਈਂ ਜੁਮਲਹ ਜਹਾਂ, ਅਸੀਰਿ ਜੁਲਫਤ ਗਸ਼ਤਹ ।
 ਯਕ ਲਹਜ਼ਾ, ਅਗਰ ਗਿਰਾ ਕੁਸ਼ਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੨॥

ਆਲਮ ਹਮਹ ਗਸ਼ਤਹ ਅਸੂ, ਬੇ ਤੋ ਤਾਰੀਕ ।
 ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਸਿਫਤ, ਅਗਰ ਬਰਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੩॥

ਯਕ ਲਹਜ਼ਾ ਬਯਾ, ਓ ਦਰ ਚਸ਼ਮਮ ਬਿ-ਨਸ਼ੀ ।
 ਦਰ ਦੀਦਹ ਨਿਸ਼ੱਸਤਹ, ਦਿਲ ਰੁਬਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੪॥

ਈਂ ਹਿੰਦੂਏ, ਖ਼ਾਲਤ, ਕਿ ਬਰੂਅਤ ਸ਼ੈਦਾ ਅਸੂ ।
 ਬ-ਫ਼ਰੋਸ਼ੀ ਅਗਰ ਬ-ਨਕਦੇ ਖੁਦਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੫॥

ਦਰ ਦੀਦਹ ਤੂਈ, ਵ ਮਨ, ਬ-ਹਰ ਕੂਏ ਜੋਯਾਂ ।
 ਅਜ਼ ਪਰਦਾ-ਇ ਗ਼ੈਬ, ਰੂ-ਨੁਮਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੬॥

‘ਗੋਇਆ’ ਅਸੂ ਬ-ਹਰ ਤਰਫ ਸੁਰਾਗਤ ਜੋਯਾਂ ।
 ਗਰ ਗੁਮ ਸੁਦਹ ਰਾ, ਰਾਹ ਨੁਮਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਚੰਦ ਚੌਧਵੀਂ ਵਾਲਾ ਮੁੱਖੜਾ, ਜੇਕਰ ਆਣ ਵਿਖਾਵੇਂ।
 ਤੇਰਾ ਕੀ ਘਟ ਜਾਊ ਮਾਹੀ, ਰਾਤੀਂ ਜੇ ਅੱਜ ਆਵੇਂ, ਹੂ।
੨. ਜੁਲਫ ਤੇਰੀ ਦੇ ਕੈਦੀ ਬਣ ਗਏ, ਬੰਦੇ ਜੱਗ ਦੇ ਸਾਰੇ।
 ਇਕ ਪਲ ਘੁੰਡ ਖੋਲ੍ਹ ਜੇ ਦੇਵੇਂ, ਘਟੇ ਘੱਟ ਕੀ ਜਾਊ ਪਿਆਰੇ, ਹੂ।
੩. ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ ਜੱਗ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਛਾਇਆ ਘੋਰ ਅੰਧੇਰਾ।
 ਸੂਰਜ ਵਾਂਗੂੰ ਬਾਹਰ ਜੇ ਆਵੇਂ, ਕੀ ਘੱਟ ਜਾਊ ਤੇਰਾ, ਹੂ।
੪. ਇਕ ਪਲ ਇਕ ਛਿਨ ਮੇਰੇ ਨੈਣੀਂ, ਸੱਜਣ ਆ ਕਰ ਡੇਰਾ।
 ਨੈਣੀਂ ਵੱਸ, ਚੁਰਾ ਲਏਂ ਦਿਲ ਜੇ, ਕੀ ਘਟ ਜਾਊ ਤੇਰਾ, ਹੂ।
੫. ਤੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਮੁਖੜੇ ਉੱਤੇ, ਜੋ ਤਿਲ ਕਾਲਾ ਮਤਵਾਲਾ।
 ਵੇਚੋਂ ਕੁਲ ਖੁਦਾਈ ਬਦਲੇ, ਤੇਰਾ ਘਟੇ ਨ ਬਾਲਾ, ਹੂ।
੬. ਵੱਸੇ ਨੈਣੀਂ ਹਰ ਦਮ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਭਾਲ ਬਾਹਰ ਮੈਂ ਕਰਦਾ।
 ਛੁਪਿਆ ਅਪਣਾ ਮੁਖ ਦਿਖਾ ਦੇ, ਲਾਹ ਕੇ ਉੱਤੋਂ ਪਰਦਾ, ਹੂ।
੭. ‘ਗੋਇਆ’ ਤੈਨੂੰ ਢੁੰਡ ਢੁੰਡ ਕੇ, ਥੱਕ ਟੁੱਟ ਹੋਇਆ ਮਾਂਦਾ।
 ਭਟਕੇ ਤਾਈਂ ਰਾਹ ਜੇ ਪਾਂਦਾ, ਤੇਰਾ ਕੀ ਘੱਟ ਜਾਂਦਾ, ਹੂ।

ਤੂੰ ਮਾਹਿ ਦੇ ਹਫਤਾ, ਰੂ-ਨੁਮਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ?
ਇਮ-ਸ਼ਬ ਮਹਿ ਮਨ, ਅਗਰ ਬਿਆਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤੂੰ—ਜਦ, ਮਾਨਿੰਦ, ਵਰਗਾ । ਮਾਹ—ਚੰਦ । ਮਾਹਿ ਦੇ ਹਫਤਾ—ਚੌਧਵੀਂ ਦਾ ਚੰਦ । ਰੂ—ਚਿਹਰਾ । ਨੁਮਾਈ—ਤੂੰ ਵਿਖਾਵੇਂ । ਚਿਹ—ਕੀ ? ਸ਼ਵੱਦ—ਹੋਵੇ । ਇਮ ਸ਼ਬ—ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ । ਬਿਆਈ—ਤੂੰ ਆਵੇਂ । ਅਗਰ—ਜੇ । ਮਹਿ—ਚੰਦ ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ! ਜੇ ਤੂੰ ਚੌਧਵੀਂ ਦੇ ਚੰਦ ਵਰਗਾ (ਆਪਣਾ) ਮੁਖੜਾ ਵਿਖਾਵੇਂ (ਤਾਂ) ਕੀ ਹੋਊ ? ਜੇ ਮੇਰੇ ਚੰਦ, ਅੱਜ ਰਾਤ ਆਵੇਂ (ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ-ਘਰ ਟਿਕੇਂ) ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਊ ? [ਭਾਵ ਜੇ ਮਿਲਾਪ (ਵਸਲ) ਦੀ ਰਾਤ ਬਖਸ਼ੋਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲਾਲ, ਤੇਰਾ ਕੀ ਘਟ ਚੱਲਿਆ ਹੈ ?]

ਈਂ ਜੁਮਲਹ ਜਹਾਂ, ਅਸੀਰਿ ਜੁਲਫਤ ਗਸ਼ਤਹ ।
ਯਕ ਲਹਜ਼ਾ, ਅਗਰ ਗਿਰਾ ਕੁਸ਼ਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜੁਮਲਹ—ਸਾਰਾ । ਅਸੀਰ—ਕੈਦੀ । ਜੁਲਫਤ—ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ । ਗਸ਼ਤਹ—ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਯਕ ਲਹਜ਼ਾ—ਇਕ-ਦਮ, ਇਕੋ ਵੇਰੀ । ਗਿਰਾ ਕੁਸ਼ਾਈ—ਗੰਢ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵੇਂ ।

ਅਰਥ : ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ ਦਾ ਕੈਦੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਜੇ ਇਕ-ਦਮ ਗੰਢ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵੇਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇ ?

ਆਲਮ ਹਮਹ ਗਸ਼ਤਹ ਅਸੂ, ਬੇ ਤੋ ਤਾਰੀਕ ।
ਖੁਰਸ਼ੀਦ ਸਿਫਤ, ਅਗਰ ਬਰਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਮਹ—ਸਾਰਾ । ਗਸ਼ਤਹ ਅਸੂ—ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਬੇ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ । ਤਾਰੀਕ—ਅੰਧੇਰਾ । ਸਿਫਤ—ਵਾਂਗੂੰ, ਸਮਾਨ । ਬਰਾਈ—ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਆਵੇਂ ।

ਅਰਥ : ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਅੰਧੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਜੇ ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਆਵੇਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਊ ?

ਯਕ ਲਹਜ਼ਾ ਬਯਾ, ਓ ਦਰ ਚਸ਼ਮਮ ਬਿ-ਨਸ਼ੀਂ ।
ਦਰ ਦੀਦਹ ਨਿਸ਼ੱਸਤਹ, ਦਿਲ ਰੁਬਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਯਕ ਲਹਜ਼ਾ—ਇਕ ਛਿਨ । ਬਯਾ—ਤੂੰ ਆ । ਓ—ਅਤੇ । ਚਸ਼ਮਮ—ਮੇਰੀ ਅੱਖ । ਬਿ-ਨਸ਼ੀਂ—ਤੂੰ ਬੈਠ, ਡੇਰਾ ਕਰ । ਦੀਦਹ—ਅੱਖਾਂ । ਦਿਲ ਰੁਬਾਈ—ਦਿਲ ਖੋਹ ਲੈ ਜਾਵੇਂ ।

ਅਰਥ : ਇਕ ਛਿਨ ਆ ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬੈਠ । (ਜੇ) ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਦਿਲ ਖੋਹ ਲਿਆਵੇਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ?

ਈਂ ਹਿੰਦੂਏ, ਖਾਲਤ, ਕਿ ਬਰੂਅਤ ਸ਼ੈਦਾ ਅਸੂ ।
ਬ-ਫਰੋਸ਼ੀ ਅਗਰ ਬ-ਨਕਦੇ ਖੁਦਾਈ, ਚਿ: ਸ਼ਵੱਦ ? ।੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਿੰਦੂ—ਕਾਲਾ। ਖਾਲੜ ਖਾਲ+ੜ ਤੇਰਾ ਤਿਲ। ਬਹੁਅੜ ਤੇਰੇ ਮੁਖੜੇ ਉੱਤੇ। ਸ਼ੈਦਾ ਅਸੁ—ਆਸ਼ਕ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ। ਬ ਫਰੋਸ਼ੀ—ਤੂੰ ਵੇਚੇ। ਬ-ਨਕਦਿ ਖੁਦਾਈ—(ਸਾਰੇ) ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਕਦੀ (ਦੌਲਤ)।

ਅਰਥ : ਇਹ ਕਾਲਾ ਤਿਲ ਜੋ ਤੇਰੇ ਮੁੱਖੜੇ ਉੱਤੇ ਆਸ਼ਕ ਹੈ; ਜੇ (ਇਹ) ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਦੌਲਤ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵੇਚ ਦੇਵੇਂ (ਤਾਂ) ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ? (ਭਾਵ, ਇਹ ਮੁਲ ਵੀ ਤੁਛ ਹੋਵੇਗਾ)।

ਦਰ ਦੀਦਹ ਤੁਈ, ਵ ਮਨ, ਬ-ਹਰ ਕੁਏ ਜੋਯਾਂ।

ਅਜ਼ ਪਰਦਾ-ਇ ਗ਼ੈਬ, ਰੂ-ਨੁਮਾਈ, ਚਿ: ਬਵੱਦ ? ।੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤੁਈ—ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ। ਵ—ਅਤੇ। ਬ-ਹਰ ਕੁਏ—ਹਰੇਕ ਕੁਛੇ ਵਿਚ। ਜੋਯਾਂ—ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਗ਼ੈਬ—ਗੁਪਤ। ਰੂ-ਨੁਮਾਈ—ਤੂੰ ਮੂੰਹ ਵਿਖਾਵੇਂ।

ਅਰਥ : ਤੂੰ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੈਂ ਅਤੇ ਮੈਂ (ਬਾਹਰ) ਹਰੇਕ ਗਲੀ ਕੁਛੇ ਵਿੱਚ ਭਾਲ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਪਰਦੇ ਚੋਂ ਆਪਣਾ ਮੁਖੜਾ ਵਿਖਾਵੇਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਊ ?

‘ਗੋਇਆ’ ਅਸੁ ਬ-ਹਰ ਤਰਫ਼ ਸੁਰਾਗਤ ਜੋਯਾਂ।

ਗਰ ਗੁਮ ਸੁਦਹ ਰਾ, ਰਾਹ ਨੁਮਾਈ ਚਿ: ਬਵੱਦ ? ।੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਰਾਗਤ—ਤੇਰਾ ਪਤਾ। ਜੋਯਾਂ—ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਰਾਹ ਨੁਮਾਈ—ਤੂੰ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾਵੇਂ। ਗੁਮ ਸੁਦਹ ਰਾ—ਰਾਹੋਂ ਖੁੰਝਿਆਂ ਨੂੰ।

ਅਰਥ : ‘ਗੋਇਆ’ (ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ) ਸਾਰੀ ਪਾਸੀਂ ਤੇਰਾ ਪਤਾ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਭ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਰਾਹੋਂ ਖੁੰਝਿਆਂ (ਭਟਕਦਿਆਂ) ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਖਾਵੇਂ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਊ ? (ਭਾਵ, ਤੇਰਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਘਟੇਗਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤਰ ਜਾਵਾਂਗੇ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਰਬੱਗ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਮਨੁੱਖ ਅਲਪੱਗ। ਜੀਵਨ-ਪੰਧ ਵਿਚ ਜਦ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਪਾਈਆਂ ਔਕੜਾਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਚੌਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਲੋਂ ਘੇਰ, ਅਤੇ ਨਿੱਸਲ ਤੇ ਨਿਦਾਲ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਰ ਸੁੱਟ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸੋਮੇ—ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਸ਼ਕਤੀ, ਸਾਹਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਭਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਿਖ-ਮਤ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਉੱਤੇ ਏਨਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਰਦਾਸ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ‘ਅਰਜ਼ ਦਾਸ਼ਤ’ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਬੇਨਤੀ ਰਖਣਾ, ਭਾਵ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ। ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਹ ਖਲੋ ਕੇ, ਬੈਠ ਕੇ, ਬੋਲ ਕੇ ਜਾਂ ਚੁੱਪ ਰਹਿ ਕੇ, ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲੋੜ, ਇਕ-ਮਨ, ਇਕ-ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਨੂੰ :

ਉਠਤ ਬੈਠਤ ਸ਼ਬਤ ਧਿਆਈਐ ॥ ਮਾਰਗਿ ਚਲਤ ਹਰੇ ਹਰਿ ਗਾਈਐ ॥

(ਆਸਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੩੮੬)

ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਸ਼ਖ਼ਸੀ ਅਰਦਾਸ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰਸਮੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਧਰ ਅੰਦਰੋਂ ਫੁੱਟਿਆ ਇੱਕ ਵਲਵਲਾ ਤੇ ਵੇਗ ਹੈ ਜੋ ਬੁਧੀ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਉਤਰਦਿਆਂ ਹੀ ਇੰਜ ਸੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਰੇਤ-ਥਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਬਤੋਂ ਆਈ ਨਦੀ।

ਅਰਦਾਸ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਹੋਵੇ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵੀਚਾਰਵਾਨ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਵੀਚਾਰਨ ਤੇ ਰੀਸ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹਨ

"God does not look at the oratory of prayers how eloquent they are; nor at their geometry how lengthy they are; nor at their arithmetic how many they are, nor at their logic how methodical they are, but at their sincerity, how spiritual they are."

(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ ਕਿ ਅਰਦਾਸ ਕਹਿਣ ਦਾ ਢੰਗ ਕਿਤਨਾ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਲੰਮੀ ਹੈ; ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਨੀ ਵੇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਤੇ ਯੁਕਤੀ-ਭਰਪੂਰ ਹੋਣ ਵਲ; ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਰਦਾਸ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਮਨ ਨਾਲ, ਦਿਲੋਂ ਵਜੋਂ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਮਰਪਨ ਕਰ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ)।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਆਪ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਵੱਲ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ—“ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ! ਆਪਣੇ ਪੁੰਨਿਆ ਦੇ ਚੰਦ ਵਰਗੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਜੁਲਫ਼ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੱਢ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਵੱਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਜਗਤ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹੇਰਾ ਦੂਰ ਕਰ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਅਪਣਾਅ ਲੈ। ਸਾਡੀ ਤਾਂ, ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ! ‘ਆਪਨੀ ਕਰਨੀ ਕਰਿ ਨਰਕ ਹੂੰ ਨ ਪਾਵਹੁ ਠਉਰ ਤੁਮਰੇ ਬਿਰਦੁ ਕਰਿ ਆਸਰੇ ਸਮਾਰ ਹੋ’ ਵਾਲੀ ਦੀਨ ਦਸਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੀ ਭੇਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ! ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਤਾਂ ਇਕ ਤਿਲ ਦਾ ਮੁੱਲ ਹੀ, ਤੇਰੀ ਸਾਰੀ ਖੁਦਾਈ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੈ।”

ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮੈਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਗੁਆਚਾ ਤੇ ਭਟਕਦਾ ਹਾਰ ਹੁੱਟ ਕੇ ਤੇਰੇ ਦਰ ਢੁੱਠਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਕਰ ਤੇ ਦੀਨ-ਹੀਨ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਖਾ।

Remember—"Prayer may not change God, but it does change the man, who prays."

ਕਦਮ ਆਂ ਬਿਹ, ਕਿ: ਦਰ ਰਾਹਿ ਖੁਦਾ, ਪੈਮੂਦਹ ਮੇ-ਬਾਸ਼ਦ ।
 ਜ਼ਬਾਨੇ ਬਿਹ, ਕਿ ਦਰ ਜ਼ਿਕਰਿ ਖੁਦਾ, ਆਸੂਦਹ ਮੇ-ਬਾਸ਼ਦ ॥੧॥

ਬ-ਹਰ ਸੂਏ ਕਿ ਮੇ ਬੀਨਮ ਬ-ਚਸ਼ਮਮ, ਮਾਸਿਵਾ ਨਾਯਦ ।
 ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਕਸ਼ਿ ਉ, ਦਰ ਦੀਦਾ-ਇ ਮਾ, ਬੂਦਹ ਮੇ ਬਾਸ਼ਦ ॥੨॥

ਜ਼ਿ ਫੈਜ਼ਿ ਮੁਰਸ਼ਦਿ ਕਾਮਲ, ਮਰਾ ਮਾਲੂਮ ਸੁਦ ਆਖਰ ।
 ਕਿ ਦਾਇਮ, ਮਰਦਮਿ ਦੁਨੀਆ, ਬ-ਗਮ ਆਲੂਦਹ ਮੇ ਬਾਸ਼ਦ ॥੩॥

ਜ਼ਹੇ, ਸਾਹਿਬ ਦਿਲੇ, ਰੋਸ਼ਨ ਜ਼ਮੀਰੇ, ਆਰਫ਼ਿ ਕਾਮਲ ।
 ਕਿ ਬਰ ਦਰਗਾਹਿ ਹੱਕ, ਪੇਸ਼ਾਨੀ-ਇ ਉ, ਸੂਦਹ ਮੇ ਬਾਸ਼ਦ ॥੪॥

ਬ-ਕੁਰਬਾਨੇ, ਸਰਿ ਕੂਇਸ਼ ਬ-ਗਿਰਦ, ਵ ਦਮ ਮਜ਼ਨ 'ਗੋਇਆ' ॥
 ਇਸ਼ਾਰਤ-ਹਾਏ ਚਸ਼ਮਿ ਉ, ਮਰਾ ਫ਼ਰਮੂਦਹ ਮੇ ਬਾਸ਼ਦ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਓਹੀ ਕਦਮ ਸੋਹਵਾ ਸਮਝੋ, ਜੋ ਰਾਹ-ਰੱਬ ਲਿਜਾਵੇ ।
ਜਿਹਬਾ ਓਹੀ ਸਫਲੀ ਜਾਣੋ, ਗੀਤ ਗੋਬਿੰਦ ਜੋ ਗਾਵੇ, ਹੁ ।
੨. ਬਾਝੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਵੇ, ਤੱਕਾਂ ਮੈ ਹਰ ਪਾਸੇ ।
ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਵਿੱਚ ਸੂਰਤ ਓਸ ਦੀ, ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਦਮ ਭਾਸੇ, ਹੁ ।
੩. ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ, ਗੱਲ ਮੈਂ ਜਾਣੀ ਸਾਰੀ ।
ਵਿੱਚ ਗਮਾਂ ਦੇ ਫੱਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ, ਲੋਭੀ ਮਾਇਆ-ਧਾਰੀ, ਹੁ ।
੪. ਹਰ ਦਮ ਦਾਤਾ ਦੇ ਦਰ ਜਿਹੜਾ, ਮਸਤਕ ਆਣ ਨਿਵਾਵੇ ।
ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬਣ ਕੇ, ਜੱਗ ਤੇ ਸੋਭਾ ਪਾਵੇ, ਹੁ ।
੫. ਸਦਕੇ ਹੋ ਜਾ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ, ਮਾਰੀਂ ਦਮ ਨ ਅੜਿਆ ।
'ਗੋਇਆ' ਤਾਈਂ ਉਸ ਸਮਝਾਇਆ, ਅੱਖ ਦੇ ਇਕ ਇਸ਼ਾਰੇ, ਹੁ ।

ਕਦਮ ਆਂ ਬਿਹ, ਕਿ: ਦਰ ਰਾਹਿ ਖੁਦਾ, ਪੈਮੂਦਹ ਮੇ-ਬਾਬਦ।
ਜ਼ਬਾਨੇ ਬਿਹ, ਕਿ ਦਰ ਜ਼ਿਕਰਿ ਖੁਦਾ, ਆਸੂਦਹ ਮੇ-ਬਾਬਦ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਂ—ਓਹ। ਬਿਹ—ਬਿਹਤਰ, ਸਫਲਾ। ਪੈਮੂਦਹ—ਤੁਰਿਆ ਹੋਇਆ, ਪੁਟਿਆ ਹੋਇਆ। ਮੇ ਬਾਬਦ—ਹੋਵੇ। ਆਸੂਦਹ—ਅਨੰਦ, ਖੁਸ਼ੀ। ਜ਼ਿਕਰ—ਸਿਮਰਨ, ਚਰਚਾ, ਕਥਨ।

ਅਰਥ : ਕਦਮ (ਪੈਰ) ਉਹ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਉਤੇ ਪੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਜੀਭ ਉਹੀ ਸਫਲੀ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਸੁਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ।

ਬ-ਹਰ ਸੂਏ ਕਿ ਮੇ ਬੀਨਮ ਬ-ਚਸਮਮ, ਮਾਸਿਵਾ ਨਾਯਦ।
ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਕਸ਼ਿ ਉ, ਦਰ ਦੀਦਾ-ਇ ਮਾ, ਬੁਦਹ ਮੇ ਬਾਬਦ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਹਰ ਸੂ—ਜਿਸ ਪਾਸੇ (ਵੀ)। ਮੇ ਬੀਨਮ—ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਬ-ਚਸਮਮ—ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ। ਮਾਸਿਵਾ—ਹੋਰ, ਸਿਵਾ, (ਇਸਤਲਾਹ ਵਿਚ, ਰੱਬ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸਭ ਮਖਲੂਕਾਤ, ਪੈਦਾਇਸ਼ ਆਦਿ)। ਨ ਆਯਦ—ਨਹੀ ਆਉਂਦਾ। ਨਕਸ਼—ਤਸਵੀਰ, ਚਿਤਰ। ਦੀਦਹ—ਅੱਖ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਪਾਸੇ (ਵੀ) ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜ਼ਿ ਫੈਜ਼ਿ ਮੁਰਬਦਿ ਕਾਮਲ, ਮਰਾ ਮਾਲੂਮ ਬੁਦ ਆਖਰ।
ਕਿ ਦਾਇਮ, ਮਰਦਮਿ ਦੁਨੀਆ, ਬ-ਗਮ ਆਲੂਦਹ ਮੇ ਬਾਬਦ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਫੈਜ਼—ਮਿਹਰ, ਕਿਰਪਾ। ਮੁਰਬਦ—ਗੁਰੂ। ਕਾਮਲ—ਪੂਰਾ। ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ। ਦਾਇਮ—ਸਦਾ। ਬ-ਗਮ—ਗਮ ਨਾਲ, ਦੁਖ ਨਾਲ। ਆਲੂਦਹ—ਲਿਬੜਿਆ ਹੋਇਆ। ਮਰਦਮਿ ਦੁਨੀਆ—ਦੁਨੀਆਵੀ ਪੁਰਸ਼, ਮਾਇਆਧਾਰੀ।

ਅਰਥ : ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਓੜਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ (ਹੈ) ਕਿ ਮਾਇਆ-ਧਾਰੀ ਇਨਸਾਨ ਸਦਾ ਗਮਾਂ ਵਿਚ ਲਿਬੜਿਆ (ਭੁਬਿਆ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜ਼ਹੇ, ਸਾਹਿਬ ਦਿਲੇ, ਰੋਸ਼ਨ ਜ਼ਮੀਰੇ, ਆਰਫਿ ਕਾਮਲ।
ਕਿ ਬਰ ਦਰਗਾਹਿ ਹੱਕ, ਪੇਬਾਨੀ-ਇ ਉ, ਸੂਦਹ ਮੇ ਬਾਬਦ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜ਼ਹੇ—ਵਾਹ ਵਾਹ, ਧੰਨ ਹੈ। ਸਾਹਿਬ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦਾ ਮਾਲਿਕ, ਮਨ-ਜੇਤੂ। ਰੋਸ਼ਨ ਜ਼ਮੀਰ—ਵੀਚਾਰਵਾਨ। ਆਰਫ—ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ (ਖੁਦਾ-ਸ਼ਨਾਸ)।

੧. ਇਸਤਲਾਹ—ਕਿਸੇ ਪਦ ਦੇ ਵਾਚਕ ਅਰਥ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਅਰਥ ਜਾਂ ਭਾਵ-ਅਰਥ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਜਾਂ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਸੰਮਤੀ ਹੋਵੇ।

ਕਾਮਲ—ਪੁਰਾ। ਪੇਸ਼ਾਨੀ—ਮਸਤਕ, ਮੱਥਾ। ਸੂਦਹ ਮੇ ਬਾਸ਼ਦ—ਘੱਸਿਆ (ਰਗੜਿਆ) ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਧੰਨ ਹੈ ਉਹ ਮਨ-ਜੇਤੂ ਵੀਚਾਰਵਾਨ ਤੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਜਿਸ ਦਾ ਮਸਤਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ (ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ) ਉੱਤੇ ਰਗੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

**ਬ-ਕੁਰਬਾਨੇ, ਸਰਿ ਕੁਇਸ਼ ਬ-ਗਿਰਦ, ਵ ਦਮ ਮਜ਼ਨ 'ਗੋਇਆ'।
ਇਸ਼ਾਰਤ-ਹਾਏ ਚਬਮਿ ਉ, ਮਰਾ ਫ਼ਰਮੂਦਹ ਮੇ ਬਾਸ਼ਦ ॥੫॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਰਿ—ਵਲ, ਪਾਸੇ ਤੇ। ਕੁਇਸ਼—ਉਸ ਦਾ ਕੂਚਾ, ਗਲੀ। ਬ-ਗਿਰਦ—ਫਿਰ। ਵ—ਅਤੇ। ਦਮ ਮਜ਼ਨ—ਦਮ ਨ ਮਾਰ। ਇਸ਼ਾਰਤ-ਹਾਏ—ਇਸ਼ਾਰੇ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ। ਫ਼ਰਮੂਦਹ ਮੇ ਬਾਸ਼ਦ—ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਾਲ, ਭਾਵ, ਬਲਿਹਾਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਗਲੀ ਦੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਫਿਰ (ਚੱਕਰ ਕਟ) ਅਤੇ ਦਮ ਨਾ ਮਾਰ (ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ, ਸਿਦਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਦਾ)। ਉਸ ਦੀ ਅੱਖ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਅਥਵਾ ਰਮਜ਼ ਸਮਝਾਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਜਿਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚਾਰ-ਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਤੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਵੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਭਲੇ ਲੋਕ, ਪੂਰਨ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ, ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਦੇ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਲਵਾ ਤੱਕਦੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੀਦਿਆਂ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਵਿਗਸਦੇ ਹਨ, ਓਥੇ 'ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਵੰਢਾਏ', ਅਭਾਗੇ ਤੇ ਧਿਰਕਾਰੇ ਲੋਕ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਦੂਰੀ ਵਧੇ। ਅਜਿਹੇ ਕਰਮ-ਹੀਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ, ਅੱਖਾਂ, ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇਉਂ ਧ੍ਰਿਗਤਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਧ੍ਰਿਗੁ ਸਿਰੁ ਜੋ ਗੁਰ ਨ ਨਿਵੈ, ਗੁਰ ਲਗੈ ਨ ਚਰਣੀ ॥
ਧ੍ਰਿਗੁ ਲੋਇਣਿ ਗੁਰ ਦਰਸ ਵਿਣੁ, ਵੇਖੈ ਪਰ ਤਰਣੀ ॥
ਧ੍ਰਿਗੁ ਸਰਵਣਿ ਉਪਦੇਸ ਵਿਣੁ, ਸੁਣਿ ਸੁਰਤਿ ਨ ਧਰਣੀ ॥
ਧ੍ਰਿਗੁ ਜਿਹਬਾ ਗੁਰ ਸਬਦ ਵਿਣੁ, ਹੋਰ ਮੰਤ੍ਰੁ ਸਿਮਰਣੀ ॥
ਵਿਣੁ ਸੇਵਾ ਧ੍ਰਿਗੁ ਹਥ ਪੈਰ, ਹੋਰ ਨਿਹਫਲ ਕਰਣੀ ॥
ਪੀਰ ਮੁਗੈਦਾਂ ਪਿਰਹੜੀ, ਸੁਖ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣੀ ॥੧੦॥੨੭॥

ਏਥੇ, 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਵੀ, ਇਸ ਗਜਲ ਨੂੰ, ਏਸੇ ਭਾਵ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫ਼ਰਮਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੈਰ ਓਹੀ ਸਫਲ ਹਨ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰਨ। ਜੀਭਾ ਉਹ ਸੁਭ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਵੇ। ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨੈਣ ਇਸ ਲਈ ਸਫਲ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਹੀ ਵਾਸ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਜਿਧਰ ਵੇਖਦੇ

ਹਨ, ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਜਲਵਾ ਤਕਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਦ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਾਮਲ ਮੁਰਸ਼ਦ ਤੋਂ ਇਹ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਧੰਧੇ ਪਿੱਟਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਖਰ ਦੁਖ-ਕਲੇਸ਼ ਗੱਸ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਪੀੜਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕੇਵਲ ਉੱਜਲ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਗੁਰੂ-ਜੋਤੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਐਵੇਂ 'ਦਮ ਨਾ ਮਾਰ', (ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਨਾ ਆ) ਅਤੇ ਆਪਾ ਸਮਰਪਣ ਲਈ ਉਸਦੀ ਗਲੀ ਦੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟ। ਫੇਰ, ਉਹ ਤੁੱਠ ਕੇ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਸੁਰਖਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। (ਵਧੇਰੇ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵੇਖੋ ਗਜ਼ਲ ਨੰ: ੬)

ਹਜ਼ਾਰ ਤਖ਼ਤਿ ਮੁਰੱਸਾ, ਫ਼ਿਤਾਦਹ ਦਰ ਰਾਹ ਅੰਦ।
ਕਲੰਦਰਾਨਿ ਤੋ, ਤਾਜੋ ਨਗੀ, ਨਮੇ ਖ਼ਾਹੰਦ ॥੧॥

ਫ਼ਨਾਹ ਪਜ਼ੀਰ ਬਵੰਦ, ਹਰ ਚਿ: ਹਸਤ ਦਰ ਆਲਮ,
ਨ ਆਸ਼ਕਾਂ, ਕਿ: ਅਜ਼ ਅਸਰਾਰਿ ਇਸ਼ਕ, ਆਗਾਹ ਅੰਦ ॥੨॥

ਤਮਾਮ ਚਸ਼ਮ ਤਵਾਂ ਸੁਦ, ਪਏ ਨਜ਼ਾਰਾ-ਇ ਓ।
ਹਜ਼ਾਰ ਸੀਨਾ ਜ਼ਿ ਸ਼ੌਦਾ-ਏ ਹਿਜ਼ਰ, ਮੇ ਕਾਹੰਦ ॥੩॥

ਤਮਾਮ ਦੌਲਤਿ ਦੁਨੀਆ, ਬ-ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਬਖ਼ਸ਼ੰਦ।
ਯਕੀ ਬਦਾਂ, ਕਿ ਗਦਾਯਾਨਿ ਉ, ਸ਼ਾਹਨਸ਼ਾਹ ਅੰਦ ॥੪॥

ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁਹਬਤਿ ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ, ਤਲਬ 'ਗੋਇਆ'।
ਕਿ ਤਾਲਬਾਨਿ ਖ਼ੁਦਾ, ਵਾਸਲਾਨਿ ਅੱਲਹ ਅੰਦ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਤਖ਼ਤ ਜੜਾਉ, ਚਾਹੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ, ਰਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੁਲਦੇ।
ਪਰ, ਤਾਜ ਨਗੀਨੇ ਵੇਖ ਕੇ, ਤੇਰੇ ਤਾਲਬ ਨਾਹੀ ਭੁਲਦੇ, ਹੁ।
੨. ਵਿੱਚ ਜਹਾਨੇ ਜੋ ਕਿਛ ਦਿਸਦਾ, ਇਹ ਸਭ ਬਿਨਸਨਹਾਰਾ।
ਪਰ ਜੋ ਵਾਕਫ਼ ਇਸ਼ਕ ਰਮਜ਼ ਤੋਂ, ਉਹ ਨਾ ਮਿਟੇ ਪਿਆਰਾ, ਹੁ।
੩. ਦਰਸ ਉਹਦੇ ਲਈ ਨੈਨਾਂ ਸਭਸ ਦੇ, ਬੜੇ ਬੇਚੈਨ ਵਿਚਾਰੇ।
ਸਭ ਦੇ ਸੀਨੀਂ, ਹਰ ਦਮ ਸੁਲਘੇ, ਅੱਗ ਹਿਜ਼ਰ ਦੀ ਮਾਰੇ, ਹੁ।
੪. ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਰੇ ਦੀ ਇੱਕ ਝਾਤੀ, ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਦੌਲਤ ਸਾਰੀ।
ਰੱਖ ਭਰੋਸਾ ਮੁਰਸ਼ਦ ਉੱਤੇ, ਰਾਜਾ, ਕਰੇ ਭਿਖਾਰੀ, ਹੁ।
੫. ਸੰਗਤ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸੀਆਂ ਸੰਦੀ, ਤਲਬ ਕਰੀ ਤੂੰ 'ਗੋਇਆ'।
ਲਗਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜਿਸ ਦਿਲ ਲਾਈ, ਰੱਬ ਰੂਪ ਉਹ ਹੋਇਆ, ਹੁ।

ਹਜ਼ਾਰ ਭਖੀਓ ਮੁਰੀਆ, ਫਿਰਾਦਹ ਢਰ ਰਾਹ ਅੰਦ।
ਕਲੰਦਰਾਨਿ ਤੋ, ਭਾਜੋ ਨਗੀਂ, ਨਮੇ ਸਾਹੰਦ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੁਰੀਆ ਜੜ੍ਹਾਉ, ਨਗੀਂ ਨਾਲ ਜੜ੍ਹਤ ਕੀਤ ਹੋਏ। ਫਿਰਾਦਹ ਢਿਰੀ ਹੋਏ, ਪਏ ਹੋਏ। ਕਲੰਦਰ—ਮਸਤਾਨੇ, ਬੇਪਰਵਾਹ ਫਕੀਰ। ਨਮੇ ਸਾਹੰਦ ਨਗੀਂ ਚਾਹੁੰਦ। ਅੰਦ—ਅਸਤ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ, ਹਨ (ਪਏ ਹਨ)।

ਅਰਥ : ਹਜ਼ਾਰ (ਹਜ਼ਾਰਾਂ) ਜੜ੍ਹਾਉ ਤਖਤ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਪਏ ਹੋਏ (ਪਰੰਤੂ) ਤੇਰੇ ਮਸਤਾਨੇ, ਤਾਜ ਤੇ ਨਗੀਨੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ।

ਫਨਾਹ ਪਜ਼ੀਰ ਬਵੰਦ, ਹਰ ਚਿ: ਹਸਤ ਦਰ ਆਲਮ।
ਨ ਆਸਕਾਂ, ਕਿ: ਅਜ ਅਸਰਾਰਿ ਇਸਕ, ਆਗਾਹ ਅੰਦ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਫਨਾਹ-ਪਜ਼ੀਰ—ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲਾ। ਬਵੰਦ—ਹੈ। ਆਲਮ—ਜਗਤ। ਅਸਰਾਰਿ ਇਸਕ—ਇਸਕ ਦਾ ਭੇਦ। ਆਗਾਹ ਅੰਦ—ਜਾਣੂ ਹਨ।

ਅਰਥ : ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੈ, ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ, (ਪਰੰਤੂ ਉਹ) ਪ੍ਰੇਮੀ (ਨਾਸਵੰਤ) ਨਹੀਂ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਦਿਆਂ ਭੇਦਾਂ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਹਨ।

ਤਮਾਮ ਚਸਮ ਤਵਾਂ ਸੁਦ, ਪਏ ਨਜ਼ਾਰਾ-ਇ ਓ।
ਹਜ਼ਾਰ ਸੀਨਾ ਜ਼ਿ ਸ਼ੌਦਾ-ਏ ਹਿਜਰ, ਮੇ ਕਾਹੰਦ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤਮਾਮ—ਸਾਰੀਆਂ। ਤਵਾਂ ਸੁਦ—ਬਲਵਾਨ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਤੇਜਸਵੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪਏ—ਵਾਸਤੇ। ਸ਼ੌਦਾ-ਏ ਹਿਜਰ—ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਸੁਦ। ਮੇ ਕਾਹੰਦ—ਪੁਖ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਰਥ : ਸਾਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ (ਜਲਵੇ) ਲਈ ਬਲਵਾਨ ਅਥਵਾ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਹਨ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੀਨੇ (ਦਿਲ) ਉਸ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਦੇ ਸੁਦਾ ਵਿਚ ਪੁਖ ਰਹੇ ਹਨ।

ਤਮਾਮ ਦੌਲਤਿ ਦੁਨੀਆ, ਬ-ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਬਖਸ਼ੰਦ।
ਯਕੀਂ ਬਦਾਂ, ਕਿ ਗਦਾਯਾਨਿ ਉ, ਸ਼ਾਹਨਸ਼ਾਹ ਅੰਦ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਯਕ ਨਿਗਾਹ—ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ। ਯਕੀਂ—ਨਿਸਚਾ। ਬਦਾਂ—ਜਾਣ। ਗਦਾਯਾਨਿ ਉ—ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਮੰਗਤੇ।

ਅਰਥ : (ਉਹ) ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੌਲਤ ਇਕ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਕੀਨ ਜਾਣ ਕਿ ਉਸ ਦੇ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਦੇ) ਮੰਗਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਨ।

ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁਹਬਤਿ ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ, ਤਲਬ 'ਗੋਇਆ'।
ਕਿ ਤਾਲਬਾਨਿ ਸੁਦਾ, ਵਾਸਲਾਨਿ ਅੱਲਹ ਅੰਦ ॥੫॥

ਬੁਢਦਾਰਥ : ਤਲਬ—ਇੱਛਾ (ਰੱਖ)। ਸੁਹਬਤ—ਸੰਗਤ। ਤਾਲਬਾਨਿ ਖੁਦਾ—ਰੱਬ ਦੇ ਖੋਜੀ, ਸੁਆਲੀ। ਵਾਸਲਾਨਿ ਅੱਲਾ—ਅੱਲਾ ਨਾਲ ਵਸਲ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਅਭੇਦ ਹਨ। ਵਸਲ—ਮਿਲਾਪ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਗੋਇਆ, (ਤੂੰ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਸੀਆਂ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖ, ਕਿਉਂਕਿ ਰੱਬ ਦੀ ਖਿਚ (ਤੜਪ) ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਵਰਤਦੇ ਹਨ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਚੌਥੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਇਸ ਫੁਰਮਾਨ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਜਿਨ ਸਰਧਾ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਲਗੀ, ਤਿਨ੍ ਦੂਜੈ ਚਿਤੁ ਨ ਲਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਜੇ ਧਰਤੀ ਸਭ ਕੰਚਨੁ ਕਰਿ ਦੀਜੈ, ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਅਵਰੁ ਨ ਭਾਇਆ ਰਾਮ ॥

(ਆਸਾ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੪੪੪)

ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਅਮੀਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਰੱਖਦਾ ਵੀ ਹਿਰਸੀ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਤੇ ਲੋਭੀ ਹੈ; ਸਗੋਂ, ਦੌਲਤ-ਮੰਦਾਂ ਦਾ ਦੌਲਤ-ਮੰਦ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਘੱਟ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੜਾਊ ਤਖਤ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਤਾਜਾਂ ਤੇ ਤਖਤਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਲਈ ਬੇ-ਨਿਆਜ਼ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਚਿੱਟੇ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਰੋਸ਼ਨ ਹੈ ਕਿ 'ਹਕੀਕੀ ਪਿਆਰ' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਹਰ ਵਸਤੂ ਨਾਸਵੰਤ, ਛਲ ਤੇ ਧੋਖਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਅੱਖ ਦੇ ਇਕ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦੇਣ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਲੀ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਨ।

ਅੰਤ ਵਿਚ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਲਈ ਤੜਪ ਰੱਖੋ। ਨਿਸਚੇ ਜਾਣੋ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਗਤ ਅੱਲਹ-ਮਿਲਾਪ ਵਿੱਚ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹਨ। (ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਦਾ ਭਾਵ ਗਜ਼ਲ ਨੰ: ੯ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਵਾਚੋ।)

—੦—

ਮਰਦਿ ਆਰਫ਼ ਚਿੰਦਾ, ਅਜ਼ ਇਰਫ਼ਾਨੇ ਓਸਤ ॥

ਨਿਆਮਤੇ ਹਰ-ਦੇ ਜਹਾਂ, ਦਰ ਖ਼ਾਨੇ ਓਸਤ ॥੧੪੬॥

(ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ)

ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਗਿਆਨੀ ਜੀਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਵਿਚ; ਦੋ ਜਹਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਆਮਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਾਰਸਾਈ ਬਿਹ ਕਿ: ਬਹਿਰੇ ਹੱਕ ਬਵਦ ॥

ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਚੀਸ਼, ਕਾਂ ਨਾ-ਹੱਕ ਬਵਦ ॥੨੦੯॥

(ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ)

(ਉਹ) ਪਾਰਸਾਈ (ਪਰਹੇਜ਼ਗਾਰੀ) ਬਿਹਤਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਦੀ ਯਾਦ) ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਪਰ ਉਹ) ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ।

ਗਰ ਦਸਤਿ ਮਨ ਹਮੇਸ਼ ਪਏ ਕਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ।
 ਮਨ ਚੁੰ ਕੁਨਮ ਕਿ ਦਿਲ ਬਸੂਏ ਯਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੧॥

ਆਵਾਜ਼ਿ ਲਨਤਰਾਨੀ, ਬ-ਹਰਦਮ ਬ-ਗੋਸ਼ਿ ਦਿਲ।
 ਮੂਸਾ ਮਗਰ ਬ-ਦੀਦਨਿ ਦੀਦਾਰ, ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੨॥

ਈਂ ਦੀਦਾ ਨੇਸੂ, ਆਂ ਕਿ: ਅਜ ਓ, ਅਸ਼ਕ ਮੇ ਚਕੱਦ।
 ਜਾਮਿ ਮੁਹੱਬਤ ਅਸਤ ਕਿ ਸਰਸ਼ਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੩॥

ਦਿਲਦਾਰ ਓ ਦਿਲ, ਜਿ ਬਸਕਿ: ਯਕੇ ਅੰਦ ਦਰ ਵਜੂਦ।
 ਜਾਂ ਦਿਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਾਨਬਿ ਦਿਲਦਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੪॥

ਦਰ ਹਰ ਦੋ ਕੌਨ, ਗਰਦਨਿ ਉ, ਸਰ-ਬੁਲੰਦ ਸ਼ੁਦ।
 ਮਨਸੂਰ ਵਾਰ ਹਰ ਕਿ: ਸੂਏ ਦਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੫॥

‘ਗੋਇਆ’ ਜਿ ਜਾਤਿ ਦੋਸਤ, ਹਕੀਕੀ ਹਯਾਤ ਯਾਫਤ।
 ਦੀਗਰ ਚਿਰਾ ਬ-ਕੁਚਾ-ਇ ਖੁੱਮਾਰ, ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਹੱਥ ਅਸਾਡਾ, ਭਾਵੇਂ ਯਾਰੋ, ਪੰਦਿਆਂ ਦੇ ਵੱਲ ਪਾਂਦਾ।
ਕੀ ਕਰੀਏ, ਪਰ ਦਿਲ ਅਸਾਡਾ, ਵੱਲ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜਾਂਦਾ, ਹੁ।
੨. ‘ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕੇਂਗਾ’ ਦੀ ਸੱਦ, ਚਾਹੇ ਕੰਨੀਂ ਆਵੇ।
ਦਰਸ਼ਨ ਕਾਰਨ ਫਿਰ ਵੀ ਮੂਸਾ, ਵਲ ਮਾਹੀ ਦੇ ਧਾਵੇ, ਹੁ।
੩. ਨੇਹੁ ਨੀਰ ਬਹੇ ਜਿਸ ਅੱਖੋਂ, ਅੱਖ ਨ ਜਾਣੀਂ ਪਿਆਰੇ।
ਇਹ ਹੈ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਲਾ ਜਿਸ ਚੋਂ, ਪਿਆਰ ਉਛਾਲੇ ਮਾਰੇ, ਹੁ।
੪. ਨਾਲ ਮਾਹੀ ਦੇ ਦਿਲ ਇਹ ਮੇਰਾ, ਦੇਹੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ।
ਮਾਹੀ ਦੇ ਵੱਲ ਏਸੇ ਕਾਰਨ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਉੱਠ ਉੱਠ ਨੱਸਦਾ, ਹੁ।
੫. ਓਹੀਓ ਬੰਦਾ ਦੁਹੀਂ ਜਹਾਨੀਂ, ਮਾਨ ਸਦਾ ਹੈ ਪਾਂਦਾ।
ਜੋ ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਵਾਂਗੂ ਹੱਸ ਹੱਸ, ਸੁਲੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ, ਹੁ।
੬. ‘ਗੋਇਆ’ ਨੇ ਜਦ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤੀ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੋਂ ਹੈ ਪਾਈ।
ਮੈ-ਖਾਨੇ ਦੇ ਕੂਚੇ ਵਲ ਹੁਣ, ਕਰਦਾ ਨਹਿੰ ਉਹ ਧਾਈ, ਹੁ।

ਗਰ ਦਸਤਿ ਮਨ ਹਮੇਬ ਪਏ ਕਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ ।
ਮਨ ਚੂੰ ਕੁਨਮ ਕਿ ਦਿਲ ਬਸੁਏ ਯਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗਰ—ਭਾਵੇਂ । ਦਸਤਿ ਮਨ— ਮੇਰੇ ਹੱਥ । ਪਏ—ਵਾਸਤੇ । ਕਾਰ—ਕੰਮ ।
ਮੇ ਰਵੱਦ—ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਨ ਚੂੰ ਕੁਨਮ—ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਸੂ—ਵਲ, ਤਰਫ਼ ।

ਅਰਥ : ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਸਦਾ ਕੰਮ ਵਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰੰਤੂ) ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ,
ਜੋ (ਮੇਰਾ) ਦਿਲ ਮਿੱਤਰ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਆਵਾਜ਼ਿ ਲਨਤਰਾਨੀ, ਬ-ਹਰਦਮ ਬ-ਗੋਬਿ ਦਿਲ ।
ਮੂਸਾ ਮਗਰ ਬ-ਦੀਦਨਿ ਦੀਦਾਰ, ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਵਾਜ਼ਿ ਲਨਤਰਾਨੀ—‘ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕੇਂਗਾ’ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ।
ਗੋਬਿ—ਕੰਨ । ਬਗੋਬਿ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿਚ । ਬਦੀਦਨਿ ਦੀਦਾਰ—ਦੇਖਣ ਲਈ ।

ਅਰਥ : ‘ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕੇਂਗਾ’ ਦੀ (ਰੱਬੀ) ਆਵਾਜ਼ (ਭਾਵੇਂ ਮੂਸਾ ਦੇ) ਦਿਲ ਦੇ
ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ (ਆ ਰਹੀ ਹੈ), ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ (ਉਸ ਦੇ) ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਜਾ
ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਈਂ ਦੀਦਾ ਨੇਸੂ, ਆਂ ਕਿ: ਅਜ਼ ਓ, ਅਸ਼ਕ ਮੇ ਚਕੱਦ ।
ਜਾਮਿ ਮੁਹੱਬਤ ਅਸਤ ਕਿ ਸਰਸ਼ਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦੀਦਾ—ਅੱਖ । ਅਸ਼ਕ—ਅਥਰੂ । ਆਂ ਕਿ ਅਜ਼ ਓ—ਉਹ ਜਿਸ ਚੋਂ
ਕਿ । ਮੇ ਚਕੱਦ—ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਡਿਗਦੇ ਹਨ । ਜਾਮਿ ਮੁਹੱਬਤ—ਪਿਆਰ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ।
ਸਰਸ਼ਾਰ—ਭਰ ਕੇ ਉਛਲਦਾ ਹੋਇਆ ।

ਅਰਥ : ਇਹ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਕਿ ਅਥਰੂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, (ਇਹ ਤਾਂ)
ਪਿਆਰ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਹੈ ਜੋ (ਕੰਢਿਆਂ ਤਕ, ਨਕੋਂ ਨੱਕ ਪਿਆਰ ਨਾਲ) ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ
(ਛਲਕ ਰਿਹਾ) ਹੈ ।

ਦਿਲਦਾਰ ਓ ਦਿਲ, ਜ਼ਿ ਬਸਕਿ: ਯਕੇ ਅੰਦ ਦਰ ਵਜੁਦ ।
ਜ਼ਾਂ ਦਿਲ ਹਮੇਬਾ ਜਾਨਬਿ ਦਿਲਦਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਿਲਦਾਰ—ਪ੍ਰੀਤਮ । ਓ—ਅਤੇ । ਯਕੇ ਅੰਦ—ਇਕੱਠੇ ਹਨ । ਬਸ
ਕਿ—ਜਦ ਕਿ । ਵਜੁਦ—ਸਰੀਰ । ਕਿ—ਕਿਉਂ ਜੁ । ਜ਼ਾਂ—ਇਸ ਵਾਸਤੇ ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਕਿ ਦਿਲ ਤੇ ਦਿਲਬਰ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਲਈ
ਸਦਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਦਰ ਹਰ ਦੋ ਕੰਨ, ਗਰਦਨਿ ਉ, ਸਰ-ਬੁਲੰਦ ਬੁਦ ।
ਮਨਸੂਰ ਵਾਰ ਹਰ ਕਿ: ਸੂਏ ਦਾਰ ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕੰਨ—ਜਹਾਨ, ਲੋਕ । ਗਰਦਨ—ਧੌਣ । ਸਰ-ਬੁਲੰਦ—ਉੱਚੀ । ਮਨਸੂਰ ਵਾਰ—ਮਨਸੂਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਦਾਰ—ਸੂਲੀ । ਹਰ ਕਿ—ਜਿਹੜਾ ਵੀ ।

ਅਰਥ : ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਓਸ ਦੀ ਹੀ ਧੌਣ ਉੱਚੀ ਹੋਈ (ਭਾਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ਜਿਹੜਾ ਮਨਸੂਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਲੀ ਦੇ ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

‘ਗੋਇਆ’ ਜਿ ਜ਼ਾਤਿ ਦੋਸਤ, ਹਕੀਕੀ ਹਯਾਤ ਯਾਫਤ ।
ਦੀਗਰ ਚਿਰਾ ਬ-ਕੂਚਾ-ਇ ਖੁਮਾਰ, ਮੇ ਰਵੱਦ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਿ—ਤੋਂ । ਜ਼ਾਤਿ ਦੋਸਤ—ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਜ਼ਾਤ, ਹਸਤੀ । ਹਕੀਕੀ—ਅਸਲੀ । ਹਯਾਤ—ਜੀਵਨ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ । ਯਾਫਤ—ਪਾਈ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ । ਦੀਗਰ—ਹੋਰ, ਦੂਜਾ । ਬ-ਕੂਚਾ—ਗਲੀ ਜਾਂ ਕੂਚੇ ਵਲ । ਖੁਮਾਰ—ਸ਼ਰਾਬ ।

ਅਰਥ : ‘ਗੋਇਆ’ ਨੇ ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਜ਼ਾਤ (ਹਸਤੀ) ਤੋਂ ਅਸਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ (ਹੈ), ਫੇਰ (ਉਹ) ਕਿਉਂ ਸ਼ਰਾਬਖਾਨੇ ਦੀ ਗਲੀ (ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਵਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ) ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਦੇਵ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤ ਹੋਏ ਹਨ । ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ । ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ੬੦ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਦੇ ਕੇਵਲ ਚਾਰ । ਸਾਖੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵੇਰ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਗਏ; ਪਰੰਤੂ, ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਜੁੱਟੇ ਰਹੇ । ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ, ਜੋ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਪੱਕ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਸਨ, ਗਿਲੇ ਦੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ

ਨਾਮਾ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿਆ, ਕਹੈ ਤਿਲੋਚਨੁ ਮੀਤ ॥

ਕਾਹੇ ਛੀਪਹੁ ਛਾਇਲੈ, ਰਾਮ ਨ ਲਾਵਹੁ ਚੀਤੁ ॥੨੧੨॥

(ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੧੩੭੫)

ਅੱਗੋਂ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ‘ਹੱਥ ਕਾਰ ਵੱਲ ਤੇ ਦਿਲ ਯਾਰ ਵੱਲ’ ਵਾਲੀ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ

ਨਾਮਾ ਕਹੈ ਤਿਲੋਚਨਾ, ਮੁਖ ਤੇ ਰਾਮੁ ਸੀਮਾਲਿ ॥

ਹਾਥ ਪਾਉ ਕਰਿ ਕਾਮੁ ਸਫੁ, ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ ॥੨੧੩॥

(ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੧੩੭੬)

ਨਿਰੰਤਰ ਭਗਤੀ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਪੱਕ ਅਵਸਥਾ, ਅਥਵਾ 'ਸਿਮਰਨ' ਨੂੰ, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ, ਰਾਗ ਰਾਮਕਲੀ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਆਨੀ ਲੇ ਕਾਗਦੁ, ਕਾਟੀ ਲੇ ਗੁਡੀ, ਆਕਾਸ ਮਧੇ ਭਰਮੀਅਲੇ ॥
 ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਬਾਤ ਬਤਉਆ, ਚੀਤੁ ਸੋ ਭੋਰੀ ਰਾਖੀਅਲੇ ॥੧॥
 ਮਨੁ ਰਾਮ ਨਾਮਾ ਬੇਧੀਅਲੇ ॥
 ਜੈਸੇ ਕਨਿਕ ਕਲਾ ਚਿਤੁ ਮਾਂਡੀਅਲੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਆਨੀ ਲੇ ਕੁੰਭੁ, ਭਰਾਈਲੇ ਉਦਕ, ਰਾਜ ਕੁਆਰਿ ਪੁਰੰਦਰੀਏ ॥
 ਹਸਤ ਬਿਨੋਦ ਬਿਚਾਰ ਕਰਤੀ ਹੈ, ਚੀਤੁ ਸੁ ਗਾਗਰਿ ਰਾਖੀਅਲੇ ॥੨॥
 ਮੰਦਰੁ ਏਕੁ ਦੁਆਰ ਦਸ ਜਾ ਕੇ, ਗਊ ਚਰਾਵਨ ਛਾਡੀਅਲੇ ॥
 ਪਾਂਚ ਕੋਸ ਪਰ ਗਊ ਚਰਾਵਤ, ਚੀਤੁ ਸੁ ਬਛਰਾ ਰਾਖੀਅਲੇ ॥੩॥
 ਕਹਤ ਨਾਮਦੇਉ ਸੁਨਹੁ ਤਿਲੋਚਨ, ਬਾਲਕੁ ਪਾਲਨ ਪਉਢੀਅਲੇ ॥
 ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਕਾਜ ਬਿਰੂਧੀ, ਚੀਤੁ ਸੁ ਬਾਰਿਕ ਰਾਖੀਅਲੇ ॥੪॥

(ਪੰਨਾ ੯੭੨)

ਭਾਵ—“ਬਾਲਕ ਦਾ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿਣਾ, ਪਰੰਤੂ, ਚਿੱਤ ਗੁੱਡੀ ਦੀ ਡੋਰ ਤੇ ਗੁੱਡੀ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ; ਸਖੀਆਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਹੱਸਣਾ ਖੇਡਣਾ, ਪਰੰਤੂ ਚਿੱਤ ਸਿਰ ਉਤਲੀ ਗਾਗਰ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਕਿ ਕਿਤੇ ਡਿੱਗ ਨਾ ਪਵੇ; ਮਾਤਾ ਦਾ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਸੁਰਤ ਪੰਘੁੜੇ ਪਏ ਬਾਲਕ ਵਿਚ ਰੱਖਣੀ; ਇਤਿਆਦਿ ਨਿੱਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਿਤਨੀਆਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤੇ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ-ਭਰਪੂਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ 'ਸਿਮਰਨ' ਅਥਵਾ 'ਧਿਆਨ' ਧਰਨ ਦੀ ਕਲਾ ਸਮਝੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਅਨਿੱਠ ਤੇ ਉਨਮਨ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ, ਵੰਡ ਛਕਦੇ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪਦੇ, ਉਲਾਰ-ਰਹਿਤ ਤੇ ਸਹਿਜ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।”

ਏਸੇ ਹੀ ਪ੍ਰਪੱਕ ਭਗਤੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਗਜਲ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਭਾਵੇਂ ਸਦਾ ਕਾਰ ਵੱਲ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਦਿਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਯਾਰ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਵਲ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।” ਭਾਵੇਂ, ਪੈਰ ਪੈਰ ਉੱਤੇ ਅਟਕਾਂ ਤੇ 'ਘਟ ਅਵਘਟ ਡੂਗਰ ਘਨਾ' ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੀ ਘਾਟੀ ਦਾ ਇਹ ਰਸਤਾ ਬੜਾ ਭੀਹਾਵਲਾ, ਬਿਖੜਾ ਤੇ 'ਤਿਲਕਣਬਾਜ਼ੀ-ਵੇਹੜਾ' ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਕਦਮ :

ਆਗਾਹਾ ਕੂ ਤ੍ਰਾਘਿ, ਪਿਛਾ ਵੇਰਿ ਨ ਮੁਹਡੜਾ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੦੮੬)

ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਸਤਾਨਾ-ਵਾਰ ਅੱਗੇ ਵੱਲ ਵੱਧਦਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੂਸਾ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ; ਪਰੰਤੂ, ਉਸਦੀ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਾਘ ਮੱਠੀ ਨਾ ਪਈ, ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿਦਕ ਵਿਚ ਅਵੱਸ ਸਫਲ ਹੋਇਆ। ਇਹ

ਵਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰੱਬ ਦੇ ਜਲਾਲ ਦੀ ਤਾਬ ਨਾ ਲਿਆ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਨੈਣ ਚੁੰਧਿਆ ਗਏ।

ਫੇਰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਤੜਪ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਕਿਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਹਨ, ਜੋ ਛਲਕ ਛਲਕ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਦੀ ਗਰਦ-ਗੁਬਾਰ ਧੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਇਕ ਇਕ ਅੱਥਰੂ ਨੂੰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਅਮੋਲਕ ਮੋਤੀਆਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੁਬਾਰਕ ਹਨ ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੋਣ ਪਿੱਟਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪਵਿੱਤਰ ਪਿਆਰ-ਹੰਝੂ ਕੇਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੀਸੁ ਇਮਰੋਜ਼, ਕਿ: ਸੌਦਾ-ਏ ਨਿਗਾਰੇ ਦਾਰਦ।
 ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਸੂ ਦਰੀਂ ਦਹਰ, ਕਿ ਯਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੧॥

ਦਾਨਮ, ਐ ਸ਼ੋਖ, ਕਿ: ਖੂਨਿ ਦੋ ਜਹਾਂ ਖਾਹਟ ਰੇਖਤ।
 ਚਸ਼ਮਿ ਮਸਤਿ ਤੋ, ਕਿ: ਇਮਰੋਜ਼ ਖੁਮਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੨॥

ਦਾਮਨਿ ਚਸ਼ਮਿ ਮਰਾ, ਖੂਨਿ ਜਿਗਰ ਰੰਗੀਂ ਕਰਦ।
 ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ-ਇ ਮਾ, ਤੁਰਫ਼ਹ ਬਹਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੩॥

ਸਾਇਆ-ਇ ਤੂਬਾਏ ਫ਼ਿਰਦੌਸ, ਨਾ ਖਾਹਦ ਹਰਗਿਜ਼।
 ਹਰ ਕਿ ਮਨਸੂਰ ਸਿਫ਼ਤ, ਸਾਇਆ-ਇ ਦਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੪॥

ਰੂਏ ਗੁਲਗੁਨਿ ਖੁਦ, ਐ ਸ਼ਮਾਅ, ਬਰ ਅਫ਼ਰੋਜ਼ ਦਮੇ।
 ਦਿਲਿ-ਪਰਵਾਨਾ ਓ ਬੁਲਬੁਲ, ਬ-ਤੋ ਕਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੫॥

ਬ-ਹਰ ਦੀਵਾਨਾ ਅਗਰ ਸਿਲਸਿਲਾ-ਹਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ।
 ਦਿਲ 'ਗੋਇਆ' ਬ-ਖ਼ਮਿ ਜ਼ੁਲਫ਼, ਕਰਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਕੌਣ ਸੁਭਾਗਾ ਹੈ ਇਸ ਜੱਗ ਜੋ, ਨਿਹੁੰ ਪੀਆ ਸੰਗ ਲਾਵੇ।
 ਜਿਸ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਸਤਿਗੁਰ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸੁਲਤਾਨ ਕਹਾਵੇ, ਹੁ।
੨. ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਮਸਤਾਨੀ ਤਾਈਂ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਖੂਬ ਮੈਂ ਜਾਣਾਂ।
 ਨਿਸਚੈ, ਸ਼ੋਖੀ ਨਾਲ ਹੈ ਇਸ ਨੇ, ਜੱਗ ਦਾ ਖੂਨ ਵਹਾਣਾ, ਹੁ।
੩. ਖੂਨ ਜਿਗਰ ਨੇ ਰੰਗ ਦਿੱਤਾ ਏ, ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਦਾ ਪੱਲਾ।
 ਅਜਬ ਬਹਾਰਾਂ ਫਿਰੇ ਦਿਖਾਂਦਾ, ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਇਹ ਝੱਲਾ, ਹੁ।
੪. ਕਦੇ ਨ ਲੋੜੇ ਬੰਦਾ ਰੱਬ ਦਾ, ਕਲਪ ਬਿਛ ਦੀ ਛਾਇਆ।
 ਵਾਂਗ ਮਨਸੂਰ ਜਿਸ ਸੂਲੀ ਦੇ ਸੰਗ, ਪਿਆਰ ਹੈ ਜਿਗਰੀ ਪਾਇਆ, ਹੁ।
੫. ਐ ਸ਼ਮਾਅ! ਜੇ ਤੂੰ ਟਹਿਕਾਵੇਂ, ਫੁਲ ਜਿਹਾ ਸੁਹਾ ਚਿਹਰਾ।
 ਬੁਲਬੁਲ ਤੇ ਪਰਵਾਨੇ ਮਾਨਣ, ਰੱਜ ਰੱਜ ਦਰਸਨ ਤੇਰਾ, ਹੁ।
੬. ਦੀਵਾਨੇ ਨੂੰ ਜਕੜਨ ਖਾਤਰ, ਸੰਗਲ ਘੜਿਆ ਜਾਵੇ।
 (ਪਰ) 'ਗੋਇਆ' ਕੈਦ ਕੁੰਡਲ ਦੀ ਪੈ ਕੇ, ਚੈਨ ਹਕੀਕੀ ਪਾਵੇ, ਹੁ।

ਕੀਸੁ ਇਮਰੋਜ਼, ਕਿ: ਸੈਦਾ-ਏ ਨਿਗਾਰੇ ਦਾਰਦ।
ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹਸੁ ਦਰੀਂ ਦਹਰ, ਕਿ ਯਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੧॥

ਬਾਦਸ਼ਾਹ : ਕੀਸੁ—ਕੌਣ ਹੈ? ਇਮਰੋਜ਼—ਅਜ ਦਾ ਦਿਨ। ਕਿ—ਜੋ, ਜਿਹੜਾ। ਸੈਦਾ—ਸੁਦਾ, ਸ਼ੌਕ, ਜਨੂੰਨ, ਦੀਵਾਨਾ-ਪਨ। ਨਿਗਾਰ—ਪ੍ਰੀਤਮ। ਦਾਰਦ—ਰਖਦਾ ਹੈ। ਦਹਰ—ਦੁਨੀਆ। ਦਰੀਂ—ਦਰ ਈ, ਇਸ (ਦੁਨੀਆ) ਵਿਚ।

ਅਰਥ : ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਸੁਦਾ (ਅਤੀ ਪਿਆਰ) ਰਖਦਾ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਜੋ ਯਾਰ ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਦਾਨਮ, ਐ ਸ਼ੋਖ, ਕਿ: ਖੁਨਿ ਦੋ ਜਹਾਂ ਖਾਹਦ ਰੇਖਤ।
ਚਸਮਿ ਮਸਤਿ ਤੋ, ਕਿ: ਇਮਰੋਜ਼ ਖੁਮਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੨॥

ਬਾਦਸ਼ਾਹ : ਦਾਨਮ—ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਸ਼ੋਖ—ਚੰਚਲ। ਖਾਹਦ ਰੇਖਤ—ਬਹਾ ਦੇਵੇਗੀ, ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਖੁਮਾਰ—ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਤੋਟ ਦੀ ਅਵਸਥਾ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਐ ਸ਼ੋਖ, ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਖੂਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਤੇਰੀ (ਇਹ) ਨੱਸਿਆਈ ਅੱਖ, ਜੋ ਕਿ ਅੱਜ ਖੁਮਾਰ ਰਖਦੀ ਹੈ।

ਦਾਮਨਿ ਚਸਮਿ ਮਰਾ, ਖੁਨਿ ਜਿਗਰ ਰੰਗੀਂ ਕਰਦ।
ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ-ਇ ਮਾ, ਤੁਰਫ਼ਹ ਬਹਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੩॥

ਬਾਦਸ਼ਾਹ : ਦਾਮਨਿ ਚਸਮਿ ਮਰਾ—ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਦਾ ਪੱਲਾ। ਦਾਮਨ—ਪੱਲਾ। ਤੁਰਫ਼ਾ—ਅਸਚਰਜ, ਅਨੋਖੀ। ਰੰਗੀਂ—ਰੰਗਦਾਰ।

ਅਰਥ : (ਮੇਰੇ) ਜਿਗਰ ਦੇ ਖੂਨ ਨੇ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਦੇ ਦਾਮਨ ਨੂੰ ਰੰਗਦਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮਸਤ ਦਿਲ ਅਨੋਖੀ ਬਹਾਰ ਰਖਦਾ ਹੈ। (ਭਾਵ, ਅੱਖਾਂ ਉਡੀਕ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਨਾਲ ਰੰਗ-ਰਤੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਦਿਲ ਸਦਾ ਅਨੰਦ-ਦਾਇਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)।

ਸਾਇਆ-ਇ ਤੂਬਾਏ ਫਿਰਦੌਸ, ਨ ਖਾਹਦ ਹਰਗਿਜ਼ ॥
ਹਰ ਕਿ ਮਨਸੂਰ ਸਿਫ਼ਤ, ਸਾਇਆ-ਇ ਦਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੪॥

ਬਾਦਸ਼ਾਹ : ਸਾਇਆ—ਛਾਂ। ਤੂਬਾ—ਬਹੁਤ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ, ਅਤੀ ਪਵਿੱਤਰ, (ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ) ਇਕ ਥਿਛ ਜਿਸ ਦੀ ਟਹਿਣੀ ਬਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਹਰੇਕ ਘਰ ਵਿਚ ਅਪੜੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀਆਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੇ ਮੇਵੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ। ਫਿਰਦੌਸ—ਬਹਿਸ਼ਤ, ਸੁਰਗ। ਨ ਖਾਹਦ—ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਸਿਫ਼ਤ—ਵਾਂਗ। ਦਾਰ—ਸੂਲੀ।

ਅਰਥ : ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਥਿਖ—ਤੂਬਾ ਦੀ ਛਾਂ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜੋ ਕਿ ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗ ਸੂਲੀ ਦੀ ਛਾਂ ਰਖਦੇ ਹਨ। (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ-ਰੰਗ ਤੇ ਦੀਦਾਰ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਰਤੇ ਲੋਕ ਸੁਰਗ ਦੇ ਸੁਖ ਅਰਾਮ ਨੂੰ ਤੁੱਛ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਹੱਕ ਦੇ ਰਾਹ ਉਤੇ ਮਨਸੂਰ

ਵਾਂਗ ਸੁਲੀ ਉਤੇ ਵੀ ਚੜ੍ਹਨਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਥਿੜਕਦੇ)।

ਰੂਏ ਗੁਲਗੁਨਿ ਖੁਦ, ਐ ਬਮਾਅ, ਬਰ ਅਫਰੋਜ਼ ਦਮੇ।

ਦਿਲਿ-ਪਰਵਾਨਾ ਓ ਬੁਲਬੁਲ, ਬ-ਤੋ ਕਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਰੂ—ਚਿਹਰਾ। ਗੁਲ ਗੁੰ—ਫੁੱਲ ਦੇ ਰੰਗ ਵਰਗਾ, ਲਾਲ ਰੰਗ। ਬਰ ਅਫਰੋਜ਼—ਚਮਕਾ। ਬ-ਤੋ—ਤੇਰੇ ਨਾਲ। ਕਾਰ—ਕੰਮ, ਮਤਲਬ। ਖੁਦ—ਆਪਣਾ। ਦਮੇ—ਇਕ ਦਮ ਲਈ।

ਅਰਥ : ਐ ਸ਼ਮ੍ਹਾ ! ਆਪਣਾ ਲਾਲ ਫੁੱਲ ਵਰਗਾ ਮੁਖੜਾ ਇਕ ਦਮ ਲਈ ਚਮਕਾ, (ਕਿਉਂਜ) ਪਰਵਾਨੇ ਤੇ ਬੁਲਬੁਲ ਦਾ ਦਿਲ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮਤਲਬ ਰਖਦਾ ਹੈ; (ਭਾਵ, ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨਾਂ ਦੇ ਖੇੜੇ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦਾ ਰਾਜ ਤੇਰੇ ਦੀਦਾਰ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੈ)।

ਬ-ਹਰ ਦੀਵਾਨਾ ਅਗਰ ਸਿਲਸਿਲਾ-ਹਾ, ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ।

ਦਿਲਿ 'ਗੋਇਆ' ਬ-ਖਮਿ ਜੁਲਫ਼, ਕਰਾਰੇ ਦਾਰਦ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਹਰ—ਵਾਸਤੇ। ਸਿਲਸਿਲਾ-ਹਾ—ਜੰਜੀਰਾਂ। ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ—ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਘੜਦੇ ਹਨ। ਖਮ—ਮੋੜ, ਕੁੰਡਲ। ਕਰਾਰ—ਚੈਨ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਦੀਵਾਨੇ ਲਈ ਜੰਜੀਰਾਂ ਬਣਾਉਣੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਜੰਜੀਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ) ਗੋਇਆ ਦਾ ਦਿਲ ਜੁਲਫ਼ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਵਿਚ ਹੀ ਚੈਨ ਰਖਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਲਈ, ਜੰਜੀਰ ਦੀ ਥਾਂ, ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਜੁਲਫ਼ ਦਾ ਕੁੰਡਲ ਹੀ ਜਕੜ ਕੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਮਿੱਤਰ ਕਿਤਨਾ ਪਿਆਰਾ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕੇਵਲ ਉਚਾਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਅੰਦਰ ਇਕ ਅਕਹਿ ਨਿੱਘ ਤੇ ਖੇੜਾ ਪਸਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਰਸ ਤੇ ਸਰੂਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਸਮੀਪਤਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤਾਂ ਅਕੱਥ ਹੈ।

ਸਿਖ ਸਾਹਿੱਤ ਅਥਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿੱਤਰ, ਦੋਸਤ, ਸਖਾ, ਸੱਜਣ ਤੇ ਯਾਰ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਭਾਵ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਈ ਵੇਰ ਮਿੱਤਰ ਜਾਂ ਯਾਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ

ਉਣਿ ਯਾਰ ਹਮਾਰੇ ਸਜਣ, ਇਕ ਕਰਉ ਬੇਨਤੀਆ ॥

ਰਿਸੁ ਮੇਹਨ ਲਾਲ ਪਿਆਰੇ, ਹਉ ਫਿਰਉ ਬੇਜੀਤੀਆ ॥ (ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੭੦੩)

ਰਬਾ ਯਾਰਛੇ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਸੱਥੜ ਓਗਾ, ਭੱਠ ਖੇਲਿਆਂ ਦਾ ਰਹਿਣਾ ॥ (ਖਿਆਲ ਪਾ: ੧੦)

ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ। ਉਹ ਦੁਰਮਤ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ, ਇਕ ਹਮਦਰਦ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਥ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਭਾਵ, ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਗੁਣ. ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ

ਵੀ ਸਾਡੇ ਸੱਚੇ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਨਾਨਕ ਕਥਿਯਿਆ ਸਿਉ ਤੋੜਿ, ਚੁਠਿ ਸਜਣ ਸੇਤ ਪਕਿਆ ॥

ਓਇ (ਕੱਚੇ ਮਿੱਤਰ) ਜੀਵੰਦੇ ਵਿਛੁੜਹਿ, ਓਇ (ਸੱਚੇ ਮਿੱਤਰ) ਮੁਇਆ ਨ ਜਾਹੀ ਛੋੜਿ ॥

(ਭਖਣੇ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੧੦੨)

ਸ਼ਾਇਰ ਦਾ ਹੱਕੀ ਕਥਨ ਹੈ

ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਚਾਹਿ ਯੂਸਫ਼ ਸੇ ਸਦਾਅ। ਦੋਸਤ ਯਾਂ ਹੈਂ ਕੱਮ, ਅਉਰ ਭਾਈ ਬਹੁਤ।

ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਤੇ ਜਾਨ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਸ਼ੈਕਸਪੀਅਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

‘Friends thou hast and their adoption tried, grapple them to thy soul with hoops of steel.’

(ਭਾਵ—ਆਪਣੇ ਪਰਖੇ ਹੋਏ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖੋ।)

ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਉਤੇ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਭੈਣ, ਭਰਾ, ਪੁੱਤਰ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਦਿ ਦਾ ਸਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮਿੱਤਰ-ਭਾਵਨਾ ਉਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਜਦ, ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਕ ਕੂੜਾਵੇ ਤੇ ਵੈਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਅਜਿਹਾ ਸੁਭਾਗਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਹਿਬੂਬ ਲਈ ਸੁਦਾਈ ਹੈ, ਭਾਵ, ਅਜਿਹੇ ਦੀਵਾਨਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ :

ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਥੁ, ਹੋਰਿ ਸਗਲੇ ਬਿਉਹਾਰੀ ॥ (ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੪੯੫)

ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਏਥੇ। ਹੋਰ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ :

ਹੈਨਿ ਵਿਰਲੇ, ਨਾਹੀ ਘਣੇ, ਫੈਲ ਫਕਥੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥

(ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੪੧੧)

ਏਸੇ ਲਈ ‘ਗੋਇਆ’ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਿੱਤਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ। ਉਹੀ ਦੁਨੀਆਵੀ ਵਡਿਆਈਆਂ ਤੇ ਸੁੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਏਥੋਂ ਤਕ ਬੇਨਿਆਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂਬਾ (ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ) ਦੀ ਛਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗ ਸੂਲੀ ਦੀ ਨੋਕ ਚੁੰਮਣ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਈ ਮਤੀਦਾਸ ਸਮਾਨ ਦੁਫਾੜ ਚੀਰ ਸੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਆਰਾ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਗਰ ਦੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਅੱਖ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨੂੰ ਰੰਗ ਦੇ ਆਸ਼ਕਾਂ ਵਾਲੀ ਅਜਬ ਬਹਾਰ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਮੋੜ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਅਜਿਹਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਮਸਤਾਨਾ ਕਿਸੇ ਮਾਇਕੀ ਬੰਧਨ ਦੀ ਜੰਜੀਰ ਵਿਚ ਜਕੜਿਆ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਹਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਕੁੰਡਲ।

ਨੋਟ—ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ ਲੇਖ—“ਮਿੱਤਰ”—ਮੇਰੀ ਪੁਸਤਕ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਆਖਿਆਨ ਵਿੱਚੋਂ।

ਕਸੇ, ਬਹਾਲਿ ਗਰੀਬਾਨਿ ਬੇ-ਨਵਾ, ਨ ਰਸੱਦ।
 ਰਸੀਦਾ-ਏਮ ਬਜਾਏ, ਕਿ: ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨ ਰਸੱਦ ॥੧॥

ਹਜ਼ਾਰ ਖੁਲਦਿ ਬਰੀਂ ਰਾ, ਬ-ਨੀਮ ਜੋ, ਨ-ਖਰੰਦ।
 ਅਜ਼ ਆਂ ਕਿ: ਹੇਚ, ਬਦਾਂ ਕੂਏ ਦਿਲ-ਰੁਬਾ ਨ ਰਸੱਦ ॥੨॥

ਤਬੀਬਿ ਇਸ਼ਕ, ਚੁਨੀਂ ਗੁਫਤਾ ਅਸੂ, ਮੇ ਗੋਯੰਦ।
 ਬਹਾਲਿ ਦਰਦਿ ਗਰੀਬਾਂ, ਬਜੁਜ਼ ਖੁਦਾ, ਨ ਰਸੱਦ ॥੩॥

ਬਰਾਏ ਰੋਸ਼ਨੀ-ਇ ਚਸ਼ਮਿ ਦਿਲ, ਅਗਰ ਖਾਹੀ।
 ਬ-ਖ਼ਾਕਿ ਦਰਗਹਿ ਓ, ਹੇਚ ਤੂਤੀਆ ਨ ਰਸੱਦ ॥੪॥

ਬ-ਯਾਦਿ ਦੋਸਤ, ਤਵਾਂ ਉਮਰ ਰਾ ਬਸਰ ਬੁਰਦਨ।
 ਕਿ: ਦਰ ਬਰਾਬਰਿ ਆਂ, ਹੇਚ ਕੀਮਯਾ ਨ ਰਸੱਦ ॥੫॥

ਤਮਾਮ ਦੌਲਤਿ ਗੀਤੀ, ਫਿਦਾਏ ਖ਼ਾਕਿ ਦਰਸ਼।
 ਕਿ: ਤਾ ਫਿਦਾਸ਼ ਨ ਗਰਦਦ, ਕਸੇ ਬਜਾ ਨ ਰਸੱਦ ॥੬॥

ਫਿਦਾਏ ਖ਼ਾਕਿ ਦਰਸ਼ ਮੇ ਸ਼ਵਦ, ਅਜ਼ਾਂ, 'ਗੋਇਆ'।
 ਕਿ: ਹਰ ਕਿ: ਖ਼ਾਕ ਨ-ਗਰਦਦ, ਬ-ਮੁੱਦਆ ਨ ਰਸੱਦ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਗਰੀਬਾਂ ਵਾਲਾ, ਹਾਲ ਕੋਈ ਕੀ ਜਾਣੇ।
 ਅਸੀਂ ਪੁੱਜੇ ਹਾਂ ਓਥੇ, ਜਿੱਥੇ, ਪੁੱਜ ਨ ਸੱਕਣ ਰਾਣੇ, ਹੂ।
੨. ਮੈਂ ਜੰਨਤ ਦਾ ਮੁੱਲ ਮੈਂ ਪਾਵਾਂ, ਜੋ ਦਾ ਅੱਧਾ ਦਾਣਾ।
 ਸੁਰਗਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਗਲੀ ਯਾਰ ਦੀ ਜਾਣਾ, ਹੂ।
੩. ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਮ ਹੈ ਕਹਿੰਦਾ ਸੁਣਿਆ, 'ਆਖਣ ਲੋਕ ਸਿਆਣੇ'।
 'ਬਾਝੋਂ ਰੱਬ ਦੇ ਆਸ਼ਕ-ਪੀੜਾ, ਹੋਰ ਨ ਕੋਈ ਜਾਣੇ, ਹੂ'।
੪. ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਨਾ, ਚਾਹੇਂ ਜੇ ਤੂੰ ਜਾਣੀਂ।
 ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਖ਼ਾਕ ਜਿਹਾ ਨ, ਸੁਰਮਾ ਹੋਰ ਪਛਾਣੀਂ, ਹੂ।
੫. ਯਾਦ ਸੱਜਣ ਦੀ ਵਿਚ ਜੋ ਬੀਤੇ, ਉਮਰਾ ਸਫਲੀ ਸੋਈ।
 ਇਸ ਦੇ ਤੁੱਲ ਨ ਜੱਗ ਦੇ ਉੱਤੇ, ਮਿਲੇ ਰਸਾਇਣ ਕੋਈ, ਹੂ।
੬. ਦੌਲਤ ਦੋ ਜਹਾਨਾਂ ਸੰਦੀ, ਆਸ਼ਕ ਦਰ ਤੋਂ ਵਾਰੇ।
 ਬਿਨ-ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤੇ ਬੰਦਾ, ਪੁੱਜੇ ਨ ਯਾਰ ਦੁਆਰੇ, ਹੂ।
੭. ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਖ਼ਾਕੋਂ ਇਸ ਲਈ, 'ਗੋਇਆ' ਸਦਕੇ ਜਾਵੇ।
 ਜਦ ਤੱਕ ਖ਼ਾਕ ਨ ਥੀਵੇ ਬੰਦਾ, ਮੰਜ਼ਲ ਯਾਰ ਨ ਪਾਵੇ, ਹੂ।

ਕਸੇ, ਬਹਾਲਿ ਗਰੀਬਾਨਿ ਬੇ-ਨਵਾ, ਨ ਰਸੱਦ ।
ਰਸੀਦਾ-ਏਮ ਬਜਾਏ, ਕਿ: ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨ ਰਸੱਦ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਸੇ—ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ । ਬਹਾਲ—ਹਾਲ ਨੂੰ, ਹਾਲਤ ਤਕ । ਬੇ-ਨਵਾ—ਬਗੈਰ ਤੋਸ਼ੇ ਦੇ, ਬੇ-ਸਮਾਨ, ਫਕੀਰ, ਗਰੀਬ, (ਏਥੇ ਭਾਵ ਬੇਪਰਵਾਹ ਤੋਂ ਹੈ, ਅਖੌਤ ਵੀ ਹੈ—ਨੰਗ ਰੜੇ ਹੀ ਆਕੀ ਹੈ) । ਨ ਰਸੱਦ—ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ । ਰਸੀਦੇਮ—ਅਸੀਂ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ । ਬਜਾਏ—ਉਸ ਥਾਂ ਉਤੇ, ਓਥੇ ।

ਅਰਥ : ਕੋਈ ਬੇਪਰਵਾਹ ਗਰੀਬਾਂ (ਨਿਰਬਾਣ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ) ਦੇ ਹਾਲ (ਅਵਸਥਾ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ । ਅਸੀਂ ਓਥੇ ਪੁਜੇ ਹਾਂ (ਜਿਥੇ) ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ।

ਹਜ਼ਾਰ ਖੁਲਦਿ ਬਰੀਂ ਰਾ, ਬ-ਨੀਮ ਜੋ, ਨ-ਖਰੰਦ ।
ਅਜ਼ ਆਂ ਕਿ: ਹੇਚ, ਬਦਾਂ ਕੂਏ ਦਿਲ-ਰੁਬਾ ਨ ਰਸੱਦ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖੁਲਦਿ ਬਰੀਂ—ਉੱਚਾ ਸੁਰਗ । ਬਹ—ਨਾਲ, ਤੋਂ । ਨੀਮ ਜੋ—ਜੋ ਦਾ ਅੱਧਾ ਦਾਣਾ । ਨ-ਖਰੰਦ—ਨਹੀਂ ਖਰੀਦਦੇ । ਅਜ਼ਾਂ ਕਿ—ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ । ਹੇਚ—ਕੋਈ । ਬਦਾਂ—ਤੂੰ ਜਾਣ ।

ਅਰਥ : (ਤੇਰੇ ਦੀਵਾਨੇ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਉੱਚੇ ਸੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਅੱਧੇ ਜੋ ਤੇ (ਵੀ) ਨਹੀਂ ਖਰੀਦਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਹਿਬੂਬ ਦੀ ਗਲੀ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ ।

ਤਬੀਬਿ ਇਸ਼ਕ, ਚੁਨੀਂ ਗੁਫਤਾ ਅਸੂ, ਮੇ ਗੋਯੰਦ ।
ਬਹਾਲਿ ਦਰਦਿ ਗਰੀਬਾਂ, ਬਜੁਜ਼ ਖੁਦਾ, ਨ ਰਸੱਦ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤਬੀਬ—ਵੈਦ । ਚੁਨੀਂ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ । ਗੁਫਤਾ ਅਸੂ—ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਮੇ ਗੋਯੰਦ—ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਬਜੁਜ਼—ਬਿਨਾ, ਸਿਵਾਏ । ਨ ਰਸੱਦ—ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ ।

ਅਰਥ : ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਵੈਦ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ (ਕਿ ਸਿਆਣੇ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਜੁ) ਗਰੀਬਾਂ (ਨਿਮਾਣਿਆਂ, ਮਸਕੀਨਾਂ) ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਹੋਰ ਕੋਈ) ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ (ਜਾਣਦਾ) ।

ਬਰਾਏ ਰੋਸ਼ਨੀ-ਇ ਚਸ਼ਮਿ ਦਿਲ, ਅਗਰ ਖਾਹੀ ।
ਬ-ਖਾਕਿ ਦਰਗਹਿ ਓ, ਹੇਚ ਤੂਤੀਆ ਨ ਰਸੱਦ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਰਾਏ—ਵਾਸਤੇ, ਲਈ । ਖਾਹੀ—ਤੂੰ ਚਾਹੇਂ । ਬ-ਖਾਕਿ—ਖਾਕ ਤੋਂ, ਧੂੜੀ ਤੋਂ । ਹੇਚ—ਕੋਈ । ਤੂਤੀਆ—ਮਮੀਰਾ ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਤੂੰ ਦਿਲ ਦੀ ਅੱਖ ਦੀ ਜੋਤ (ਰੋਸ਼ਨੀ) ਲੈਣੀ ਚਾਹੇਂ (ਤਾਂ) ਉਸ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਖਾਕ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਮੀਰਾ (ਸੁਰਮਾ) ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ (ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ) ।

ਬ-ਯਾਦਿ ਦੋਸਤ, ਤਵਾਂ ਉਮਰ ਰਾ ਬਸਰ ਬੁਰਦਨ।

ਕਿ: ਦਰ ਬਰਾਬਰਿ ਆਂ, ਹੇਚ ਕੀਮਯਾ ਨ ਰਸੱਦ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਯਾਦਿ ਦੋਸਤ—ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ। ਤਵਾਂ—ਬੱਲ, ਕੁਦਰਤ, ਸੰਭਵ ਹੋਣਾ (ਸੰਭਾਵਨਾ)। ਬਸਰ ਬੁਰਦਨ—ਗੁਜ਼ਾਰਨਾ। ਕੀਮੀਆ—ਰਸਾਇਣ। ਕਿ—ਕਿਉਂਜੁ।

ਅਰਥ : ਗੁਰੂ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਉਮਰ ਲੰਘਾ ਦੇਣਾ ਸੰਭਵ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੁ ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੋਈ ਰਸਾਇਣ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦੀ।

ਤਮਾਮ ਦੌਲਤਿ ਗੀਤੀ, ਫਿਦਾਏ ਖਾਕਿ ਦਰਸ਼।

ਕਿ: ਤਾ ਫਿਦਾਸ਼ ਨ ਗਰਦਦ, ਕਸੇ ਬਜਾ ਨ ਰਸੱਦ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੀਤੀ—ਦੁਨੀਆ। ਫਿਦਾ—ਸਦਕੇ। ਦਰਸ਼—ਦਰ+ਸ਼—ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਉਸ ਦਾ। ਫਿਦਾਸ਼—ਕੁਰਬਾਨ ਉਸ ਤੋਂ। ਗਰਦਦ—ਹੋਵੇ, ਹੁੰਦਾ। ਕਸੇ—ਕੋਈ ਆਦਮੀ। ਬਜਾ—(ਬ+ਜਾ) ਥਾਂ ਸਿਰ, ਟਿਕਾਣੇ।

ਅਰਥ : ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੌਲਤ ਉਸ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਖਾਕ ਤੋਂ ਸਦਕੇ (ਹੈ), ਕਿਉਂਜੁ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕੁਰਬਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਟਿਕਾਣੇ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਪੁਜਦਾ।

ਫਿਦਾਏ ਖਾਕਿ ਦਰਸ਼ ਮੇ ਸ਼ਵਦ, ਅਜ਼ਾਂ 'ਗੋਇਆ'।

ਕਿ: ਹਰ ਕਿ: ਖਾਕ ਨ-ਗਰਦਦ, ਬ-ਮੁੱਦਆ ਨ ਰਸੱਦ ॥੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੇ ਸ਼ਵਦ—ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬ-ਮੁੱਦਆ—ਟੀਚਾ, ਮਤਲਬ, ਮੰਤਵ। ਅਜ਼ਾਂ—ਇਸ ਲਈ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਖਾਕ ਤੋਂ 'ਗੋਇਆ' ਇਸ ਲਈ ਸਦਕੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਖਾਕ (ਧੂੜੀ) ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, (ਉਹ ਆਪਣੇ) ਮਨੋਰਥ (ਨਿਸ਼ਾਨੇ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ ਮਾਇਆ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਪਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ, ਇਸ ਦੇ ਛੱਲ ਵਿਚ ਆ ਕੇ, ਰਤਨ ਤਿਆਗਦਾ ਤੇ ਕੱਚ ਵਿਹਾਝਦਾ ਹੈ, ਠਾਕੁਰ ਵੱਲੋਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ 'ਚੇਰੀ' (ਮਾਇਆ) ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਦੇਵ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ

ਰਤਨੁ ਰਿਆਗਿ, ਕਉਛੀ ਸੰਗਿ ਰਠੈ ॥

ਸਾਝੁ ਛੋਛਿ, ਝੁਠ ਸੰਗਿ ਮਠੈ ॥੪॥੪॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੬੭)

ਸਮੂਹ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਤੇ ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾਤਾਰ, ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਮੰਗਤਿਆਂ ਦਾ ਮੰਗਤਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਇਸ ਦੀਨ ਦਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਤਰਸ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਿਰਖ ਵੀ :

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਉਰਾ, ਬਿਖਿਆ ਮੀਠੀ।
ਸਾਕਤ ਕੀ ਬਿਧਿ, ਨੈਨਹੁ ਭੀਠੀ।

(ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੯੯੩)

ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਹਿਬ ਛਾਡਿ ਕੈ, ਮਨਮੁਖੁ ਹੋਇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਬੰਦਾ। ੪।੧੫।

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ)

ਪਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜੋ ਸੁਭਾਗੋ ਜੀਅੜੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਫੁਰਮਾਨ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਏ ਹਨ

ਮਾਂਗਉ ਰਾਮ ਤੇ ਸਭਿ ਬੋਕ ॥

ਮਾਨੁਖ ਕਉ ਜਾਚਤ, ਸ੍ਰਮੁ ਪਾਈਐ, ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਮੋਖ ॥

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੯੨)

(ਸ੍ਰਮ-ਸੰ: ਯਤਨ-ਮਿਹਨਤ, ਭਟਕਣਾ)

ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਸਜਦੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ 'ਗਰੀਬੀ' ਤੇ ਨਿੰਮ੍ਰਤਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ, ਹਰਿਨਾਮ-ਧਨ ਨਾਲ, ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬੇਨਵਾ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਦੇ ਦਰ ਦੇ ਸੁਆਲੀ, ਪ੍ਰਭੂ-ਰੰਗ-ਰਤੇ ਮਸਤਾਨੇ, ਕੂਕ ਉਠਦੇ ਹਨ

ਜਬ ਲਗੁ ਮਨਿ ਬੈਕੁੰਠ ਕੀ ਆਸ ॥

ਤਬ ਲਗੁ ਹੋਇ ਨਹੀ, ਚਰਨ ਨਿਵਾਸੁ ॥

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੩੨੫)

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਦਾ ਇਹ ਆਲਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਅੱਧੇ ਜੋ ਤੋਂ ਵੀ ਖਰੀਦਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਕਈ ਬੈਕੁੰਠ ਨਾਹੀ ਲਵੈ ਲਾਗੇ ॥

ਮੁਕਤਿ ਬਪੁੜੀ ਭੀ ਗਿਆਨੀ ਤਿਆਗੇ ॥

(ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੭੮)

ਐਸੇ ਸਾਈਂ-ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਕ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸਤਿਗੁਰ-ਚਰਨ-ਪੂੜ ਦੀ:

੧. ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ, ਪੂਰੀ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਈ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਤੇਰਾ ਭਾਈ ॥

(ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੧੧)

੨. ਸਾਜਨ ਤੇਰੇ ਚਰਨ ਕੀ ਹੋਇ ਰਹਾ ਸਦ ਪੂਰਿ ॥

(ਮਾਰੂ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੯੯੯)

੩. ਪੂੜੀ ਵਿਚ ਲੁਭੰਦਬੀ ਸੋਹਾ, ਨਾਨਕ ਤੈ ਸਹੁ ਨਾਲੇ ॥

(ਸਲੋਕ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੪੨੫)

੪. ਇਛ ਪੁੰਨੀ ਜਨ ਕੇਰੀਆ, ਲੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ ॥

(ਗਉੜੀ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੧੬੮)

'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ) ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਖਾਕ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੋ ਜਾ। ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਪੂੜੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੋਰਥ-ਸਿਧੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਸਰਦਾਰੀ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਪੰਥ ਹੈ। ਜੋ ਸੁਣ ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਦੀ ਸੱਦ

ਲੁਨਾ ਹੈ ਕਲ ਅਨੰਦਪੁਰ ਮੇਂ, ਕਹਾ ਯੇ ਬਾਹਿ ਮੁਥਾਂ ਨੇ।

ਸੈ ਰਖਣਾ ਏਰ ਪਰ ਸਰ ਹੈ, ਚੁਹੀ ਸਰਦਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਮੁਸ਼ਤਿ ਖਾਕਿ ਦਰਗਹ ਉ, ਕੀਮੀਆਗਰ ਮੇ ਕੁਨੱਦ।
ਹਰ ਗਦਾ ਰਾ, ਬਾਦਸ਼ਾਹਿ ਹਫ਼ਤ ਕਿਸ਼ਵਰ ਮੇ ਕੁਨੱਦ ॥੧॥

ਖਾਕਿ ਦਰਗਾਹਿ ਤੋ, ਸਦ ਤਾਜ ਅਸੂ, ਬਹਰਿ ਫ਼ਰਕਿ ਮਨ।
ਆਸੀਅਮ, ਦਿਲ ਗਰ ਹਵਾਏ ਤਾਜੋ ਅਫ਼ਸਰ ਮੇ ਕੁਨੱਦ ॥੨॥

ਕੀਮੀਆਗਰ, ਗਰ ਜ਼ਿ ਮਿਸ, ਸਾਜ਼ਦ ਤਿਲਾ, ਈ ਦੂਰ ਨੇਸੂ।
ਤਾਲਬਿ ਹੱਕ ਖਾਕ ਰਾ, ਖ਼ੁਰਸ਼ੀਦਿ ਅਨਵਰ ਮੇ ਕੁਨੱਦ ॥੩॥

ਸੁਹਬਤਿ ਆਰਫ਼ ਮੁਯੱਸਰ ਗਰ ਸ਼ਵੱਦ, ਈ ਅਜਬ ਦਾਅ।
ਈ ਤਨਤ ਰਾ ਤਾਲਬਿ ਹੱਕ, ਸ਼ੌਕਿ ਅਕਬਰ ਮੇ ਕੁਨੱਦ ॥੪॥

ਸ਼ੇਅਰਿ 'ਗੋਇਆ' ਹਰ ਕਸੇ ਕੋ, ਬਿਸ਼ਨਵਦ ਅਜ਼ ਜਾਨੋ ਦਿਲ।
ਕੈ ਦਿਲਸ਼, ਪੁਰਵਾਏ ਲਾਅਲ ਓ ਕਾਨਿ ਗੌਹਰ, ਮੇ ਕੁਨੱਦ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਦੀ ਮੁੱਠ ਭਰ ਮਿੱਟੀ, ਰਾਸਾਇਣੀ ਕਰ ਜਾਏ।
ਉਸ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਹਰ ਇੱਕ ਮੰਗਤਾ, ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਸਦਵਾਏ, ਹੂ।
੨. ਦਰ ਤੇਰੇ ਦੀ ਧੂੜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ, ਤਾਜਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਾ।
ਪਾਪੀ ਹਾਂ, ਜੇ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਦਿਲ, ਕਰੇ ਰਾਜ ਦੀ ਚਾਹਣਾ, ਹੂ।
੩. ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਇਕ ਰਸੈਣੀ, ਤਾਂਬਿਓ, ਤਿਲਾ ਬਣਾਵੇ।
ਆਸ਼ਕ ਰੱਬ ਦਾ ਮਿੱਟੀ ਤਾਈਂ, ਸੂਰਜ ਜਿਉਂ ਚਮਕਾਵੇ, ਹੂ।
੪. ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਮਿਲੇ ਜੇ ਤੈਨੂੰ, ਰਹਿਮਤ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਣੀਂ।
ਤਨ ਮਨ ਤੇਰੇ ਲਗਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ, ਸਜਣਾ ਉਸ ਨੇ ਲਾਣੀ, ਹੂ।
੫. ਸ਼ੇਅਰ 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਜਿਸਨੇ ਸੁਣ ਕੇ, ਦਿਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨੇ ਧਾਰੇ।
ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਤੇ ਸੁੱਚੇ ਮੋਤੀ, ਲੱਗਣ ਓਸ ਨਕਾਰੇ, ਹੂ।

ਮੁਸ਼ਤਿ ਖਾਕਿ ਦਰਗਹ ਊ, ਕੀਮੀਆਗਰ ਮੇ ਕੁਨੱਦ।
ਹਰ ਗਦਾ ਰਾ, ਬਾਦਸ਼ਾਹਿ ਹਫਤ ਕਿਸ਼ਵਰ ਮੇ ਕੁਨੱਦ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੁਸ਼ਤ—ਮੁੱਠੀ। ਕੀਮੀਆਗਰ—ਰਸਾਇਣੀ, ਰਸਾਇਣ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ, (ਕੀਮੀਆ ਦੇ ਅਸਲਾਹੀ ਅਰਥ ਹਨ ਰੂਹ ਤੇ ਨਫਸਿ ਤਨ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕਮਾਲ ਦੇ ਦਰਜੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਣਾ)। ਹਫਤ—ਸਤ। ਕਿਸ਼ਵਰ—ਵਿਲਾਇਤ, ਦੇਸ਼ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਇਕ ਦੇਸ਼)। ਮੇ ਕੁਨੱਦ—ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦਰਗਹ—ਦਰਬਾਰ, ਕਚਹਿਰੀ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਮੁੱਠੀ ਭਰ ਮਿੱਟੀ ਰਸਾਇਣੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਰੇਕ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ ਸੱਤਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਖਾਕਿ ਦਰਗਾਹਿ ਤੋ, ਸਦ ਤਾਜ ਅਸੂ, ਬਹਰਿ ਫਰਕਿ ਮਨ।
ਆਸੀਅਮ, ਦਿਲ ਗਰ ਹਵਾਏ ਤਾਜੋ ਅਫਸਰ ਮੇ ਕੁਨੱਦ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਹਰੇ—ਵਾਸਤੇ। ਸਦ—ਸੌ। ਫਰਕ—ਸਿਰ ਦੀ ਖੋਪਰੀ (ਭਾਵ, ਸਿਰ)। ਆਸੀ—ਗੁਨਹਗਾਰ, ਪਾਪੀ। ਅਮ—ਮੈਂ ਹਾਂ। ਹਵਾ—ਇੱਛਾ। ਤਾਜੋ ਅਫਸਰ—ਤਾਜ ਤੇ ਹਕੂਮਤ, ਰਾਜ ਤਾਜ। ਗਰ—ਜੇ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਲਈ ਸੈਂਕੜੇ ਤਾਜਾਂ (ਸਮਾਨ) ਹੈ। ਮੈਂ ਗੁਨਹਗਾਰ ਹਾਂ ਜੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ (ਫਿਰ ਵੀ) ਤਾਜ ਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕੀਮੀਆਗਰ, ਗਰ ਜ਼ਿ ਮਿਸ, ਸਾਜ਼ਦ ਤਿਲਾ, ਈਂ ਦੂਰ ਨੇਸੂ।
ਤਾਲਬਿ ਹੱਕ ਖਾਕ ਰਾ, ਖੁਰਸ਼ੀਦਿ ਅਨਵਰ ਮੇ ਕੁਨੱਦ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜ਼ਿ—ਤੋਂ। ਮਿਸ—ਤਾਂਬਾ। ਤਿਲਾ—ਸੋਨਾ। ਤਾਲਬ—ਜਗਿਆਸੂ। ਖੁਰਸ਼ੀਦ—ਸੂਰਜ। ਅਨਵਰ—ਚਮਕਣ ਵਾਲਾ।

ਅਰਥ : ਰਸਾਇਣੀ ਜੇ ਤਾਂਬੇ ਤੋਂ ਸੋਨਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਦੂਰ (ਅਸਚਰਜ) ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, (ਕਿਉਂਜੁ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਗਤ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮਈ ਸੂਰਜ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (ਉਹ ਇਤਨੀ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਰਖਦਾ ਹੈ)।

ਸੁਹਬਤਿ ਆਰਫ ਮੁਯੱਸਰ ਗਰ ਬਵੱਦ, ਈਂ ਅਜਬ ਦਾਅ।
ਈਂ ਤਨਤ ਰਾ ਤਾਲਬਿ ਹੱਕ, ਸ਼ੌਕਿ ਅਕਬਰ ਮੇ ਕੁਨੱਦ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਹਬਤ—ਸੰਗਤ। ਆਰਫ—ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ। ਮੁਯੱਸਰ—ਹਾਸਿਲ। ਬਵੱਦ—ਹੋਵੇ। ਦਾਅ—(ਦਾਨਿਸਤਨ ਮਸਦਰ ਤੋਂ ਹੁਕਮੀ ਕਿਰਿਆ) ਤੂੰ ਜਾਣ ਲੈ, ਸਮਝ ਲੈ। ਤਨਤ—ਤੇਰਾ ਤਨ। ਅਕਬਰ—ਵੱਡਾ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗਿਆਨੀ (ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸਚਰਜ (ਗਨੀਮਤ) ਜਾਣ। ਉਹ ਤੇਰੇ ਤਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸ਼ੌਕ ਦੇਵੇਗਾ।

ਸ਼ੇਅਰਿ 'ਗੋਇਆ' ਹਰ ਕਸੇ ਕੋ, ਬਿਬਨਵਦ ਅਜ ਜਾਨੋ ਦਿਲ।
ਕੈ ਦਿਲਬ, ਪੁਰਵਾਏ ਲਾਅਲ ਓ ਕਾਨਿ ਗੋਹਰ, ਮੇ ਕੁਨੱਦ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਰ ਕਸੇ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ। ਕੋ—ਕਿ ਓ, ਕਿ ਉਸ ਨੇ।
ਬਿਬਨਵਦ—ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਕੈ—ਕੀ, ਕਦੋਂ, ਕਿੱਥੇ? ਦਿਲਬ—ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ। (ਪੁਰਵਾ—
ਹਾਜ਼ਤ, ਡਰ, ਪਰਵਾਹ) ਕਾਨਿ ਗੋਹਰ—ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਖਾਣ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ 'ਗੋਇਆ' ਦਾ ਸ਼ੇਅਰ ਦਿਲੋਂ ਵਜੋਂ ਸਰਵਣ ਕੀਤਾ ਹੈ,
ਉਹ ਲਾਲਾਂ ਤੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਖਾਣ ਦੀ ਕੀ (ਕਿਥੇ) ਪਰਵਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ, ਗੋਇਆ
ਦੇ ਇਹ ਸ਼ੇਅਰ ਹੀਰਿਆਂ ਲਾਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੀਮਤੀ ਹਨ)।

ਵਿਆਖਿਆ

'ਚਰਣ ਧੂੜ ਹੋਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਸਿਖ ਸਾਧੂ ਜਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ (ਮਹਾਂ
ਨੰਮ੍ਹ) ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਾਤ ਤੇ ਵਰਣਾਭਿਮਾਨ ਦੇ ਸਿਰ ਮਿੱਟੀ ਪਾਵੇ।'

(ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾ: ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ, 'ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਤੰਡ')

ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਅਥਵਾ ਸੰਗਤ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮਹਿਮਾ
ਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਆਪ ਵੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸੋਂ ਸੰਤਨ-ਧੂੜੀ
ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਰਮ ਸੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਖਦੇ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਐਉਂ ਜਾਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ

ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਇਹੈ ਸੁਖੁ ਮਾਰੈ, ਮੋਕਉ ਕਰਿ ਸੰਤਨ ਕੀ ਧੂਰੇ ॥ (ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਾਕਰਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਖਾਕ ਹੋਣ ਵਿਚ ਫ਼ਖਰ ਮਹਿਸੂਸ
ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਰਸ਼ਾਦ ਹੈ

ਨਾਨਕ ਬੁਗੋਯਦ ਜਨੁ ਤੁਰਾ, ਤੇਰੇ ਚਾਕਰਾਂ ਪਾਖਾਕ ॥ (ਤਿਲੰਗ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੭੨੧)

ਚੌਥੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਇਵੇਂ ਹੈ

ਗੰਗਾ, ਜਮੁਨਾ, ਗੋਦਾਵਰੀ, ਸਰਸੁਤੀ, ਤੇ ਕਰਹਿ ਉਦਮੁ ਧੂਰਿ ਸਾਧੂ ਕੀ ਤਾਈ ॥

ਕਿਲਵਿਖ ਮੈਲੁ ਭਰੇ, ਪਰੇ ਹਮਰੈ ਵਿਚਿ, ਹਮਰੀ ਮੈਲੁ ਸਾਧੂ ਕੀ ਧੂਰਿ ਗਵਾਈ ॥

(ਮਲਾਰ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੬੩)

ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਰੱਜ ਦੀ ਇਸ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ
ਚਰਨ ਸਾਰਿਆਂ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਨੀਵੇਂ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਲਖਾਇਕ ਹਨ। ਭਾ:
ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ਨੌਵੀਂ ਵਿਚ, ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਸਵਿਸਥਾਰ, ਇਵੇਂ
ਬਿਆਨਦੇ ਹਨ

ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਨੀਵੇਂ ਚਰਣ, ਸਿਰ ਪੈਰੀਂ ਪਾਂਦੇ।

ਮੂੰਹੁ, ਅਖੀਂ, ਨਠੁ, ਬੰਨ, ਹਥ, ਦੇਹ ਭਾਰ ਉਚਾਂਦੇ।

ਸਭ ਚਿਹਨ ਭਭ ਪੁਜੀਅਨ, ਕਉਣ ਕਰਮ ਕਮਾਂਦੇ ?

ਗੁਰ ਸਰਣੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤੀ ਨਿਤ ਚਲਿ ਚਲਿ ਜਾਂਦੇ ।

ਵੱਤਨਿ (ਚਲਦੇ ਹਨ) ਪਰਉਪਕਾਰ ਨੂੰ, ਥਰ ਪਾਰ ਵਸਾਂਦੇ (ਵਾਹ ਲਗਾਏ) ।

ਮੇਰੀ ਖੱਲਹੁ ਮੌਜਬੇ, ਗੁਰਸਿਖ ਹੰਢਾਂਦੇ ।

ਮਸਤਕ ਲੱਗੇ ਸਾਧੁ ਰੇਣੁ, ਵਡ ਭਾਗ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ।੧੮।੯।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਵੀ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਇਉਂ ਹੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮੁੱਠ ਰਸਾਇਣੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਰਸਾਇਣੀ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਜੋ ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਸੋਨਾ ਹੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ; ਸਗੋਂ, ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਚਮਕਣ ਵਾਲਾ ਸੂਰਜ ਬਣਾ ਦੇਵੇ; ਭਾਵ, ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੂਰਜ ਉੱਦੇ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਵੇ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਖ਼ਾਕ ਸੱਤਾਂ ਵਿਲਾਇਤਾਂ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਵੀ ਐਸੇ ਸੱਤ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਦਰ ਉੱਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਸੱਜਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਯਥਾਰਥ ਬਚਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਕੇਵਲ ਕਲਪਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਕਮਾਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਲਾਲਾਂ ਤੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਖਾਣ (ਦੁਨੀਆਵੀ, ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ) ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੋ, ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਮਿੱਠਤ, ਨਿਮਰਤਾ, ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਨਿਰ-ਅਭਿਮਾਨਤਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਣ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸ ਜਾਣ, ਉਸਦੀਆਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀਆਂ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਸਜਦੇ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਤਰਸ-ਪੂਰਤ ਇੱਕ ਤੱਕਣੀ ਮੁਰਦੇ ਜੀਵਾਉਂਦੀ ਅਤੇ 'ਧਾੜਵੀਆਂ' ਨੂੰ ਸਾਧੂ, 'ਚੋਰਾਂ' ਨੂੰ ਸੇਵਕ ਤੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਦਰਦ-ਮੰਦ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਛੋਹ ਸਧਾਰਨ ਸਹਿਮੇ ਤੇ ਨੀਵੇਂ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੇਵਕ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਮਧੁਰਤਾ ਤੇ ਪਿਆਰ-ਖਿੱਚ, ਅਨੰਤ ਦਿਲ-ਸਾਗਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਦੇ ਜਵਾਰ-ਭਾਟੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਹੀ ਤੇ ਸਫਲ ਸਿੱਖਰ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਧੰਨ ਹਨ ਉਹ ਹਰੀ-ਜਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਲਖਾਇਕ—'ਚਰਨ-ਪੂੜ'—ਦੀ ਇਸ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਸਮਝ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾਇਆ ਤੇ ਕਮਾਇਆ ਹੈ।

ਮਿਸਲਿ ਦਹਾਨਿ ਤੰਗ ਤੋ, ਤੰਗਿ ਸ਼ੱਕਰ ਨਾ ਬਾਸਦ।
 ਈ ਮਿਸਲ ਰਾ ਕਿ ਗੁਫਤਮ, ਈ ਖੂਬ-ਤਰ ਨ ਬਾਸਦ ॥੧॥

ਬਾ-ਹਿਜਰ ਆਸਨਾ ਸ਼ੈ, ਗਰ ਤਾਲਬਿ ਵਸਾਲੀ।
 ਰਾਹ ਕੈ ਬਰੀ ਬ-ਮੰਜਲ, ਤਾ ਰਾਹਬਰ ਨਾ ਬਾਸਦ ॥੨॥

ਦਾਮਾਨਿ ਚਸਮ ਮ-ਗੁਜ਼ਾਰ ਅਜ ਦਸਤ, ਹਮ ਚੋ ਮਿਯਗਾਂ।
 ਤਾ ਜੈਬਿ ਆਰਜ਼-ਹਾ, ਪੁਰ ਅਜ ਰੌਹਰ ਨਾ ਬਾਸਦ ॥੩॥

ਸ਼ਾਖਿ ਉਮੀਦਿ ਆਸਕ, ਹਰਗਿਜ਼ ਸਮਰ ਨ ਗੀਰਦ।
 ਅਜ ਅਸਕ ਆਬਿ ਮਿਯਗਾਂ, ਤਾ ਸਬਜ਼ ਤਰ ਨ ਬਾਸਦ ॥੪॥

ਐ ਬੁਲਫਜ਼ੂਲ 'ਗੋਇਆ', ਅਜ ਇਸ਼ਕਿ ਓ ਮਜ਼ਨ ਦਮ।
 ਕੋ ਪਾ ਨਿਹੱਦ ਦਰੀ ਰਾਹ, ਆਂ ਰਾ ਕਿ ਸਰ ਨ ਬਾਸਦ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਖੰਡ ਦੀ ਬੋਰੀ ਨਾਲੋਂ ਸਤਿਗੁਰ, ਮੂੰਹ ਤੇਰਾ ਹੈ ਮਿੱਠਾ।
 ਇਹ ਉਪਮਾ ਕੁਝ ਫਬਦੀ ਨਾਹੀ, ਖੂਬ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਡਿੱਠਾ, ਹੂ।
੨. ਬਿਰਹਾ ਸੰਗ ਯਰਾਨਾ ਪਾ ਲੈ, ਚਾਹੇਂ ਵਸਲ ਜੇ ਪਾਣਾ।
 ਬਿਨ ਰਹਿਬਰ ਦੇ ਪਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਰਾਹੀ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ, ਹੂ।
੩. ਝਿੱਮਣੀ ਵਾਂਙੂ ਕਦੀ ਨਾ ਛੱਡੀ, ਮਿੱਤਰਾ ਅੱਖ ਦਾ ਪੱਲਾ।
 ਜੇਬ ਆਸ ਦੀ, ਨਾਲ ਮੋਤੀਆਂ, ਭਰੇ ਨਾ ਜਦ ਤੱਕ ਅੱਲ੍ਹਾ, ਹੂ।
੪. ਆਸਕ-ਆਸ ਦੀ ਟਹਿਣੀ ਤਾਈਂ, ਤਦ ਤਕ ਫਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ।
 ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੰਜਣ ਖਾਤਰ, ਨੈਨੋਂ ਨੀਰ ਨਹਿਂ ਵਗਦਾ, ਹੂ।
੫. ਇਸ਼ਕ ਆਪਣੇ ਦਾ ਤੂੰ 'ਗੋਇਆ', ਨ ਕਰ ਕੂੜਾ ਮਾਣਾ।
 ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਰਾਹੀ ਨੂੰ ਹੈ ਪੈਂਦਾ, ਤਲੀ ਤੇ ਸੀਸ ਟਿਕਾਣਾ, ਹੂ।

ਮਿਸਲਿ ਦਹਾਨਿ ਤੰਗ ਤੈ, ਤੁੰਗਿ ਖੱਕਰ ਨਾ ਬਾਸਦ।
ਈ ਮਿਸਲ ਰਾ ਕਿ ਗੁਫਤਮ, ਈ ਖੁਬ-ਤਰ ਨ ਬਾਸਦ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਿਸਲ—ਵਾਂਗ। ਦਹਾਨ—ਮੂੰਹ। ਤੁੰਗ ਬੋਰੀ। ਨਾ ਬਾਸਦ—ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਗੁਫਤਮ—ਮੈਂ ਆਖੀ। ਖੁਬ-ਤਰ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਤੰਗ ਮੂੰਹ ਦੇ ਵਾਂਗ ਸ਼ਕਰ ਦੀ ਬੋਰੀ ਵੀ ਮਿੱਠੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (ਨਹੀਂ ਹੈ)। ਇਹ ਉਦਾਹਰਣ ਜੋ ਮੈਂ ਕਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸ਼ਕਰ, ਖੰਡ ਤੇਰੀ ਮਿਠਾਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ)।

ਬਾ-ਹਿਜਰ ਆਸਨਾ ਸੈ, ਗਰ ਤਾਲਬਿ ਵਸਾਲੀ।
ਰਾਹ ਕੈ ਬਗੈ ਬ-ਮੰਜਲ, ਤਾ ਰਾਹਬਰ ਨਾ ਬਾਸਦ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਿਜਰ—ਵਿਛੋੜਾ। ਆਸਨਾ—ਵਾਕਫ਼। ਸੈ—ਹੈ। ਤਾਲਬ—ਚਾਹਵਾਨ। ਵਸਾਲੀ—ਮਿਲਾਪ। ਕੈ—ਕਦੋਂ, ਕਿਵੇਂ? ਬਗੈ—ਉਤੇ।

ਅਰਥ : (ਤੂੰ) ਬਿਰਹੋਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ, ਜੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈਂ, ਰਸਤੇ (ਗਾਹੀ) ਮੰਜਲ ਉਤੇ ਕਿਵੇਂ ਪੁਜ ਸਕਦਾ ਹੈਂ ਜੇ ਰਹਿਬਰ (ਗਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ) ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਦਾਮਾਨਿ ਚਸਮ ਮ-ਗੁਜ਼ਾਰ ਅਜ ਦਸਤ, ਹਮ ਚੋ ਮਿਯਗਾਂ।
ਤਾ ਜੈਬਿ ਆਰਜ਼ੂ-ਹਾ, ਪੁਰ ਅਜ ਗੌਹਰ ਨਾ ਬਾਸਦ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮ-ਗੁਜ਼ਾਰ—(ਮ+ਗੁਜ਼ਾਰ) ਨ ਛੱਡ। ਦਾਮਨ—ਪੱਲਾ। ਹਮ ਚੋ—ਵਾਂਗੂੰ। ਮਿਯਗਾਂ—ਝਿਮਟੀਆਂ। ਗੌਹਰ—ਮੋਤੀ। ਜੈਬ—ਕੀਸਾ (ਗੀਸਾ, ਖੀਸਾ)।

ਅਰਥ : ਅੱਖ (ਅੱਖਾਂ) ਦਾ ਲੜ ਹੱਥੋਂ ਨਾ ਛੱਡ ਝਿਮਟੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਕ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੀ ਜੈਬ ਮੋਤੀਆਂ (ਅਥਰੂਆਂ) ਨਾਲ ਭਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। (ਭਾਵ, ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਲੋਚਾ ਬਣਾਈ ਰਖ, ਤਾਕਿ ਤੇਰੀ ਝੋਲੀ ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਯਾਬ ਮੋਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ)।

ਸ਼ਾਖਿ ਉਮੀਦਿ ਆਸਕ, ਹਰਗਿਜ਼ ਸਮਰ ਨ ਗੀਰਦ।
ਅਜ ਅਸਕ ਆਬਿ ਮਿਯਗਾਂ, ਤਾ ਸਬਜ਼ ਤਰ ਨ ਬਾਸਦ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸ਼ਾਖ—ਟਹਿਣੀ। ਸਮਰ—ਫਲ। ਨ ਗੀਰਦ—ਨਹੀਂ ਫੜਦੀ, ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ। ਅਸਕ—ਹੰਝੂ। ਮਿਯਗਾਂ—ਝਿਮਟੀਆਂ।

ਅਰਥ : ਆਸਕ ਦੀ ਆਸ ਦੀ ਟਹਿਣੀ ਕਦੀ ਫਲ ਨਹੀਂ ਫੜਦੀ (ਲਿਆਉਂਦੀ) ਜਦ ਤਕ ਝਿਮਟੀਆਂ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। (ਭਾਵ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਮਨ ਵੈਰਾਗ-ਮਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉੰਨਾ ਚਿਰ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ)।

ਐ ਬੁਲਫਜ਼ੂਲ 'ਗੋਇਆ', ਅਜ਼ ਇਸ਼ਕਿ ਓ ਮਜ਼ਨ ਦਮ।
ਕੋ ਪਾ ਨਿਹੱਦ ਦਰੀ ਰਾਹ, ਅੰ ਰਾ ਕਿ ਸਰ ਨ ਬਾਬਦ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੁਲਫਜ਼ੂਲ—ਵਾਧੂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਗੱਪੀ। ਮਜ਼ਨ—ਨਾ ਮਾਰ।
ਅਜ਼ ਇਸ਼ਕਿ ਓ—ਉਸ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ। ਪਾ—ਪੈਰ। ਨਿਹੱਦ—ਰਖਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : (ਨਿਮਰਤਾ ਭਾਵ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਐ ਗੱਪੀ 'ਗੋਇਆ' ! ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਦਮ ਨਾ ਮਾਰ (ਮਾਣ ਨਾ ਕਰ), (ਕਿਉਂ) ਜੁ ਇਸ (ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ) ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੈਰ ਰਖਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ (ਧੜ ਉੱਤੇ) ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। (ਭਾਵ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸਿਰ ਧੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਬਹੁਤੀ ਵੇਰ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਪਾਠੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਅਕਹਿ ਤੇ ਅਮਿੱਤ ਸੁਆਦ ਦੀ ਝਲਕ ਦਰਸਾਉਣ ਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਵਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਰਸਾਂ ਦੇ ਉਦਾਹਰਣ ਤੇ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਏਥੇ ਗੁਰਦੇਵ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਅੰਦਰ ਵੱਸੀ ਹਰੀ-ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਐਸੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ

ਜਿਉ ਮਛਲੀ ਬਿਨੁ ਪਾਣੀਐ, ਕਿਉ ਜੀਵਣੁ ਪਾਵੈ ॥
ਬੁੰਦ ਵਿਹੁਣਾ ਚਾੜ੍ਹਕੋ, ਕਿਉ ਕਰਿ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ॥
ਨਾਦ ਕੁਰੰਕਹਿ ਬੋਧਿਆ, ਸਨਮੁਖ ਉਠਿ ਧਾਵੈ ॥
ਭਵਰੁ ਲੋਭੀ ਕੁਸਮ ਬਾਸੁ ਕਾ, ਮਿਲਿ ਆਪੁ ਬੰਧਾਵੈ ॥
ਤਿਉ ਸੰਤ ਜਨਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ, ਦੇਖਿ ਦਰਸੁ ਅਘਾਵੈ ॥

(ਵਾਰ ਜੋਤਸਰੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੭੦੮)

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਵੀ ਪੁਰ ਅੰਦਰ ਵੱਸੀ ਹਰੀ-ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਕੁਝ ਇਵੇਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ

ਮਾਰਵਾੜਿ ਜੈਸੇ ਨੀਰੁ ਬਾਲਹਾ, ਬੇਲਿ ਬਾਲਹਾ ਕਰਹਲਾ ॥
ਜਿਉ ਕੁਰੰਕ ਨਿਸਿ ਨਾਦੁ ਬਾਲਹਾ, ਤਿਉ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਰਾਮਈਆ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੯੩)
(ਕਰਹਲਾ—ਉਠ। ਬਾਲਹਾ—ਪਿਆਰਾ)

ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨਾਲ ਗੜ੍ਹਦ ਹੋਏ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਠਾਸ ਦੇ ਸੁਆਦ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤੋਂ ਲਾਉਣ ਦਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ

ਫਰੀਦਾ, ਸਕਰ, ਖੰਫੂ, ਨਿਵਾਰ, ਗੁਝ, ਮਾਖਿਉ, ਮਾਝਾ ਦੁਧੁ ॥
ਸਭੇ ਵਸਰੁ ਮਿਠੀਆਂ, ਰਬ ਨ ਪੁਜਨਿ ਰੁਧੁ ॥੨੭॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੭੯)

ਹੁਣ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਓ ਕਿ ਰੱਬ, ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਇਕ-ਸੁਰਤਾ ਕਿਤਨੀ ਪ੍ਰਿਯ ਅਥਵਾ ਮਿੱਠੀ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਇਹੀ ਛੇਦ ਛਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੇਰੀ ਤੰਗ ਵਰਾਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹੋਏ ਮਧੁਰ ਬਚਨ, ਸ਼ੱਕਰ ਦੀ ਬੋਰੀ ਸਮਾਨ ਮਿੱਠੇ ਹਨ। ਫੇਰ, ਤੱਤ-ਛਿਨ ਆਪ ਹੀ ਬੋਲ ਉਠਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤੁਲਣਾ ਜੋ ਮੈਂ ਦੇ ਬੈਠਾ ਹਾਂ, ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਕਰ ਆਦਿ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਰਸ ਨਾਲ ਮਨ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ

ਮਿਠਾ ਕਰਿ ਕੈ ਖਾਇਆ, ਕਉੜਾ ਉਪਜਿਆ ਸਾਦੁ ॥ (ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੫੦)

ਸੰਸਾਰਕ ਰਸਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਛਿਨ-ਭੰਗਰ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਨਾਮ-ਰਸ, ਵਿਕਾਰ-ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਦੀਵੀ ਸੁਆਦ ਤੇ ਉਮਾਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਮ ਰਸਾਂ ਵਾਂਗ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਭੋਗੀਦਾ ਹੈ।

ਫੇਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੈ ਤਾਂ ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ-ਮਈ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆ। ਬਿਰਹਾ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਕਾਂਗ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕੂੜਾ-ਕਰਕਟ ਰੋੜ੍ਹ ਲੈ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਗੁਰ-ਚਰਨਾਂ ਉਤੇ ਆਪਾ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਪੱਲਾ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੀਦ) ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਹੱਥੋਂ ਨਾ ਛੱਡ ਜਦ ਤੱਕ ਭਿਮਣੀਆਂ ਵਾਂਗ, ਜੇਬ ਮੋਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਤੇ ਵੈਰਾਗ-ਮਈ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਦਕ ਆਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਆਸ ਦੀ ਟਹਿਣੀ ਹਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ, ਵੇਖੀਂ, ਕਿਤੇ ਇੰਨਾ ਕੁਝ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਖੁਦੀ ਅਥਵਾ ਹਉਂ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਦਮ ਨਾ ਮਾਰ ਬੈਠੀਂ। ਇਹ ਵੀ ਚੇਤੇ ਰੱਖੀਂ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਹੀ ਪੈਰ ਰਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉਤੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਥੇ ਦਿਲਦਾਰ ਸਰਦਾਰ, ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਦਿਲਦਾਰ ਬਣਦੇ ਤੇ ਬਦਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ, ਪਰੰਤੂ ਭਾਵ-ਪੂਰਤ, ਢੰਗ ਇਹ ਹੈ

ਦਿਲ 'ਬ-ਦਿਲਦਾਰ ਬਦੇਹ, ਤਾ ਤੇ ਦਿਲਦਾਰ ਸ਼ਵੀ।

ਸਰ 'ਬਸਰ 'ਦਾਰ 'ਬਨਿਹ, ਤਾ ਤੇ ਸਰਦਾਰ 'ਬਵੀ।

(ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰ ਦੇਹ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਆਪ ਪਿਆਰਾ ਬੀਵੇਂ। ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਉਤੇ ਰੱਖ ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਂ)।

ਨੋਟ ਸਰਦਾਰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ

ਸਰ—ਸਿਰ, ਦਾਰ—ਰਖਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਜੋ ਸਿਰ (ਅਣਖ) ਰਖਦਾ ਹੈ, ਦਾਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਸੂਲੀ (ਜੋ ਸਿਰ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਉਤੇ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ)।

੧. ਦਿਲਦਾਰ ਨੂੰ, ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ। ੨. ਸਿਰ ਉਤੇ। ੩. ਸੂਲੀ। ੪. ਰੱਖ। ੫. ਹੋਵੇਗਾ।

ਗੁਲਿ ਹੋਲੀ ਬਬਾਗਿ ਦਹਰ ਬੁ ਕਰਦ ।
 ਲਬਿ ਚੁੰ ਗੁੰਚਹ ਰਾ, ਫਰਖੰਦਾ ਬੁ ਕਰਦ ॥੧॥
 ਗੁਲਾਬੋ, ਅੰਬਰੋ, ਮੁਸਕੋ ਅਬੀਰੋ ॥
 ਚੁ ਬਾਰਾਂ, ਬਾਰਸ਼ੇ ਅਜ ਸੁ ਬਸੁ ਕਰਦ ॥੨॥
 ਜਹੇ ਪਚਕਾਰੀਏ! ਪੁਰ ਜਾਫਰਾਨੀ ।
 ਕਿ: ਹਰ ਬੇਰੰਗ ਰਾ, ਖੁਸ਼-ਰੰਗੋ ਬੁ ਕਰਦ ॥੩॥
 ਗੁਲਾਲ ਅਫਸ਼ਾਨੀਏ, ਦਸਤਿ ਮੁਬਾਰਕ ।
 ਜਮੀਨੋ ਆਸਮਾਂ ਰਾ, ਸੁਰਖਰੂ ਕਰਦ ॥੪॥
 ਦੋ ਆਲਮ ਗਸ਼ਤ ਰੰਗੀਨ, ਅਜ ਤੁਫੈਲਸ਼ ।
 ਚੁ ਸ਼ਾਹਮ, ਜਾਮਾ ਰੰਗੀ, ਦਰ ਗੁਲੂ ਕਰਦ ॥੫॥
 ਕਸੇ ਕੋ ਦੀਦ, ਦੀਦਾਰਿ ਮੁਕੱਦਸ ।
 ਮੁਰਾਦਿ ਉਮਰ ਰਾ, ਹਾਸਿਲ ਨਿਕੋ ਕਰਦ ॥੬॥
 ਸ਼ਵੱਦ ਕੁਰਬਾਨ, ਖਾਕਿ ਰਾਹਿ ਸੰਗਤ ।
 ਦਿਲਿ 'ਗੋਇਆ', ਹਮੀਂ ਰਾ ਆਰਜੂ ਕਰਦ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਫੁੱਲ ਹੋਲੀ ਦੇ, ਜੱਗ-ਬਗੀਚਾ, ਨਾਲ ਸੁਗੰਧ ਮਹਿਕਾਇਆ ।
ਗੁੰਚੇ ਵਰਗੇ ਹੋਠਾਂ ਤਾਈਂ, ਸੋਹਣਾ ਓਸ ਸਜਾਇਆ, ਹੁ ।
੨. ਫੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਅਤੇ ਮੁਸਕੰਬਰ, ਅਲਤਾ ਤੇ ਕਸਤੂਰੀ ।
ਰਲ ਮਿਲ ਸਭਨਾਂ ਛਹਿਬਰ ਲਾਈ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਰ ਦੂਰੀ, ਹੁ ।
੩. ਕੇਸਰ ਦੀ ਪਿਚਕਾਰੀ ਸਖੀਏ! ਉਸਤਤ ਕਰਾਂ ਕੀ ਤੇਰੀ ।
ਹਰ ਬੇਰੰਗ ਨੂੰ ਰੰਗਣ ਦੇ ਕੇ, ਵਾਹ ਵਾਹ ਮਹਿਕ ਖਲੋਰੀ, ਹੁ ।
੪. ਪਾਵਨ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰਾਂ ਨੇ, ਰੂਹ-ਗੁਲਾਬ ਉਡਾਇਆ ।
ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੇ, ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਬਟਾਇਆ, ਹੁ ।
੫. ਸੁੰਦਰ ਚੋਲਾ ਦਾਤਾ ਮੇਰੇ, ਗਲ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸਜਾਇਆ ।
ਅਰਸ਼ ਫਰਸ਼ ਹੋ ਸਦਕੇ ਉਸ ਤੋਂ, ਸੁਹਣਾ ਰੂਪ ਵਟਾਇਆ, ਹੁ ।
੬. ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੇਰੇ ਗੁਰ ਦਾ, ਪਾਵਨ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ।
ਇਸ ਉਮਰਾ ਦਾ ਲਾਹਾ ਸਾਰਾ, ਜਾਣੋ ਉਸ ਨੇ ਲੀਤਾ, ਹੁ ।
੭. ਸਾਧ ਸੰਗਰ ਦੀ ਧੁੰਡੀ ਉੱਤੋਂ, ਤਨ ਮਨ ਘੋਲ ਘੁਮਾਵਾਂ ।
ਇੱਕੋ ਇੱਕੋ ਸੱਧਰ ਇਹ ਮੇਰੀ, 'ਗੋਇਆ' ਹੋਰ ਨ ਚਾਹਵਾਂ, ਹੁ ।

ਗੁਲਿ ਹੋਲੀ ਬਥਾਗਿ ਦਹਰ ਭੁ ਕਰਦ ।
ਲਥਿ ਚੁੰ ਗੁੰਚਹ ਰਾ, ਫਰਖੰਦਾ ਖੁ ਕਰਦ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੁਲ ਫੁੱਲ । ਬ ਥਾਗਿ ਦਹਰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਥਾਗ ਵਿਚ । ਗੁੰਚਹ ਅਨ ਖਿੜਿਆ ਫੁੱਲ, ਡੋਡੀ । ਫਰਖੰਦਾ ਖਿੜਿਆ ਹੋਇਆ । ਖੁ ਕਰਦ ਖੁਬ (ਸੋਹਣਾ) ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਅਰਥ : ਹੋਲੀ ਦਾ ਫੁੱਲ (ਖਿੜਿਆ), ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਥਾਗ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਗੁੰਚੇ ਵਰਗੇ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਮੀਟੇ) ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਖਿੜਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਗੁਲਾਬੇ, ਅੰਬਰੇ, ਮੁਬਕੋ ਅਬੀਰੇ ।
ਚੁ ਬਾਰਾਂ, ਬਾਰਸ਼ੇ ਅਜ ਸੁ ਬਸੁ ਕਰਦ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੁਸ਼ਕ—ਕਸਤੂਰੀ । ਚੁ—ਵਾਂਗ । ਬਾਰਾਂ—ਮੀਂਹ । ਅਬੀਰ—ਅਲਤਾ (ਲਾਲ ਰੰਗ ਨਾਲ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਅਟਾ) । ਸੁ ਬਸੁ—ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ । ਓ—ਤੇ ।

ਅਰਥ : ਗੁਲਾਬ, ਮੁਸ਼ਕੰਬਰ, ਕਸਤੂਰੀ ਤੇ ਅਬੀਰ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਵੱਸਣ ਲਗੇ ।

ਜਹੇ ਪਚਕਾਰੀਏ, ਪੁਰ ਜਾਫ਼ਰਾਨੀ ।
ਕਿ: ਹਰ ਬੇਰੰਗ ਰਾ, ਖੁਬ-ਰੰਗੋ ਭੁ ਕਰਦ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਹੇ—ਵਾਹ ਵਾਹ ! ਪੁਰ—ਭਰੀ ਹੋਈ । ਜਾਫ਼ਰਾਨੀ—ਕੇਸਰ ਘੁਲਿਆ ਪਾਣੀ ।

ਅਰਥ : ਕੇਸਰ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਪਿਚਕਾਰੀਏ, ਵਾਹ ਵਾਹ, ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਹਰੇਕ ਬੇਰੰਗ (ਵਸਤੂ) ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਰੰਗ ਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । (ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ੇ ਨਾਮ-ਰਸ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ, ਭਗਤੀ-ਹੀਨ ਸੁੱਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵੀ ਰਸ-ਭਰਪੂਰ ਤੇ ਅਨੰਦ-ਦਾਇਕ ਹੋ ਗਏ) ।

ਗੁਲਾਲ ਅਫ਼ਸ਼ਾਨੀਏ, ਦਸਤਿ ਮੁਬਾਰਕ ।
ਜ਼ਮੀਨੋ ਆਸਮਾਂ ਰਾ, ਸੁਰਖਰੂ ਕਰਦ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੁਲਾਲ—ਅਲਤਾ । ਅਫ਼ਸ਼ਾਨੀ—ਉਡਾਉਣਾ । ਦਸਤਿ ਮੁਬਾਰਕ—ਪਵਿੱਤਰ ਹੱਥ । ਸੁਰਖਰੂ—ਲਾਲ ਚਿਹਰਾ ।

ਅਰਥ : (ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ) ਪਵਿੱਤਰ ਹੱਥ (ਹੱਥਾਂ) ਨਾਲ ਗੁਲਾਲ ਉਡਾ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਲ ਚਿਹਰੇ ਵਾਲਾ (ਭਾਵ, ਲਾਲੇ ਲਾਲ) ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।

ਏ ਆਲਮ ਗਸ਼ਤ ਰੰਗੀਨ, ਅਜ ਤੁਫੈਲਬ ।
ਚੁ ਬਾਹਮ, ਜਾਮਾ ਰੰਗੀ, ਦਰ ਗੁਲੁ ਕਰਦ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦੋ ਆਲਮ—ਦੋਵੇਂ ਜਹਾਨ। ਗਸ਼ਤ—ਹੋ ਗਏ। ਤੁਫੈਲਸ਼—(ਤੁਫੈਲ+ਸ਼)—ਉਸ ਦੇ ਤੁਫੈਲ, ਵਸੀਲੇ ਨਾਲ। ਸ਼ਾਹਮ—ਮੇਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ। ਗੁਲੂ—ਗਲ।

ਅਰਥ : ਦੋਵੇਂ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਵਸੀਲੇ (ਕਿਰਪਾ) ਨਾਲ ਰੰਗੇ ਗਏ, ਜਦ ਮੇਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਨੇ ਰੰਗਦਾਰ ਪੋਸ਼ਾਕਾ ਗਲ ਵਿਚ ਕੀਤਾ (ਪਾਇਆ, ਪਹਿਨਿਆ)।

ਕਸੇ ਕੋ ਦੀਦ, ਦੀਦਾਰਿ ਮੁਕੱਦਸ।

ਮੁਰਾਦਿ ਉਮਰ ਰਾ, ਹਾਸਿਲ ਨਿਕੋ ਕਰਦ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਸੇ ਕੋ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ। ਦੀਦ—ਵੇਖਿਆ। ਮੁਕੱਦਸ—ਪਵਿੱਤਰ। ਨਿਕੋ—ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਪਵਿੱਤਰ ਦੀਦਾਰ ਵੇਖਿਆ, (ਉਸ ਨੇ) ਜੀਵਨ-ਭਰ ਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ।

ਸ਼ਵੱਦ ਕੁਰਬਾਨ, ਖਾਕਿ ਰਾਹਿ ਸੰਗਤ।

ਦਿਲਿ 'ਗੋਇਆ', ਹਮੀਂ ਰਾ ਆਰਜੂ ਕਰਦ ॥੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸ਼ਵੱਦ—ਹੋਵੇ। ਹਮੀਂ—ਇਹੀ। ਆਰਜੂ—ਖਾਹਸ਼।

ਅਰਥ : ਸੰਗਤ ਦੇ ਰਾਹ ਦੀ ਖਾਕ ਉੱਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਵੇ, 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਬਸ ਇਹੋ ਲਾਲਸਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਰੁੱਤ ਦੇ ਪਲਟੇ ਉੱਤੇ ਦਿਲੀ ਭਾਵ ਤੇ ਹੁਲਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਕਰਨ ਲਈ, ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ, ਤਿਉਹਾਰ ਨਿਯਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ, ਦੀਵਾਲੀ, ਵੈਸਾਖੀ, ਬਸੰਤ ਤੇ ਹੋਲੀ। ਜਦ ਈਰਖਾ, ਦ੍ਰੈਖ, ਛੁੱਟ ਤੇ ਚਲਨ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਦੇ ਐਸ਼ਵਰਜ ਦੀ ਆਕਾਸ਼-ਚੜ੍ਹੀ ਪੀਘ ਰਸਾਤਲ ਜਾ ਟੁੱਟੀ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੇ ਜਿੰਦ-ਹੀਨ ਕਲਬੂਤ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਏ। ਚਲਨ ਦੀ ਪੱਧਰ ਨੀਵੀਂ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਖੁੱਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਰਹਿੰਦੀ-ਖੂੰਹਦੀ ਕਸਰ ਸੀ ਉਹ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀ ਛੁੱਟ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਹੋਲੀ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ, ਪਰੰਤੂ, ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੀ ਹੋਲੀ, ਕਾਹਦੀ ਹੋਲੀ ਸੀ। ਕਪੜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਰੰਗ, ਘੱਟਾ-ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਸੁਆਹ ਆਦਿ ਸੁੱਟਣ ਦੇ ਸੁਗਲ ਤੋਂ ਵੱਧ, ਕਿਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਰਹੱਸ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਇਸ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਹੀ। ਛੁੰਘੀ ਸੁਝ-ਬੁਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰਵਾਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਪਰਾਇਆਂ ਲਈ ਮਜ਼ਾਕ (ਹਾਸੇ) ਦਾ ਮੌਜੂਅ (ਵਿਸ਼ਾ) ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਨਰੋਆ ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ ਲਿਆਂਦਾ, ਉਥੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦੀ ਅਨੰਦ-ਮਈ ਹੋਲੀ ਖੇਡਣ ਦਾ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਗੁਰੂ ਸੇਵਉ ਕਰਿ ਨਮਸਕਾਰ ॥ ਆਜੁ ਹਮਾਰੈ ਮੰਗਲਚਾਰ ॥
 ਆਜੁ ਹਮਾਰੈ ਮਹਾ ਅਨੰਦ ॥ ਚਿੰਤ ਲਬੀ ਭੇਟੇ ਗੋਬਿੰਦ ॥
 ਆਜੁ ਹਮਾਰੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਬਸੰਤ ॥ ਗੁਨ ਗਾਏ ਪ੍ਰਭ ਤੁਮ੍ਹ ਬੇਅੰਤ ॥ ਰਹਾਉ ॥
 ਆਜੁ ਹਮਾਰੈ ਬਨੇ ਫਾਗ ॥ ਪ੍ਰਭ ਸੰਗੀ ਮਿਲਿ ਖੇਲਨ ਲਾਗ ॥
 ਹੋਲੀ ਕੀਨੀ ਸੰਤ ਸੇਵ ॥ ਰੰਗੁ ਲਾਗਾ ਅਤਿ ਲਾਲ ਦੇਵ ॥

(ਬਸੰਤ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੧੮੦)

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ, ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ, ਉਪਰੋਕਤ, ਅੰਦਰ-ਵਾਪਰੇ, ਪ੍ਰੀਵਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਬਾਹਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਤਾ। ਗੁਲਾਲ ਖੇਡਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੋਲਿਆਂ ਮਹੱਲਿਆਂ ਸਮੇਂ ਸ਼ਸਤਰ-ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਕਮਾਲ ਵੀ ਵਿਖਾਏ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਦੇਸ਼-ਦੇਸ਼ਾਂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਜੁੜਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸ਼ਸਤਰ-ਮਈ ਹੋਲਾ ਖੇਡਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਅੱਜ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਸੁਭਾਗ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜ-ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਬਾ-ਕਮਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਦੁਰਲੱਭ ਦੂਰ-ਰੱਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਸੀਨਾ ਠਾਰਿਆ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਦੀ ਉਸ ਬਹਾਰ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕੀਟ, ਪਤੰਗ, ਗਜ ਤੇ ਮੀਨ, ਕੁਰੰਗ ਆਦਿ ਜੂਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਨੁੱਖ-ਦੇਹੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇਹੀ ਦੀ ਆਤਮਕ ਖੇਡਿਆਂ-ਭਰਪੂਰ ਹੋਲੀ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨਾਮ-ਰੰਗਣ ਵਿੱਚ ਰੰਗੀਜ ਕੇ ਉਪਕਾਰ, ਜੱਤ, ਸੱਤ ਤੇ ਤੱਪ ਦੇ ਕੇਸਰ-ਭਰੀਆਂ ਪਿਚਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕੋਈ ਅਭਾਗਾ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਕ ਦੀਦਾਰ ਤੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਖਾਕ ਤੋਂ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਲਈ ਬੇਤਾਬ ਨਾ ਦਿੱਸੇ।

ਜੇ ਓਦੋਂ 'ਤਪਤ ਵਿਚ ਠੰਢ' ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਲੀ ਖੇਡਣ ਦੀ ਲੋੜ ਭਾਸੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਅੱਜ ਐਟਮ ਤੇ ਹਾਈਡਰੋਜਨ, ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਬੰਬਾਂ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ, ਇਹ ਲੋੜ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਹੈ—ਪਰੰਤੂ ਹੁਣ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਅਗਵਾਈ ਕੌਣ ਕਰੇ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਖਾਸ ਰੂਪ ਖਾਲਸਾ, ਜਾਂ.....

ਜਿਕਰਿ ਵਸਫਸ, ਬਰ ਜਬਾ, ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼।
ਨਾਮਿ ਉ ਅੰਦਰ ਜਹਾ, ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੧॥

ਐ ਜਹੇ। ਸੇਬਿ ਜਨਖਦਾਨਿ ਸੁਮਾ।
ਮੇਵਾ ਚੁੰ ਦਰ ਬੋਸਤਾ ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੨॥

ਚਸਮਿ ਮਾ ਰੋਸ਼ਨ ਜਿ ਦੀਦਾਰਿ ਸੁਮਾਸੁ।
ਜਾਂ ਨਸਾਰਸ਼ ਬਸ ਕਿ: ਆਂ ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੩॥

ਸੁੰਬਲਿ ਜੁਲਫਿ ਤੋ, ਦਿਲ ਰਾ ਬੁਰਦਾ ਅਸੁ।
ਆਂ ਲਬਿ ਲਾਅਲਿ ਤੋ, ਜਾਂ ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੪॥

ਸ਼ੇਅਰਿ 'ਗੋਇਆ' ਬੇਸ਼ ਅਜ਼ ਸ਼ੀਰੋ ਸ਼ਕਰ।
ਮੇਵਾ ਦਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾ ਬਾਸਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਕਲਗੀ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਰਨਣ, ਡਾਢਾ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗੇ।
ਨਾਮ ਉਸ ਦਾ ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰ, ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਠੱਗੇ, ਹੂ।
੨. ਸੇਬ ਜਿਹੀ ਇਹ ਠੋਡੀ ਤੇਰੀ, ਧੰਨਤਾ ਜੋਗ ਕਹਾਵੇ।
ਜਿਵੇਂ ਬਗੀਚੇ ਦੇ ਵਿਚ ਮਿੱਠਾ ਫਲ ਕੋਈ ਸੋਭਾ ਪਾਵੇ, ਹੂ।
੩. ਦਰਸ਼ਨ ਤੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਰੁਸ਼ਨਾਵੇ।
ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤੋਂ, ਸਦਕੇ ਵਾਰੀ ਜਾਵੇ, ਹੂ।
੪. ਸੁੰਬਲ ਵਰਗੇ ਕੇਸ ਤੇਰੇ ਜੋ, ਦਿਲ ਨੂੰ ਧੂਹ ਨੇ ਪਾਂਦੇ।
ਲਾਲ ਹੋਠ ਵੀ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮਨ ਨੂੰ ਡਾਢਾ ਭਾਂਦੇ, ਹੂ।
੫. ਭਾਰਤ ਭਰ ਵਿਚ ਸ਼ੇਅਰ ਤੇਰੇ ਨੇ, 'ਗੋਇਆ' ਜਿਵੇਂ ਸੁਆਦੀ।
ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਮੇਵਾ ਮਿਠਾ, ਡਿੱਠਾ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ, ਹੂ।

ਜਿਕਰਿ ਵਸਫ਼ਬ, ਬਰ ਜਬਾ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼।
ਨਾਮਿ ਉ ਅੰਦਰ ਜਹਾਂ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਿਕਰਿ ਵਸਫ਼ਬ—ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ। ਬਰ—ਉੱਤੇ।
ਬਾਬਦ—ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲਜ਼ੀਜ਼—ਸੁਆਦਲਾ।

ਅਰਥ : ਜੀਭਾ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸੁਆਦਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ
ਦਾ ਨਾਮ ਜਹਾਨ ਵਿੱਚ ਸੁਆਦੀ (ਰਸੀਲਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਐ ਜਹੇ ! ਸੇਬਿ ਜ਼ਨਖ਼ਦਾਨਿ ਸੁਮਾ।
ਮੇਵਾ ਚੁੰ ਦਰ ਬੋਸਤਾਂ ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਹੇ—ਵਾਹ ਵਾਹ ! ਜ਼ਨਖ਼ਦਾਂ—ਠੋਡੀ। ਸੁਮਾ—ਤੁਹਾਡੀ। ਬੋਸਤਾਂ—
ਬਾਗ਼। ਚੁੰ—ਜਿਵੇਂ।

ਅਰਥ : ਤੁਹਾਡੀ ਠੋਡੀ ਦਾ ਸੇਬ (ਭਾਵ, ਸੇਬ ਵਰਗੀ ਠੋਡੀ) ਵਾਹ ਵਾਹ (ਹੈ);
ਜਿਵੇਂ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਫੁਲ ਸੁਹਾਵਾ ਤੇ ਸੁਆਦਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਚਸਮਿ ਮਾ ਰੋਸ਼ਨ ਜ਼ਿ ਦੀਦਾਰਿ ਸੁਮਾਸੁ।
ਜਾਂ ਨਸਾਰਬ ਬਸ ਕਿ: ਆਂ ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚਸਮਿ ਮਾ—ਸਾਡੀ ਅੱਖ। ਨਸਾਰ+ਬ—ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ। ਬਸ
ਕਿ—ਬਹੁਤ।

ਅਰਥ : ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਰੋਸ਼ਨ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਜਾਨ ਸਦਕੇ
ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦਲੀ ਹੈ।

ਸੁੰਬਲਿ ਜ਼ੁਲਫ਼ਿ ਤੋ, ਦਿਲ ਰਾ ਬੁਰਦਾ ਅਸੁ।
ਆਂ ਲਬਿ ਲਾਅਲਿ ਤੋ, ਜਾਂ ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁੰਬਲ—ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੰਮਾ ਲੰਮਾ ਘਾਹ ਜੋ ਕੇਸਾਂ ਸਮਾਨ ਵਧਿਆ
ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੁਰਦਹ ਅਸੁ—ਖੋਹ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਾਂ—ਇਸ ਕਰਕੇ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੀ ਸੁੰਬਲ ਵਰਗੀ ਜ਼ੁਲਫ਼ (ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਲਿਟ) ਦਿਲ ਨੂੰ ਖੋਹ ਕੇ ਲੈ
ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਤੇਰੇ ਲਾਲਾ ਵਰਗੇ ਬੁਲ੍ਹ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਪਿਆਰੇ ਲਗਦੇ ਹਨ।

ਬੇਅਰਿ 'ਗੋਇਆ' ਬੇਬ ਅਜ਼ ਸ਼ੀਰੋ ਸ਼ਕਰ।
ਮੇਵਾ ਦਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਂ ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੇਬ—ਭਪੇਰੇ। ਸ਼ੀਰ—ਦੁੱਧ। ਸ਼ਕਰ—ਖੰਡ, ਮਿੱਠਾ।

ਅਰਥ : 'ਗੋਇਆ' ਦੀ ਕਥਿਰਾ ਦੁੱਧ ਤੇ ਖੰਡ ਨਾਲੋਂ ਭਪੇਰੇ (ਮਿੱਠੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ)

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮੇਵਾ ਮਿੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨੋਟ : ਇਹ ਸ਼ੇਅਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ

ਲੱਛਤਿ 'ਗੋਇਆ' ਨ ਬਾਬਦ ਇਹ ਅਛੀਂ।

ਹਮ ਚੁ ਬਿਅਰੇ ਤੋ ਬ-ਹਿੰਦੁਸਤਾਂ ਲਛੀਛ ॥

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਕੋਈ ਸੁਆਦ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗੇਰਾ ਨਹੀਂ ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਤੇਰੇ ਸ਼ੇਅਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸੁਆਦਲੇ ਹਨ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗਜਲ ਨੰ: ੩੨ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਭ ਵਸਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸੁਆਦਲਾ ਤੇ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਅੰਤਲੇ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਦਾਤੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਉੱਤੇ, ਬਜਾਅ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਫ਼ਖ਼ਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਆਰਫ਼ਾਂ ਰਾ, ਸੁਏ ਉ, ਬਾਸ਼ਦ ਲਜੀਜ਼।
 ਆਸ਼ਕਾਂ ਰਾ, ਕੁਏ ਉ, ਬਾਸ਼ਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੧॥
 ਕਾਕਲਿ ਉ, ਦਿਲ-ਫਰੋਬਿ ਆਲਮ ਅਸੁ।
 ਤਾਲਬਾਂ ਰਾ, ਮੁਏ ਉ, ਬਾਸ਼ਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੨॥
 ਰੋਜ਼ਾ-ਇ ਬਾਗਿ ਇਰਮ, ਕੁਰਬਾਂਅ ਕੁਨੱਮ ॥
 ਬਸ ਕਿ: ਮਾ ਰਾ, ਕੁਏ ਉ, ਬਾਸ਼ਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੩॥
 ਜ਼ਿੰਦਾ ਮੇ ਗਰਦਮ ਜ਼ਿ ਬੁਏ ਮਕੱਦਮਸ਼।
 ਬਸ ਕਿ: ਮਾ ਰਾ ਬੁਏ ਉ, ਬਾਸ਼ਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੪॥
 ਅਜ਼ ਹਮਹ ਮੇਵਾ ਕਿ: ਉ, ਬਾਸ਼ਦ ਲਜੀਜ਼।
 ਜ਼ਿਕਰੋ, ਯਾਦੋ, ਰੁਏ ਉ, ਬਾਸ਼ਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੫॥
 ਆਬ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਜੁਮਲਾ ਆਲਮ ਮੇ ਸ਼ਵੀ।
 ਗਰ ਤੁਰਾ ਅਬਰੂਏ ਉ, ਬਾਸ਼ਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੬॥
 ਲਜ਼ਤੇ 'ਗੋਇਆ' ਨ ਬਾਸ਼ਦ ਬਿਹ ਅਜ਼ੀਂ।
 ਹਮਚੁ ਖੁਏ ਸ਼ੇਅਰਿ ਉ, ਬਾਸ਼ਦ ਲਜੀਜ਼ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਆਸ਼ਕ ਤਾਈਂ ਗਲੀ ਯਾਰ ਦੀ, ਮਨ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਸੁਖਾਵੇ।
ਗਿਆਨਵਾਨ ਤਿਉਂ ਵੱਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ, ਤੁਰ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਵੇ, ਹੂ।
੨. ਜੁਲਫ਼ ਓਸ ਦੀ ਕੁੰਡਲਾਂ ਵਾਲੀ, ਜੱਗ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਠੱਗੇ।
ਤਾਲਬਾਂ ਤਾਈਂ ਵਾਲ ਮਾਹੀ ਦਾ, ਪਿਆਰਾ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗੇ, ਹੂ।
੩. ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਬਾਗ਼ ਜੰਨਤ ਦੇ, ਵਾਰਾਂ ਸੌ ਸੌ ਵਾਰੀ।
ਗਲੀ ਮਾਹੀ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਸਖੀਓ! ਲੱਗੇ ਅਤਿ ਪਿਆਰੀ, ਹੂ।
੪. ਚਰਨ-ਸੁਗੰਧੀ ਉਸ ਮਾਹੀ ਦੀ, ਜੀਵਨ ਨਵਾਂ ਲਿਆਵੇ।
ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਮਹਿਕ ਓਸ ਦੀ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਵੇ, ਹੂ।
੫. ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਖੜਾ, ਯਾਦ ਤੇ ਵਰਨਣ, ਲੱਗਣ ਮੈਨੂੰ ਮਿੱਠੇ।
ਫਲ ਸਵਾਦੀ ਵੱਧ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ, ਅਸਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਡਿੱਠੇ, ਹੂ।
੬. ਫੁੱਲਾਂ ਓਸ ਦੀਆਂ ਦਾ ਤੂੰ, ਜੇ ਬਣ ਜਾਏਂ ਮਤਵਾਲਾ।
ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰ ਬੀਵੇਂ ਬੀਬਾ। ਜੀਵਨ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲਾ, ਹੂ।
੭. 'ਗੋਇਆ' ਏਸ ਸਵਾਦੋਂ ਕੋਈ, ਹੋਰ ਸੁਆਦ ਨ ਮਿੱਠਾ।
ਤੇਰੀ ਰਮਜ਼ੀ ਕਵਿਤਾ ਅੰਦਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਰੱਸ ਜੋ ਡਿੱਠਾ, ਹੂ।

ਆਰਫਾਂ ਰਾ, ਸੁਏ ਉ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ।
ਆਬਕਾਂ ਰਾ, ਕੂਏ ਉ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਰਫਾਂ ਰਾ—ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ। ਸੂ—ਤਰਫ, ਪਾਸਾ।
ਲਜ਼ੀਜ਼—ਸੁਆਦਲਾ, ਪਿਆਰਾ। ਕੂਏ ਉ—ਉਸ ਦੀ ਗਲੀ।

ਅਰਥ : ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਲ (ਜਾਣਾ) ਪਿਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਗਲੀ ਵਲ ਜਾਣਾ ਸੁਆਦਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਾਕਲਿ ਉ, ਦਿਲ-ਫਰੇਬ ਆਲਮ ਅਸੂ ।
ਤਾਲਬਾਂ ਰਾ, ਮੁਏ ਉ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਾਕਲ—ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਲਿਟ, ਜੁਲਫ। ਦਿਲ ਫਰੇਬ—ਦਿਲ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ। ਮੁ—ਕੇਸ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੀ ਜੁਲਫ ਜਗਤ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕੇਸ ਪਿਆਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਨੋਟ : ਕਈ ਥਾਈਂ ਦੂਸਰਾ ਮਿਸਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ

ਸੇਬਿ ਜ਼ਨਖ਼ਬ ਰੂਏ ਓ ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ।
ਜ਼ਨਖ਼+ਸ਼—ਉਸ ਦੀ ਠੋਡੀ। ਰੂ—ਚਿਹਰਾ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦਾ, ਸੇਬ ਵਰਗੀ ਠੋਡੀ ਵਾਲਾ, ਚਿਹਰਾ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਰੋਜ਼ਾ-ਇ ਬਾਗਿ ਇਰਮ, ਕੁਰਬਾਂਅ ਕੁਨੱਮ ।
ਬਸ ਕਿ: ਮਾ ਰਾ, ਕੂਏ ਉ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਰੋਜ਼ਾ—ਸਬਜ਼ਾ-ਜ਼ਾਰ, ਫੁਲਵਾੜੀ। ਬਾਗਿ ਇਰਮ—ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਬਾਗ਼।
ਕੁਰਬਾਂ—ਸਦਕੇ, ਵਾਰਨੇ। ਕੁਨੱਮ—ਮੈਂ ਕਰ ਦੇਵਾਂ।

ਅਰਥ : (ਉਸ ਦੇ ਕੂਚੇ ਤੋਂ) ਮੈਂ ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਬਾਗ਼ ਦੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵਾਰ ਦਿਆਂ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਮੈਨੂੰ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੀ ਗਲੀ ਡਾਢੀ ਸੁਆਦਲੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿੰਦਾ ਮੇ ਗਰਦਮ ਜ਼ਿ ਬੂਏ ਮਕੱਦਮਸ਼ ।
ਬਸ ਕਿ: ਮਾ ਰਾ ਬੂਏ ਉ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੇ ਗਰਦਮ—ਮੈਂ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਬੂਏ—ਸੁਰੰਧੀ। ਮਕੱਦਮਸ਼—ਉਸ ਦੇ ਚਰਨ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੰਧੀ ਤੋਂ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰੰਧੀ ਪਿਆਰੀ ਹੁੰਦੀ (ਲਗਦੀ) ਹੈ।

ਅਜ ਹਮਹ ਮੇਵਾ ਕਿ: ਉ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼।
ਜ਼ਿਕਰੋ, ਯਾਦੋ, ਰੁਏ ਉ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੫॥

ਬਾਬਦਾਰਥ : ਹਮਹ—ਸਾਰੇ। ਰੁਏ ਉ—ਉਸ ਦਾ ਮੁਖੜਾ। ਜ਼ਿਕਰ—ਵਰਣਨ।

ਅਰਥ : ਸਾਰਿਆਂ ਫਲਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਸੁਆਦਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਵਰਣਨ, ਯਾਦ ਤੇ ਮੁਖੜਾ ਸੁਆਦਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਲਗਦਾ ਹੈ)।

ਆਬ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਜੁਮਲਾ ਆਲਮ ਮੇ ਬਵੀ।
ਗਰ ਤੁਰਾ ਅਬਰੂਏ ਉ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੬॥

ਬਾਬਦਾਰਥ : ਆਬ—ਪਾਣੀ। ਜੁਮਲਾ ਆਲਮ—ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ। ਅਬਰੂ—ਭਰਵੱਟਾ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਭਰਵੱਟੇ (ਸੁੰਦਰ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀ ਉੱਚੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਮਿੱਠੇ ਲੱਗਣ (ਤਾਂ) ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ) ਬਣ ਜਾਵੇਂ।

ਲਜ਼ਤੇ 'ਗੋਇਆ' ਨ ਬਾਬਦ ਬਿਹ ਅਜ਼ੀਂ।
ਹਮਚੂ ਖ਼ੁਏ ਸ਼ੇਅਰਿ ਉ, ਬਾਬਦ ਲਜ਼ੀਜ਼ ॥੭॥

ਬਾਬਦਾਰਥ : ਬਿਹ—ਬਿਹਤਰ। ਅਜ਼ੀਂ—ਅਜ਼+ਈਂ, ਇਸ ਨਾਲੋਂ। ਖ਼ੁ—ਅਸਲਾ, ਰਮਜ਼।

ਅਰਥ : ਐ 'ਗੋਇਆ', ਇਸ ਸਵਾਦ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰੱਸ ਵਧੇਰੇ ਸਵਾਦਲਾ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨੀ ਉਸ ਦੇ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ) ਸ਼ੇਅਰਾਂ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਮਿੱਠੀ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਭੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਅਨੋਖੀ ਆਭਾ, ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਕਸ਼ਸ਼, ਮਟਕ ਭਰੀ ਤੋਰ, ਉਸਦੇ ਮਿੱਠੇ ਬਚਨਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੂਚੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ (ਯਾਦ) ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਮੂਹ ਮਿੱਠੇ ਮੇਵਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸੁਆਦਲਾ, ਰਸਦਾਇਕ ਅਤੇ ਅਨੰਦਮਈ ਹੈ।

—੦—

ਐ ਜ਼ਹੇ ਮੁਰਬਿਦ, ਕਿ ਉਮਰੇ ਜਾਵਿਦਾਂ,
ਬਖ਼ਸ਼ਦ ਅਜ ਨਾਮਿ ਖ਼ੁਦਾਏ ਬੇ-ਨਿਸ਼ਾਂ ॥੪੩੮॥
ਐ ਜ਼ਹੇ ਮੁਰਬਿਦ ਕਿ ਉ ਅਜ ਕਰਰਾਇ ਆਬ ॥

ਕਰਦ ਰੰਬਨ ਹਮਚੂ ਮਾਹੋ ਆਫ਼ਤਾਬ ॥੪੩੯॥ (ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਡਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

(ਉਹ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਨਿਰਗੁਣ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਦੈਵੀ ਜੀਵਨ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ।

(ਉਹ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਧੰਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬੁਲਬੁਲੇ (ਤੋਂ ਬਣੇ ਜੀਵ) ਨੂੰ ਚੰਦਰਮਾ ਤੇ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਰੁਸ਼ਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿ ਫੈਜਿ ਮੁਕੱਦਮਤ, ਐ ਆਬਰੂਏ ਫਸਲਿ ਬਹਾਰ।
ਜਹਾਂ ਚੁ ਬਾਗਿ ਇਰਮ ਪੁਰ ਸੁਦਾਸੁ, ਅਜ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ॥੧॥
ਤਬੱਸੁਮਿ ਤੋ, ਜਹਾਂ ਰਾ, ਹਯਾਤ ਮੇ ਬਖਸ਼ਦ।
ਕਰਾਰਿ ਦੀਦਾ-ਇ ਸਾਹਿਬ ਦਿਲਾਨਿ ਪੁਰ-ਅਸਰਾਰ ॥੨॥
ਬਗ਼ੈਰ ਇਸ਼ਕਿ ਖੁਦਾ, ਹੇਚ ਇਸ਼ਕ ਕਾਇਮ ਨੇਸੁ।
ਬਗ਼ੈਰ ਆਸ਼ਕਿ ਮੌਲਾ, ਹਮਾ ਫਨਾ ਪਿੰਦਾਰ ॥੩॥
ਬ-ਹਰ ਤਰਫ ਕਿ ਨਗਾਹੇ ਕੁਨੀ, ਰਵਾਂ ਬਖਸ਼ੀ।
ਨਗਾਹਿ ਤੁਸੁ ਕਿ ਦਰ ਹਰ ਤਰਫ ਬਵੱਦ, ਜਾਂ ਬਾਰ ॥੪॥
ਖੁਦਾ ਕਿ: ਦਰ ਹਮਾ ਹਾਲ ਅਸੁ, ਹਾਜ਼ਰੋ ਨਾਜ਼ਰ।
ਕੁਜਾਸੁ ਦੀਦਹ, ਕਿ ਬੀਨਦ ਬ-ਹਰ ਤਰਫ ਦੀਦਾਰ ॥੫॥
ਬਗ਼ੈਰ ਆਰਫਿ ਮੌਲਾ, ਕਸੇ ਨਜਾਤ ਨ ਯਾਫਤ।
ਅਜ਼ਲ ਜ਼ਮੀਨੋ ਜ਼ਮਾਂ ਰਾ ਗਿਫ਼ਤਹ, ਦਰ ਮਿਨਕਾਰ ॥੬॥
ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਬਵੱਦ ਬੰਦਾ-ਇ ਖੁਦਾ, 'ਗੋਇਆ'।
ਕਿ: ਗ਼ੈਰ ਬੰਦਗੀਸ਼, ਨੇਸੁ ਦਰ ਜਹਾਂ, ਆਸਾਰ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਰੁੱਤ ਬਸੰਤੀ ਜੱਗ ਤੇ ਛਾਈ, ਕਦਮ ਪਿਆ ਜਦ ਤੇਰਾ।
ਨੰਦਨ ਬਾਗ ਦੇ ਵਾਂਙੂ ਮੋਹਿਨਾ, ਖਿੜਿਆ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰਾ, ਹੁ।
੨. ਜੱਗ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਸਕਾਹਟ ਤੇਰੀ, ਬਖਸ਼ੇ ਜੀਵਨ-ਧਾਰਾ।
ਭੇਦ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋਵੇ, ਪਾ ਕੇ ਇੱਕ ਇਸ਼ਾਰਾ, ਹੁ।
੩. ਬਾਝੋਂ ਇਸ਼ਕ ਖੁਦਾ ਦੇ ਜਾਣੋ, ਕਾਇਮ ਇਸ਼ਕ ਨ ਕਾਈ।
ਰੱਬ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਬਾਝੋਂ ਸਮਝੋ, ਫ਼ਾਨੀ ਸਭ ਦਾਨਾਈ, ਹੁ।
੪. ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਤੁੱਕੋਂ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਜੀਵਨ ਦੋਂਦਾ ਜਾਵੇਂ।
ਨਦਰ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਾਲ ਤੂੰ ਸਾਰੇ, ਜੀਵਨ-ਬਰਖਾ ਲਾਵੇਂ, ਹੁ।
੫. ਓਹ ਮਾਲਕ ਹੈ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ, ਹਰ ਥਾਂ ਹਰੇਕ ਟਿਕਾਣੇ।
ਅੱਖ ਅਜਿਹੀ ਕਿਥੋਂ ਲੱਭਾਂ, ਦੀਦ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਮਾਣੇਂ, ਹੁ।
੬. ਖੁਹਮ ਗਿਆਨੀਆਂ ਬਾਝੋਂ ਏਥੇ, ਮੁਕਤੀ ਨ ਕੋਈ ਪਾਵੇਂ।
ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰ ਜੀਵ ਦੇ ਉੱਤੇ, ਮੌਤ ਪਈ ਮੰਡਲਾਵੇਂ, ਹੁ।
੭. ਬੰਦਾ ਰੱਬ ਦਾ, ਭਗਤੀ ਸਦਕਾ, 'ਗੋਇਆ' ਅਮਰ ਹੋ ਜਾਵੇਂ।
ਭਗਤੀ ਬਾਝੋਂ ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰ, ਰਹਿਣ ਨ ਕੋਊ ਪਾਵੇਂ, ਹੁ।

ਬਿ ਫੈਬਿ ਮੁਕੱਦਮਤ, ਐ ਆਬਰੂਏ ਫਸਲਿ ਬਹਾਰ ।
ਜਹਾਂ ਚੁ ਬਾਗਿ ਇਰਮ ਪੁਰ ਸੁਦਾਸੁ, ਅਜ਼ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਫੈਜ਼—ਬਖਸ਼ਿਸ਼, ਲਾਭ, ਬਰਕਤ । ਮੁਕੱਦਮਤ—ਤੇਰੇ ਕਦਮ । ਆਬਰੂ—
ਇੱਜ਼ਤ । ਇਰਮ—ਸਵਰਗ । ਪੁਰ ਸੁਦ ਅਸੂ—ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ (ਭਾਵ, ਆਉਣ ਨਾਲ), ਐ ਬਹਾਰ ਦੇ
ਮੌਸਮ ਦੀ ਆਬਰੂ, ਜਗਤ ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਬਾਗ ਵਾਂਗ ਫੁਲਵਾੜੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਤਬੱਸੁਮਿ ਤੋ, ਜਹਾਂ ਰਾ, ਹਯਾਤ ਮੇ ਬਖਸ਼ਦ ।
ਕਰਾਰਿ ਦੀਦਾ-ਇ ਸਾਹਿਬ ਦਿਲਾਨਿ ਪੁਰ-ਅਸਰਾਰ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤਬੱਸੁਮ—ਮੁਸਕਾਹਟ । ਹਯਾਤ—ਜ਼ਿੰਦਗੀ । ਕਰਾਰ—ਚੈਨ, ਆਸਰਾ
ਪੁਰ ਇਸਰਾਰ—ਭੇਦ-ਭਰਪੂਰ । ਦੀਦਾ—ਅੱਖਾਂ ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੀ ਮੁਸਕਾਹਟ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ (ਅਤੇ) ਭੇਦ-ਭਰਪੂਰ
ਪ੍ਰਭੂ-ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਅੱਖ (ਅੱਖਾਂ) ਦਾ ਚੈਨ (ਆਸਰਾ) (ਹੈ) ।

ਬਗ਼ੈਰ ਇਬਕਿ ਖੁਦਾ, ਹੇਚ ਇਬਕ ਕਾਇਮ ਨੇਸੂ ।
ਬਗ਼ੈਰ ਆਬਕਿ ਮੌਲਾ, ਹਮਾ ਫਨਾ ਪਿੰਦਾਰ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹੇਚ—ਹੋਰ ਕੋਈ । ਕਾਇਮ—ਸਥਿਰ । ਫਨਾ—ਨਾਸਵੰਤ । ਪਿੰਦਾਰ—ਸਮਝ
ਅਕਲ ।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਰੱਬ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ
ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਅਕਲ (ਸਭ ਕੁਝ) ਨਾਸਵੰਤ (ਹੈ) ।

ਬ-ਹਰ ਤਰਫ਼ ਕਿ ਨਗਾਹੇ ਕੁਨੀ, ਰਵਾਂ ਬਖਸ਼ੀ ।
ਨਗਾਹਿ ਤੁਸੁ ਕਿ ਦਰ ਹਰ ਤਰਫ਼ ਬਵੱਦ, ਜਾਂ ਬਾਰ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਹਰ ਤਰਫ਼—ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ । ਕੁਨੀ—ਤੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਰਵਾਂ—ਪ੍ਰਾਣ,
ਜਾਨ । ਤੁਸੁ—ਤੂੰ+ਅਸੂ—ਤੇਰੀ ਹੈ । ਜਾਂ—ਜੀਵਨ । ਬਾਰ—ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਤੂੰ ਨਿਗਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ । ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹ
ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਲ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਰਖਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਖੁਦਾ ਕਿ: ਦਰ ਹਮਾ ਹਾਲ ਅਸੂ, ਹਾਜ਼ਰੋ ਨਾਜ਼ਰ ।
ਕੁਜਾਸੁ ਦੀਦਹ, ਕਿ ਬੀਨਦ ਬ-ਹਰ ਤਰਫ਼ ਦੀਦਾਰ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਰ ਹਮਾ ਹਾਲ—ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ । ਬੀਨਦ—ਵੇਖੇ । ਕੁਜਾਸੂ—ਕੁਜਾ
ਅਸਰ, ਕਿਥੇ ਹੈ ?

ਅਰਥ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਦਾ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ। (ਪਰੰਤੂ ਉਹ, ਅੱਖ ਕਿਥੇ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਪਾਸੇ (ਉਸ ਦਾ) ਜਲਵਾ ਵੇਖੇ।

ਬਗੈਰ ਆਰਫਿ ਮੌਲਾ, ਕਸੇ ਨਜਾਤ ਨ ਯਾਫਤ।

ਅਜਲ ਜ਼ਮੀਨੋਂ ਜ਼ਮਾਂ ਰਾ ਗਿਫਤਹ, ਦਰ ਮਿਨਕਾਰ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਰਫਿ ਮੌਲਾ—ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ। ਕਸੇ—ਕਿਸੇ ਨੂੰ। ਨਜਾਤ—ਖਲਾਸੀ, ਫੁਟਕਾਰਾ। ਗਿਫਤਾ—ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ। ਮਿਨਕਾਰ—ਚੁੱਜ।

ਅਰਥ : ਬਿਨਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀਆਂ (ਸੱਚ ਦੇ ਪੰਧਾਉਆਂ) ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਮੌਤ (ਕਾਲ) ਨੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਚੁੱਜ ਵਿੱਚ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਬਵੱਦ ਬੰਦਾ-ਇ ਖੁਦਾ, 'ਗੋਇਆ'।

ਕਿ: ਗੈਰ ਬੰਦਗੀਸ਼, ਨੇਸੁ ਦਰ ਜਹਾਂ, ਆਸਾਰ ॥੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੰਦਗੀਸ਼—ਉਸ ਦੀ ਬੰਦਗੀ। ਆਸਾਰ—ਨਿਸ਼ਾਨ।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਗਤ ਸਦਾ ਜੀਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ) ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਪ੍ਰੇਮ ਇਕ ਅਤਿ ਉੱਤਮ ਅਤੇ ਅਜਲੀ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਜਜ਼ਬਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਮਾਰਫਤ ਦੇ ਪੰਧਾਉਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਰੱਬ, ਤੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਕੇ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਪਿਆਰ ਦੀ ਖੇਡ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਨਾਨਕ ਨੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਤਲੀ ਉਤੇ ਰਖ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਗਲੀ ਵਿਚ ਪੈਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵੰਗਾਰਿਆ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਦਸਵੇਂ ਸਰੂਪ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਵਸੀਲਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨਿਆ ਹੈ

ਸਾਬੁ ਕਹੈ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਭੈ, ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ ॥

ਅੱਲਾਮਾ ਇਕਬਾਲ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰਤਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਈਮਾਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਬਣਾ

ਅਕਲ ਕੋ ਤਨਫੀਦ ਸੇ ਫੁਰਸਤ ਨਹੀਂ।

ਇਬਕ ਪੇ ਈਮਾਨ ਕੀ ਬੁਨਿਆਦ ਰੱਖ।

ਪਰੰਤੂ, ਕਾਮ ਆਦਿਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੁਸੇ ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਜੋ ਦਰ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਮੌਹ ਤੇ ਕਾਮ ਵਸ ਹੋਏ ਪਾਣੀ ਵੀ, ਆਪਣੀ ਸੁਆਰਥੀ ਤੇ ਨਾਸਵੰਤ ਕਾਮਕ ਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਨਾਉਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰੀਤ ਸੁਆਰਥ ਕਰਪੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਆਉ

ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋਣ ਉਤੇ ਬੱਦਲ ਦੀ ਛਾਂ ਵਾਂਗ ਬਿਨਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਏਸੇ ਲਈ, ਏਥੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੀ ਇਸ਼ਕ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰੇਮ, ਸੱਚਾ ਤੇ ਅਬਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਹੈ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ, ਜੋ 'ਆਦਿ ਸਚੁ, ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ, ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ, ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ' ਹੈ। ਐਸੇ, ਸਦਾ ਸਦਾ ਬਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ—ਅਸਲੇ ਨਾਲ, ਇਕ-ਜੋਤ ਹੋ ਕੇ, ਸਦੀਵੀ ਤੇ ਹਕੀਕੀ ਹਯਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰ-ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਬਿਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੋ, ਸੇਵਕੁ ਬਿਰੁ ਹੋਸੀ ॥ (ਸਲੋਕ ਡਖਣੇ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੧੦੦)

ਮਨ ਅਜ ਜਵਾਂਅ ਕਿ: ਪੀਰ ਸੁਦਮ, ਦਰ ਕਿਨਾਰਿ ਉਮਰ ।
ਐ, ਬਾ ਤੋ ਖੁਸ਼ ਗੁਜਸੁ ਮਰਾ, ਦਰ ਕਿਨਾਰਿ ਉਮਰ ॥੧॥

ਦਮ-ਹਾਏ ਮਾਂਦਾ ਰਾ, ਤੋ ਚੁਨੀਂ ਮੁਗਤਨਮ ਸੁਮਾਰ ।
ਆਖਰ ਖਿਜਾਂ ਬਿਆਵੁਰਦ, ਈ ਨੋ-ਬਹਾਰਿ ਉਮਰ ॥੨॥

ਹਾਂ, ਮੁਗਤਨਮ ਸੁਮਾਰ ਦਮੇ ਰਾ, ਬ-ਜ਼ਿਕਰਿ ਹੱਕ ।
ਚੁੰ ਬਾਦ ਮੇ ਰਵੱਦ ਜ਼ਿ ਨਜ਼ਰ, ਦਰ ਸੁਮਾਰਿ ਉਮਰ ॥੩॥

ਬਾਸ਼ਦ ਰਵਾਂ ਚੁ ਕਾਫਲਾ-ਇ ਮੌਜ, ਪੈ ਬ-ਪੈ ।
ਆਬੇ ਬਨੋਸ਼ ਯਕ ਨਫਸ, ਅਜ ਜੂਏ ਬਾਰਿ ਉਮਰ ॥੪॥

ਸਦ ਕਾਰ ਕਰਦਾ-ਈ, ਕਿ ਨਿਆਇਦ ਬ-ਕਾਰਿ ਤੋ ।
'ਗੋਇਆ' ਬ-ਕੁਨ, ਕਿ ਬਾਜ਼ ਬਿਆਇਦ, ਬਕਾਰਿ ਉਮਰ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਜੀਵਨ ਗੋਦੀ ਮੈਂ ਹੰਢਾਇਆ, ਜੋਬਨ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪਾ ।
ਦਾਤਾ ਤੇਰੀ ਰਹਿਮਤ ਸਦਕਾ, ਪਾਇਆ ਸੁਖ ਅਮਾਪਾ, ਹੂ ।
੨. ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰਾ ਬੰਦੇ!, ਤੂੰ ਗ਼ਨੀਮਤ ਜਾਣੀਂ ।
ਹਰ ਬਸੰਤ ਦੇ ਉਤੇ ਸਰਪਰ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਤਝੜ ਆਣੀ, ਹੂ ।
੩. ਯਾਦ ਮੌਲਾ ਵਿੱਚ ਸਫਲੇ ਕਰ ਲੈ, ਸਾਸ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਆਵਣ ।
ਵਾਂਙ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਲੰਘ ਜਾਵਣ, ਹੂ ।
੪. ਲਹਿਰਾਂ ਵਾਂਙੂ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੋਂ ਲੰਘਣ ਹਰ ਦਮ ਜਾਣੀਂ ।
ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਸ ਨਹਿਰੋਂ ਪੀ ਲੈ, ਸਿਮਰਨ ਸੰਦਾ ਪਾਣੀ, ਹੂ ।
੫. ਸੈ ਧੰਧੈ ਜੋ ਪਿੱਟੇਂ 'ਗੋਇਆ', ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਣੇ ਕਾਈ ।
ਐਸੇ ਕੰਮ ਕਰੀਂ ਤੂੰ ਜਿਹੜੇ, ਅੰਤੇ ਹੋਣ ਸਹਾਈ, ਹੂ ।

ਮਨ ਅਚ ਜਵਾਅ ਕਿ: ਪੀਰ ਬੁਦਮ, ਦਰ ਕਿਨਾਰਿ ਉਮਰ।
ਐ, ਬਾ ਤੋ ਖੁਬ ਗੁਜਸੁ ਮਰਾ, ਦਰ ਕਿਨਾਰਿ ਉਮਰ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪੀਰ—ਬੁੱਢਾ। ਬੁਦਮ—ਮੈਂ ਹੋਇਆ। ਕਿਨਾਰ—ਬਗਲ, ਬੁੱਕਲ।
ਬਾ—ਨਾਲ, ਸਾਥ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਜੋ ਕਿ ਉਮਰ ਦੀ ਬਗਲ ਵਿੱਚ ਜਵਾਨ ਤੋਂ ਬੁੱਢਾ ਹੋਇਆ (ਹਾਂ)।
ਮੈ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ! ਤੇਰੇ ਨਾਲ (ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਉਮਰ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ (ਆਪ੍ਰ)
ਰੰਗੀ ਲੰਘੀ (ਹੈ)।

ਦਮ-ਹਾਏ ਮਾਂਦਾ ਰਾ, ਤੋ ਚੁਨੀਂ ਮੁਗਤਨਮ ਸੁਮਾਰ।
ਆਖਰ ਖਿਜ਼ਾਂ ਬਿਆਵੁਰਦ, ਈਂ ਨੋ-ਬਹਾਰਿ ਉਮਰ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਮਹਾਏ—ਸੁਆਸ (ਬਹੁ-ਵਚਨ ਦਮ ਦਾ)। ਮਾਂਦਾ—ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ।
ਚੁਨੀਂ—(ਚੁ+ਈ) ਅਜਿਹੀ, ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ। ਮੁਗਤਨਮ—ਗਨੀਮਤ, ਦੁਰਲਭ। ਸੁਮਾਰ—ਗਿਣ
ਸਮਝ। ਬਿਆਵੁਰਦ—(ਬਰ+ਆਵੁਰਦ) ਉਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ। (ਆਵੁਰਦਨ—
ਮਲਾ ਕਰਨਾ, ਲੜਾਈ ਕਰਨਾ, ਲਿਆਉਣਾ)।

ਅਰਥ : ਤੂੰ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ (ਬਹੁਤ ਹੀ) ਦੁਰਲਭ ਗਿਣ। (ਕਿਉਂਕਿ)
ਮੰਤ ਨੂੰ ਪਤਝੜ ਨੇ ਇਸ ਉਮਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਬਹਾਰ (ਖੇੜੇ, ਜਵਾਨੀ) ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ
ਤੇਣਾ ਹੈ। (ਭਾਵ, ਅਖੀਰ ਸਰੀਰ ਨੇ ਬਿਰਧ ਹੋ ਬਿਨਸ ਜਾਣਾ ਹੈ)।

ਹਾਂ ਮੁਗਤਨਮ ਸੁਮਾਰ ਦਮੇ ਰਾ, ਬ-ਜ਼ਿਕਰਿ ਹੱਕ।
ਚੁੰ ਬਾਦ ਮੇ ਰਵੱਦ ਜ਼ਿ ਨਜ਼ਰ, ਦਰ ਸੁਮਾਰਿ ਉਮਰ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੁਗਤਨਮ—ਦੁਰਲਭ, ਅਮੁੱਲੇ। ਬਾ-ਜ਼ਿਕਰਿ ਹੱਕ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ
ਵਿੱਚ। ਚੁੰ—ਵਾਂਗ। ਬਾਦ—ਹਵਾ। ਮੇ ਰਵੱਦ—ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਰ ਸੁਮਾਰਿ ਉਮਰ—ਉਮਰ
ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ। ਹਾਂ—ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਰਹੋ।

ਅਰਥ : ਸੁਚੇਤ ਰਹੋ ਅਤੇ ਸਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਅਮੁੱਲੇ ਗਿਣ, (ਜੋ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ
(ਲੰਘਣ), (ਕਿਉਂਜੁ ਉਹ) ਉਮਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਵਾ (ਦੇ ਬੁਲ੍ਹਿਆਂ) ਵਾਂਗ ਅੱਖਾਂ
ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬਾਸ਼ਦ ਰਵਾਂ ਚੁ ਕਾਫਲਾ-ਇ ਮੌਜ, ਪੈ, ਬ-ਪੈ।
ਆਬੇ ਬਨੋਸ਼ ਯਕ ਨਫਸ, ਅਜ਼ ਜੁਏ ਬਾਰਿ ਉਮਰ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾਸ਼ਦ ਰਵਾਂ—ਚਲਦਾ ਹੈ। ਚੁ—ਵਾਂਗ। ਕਾਫਲਾ—ਵਹੀਰ, ਤੁਰਨ
ਵਾਲਾ ਜਥਾ। ਮੌਜ—ਪਾਣੀ ਦੀ ਲਹਿਰ। ਪੈ ਬ-ਪੈ—ਅਗੇ ਪਿਛੇ। ਬਨੋਸ਼—ਤੂੰ ਪੀ।
ਨਫਸ—ਸਵਾਸ। ਜੁਏ—ਨਹਿਰ, ਨਦੀ। ਜੁਏ ਬਾਰਿ—ਉਹ ਵੱਡੀ ਨਹਿਰ ਜੋ ਕਈ ਨਹਿਰਾਂ
ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣੀ ਹੋਵੇ।

ਅਰਥ : ਸਵਾਸ (ਇਵੇਂ) ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ (ਜਿਵੇਂ) ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਵਹੀਰ ਅਗੇ ਪਿਛੇ (ਚਲਦਾ ਹੈ) ਇਕ-ਦਮ ਲਈ (ਪ੍ਰਭੂ-ਯਾਦ ਦਾ) ਪਾਣੀ ਪੀ, ਇਸ ਉਮਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਨਹਿਰ ਵਿੱਚੋਂ।

ਸਦ ਕਾਰ ਕਰਦਾ-ਈ, ਕਿ ਨਿਆਇਦ ਬ-ਕਾਰਿ ਤੇ।

‘ਗੋਇਆ’ ਬ-ਕੁਨ, ਕਿ ਬਾਜ਼ ਬਿਆਇਦ, ਬਕਾਰਿ ਉਮਰ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਦ—ਸੌ। ਕਾਰ—ਕੰਮ। ਕਰਦਾ-ਈ—ਤੂੰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਨਿਆਇਦ—ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਬਕਾਰ—ਕੰਮ ਦੀ (ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ)। ਬ-ਕੁਨ—ਤੂੰ (ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ) ਕਰ। ਬਾਜ਼—ਫਿਰ (ਅੰਤ ਨੂੰ)।

ਅਰਥ : ਤੂੰ ਸੈਂਕੜੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਤੇਰੇ (ਕਿਸੇ) ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਏ। ‘ਗੋਇਆ’ ਤੂੰ (ਅਜਿਹੇ) ਕੰਮ ਕਰ ਜੋ ਫੇਰ ਵੀ ਉਮਰ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਣ)।

ਵਿਆਖਿਆ

‘ਮਰਨਾ ਸੱਚ ਹੈ ਤੇ ਜੀਉਣਾ ਝੂਠ’, ਜੀਵਨ ਦੀ ਇੱਕ ਉਹ ਤਲਖ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਫੇਰੀ ਵਿਚ, ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦਰਸਾਈ। ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਸਾਰਤਾ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਮਰਨਾ ਚੇਤੇ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਧੱਕੇ ਧੌੜੇ ਜਾਂ ਵਲ-ਛਲ-ਭਰਪੂਰ, ਕਪਟੀ ਵਿਉਹਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਭੋਗ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਠਗਉਰੀ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਅਜਿਹੇ ਗੁਰਮੁਖ, ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਕਿਹੜੇ ਜੀਵਨ ਲਈ? ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਵੈਰਾਗ-ਮਈ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ-ਰੱਥ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦੇਂਦੇ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਸਨਹਾਰ ਉਮਰ ਦੀ ਹਵਾ ਦਾ ਬੁੱਲਾ ਏਧਰੋਂ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਓਧਰ ਲੰਘ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ

ਸਭਨਾ ਮਰਣਾ ਆਇਆ, ਵੇਛੋੜਾ ਸਭਨਾਹ ॥

(ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੫੯੫)

ਤਥਾ ਮਾ ਸੁਬਾਹ ਨ ਦੀਦੇਮ, ਕਿ ਓ ਸ਼ਾਮ ਨ ਦਾਰਦ।

ਅਤੇ ਸੇਖ ਹੈਯਾਤੀ ਜਗਿ, ਨ ਕੋਈ ਥਿਰੁ ਰਹਿਆ ॥

ਜਿਸੁ ਆਸਟਿ ਹਮ ਬੈਠੇ, ਕੇਤੇ ਬੈਸਿ ਗਇਆ ॥

(ਆਸਾ ਫਰੀਦ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੪੮੮)

ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸੱਚੇ ਸਾਕੀ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਰੋ ਨਾਲ ਛਲਕ ਰਹੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਨਾਮ ਦੀ ਮੈ (ਸ਼ਰਾਬ) ਦੇ ਜਾਮ ਤੇ ਜਾਮ ਪੀਂਦੇ, ਪਿਲਾਂਦੇ ਤੇ ਖੀਵੇ ਥੀਂਦੇ ਹਨ।

ਏਸੇ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਗੁਜਲ ਵਿਚ ਬਿਆਨਦੇ ਹਨ। ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਲ, ਜੁਆਨੀ ਤੇ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ, ਜਿੰਦਗੀ ਦਿਆਂ

ਤਿੰਨਾਂ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ਕਾਮਲ—ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ—ਦੀ ਅਪਾਰ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਫਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭੁਲੇ ਭਟਕੇ ਲੋਕੋ ! ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਵੋ ਤੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਜਾਣੋ, ਸਹੀ ਸੁਆਦ ਮਾਣੋ। ਯਾਦ ਰਖੋ, ਬੁਢੇਪੇ ਦੀ ਪਤ-ਝੜ ਜਵਾਨ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਹਾਰ ਉਤੇ ਛਾ ਜਾਣ ਲਈ ਧਾਈ ਕਰੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਇਕ ਸੁਾਸ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਗੁਜ਼ਰੇ। ਸਵਾਸਾਂ ਦੀ ਨਦੀ ਦਾ ਵਹੀਰ, ਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਾਂਗ ਅੱਗੜ ਪਿੱਛੜ ਧਾਈ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਦੋ ਘੁਟ ਪੀਵੋ। ਇਹੀ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਕਲਿਆਨ ਦਾ ਜਾਮਨ ਹੈ।

ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੩੮

ਮਾ ਕਿ: ਦੀਦੇਮ ਸਰਿ ਕੂਏ ਤੋ, ਐ ਮਹਿਰਮਿ ਰਾਜ਼।
 ਵਜ਼ ਹਮਹ ਰੂਏ ਫ਼ਗੰਦੇਮ ਸਰੇ, ਬਹਰਿ ਨਿਆਜ਼ ॥੧॥

ਤਾ ਬ-ਗਿਰਦ ਸਰਿ ਕੂਏ ਤੋ, ਬਿ-ਗਰਦੀਦ ਦਿਲਮ।
 ਰੰਜਾ-ਇ ਖੁਲਦਿ ਬਰੀਂ ਰਾ, ਬ-ਕੁਨਮ ਪਾ ਅੰਦਾਜ਼ ॥੨॥

ਅਜ਼ ਖਮਿ ਕਾਕਲਿ ਮੁਸ਼ਕੀਂ, ਦਿਲੋ ਦੀਂ ਬੁਰਦ, ਜ਼ਿ ਮਾ।
 ਹਾਸਲਿ ਉਮਰ ਹਮੀਂ ਬਵੱਦ, ਅਜ਼ੀਂ ਉਮਰਿ ਦਰਾਜ਼ ॥੩॥

ਮਸਹਫ਼ਿ ਰੂਏ ਤੋ, ਹਾਫ਼ਿਜ਼ਿ ਹਮਹ ਰਾ, ਦਰ ਹਮਹ ਹਾਲ।
 ਖਮਿ ਅਬਰੂਏ ਤੋ, ਮਹਰਾਬਿ ਦਿਲ, ਅਹਲਿ ਨਮਾਜ਼ ॥੪॥

ਦਿਲਿ ਮਨ, ਬੇ ਤੋ ਚੁਨਾਂਸੂ, ਚਿ: ਗੋਇਦ 'ਗੋਇਆ'।
 ਹਮਚੂ ਆਂ ਸ਼ਮਾਅ, ਕਿਦਾਇਮ, ਬਵਦਸ਼ ਸੋਜੋ ਗੁਦਾਜ਼ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਮਹਰਮ ਰੱਬ ਦੇ, ਦਰ ਤੇਰੇ ਦਾ, ਦਰਸ ਅਸਾਂ ਜਦ ਪਾਇਆ।
 ਹਰ ਤਰਫ਼ੋਂ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਕੇ, ਤੇਰੇ ਚਰਨੀਂ ਆਣ ਟਿਕਾਇਆ, ਹੁ।
੨. ਗਲੀ ਤੇਰੀ ਦੇ ਜਦ ਤੋਂ ਦਾਤਾ, ਮੈਂ ਚੱਕਰ ਨੇ ਕੱਟੇ।
 ਦੇਵ-ਪੁਰੀ ਦੇ ਬਾਗ਼ ਬਗੀਚੇ, ਪੈਰਾਂ ਥੱਲੇ ਸੱਟੇ, ਹੁ।
੩. ਮਹਿਕ ਤੇਰੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਮਾਹੀ, ਦਿਲ ਈਮਾਨ ਹੈ ਖੋਹਿਆ।
 ਤਾਂ ਲੰਮੇ ਜੀਵਨ ਸੰਦਾ ਲਾਹਾ, ਅਸਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਹੁ।
੪. ਤਿਰੇ ਕੁਰਾਨੀ ਚਿਹਰੇ ਤਾਈਂ, ਸਾਰੇ ਹਿਫ਼ਜ਼ ਨੇ ਕਰਦੇ।
 ਭਵਾਂ ਮਹਿਰਾਬੀ ਅੱਗੇ ਸਾਰੇ, ਸੀਸ ਨਮਾਜ਼ੀ ਧਰਦੇ, ਹੁ।
੫. 'ਗੋਇਆ' ਤੜਪੇ ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ, ਘਾਇਲ ਇਹ ਦਿਲ ਮੇਰਾ।
 ਵਾਂਙ ਸ਼ਮਾਅ ਦੇ ਜਲਨਾ ਬਲਨਾ, ਧੰਧਾ ਹੁਣ ਇਸ ਕੇਰਾ, ਹੁ।

ਮਾ ਬਿ: ਦੀਦੇਮ ਸਰਿ ਕੂਏ ਤੋ, ਐ ਮਹਿਰਮਿ ਰਾਜ਼ ।
ਵਜ਼ ਹਮਹ ਰੂਏ ਫਰੀਦੇਮ ਸਰੇ, ਬਹਰਿ ਨਿਆਜ਼ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਾ—ਅਸਾਂ। ਦੀਦੇਮ—ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ। ਕੂਏ—ਕੂਚਾ, ਗਲੀ। ਮਹਿਰਮ—ਭੇਤੀ, ਜਾਣੂ। ਰਾਜ਼—ਭੇਤ। ਵ+ਜ਼—ਅਤੇ ਤੋਂ। ਸਰ—ਸਿਰਾ। ਵਜ਼ ਹਮਹ ਰੂਏ—ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ। ਫਰੀਦੇਮ—ਅਸਾਂ ਸੁਣਿਆ। ਸਰੇ—ਸਿਰ। ਬ ਨਿਆਜ਼—ਸਜਦੇ ਵਿੱਚ।

ਅਰਥ : ਐ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਭੇਤਾਂ ਦੇ ਭੇਤੀ (ਸਤਿਗੁਰੂ), ਅਸਾਂ ਤੇਰੇ ਕੂਚੇ ਦਾ ਸਿਰਾ (ਭਾਵ ਕੂਚਾ) ਵੇਖਿਆ (ਹੈ); ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ (ਹਟਾ ਕੇ) ਸਿਰ ਨੂੰ (ਤੇਰੇ) ਸਿਜਦੇ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ (ਹੈ)।

ਤਾ ਬ-ਗਿਰਦ ਸਰਿ ਕੂਏ ਤੋ, ਬਿ-ਗਰਦੀਦ ਦਿਲਮ ।
ਰੋਜ਼ਾ-ਇ ਖੁਲਦਿ ਬਰੀਂ ਰਾ, ਬ-ਕੁਨਮ ਪਾ ਅੰਦਾਜ਼ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਗਿਰਦ—ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ। ਬਿ-ਗਰਦੀਦ—ਫਿਰ ਆਇਆ। ਦਿਲਮ—ਮੇਰਾ ਦਿਲ। ਰੋਜ਼ਾ—ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਬਾਗ। ਖੁਲਦ—ਸੁਰਗ। ਬਰੀਂ—ਉੱਚਾ। ਰਾ—ਨੂੰ। ਬਿ-ਕੁਨਮ—ਮੈਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਾ—ਪੈਰ। ਅੰਦਾਜ਼—ਸੁਣਿਆ। ਤਾ—ਜਦੋਂ ਤੋਂ।

ਅਰਥ : ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਤੇਰੀ ਗਲੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਫਿਰਿਆ (ਹੈ), (ਤਦ ਤੋਂ) ਉੱਚੇ ਸੁਰਗ ਦੇ ਰੋਜ਼ੇ ਦੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪੈਰਾਂ (ਹੇਠ) ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਜ਼ ਖਮਿ ਕਾਕਲਿ ਮੁਸਕੀਂ, ਦਿਲੋ ਦੀਂ ਬੁਰਦ, ਜ਼ਿ ਮਾ ।
ਹਾਸਲਿ ਉਮਰ ਹਮੀਂ ਬਵੱਦ, ਅਜ਼ੀਂ ਉਮਰਿ ਦਰਾਜ਼ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਜ਼—ਨਾਲ। ਖਮ—ਪੇਚ, ਕੁੰਡਲ। ਕਾਕਲ—ਜੁਲਫ, ਕੇਸ। ਮੁਸਕੀਂ—ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੀ। ਦਿਲੋ ਦੀਂ—ਦਿਲ ਤੇ ਦੀਨ ਧਰਮ। ਬੁਰਦ—ਲੈ ਗਿਆ। ਜ਼ਿ ਮਾ—ਸਾਥੋਂ। ਹਾਸਲ—ਲਾਭ। ਹਮੀਂ—ਇਹੀ। ਦਰਾਜ਼—ਲੰਮੀ।

ਅਰਥ : (ਉਹ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਸੁਗੰਧਤ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਪੇਚ ਨਾਲ ਦਿਲ ਤੇ ਦੀਨ (ਈਮਾਨ) ਸਾਥੋਂ ਲੈ ਗਿਆ (ਹੈ), (ਸਾਨੂੰ) ਇਸ ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਤੋਂ, ਉਮਰ ਦਾ ਇਹੀ ਲਾਭ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮਸਹਫ਼ਿ ਰੂਏ ਤੋ, ਹਾਫ਼ਿਜ਼ਿ ਹਮਹ ਰਾ, ਦਰ ਹਮਹ ਹਾਲ ।
ਖਮਿ ਅਬਰੂਏ ਤੋ, ਮਹਰਾਬਿ ਦਿਲ, ਅਹਲਿ ਨਮਾਜ਼ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਸਹਫ਼—ਕੁਰਾਨ। ਰੂਏ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ। ਹਾਫ਼ਿਜ਼—ਕੰਠ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਹੋਵੇ। ਹਮਹ ਰਾ—ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ। ਦਰ ਹਮਹ ਹਾਲ—ਹਰ ਹਾਲ ਵਿਚ। ਮਹਰਾਬ—ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਡਾਟ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਜਿਸ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਨਮਾਜ਼ੀ ਸਜਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਹਲਿ ਨਮਾਜ਼—ਨਮਾਜ਼ੀ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਕੁਰਾਨ ਸਰਬੱਤ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਕੰਠ (ਚੇਤੇ ਰਹਿੰਦਾ)

ਹੈ। ਤੇਰੇ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਦਾ ਟੇਢ ਮਾਜੀਆਂ (ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ) ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਮਹਰਾਬ ਹੈ।

ਦਿਲਿ ਮਨ, ਬੇ ਤੋ ਚੁਨਾਂਸੁ ਚਿ: ਗੋਇਦ 'ਗੋਇਆ'।

ਹਮਚੂ ਆਂ ਬਮਾਅ, ਕਿ ਦਾਇਮ ਬਵਦਸ਼ ਸੋਜੋ ਗੁਦਾਜ਼ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਿਲੇ ਮਨ—ਮੇਰਾ ਦਿਲ। ਬੇ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ। ਚੁਨਾਂਸੁ—ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ? ਚਿ ਗੋਇਦ—ਕੀ ਕਹੇ, ਆਖੇ? ਹਮਚੂ—ਵਾਂਗੂੰ। ਦਾਇਮ—ਹਮੇਸ਼ਾ, ਨਿਤ। ਸੋਜੋ ਗੁਦਾਜ਼—ਸੜਨਾ ਤੇ ਪਿਘਲਣਾ। ਬਵਦਸ਼—ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਗੋਇਆ ਕੀ ਆਖੇ—“ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਕਿਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ) ਹੈ?” (ਇਹ) ਉਸ ਸਮੂਹ ਸਮਾਨ (ਹੈ) ਜਿਸ (ਦੀ ਕਾਰ) ਸਦਾ ਸੜਨਾ ਤੇ ਪਿਘਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਅਨਿੰਨ ਸਰਧਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਾਮਨ ਹੈ। ਜਦ ਸਿੱਖ ਨੇ

ਅਵਰ ਓਟ ਮੈ ਸਗਲੀ ਦੇਖੀ, ਇਕ ਤੇਰੀ ਓਟ ਰਹਾਈਐ ॥ (ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੨੫)

ਤਥਾ ਹਭੇ ਸਾਕ ਕੂੜਾਵੇ ਡਿਠੇ, ਤਉ ਪਲੈ ਤੈਡੈ ਲਾਗੀ ॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੯੬੩)

ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਪਲੇ ਬੰਨ੍ਹ, ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ‘ਕੋਟਿ ਪੈਂਡਾ ਆਗੇ ਹੋਇ ਲੇਤ ਹੈ’ ਦੀ ਗੁਰ-ਰੀਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਗੇ ਵਧ ਕੇ ਗੁਰਸਿਖ ਨੂੰ ਗਲਵਕੜੀ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ, ਤੇ ‘ਆਪੇ ਗੁਰ ਚੇਲਾ’ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਛਾ ਗਈ। ਬੱਸ, ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਗੁਰਦੇਵ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਉੱਤੇ ਬਹਿਸ਼ਤ ਦੇ ਬਾਗ਼ ਬਗੀਚੇ ਵਾਰੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ।

ਇਹੀ ਹਨ ਜੀਉਂਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਤੇ ਇਸੇ ਹਰਕਤ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ‘ਜ਼ਿੰਦਗੀ’। ਜਦ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਦੀ ਇੱਕ ਝਲਕ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਸਾਖਤਾ ਐਉਂ ਪੁਕਾਰ ਉਠਿਆ

‘ਸਕੂਨਿ ਬੇਕਰਾਰੀ, ਮੌਤ ਕਾ ਪੇਗਾਮ ਹੈ, ਸਾਕੀ।

ਕਿ ਦਿਲ ਕੀ ਧੜਕਨੋਂ ਕਾ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਨਾਮ ਹੈ ਸਾਕੀ।

ਉਸੀ ਮਹਿਫਲ ਮੇਂ ਲੇ ਚਲ, ਇਸ ਮੇਰੀ ‘ਤਾਰੀਕ ਦੁਨੀਆ ਕੋ।

ਜਹਾਂ ਤੇਰੀ ‘ਤਜੱਲੀ ਕਾ ‘ਫ਼ਰੋਗਿ ਆਮ ਹੈ ਸਾਕੀ।

ਤਥਾ ਨਹੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਿਲਸਿਲਾ ਰੋਜ਼ੋ ਸ਼ਬ ਕਾ।

ਨਹੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ: ਮਸਤੀਓ ਨੀਮ ਖ਼ੁਾਬੀ।

ਹਯਾਤ ਅਸਤ: ਦਰ ਆਤਿਭੇ ਖ਼ੁਦ ਤਪੀਦਨ।

ਖ਼ੁਸ਼ ਆਂ ਦਮ ਕਿ ਈ ਨੁਕਤਾ ਰਾ ਬਾਜ਼ਯਾਬੀ।

(ਅੰਕਾਮਾ ਇਕਬਾਲ)

੧ ਨਹਿਰਾਉ, ਅਤਰ। ੨ ਸਚੈਨੀ, ਤਤਪ, ਸਜ, ਤਾਘ। ੩ ਅੰਨੁਗੀ, ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਰਪੁਰ। ੪ ਰੋਸ਼ਨੀ, ਪੁਕਾਸ਼। ੫ ਵਾਧਾ, ਉੱਨਤੀ।

ਜੁਮਲਹ ਆਲਮ, ਬੇ ਤੋ, ਹੈਰਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ।
ਸੀਨਾ ਅਜ਼ ਹਿਜਰਿ ਤੋ, ਬਿਰਯਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੧॥

ਤਾਲਬਿ ਮੌਲਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਅਸੂ।
ਬਰ ਜ਼ਬਾਨਸ਼, ਜ਼ਿਕਰਿ ਸੁਬਹਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੨॥

ਖਾਲਿ ਮੁਸ਼ਕੀਨਸ਼, ਦਿਲਿ ਆਲਮ ਰਬੂਦ।
ਕੁਫਰਿ ਜ਼ੁਲਫ਼ਸ਼, ਦਾਮਿ ਈਮਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੩॥

ਜ਼ੂਦ ਬਨੁਮਾ, ਆਂ ਰੁਖੇ, ਚੁੰ ਆਫ਼ਤਾਬ।
ਈਂ ਇਲਾਜਿ ਚਸ਼ਮਿ ਗਿਰਿਆਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੪॥

ਦਿਲ ਨਸਾਰੇ ਕ਼ਾਮਤਿ ਰਅਨਾਏ ਉ।
ਜਾਂ ਫ਼ਿਦਾਏ ਜਾਨਿ ਜਾਨਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੫॥

ਗਰ ਬ-ਪੁਰਸੀ ਹਾਲਿ 'ਗੋਇਆ', ਯਕ ਨਫ਼ਸ।
ਈਂ ਇਲਾਜਿ ਦਰਦਿ ਹਿਰਮਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ ਦੁਨੀਆ ਸਾਰੀ, ਬੜੀ ਅਚੰਭਤ ਹੋਈ।
ਛਾਤੀ ਉਸ ਦੀ ਵਿੱਚ ਹਿਜਰ ਦੇ, ਸੜ ਬਲ ਕੋਲਾ ਹੋਈ, ਹੂ।
੨. ਤਾਲਬ ਰੱਬ ਦਾ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮਰਦਾ।
ਜੀਭਾ ਨਾਲ ਸਦਾ ਉਹ ਰੱਬ ਰੱਬ, ਵਾਹ ਵਾਹ! ਨਿੱਤ ਹੈ ਕਰਦਾ, ਹੂ।
੩. ਉਸਦੇ ਮੁੱਖ ਦਾ ਤਿਲ ਜੋ ਕਾਲਾ, ਲੈ ਗਿਆ ਦਿਲ ਨੂੰ ਫਾਹ ਕੇ।
ਈਮਾਨ ਮਿਰਾ ਉਸ ਕਾਫ਼ਰ ਕੀਤਾ, ਫਾਹੀ ਜ਼ੁਲਫ਼ ਦੀ ਪਾ ਕੇ, ਹੂ।
੪. ਸੂਰਜ ਵਰਗਾ ਮੁੱਖ ਦਿਖਾਵੀਂ, ਤੁਰਤ, ਬਿਨਾ ਕਿਛ ਦੇਰੀ।
ਨੀਰ ਵਹਾਂਦੀ ਅੱਖ ਉਸ ਬਾਝੋਂ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਮੇਰੀ, ਹੂ।
੫. ਸੋਹਣੇ ਕੱਦ ਮਾਹੀ ਦੇ ਉਤੋਂ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਵਾਂ।
ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਦਾ ਸਦਕਾ, ਜਿੰਦੜੀ ਘੋਲ ਘੁਮਾਵਾਂ, ਹੂ।
੬. ਇਕ ਛਿਨ ਪੁੱਛੋਂ ਮੇਰਾ, ਜੇਕਰ, ਹਾਲ ਤੂੰ ਆ ਕੇ, 'ਗੋਇਆ'।
ਦਰਦ ਹਿਜਰ ਦਾ ਨਿਸਚੇ ਜਾਣੀਂ, ਤੁਰਤ ਦੂਰ ਸਭ ਹੋਇਆ, ਹੂ।

ਜੁਮਲਹ ਆਲਮ ਬੇ ਤੋ, ਹੈਰਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ।
ਸੀਨਾ ਅਜ਼ ਹਿਜਰਿ ਤੋ, ਬਿਰਯਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜੁਮਲਾ—ਸਾਰਾ। ਆਲਮ—ਸੰਸਾਰ। ਬੇ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਬਗ਼ੈਰ।
ਹਿਜਰ—ਵਿਛੋੜਾ। ਬਿਰਯਾਨ—ਭੁੱਜਿਆ ਹੋਇਆ।

ਅਰਥ : ਬਸ, ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤੇਰੇ ਬਗ਼ੈਰ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੈ। (ਉਸ ਦੀ) ਛਾਤੀ ਤੇਰੀ
ਬਿਰਹੋਂ (ਅਗਨੀ) ਨਾਲ ਭੁੱਜੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਤਾਲਬਿ ਮੌਲਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਅਸੂ।
ਬਰ ਜ਼ਬਾਨਬ, ਜ਼ਿਕਰਿ ਸੁਬਹਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤਾਲਬਿ ਮੌਲਾ—ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ, ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ। ਬਰ—ਉਤੇ।
ਜ਼ਬਾਨ+ਬ—ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ। ਸੁਬਹਾਨ—ਵਾਹ ਵਾਹ, ਧੰਨ!

ਅਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਸਦਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੈ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਉਸ ਦੀ ਜੀਭ ਉਤੇ
ਸਦਾ ਵਾਹ ਵਾਹ (ਰੱਬ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ) ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ।

ਖ਼ਾਲਿ ਮੁਸ਼ਕੀਨਬ, ਦਿਲਿ ਆਲਮ ਰਬੂਦ।
ਕੁਫਰਿ ਜ਼ੁਲਫ਼ਬ, ਦਾਮਿ ਈਮਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖ਼ਾਲ—ਤਿਲ। ਮੁਸ਼ਕੀ—ਕਾਲਾ। ਸ਼—ਉਸ ਦਾ। ਰਬੂਦ—ਲੈ ਗਿਆ।
ਕੁਫਰ—ਈਮਾਨ ਜਾਂ ਦੀਨ ਰਹਿਤ ਹੋਣਾ। ਦਾਮ—ਜਾਲ, ਫਾਹੀ।

ਅਰਥ : ਉਸਦੇ (ਚਿਹਰੇ ਦਾ) ਕਾਲਾ ਤਿਲ ਜਗਤ ਦਾ ਦਿਲ (ਖੋਹ ਕੇ) ਲੈ ਗਿਆ।
ਬਸ, ਉਸ ਦੀ ਜ਼ੁਲਫ਼ ਦਾ ਕੁਫਰ (ਹੀ) ਈਮਾਨ ਦੀ ਫਾਹੀ ਹੈ।

ਜ਼ੁਦ ਬਨੁਮਾ, ਅੰ ਰੁਖ਼ੇ, ਚੁੰ ਆਫ਼ਤਾਬ।
ਈਂ ਇਲਾਜਿ ਚਬਮਿ ਗਿਰਿਆਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜ਼ੁਦ—ਛੇਤੀ। ਬਨੁਮਾ—ਵਿਖਾ। ਰੁਖ਼—ਚਿਹਰਾ। ਚੁੰ—ਵਰਗਾ।
ਗਿਰਿਆਨ—ਰੋਣ ਵਾਲੀ।

ਅਰਥ : ਸ਼ੀਘਰ (ਹੀ) ਉਹ ਸੁਰਜ ਵਰਗਾ ਮੁਖੜਾ ਵਿਖਾ, (ਕਿਉਂ ਜੁ) ਰੋਣ ਵਾਲੀ
ਅੱਖ ਦਾ ਬਸ ਇਹੀ ਦਾਰੂ ਹੈ।

ਦਿਲ ਨਸਾਰੇ ਕ਼ਾਮਤਿ ਰਅਨਾਏ ਉ।
ਜਾਂ ਫ਼ਿਦਾਏ ਜਾਨਿ ਜਾਨਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਸਾਰ—ਕੁਰਬਾਨ, ਵਾਰੀ। ਕ਼ਾਮਤ—ਕੱਦ। ਰਅਨਾ—ਸੁੰਦਰ।
ਜਾਨਾਨ—ਪਿਆਰਾ।

ਅਰਥ ਦਿਲ ਉਸ ਦੇ ਸੰਦਰ ਕੱਦ ਤੋਂ ਕਰਬਾਨ (ਹੈ ਤੇ) ਜਿੰਦ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਜਾਨ ਤੋਂ ਵਾਰੀ ਹੈ।

ਗਰ ਬ-ਪੁਰਸੀ ਹਾਲਿ 'ਗੋਇਆ', ਯਕ ਨਫਸ।
ਈਂ ਇਲਾਜਿ ਦਰਦਿ ਹਿਰਮਾਨ ਅਸਤੋ, ਬਸ ॥੬॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਬ-ਪੁਰਸੀ—ਤੂੰ ਪੁੱਛੋਂ। ਨਫਸ—ਦਮ। ਹਿਰਮਾਨ—ਵਿਯੋਗ ਦਾ ਗਮ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਤੂੰ 'ਗੋਇਆ' ਦਾ ਹਾਲ ਇਕ-ਦਮ (ਲਈ ਵੀ) ਪੁੱਛੋ (ਤਾਂ ਨਿਸਚੇ ਜਾਣ ਕਿ) ਇਹੋ ਹੀ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਗਮ ਦੇ ਦਰਦ ਦਾ ਦਾਰੂ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗੁਜਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਜੁਦਾਈ ਦੀ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵਿੱਛੜ ਕੇ ਸਿਖ ਉਤੇ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਆਪਣੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਭੁਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸੀਖ ਉਤੇ ਭੁੱਜਾ ਕਬਾਬ। ਉਹ ਬਿਰਹਾ ਵਿਚ ਇਉਂ ਤੜਫਦਾ ਹੈ ਜਿਉਂ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੱਛੀ। ਮਾਹੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ

ਕਬਾਬ ਸੀਖ ਹੈਂ ਹਮ, ਕਰਵਟੇਂ ਹਰਸੁ ਬਦਲਤੇ ਹੈਂ।
ਜੋ ਜਲ ਜਾਤਾ ਹੈ ਯਹ ਪਹਿਲੁ, ਤੋ ਵੁਹ ਪਹਿਲੁ ਬਦਲਤੇ ਹੈਂ।

ਇਸੇ ਬ੍ਰਿਹੋ-ਨਾਗ ਦਾ ਡੱਸਿਆ, ਭਗਤ ਕਬੀਰ, ਆਪਣੀ ਬੇਬਸੀ ਨੂੰ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਕਬੀਰ, ਬਿਰਹੁ ਭੁਯੋਗਮੁ ਮਨਿ ਬਸੈ, ਮੰਤੁ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਇ ॥
ਰਾਮ ਬਿਓਗੀ ਨਾ ਜੀਐ, ਜੀਐ ਤ ਬਉਰਾ ਹੋਇ ॥੭੬॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੬੮)

ਫੇਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਾਚਕ ਦੇ ਅਮਰ-ਜੀਵਨ ਦਾ ਰਾਜ (ਭੇਤ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਹ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਉਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੀ, ਬ੍ਰਿਹੋ-ਕੁੱਠਿਆਂ ਦਾ, ਵਾਹਿਦ ਇਲਾਜ ਹੈ।

ਮੁਦਾਮ ਬਾਦਹ ਕਸ਼ੋ, ਸੂਫੀਏ ਸਿਫਾ, ਮੇ ਬਾਸ਼।
 ਤਮਾਮ ਜੁਹਦ ਸ਼ੋ, ਵ ਰਿੰਦਿ ਬੇਨਵਾ, ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੧॥
 ਬਸੂਏ ਗੈਰ ਮਯਫਗਨ ਨਜ਼ਰ, ਕਿ ਬੇ ਬਸਰੀਸਤ।
 ਤਮਾਮ ਚਸ਼ਮ ਸ਼ੋ, ਸੂਏ ਦੋਸਤ ਵਾ, ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੨॥
 ਬ-ਗਿਰਦ ਕ਼ਾਮਤਿ ਆਂ ਸ਼ਾਹਿ ਦਿਲਰੁਬਾ, ਮੇ ਗਰਦ।
 ਅਸੀਰਿ ਹਲਕ਼ਾ-ਇ ਆਂ ਜੁਲਫਿ ਮੁਸ਼ਕਸਾ, ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੩॥
 ਨ ਗੋਇਮਤ, ਕਿ: ਸੂਏ ਦੈਰ ਯਾ ਹਰਮ ਮੇ ਰੋ।
 ਬ-ਹਰ ਤਰਫ਼ ਕਿ: ਰਵੀ, ਜਾਨਬਿ ਖੁਦਾ, ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੪॥
 ਬਸੂਏ ਗੈਰ ਚੁ ਬੇਗਾਨਗਾਂ, ਚਿ: ਮੇ ਗਰਦੀ।
 ਦਮੇ ਜ਼ਿ ਹਾਲਿ ਦਿਲਿ ਖਸਤਾ, ਆਸ਼ਨਾ ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੫॥
 ਮੁਦਾਮ ਸ਼ਾਕਰੋ ਸ਼ਾਦਾਬ, ਚੁੰ ਦਿਲਿ 'ਗੋਇਆ'।
 ਤਮਾਮ ਮਤਲਬੋ ਫ਼ਾਰਗ਼ ਜ਼ਿ ਮੁਦਆ, ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਸਿਮਰਨ ਸੰਦੀ, ਮੱਦ ਅਨੋਖੀ, ਪੀ ਪੀ ਖੀਵਾ ਹੋਵੀਂ।
ਬਣ ਮਸਤਾਨਾ ਤਪੀ ਤਪੀਸ਼ਰ, ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਸੱਭੇ ਖੋਹਵੀਂ, ਹੂ।
੨. ਨ ਤੱਕੀ ਤੂੰ ਗੈਰਾਂ ਵੱਲੇ, ਅੰਧਾ-ਪਨ ਇਹ ਜਾਣੀਂ।
ਲੁੰਅ ਲੁੰਅ ਤਾਈਂ ਨੈਣ ਬਣਾ ਕੇ, ਦਰਸ ਪੀਆ ਦਾ ਮਾਣੀਂ, ਹੂ।
੩. ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਦੁਵਾਲੇ, ਹਰ ਦਮ ਚੱਕਰ ਲਾਵੀਂ।
ਮਹਿਕਾਂ ਵਾਲੀ ਜੁਲਫ਼ ਓਸ ਦੀ, ਦਾ ਕੈਦੀ ਬਣ ਜਾਵੀਂ, ਹੂ।
੪. ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਮੰਦਰ ਜਾ ਤੂੰ, ਜਾਂ ਮਸਜਦ ਵੱਲ ਧਾਵੀਂ।
ਜਿਧਰ ਵੀ ਜਾਣਾ, ਜੰਮ ਜੰਮ ਜਾ ਤੂੰ, ਪਰ ਰੱਬ ਦੇ ਵੱਲ ਜਾਵੀਂ, ਹੂ।
੫. ਗੈਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕਾਹਨੂੰ ਸੱਜਣਾ, ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਹੈ ਫਿਰਦਾ।
ਇਕ ਛਿਨ ਲਈ ਤੂੰ ਹੋ ਜਾ ਜਾਣੂ, ਇਸ ਵੈਰਾਗੀ ਦਿਲ ਦਾ, ਹੂ।
੬. ਹੋ ਸ਼ਾਕਰ, ਦਿਲ 'ਗੋਇਆ' ਵਾਣੂ, ਸਦਾ ਰਹੀ ਤੂੰ ਖਿੜਿਆ।
ਸਭ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ, ਰਿੱਪਰ ਉੱਠੀ ਅੜਿਆ, ਹੂ।

ਮੁਦਾਮ ਬਾਦਹ ਕਸ਼ੋ, ਸੂਫੀਏ ਸਿਫਾ ਮੇ ਬਾਬ।
ਤਮਾਮ ਜੁਹਦ ਬੋ, ਵ ਰਿੰਦਿ ਬੇਨਵਾ ਮੇ ਬਾਬ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੁਦਾਮ—ਹਮੇਸ਼ਾ। ਬਾਦਹ—ਸ਼ਰਾਬ। ਕਸ਼—(ਕਸ਼ੀਦਨ ਮਸਦਰ ਤੋਂ ਹੁਕਮੀ ਕਿਰਿਆ) ਪੀ। ਓ—ਅਤੇ। ਸੂਫੀ—ਗ਼ੈਰ-ਸ਼ਰਾਬੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਫ਼ਿਰਕਾ, ਜੋ ਰੱਬ ਦੀ ਭਗਤੀ, ਮਸਤੀ ਤੇ ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਉੱਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਮ ਕਰਕੇ ਗਲ ਵਿਚ ਸੂਫ ਦਾ ਚੋਗਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਿਫਾ—ਪਾਕ ਸਿਫਤਾਂ। ਮੇ ਬਾਬ—ਹੋ। ਜੁਹਦ—ਤਪੱਸਿਆ। ਬੋ—ਹੋ। ਰਿੰਦਿ—ਮਸਤਾਨਾ। ਬੇਨਵਾ—ਕਾਮਨਾ-ਰਹਿਤ। ਵ—ਅਤੇ।

ਅਰਥ : ਹਮੇਸ਼ਾ (ਨਾਮ ਦੀ) ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਅਤੇ ਪਾਕ ਸਾਫ਼ ਸਿਫਤਾਂ ਵਾਲਾ ਸੂਫੀ ਹੋ। ਸਾਰਾ (ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ) ਤਪੱਸਵੀ ਹੋ ਤੇ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਕਾਮਨਾ-ਰਹਿਤ ਮਸਤਾਨਾ ਹੋ ਜਾ।

ਬਸੂਏ ਗ਼ੈਰ ਮਯਫਗਨ ਨਜ਼ਰ, ਕਿ ਬੇ ਬਸਰੀਸਤ।
ਤਮਾਮ ਚਸ਼ਮ ਬੋ, ਸੂਏ ਦੋਸਤ ਵਾ ਮੇ ਬਾਬ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਸੂਏ ਗ਼ੈਰ—ਦੂਜੇ ਵਲ, ਬੇਗਾਨੇ। ਮ+ਯਫਗਨ—ਨਾ ਸੁਟ, ਨਾ ਪਾ, ਨਾ ਕਰ। ਬੇ+ਬਸਰੀ—ਵੇਖਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਅੰਧਾ-ਪਨ। ਵਾ—ਖੋਲ੍ਹ।

ਅਰਥ : (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਗ਼ੈਰ (ਬੇਗਾਨੇ) ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਪਾ, ਕਿਉਂ ਜੁ (ਇਹ) ਅੰਧਾ-ਪਨ (ਅਗਿਆਨਤਾ) ਹੈ। ਸਾਰਾ (ਸਰੀਰ ਹੀ) ਅੱਖ ਹੋ ਜਾ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰ ਵਲ ਖੋਲ੍ਹ। (ਨੇਤਰ ਨਾਲ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਰੀ ਦਾ ਹੀ ਜਲਵਾ ਵੇਖ)।

ਬ-ਗਿਰਦ ਕ਼ਾਮਤਿ ਆਂ ਸ਼ਾਹਿ ਦਿਲਰੁਬਾ ਮੇ ਗਰਦ।
ਅਸੀਰਿ ਹਲਕ਼ਾ-ਇ ਆਂ ਜੁਲਫ਼ਿ ਮੁਸ਼ਕਸਾ, ਮੇ ਬਾਬ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਗਿਰਦ—ਚੁਫੇਰੇ। ਕ਼ਾਮਤ—ਕੱਦ। ਸ਼ਾਹਿ ਦਿਲਰੁਬਾ—ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ। ਮੇ ਗਰਦ—ਤੂੰ ਘੁੰਮ। ਅਸੀਰ—ਕੈਦੀ। ਮੁਸ਼ਕਸਾ—ਕਸਤੂਰੀ ਵਰਗੀ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ ਦੇ ਕੱਦ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ ਘੁੰਮ। ਉਸ ਦੀ ਕਸਤੂਰੀ ਜਿਹੀ (ਸੁਗੰਧਤ) ਜੁਲਫ਼ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਦਾ ਕੈਦੀ ਹੋ।

ਨ ਗੋਇਮਤ, ਕਿ: ਸੂਏ ਦੈਰ ਯਾ ਹਰਮ ਮੇ ਰੋ।
ਬ-ਹਰ ਤਰਫ਼ ਕਿ: ਰਵੀ, ਜਾਨਬਿ ਖ਼ੁਦਾ ਮੇ ਬਾਬ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨ ਗੋਇ+ਮ+ਤ—ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ। ਦੈਰ—ਮੰਦਰ। ਹਰਮ—ਮਸੀਤ। ਮੇ ਰੋ—ਤੂੰ ਜਾ। ਬ-ਹਰ ਤਰਫ਼—ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ। ਰਵੀ—ਤੂੰ ਜਾਵੇਂ। ਜਾਨਬ—ਵਲ, ਤਰਫ਼।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਖਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੰਦਰ ਵਲ ਜਾ, ਜਾਂ ਮਸੀਤ ਵਲ ਜਾ। (ਪਰ) ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਵੀ ਤੂੰ ਜਾਵੇਂ, ਰੱਬ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਵਲ ਹੋ। (ਹਰ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਵੇਖ)।

ਬਸੁਏ ਗੈਰ ਚੁ ਬੇਗਾਨਗਾਂ, ਚਿ: ਮੇ ਗਰਦੀ।

ਦਮੇ ਜਿ ਹਾਲਿ ਦਿਲਿ ਖਸਤਾ, ਆਸਨਾ ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚੁ—ਵਾਂਗੂੰ। ਚਿ—ਕੀ ? ਮੇ ਗਰਦੀ—ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ। ਦਮੇ—ਇਕ ਦਮ ਲਈ, ਇਕ ਛਿਨ ਲਈ। ਖਸਤਾ—ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ। ਆਸਨਾ—ਵਾਕਫ਼।

ਅਰਥ : ਬੇਗਾਨਿਆਂ ਦੇ ਵਲ ਓਪਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ। ਇਕ ਦਮ ਲਈ (ਆਪਣੇ) ਟੁੱਟੇ ਦਿਲ ਦੇ ਹਾਲ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ।

ਮੁਦਾਮ ਸ਼ਾਕਰੋ ਸ਼ਾਦਾਬ, ਚੁੰ ਦਿਲਿ 'ਗੋਇਆ'।

ਤਮਾਮ ਮਤਲਬੋ ਫ਼ਾਰਗ ਜਿ ਮੁਦਾਮਾ, ਮੇ ਬਾਸ਼ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੁਦਾਮ—ਹਮੇਸ਼ਾ। ਸ਼ਾਕਰ—ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਸ਼ਾਦਾਬ—ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ। ਚੁੰ—ਵਾਂਗ। ਫ਼ਾਰਗ—ਵਿਹਲਾ (ਤਿਆਗ ਕੇ)। ਮੁਦਾਮਾ—ਖਾਹਸ਼, ਕਾਮਨਾ।

ਅਰਥ : ਹਮੇਸ਼ਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ (ਹੋ) ਅਤੇ ਏਵੇਂ 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਦਿਲ ਵਾਂਗ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲਾ (ਉੱਚਾ, ਪਰੇ) ਹੋ ਜਾ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੇ ਸੰਤੋਖ ਤੇ ਸਬਰ ਨੂੰ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਤੋਸ਼ਾ ਕਰ ਕੇ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ, ਓਥੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਤੇ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਐਸਾ ਭਾਂਬੜ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਵੇਰ ਮੱਚਿਆ ਫੇਰ ਘਟ ਹੀ ਬੁੱਝਦਾ ਹੈ। ਲੋਭ-ਗੁੱਸਿਆ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਚਲਨ ਦੀ ਗਿਰਾਵਟ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਖੱਡ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ, ਨੀਚ ਤੋਂ ਨੀਚ ਕਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੋਭੀ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ, ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਸਖੇ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਲੱਜਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ। ਮਾਯੂਸੀ ਤੇ ਅਸਫਲਤਾ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਖਾਈ ਵਿਚ ਪਿਆ ਉਹ ਗਮ ਗਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਰਾਬ ਆਦਿ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਇਹ ਇਲਾਜ, ਬੀਮਾਰੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਇਹ ਨਸ਼ੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਵਿਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਕੇ ਬੁੱਧ ਉੱਜਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਰਹਿੰਦੀ-ਖੂੰਹਦੀ ਮਤ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੀਵ ਅਜਿਹੇ ਅਨੁਚਿੱਤ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੋਫੀ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਹ ਅਤਿਅੰਤ ਲੱਜਾਵਾਨ ਹੋਵੇ। ਏਸੇ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਮਾਣਸੁ ਭਰਿਆ ਆਣਿਆ, ਮਾਣਸੁ ਭਰਿਆ ਆਇ ॥

ਸਿਰੁ ਪੀਰੈ ਮਤਿ ਦੂਰਿ ਹੋਇ, ਬਰਲੁ ਪਵੈ ਵਿਚਿ ਆਇ ॥

.....ਭੂਠਾ ਮਦੁ ਮੁਲਿ ਨ ਪੀਚਈ, ਜੇ ਕਾ ਪਾਰਿ ਵਸਾਇ ॥

(ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੫੫੪)

ਸੋ, ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨਸ਼ੇ ਪੀ ਕੇ ਬੁਧੀ-ਹੀਣ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਬੁਧੀ ਮੰਡਲੇ ਤੋਂ ਅਗੇ ਲੰਘ ਕੇ, ਵਲਵਲੇ ਤੇ ਵਿਸਮਾਦ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੁੱਜਣਾ ਹੈ। ਜਦ ਮਨ ਕਿਸੇ ਸੁੰਦਰ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ

ਹੈ, ਤਾਂ ਤਤਕਾਲ ਉਸ ਦੇ ਰੂਪ, ਰੰਗ, ਕਾਰਨ ਤੇ ਕਾਰਜ ਉਤੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਖਰ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਦੇ ਪੁਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਸਚਾਂ ਤੋਂ ਅਗੇ ਇਕ ਅਸਥਾਨ ਐਸਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਸੁਰਤ ਸਤੰਤਰ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਗਵਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਮੰਡਲ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਵਿਸਮਾਦ ਮੰਡਲ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਚਿਆਈਆਂ ਉਤੋਂ ਖੁੱਧੀ ਖੰਭ ਸਾੜ ਚੱਠੀ,
ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਦਿਲ ਉਥੇ ਮਾਰਦਾ ਉਡਾਰੀਆਂ।
ਪਿਆਲੇ ਅਣਭਿੱਠੇ ਨਾਲ ਬੁਲ੍ਹ ਲਗ ਜਾਣ ਓਥੇ,
ਰਸ ਤੇ ਸਰੂਰ ਚੜ੍ਹੇ ਝੂਮਾਂ ਆਉਣ ਪਿਆਰੀਆਂ।
ਗਿਆਨੀ ਸਾਨੂੰ ਹੋੜਦਾ ਤੇ ਵਹਿਮੀ ਢੋਲਾ ਆਖਦਾ ਏ,
ਮਾਰੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਾਈਆਂ ਬੁੱਧੋਂ ਪਾਰ ਤਾਰੀਆਂ।
ਬੈਠ ਵੇ ਗਿਆਨੀ, ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲੇ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ,
ਵਲਵਲੇ ਦੇ ਦੇਸ ਸਾਡੀਆਂ ਲਗ ਗਈਆਂ ਯਾਰੀਆਂ।

ਵਲਵਲੇ ਦੇ ਦੇਸ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾਂ ਪੁਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਜਾਮ, ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ, ਆਪ ਪੀ ਕੇ ਖੀਵੇ ਹੋਏ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਜ ਰੱਜ ਪਿਲਾਇਆ। ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਨਾਲ ਸਰਸਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਪਿਰਮ ਰਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਨਵੀਂ ਵਿਉਂਤ ਰਾਹੀਂ, 'ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਾਹੁਲ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾਇਆ ਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸਿਖ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਆਪ ਛੱਕਿਆ, ਗੁਰੂ ਚੇਲਾ, ਤੇ ਚੇਲਾ ਗੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਇਸ ਗੁਜਲ ਵਿਚ ਇਸੇ ਪਿਰਮ ਰਸ ਦੇ ਪਿਆਲੇ ਨੂੰ ਪੀ ਕੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਪਾਉਣ ਦਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ-ਰੰਗ-ਰੱਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਅਲਾਹ ਤੇ ਰਾਮ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੇਦ ਮਿੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਇੱਕੋ ਦਾ ਜ਼ਹੂਰ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ-ਰੂਪੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਬੱਝ ਕੇ, ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਡਾਕੂਆਂ ਤੋਂ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਬੱਸ, ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਕਰਤੱਵ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿਣਾ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਾਣ ਨਾ ਕੱਢਣਾ। ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋ ਨਿਬੜਦੇ ਹਨ। ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਜਿਸਨੋ ਬਖਸੇ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ॥ ਨਾਨਕ, ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੁ ॥

(ਜਪੁਜੀ)

ਹਮਾ ਰਾ ਸੀਨਾ-ਇ ਬਿਰਯਾਨਸਤੋ, ਬਿਰਯਾਨਸਤੋ, ਬਿਰਯਾਨਸ਼।
 ਦੋ ਆਲਮ, ਬਹਰਿ ਆ ਦੀਦਾਰ, ਹੈਰਾਨਸਤੋ, ਹੈਰਾਨਸ਼ ॥੧॥
 ਜਿ ਖਾਕਿ ਕੂਏ ਤੋ, ਕਾਂ ਸੁਰਮਾ-ਇ ਅਹਲਿ ਨਜ਼ਰ ਬਾਸ਼ਦ।
 ਨਮੇ ਬਾਸ਼ਦ ਇਲਾਜੇ ਬਿਹ, ਬਰਾਏ ਚਸ਼ਮਿ ਗਿਰਯਾਨਸ਼ ॥੨॥
 ਮਹ ਓ, ਖੁਰਸ਼ੀਦ, ਗਿਰਦਿ ਕੂਏ ਉ, ਗਰਦੰਦ ਰੋਜੋ ਸ਼ਬ।
 ਅਜਾਇਬ ਰੋਸ਼ਨੀ ਬਖਸ਼, ਦੋ ਆਲਮ ਹਸੂ ਅਹਿਸਾਨਸ਼ ॥੩॥
 ਬ-ਹਰ ਸੂਏ ਕਿ ਮੇ ਬੀਨਮ, ਜਮਾਲਸ਼ ਜਲਵਾ-ਗਰ ਬਾਸ਼ਦ।
 ਜਹਾਂ ਆਸ਼ੁਫਤਾ ਓ ਸ਼ੈਦਾ, ਬ-ਦਾਮਿ, ਜੁਲਫਿ ਪੇਚਾਨਸ਼ ॥੪॥
 ਸੁਦਹ ਜੈਬਿ ਜ਼ਮੀ ਪੁਰ ਲੂਲੂਏ ਲਾਲਹ ਜਿ ਅਸ਼ਕਿ ਮਨ।
 ਜਹਾਂ ਬ-ਗਿਫਤਾ-ਅਮ 'ਗੋਇਆ', ਬ-ਯਾਦਿ ਲਾਅਲਿ ਖੰਦਾਨਸ਼ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਸੱਭੇ ਸੀਨੇ ਕੋਲੇ ਹੋਏ, ਸੜ ਕੇ ਵਿੱਚ ਹਿਜਰ ਦੇ।
ਦੋਵੇਂ ਆਲਮ ਦਰਸ਼ਨ ਬਾਝੋਂ, ਬਿਹਬਲ ਦਿੱਸਣ ਫਿਰਦੇ, ਹੂ।
੨. ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਸੁਰਮਾ, ਦਰ ਤੇਰੇ ਦੀ ਮਿੱਟੀ।
ਨੀਰ ਵਹਾਂਦੀ ਅੱਖ ਲਈ ਇਹ ਔਸ਼ਧ, ਵਧੀਆ ਡਿੱਠੀ, ਹੂ।
੩. ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ ਨਿੱਤ ਪ੍ਰਕਰਮਾ, ਦਰ ਉਸ ਦੇ ਦੀ ਕਰਦੇ।
ਮਿਹਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ, ਦੁਨੀਆ ਨਾਲ ਨੂਰ ਨਿੱਤ ਭਰਦੇ, ਹੂ।
੪. ਜਿੱਧਰ ਅੱਖ ਉਠਾ ਕੇ ਵੇਖਾਂ, ਜਲਵਾ ਓਸੇ ਪਾਸੇ।
ਜੁਲਫ ਮਾਹੀ ਦਾ ਆਸ਼ਕ ਸਾਰਾ, ਆਲਮ ਮੈਨੂੰ ਭਾਸੇ, ਹੂ।
੫. ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਦੇ ਹੰਝੂ-ਲਾਲਾਂ, ਧਰਤੀ ਦਾ ਲੜ ਫੜਿਆ।
ਉਸ ਦੇ ਹਸਦੇ ਹੋਠਾਂ ਸਦਕਾ, 'ਗੋਇਆ' ਆਲਮ ਠਰਿਆ, ਹੂ।

ਹਮਾ ਰਾ ਸੀਨਾ-ਇ ਬਿਰਯਾਨਸਤੋ, ਬਿਰਯਾਨਸਤੋ, ਬਿਰਯਾਨਸ਼ ।
ਦੋ ਆਲਮ ਬਹਰਿ ਆਂ ਦੀਦਾਰ, ਹੈਰਾਨਸਤੋ, ਹੈਰਾਨਸ਼ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਮਾ ਰਾ—ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ । ਬਿਰਯਾਨ—ਭੁੱਜਿਆ ਹੋਇਆ । ਬ-ਹਰਿ ਆਂ ਦੀਦਾਰ—ਉਸ (ਦੇ) ਦਰਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ । ਸਤ—ਅਸੂ, ਹੇ ।

ਅਰਥ : ਸਾਰਿਆਂ (ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ) ਦਾ ਸੀਨਾ (ਤੇਰੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿੱਚ) ਭੁੱਜਾ ਹੋਇਆ (ਤੜਪ ਤੇ ਸੋਜ-ਭਰਪੂਰ) ਹੈ । ਦੋਵੇਂ ਜਹਾਨ ਉਸ ਦੇ (ਤੇਰੇ) ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਹੈਰਾਨ ਹਨ (ਬਿਹਬਲ ਹਨ) ।

ਜਿ ਖਾਕਿ ਕੂਏ ਤੋ, ਕਾਂ ਸੁਰਮਾ-ਇ ਅਹਲਿ ਨਜ਼ਰ ਬਾਸ਼ਦ ।
ਨਮੇ ਬਾਸ਼ਦ ਇਲਾਜੇ ਬਿਹ, ਬਰਾਏ ਚਸ਼ਮਿ ਗਿਰਯਾਨਸ਼ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਾਂ—ਕਿ ਆਂ, ਕਿ ਉਹ । ਅਹਲਿ ਨਜ਼ਰ—ਨਜ਼ਰ ਵਾਲੇ, ਦਿਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ, ਗਿਆਨੀ । ਨਮੇ ਬਾਸ਼ਦ—ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਬਿਹ—ਚੰਗੇਰਾ । ਗਿਰੀਆਂ—ਰੋਣ ਵਾਲੀ । ਸ਼—ਉਸ ਦੀ ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੀ ਗਲੀ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ, ਜੋ ਕਿ ਉੱਚੀ ਨਜ਼ਰ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਦਾ ਸੁਰਮਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਚੰਗੇਰਾ (ਬਿਹਤਰ) ਇਲਾਜ ਉਸ ਦੀ ਰੋਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । (ਭਾਵ, ਤੇਰੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਚ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਦੇ ਸੂਝਵਾਨਾਂ ਲਈ ਤੇਰੀ ਚਰਨ ਧੂੜੀ ਹੀ ਕਾਰੀ ਇਲਾਜ ਹੈ) ।

ਮਹ ਓ ਖੁਰਸ਼ੀਦ, ਗਿਰਦਿ ਕੂਏ ਊ, ਗਰਦੰਦ ਰੋਜੋ ਸ਼ਬ ।
ਅਜਾਇਬ ਰੋਸ਼ਨੀ ਬਖਸ਼, ਦੋ ਆਲਮ ਹਸੂ ਅਹਿਸਾਨਸ਼ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਹ—ਚੰਦਰਮਾ । ਖੁਰਸ਼ੀਦ—ਸੂਰਜ । ਗਿਰਦ—ਚੁਗਿਰਦੇ, ਚੁਫੇਰੇ । ਗਰਦੰਦ—ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਰੋਜੋ ਸ਼ਬ—ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ । ਅਹਿਸਾਨਸ਼—ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ, ਮਿਹਰ । ਅਜਾਇਬ—ਅਸਚਰਜ ।

ਅਰਥ : ਚੰਦ ਤੇ ਸੂਰਜ (ਦੋਵੇਂ) ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਦੇ ਕੂਚੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਘੁੰਮਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸਚਰਜ ਚਾਨਣ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਅਹਿਸਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ।

ਬ-ਹਰ ਸੂਏ ਕਿ ਮੇ ਬੀਨਮ, ਜਮਾਲਸ਼ ਜਲਵਾ-ਗਰ ਬਾਸ਼ਦ ।
ਜਹਾਂ ਆਸ਼ੁਫਤਾ ਓ ਸ਼ੈਦਾ, ਬ-ਦਾਮਿ, ਜੁਲਫਿ ਪੇਚਾਨਸ਼ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੇ ਬੀਨਮ—ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ । ਜਮਾਲਸ਼—ਉਸ ਦਾ ਹਸੂਨ, ਸੁੰਦਰਤਾ । ਜਲਵਾਗਰ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ । ਆਸ਼ੁਫਤਾ—ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ, ਡੋਰ ਡੋਰ, ਚਿੰਤਤ । ਸ਼ੈਦਾ—ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ, ਆਸ਼ਕ । ਬ+ਦਾਮ—ਜਾਲ ਵਿਚ । ਜੁਲਫਿ ਪੇਚਾਨ+ਸ਼—ਉਸ ਦੀ ਪੇਚਾਂ ਵਾਲੀ ਜੁਲਫ ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਪਾਸੇ (ਵੀ) ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸੁਹੱਪਣ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ । ਜਹਾਨ

ਉਸ ਦੀ ਕੁੰਡਲਾਂ ਵਾਲੀ ਜੁਲਫ (ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ) ਦੀ ਫਾਹੀ ਲਈ ਚਿੰਤਤ ਤੇ ਆਸ਼ਕ ਹੈ।

ਬੁਦਹ ਜੈਬਿ ਜਮੀਂ ਪੁਰ ਲੂਲੂਏ ਲਾਲਹ ਜਿ ਅਸ਼ਕਿ ਮਨ।

ਜਹਾਂ ਬ-ਗਿਫਤਾ-ਅਮ 'ਗੋਇਆ', ਬ-ਯਾਦਿ ਲਾਅਲਿ ਖੰਦਾਨਸ਼ ॥੫॥

ਬੁਦਹਾਰਥ : ਪੁਰ ਸੁਦਾ—ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਲੂਲੂਏ—ਮੋਤੀ। ਲਾਲਹ—ਲਾਲ, ਸੁਰਖ। ਅਸ਼ਕ—ਅਥਰੂ। ਬ-ਗਿਫਤਾਅਮ—ਮੈਂ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਲਾਅਲਿ—ਸੁਰਖ (ਹੱਠ)। ਖੰਦਾਨਸ਼—ਉਸ ਦੇ ਹਸਦੇ ਹੋਏ, ਖੇੜੇ ਵਾਲੇ।

ਅਰਥ : ਧਰਤੀ ਦੀ ਜੇਬ ਮੇਰੇ ਅਥਰੂਆਂ ਦੇ ਲਾਲ ਮੋਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਐ ਗੋਇਆ, ਮੈਂ ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਖੇੜੇ-ਭਰਪੂਰ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਫੜ ਰਖਿਆ ਹੈ। (ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਆਮਦ ਦੀ ਲੰਮੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਲਾਲ ਹੋਏ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਅਥਰੂ ਡਿਗਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਲਾਲ ਮੋਤੀਆਂ ਸਮਾਨ ਭਾਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਬਹੁਤਾਤ ਵਿਚ ਵਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ ਹੈ)। (ਇਥੇ ਵੈਰਾਗ-ਮਈ, ਬਿਹਬਲ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜਲ ਦਾ ਭਾਵ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਗਜਲ ਨੰਬਰ ੮ ਤੇ ੩੯ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਹਰ ਕਸ ਸੁਨੀਦਾ ਅਸੁ ਬ-ਦਿਲ, ਗੁਫਤਗੁਏ ਖਾਸ।
ਅਜ ਸਦ ਗਮਿ ਸਦੀਦ ਸੁਦਾ, ਜੂਦ ਤਰ ਖਲਾਸ ॥੧॥

ਆਬਿ ਹਯਾਤਿ ਮਾ, ਸੁਖਨਿ ਪੀਰਿ ਕਾਮਲ ਅਸੁ।
ਦਿਲਹਾਇ ਮੁਰਦਾ ਰਾ, ਬ-ਕੁਨੱਦ ਜਿੰਦਾ-ਓ ਖਲਾਸ ॥੨॥

ਈ ਖੁਦ-ਨੁਮਾਈ-ਇ ਤੋ, ਖੁਦਾ ਹਸੁ ਦੂਰ ਤਰ।
ਬੀਨੀ ਦਰੂਨਿ ਖੇਸ, ਸਵੀ ਅਜ ਖੁਦੀ ਖਲਾਸ ॥੩॥

ਚੂੰ ਸਾਲਕਾਨਿ ਖੁਦਾਏ ਰਾ, ਬ-ਕੁਨੀ ਤੂ ਖਿਦਮਤੇ।
ਅਜ ਕੈਦਿ ਗਮਿ ਜਹਾਂ, ਬ-ਸਵੱਦ ਜਾਨਿ ਤੋ ਖਲਾਸ ॥੪॥

‘ਗੋਇਆ’ ਤੋ ਦਸਤਿ ਖੁਦ ਰਾ, ਅਜੀਂ ਹਿਰਸ ਕੋਤਹ ਕੁਨ।
ਤਾ ਅੰਦਰੂਨਿ ਖਾਨਾ, ਬ-ਬੀਨੀ ਖੁਦਾਏ ਖਾਸ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸੋਂ, ਪਾਇਆ ਰਮਜ-ਇਸ਼ਾਰਾ।
ਸੈਆਂ ਮਾਰੂ ਫਿਕਰਾਂ ਕੋਲੋਂ, ਪਾਇਆ ਉਸ ਛੁਟਕਾਰਾ, ਹੂ।
੨. ਸਾਡੇ ਲਈ ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰਾ, ਬਾਣੀ ਪਾਕ ਗੁਰਾਂ ਦੀ।
ਮੋਇਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਾਵਣ-ਹਾਰੀ, ਨਾਲੇ ਮੁਕਤ ਕਰਾਂਦੀ, ਹੂ।
੩. ਤੇਰੇ ਖੁਦੀ ਤਕੱਬਰ ਕੋਲੋਂ, ਰੱਬ ਹੈ ਦੂਰ ਨਸਾਂਦਾ।
ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ, ਕਿਉਂ ਅੰਦਰ ਝਾਤ ਨਹੀਂ ਪਾਂਦਾ, ਹੂ।
੪. ਪੰਧ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਜੋ ਸੇਵ ਕਮਾਵੇ।
ਗਮ ਦੀ ਕੈਦੋਂ ਜਾਨ ਓਸ ਦੀ, ਤੁਰਤ ਖਲਾਸੀ ਪਾਵੇ, ਹੂ।
੫. ‘ਗੋਇਆ’ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਤਾਈਂ, ਹਿਰਸੋਂ ਖਿੱਚ ਪਿਆਰੇ।
ਤਾਂ ਜੁ ਆਪਣੇ ਵਿਚੋਂ ਪਾਵੇਂ, ਰੱਬੀ ਖ਼ਾਸ ਦੀਦਾਰੇ, ਹੂ।

ਹਰ ਕਸ ਸੁਨੀਦਾ ਅਸੁ ਬ-ਦਿਲ ਗੁਫਤਗੂਏ ਖਾਸ।
ਅਜ਼ ਸਦ ਗਮਿ ਸਦੀਦ ਸੁਦਾ, ਜੂਦ ਤਰ ਖਲਾਸ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਰ ਕਸ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ। ਸੁਨੀਦਾ ਅਸੁ—ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ਬ-ਦਿਲ—ਦਿਲ ਨਾਲ। ਗੁਫਤਗੂਏ ਖਾਸ—ਖਾਸ ਗੱਲ ਬਾਤ। ਸਦੀਦ—ਕਰੜਾ। ਜੂਦ ਤਰ—ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ। ਖਲਾਸ—ਬੰਧਨ ਰਹਿਤ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ) ਚਿੱਤ ਲਾ ਕੇ ਖਾਸ (ਰਮਜ਼ ਵਾਲੀ) ਗੱਲ ਬਾਤ ਸੁਣ ਲਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਡੂੰਘੇ ਗਮਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਲਿਆ।

ਆਬਿ ਹਯਾਤਿ ਮਾ, ਸੁਖਨਿ ਪੀਰਿ ਕਾਮਲ ਅਸੁ।
ਦਿਲਹਾਇ ਮੁਰਦਾ ਰਾ, ਬ-ਕੁਨੱਦ ਜ਼ਿੰਦਾ-ਓ ਖਲਾਸ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਬਿ ਹਯਾਤ—ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਸੁਖਨ—ਬਚਨ। ਪੀਰਿ ਕਾਮਲ—ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ। ਬ-ਕੁਨੱਦ—ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਕਾਮਲ (ਪੂਰਨ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ ਸਾਡਾ (ਸਾਡੇ ਲਈ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਨ। (ਇਹ) ਮੁਰਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਤੇ ਮੁਕਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਈਂ ਖੁਦ-ਨੁਮਾਈ-ਇ ਤੋ, ਖੁਦਾ ਹਸੂ ਦੂਰ ਤਰ।
ਬੀਨੀ ਦਰੁਨਿ ਖੇਸ਼, ਸ਼ਵੀ ਅਜ਼ ਖੁਦੀ ਖਲਾਸ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖੁਦ ਨੁਮਾਈ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ, ਹਉਮੈ ਭਾਵ। ਦੂਰ ਤਰ—ਹੋਰ ਦੂਰ, ਵਧੇਰੇ ਦੂਰ। ਬੀਨੀ—ਤੂੰ ਵੇਖੋ। ਦਰੁਨਿ ਖੇਸ਼—ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ। ਸ਼ਵੀ—ਤੂੰ ਹੋਵੋ। ਖੁਦੀ—ਹਉਮੈ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਰੱਬ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ। (ਜੇ) ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੋ (ਤਾਂ) ਹਉਮੈ ਤੋਂ ਖਲਾਸੀ ਹੋ ਜਾਏ। (ਭਾਵ, ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ, ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੋ)।

ਚੁੰ ਸਾਲਕਾਨਿ ਖੁਦਾਏ ਰਾ, ਬ-ਕੁਨੀ ਤੂ ਖਿਦਮਤੇ।
ਅਜ਼ ਕੈਦਿ ਗਮਿ ਜਹਾਂ, ਬ-ਸ਼ਵੱਦ ਜਾਨਿ ਤੋ ਖਲਾਸ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਾਲਕਾਨ—ਬਹੁ-ਵਚਨ 'ਸਾਲਿਕ' ਦਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ। ਬ-ਕੁਨੀ—ਤੂੰ ਕਰੀ। ਚੁੰ—ਜਦ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇਂਗਾ, (ਤਾਂ) ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਗਮਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਤੇਰੀ ਜਾਨ ਦੀ ਖਲਾਸੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

'ਗੋਇਆ' ਤੋ ਦਸਤਿ ਖੁਦ ਰਾ, ਅਜੀਂ ਹਿਰਸ ਕੋਤਹ ਕੁਨ।
ਰਾ ਅੰਦਰੁਨਿ ਖਾਨਾ, ਬ-ਬੀਨੀ ਖੁਦਾਏ ਖਾਸ ॥੫॥

ਬਬਦਾਰਬ : ਹਿਰਸ—ਲਾਲਚ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ। ਕੋਤਹ ਕੁਨ—ਛੋਟੇ ਕਰ, ਸੰਕੋਚ ਲੈ।
ਖਾਨਾ—ਘਰ (ਦਿਲ)। ਬਬੀਨੀ—ਤੂੰ ਵੇਖੋਂ।

ਅਰਥ : 'ਗੋਇਆ' ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਲੋਂ ਖਿਚ ਲੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਖਾਸ (ਸਤਿ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੇਂ। (ਭਾਵ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਲਚ ਛੱਡ ਤੇ ਸੰਤੋਖੀ ਬਣ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵੀਚਾਰ ਬੜੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਉਘੇੜਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ 'ਹਿਰਸ' (ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ) ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦਾ ਵੀਚਾਰ, ਤੇ ਦੂਜਾ 'ਆਪਾ ਭਾਵ' (ਹਉਮੈ) ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਦਾ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੇ ਹਉਮੈ ਦੇ ਗਰਦ-ਗੁਬਾਰ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋਣ ਉਤੇ ਜੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ ਜਾ ਸਕੀਦੀ ਹੈ। ਜਾਂ ਇਉਂ ਆਖੋ ਕਿ ਆਪਾ ਚੀਨੇ ਤੋਂ ਬੇਨਾਂ ਇਹ ਭਰਮ ਦੀ 'ਕਾਈ' ਮਿਟਣੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ, ਨੌਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੈ, ਮਿਟੈ ਨ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਕਾਈ ॥

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੯, ਪੰਨਾ ੬੮੪)

ਸੋ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਿਰਿਓਂ ਵੀ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਹਸ ਕਿਉਂ ਨਾ ਧਾਰਿਆ ਜਾਵੇ, ਮੁਬਾਰਕ ਹੈ। ਸਦ-ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੇਨਾਂ ਦੇ ਅਭਾਵ ਨਾਲ ਆਪੇ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਬਯਾ ਚੂ ਸਰਵਿ ਖੁਰਾਮਾਂ, ਦਮੇ, ਬ-ਸੈਰਿ ਰਿਆਜ਼।
 ਸਵਾਦਿ ਦੀਦਾ-ਇ ਮਾ ਜ਼ਾਕਿ: ਬੇ ਤੋ, ਗਸ਼ਤ ਬਿਆਜ਼ ॥੧॥

ਬਰਾਏ ਰੋਸ਼ਿ ਦਿਲਮ, ਖੰਦਾਇ ਤੋ, ਮਰਹਮੋ ਬਸ।
 ਤਬੱਸਮਿ ਲਬਿ ਲਾਅਲਤ, ਦਵਾਏ ਹਰ ਅਮਰਾਜ਼ ॥੨॥

ਨਿਗਾਹ ਕਰਦ, ਵ ਮਤਾਇ ਦਿਲਮ, ਬ-ਗਾਰਤ ਬੁਰਦ।
 ਬਰੀਦ ਜੇਬਿ ਦਿਲਮ ਰਾ, ਬ-ਗਮਜ਼ਹ, ਚੂੰ ਮਿਕਰਾਜ਼ ॥੩॥

ਬ-ਫੈਜ਼ਿ ਮਕੱਦਮਤ, ਐ ਨੌ-ਬਹਾਰਿ ਗੁਲਸ਼ਨਿ ਹੁਸਨ।
 ਜਹਾਂ ਚੋ ਬਾਗ਼ਿ ਇਰਮ ਗਸ਼ਤਹ, ਐ ਜ਼ਹੇ ਫ਼ਯਾਜ਼ ॥੪॥

ਚਿਰਾ ਬ-ਹਾਲਤਿ 'ਗੋਇਆ', ਨਜ਼ਰ ਨਮੇ ਫ਼ਿਗਨੀ।
 ਕਿ ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ, ਹਾਸਿਲ ਮੁਰਾਦਿ ਅਹਿਲਿ ਇਗਰਾਜ਼ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਰੂ ਦੇ ਬੂਟੇ, ਆਵੀਂ ਬਾਗ ਤੂੰ ਮੇਰੇ।
 ਨੈਨ ਮੇਰੇ ਰੋ, ਚਿੱਟੇ ਹੋਏ, ਬਾਝੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇਰੇ, ਹੂ।
੨. ਜ਼ਖਮੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਹਾਸਾ ਤੇਰਾ, ਡਾਢੀ ਮਰਹਮ ਕਾਰੀ।
 ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਸਕਾਹਟ ਤੇਰੀ, ਦਾਰੂ ਹਰ ਬੀਮਾਰੀ, ਹੂ।
੩. ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਦੀ ਪੁੰਜੀ ਖੋਹ ਲਈ, ਪਾ ਇੱਕ ਝਾਤ ਪਿਆਰੇ।
 ਦਿਲ-ਖੀਸੇ ਨੂੰ ਕੈਂਚੀ ਵਾਂਝੂ, ਕੱਟਿਆ ਅੱਖ-ਇਸ਼ਾਰੇ, ਹੂ।
੪. ਹੁਸਨ-ਚਮਨ ਤੇ ਰੁੱਤ ਬਸੰਤੀ, ਦੇ, ਹੇ ਮਾਲਕ ਪਿਆਰੇ।
 ਦੁਨੀਆ ਹੋਈ ਵਾਂਗ ਸੁਰਗ ਦੇ, ਛੂਹ ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਰੇ, ਹੂ।
੫. ਕਿਉਂ 'ਗੋਇਆ' ਦੀ ਹਾਲਤ ਉੱਤੇ, ਸਤਿਗੁਰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ?
 ਝਾਤੀ ਪਾ ਕੇ, ਝੋਲੀ ਉਸ ਦੀ, ਨਾਲ ਮੁਰਾਦਾਂ ਭਰਦੇ, ਹੂ ?

ਬਯਾ ਚੂ ਸਰਵਿ ਖੁਰਾਮਾਂ, ਦਮੇ, ਬ-ਸੈਰਿ ਰਿਆਜ਼।
ਸਵਾਦਿ ਦੀਦਾ-ਇ ਮਾ ਜ਼ਾਕਿ: ਬੇ ਤੋ, ਗਬਤ ਬਿਆਜ਼ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਯਾ—ਆ। ਚੂ—ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮਾਨਿੰਦ। ਸਰਵਿ ਖੁਰਾਮਾਂ—ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸਰੂ। ਰਿਆਜ਼—ਬਾਗ। ਬਿਆਜ਼—ਚਿੱਟੀ। ਸਵਾਦ—ਸਿਆਹੀ।

ਅਰਥ : (ਐ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਰੂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦਮ ਲਈ ਬਾਗ ਦੀ ਸੈਰ ਲਈ ਆ। ਕਿਉਂ ਜੁ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ ਚਿੱਟੀ ਹੋ ਗਈ। (ਭਾਵ—ਤੈਨੂੰ ਤਕਦਿਆਂ ਤੇ ਤੇਰੇ ਬਿਰਹੇ ਵਿੱਚ ਅਥਰੂ ਵਹਾਉਂਦਿਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਧੁਪ ਗਈ ਹੈ)।

ਬਰਾਏ ਰੇਬਿ ਦਿਲਮ, ਖੰਦਾਇ ਤੋ, ਮਰਹਮੋ ਬਸ।
ਤਬੱਸਮਿ ਲਬਿ ਲਾਅਲਤ, ਦਵਾਏ ਹਰ ਅਮਰਾਜ਼ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਰਾਏ—ਵਾਸਤੇ। ਰੇਬ—ਜ਼ਖਮ। ਖੰਦਾ—ਹਾਸਾ। ਤਬੱਸਮ—ਮੁਸਕਾਹਟ। ਲਬਿ ਲਾਅਲ+ਤ—ਤੇਰੇ ਲਾਲ ਬੁਲ੍ਹ। ਅਮਰਾਜ਼—ਬਹੁ-ਵਚਨ 'ਮਰਜ਼' ਦਾ, ਬੀਮਾਰੀਆਂ। ਬਸ—ਬਹੁਤ।

ਅਰਥ : ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਲਈ ਤੇਰਾ ਹਾਸਾ ਮਰਹਮ (ਹੈ) (ਤੇ ਇਹੀ) ਬਹੁਤ (ਹੈ)। ਤੇਰੇ ਲਾਲ ਵਰਗੇ (ਸੁਰਖ) ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਸਕਾਹਟ (ਸਾਰੀਆਂ) ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਦਵਾ (ਹੈ)।

ਨਿਗਾਹ ਕਰਦ, ਵ ਮਤਾਇ ਦਿਲਮ, ਬ-ਗਾਰਤ ਬੁਰਦ।
ਬਰੀਦ ਜੇਬਿ ਦਿਲਮ ਰਾ, ਬ-ਗਮਜ਼ਹ, ਚੂੰ ਮਿਕਰਾਜ਼ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਤਾਅ—ਪੂੰਜੀ, ਰਾਸ। ਗਾਰਤ ਬੁਰਦ—ਲੁੱਟ ਲਿਆ। ਬਰੀਦ—ਕਤਰ ਲਈ, ਕਟ ਲਈ। ਬ+ਗਮਜ਼ਹ—ਗਮਜ਼ਹ ਨਾਲ (ਗਮਜ਼ਹ—ਮਹਿਬੂਬ ਦਾ ਅੱਖਾਂ ਜਾਂ ਭਰਵੱਟੇ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ)। ਮਿਕਰਾਜ਼—ਕੈਂਚੀ।

ਅਰਥ : (ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਨੇ (ਮੇਰੇ ਵਲ) ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਲੁੱਟ ਲਈ (ਆਪਣੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾ ਲਿਆ)। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਜੇਬ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਦੀ ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ ਕੱਟ ਲਿਆ।

ਰਾਵ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਟਾਖੁ ਅਵਲੋਕਨੁ ਕੀਨੋ ਦਾਸ ਦਾ ਦੂਖੁ ਬਿਦਾਰਿਓ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੯੧)
ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਪਰ ਗਈ ਹੈ, (ਜੇਬ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ ਉਪਮਾ ਕਿਤਨੀ ਢੁਕਵੀਂ ਹੈ)।

ਬ-ਫੈਜ਼ਿ ਮਕੱਦਮਤ, ਐ ਨੰ-ਬਹਾਰਿ ਗੁਲਸ਼ਨਿ ਹੁਸਨ।
ਜਹਾਂ ਚੋ ਬਾਗਿ ਇਰਮ ਗਬਤਹ, ਐ ਜ਼ਹੇ ਫਯਾਜ਼ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ+ਫੈਜ਼—ਮਿਹਰ ਨਾਲ, ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ। ਮਕੱਦਮਤ—ਤੇਰੇ ਪੈਰ ਰੱਖਣ

ਨਾਲ, ਤੇਰੇ ਫਿਰ ਕੇ ਆਉਣ ਨਾਲ। ਮਕੱਦਮ—ਸਫਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੋਂ ਫਿਰ ਕੇ ਆਉਣਾ, (ਕਦਮ ਰਖਣ ਦੀ ਥਾਂ)। ਇਰਮ—ਸੁਰਗ। ਜਹੇ—ਪੰਨਤਾ ਯੋਗ, ਵਾਹ ਵਾਹ। ਫਯਾਜ਼—ਉਦਾਰ, ਸਖੀ।

ਅਰਥ : ਐ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਦੀ ਬਸੰਤ ਰੁਤ, ਹੇ ਖੇੜਾ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਤੇਰੇ ਚਰਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਗਤ ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਬਾਗ ਸਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਉਦਾਰਤਾ ਪੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ।

ਚਿਰਾ ਬ-ਹਾਲਤਿ 'ਗੋਇਆ', ਨਜ਼ਰ ਨਮੇ ਫਿਗਨੀ।

ਕਿ ਯਕ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ, ਹਾਸਿਲ ਮੁਰਾਦਿ ਅਹਿਲਿ ਇਗਰਾਜ਼ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚਿਰਾ—ਕਿਉਂ? ਬ+ਹਾਲਤਿ ਗੋਇਆ—ਗੋਇਆ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਤੇ। ਨਮੇ ਫਿਗਨੀ—ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਕਰਦਾ। ਅਹਿਲਿ ਅਗਰਾਜ਼—ਗਰਜ਼ਾਂ (ਲੋੜਾਂ) ਵਾਲੇ ਲੋਕ। ('ਅਗਰਾਜ਼' ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੈ ਗਰਜ਼ ਦਾ)। ਹਾਸਿਲ—ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਨਤੀਜਾ, ਮਤਲਬ, ਖੁਲਾਸਾ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਤੂੰ) 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਹਾਲ ਉਤੇ ਕਿਉਂ (ਮਿਹਰ ਦੀ) ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, (ਜਦ ਕਿ) ਤੇਰੀ ਇਕ ਤਕਣੀ ਨਾਲ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਮੁਰਾਦ (ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜਲ ਵਿਚ ਬਿਰਹਾ, ਵਿਛੋੜੇ ਜਾਂ ਵਿਜੋਗ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਜੋਦੜੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਵਿਸਥਾਰ ਕਥਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਗਜਲ ਨੰ: ੭ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਬਿਰਹਾ ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨ ਕਰਕੇ ਖਿਤਾਬਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਬੀਜ, ਵਿਜੋਗ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਵਿਚ ਲੁਕਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਦਰ ਅਸਲ ਇਹੀ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਵਸਲ (ਮਿਲਾਪ) ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੱਟਣ ਦਾ। ਯਤਨ-ਕਾਲ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਲਗਨ ਜਾਂ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ ਜੋ ਸੁਆਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਸਿਖਰ ਉਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਸੇ ਲਈ ਵੀਚਾਰਵਾਨ ਲੋਕ ਵਸਲ (ਮਿਲਾਪ) ਨਾਲੋਂ ਉਡੀਕ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਟੈਗੋਰ ਨੇ ਇਕ ਥਾਂ, ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਦਾਤ ਮੰਗੀ ਹੈ, ਕਿ 'ਹੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਖੋਹ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਥੋਂ ਵਿਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ।' ਐਸਾ ਕਿਉਂ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਏਸ ਅਹਿਸਾਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਬੀਜ ਬੰਦ, ਤੇ ਭੇਦ ਲੁਕਿਆ ਪਿਆ ਹੈ।

ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਬਿਰਹਾ ਦੇ ਬੂਟੇ ਨੂੰ ਸਿੰਜਣ ਤੇ ਹਰਿਆ ਭਰਿਆ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਥਰੂਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੋ, ਆਸ਼ਕ ਲੋਕ, ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਲਈ, ਅਥਰੂ ਵਹਾਉਂਦੇ, ਬਿਹੋ-ਕੁੱਠੇ ਦਿਲ ਦੇ ਜਖਮਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਦੀ ਮਲੂਮ ਲਈ ਲੋਚਦੇ ਅਤੇ ਹਰ ਛਿਨ ਮਿਹਰ ਦੀ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਲਈ ਵਿਲਕਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਇਹੀ ਹੈ ਸਾਰਥਕ ਮੰਜਲ ਤੇ ਸਫਲ ਜੀਵਨ, ਸਾਹਿਬ-ਦਿਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ।

ਬਸਕਿ: ਮਾ ਰਾ ਹਸੁ ਬਾ ਤੋ, ਇਰਤਬਾਤ।
 ਅਜ ਕਦੂਮਿ ਤੁਸੁ, ਦਰ ਆਲਮ ਨਿਸ਼ਾਤ ॥੧॥

ਫਰਸ਼ ਕਰਦਮ ਦਰ ਕਦੂਮਿ ਰਾਹਿ ਤੋ।
 ਦੀਦਾ ਓ ਦਿਲ ਰਾ, ਕਿ ਬੁਦਹ ਦਰ ਬਸਾਤ ॥੨॥

ਬਰ ਫਕੀਰਾਨਿ ਖੁਦਾ, ਰਹਮੇ ਬ-ਕੁਨ।
 ਤਾਂ, ਦਰੀ ਦੁਨੀਆ, ਬ-ਯਾਬੀ, ਇੰਬਸਾਤ ॥੩॥

ਦਾਇਮਾਂ ਦਿਲ ਰਾ, ਬ-ਸੂਏ ਹੱਕ ਬਿਆਰ।
 ਤਾ ਬ-ਆਸਾਅ ਬਗੁਜ਼ਰੀ, ਈ ਪੁਲ-ਸਰਾਤ ॥੪॥

ਨੇਸੁ ਆਸੂਦਾ ਕਸੇ, ਦਰ ਜ਼ੇਰਿ ਚਰਖ।
 ਬ-ਗੁਜ਼ਰ, ਐ 'ਗੋਇਆ', ਅਜੀ ਕੁਹਨਾ ਰੁਬਾਤ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੀ, 'ਦਾਤਾ' ਮੇਰੇ, ਲੱਗੀ ਸਾਡੀ ਯਾਰੀ।
 ਤੇਰੇ ਆਇਆਂ ਮਉਲ ਉੱਠੀ ਹੈ, ਖਾਲਕ-ਖਲਕਤ ਸਾਰੀ, ਹੂ।
੨. ਪੁੰਜੀ ਮੇਰੀ ਮਾਹੀ ਏਹੋ, ਇੱਕ ਦਿਲ ਤੇ ਦੋ ਅੱਖਾਂ।
 ਇਹਨਾਂ ਤਾਈਂ ਹੱਸ ਕੇ, ਦਾਤਾ! ਤੇਰੇ ਚਰਨੀਂ ਰੱਖਾਂ, ਹੂ।
੩. ਮੌਲਾ ਦੇ ਤੂੰ ਫੱਕਰਾਂ ਉੱਤੇ, ਨਜ਼ਰ ਮਿਹਰ ਦੀ ਪਾ ਦੇ।
 ਸ਼ਾਲਾ, ਥੀਵੇਂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ, ਖੇੜਾ ਜੱਗ ਲਿਆ ਦੇ, ਹੂ।
੪. ਦਿਲ ਨੂੰ ਸਾਈਂ ਵੱਲ ਜੇ ਲਾ ਕੇ, ਜਪੇਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਮਾਲਾ।
 ਪੁਲ-ਸਰਾਤ ਦੇ ਉੱਤੇ ਫਿਰ ਤੂੰ, ਜਾਵੇਂ ਲੰਘ ਸੁਖਾਲਾ, ਹੂ।
੫. ਏਸ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਮੈਨੂੰ, ਸੁਖੀਆ ਕੋਈ ਨਾ ਜਾਪੇ।
 ਖਸਤਾ ਦੁਨੀ-ਸਰਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ, 'ਗੋਇਆ' ਲੰਘ ਜਾ ਆਪੇ, ਹੂ।

ਬਸਕਿ: ਮਾ ਰਾ ਹਸੁ ਬਾ ਤੋ, ਇਰਤਬਾਤ।
ਅਜ ਕਦੂਮਿ ਤੁਸੁ, ਦਰ ਆਲਮ ਨਿਸ਼ਾਤ ॥੧॥

ਬਬਦਾਰਬ: ਬਸਕਿ—ਕੇਵਲ। ਮਾ ਰਾ—ਸਾਨੂੰ। ਬਾ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਨਾਲ।
ਇਰਤਬਾਤ—ਮਿੱਤਰਤਾ, ਮਿਲਾਉਣਾ, ਸੰਬੰਧ ਵਧਾਉਣਾ। ਕਦਮ—ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਜਾਂ ਸਫਰ
ਤੋਂ ਆਉਣਾ। ਤੁਸੁ—ਤੂੰ + ਅਸਤ, ਤੇਰੇ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਾਤ—ਖੁਸ਼ੀ।

ਅਰਥ: ਸਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ
ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ (ਖੇੜਾ ਹੈ)।

ਫਰਸ਼ ਕਰਦਮ ਦਰ ਕਦੂਮਿ ਰਾਹਿ ਤੋ।
ਦੀਦਾ ਓ ਦਿਲ ਰਾ, ਕਿ ਬੁਦਹ ਦਰ ਬਸਾਤ ॥੨॥

ਬਬਦਾਰਬ: ਬਸਾਤ—ਘਰ ਦੀ ਪੂੰਜੀ। ਕਦੂਮ—ਆਉਣਾ। ਫਰਸ਼ ਕਰਦਮ—ਮੈਂ
ਵਿਛਾ ਦਿੱਤੇ।

ਅਰਥ: ਤੇਰੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਮੈਂ ਦਿਲ ਤੇ ਅੱਖੀਆਂ, ਜੋ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪੂੰਜੀ
(ਹਨ), ਵਿਛਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਬਰ ਫਕੀਰਾਨਿ ਖੁਦਾ, ਰਹਮੇ ਬ-ਕੁਨ।
ਤਾਂ ਦਰੀਂ ਦੁਨੀਆ, ਬ-ਯਾਬੀ, ਇੰਬਸਾਤ ॥੩॥

ਬਬਦਾਰਬ: ਬਕੁਨ—ਕਰ। ਇੰਬਸਾਤ—ਖੁਸ਼ੀ, ਖੇੜਾ। ਬ-ਯਾਬੀ—ਬ+ਯਾਬੀ—ਤੂੰ
ਪਾਵੇਂ। ਦਰੀਂ—ਦਰ+ਈਂ, ਇਸ ਵਿੱਚ।

ਅਰਥ: ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਿਆਂ ਭਗਤਾਂ ਉਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰ, ਤਾਂ ਜੁ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ
ਖੁਸ਼ੀ ਪਾਵੇਂ।

ਦਾਇਮਾਂ ਦਿਲ ਰਾ, ਬ-ਸੂਏ ਹੱਕ ਬਿਆਰ।
ਤਾ ਬ-ਆਸਾਅ ਬਗੁਜ਼ਰੀ, ਈਂ ਪੁਲ-ਸਰਾਤ ॥੪॥

ਬਬਦਾਰਬ: ਦਾਇਮ—ਹਮੇਸ਼ਾ। ਬ-ਸੂਏ—ਵਲ, ਪਾਸੇ। ਬਿਆਰ—ਲਾ, ਲਿਆ।
ਪੁਲ ਸਰਾਤ—(੧) ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਨੇ ਇਕ ਪੁਲ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਦੋਜਖ (ਨਰਕ)
ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਕਾਇਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਵਾਲੋਂ ਬਰੀਕ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲੋਂ ਤੇਜ਼ ਹੈ। ਹਰੇਕ
ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਮੈਂਤ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਉਤੇ ਲੰਘਣਾ ਪਵੇਗਾ, (੨) ਰਾਹ, (੩) ਸਿੱਧੀ ਰਾਹ।

ਅਰਥ: ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲ ਲਾ, ਤਾਂ ਜੁ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ
ਪੁਲ-ਸਰਾਤ ਉਤੇ ਲੰਘ ਜਾਵੇਂ।

ਨੇਸੁ ਆਸੂਦਾ ਕਸੇ, ਦਰ ਜ਼ੋਰਿ ਚਰਖ।
ਬ-ਗੁਜ਼ਰ, ਐ 'ਗੋਇਆ', ਅਜੀਂ ਭੁਹਨਾ ਰੁਬਾਤ ॥੫॥

ਸੁਖਦਾਰਥ : ਆਸ਼ੁਦਾ—ਸੁਖੀ, ਖੁਸ਼। ਕਸੇ—ਕੋਈ ਵੀ। ਚਰਖ—ਅਕਾਸ਼। ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰ—ਲੰਘ ਜਾ। ਕੁਹਨਾ—ਪੁਰਾਣੀ। ਰੁਬਾਤ--ਸਰਾਂ, ਮੁਸਾਫਰ-ਖਾਨਾ।

ਅਰਥ : ਇਸ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਬੱਲੇ ਕੋਈ ਵੀ (ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ) ਖੁਸ਼ (ਸੁਖੀ) ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ) ਐ ਗੋਇਆ, ਇਸ ਪੁਰਾਣੀ ਸਰਾਂ (ਸੰਸਾਰ) ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਜਾ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਧਨ ਪਦਾਰਥ, ਘਰ ਬਾਰ, ਟੱਬਰ ਕਬੀਲੇ ਆਦਿ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਉੱਤੇ ਵੀ, ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਸੱਚਾ ਹਮਰਾਜ਼ ਮਿੱਤਰ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਐਸੇ ਪਾਂਧੀ ਸਮਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ਲ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਵੀ ਮੰਜ਼ਲ ਨਾ ਦਿੱਸੇ; ਉਹ ਐਸੇ ਅਭਾਗੇ ਇਨਸਾਨ ਤੁਲ ਹੈ ਜੋ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਖਲੋਤਾ, ਤੇਹ ਨਾਲ ਦਮ ਤੋੜ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜੋ ਬਹਾਰ ਤੇ ਬਸੰਤ ਦੀ ਸੁਹਾਵਣੀ ਰੁੱਤੇ ਪੱਤਝੜ ਤੇ ਵੀਰਾਨਿਆਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈ ਕੇ ਤੜਪੀ ਜਾਵੇ। ਸੁਖਦਾਈ ਸੂਝ ਬੂਝ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਡੰਬਰ ਬਿਰਥੇ ਤੇ ਨਿਰਾਰਥ ਹਨ; ਪਰੰਤੂ, ਹਕੀਕੀ ਸੁਖ ਦਾ ਭੇਦ, ਹਕੀਕੀ ਦੋਸਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੱਸੇ ਕੌਣ ? ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਇਤਨਾ ਬੁਲੰਦ ਹੈ। ਏਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਜਣ, ਸਖਾ, ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਯਾਰ ਕਰਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਗੁਰਦੇਵ ਅੱਗੇ ਜੋਦੜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੁਆਰਿਓਂ ਮਿਤ੍ਰਤਾਈ ਦਾ ਖੈਰ ਮਿਲੇ। ਮਿੱਤਰ ਵੀ ਐਸਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦੀ ਆਮਦ ਦੀ ਸੱਖ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਹੀ ਮੁਰਦਿਆਨੀ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਆਤਮਕ ਖੇੜੇ ਛਾ ਜਾਣ। ਐਸੇ ਮਿੱਤਰ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਕੰਵਲਾਂ ਹੇਠ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਸੇਜ ਵਿਛਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਕ ਸ਼ਰਫ (ਵਡਿਆਈ) ਹੈ।

ਪਰੰਤੂ, ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਲ ਹੀ ਸਿਖ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੇਖੀਂ, ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਇਹ ਮਿਹਰ ਤੇ ਮਿੱਤਰਤਾਈ ਕਿਸੇ ਆਪਣੀ ਜੁਗਤ, ਭੁਗਤ ਜਾਂ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਫਲ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸਮਝ ਕੇ, ਮਾਣ ਨਾ ਕਰ ਬੈਠੀਂ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਆਪ ਉਸ ਦੀ ਰਹਿਮਤ, ਮਿਹਰ ਦੇ ਗੱਫਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਲਾਹੀ ਦਾਤ ਮਿਲ ਗਈ ਉਹ ਸੰਸਾਰ-ਰੂਪੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਕੇ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਲੋਕ ਸੁਖੀ ਤੇ ਪੁਲੋਕ ਸੁਹੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। (ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਗਜ਼ਲ ਨੰ: ੨੯ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਵਾਚਣ-ਯੋਗ ਹੈ)।

—੦—

ਰਾਲਿਬੇ ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ ਰਾ, ਦੋਸੁ ਦਾਰ।

ਗ਼ੈਰ ਜ਼ਿਕਰਬ ਬਰ ਜੁਬਾ, ਹਰਫੇ ਮ-ਯਾਰ ॥੪੬੧॥ (ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਸੱਚ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀਆਂ (ਢੂੰਡਾਉਆਂ) ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾ। ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬਿਆਨ ਜੀਭ ਉੱਤੇ ਨਾ ਲਿਆ।

ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ ਕਿ ਰਵੀ, ਜਾਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ।
 ਬਬੁਰਦਾ-ਇ ਦਿਲੋ ਈਮਾਨ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੧॥

ਬਯਾ ਕਿ: ਬੁਲਬੁਲੋ ਗੁਲਹਾ, ਦਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰਿ ਤੋ ਅੰਦ ।
 ਦਮੇ ਬ-ਜਾਨਬੋ ਬੁਸਤਾਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੨॥

ਨਮਕ ਜਿ ਲਾਲਿ ਲਬਤ ਰੇਜ਼, ਬਰ ਦਿਲਿ ਰੇਸ਼ਮ ।
 ਤਪੀਦ ਸੀਨਾ-ਇ ਬਿਰਿਆਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੩॥

ਚਿ: ਖੁਸ਼ ਬਵੱਦ, ਕਿ ਖਰਾਮਦ ਕਦਤ, ਚੁ ਸਰਵਿ ਬੁਲੰਦ ।
 ਦਮੇ ਬਸੂਏ ਗੁਲਿਸਤਾਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੪॥

ਬਯਾ, ਬਮਰਦਕਿ ਦੀਦਾ-ਅਮ, ਕਿ ਖਾਨਾ-ਇ ਤੁਸੂ ।
 ਦਰੂਨਿ ਦੀਦਾ-ਇ, ਗਿਰਯਾਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਰੱਬ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ ਤੇਰਾ, ਜਿਥੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜਾਵੇਂ ।
 ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਵਾਲੇ, ਰੱਬ ਤੋਂ ਰਾਖੀ ਪਾਵੇਂ, ਹੂ ।
੨. ਫੁੱਲ ਤੇ ਬੁਲਬੁਲ ਤੈਨੂੰ ਤਾਘਣ, ਮਾਹੀ ਮੇਰੇ ਆ ਜਾ ।
 ਰੱਬ ਮੁਹਾਫ਼ਜ਼ ਹੋਵੇ ਤੇਰਾ, ਫੇਰਾ ਬਾਗ਼ੀ ਪਾ ਜਾ, ਹੂ ।
੩. ਲਾਲ ਲਬਾਂ ਤੋਂ ਲੂਣ ਤੂੰ ਮੇਰੇ, ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਦਿਲ ਤੇ ਪਾ ਦੇ ।
 ਮੌਲਾ ਕਰੇ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਤੇਰੀ, ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਗਰਮਾ ਦੇ, ਹੂ ।
੪. ਮਟਕ ਮਟਕ ਜੇ ਵਾਂਗ ਸਰੂ ਦੇ, ਬਾਗ ਮੇਰੇ ਤੂੰ ਆਵੇਂ ।
 ਮੇਰੇ ਚਿੱਤ ਹੁਲਾਸ ਜੇ ਬਖ਼ਸ਼ੋਂ ਰੱਬ ਤੋਂ ਰਾਖੀ ਪਾਵੇਂ, ਹੂ ।
੫. 'ਗੋਇਆ' ਦੀ ਅੱਖ-ਪੁਤਲੀ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਬਣਿਆ ਘਰ ਹੈ ਤੇਰਾ ।
 ਵਿਗੜ ਕੀ? ਜੇ ਆ ਤੁੱਠ ਲਾਵੇਂ, ਰੋਂਦੇ ਨੈਨੀਂ ਡੇਰਾ, ਹੂ ।

ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ ਕਿ ਰਵੀ, ਜਾਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ।
ਬੁਬਰਦਾ-ਇ ਦਿਲੋ ਈਮਾਨ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ—ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ, ਜਿਥੇ ਵੀ। ਰਵੀ—ਜਾਵੇਂ। ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੋਵੇ, ਰਖਿਆ ਕਰੇ, ਰਾਖਾ ਹੋਵੇ। ਬੁਬਰਦੀ—ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : (ਹੇ) ਮੇਰੀ ਜਾਨ (ਮਹਬੂਬ, ਸਤਿਗੁਰੂ)। ਜਿਥੇ ਵੀ ਤੂੰ ਜਾਵੇਂ, ਖੁਦਾ (ਤੇਰਾ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਤੇ ਈਮਾਨ (ਖੋਹ ਕੇ) ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਰਾਖਾ ਹੋਵੇ।

ਬਯਾ ਕਿ: ਬੁਲਬੁਲੋ ਗੁਲਹਾ, ਦਰ ਇੰਤਜ਼ਾਰਿ ਤੋ ਅੰਦ ।
ਦਮੇ ਬ-ਜਾਨਬੇ ਬੁਸਤਾਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਯਾ—ਆ। ਅੰਦ—ਹਨ (ਅਸੂ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ)। ਦਮੇ—ਇਕ ਦਮ ਲਈ। ਬੁਸਤਾਨ—ਬਾਗ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ!) ਤੂੰ ਆ, (ਕਿਉਂ ਜੁ) ਬੁਲਬੁਲ ਤੇ ਫੁੱਲ (ਤੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ) ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਕ ਦਮ ਲਈ ਮੇਰੇ ਬਾਗ ਵਲ ਆ, ਤੇਰਾ ਰੱਬ ਰਾਖਾ।

ਨਮਕ ਜਿ ਲਾਲਿ ਲਬਤ ਰੇਜ਼, ਬਰ ਦਿਲਿ ਰੇਸ਼ਮ ।
ਤਪੀਦ ਸੀਨਾ-ਇ ਬਿਰਿਆਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਲਾਲਿ ਲਬ+ਤ—ਸੁਰਖ ਬੁਲੁ ਤੇਰੇ। ਰੇਜ਼—ਤੂੰ ਡਾਲ, ਗਿਰਾ, ਛਿੜਕ (ਰੇਖਤਨ ਮਸਦਰ ਤੋਂ ਰੇਜ਼ਦ ਮੁਜ਼ਾਰੈਅ, ਰੇਜ਼—ਹੁਕਮੀ ਕਿਰਿਆ)। ਰੇਸ਼ਮ—ਮੇਰਾ ਜ਼ਖਮੀ। ਤਪੀਦ—ਤੜਫਿਆ ਤੇ ਗਰਮ ਹੋਇਆ। ਬਿਰਿਆਨ—ਭੁੱਜਾ ਹੋਇਆ।

ਅਰਥ : ਤੂੰ (ਆਪਣੇ) ਲਾਲ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਜ਼ਖਮੀ ਦਿਲ ਉਤੇ ਲੂਣ ਛਿੜਕ, (ਕਿਉਂ ਜੁ) ਮੇਰਾ ਭੁੱਜਾ ਹੋਇਆ ਸੀਨਾ ਗਰਮ ਹੋ ਕੇ ਤੜਫ ਉਠਿਆ (ਹੈ), ਤੇਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ!

ਨੋਟ ਇਸ ਖਿਆਲ ਤੇ ਤਨਜ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ੇਅਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਨਮਕ ਛਿੜਕੋ, ਨਮਕ ਛਿੜਕੋ, ਮਜ਼ਾ ਇਸ ਹੀ ਮੇਂ ਆਤਾ ਹੈ।
ਕਸਮ ਲੇ ਲੋ ਨਹੀਂ ਆਦਤ, ਮੇਰੇ ਜ਼ਖਮੋਂ ਕੋ ਮਰਹਮ ਕੀ।

ਚਿ: ਖੁਸ਼ ਬਵੱਦ, ਕਿ ਖਰਾਮਦ ਕੁਦਤ, ਚੁ ਸਰਵਿ ਬੁਲੰਦ ।
ਦਮੇ ਬਸੂਏ ਗੁਲਿਸਤਾਨਿ ਮਨ, ਖੁਦਾ ਹਾਫਿਜ਼ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖਰਾਮਦ—ਮਟਕ ਨਾਲ ਟਹਿਲਦਾ ਹੋਇਆ ਆਵੇਂ। ਕੁਦਤ—ਤੇਰਾ ਕੱਦ। ਸਰਵ—ਸਰੂ।

ਅਰਥ : ਕਿਆ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਤੂੰ (ਆਪਣੇ) ਸਰੂ ਵਾਂਗ ਉਚੇ ਕੱਦ ਸਹਿਤ ਮਟਕ

ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਕ ਦਮ ਲਈ ਮੇਰੇ ਬਾਗ ਵਲ ਆਵੇਂ। (ਅਰਦਾਸ ਹੈ) ਕਿ ਤੇਰਾ ਰੱਬ ਰਾਖਾ ਹੋਵੇ।

**ਬਯਾ, ਬਮਰਦਕਿ ਦੀਦਾ-ਅਮ, ਕਿ ਖ਼ਾਨਾ-ਇ ਤੁਸੂ।
ਦਰੁਨਿ ਦੀਦਾ-ਇ, ਗਿਰਯਾਨਿ ਮਨ, ਖ਼ੁਦਾ ਹਾਫ਼ਿਜ਼ ॥੫॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਮਰਦਕ—ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਵਿਚ। ਖ਼ਾਨਾ—ਘਰ। ਤੁ+ਅਸੂ—ਤੇਰਾ ਹੈ। ਦਰੁਨ—ਅੰਦਰ। ਦੀਦਾ-ਇ ਗਿਰਯਾਨਿ ਮਨ—ਮੇਰੀ ਰੋਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ।

ਅਰਥ : ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ, ਜੋ ਕਿ ਤੇਰਾ (ਆਪਣਾ) ਘਰ ਹੈ, ਵਿਚ ਆ। ਮੇਰਿਆਂ ਰੋਦਿਆਂ ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚ (ਆ ਬਿਰਾਜ), (ਤੇਰਾ) ਰੱਬ ਰਾਖਾ!

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਝਾਕੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ, ਜਬਰ, ਈਰਖਾ, ਦਵੈਤ, ਅੰਨਿਆਏ ਤੇ ਕੂੜ-ਕੁਸੱਤ ਦੇ ਛਾ ਰਹੇ ਗੁਬਾਰ ਨੂੰ ਸੱਚ, ਸੰਤੋਖ, ਸੇਵਾ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਲ ਦੂਰ ਕਰਨ ਤੇ ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਲਈ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ—ਨੂੰ ਥਾਪੜਾ ਦੇ ਕੇ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ 'ਤੁਹਾਡਾ ਰਾਖਾ ਰੱਬ ਹੋਵੇਗਾ।'

ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਮਰਦ-ਅਗੰਮੜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲੱਗੇ 'ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ, ਦੁਸਟ ਸਭਨ ਕੋ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ' ਦੇ ਅਤਿ ਬਿਖਮ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਤੇ ਖ਼ੁਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ। ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਲਿਤਾੜੀ ਤੇ ਅਣਖ-ਹੀਨ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਫੇਰ ਅਣਖੀਲੇ ਤੇ ਦਰਦ-ਮੰਦ ਦਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਦੈਵੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਨਿਜ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟੇ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਜਾਬਰਾਂ ਤੇ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਜੰਮੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਖੇੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਅਦੁੱਤੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤ ਦਾ ਭੇਦ 'ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਦੀ ਉਹ ਸਹਾਇਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਪ ਨੂੰ ਆਦਿ ਵਿਚ 'ਰੱਬ ਰਾਖਾ' ਆਖ ਕੇ ਦਿਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੋ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਇਹੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ! ਤੂੰ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਰੱਬ ਰਾਖਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡਾ ਰਾਖਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਰਾਖੀ ਦੇ ਜ਼ਾਮਨ ਹੋ। ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਦਿਲ-ਰੂਪੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵਿਚ ਫੇਰਾ ਪਾ। ਓਥੇ ਮੇਰੀ ਆਤਮਾ-ਰੂਪੀ ਬੁਲਬੁਲ ਤੇ ਸਤੋ-ਗੁਣੀ ਰੂਪੀ ਫੁੱਲ ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿਆਰ ਦੀ ਨਿਰਾਲੀ ਖੇਡ ਵਿਚ, ਮੇਰੇ ਬ੍ਰਿਹਾ-ਕੁੱਠੇ ਦਿਲ ਉੱਤੇ, ਬਿਰਹੋਂ ਦਾ ਹੋਰ ਲੂਣ ਛਿੜਕੋ, ਤਾਂ ਜੁ ਵਸਲ (ਮਿਲਾਪ) ਵੇਲੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਵੀ ਚਿੱਸੇ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਮਾਣੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਹੇ ਦਾਤਾ, ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਮੇਰਿਆਂ ਨੈਣਾਂ ਨੇ ਝੜੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਘਰ ਹੈ, ਆ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਸੰਜ ਉੱਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ, ਤਾਂ ਜੁ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ, ਜੋ ਵੀ ਨਜ਼ਰੀ ਪਵੇ, ਉਹ ਤੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੋ ਦਿੱਸੇ।

ਐ ਰੁਖੇ ਤੋ, ਰੌਨਕਿ ਬਾਜ਼ਾਰਿ ਸ਼ਮਾਅ।
 ਅਸ਼ਕ ਰੇਜ਼ਦ, ਚਸ਼ਮਿ ਗੌਹਰ ਬਾਰਿ ਸ਼ਮਾਅ ॥੧॥
 ਮਹਰਮਿ ਹਰਫ਼ਾਤਿ ਉ ਰਾ, ਗਸ਼ਤਾ ਅਸੂ।
 ਅਸ਼ਕ ਮੇ ਰੇਜ਼ਦ, ਦਿਲਿ ਅਫ਼ਗ਼ਾਰਿ ਸ਼ਮਾਅ ॥੨॥
 ਹਰ ਕੁਜਾ ਰੌਸ਼ਨ ਚਰਾਗੇ ਕਰਦਾ-ਅੰਦ।
 ਯਕ ਗੁਲੇ ਬੂਦ ਅਸੂ, ਅਜ਼ ਗੁਲਜ਼ਾਰਿ ਸ਼ਮਾਅ ॥੩॥
 ਤਾਕਿ: ਬਰ ਅਫ਼ਰੋਖ਼ਤੀ, ਰੁਖ਼ਸਾਰਿ ਖ਼ੁਦ।
 ਮੇ-ਸ਼ਵੱਦ ਕੁਰਬਾਨਿ ਤੋ, ਸਦ ਬਾਰੇ ਸ਼ਮਾਅ ॥੪॥
 ਗਿਰਦਿ ਰੁਖ਼ਸਾਰੇ ਤੋ, ਅਜ਼ ਬਹਰੇ ਨਿਸਾਰ।
 ਜਾਂ ਬਰੇਜ਼ਦ, ਦੀਦਾ-ਹਾਏ ਜ਼ਾਰਿ ਸ਼ਮਾਅ ॥੫॥
 ਬਸਕਿ: ਇਮ-ਸ਼ਬ ਨਾਮਦੀ, ਅਜ਼ ਇੰਤਜ਼ਾਰ।
 ਸੋਖ਼ਤ ਮਹਫ਼ਲ, ਚਸ਼ਮਿ ਆਤਸ਼ਬਾਰਿ ਸ਼ਮਾਅ ॥੬॥
 ਸੁਬਹ-ਦਮ 'ਗੌਇਆ' ਤਮਾਸ਼ਾਏ ਅਜੀਬ।
 ਜੁਮਲਾ ਆਲਮ ਖ਼ੁਫ਼ਤਾ-ਓ, ਬੇਦਾਰਿ ਸ਼ਮਾਅ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਸ਼ਾਨ ਸ਼ਮਾਅ ਦੀ ਆਨ ਵਧਾਈ, ਤੇਰੇ ਨੂਰੀ ਚਿਹਰੇ।
ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਅੱਖ ਓਸ ਦੀ, ਛਮ ਛਮ ਮੌਤੀ ਕੇਰੇ, ਹੂ।
੨. ਸ਼ਮਾਅ ਏਸ ਨੇ ਰਮਜ਼ ਤੇਰੀ ਦਾ, ਜਦ ਤੋਂ ਭੇਦ ਹੈ ਪਾਇਆ।
ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਦਿਲ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਮਾਹੀ! ਰੋ ਰੋ ਨੀਰ ਬਹਾਇਆ, ਹੂ।
੩. ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਸਤਸੰਗੀ ਨੇ, ਅਪਣੀ ਜੋਤ ਜਗਾਈ।
ਏਸ ਚਮਨ ਦਾ ਫੁੱਲ ਓਸ ਨੂੰ, ਆਖੇ ਸਭ ਲੱਕਾਈ, ਹੂ।
੪. ਜੇ ਰੁਬਨਾਵੇਂ ਮੁਖੜਾ ਨੂਰੀ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੇ।
ਸ਼ਮਾਅ ਓਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਉਤੋਂ, ਜਾਵੇ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੇ, ਹੂ।
੫. ਤੇਰੇ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰੇ ਉਤੋਂ, ਸ਼ਮਾਅ ਹੈ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦੀ।
ਜਿੰਦਗੀ ਵਾਰੇ ਸੌ ਸੌ ਵਾਰੀ! ਨੈਨੋਂ ਨੀਰ ਬਹਾਂਦੀ, ਹੂ।
੬. ਰਾਤੀਂ ਜਦ ਨਾ ਆਇਓਂ ਮਾਹੀ, ਸ਼ਮਾਅ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾਈ।
ਬਿਰਹੋਂ-ਅੱਗ ਵਸਾਅ ਉਸ ਅੱਖਿ, ਮਹਿਫ਼ਲ ਸਾੜ ਮੁਕਾਈ, ਹੂ।
੭. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਹੁੰਦਾ 'ਗੌਇਆ', ਵਾਹ ਵਾਹ। ਅਜਬ ਨਜ਼ਾਰਾ।
ਸ਼ਮਾਅ ਜਾਗਦੀ ਫਗਤਾ ਸੰਦੀ, ਸੌਂਦਾ ਆਲਮ ਸਾਰਾ, ਹੂ।

ਐ ਰੁਖੇ ਤੋ, ਰੋਨਕਿ ਬਾਜ਼ਾਰਿ ਸਮਾਅ ।

ਅਸਕ ਰੇਜਦ, ਚਬਮਿ ਗੋਹਰ ਬਾਰਿ ਸਮਾਅ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਸਕ—ਅਥਰੂ। ਰੇਜਦ—ਵਹਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਗੋਹਰ+ਬਾਰ—ਮੋਤੀ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ। ਸਮਾਅ—ਅਰਥੀ ਵਿਚ ਅਰਥ ਹਨ ਮੋਮ, ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ—ਮੋਮ ਨੂੰ ਪੰਘਰਾ ਕੇ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀ, (ਏਥੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਗੁਰੂਦੇਵ ਜੋਤੀ ਨੂੰ ਪਰਸ ਕੇ ਪ੍ਰਜਲਤ ਤੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ)।

ਅਰਥ : ਐ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਤੇਰਾ (ਪੁਰ ਨੂਰ) ਚਿਹਰਾ ਸਮਾਅ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ) ਦੀ ਰੋਣਕ ਹੈ, (ਏਸੇ ਲਈ) ਸਮਾਅ ਦੀ ਮੋਤੀ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ (ਤੇਰੀ ਰੰਗਣ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸੁਕਰਾਨੇ ਦੇ) ਮੋਤੀ (ਅਥਰੂ) ਕੇਰਦੀ ਹੈ।

ਮਹਰਮਿ ਹਰਫਾਤਿ ਊ ਰਾ, ਗਸ਼ਤਾ ਅਸੂ ।

ਅਸਕ ਮੇ ਰੇਜਦ, ਦਿਲਿ ਅਫਗਾਰਿ ਸਮਾਅ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਹਰਮ—ਵਾਕਫ਼, ਭੇਤੀ। ਹਰਫਾਤ—ਗੱਲਾਂ, ਰਮਜ਼ਾਂ। ਗਸ਼ਤਾ ਅਸੂ—ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਫਗਾਰ—ਜ਼ਖਮੀ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੀਆਂ (ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀਆਂ) ਰਮਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਭੇਤੀ ਹੋ ਰਾਈ ਹੈ। (ਇਸੇ ਲਈ) ਉਸ (ਸਮਾਅ) ਦਾ ਜ਼ਖਮੀ (ਬਿਹੋਂ ਕੁੱਠਾ) ਦਿਲ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਬਿਰਹਾ ਵਿਚ) ਅਥਰੂ ਵਹਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹਰ ਕੁਜਾ ਰੋਸ਼ਨ ਚਰਾਗੇ ਕਰਦਾ-ਅੰਦ ।

ਯਕ ਗੁਲੇ ਬੂਦ ਅਸੂ, ਅਜ਼ ਗੁਲਜ਼ਾਰਿ ਸਮਾਅ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਰ ਕੁਜਾ—ਹਰ ਥਾਂ। ਕਰਦਾ ਅੰਦ—ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੂਦ ਅਸੂ—ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਜਿਥੇ ਵੀ (ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੇ) (ਆਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ) ਦੀਵਾ ਬਾਲਿਆ ਹੈ, (ਉਹ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਮਹਾਂ ਜੋਤੀ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਈ) ਸਮਾਅ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ) ਦੀ ਸਤਿਸੰਗ ਰੂਪੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਦਾ ਹੀ ਫੁੱਲ ਹੈ।

ਤਾਕਿ: ਬਰ ਅਫਰੋਖਤੀ, ਰੁਖਸਾਰਿ ਖੁਦ ।

ਮੇ-ਸ਼ਵੱਦ ਕੁਰਬਾਨਿ ਤੋ, ਸਦ ਬਾਰੇ ਸਮਾਅ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਰ ਅਫਰੋਖਤੀ—ਤੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰੇਂ। ਰੁਖਸਾਰਿ ਖੁਦ—ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ। ਮੇ ਸ਼ਵੱਦ—ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਦ ਬਾਰ—ਸੌ ਵਾਰੀ।

ਅਰਥ : ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕੇਂ, ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਸਮਾਅ ਸੌ ਸੌ ਵਾਰੀ ਵਾਰਨੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

**ਗਿਰਦਿ ਰੁਖਸਾਰੇ ਤੋਂ, ਅਜ ਬਹਰੇ ਨਿਸਾਰ।
ਜਾਂ ਬਰੇਜਦ, ਦੀਦਾ-ਹਾਏ ਜ਼ਾਰਿ ਸਮਾਅ ॥੫॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਜ ਬਹਰੇ ਨਿਸਾਰ—ਸਦਕੇ ਹੋਣ ਲਈ। ਤੋਂ—ਤੇਰੇ। ਜਾਂ—ਜਾਨ। ਬਰੇਜਦ—ਸੁਟਦੀ ਹੈ। ਦੀਦਾ-ਹਾਏ—ਅੱਖਾਂ। ਜ਼ਾਰੇ—ਰੋਣ ਵਾਲੀਆਂ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ!) ਤੇਰੇ ਮੁਖੜੇ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੋਣ ਲਈ ਸਮਾਅ (ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ) ਸਜਲ ਨੇਤਰਾਂ ਸਹਿਤ ਜਿੰਦ (ਵਾਰ) ਸੁਟਦੀ ਹੈ।

**ਬਸਕਿ: ਇਮ-ਸ਼ਬ ਨਾਮਦੀ, ਅਜ ਇੰਤਜ਼ਾਰ।
ਸੋਖਤ ਮਹਫਲ, ਚਸ਼ਮਿ ਆਤਸ਼ਬਾਰਿ ਸਮਾਅ ॥੬॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਸਕਿ—ਇਸ ਲਈ। ਇਮ ਸ਼ਬ—ਅੱਜ ਰਾਤ। ਨਾਮਦੀ—ਨਾਮ ਆਮਦੀ—ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਸੋਖਤ—ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ। ਆਤਸ਼ ਬਾਰ—ਅੱਗ ਵਰ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੀ।

ਅਰਥ : ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਅਜ ਰਾਤ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਸਮਾਅ ਦੀ ਅੱਗ ਵਰ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਨੇ ਮਹਿਫਲ ਨੂੰ ਸਾੜ ਸੁੱਟਿਆ। ਭਾਵ, ਤੇਰੇ ਦਰ ਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦਿਆਂ ਰਾਤੀਂ ਜਦ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਬਿਰਹੋਂ-ਅਗਨੀ ਐਸੀ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋਈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਹੀ ਉਸ ਬਿਰਹੋਂ-ਅਗਨੀ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਗਈ, ਸਭਨਾਂ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਦਾ ਆਲਮ ਤਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ।

**ਸੁਬਹ-ਦਮ 'ਗੋਇਆ' ਤਮਾਸ਼ਾਏ ਅਜੀਬ।
ਜੁਮਲਾ ਆਲਮ ਖੁਫਤਾ-ਓ, ਬੇਦਾਰਿ ਸਮਾਅ ॥੭॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਬਹ-ਦਮ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ। ਜੁਮਲਾ—ਸਾਰਾ। ਆਲਮ—ਜਗਤ। ਖੁਫਤਾ—ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ। ਬੇਦਾਰ—ਜਾਗਦੀ।

ਅਰਥ : 'ਗੋਇਆ', ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਅਜੀਬ ਤਮਾਸ਼ਾ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ, ਸਾਰਾ ਆਲਮ ਸੌਂਦਾ ਤੇ ਸਮਾਅ ਜਾਗਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ—ਸੰਤ ਜਨ ਗੁਰਮੁਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗ ਕੇ ਸਾਈਂ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਨੀਂਦਰ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਲੋਰੀ ਵਿਚ ਮਸਤ, ਜੀਵਦੇ ਹੀ ਮੋਇਆਂ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗੁਜਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੰਗ-ਰੱਤੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਅ ਨਾਲ ਉਪਮਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸਮਾਅ ਦੀ ਆਭਾ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੋਮਾ ਸੂਰਜ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰਮੁਖ-ਰੂਪੀ ਸਮਾਅ ਦੇ ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੋਮਾ ਗੁਰੂ-ਦੇਵ ਦੀ ਮਹਾਨ ਜੋਤੀ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਸਦਾ ਅਭੇਦ ਅਥਵਾ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ :

ਸਭ ਮਹਿ ਸੋਠਿ ਸੋਠਿ ਹੈ ਸੋਇ ॥ ਰਿਸ ਏ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ ॥ (ਸੋਹਿਲਾ)

ਏ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲਿਆਂ ਦੀ ਰੋਣਕ ਦਾ ਰਾਜ (ਭੇਤ) ਗੁਰਦੇਵ-ਜੋਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਮਲ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੇ ਨੁਰਾਨੀ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਸ-ਜਲ ਨੇਤਰਾਂ ਸਹਿਤ ਜਿੰਦ ਵਾਰਦੇ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੱਲ ਕੀ, ਆਤਮਕ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿਬ ਜੋਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਆਤਮਕ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕੁਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ

(ੳ) ਪਿਆ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਿਆਗੀ ॥

ਮਗਨ ਮਨੈ ਮਹਿ ਚਿਤਵਉ ਆਸਾ, ਨੈਨਹੁ ਤਾਰਾ ਤੁਹਾਰੀ ॥

(ਕੇਦਾਰਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੧੨੦)

(ਅ) ਕੈਸੇ ਬਹਉ ਮਹਿ ਜੀਅ ਬੇਦਨਾਈ ?

ਦਰਸਨ ਪਿਆਸ ਪਿਆ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮਨੋਹਰ, ਮਨ ਨ ਰਹੈ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਉਮਕਾਈ ॥

(ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੦੬)

ਜਦ ਇਹ ਪ੍ਰੀਤ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਉਠਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸੰਦੇਸ਼ੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ

(ੳ) ਸਾਸਨ ਏਸਿ ਵਿਦੇਸੀਅਸ਼ੇ, ਸਾਨੇਹਸ਼ੇ ਦੇਈ ॥

ਸਾਰਿ ਸਮਾਲੇ, ਤਿਨ ਸਜਣਾ, ਮੁੰਧ ਨੈਣ ਭਰੇਈ ॥ (ਤੁਖਾਰੀ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੧੧੧)

(ਅ) ਹਉ ਰਹਿ ਨਾ ਸਕਾ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ, ਮੈ ਨੀਰੁ ਵਹੇ ਵਹਿ ਚਲੈ ਜੀਉ ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਤ੍ਰੁ ਮੇਰਾ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ॥ ਹਉ ਰਹਿ ਨਾ ਸਕਾ, ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਮੇਰੀ ਮਾਈ ॥

(ਮਾਝ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੯੪)

(ੳ) ਉਡੀਨੀ ਉਡੀਨੀ ਉਡੀਨੀ ॥ ਕਬ ਘਰਿ ਆਵੈ ਗੀ ॥ (ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੯੩੦)

ਇਤਨੀ ਉਡੀਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਪਿਛੋਂ ਜਦ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹੈਰਾਨੀ ਵਿਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਕੇ ਗਾਉਂ ਉਠਦਾ ਹੈ

(ੳ) ਹੁਣਿ ਨਹੀ ਸੰਦੇਸਰੋ ਮਾਇਓ ॥

ਏਕ ਕੇਸਰੋ ਸਿਧਿ ਕਰਤ ਲਾਲੁ, ਤਬ ਚਤੁਰ ਪਾਤਰੋ ਆਇਓ ॥

(ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੨੪)

(ਅ) ਜੋ ਮੈ ਬੇਦਨ, ਸਾ ਕਿਸੁ ਆਖਾ, ਮਾਈ ॥

(ਮਾਰੂ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੯੯੦)

ਫਿਰ, ਅਤਿ ਦੀ ਬੇਦਨਾ ਤੇ ਬਿਰਹੋਂ ਵਿਚ ਬਿਹਬਲ ਹੋਇਆ ਜਗਿਆਸੂ ਮਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰ ਹੋ, ਪਪੀਹੇ ਵਾਂਗ ਉਚੀ ਉਚੀ ਅਲਾਪਦਾ ਹੈ

੧. ਤਾੜੀ।

੨. ਅਗੇ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕ ਕੋਹ ਕਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਚਾਰ ਪਤਰਕਾਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਨਿਸਿ ਬਾਸੁਰ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰਿਅ ਮੁਖਿ ਟੋਰਉ, ਨੀਦ ਪਲਕ ਨਹੀ ਜਾਗਿਓ ॥
 ਹਾਰ, ਕਜਰ, ਬਸਤ੍ਰ, ਅਨਿਕ ਸੀਗਾਰ ਰੋ, ਬਿਨੁ ਪਿਰ ਸਭੈ ਬਿਖੁ ਲਾਗਿਓ ॥
 (ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੦੩)

ਜਦ ਪਿਆਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਚੇਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਤਸੰਗੀਆਂ,
 ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਵਰੋਸਾਇਆਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅੱਗੇ ਤਰਲਾ ਕਢਦਾ ਹੈ

ੳ ਪੂਛਉ ਪੂਛਉ ਦੀਨ ਭਾਂਤਿ ਕਰਿ, ਕੋਊ ਕਹੈ ਪ੍ਰਿਅ ਦੇਸਾਂਗਿਓ ॥
 ਗੋਊ ਦੋਊ, ਸਭੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਅਰਪਉ, ਸੀਸੁ ਚਰਣ ਪਰਿ ਰਾਖਿਓ ॥
 (ਪੰਨਾ ੧੨੦੩)

ਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਉਪ੍ਰੰਤ

(ਅ) ਹਉ ਆਕਲ ਬਿਕਲ ਭਈ ਗੁਰ ਦੇਖੇ, ਹਉ ਲੋਟ ਪੋਟ ਹੋਇ ਪਈਆ ॥
 (ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੮੩੫)

(ੲ) ਗੁਰੁ ਸੁੰਦਰੁ ਮੋਹਨੁ ਪਾਇ ਕਰੇ, ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ ਬਾਣੀ ਮਨੁ ਮਾਰਿਆ ॥
 ਮੇਰੈ ਹਿਰਦੈ ਸੁਧਿ ਬੁਧਿ ਵਿਸਰਿ ਗਈ, ਮਨ ਆਸਾ ਚਿੰਤ ਵਿਸਾਰਿਆ ॥
 (ਸੁਹੀ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੭੭੬)

ਬਿਰਹੋ-ਵਿਜੋਗ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁਛਦਿਆਂ ਤੇ ਤਰਲੋ-ਮੱਛੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰੋਂ
 ਇਕ ਹੂਕ ਉਠਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਉਂ ਸੰਗੀਤ-ਰੂਪ ਹੋ ਅਲਾਪਦਾ ਹੈ

ਹੁਣਿ ਕਦਿ ਮਿਲੀਐ ? ਪ੍ਰਿਅ ਤੁਧੁ ਭਗਵੰਤਾ ॥.....
 ਹੁਣਿ ਕਦਿ ਮਿਲੀਐ.....ਹੁਣਿ ਕਦਿ ਮਿਲੀਐ..... ?

ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਵੀ ਉਸ ਬ੍ਰਿਹੋ-ਕੁਠੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਹੂਕਾਂ ਤੇ ਕੂਕਾਂ-ਪੁਕਾਰਾਂ ਵਿਚ
 ਸਜਲ ਨੇਤਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਸਿਕ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਗਾਂਵਦੇ ਹਨ :

ਹੁਣਿ ਕਦਿ ਮਿਲੀਐ ਪ੍ਰਿਅ ਤੁਧੁ ਭਗਵੰਤਾ ॥
 ਹੁਣਿ ਕਦਿ ਮਿਲੀਐ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ-ਦਰ ਦੇ ਮੁਤਲਾਸ਼ੀ ਸਾਧ
 ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ, ਝਿਮ ਝਿਮ ਵਰਸਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਧਾਰਾ ਦੇ ਜਾਮ ਉੱਤੇ
 ਜਾਮ ਨੋਸ਼ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਸਾਰਾ ਆਲਮ ਮਿੱਠੀ ਨੀਂਦ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਘੁਕ
 ਸੁੱਤਾ, ਬੇਖਬਰੀ ਤੇ ਗਫਲਤ ਦੀਆਂ ਬਪਕੀਆਂ ਦਾ ਅਲਪ ਸੁਆਦ ਮਾਣ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ
 ਹੈ। ਗੋਇਆ ਜੀ ਦਾ ਹੋਰਬੇ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਬੰਦਾਰੀ ਅਸਤ ਚਿੰਦਗੀਇ, ਆਰਛਾਨਿ ਬੁੰਕ ।
 'ਗੋਇਆ' ਹਰਾਮ ਕਰਦਮ, ਅਜ਼ ਆਇੰਦਾ ਖ਼ਾਬਿ ਸੁਬਹ ।

(ਗਜਲ ੧੭)

ਸਾਕੀਆ ਬਰਖੇਜ਼, ਵ ਹਾਂ ਪੁਰ ਕੁਨ ਅਯਾਗ।
 ਤਾ ਜਿ ਨੋਸਿ ਓ, ਕੁਨਮ ਰੋਗੀਂ ਦਿਮਾਗ ॥੧॥

ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫਤ, ਦਿਲਮ ਰਾ, ਬੁਰਦਾ ਬੁਦ ॥
 ਯਾਫਤਮ ਅਜ ਪੋਚਿ ਤੇ, ਉ ਰਾ ਸੁਰਾਗ ॥੨॥

ਈ ਵਜੂਦੇ ਖਾਕੋ, ਆਬੋ, ਆਤਿਸ ਅਸੁ।
 ਦਰ ਵਜੂਦੇ ਖੇਸਤਨ, ਹਰ ਚਾਰ ਬਾਗ ॥੩॥

ਅਜ ਸੁਆਇ ਪਰਤਵਿ ਦੀਦਾਰਿ ਪਾਕ।
 ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਰ ਤਰਫ ਰੋਸਨ ਚਰਾਗ ॥੪॥

ਯਾਦਿ ਉ ਕੁਨ, ਯਾਦਿ ਉ, 'ਗੋਇਆ' ਮੁਦਾਮ।
 ਤਾ ਬ-ਯਾਬੀ, ਅਜ ਗਮਿ ਆਲਮ, ਫਰਾਗ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਉੱਠ, ਐ ਸਾਕੀ, ਦਿਲਬਰ ਮੇਰੇ, ਭਰ ਦੇ ਪੁੰਮ-ਪਿਆਲਾ
 ਤਾਂ ਜੁ ਪੀ ਕੇ ਓਸ ਜਾਮ ਨੂੰ, ਮਨ ਹੋਵੇ ਮਤਵਾਲਾ
੨. ਜੁਲਫ ਤੇਰੀ ਦੇ ਕੁੰਡਲ ਕਾਲੇ, ਦਿਲ ਮੇਰਾ ਹੈ ਠੱਗਿਆ
 ਬਹੁ ਟਿਕਾਣਾ ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਏਥੇ ਲੱਭਿਆ,
੩. ਪਾਣੀ, ਅੱਗ, ਹਵਾ ਤੇ ਖਾਕੋ ਸੂਰਤ ਆਦਮ ਧਾਰੇ
 ਮਿਲ ਕੇ ਅਪਣੇ ਅਸਲੇ ਤਾਈ, ਸੋਭਾ ਦੇ ਨਿਆਰੀ, ਹੂ
੪. ਦਰਸ ਤੇਰੇ ਦੀ ਪਾਵਨ ਕਿਰਨ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਮੇਰੇ
 ਜਗ ਰਹੇ ਜੱਗ ਵਿਚ ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾ ਦੀਵੇ ਚਾਰ ਦੁਫੇਰੇ, ਹੂ
੫. ਹਰਦਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਤੂੰ ਉਸਦਾ 'ਗੋਇਆ' ਜੋ ਰਖਵਾਰਾ
 ਦੁਨੀਆ ਸਦੇ ਦੁੱਖੋਂ ਪੀੜੇ ਪਾਵੇ ਤਾਂ ਫੁਟਕਾਰਾ ਹੂ

ਸਾਕੀਆ ਬਰਖੇਜ਼, ਵ ਹਾਂ ਪੁਰ ਕੁਨ ਅਯਾਗ਼ ॥
ਤਾ ਜ਼ਿ ਨੋਸ਼ਿ ਓ, ਕੁਨਮ ਰੰਗੀਂ ਦਿਮਾਗ਼ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਾਕੀਆ—ਹੇ ਸਾਕੀ (ਹੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ)। ਬਰਖੇਜ਼—ਉੱਠ। ਓ—ਤੇ। ਪੁਰ ਕੁਨ—ਭਰ ਦੇਹ। ਅਯਾਗ਼—ਪਿਆਲਾ। ਨੋਸ਼ਿ ਉ—ਉਸ ਦੇ ਪੀਣ ਨਾਲ, ਪੀ ਕੇ। ਕੁਨਮ—ਮੈਂ ਕਰਾਂ। ਰੰਗੀਂ—ਰੰਗੀਲਾ। ਤਾ ਜ਼ਿ—ਤਾ ਅਜ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਨਾਲ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਾਕੀ, ਉਠ ਤੇ ਪਿਆਲਾ ਭਰ ਦੇ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਦੇ ਪੀਣ ਨਾਲ (ਨਾਮ ਦੀ ਮਸਤੀ ਨਾਲ) ਮੈਂ ਦਿਮਾਗ਼ ਨੂੰ ਰੰਗ-ਰਤਾ ਕਰ ਲਵਾਂ।

ਹਲਕਾ-ਇ ਜੁਲਫ਼ਤ, ਦਿਲਮ ਰਾ, ਬੁਰਦਾ ਬੁਦ।
ਯਾਫ਼ਤਮ ਅਜ਼ ਪੇਚਿ ਤੋ, ਉ ਰਾ ਸੁਰਾਗ਼ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਲਕਾ—ਘੇਰਾ, ਗੋਲਾਈ, ਕੁੰਡਲ। ਜੁਲਫ਼ਤ—ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ਼। ਦਿਲਮ—ਮੇਰਾ ਦਿਲ। ਬੁਰਦਹ ਬੁਦ—ਬੋਹ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਯਾਫ਼ਤਮ—ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਪੇਚ—ਕੁੰਡਲ। ਉ ਰਾ—ਉਸ ਦਾ। ਸੁਰਾਗ਼—ਪਤਾ, ਖੋਜ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ਼ ਦੇ (ਕੁੰਡਲ ਦੀ) ਗੋਲਾਈ (ਤੇਰੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ) ਮੇਰਾ ਦਿਲ (ਕੱਢ ਕੇ) ਲੈ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦਾ ਖੋਜ (ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ਼ ਦੇ) ਕੁੰਡਲ ਤੋਂ (ਭਾਵ, ਤੇਰੇ ਸੁੰਦਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ) ਲੱਭਾ ਹੈ।

ਈਂ ਵਜੁਦੇ ਖਾਕੋ, ਆਬੋ, ਆਤਿਸ਼ ਅਸੂ।
ਦਰ ਵਜੁਦੇ ਖ਼ੇਸ਼ਤਨ, ਹਰ ਚਾਰ ਬਾਗ਼ ॥੩॥

ਅਰਥ : ਇਹ (ਮਨੁੱਖੀ) ਸਰੀਰ ਮਿੱਟੀ, ਪਾਣੀ ਤੇ ਅੱਗ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕ ਪੁਤਲਾ, ਭਾਵ, ਤੁੱਛ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ (ਆਤਮਕ) ਤੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਬਾਹਰਲੇ ਚਾਰੇ ਤੱਤ (ਅੱਗ, ਪਾਣੀ, ਮਿੱਟੀ, ਹਵਾ) ਬਾਗ਼ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹਨ।

ਅਜ਼ ਸੁਆਇ ਪਰਤਵਿ ਦੀਦਾਰਿ ਪਾਕ।
ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹਰ ਤਰਫ਼ ਰੋਸ਼ਨ ਚਰਾਗ਼ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਆ—ਕਿਰਨ। ਪਰਤਵ—ਕਿਰਨ, ਰੋਸ਼ਨੀ, ਨੂਰ। ਪਾਕ—ਪਵਿੱਤਰ। ਸਦ—ਸੌ। ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ—ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ, ਬੇਅੰਤ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਤੇਰੇ) ਪਵਿੱਤਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਕਿਰਨ ਤੋਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਬੇਅੰਤ ਦੀਵੇ ਰੋਸ਼ਨ (ਹਨ) (ਜਗ ਰਹੇ ਹਨ)।

ਯਾਦਿ ਉ ਕੁਨ, ਯਾਦਿ ਉ, 'ਗੋਇਆ', ਮੁਦਾਮ।
ਤਾ ਬ-ਯਾਬੀ, ਅਜ਼ ਗ਼ਮਿ ਆਲਮ ਫ਼ਰਾਗ਼ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕੁਨ-ਤੂੰ ਕਰ। ਮੁਦਾਮ-ਹਮੇਸ਼ਾ, ਸਦਾ। ਬ-ਯਾਬੀ-ਤੂੰ ਪਾਵੇਂ।
ਫ਼ਰਾਗ-ਫੁਟਕਾਰਾ, ਮੁਕਤੀ।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ, ਤਾਂ
ਜੁ ਤੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ (ਪੀੜਾਂ) ਤੋਂ ਫੁਟਕਾਰਾ ਪਾਵੇਂ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬਾਬੇ ਤੇ ਬਾਬਰ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਇਕ ਮਹਾਨ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਬੇਬਾਕੀ ਨਾਲ ਸਤਿਵਾਦੀ ਬਾਬੇ ਨੇ, ਬਾਬਰ ਜਿਹੇ ਸ਼ੀਹ ਨੂੰ, ਜਾਬਰ ਕਹਿ ਕੇ ਹਲੂਣਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ 'ਗਊ'-ਜਨਤਾ ਉਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਜਬਰ ਕਰਨੋਂ ਹੋੜਿਆ, ਉਹ ਨਿਰਭੈਤਾ, ਕੇਵਲ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਨਾਨਕ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਹੀ ਆਈ ਸੀ। ਜਿੱਤ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਚੂਰ ਬਾਬਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ 'ਸਚ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਆਖ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ, ਹੋਰਨਾਂ ਵਾਂਗ ਕੈਦ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ, ਪਰੰਤੂ, ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਬਾਬੇ ਜੀ ਦੇ ਫ਼ਰਮਾਨ ਉਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਾਰੇ ਕੈਦੀ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿਤੇ ਗਏ, ਸਗੋਂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ 'ਅਲਾਹ ਦੇ ਲੋਕ' ਜਾਣ ਕੇ ਖਿਮਾ ਵੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰਾਨੇ ਵਜੋਂ ਮਸਤੀਆਂ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਅੰਗੂਰੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਫਲਕਦਾ ਪਿਆਲਾ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। 'ਨਾਮ' ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਨਾਲ ਸਦਾ ਰੰਗ-ਰੱਤੇ ਤੇ ਖੀਵੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨੇ, ਇਹ ਮੱਤ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਝੂਠਾ ਮਦ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਦਾਅਵਤ ਦਿਤੀ ਕਿ ਉਹ, ਇਹ ਹੋਛਾ ਮੱਦ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਵੰਡੇ ਤੇ ਪਿਆਏ ਜਾ ਰਹੇ ਪਿਰਮ-ਰਸ ਦੇ ਦੋ ਘੁੱਟ ਭਰ ਕੇ ਵੇਖੇ; ਅਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਵਿਸਮਾਦਤ ਹੋ, ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਾਕ ਥੀਵੇ।

ਬਾਬੇ ਤੇ ਬਾਬਰ ਦੇ ਇਸ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨੂੰ ਕਵੀ ਦੀ ਕਲਮ ਨੇ ਕੁਝ ਇਉਂ ਉਲੀਕਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਬਾਬਰ : ਹਮਾਰੀ 'ਬਫ਼ਮਿ ਇਬਰਤ ਮੇਂ, ਜੋ ਲੇ ਆਇਆ ਮੁਦਾ ਬਾਬਾ।
ਤੋ ਬਿਸ-ਮਿੱਲਾ, ਜਾਮਿ 'ਬਾਦਹਾਇ ਅਹਿਮਰ, ਉਡਾ ਬਾਬਾ।
ਜਹਾਂ ਮੇਂ 'ਆਬਿ ਰਫ਼ ਸੇ, ਕੰਨ ਸਾ ਹੈ ਪਾਕਤਰ ਪਾਨੀ।
ਕਿ ਮਿਟ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਜਿਸ ਸੇ, ਦਫ਼ਤਰਿ ਮਾ ਓ ਬੁਮਾ ਬਾਬਾ।
ਗਨੀਮਤ ਜਾਨ ਕਰ ਮਹਿਫ਼ਲ ਸੇ ਇਕ ਦੋ ਜਾਮ ਪੀਤਾ ਜਾ।
'ਮਿਆਨੇ ਮਹਿਫ਼ਲਿ ਰਿੰਦਾਨੇ, 'ਦੁਰਦਾਬਾਮ ਪੀਤਾ ਜਾ।
ਬਾਬਾ : ਵੁਹ ਮੇ ਅਪਨੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਸੇ ਬਿਨ ਪੀਏ ਮਖਮੂਰ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ।
ਖਿਆਲਿ ਚਬਮਿ ਸਾਕੀ ਕੇ, ਨਬਾ ਮੇਂ ਚੂਰ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ।
'ਲੁੰਬਾਏ ਹੋਂ ਜਿਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਖੁੰਮ ਕੇ ਖੁੰਮ 'ਸਹਿਬਾਏ ਇਰਫ਼ਾ ਕੇ।
ਕਹਾਂ ਵੁਹ 'ਤਾਲਬੇ 'ਅਫ਼ਬੁਰਦਾਇ ਅੰਗੂਰ ਰਹਿਤੇ ਹੈਂ।

੧. ਐਸ਼ਾਂ ਭਰੀ ਮਹਿਫ਼ਲ। ੨. ਲਾਲ ਸ਼ਰਾਬ (ਲਾਲ ਅੰਗੂਰੀ ਸ਼ਰਾਬ) ੩. ਅੰਗੂਰ ਦਾ ਪਾਣੀ-ਰੱਸ (ਅੰਗੂਰੀ ਸ਼ਰਾਬ)। ੪. ਰਿੰਦਾਂ ਦੀ ਮਹਿਫ਼ਲ ਵਿਚ। ੫. ਸੰਘਣੀ ਸ਼ਰਾਬ। ੬. ਉਲਟਾਏ, ਉਲੱਦੇ। ੭. ਖੁੰਮ-ਬਰਾਬ ਦਾ ਮਟਕਾ। ੮. ਮਾਰਫ਼ਰ (ਆਰਮ ਗਿਆਨ) ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ। ੯. ਚਾਹਵਾਨ। ੧੦. ਅੰਗੂਰ ਵਿਚੋਂ ਨਚੌੜੀ ਸ਼ਰਾਬ।

ਮੁਨਾਸਬ ਹੈ ਕਿ ਅਬ 'ਤਰਕਿ ਮਏ ਅੰਗੁਰ ਕਰ ਬਾਹਾ।
ਹਮਾਰੇ ਜਾਮ ਸੇ ਬੋਝੀ ਸੀ, ਅਬ ਮੰਨਚੁਰ ਕਰ ਬਾਹਾ।

ਇਸ ਗਜਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਕੀ ਪਾਸੋਂ ਆਤਮਕ ਸੁਝ ਬੁਝ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਾਮ ਦੀ ਓਸੇ ਮੈ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਦਾਅਵਤ ਬਾਬੇ ਨੇ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਦੀ ਤਿਆਗੀ 'ਗਿਆਨ ਦੇ ਗੁੜ, ਧਿਆਨ ਦੇ ਧਾਵੇ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਤੇ ਕਰਣੀ ਦੇ ਸੱਕਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਆਪ ਜੀ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। (ਗੁੜ ਕਰਿ ਗਿਆਨ.....)। ਇਸ ਨਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਉਤਰੇਗੀ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਗੁਬਾਰ ਹਟੇਗਾ ਤੇ ਦਿਮਾਗ ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਗੜ੍ਹਦ ਹੋ, 'ਬੇਗਮਪੁਰੇ' ਦਾ ਵਾਸੀ ਬਣੇਗਾ। ਪਰੰਤੂ, ਇਹ ਮਾਰਫਤ ਦੀ ਮੈ (ਸ਼ਰਾਬ) ਮਿਲਦੀ ਓਸੇ ਨੂੰ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣਾ ਦਿਲ ਤੇ ਦੀਨ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਲਿਟ ਵਿਚ ਗੁਆ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਰ ਜਲਵੇ ਵਿਚ ਓਸੇ ਦਾ ਹੀ ਅੱਕਸ ਤੇ ਜ਼ਹੂਰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦੈਵੀ ਪੰਥ ਦਾ ਅਰੰਭ, ਇਕ ਸਿੱਧੇ ਸਾਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ, 'ਐ ਜਗਿਆਸੂ ਜਨੇ। ਗੁਰਮੁਖੇ! ਸਬਰ ਸਿਦਕ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ (ਬੰਦਗੀ) ਕਰੋ, ਇਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਬਿਖੜੇ ਪੈਂਡੇ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਕੁਸ਼ਾ ਹੋ ਕੇ (ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ, ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ) ਮਹਾਂ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

— ੦ —

ਯਾ ਇਲਾਹੀ, ਈਂ ਦਿਲਮ ਰਾ ਬੁੱਕ ਦਿਹ।
ਲੱਛਤੇ ਅਛ ਬੁੱਕਿ ਖਾਸੋ ਜੁੱਕ ਦਿਹ ॥੪੫੬॥

ਤਾ ਬ-ਯਾਦਤ ਬਿਗੁਜਰਦ ਰੋਜ਼ੋ ਬਬਮ ॥
ਦਿਹ ਰਿਹਾਈ ਬੰਦਾ ਰਾ, ਅਛ ਕੈਦੇ ਗਮ ॥੪੫੭॥

(ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਡਾ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਮੇਰੇ ਇਸ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤ ਬਖਸ਼। ਉਸ ਪ੍ਰੀਤ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਅਨੰਦ ਬਖਸ਼।

ਤਾਕਿ ਤੇਰੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੀ ਮੇਰਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਗੁਜ਼ਰੇ। ਦਾਸ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ-ਫਿਕਰਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਬਖਸ਼ੋ।

੧. ਅੰਗੁਰ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਛੱਡ ਦੇ।

ਗਰ ਜਿ ਰਾਹਿ ਸੌਕ, ਸਾਜੀ ਸੀਨਾ ਸਾਫ਼।
ਜੂਦ ਬੀਨੀ ਖੇਸ਼ਤਨ ਰਾ, ਬੇ-ਗਜ਼ਾਫ਼ ॥੧॥

ਅਜ ਖੁਦੀਅਤ, ਦੂਰ ਗਸ਼ਤਹ ਚੂੰ ਖੁਦਾ।
ਦੂਰ ਕੁਨ ਖੁਦ-ਬੀਨੀ, ਵ ਬੀਂ ਬੇ-ਗਿਲਾਫ਼ ॥੨॥

ਆਸ਼ਕਾਂ ਦਾਰੰਦ, ਚੂੰ ਇਸ਼ਕਸ਼ ਮੁਦਾਮ।
ਦਮ ਮ-ਜ਼ਨ, ਦਰ ਪੇਸ਼ਿ ਸ਼ਾਂ, ਐ ਮਰਦਿ ਲਾਫ਼ ॥੩॥

ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰ, ਅਜ ਲੱਜ਼ਾਤਿ ਈਂ ਖਮਸਾ ਹਵਾਸ।
ਤਾ ਬ-ਯਾਬੀ ਲੱਜ਼ਤੇ, ਜ਼ਾਂ ਜਾਮਿ ਸਾਫ਼ ॥੪॥

ਗਰ ਬਜੋਈ ਰਾਹਿ ਮੁਰਸ਼ਚ ਰਾ, ਮੁਦਾਮ।
ਤਾ ਸ਼ਵੀ 'ਗੋਇਆ' ਮੁਬੱਰਾ, ਅਜ ਖਿਲਾਫ਼ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਪ੍ਰੇਮ-ਪੰਧ ਦਾ ਪਾਂਧੀ ਹੋ ਕੇ, ਜੇ ਕਰ ਲੈਂ ਦਿਲ ਸੁੱਚਾ।
ਅਪਣੇ ਤਾਈਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਦੇਖੋਂ, ਬਿਨਾ ਫ਼ਰੋਬੋ, ਉੱਚਾ, ਹੂ।
੨. ਤੇਰੀ ਹਉਮੈ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ, ਦੂਰ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲਕ।
ਲਾਹ ਕੇ ਪਰਦਾ ਹਉਮੈ ਸੰਦਾ, ਜਾਣ ਓਸ ਨੂੰ ਮਾਲਿਕ, ਹੂ।
੩. ਹਰ ਆਸ਼ਕ ਦੇ ਦਿਲ ਹੈ ਵਸਦਾ, ਅਪਣਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰਾ।
ਉਹਦੇ ਸਾਹਵੇਂ ਫੜ ਨਾ ਮਾਰੀਂ, ਤੂੰ, ਓ ਗੱਪੀ ਯਾਰਾ, ਹੂ।
੪. ਪੰਜੇ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਬੰਦੇ, ਅੱਗੇ ਜੇ ਲੰਘ ਜਾਵੇਂ।
ਪਾਵਨ ਪ੍ਰੀਤ-ਪਿਆਲੇ ਦਾ ਤੂੰ, ਮਜ਼ਾ ਇਲਾਹੀ ਪਾਵੇਂ, ਹੂ।
੫. ਜੇ ਬੰਦੇ ਤੂੰ ਭਾਲੇਂ ਹਰ ਦਮ, ਮੁਰਸ਼ਦ ਵਾਲਾ ਰਸਤਾ।
ਦੂਈ ਵਾਲਾ ਤੇਰਾ, 'ਗੋਇਆ', ਵੱਢਿਆ ਜਾਵੇ ਫ਼ਸਤਾ, ਹੂ।

ਗਰ ਜਿ ਰਾਹਿ ਸ਼ੌਕ, ਸਾਜ਼ੀ ਸੀਨਾ ਸਾਫ਼ ।
ਜੂਦ ਬੀਨੀ ਖੇਸ਼ਤਨ ਰਾ, ਬੇ-ਗਜ਼ਾਫ਼ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗਰ—ਜੇ । ਰਾਹਿ ਸ਼ੌਕ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਮਾਰਗ । ਸਾਜ਼ੀ—ਤੂੰ ਬਣਾਵੇਂ ।
ਜੂਦ—ਸ਼ੀਘਰ । ਬੀਨੀ—ਤੂੰ ਵੇਖੇਂ । ਖੇਸ਼ਤਨ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ । ਬੇ—ਬਿਨਾਂ । ਗਜ਼ਾਫ਼—ਝੂਠ,
ਫਰੋਬ । ਬੇ-ਗਜ਼ਾਫ਼—ਝੂਠ ਰਹਿਤ, ਅਸਲ । ਜਿ—ਤੋਂ, ਨਾਲ, ਰਾਹੀਂ ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਤੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਮਾਰਗ ਰਾਹੀਂ ਦਿਲ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਲਵੇਂ, (ਤਾਂ) ਸ਼ੀਘਰ
ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਸਲ ਰੂਪ (ਉਹ ਰੂਪ ਜਿਸ ਵਿਚ ਝੂਠ ਆਦਿ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਜਾਂ
ਪੜਦਾ ਨਹੀਂ) ਵੇਖੇਂਗਾ ।

ਅਜ ਖੁਦੀਅਤ, ਦੂਰ ਗਸ਼ਤਹ ਚੁੰ ਖੁਦਾ ।
ਦੂਰ ਕੁਨ ਖੁਦ-ਬੀਨੀ, ਵ ਬੀਂ ਬੇ-ਗਿਲਾਫ਼ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖੁਦੀ+ਅਤ—ਤੇਰੀ ਹਉਮੈ । ਦੂਰ ਗਸ਼ਤਹ—ਦੂਰ ਗਿਆ ਹੈ ।
ਚੁੰ—ਜਦ । ਖੁਦ-ਬੀਨੀ—ਹਉਮੈ, ਹੰਕਾਰ, ਮੈਂ । ਬੀਂ—ਵੇਖ । ਬੇ-ਗਿਲਾਫ਼—ਪਰਦੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ,
ਪਰਤੱਖ । ਵ—ਅਤੇ ।

ਅਰਥ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰੀ ਹਉਮੈ ਦੇ (ਕਾਰਨ ਤੈਥੋਂ) ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, (ਇਸ ਲਈ)
ਤੂੰ ਹਉਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਅਤੇ (ਆਪੇ ਨੂੰ) ਬਿਨਾਂ ਪਰਦੇ ਦੇ (ਪਰਤੱਖ) ਵੇਖ (ਭਾਵ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਹਉਮੈ ਗਵਾ ਦੇ) ।

ਆਸ਼ਕਾਂ ਦਾਰੰਦ, ਚੁੰ ਇਸ਼ਕਸ਼ ਮੁਦਾਮ ।
ਦਮ ਮ-ਜ਼ਨ, ਦਰ ਪੇਸ਼ ਸ਼ਾਂ, ਐ ਮਰਦਿ ਲਾਫ਼ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਾਰੰਦ—ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਇਸ਼ਕ+ਸ਼—ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ । ਮੁਦਾਮ—ਹਮੇਸ਼ਾ,
ਸਦਾ । ਮ+ਜ਼ਨ—ਨਾ ਮਾਰ । ਪੇਸ਼—ਸਾਹਮਣੇ । ਸ਼ਾਂ—(ਏਸ਼ਾਂ) ਇਹ ਲੋਕ, ਇਹ । ਮਰਦਿ
ਲਾਫ਼—ਗੱਪੀ ਆਦਮੀ ।

ਅਰਥ : ਕਿਉਂ ਜੁ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਦਾ ਉਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ (ਦਿਲ ਵਿਚ) ਰੱਖਦੇ
ਹਨ (ਇਸ ਲਈ) ਹੇ ਗੱਪੀ ਆਦਮੀ, ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਮ ਨਾ ਮਾਰ । (ਕਿਸੇ
ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਾ ਕਰ) ।

ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰ, ਅਜ ਲੱਜ਼ਾਤਿ ਈਂ ਖਮਸਾ ਹਵਾਸ ।
ਤਾ ਬ-ਯਾਬੀ ਲੱਜ਼ਤੇ, ਜ਼ਾਂ ਜਾਮਿ ਸਾਫ਼ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰ—ਲੰਘ ਜਾ । ਲੱਜ਼ਾਤ—ਸਵਾਦਾਂ । ਖਮਸਾ ਹਵਾਸ—ਪੰਜ
ਹਿੱਸਾਂ ('ਹਵਾਸ' ਬਹੁ-ਵਚਨ ਹੈ 'ਹਾਸਹ' ਦਾ) ਅਰਥ ਹਨ—ਵੇਖਣ, ਸੁਣਨ, ਸਪਰਸ਼ ਆਦਿ
ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ । ਖਮਸਾ—ਪੰਜ (ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ ਹਨ—ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ,
ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ) ।

ਅਰਥ : ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ (ਰਸਾਂ) ਦੇ ਸਵਾਦ ਤੋਂ (ਅਗੇ) ਲੰਘ ਜਾ, ਤਾਂ ਜੂ ਤੂੰ ਨਾਮ ਦੇ ਉਸ ਸਾਫ਼ (ਪਵਿੱਤਰ) ਪਿਆਲੇ ਤੋਂ ਸਵਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਂ।

ਗਰ ਬਜੋਈ ਰਾਹਿ ਮੁਰਬਦ ਰਾ, ਮੁਦਾਮ।

ਤਾ ਬਵੀ 'ਗੋਇਆ' ਮੁਬੱਰਾ, ਅਜ਼ ਖਿਲਾਫ਼ ॥੫॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਬਜੋਈ—ਤੂੰ ਲੱਭੇਂ, ਤੁਰੇਂ। ਮੁਬੱਰਾ—ਬਰੀ, ਅਜ਼ਾਦ। ਸਵੀ—ਤੂੰ ਹੋਵੇਂ। ਖਿਲਾਫ਼—ਵਿਰੋਧੀ, ਝੂਠ, ਅਨਿਆਏ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਤੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ (ਦੱਸੇ) ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਲੱਭੇਂ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਗੋਇਆ (ਪ੍ਰਭੂ-) ਵਿਰੋਧੀ ਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਂ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੁਹਰਾਈ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਆਪੇ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਤੇ ਸੋਝੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਰਮ ਦੀ ਕਾਈ (ਪਾਣੀ ਉਪਰਲੀ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੀ ਮੈਲ) ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਸਾਬਰ ਤੇ ਸਾਦਕ ਹੋ, ਮਨ, ਬਚਨ ਤੇ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਧਰਮੀ ਹੋਵੇ, ਰਿਦਿਉਂ ਸਾਫ਼, ਸੱਚਾ ਤੇ ਸੱਚੇ ਆਚਾਰ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਕੇ 'ਆਪੇ' ਨੂੰ ਪਛਾਣੇ।

ਕਿਤਨੇ ਅਚੰਭੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਬੁਝਦਾ ਕਿ ਵਿਖਾਵੇ, ਦੰਭ ਤੇ ਹਉਮੈ-ਭਰਪੂਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਇਕ ਛਲ ਹੈ, ਧੋਖਾ ਹੈ; ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ, ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਰੰਗੀਨੀਆਂ ਵਿਚ ਫੱਸ ਕੇ ਇਸ ਮਿੱਠੇ ਮਹੁਰੇ ਨੂੰ ਚੱਖਣ ਲਈ ਹਰ ਘੜੀ ਬੇਤਾਬ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ।

ਦਿਆਲੂ 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਂਵਾਕ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ—ਪੰਜਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਕੇ ਹੀ ਪਰਮ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

ਰਾਖੁ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ॥ ਮੋਹਿ ਨਿਰਗੁਨੁ, ਸਭ ਗੁਨ ਤੇਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਪੰਚ ਬਿਖਾਈ ਏਕੁ ਗਰੀਬਾ, ਰਾਖਹੁ ਰਾਖਨਹਾਰੇ ॥

ਖੇਦੁ ਕਰਹਿ ਅਰੁ ਬਹੁਤੁ ਸੰਤਾਵਹਿ, ਆਇਓ ਸਰਨਿ ਤੁਹਾਰੇ ॥੧॥

ਕਰਿ ਕਰਿ ਹਾਰਿਓ ਅਨਿਕ ਬਹੁ ਭਾਤੀ, ਛੋਡਹਿ ਕਤਹੁ ਨਾਹੀ ॥

ਏਕੁ ਬਾਰ ਸੁਨਿ ਠਾਕੀ ਓਟਾ, ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਮਿਟਿ ਜਾਹੀ ॥੨॥

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਸੰਗਿ ਮਿਲੇ ਮੋਹਿ, ਤਿਨ ਤੇ ਧੀਰਜੁ ਪਾਇਆ ॥

ਸੰਗੀ ਮੰਝੁ ਦੀਓ ਮੋਹਿ ਨਿਰਭਉ, ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇਆ ॥੩॥

ਜੀਤ ਲਏ ਓਇ ਮਹਾ ਬਿਖਾਦੀ, ਸਹਜ ਸੁਹੇਲੀ ਬਾਣੀ ॥

ਬਹੁ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਭਇਆ ਪਰਗਾਸਾ, ਪਾਇਆ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥੪॥੧੨੫॥

(ਗਉੜੀ ਮ ੫, ਪੰਨਾ ੨੦੫)

ਵਿਕਾਰਾਂ ਉਤੇ ਵਿਜੈ, ਕੇਵਲ ਕਾਮਲ ਮੁਰਸ਼ਦ (ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਉਠੋ ਤੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਆਪੋ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਜਾਵੋ। ਜਦ ਅੰਦਰ ਬਿਰਹਾ ਤੇ ਸੋਜ ਦੀ ਕਾਂਗ ਉਠੇਗੀ ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ 'ਕੋਟ ਕਦਮ' ਅਗੇ ਵੱਧ ਕੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਪਿਆਰ-ਗਲਵਕੜੀ ਵਿਚ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ਪਿਰਮ-ਰਸ ਦੇ ਉਹ ਜਾਮ ਤੇ ਜਾਮ ਪਿਆਏਗਾ, ਜੁ ਫੇਰ, ਕਦੀ ਵੀ, ਇਸ ਰੱਬੀ ਬੇ-ਖੁਦੀ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਨਾ ਉੱਤਰੇ।

ਰਬੂਦ ਮਕੱਦਮਿ ਵਸਲਸ਼, ਜ਼ ਮਨ, ਇਨਾਨਿ ਫ਼ਿਰਾਕ ।
 ਦਿਹੇਮ ਤਾ ਬ-ਕੁਜਾ, ਸ਼ਰਹ ਦਾਸਤਾਨਿ ਫ਼ਿਰਾਕ ॥੧॥

ਨ ਬੂਦ ਗੈਰਿ ਤੋ, ਦਰ ਹਰ ਦੋ ਚਸ਼ਮੋ ਅਬਰੂਅਮ ।
 ਨ ਯਾਫ਼ਤੇਮ ਦਰ ਅਾਂ ਜਾ, ਦਿਗਰ ਨਿਸ਼ਾਨਿ ਫ਼ਿਰਾਕ ॥੨॥

ਹਨੂਜ਼ ਹਿਜਰ ਨਿਆਲੂਦਾ ਬੂਦ, ਵਸਲਿ ਤੁਰਾ ।
 ਸ਼ੁਨੀਦਾ-ਅਮ, ਸੁਖਨਿ ਵਸਲ, ਅਜ਼ ਜ਼ਬਾਨਿ ਫ਼ਿਰਾਕ ॥੩॥

ਚੁਨਾਂ ਜ਼ਿ ਹਿਜਰਤ, ਆਤਿਸ਼ ਫ਼ਿਤਾਦਹ ਦਰ ਦਿਲਿ ਮਨ ।
 ਕਿ ਬਰਕਿ ਨਾਲਾ-ਇ ਮਨ, ਸੋਖਤ ਖਾਨਮਾਨਿ ਫ਼ਿਰਾਕ ॥੪॥

ਚਿ: ਕਰਦਾ ਅਸੂ ਫ਼ਿਰਾਕਿ ਤੋ, ਬਰ ਸਰਿ 'ਗੋਇਆ' ।
 ਕਿ: ਦਰ ਸੁਮਾਰ ਨਿਆਇਦ ਮਰਾ, ਬਿਆਨਿ ਫ਼ਿਰਾਕ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਵਸਲ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਜਦ ਤੋਂ ਖੋਹੀ, ਸਾਥੋਂ ਵਾਗ ਜੁਦਾਈ ।
 ਬਿਰਹਾ ਵਾਲੀ ਕਥਾ ਅਸਾਂ ਤੋਂ, ਮੁੜ ਹੋਵਨ ਨਹੀਂ ਪਾਈ, ਹੂ ।
੨. ਨੈਨਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਨ ਆਵੇ, ਬਿਨ ਤੇਰੇ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ।
 ਲਭਦਾ ਨਾਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਓਥੇ, ਦਾਗ ਵਿਛੋੜੇ ਸੰਦਾ, ਹੂ ।
੩. ਹਿਜਰ ਤੇਰੇ ਨੇ, ਵਸਲ ਤੇਰੇ ਨੂੰ, ਨਹਿ ਮੈਲਾ ਸੀ ਕੀਤਾ ।
 ਇਸ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਜਦ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ, ਬਚਨ ਵਸਲ ਦਾ ਮੀਤਾ, ਹੂ ।
੪. ਹਿਜਰ ਤੇਰੇ ਦੀ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ, ਡਿੱਗੀ ਜਦੋਂ ਚੰਗਾੜੀ ।
 ਰੋਣ ਮੇਰੇ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਨੇ ਤਦ, ਕੁੱਲੀ ਹਿਜਰ ਦੀ ਸਾੜੀ, ਹੂ ।
੫. ਬਿਰਹਾ ਤੇਰੇ ਨੇ 'ਗੋਇਆ' ਉੱਤੇ, ਕੀਤਾ ਐਸਾ ਕਾਰਾ ।
 ਜੋ ਕੁਝ ਬੀਤਿਆ ਨਾਲ ਓਸ ਦੇ, ਦੱਸੇ ਕੌਣ ਵਿਚਾਰਾ, ਹੂ ।

ਰਬੁਦ ਮਕੱਦਮਿ ਵਸਲਸ਼, ਜ ਮਨ, ਇਨਾਨਿ ਫ਼ਿਰਾਕ ।
ਦਿਹੇਮ ਤਾ ਬ-ਕੁਜਾ, ਸ਼ਰਹ ਦਾਸਤਾਨਿ ਫ਼ਿਰਾਕ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਰਬੁਦ—ਬੋਹ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ । ਮੁਕੱਦਮ—ਪੈਰ ਪਾਉਣਾ । ਵਸਲ+ਸ਼—ਉਸ ਦਾ ਮਿਲਾਪ । ਇਨਾਨ—ਵਾਗ । ਫ਼ਿਰਾਕ—ਜੁਦਾਈ । ਦਾਸਤਾਨ—ਕਹਾਣੀ । ਬ-ਕੁਜਾ—ਕਿਥੋਂ ਤਕ ? ਦਿਹੇਮ—ਅਸੀਂ ਦੇਈਏ, ਕਰੀਏ । ਸ਼ਰਹ—ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਣਾ ।

ਅਰਥ : ਉਸ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਪੈਰ ਪਾਉਣ ਨੇ ਮੈਥੋਂ ਜੁਦਾਈ ਦੀ ਵਾਗ ਬੋਹ ਲਈ ਹੈ । ਹੁਣ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬਿਆਨ ਕਰੀਏ । (ਭਾਵ, ਹੁਣ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ) ।

ਨ ਬੁਦ ਗ਼ੈਰਿ ਤੋ, ਦਰ ਹਰ ਦੋ ਚਸ਼ਮੋ ਅਬਰੂਅਮ ।
ਨ ਯਾਫ਼ਤੇਮ ਦਰ ਅੰ ਜਾ, ਦਿਗਰ ਨਿਸ਼ਾਨਿ ਫ਼ਿਰਾਕ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਅਬਰੂ+ਅਮ—ਮੇਰੇ ਭਰਵੱਟੇ । ਨ ਯਾਫ਼ਤੇਮ—ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਲਭਿਆ । ਜਾ—ਥਾਂ । ਦਿਗਰ—ਹੋਰ, ਦੂਜਾ ।

ਅਰਥ : ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਭਰਵੱਟਿਆਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਬਗ਼ੈਰ ਦੂਜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, (ਇਸ ਲਈ) ਅਸਾਂ ਉਸ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ । (ਭਾਵ, ਜਦੋਂ ਸਾਡੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਗਡੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਤਾਂ ਵਿਛੋੜਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ) ।

ਹਨੂਜ਼ ਹਿਜਰ ਨਿਆਲੂਦਾ ਬੁਦ, ਵਸਲਿ ਤੁਰਾ ।
ਸੁਨੀਦਾ-ਅਮ, ਸੁਖਨਿ ਵਸਲ, ਅਜ਼ ਜ਼ਬਾਨਿ ਫ਼ਿਰਾਕ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਨੂਜ਼—ਅਜੇ । ਹਿਜਰ—ਜੁਦਾਈ । ਨਿਆਲੂਦਾ ਬੁਦ—ਨਹੀਂ ਲਖੇੜਿਆ ਸੀ । ਵਸਲ—ਮਿਲਾਪ । ਸੁਨੀਦਾ ਅਮ—ਮੈਂ ਸੁਣੀ ਹੈ । ਤੁਰਾ—ਤੇਰਾ ।

ਅਰਥ : ਅਜੇ ਜੁਦਾਈ ਨੇ ਤੇਰੇ ਮਿਲਾਪ ਨੂੰ (ਛੋਹ ਕੇ) ਅਖਵੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ (ਕਿ) ਮੈਂ ਜੁਦਾਈ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੋਂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਬਚਨ ਸੁਣ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਚੁਨਾਂ ਜ਼ਿ ਹਿਜਰਤ, ਆਤਿਸ਼ ਫ਼ਿਤਾਦਹ ਦਰ ਦਿਲਿ ਮਨ ।
ਕਿ ਬਰਕਿ ਨਾਲਾ-ਇ ਮਨ, ਸੋਖਤ ਖ਼ਾਨਮਾਨਿ ਫ਼ਿਰਾਕ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚੁਨਾਂ—ਅਜਿਹੀ । ਹਿਜਰ+ਤ—ਤੇਰਾ ਵਿਛੋੜਾ । ਆਤਿਸ਼—ਅੱਗ । ਫ਼ਿਤਾਦਹ—ਭਿੱਗੀ ਹੈ । ਬਰਕ—ਬਿਜਲੀ । ਨਾਲਾ—ਰੋਣਾ । ਸੋਖਤ—ਸਾੜ ਦਿਤਾ । ਖ਼ਾਨਮਾਨ—ਘਰ ਘਾਟ ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਅੱਗ ਭਿੱਗੀ ਹੈ (ਲਗੀ ਹੈ) ਕਿ ਮੇਰੇ ਰੋਣ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਨੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਘਰ ਘਾਟ ਫੂਕ ਦਿੱਤਾ ।

ਓ: ਕਰਦਾ ਅਸੁ ਫ਼ਿਰਾਕਿ ਤੋ, ਬਰ ਸਰਿ 'ਗੋਇਆ' ।

ਕਿ: ਦਰ ਸੁਮਾਰ ਨਿਆਇਦ ਮਰਾ, ਬਿਆਨਿ ਫ਼ਿਰਾਕ ॥੫॥

ਸੁਭਦਾਰਥ : ਬਰ ਸਰਿ 'ਗੋਇਆ'—ਗੋਇਆ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ। ਸੁਮਾਰ—ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ। ਮਰਾ—ਮੈਨੂੰ (ਗੋਇਆ ਨੂੰ, ਉਸ ਨੂੰ)।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨੇ 'ਗੋਇਆ' ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ (ਪਤਾ ਨਹੀਂ) ਕੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ (ਕੀ ਧੂੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ) ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ (ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਇਹ ਦਾਸਤਾਨ ਲੰਮੀ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਪ੍ਰੇਮ-ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਖਦਾਈ ਸ਼ੈ ਹੈ, 'ਵਿਛੋੜਾ'। ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਜਦ ਜੀਵਨ ਦੇ ਚਹੁ ਵੱਡੇ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਬਿਉਰਾ ਬਿਆਨਿਆ ਤਾਂ ਵਿਛੋੜੇ, ਬਿਰਹੇ, ਹਿਜਰ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਤੇ ਅਸਹਿ ਦੁਖ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਉੱਤੇ ਕੀਤਾ :

ਦੁਖ ਵੇਛੋੜਾ, ਇਥੁ ਦੁਖ ਝੁਖ ॥ ਇਥੁ ਦੁਖ ਸਕਤਵਾਰ ਜਮਦੁਤ ॥

ਇਥੁ ਦੁਖ ਰੋਗੁ ਲਗੈ ਤਨਿ ਧਾਇ ॥ ਵੈਦ ਨ ਭੋਲੇ ਦਾਰੁ ਲਾਇ ॥

(ਮਲਾਰ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੨੫੬)

ਆਸ਼ਕਾਂ ਲਈ, ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਪੀੜਾ, ਮੌਤ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ। ਪਿਆ-ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਇਕ ਘੜੀ ਦੀ ਜੁਦਾਈ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਇਕ ਜੁਗ ਸਮਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਜੁਗ ਵੀ ਕਲੂ ਦਾ ਜੁੱਗ—'ਇਕ ਘੜੀ ਨ ਮਿਲਤੇ ਤਾਂ ਕਲਿਜੁਗੁ ਹੋਤਾ।' ਪ੍ਰੀਤ-ਪ੍ਰਵਾਨਿਆਂ ਲਈ ਵਿਛੋੜਾ ਤਾਂ ਕੀ, ਇਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਮਾਤਰ ਹੀ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕਾਂਗ ਚੜ੍ਹ ਆਉਣ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਐਉਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ

ਵਿਛੋੜਾ ਸੁਟੇ ਝੁਖੁ, ਵਿਣੁ ਭਿਠੇ ਮਰਿਓਇ ॥

ਬਾਝੁ ਪਿਆਰੇ ਆਪਣੇ, ਬਿਰਹੀ ਨ ਧੀਰੋਇ ॥

(ਭਖਣੇ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੧੦੦)

ਪਰੰਤੂ, ਜਿਥੇ ਜੁਦਾਈ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਵੱਡਾ ਰੋਗ ਕਰਕੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਲਤਾਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਸਨਮਾਨਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਉਂ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਵਸਲ ਦਾ ਬੀਜ, ਅਸਲ ਵਿਚ, ਜੁਦਾਈ (ਫਿਰਾਕ) ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਪੀੜਾ ਵਿਚ ਹੀ ਪਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮੀਂਹ ਦੀ ਹਸਤੀ—ਗਰਮੀ, ਹੁੱਬਸ ਤੇ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਹਨੇਰੀ ਵਿਚ ਪਲਦੀ ਤੇ ਪੱਲਰਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਬੀਜ ਜੁਦਾਈ ਵਿਚ ਨਿੰਮਦਾ, ਪਲਦਾ ਤੇ ਜੰਮਦਾ ਹੈ।

ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਗੱਲ ਜੁਦਾਈ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੁਦਾਈ ਤੋਂ ਵੈਰਾਗ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਤੋਂ ਮਿਲਾਪ। ਤਾਂ ਹੀ ਤੇ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹੰਝੂਆਂ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਨੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਘਰ-ਬਾਰ ਫੂਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਮੰਤਕ ਬੜਾ ਡੂੰਘਾ, ਨਿਰਾਲਾ ਤੇ ਰਹੱਸਯ-ਮਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਧਨ-ਮਾਲ ਵਿਚ ਮਸਤ, ਇਹ ਮਾਇਆ-ਧਾਰੀ ਲੋਕ, ਹਾਲ-ਮਸਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਕੀ ਜਾਨਣ! ਕੁਝ ਇਸੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਬਿਆਨ ਇਤਨਾ ਮਹਾਨ ਤੇ ਮਹਿਮਾ-ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਕਰਨਾ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਗਗਲ ਨੰਬਰ ੫੦

ਬ-ਸ਼ਨੋ ਅਜ ਮਨ ਹਰਫ, ਅਜ ਰਫਤਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ।
 ਤਾ ਬਿਆਬੀ ਲੱਜਤ, ਅਜ ਗੁਫਤਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੧॥
 ਇਸ਼ਕਿ ਮੋਲਾ ਹਰ ਕਿਰਾ ਮਿਸਮਾਰ ਕਰਦ ।
 ਮੁਗਤਨਿਮ ਦਾਨਦ, ਸਰਿ ਦਰਕਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੨॥
 ਆ ਜਹੇ ਦਮ ਕੋ, ਬ-ਯਾਦਸ, ਬਿ-ਗੁਜਰਦ ।
 ਸਰ ਹਮਾਂ ਖੁਸ਼, ਕੋ ਰਵਦ, ਦਰਕਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੩॥
 ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਰ ਬਕਫ, ਦਰ ਰਾਹਿ ਉ ।
 ਏਸਤਾਦਹ ਤੱਕੀਆ ਬਰ ਦੀਵਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੪॥
 ਹਰ ਕਿ: ਸੁਦ ਦਰ ਰਾਹਿ ਮੋਲਾ, ਬੇ-ਅਦਬ ।
 ਹਮ ਚੂ ਮਨਸੂਰਸ਼ ਸਾਜਦ, ਬਰ ਦਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੫॥
 ਐ ਜਹੇ ਦਿਲ, ਕੋ ਜਿ ਇਸ਼ਕਿ ਹੱਕ, ਪੁਰ ਅਸੂ ।
 ਖਮ ਸੁਦਹ ਪੁਸ਼ਤਿ ਫਲਕ, ਅਜ ਬਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੬॥
 ਜ਼ਿੰਦਾ-ਮਾਨੀ ਦਾਇਮਾ, ਐ ਨੇਕ ਖੁ ।
 ਬਿਸ਼ਨਵੀ ਗਰ ਜਮ-ਜਮਹ, ਅਜ ਤਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੭॥
 ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਸਲਤਨਤ ਬਿ-ਗੁਜ਼ਾਸ਼ਤੰਦ ।
 ਤਾ ਸ਼ਵੰਦ, ਆਂ ਮਹਰਮਿ ਅਸਰਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੮॥
 ਮਰਹਮੇ ਜੁਜ ਬੰਦਗੀ, ਦੀਗਰ ਨ ਦੀਦ ।
 ਹਮਚੂ 'ਗੋਇਆ', ਹਰਕਿ: ਸੁਦ ਬੀਮਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੯॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਏਸ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਦਾ ਮੈਥੋਂ, ਸੁਣੀ ਹਾਲ ਤੂੰ ਪਿਆਰੇ ।
 ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਥੀ ਤੈਨੂੰ ਆਵਣ, ਸੁਰਗੀ ਇਸ਼ਕ-ਹੁਲਾਰੇ, ਹੁ ।
੨. ਇਸ਼ਕ ਮਾਹੀ ਦਾ ਜਿਸ ਤਨ ਲੱਗੇ, ਕਰਦਾ ਖੁਬ ਖੁਆਰੀ ।
 ਜਾਣ, ਸੁਭਾਗਾ ਸਿਰ ਉਸ ਤਾਈਂ, ਜਾਵੇ ਜੋ ਬਲਿਹਾਰੀ, ਹੁ ।
੩. ਦਮ ਸਫਲਾ ਹੈ ਓਹੀਓ ਜਿਹੜਾ, ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਵਿਹਾਵੇ ।
 ਧੰਨ ਸੀਸ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਮਾਰਗ, ਚੱਲ ਕੇ ਸੁਕਰ ਮਨਾਵੇ, ਹੁ ।
੪. ਲੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀ, ਸੀਸ ਤਲੀ ਤੇ ਧਰ ਕੇ ।
 ਇਸ਼ਕ-ਕੰਧ ਦਾ ਲਈ ਸਹਾਰਾ, ਤਾਪ ਮਾਹੀ ਦੀ ਕਰਦੇ, ਹੁ ।
੫. ਨਿਰਮਲ ਭਉ ਤੋਂ ਸਖਣਾ ਹੋ ਜੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਆਵੇ ।
 ਉਹ ਮਨਸੂਰ ਦੇ ਵਾਂਗੂੰ, ਜਾਣੀ, ਸੁਲੀ ਟੰਗਿਆ ਜਾਵੇ, ਹੁ ।
੬. ਧੰਨ ਆਖੋ ਉਸ ਦਿਲ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿਚ, ਪੀਆ-ਪ੍ਰੇਮ ਸਮਾਇਆ ।
 ਭਾਰ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਕੈਸੇ, ਵੇਖੋ, ਬਲੀ ਆਕਾਸ਼ ਝੁਕਾਇਆ, ਹੁ ।
੭. ਹੇ ਨੇਕ ਦਿਲ ਬੀਬੇ ਬੰਦੇ, ਸਦ-ਜੀਵਨ ਤੂੰ ਮਾਣੇ ।
 ਜੇ ਤੂੰ ਕਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਸਤਾਰੋ, ਸੁਣ ਲਏਂ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਗਾਣੇ, ਹੁ ।
੮. ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਤਖ਼ਤ ਤਾਜ ਨੂੰ, ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਲੱਤ ਮਾਰੀ ।
 ਤਾਂ ਜੁ ਫੋਰ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਸਾਰਾ, ਪਾ ਸੱਕਣ ਇਕ ਵਾਰੀ, ਹੁ ।
੯. ਫਗਣਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨ ਫਗਣੀ, ਦਾਰੂ ਹੋਰ, ਰਾਸ ਨ ਆਵੇ ।
 'ਗੋਇਆ' ਵਾਂਗੂੰ ਰੋਗ ਇਸ਼ਕ ਦਾ, ਤਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੱਗ ਜਾਵੇ, ਹੁ ।

ਬ-ਬਨੋ ਅਜ ਮਨ ਹਰਫ, ਅਜ ਰਫਤਾਰਿ ਇਸ਼ਕ।
ਤਾ ਬਿਆਬੀ ਲੱਜਤ, ਅਜ ਗੁਫਤਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਬਨੋ—ਤੂੰ ਸੁਣ। ਅਜ ਮਨ—ਮੈਥੋਂ। ਹਰਫ—ਗੱਲ। ਰਫਤਾਰ—ਚਾਲ, ਤੌਰ। ਬਿਆਬੀ—ਤੂੰ ਪਾਵੇਂ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਂ।

ਅਰਥ : ਤੂੰ ਮੈਥੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਇਸ਼ਕ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਂ।

ਇਸ਼ਕਿ ਮੌਲਾ, ਹਰ ਕਿਰਾ ਮਿਸਮਾਰ ਕਰਦ।
ਮੁਗਤਨਿਮ ਦਾਨਦ, ਸਰਿ ਦਰਕਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਰ ਕਿਰਾ—ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੂੰ। ਮਿਸਮਾਰ ਕਰਦ—ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ। ਮੁਗਤਨਿਮ—ਗ਼ਨੀਮਤ, ਸੁਭਾਗ। ਦਾਨਦ—ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਦਰਕਾਰਿ ਇਸ਼ਕ—ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿੱਚ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੌਲਾ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਨੇ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੇਮ ਲਗਾ ਹੈ), ਉਹ (ਆਪਣੇ) ਸਿਰ ਦਾ, ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਵਾਰੇ ਜਾਣਾ ਸੁਭਾਗ (ਸਫਲਾ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

ਆਂ ਜ਼ਹੇ ਦਮ ਕੋ, ਬ-ਯਾਦਸ਼ ਬਿ-ਗੁਜ਼ਰਦ।
ਸਰ ਹਮਾਂ ਖੁਸ਼, ਕੋ ਰਵਦ, ਦਰਕਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜ਼ਹੇ—ਵਾਹ ਵਾਹ, ਧੰਨ। ਕੋ—(ਕਿ+ਓ) ਕਿ ਉਹ, ਜੋ। ਬ-ਯਾਦ+ਸ਼—ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ। ਯਾਦ—ਸਿਮਰਨ, ਚਿੰਤਨ। ਰਵਦ—ਤੁਰਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਓਹ ਸਵਾਸ ਵਾਹ ਵਾਹ (ਸਫਲ) ਹੈ ਜੋ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਲੰਘੇ। ਓਹ ਸਿਰ ਧੰਨ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਚਲੇ, ਭੇਟ (ਹੋਵੇ)।

ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਰ ਬਕਫ, ਦਰ ਰਾਹਿ ਉ।
ਏਸਤਾਦਹ ਤੱਕੀਆ ਬਰ ਦੀਵਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ—ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ, ਬੇਅੰਤ। ਬ+ਕਫ—ਹਥੇਲੀ ਉਤੇ। ਏਸਤਾਦਹ—ਖੜੇ ਹਨ। ਤੱਕੀਆ—ਢੋਹ।

ਅਰਥ : ਬੇਅੰਤ (ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਜਨ) ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤਲੀ ਉਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ, ਗੁਰਦੇਵ) ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਕੰਧ ਨਾਲ ਢੋਹ ਲਾਈ ਖੜੇ ਹਨ।

ਹਰ ਕਿ: ਸੁਦ ਦਰ ਰਾਹਿ ਮੌਲਾ, ਬੇ-ਅਦਬ।
ਹਮ ਚੂ ਮਨਸੂਰਸ਼ ਸਾਜ਼ਦ, ਬਰ ਦਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੁਦ—ਹੋਇਆ। ਹਮ ਚੁੰ—ਵਾਂਗ। ਸਾਜਦ—ਸਜਦਾ ਹੈ। ਦਾਰ—ਸੁਲੀ। ਬੇ-ਅਦਬ—ਨਿਰਮਲ ਭੈ ਤੋਂ ਸਖਣਾ।

ਅਰਥ : ਹਰ ਉਹ, ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਲ ਭੈ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਹ ਉਸ ਮਨਸੂਰ ਵਾਂਗ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਸੁਲੀ ਉਤੇ (ਹੀ) ਸਜਦਾ (ਫਬਦਾ) ਹੈ।

ਐ ਜ਼ਹੇ ਦਿਲ, ਕੋ ਜ਼ਿ ਇਸ਼ਕਿ ਹੱਕ, ਪੁਰ ਅਸੂ।

ਖਮ ਸੁਦਹ ਪੁਸ਼ਤਿ ਫਲਕ, ਅਜ਼ ਬਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜ਼ਹੇ—ਧੰਨ ਹੈ। ਪੁਰ—ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ। ਖਮ ਸੁਦਹ—ਕੁੱਬਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫਲਕ—ਅਸਮਾਨ। ਬਾਰ—ਭਾਰ।

ਅਰਥ : ਉਹ ਦਿਲ ਧੰਨਤਾ ਯੋਗ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। (ਪ੍ਰੇਮ ਇਤਨਾ ਮਹਾਨ ਹੈ ਕਿ) ਅਸਮਾਨ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਕੁੱਬੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਵ—ਅਕਾਸ਼ ਵੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਿਆਰ (ਖਿੱਚ) ਵਿਚ ਕੁੱਬਾ (ਗੁੰਬਦ ਨੁਮਾ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਝੁਕ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜ਼ਿੰਦਾ-ਮਾਨੀ ਦਾਇਮਾ, ਐ ਨੇਕ ਖੂ।

ਬਿਸ਼ਨਵੀ ਗਰ ਜ਼ਮ-ਜ਼ਮਹ, ਅਜ਼ ਤਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਾਨੀ—ਰਹੇਂ। ਦਾਇਮਾ—ਸਦਾ ਹੀ। ਨੇਕ ਖੂ—ਨੇਕ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ। ਬਿਸ਼ਨਵੀ—ਤੂੰ ਸੁਣੇਂ। ਜ਼ਮ-ਜ਼ਮਹ—ਰਾਗ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਸੁਰ।

ਅਰਥ : ਐ ਨੇਕ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼, ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹੇਂਗਾ, ਜੇ ਤੂੰ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਤਾਰ ਤੋਂ ਜ਼ਮ-ਜ਼ਮਹ (ਸੰਗੀਤ) ਸੁਣ ਲਵੇਂ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਸਲਤਨਤ ਬਿ-ਗੁਜ਼ਾਸ਼ਤੰਦ।

ਤਾ ਸ਼ਵੰਦ, ਆਂ ਮਹਰਮਿ ਅਸਰਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਗੁਜ਼ਾਸ਼ਤੰਦ—ਛੱਡ ਗਏ। ਤਾ—ਤਾਂ ਜੁ। ਸ਼ਵੰਦ—ਹੋਣ, ਹੋ ਸਕਣ। ਮਹਰਮ—ਵਾਕਫ਼। ਆਂ—ਉਹ। ਅਸਰਾਰ—ਭੇਦ।

ਅਰਥ : ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ (ਆਪਣੀਆਂ) ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ (ਹਕੂਮਤਾਂ) ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਇਸ਼ਕ (ਪ੍ਰੀਤ ਗੀਤ) ਦੇ ਭੇਤਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਸਕਣ।

ਮਰਹਮੇ ਜੁਜ਼ ਬੰਦਗੀ, ਦੀਗਰ ਨ ਦੀਦ।

ਹਮਚੂ 'ਗੋਇਆ', ਹਰਕਿ: ਸੁਦ ਬੀਮਾਰਿ ਇਸ਼ਕ ॥੯॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਰਹਮ—ਦਵਾਈ। ਜੁਜ਼—ਸਿਵਾਏ, ਬਿਨਾਂ। ਦੀਗਰ—ਹੋਰ ਕੋਈ। ਦੀਦੀ—ਵੇਖੀ। ਹਮਚੂ—ਵਾਂਗ।

ਅਰਥ : ਉਸ (ਆਸ਼ਕ) ਨੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਵਾਈ ਨਹੀਂ

ਵੇਖੀ (ਵਰਤੀ), ਜਿਹੜਾ 'ਗੋਇਆ' ਵਾਂਗ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਬੀਮਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। (ਭਾਵ, ਪ੍ਰੇਮ-ਪੀੜਾ ਦੀ ਦੁਆ ਕੇਵਲ ਹਰੀ-ਸਿਮਰਨ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਪ੍ਰੇਮ (ਇਸ਼ਕ) ਇਕ ਅਤਿ ਅਨੂਪਮ, ਸੂਖਮ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਜਜ਼ਬਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਜਜ਼ਬੇ ਦੇ ਸੁੱਧ ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਰੱਬ ਕਰਕੇ ਪੂਜਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਪਾਂਧੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋ ਰੂਹਾਂ ਦਾ ਆਤਮਕ ਮਿਲਾਪ ਕਰਕੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਖਿਚ ਕਰਕੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਹਰੇਕ ਸ਼ੈਅ, ਸ੍ਰੈ-ਕੇਂਦਰ ਅਥਵਾ ਨਿਜ-ਸਰੂਪ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਮਹਿਸੂਸਦੀ ਹੈ।

ਇਸ਼ਕ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਕ ਹਕੀਕੀ ਤੇ ਸੁੱਛ ਜਜ਼ਬਾ ਹੈ। ਹੱਡ, ਮਾਸ, ਰੂਪ, ਰੰਗ ਵੇਖ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ (ਕਾਮ ਆਦਿ) ਦੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਵੇਗ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰੇਮ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਅਥਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਇਹ ਵਿਕਾਰ ਛਿਨ-ਭੰਗਰ ਹਨ, ਅਲਪ ਸੁੱਖ-ਦਾਤੇ।

ਇਸ ਗੁਜਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਚਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹਕੀਕਤਾਂ ਤੇ ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਪਹਿਲੀ ਸੱਚਾਈ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੀ ਅਸਲ ਆਬਾਦੀ ਹੈ, ਸੁਭਾਗ ਹੈ। ਉਹੀ ਸਿਰ ਅਤੇ ਸਵਾਸ ਸਫਲ ਹਨ ਜੋ ਰੱਬ-ਯਾਰ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਸਿਰ-ਲੱਥਾਂ ਦੀ, ਜੋ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਹਥੇਲੀਆਂ ਉਤੇ ਰੱਖ ਕੇ 'ਯਾਰ' (ਮਿੱਤਰ) ਦੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਤਕੀਆ ਲਾਈ ਖੜੇ ਹਨ, ਸੁਮਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸਭ—ਧਰਤੀ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਤਾਰਾ-ਮੰਡਲ, ਖੰਡ ਤੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਖਿੱਚ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਬੱਝੇ ਪਏ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਆਕਾਸ਼ ਵੀ ਇਸ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਖਿਚ, ਅਥਵਾ, ਭਾਰ ਨਾਲ ਕੁੱਬਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਤਾਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਨਗਮੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਸਦਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਨ। ਇਹ ਨਗਮੇ ਇਤਨੇ ਸੁਰੀਲੇ ਤੇ ਅਨੰਦ-ਦਾਇਕ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜ ਮਾਨਣ ਲਈ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਤਖਤਾਂ ਤੇ ਤਾਜਾਂ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇ ਕੇ, ਗੋਦੜੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁੰਮਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਸਲੀ ਤੇ ਅਬਦੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਝਲਕ ਵੇਖੀ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਕੰਦਰ ਮਹਾਨ ਤੇ ਫਿਲਾਸਫਰ ਡਾਇਓਜਿਨੀਜ਼ ਵਿਚ ਹੋਈ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੈ—ਮਹਾਨ ਸਿਕੰਦਰ ਇਕ ਬੇਪਰਵਾਹ ਦਰਵੇਸ਼, ਡਾਇਓਜਿਨੀਜ਼, ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸੁਬਹ, ਉਸ ਸਮੇਂ, ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ, ਜਦ ਉਹ ਇਕ ਚਟਾਨ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਆਪਣੀ ਗੋਦੜੀ ਨੂੰ ਟਾਂਕੇ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਮਗਨ ਸੀ। ਸਿਕੰਦਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਵੇਖ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਮਹਾਨ ਜੇਤੂ ਪਾਸੋਂ, ਜੋ ਜੀਅ ਚਾਹੇ, ਮੰਗ ਲਵੇ। ਪਰੰਤੂ, ਫਿਲਾਸਫਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲਾ-ਪਰਵਾਹੀ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਮੰਗਦਿਆਂ ਲੱਜਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦਾਸ ਹੋਵੇ। ਜਦ ਸਿਕੰਦਰ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਮੰਗੀ, ਤਾਂ ਮਹਾਨ ਸੰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, 'ਕੀ ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੂੰ ਇਹ ਜਿੱਤਾਂ, ਲੋਭ (Greed) ਤੇ ਹਉਮੈ (Ego) ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਕੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ

ਮਹਾਂਬਲੀ ਦੂਤ ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਫੇਰ ਆਪ ਹੀ ਦੱਸ ਕਿ ਕੀ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਗੁਲਾਮਾਂ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਾਹ ?'

ਸੋ, ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਬੀਮਾਰ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੇ ਕੋਈ ਦੁਆਈ ਲੱਭੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ 'ਬੰਦਗੀ, ਬੰਦਗੀ, ਬੰਦਗੀ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ ਇਹ ਫੁਰਮਾਨ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ

ਅਨਿਕ ਉਪਾਵੀ ਰੋਗੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਰੋਗੁ ਮਿਟੈ ਹਰਿ ਅਵਖਧੁ ਲਾਇ ॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੮੮)

ਹਾਫਿਜ਼ ਸ਼ੀਰਾਜ਼ੀ ਦਾ ਇੱਕ ਭਾਵ-ਪੂਰਤ ਸ਼ੇਅਰ ਹੈ

ਬਰ ਸਰਿ ਬਾਲੀਨਿ ਮਨ, ਬਰਖੇਜ਼ ਓ ਨਾਦਾਂ ਤਬੀਬ।

ਦਰਦ-ਮੰਦਾਂ ਇਸ਼ਕ ਰਾ, ਦਾਰੂ, ਬਜ਼ੁਜ਼ ਦੀਦਾਰ, ਨੇਸਤ।

[ਭਾਵ—ਐ ਬੇ-ਸਮਝ ਹਕੀਮ, ਮੇਰੇ ਸਿਰੋਂ ਉਠ ਖੜਾ ਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਮਾਰਿਆਂ ਦਾ ਦਾਰੂ (ਪਿਆਰੇ ਦੇ) ਦੀਦਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।]

—੦—

ਦਾਰੂਏ ਹਰ ਦਰਦ ਰਾ ਯਾਦਿ ਖੁਦਾ ਅਸੁ।

ਜ਼ਾਂ ਕਿ: ਦਰ ਹਰ ਹਾਲ ਹੱਕ ਦਾਰਦ, ਰਵਾਂ ਅਸੁ ॥੧੧੨॥

(ਜ਼ਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਹਰ ਦੁੱਖ-ਦਰਦ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੱਖੇ, ਉਹੀ ਵਾਜਬ ਹੈ।

ਜਾਂ ਆਫਰੀਦਾ ਅਸੂ ਮਰਾ, ਆਂ ਖੁਦਾਏ ਪਾਕ।
 ਜੁਜ਼ ਹਰਫਿ ਹੱਕ, ਕਿ ਗੈਰ ਨਿਆਇਦ, ਜਿ ਜਿਸਮਿ ਖਾਕ ॥੧॥
 ਦਰ ਹਿਜਰਿ ਤੁਸੂ, ਜਾਨੋ ਦਿਲਿ ਆਸ਼ਕਾਂ ਚੁਨੀਂ
 ਚੂੰ ਲਾਲਹ ਦਾਗ ਬਰ ਜਿਗਰੋ ਸੀਨਾ ਚਾਕ ਚਾਕ ॥੨॥
 ਈ ਗਫਲਤ ਅਸੂ ਮਰਗ, ਕਿ: ਬੇ ਯਾਦਿ ਹੱਕ ਬਵਦ।
 ਚੂੰ ਸਾਇਆ-ਇ ਤੋ ਹਸੂ, ਨ-ਦਾਰੇਮ ਹੇਚ ਬਾਕ ॥੩॥
 ਤਾਜੋ ਨਗੀਂ ਗੁਜ਼ਾਸ਼ਤਹ ਸ਼ਾਹਾਂ, ਜਿ ਬਹਰਿ ਤੋ।
 ਬਿ-ਕੁਸ਼ਾ ਜਿ ਰੁਖ ਨਕਾਬ, ਕਿ ਆਲਮ ਸੁਦਹ ਹਲਾਕ ॥੪॥
 ਐ ਖਾਕਿ ਦਰਗਹਿ ਤੋ, ਸ਼ਿਫਾ ਬਖਸ਼ ਆਲਮ ਅਸੂ।
 ਰਹਮੇ ਬਕੁਨ ਬਹਾਲਿ ਗਰੀਬਾਨਿ ਦਰਦਨਾਕ ॥੫॥
 ਦੁਨੀਆ-ਅਸੂ ਕਾਂ ਖਰਾਬ ਕੁੱਨ, ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ ਅਸੂ।
 ਦਾਰਾ ਬ-ਖਾਕ ਰਫਤਾ, ਓ ਕਾਰੂੰ ਸੁਦਾ ਹਲਾਕ ॥੬॥
 ਚਸਮਮ ਹਮੇਸ਼ ਬੇ ਤੋ, ਗੁਹਰਬਾਰ ਮੇ-ਸ਼ਵਦ।
 'ਗੋਇਆ' ਮਿਸਾਲਿ ਦਾਨਹ, ਕਿ ਅਜ਼ ਬੋਸ਼ਾ-ਹਾਏ ਤਾਕ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਪਾਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, ਸਾਨੂੰ ਜਦ ਹੈ ਭਾਈ।
ਸਿਮਰਨ ਬਾਝੋਂ ਤਨ ਇਹ ਖਾਕੀ, ਜਾਣੇ ਗੱਲ ਨ ਕਾਈ, ਹੂ।
੨. ਵਿੱਚ ਹਿਜਰ ਦੇ ਜਿੰਦ ਆਸ਼ਕ ਦੀ, ਪੋਸਤ ਫੁਲ ਜਿਉਂ ਵੀਰਾ।
ਦਾਗੀ ਜਿਗਰ ਤੇ ਸੀਨਾ ਉਸ ਦਾ, ਹੋਇਆ ਲੀਰਾਂ ਲੀਰਾਂ, ਹੂ।
੩. ਤੇਰੀ ਯਾਦੋਂ ਸੱਖਣਾ ਬੰਦਾ, ਗਫਲਤ-ਮੌਤੇ ਮਰਦਾ।
ਪਰ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਇਆ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਮਰਨੋਂ ਡਰਦਾ, ਹੂ।
੪. ਤੇਰੀ ਖਾਤਰ ਰਾਜ ਭਾਗ ਨੂੰ, ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਲੱਤ ਮਾਰੀ।
ਪਰਦਾ ਚੁੱਕੀਂ ਮੁਖੋਂ, ਮਾਹੀ! ਤੜਪੇ ਖਲਕਤ ਸਾਰੀ, ਹੂ।
੫. ਤੇਰੀ ਧੂੜੋਂ ਮਿਟਦੀ, ਪ੍ਰੀਤਮ! ਪੀੜਾ ਜੱਗ ਦੀ ਸਾਰੀ।
ਏਸ ਨਿਮਾਣੇ ਉੱਤੇ ਸਤਿਗੁਰ, ਮਿਹਰ ਕਰੋ ਇੱਕ ਵਾਰੀ, ਹੂ।
੬. ਲੋਕ ਅਤੇ ਪੁਲੋਕ ਵਿਗਾੜੇ, ਮਮਤਾ ਮੋਹਨੀ ਮਾਇਆ।
ਦਾਰਾ ਕਬਰ 'ਚ ਪਾਇਆ ਇਸ ਨੇ, ਕਾਰੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ, ਹੂ।
੭. ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ ਨੈਣ 'ਗੋਇਆ' ਦੇ, ਫਮ ਫਮ ਨੀਰ ਵਹਾਂਦੇ।
ਜਿਵੇਂ ਅੰਗੂਰੀ ਗੁੱਛੇ ਵਿਚੋਂ, ਦਾਣੇ ਕਿਰ ਕਿਰ ਜਾਂਦੇ, ਹੂ।

ਜਾਂ ਆਫ਼ਰੀਦਾ ਅਸੁ ਮਰਾ, ਆਂ ਖੁਦਾਏ ਪਾਕ ।

ਜੁਜ਼ ਹਰਫ਼ਿ ਹੱਕ, ਕਿ ਗ਼ੈਰ ਨਿਆਇਦ, ਜਿ ਜਿਸਮਿ ਖ਼ਾਕ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਫ਼ਰੀਦਾ ਅਸੁ—ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਾਂ—(ਅਜ+ਆਂ) ਕਿਉਂ ਜੁ। ਨਿਆਇਦ—ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜਿਸਮਿ ਖ਼ਾਕ—ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ।

ਅਰਥ : ਕਿਉਂ ਜੁ ਉਸ ਪਵਿੱਤਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਇਸ) ਖ਼ਾਕੀ (ਪੰਜ ਭੂਤਕ) ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ (ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ) ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ (ਨਿਕਲਦੀ)।

ਦਰ ਹਿਜਰਿ ਤੁਸੁ, ਜਾਨੋ ਦਿਲਿ ਆਸ਼ਕਾਂ ਚੁਨੀਂ ।

ਚੂੰ ਲਾਲਹ ਦਾਗ਼ ਬਰ ਜਿਗਰੋ ਸੀਨਾ ਚਾਕ ਚਾਕ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚੁਨੀਂ—ਕਿਵੇਂ। ਲਾਲਹ—ਪੋਸਤ ਦਾ ਫੁੱਲ। ਚਾਕ ਚਾਕ—ਲੀਰਾਂ ਲੀਰਾਂ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਤੇ ਦਿਲ ਇਵੇਂ ਹੋ ਜਿਵੇਂ ਪੋਸਤ ਦੇ ਫੁੱਲ ਦੇ ਜਿਗਰ ਉਤੇ ਦਾਗ਼ ਤੇ ਸੀਨਾ ਲੀਰੋ-ਲੀਰ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

ਈਂ ਗ਼ਫ਼ਲਤ ਅਸੁ ਮਰਗ, ਕਿ: ਬੇ ਯਾਦਿ ਹੱਕ ਬਵਦ ।

ਚੂੰ ਸਾਇਆ-ਇ ਤੋ ਹਸੁ, ਨਾ-ਦਰੇਮ ਹੇਚ ਬਾਕ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗ਼ਫ਼ਲਤ—ਸੁਸਤੀ, ਅਰੁਚੀ। ਮਰਗ—ਮੌਤ। ਹੱਕ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਨਾ ਦਾਰੇਮ—ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ਬਾਕ—ਡਰ, ਭਉ।

ਅਰਥ : ਇਹ ਸੁਸਤੀ (ਅਰੁਚੀ) ਮੌਤ ਹੈ, ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਸਖਣੇ ਹੋਇਆਂ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਜੇ ਤੇਰੀ ਛਤਰ-ਛਾਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ (ਕਿਉਂ ਜੁ ਤੇਰੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਫਟਕ ਸਕਦੀ)।

ਤਾਜੋ ਨਗੀਂ ਗੁਜ਼ਾਸ਼ਤਹ ਸ਼ਾਹਾਂ, ਜਿ ਬਹਰਿ ਤੋ ।

ਬਿ-ਕੁਸ਼ਾ ਜਿ ਰੁਖ ਨਕਾਬ, ਕਿ ਆਲਮ ਸੁਦਹ ਹਲਾਕ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਗੀਂ—ਨਗੀਨੇ। ਗੁਜ਼ਾਸ਼ਤਹ—ਤਿਆਗ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਬਿ-ਕੁਸ਼ਾ—ਖੋਲ੍ਹ। ਨਕਾਬ—ਪਰਦਾ, ਘੁੰਡ। ਸੁਦਹ—ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਤਾਜ ਤੇ ਨਗੀਨੇ (ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ) ਤੇਰੀ ਖ਼ਾਤਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਘੁੰਡ (ਪਰਦਾ) ਖੋਲ੍ਹ (ਚੁਕ), ਕਿਉਂ ਜੁ ਜਗਤ (ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ) ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤੜਫ਼ ਰਿਹਾ ਹੈ)।

ਐ ਖ਼ਾਕਿ ਦਰਗਹਿ ਤੋ, ਬਿਛਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਆਲਮ ਅਸੁ ।

ਰਹਮੇ ਬਕੁਨ ਬਹਾਲਿ ਗ਼ਰੀਬਾਨਿ ਦਰਦਨਾਕ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸ਼ਫਾ—ਅਰੋਗਤਾ। ਦਰਦਨਾਕ—ਤਰਸ ਯੋਗ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਤੇਰੀ ਦਰਗਾਹ ਦੀ ਧੂੜ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਰੋਗਤਾ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, (ਇਸ ਲਈ) ਤੂੰ (ਅਸਾਂ) ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਤਰਸ ਯੋਗ ਦਸ਼ਾ ਉਤੇ ਦਇਆ ਕਰ।

ਦੁਨੀਆ-ਅਸੂ ਕਾਂ ਖਰਾਬ ਕੁੱਨ, ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ ਅਸੂ।

ਦਾਰਾ ਬ-ਖਾਕ ਰਫਤਾ, ਓ ਕਾਰੂੰ ਸੁਦਾ ਹਲਾਕ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦੁਨੀਆ-ਅਸੂ—ਮਾਇਆ ਹੈ। ਕਾਂ—(ਕਿ ਆਂ) ਕਿ ਉਸ ਨੇ, ਜਿਸ ਨੇ। ਖਰਾਬ—ਬਰਬਾਦ। ਦਾਰਾ—ਈਰਾਨ ਦਾ ਇਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜੋ ਵੱਡੀ ਫੌਜ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਕੰਦਰ ਮਹਾਨ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਜੁੱਧ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਾਰੂੰ—ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਸਾ ਦਾ ਚਚੇਰਾ ਭਾਈ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਧਨਵਾਨ ਸੀ। ਉਸ ਪਾਸ ਚਾਲੀ ਗੰਜ (ਖਜ਼ਾਨੇ) ਧਨ ਸੀ। ਮੁਸਾ ਦੇ ਸਮਝਾਉਣ ਉਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਲਟੀ ਉਸ ਉਤੇ ਵਿਕਾਰੀ (ਜੱਨਾਹੀ) ਹੋਣ ਦੀ ਤੁਹਮਤ ਲਾਈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਖੁਦਾ ਨੇ ਮੁਸਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਰੀ ਕੀਤਾ, ਪਰੰਤੂ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰ ਬਾਰ ਸਮੇਤ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਧਸਾ ਦਿੱਤਾ। (ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ—ਬਸ, ਧਸਾ ਦਿੱਤਾ ਅਸਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ)।

ਅਰਥ : (ਇਹ) ਮਾਇਆ (ਹੀ) ਹੈ ਜੋ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। (ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਆ ਕੇ) ਦਾਰਾ ਕਬਰ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਕਾਰੂੰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।

ਚਸਮਮ ਹਮੇਸ਼ ਬੇ ਤੋ, ਗੁਹਰਬਾਰ ਮੇ-ਸ਼ਵਦ।

‘ਗੋਇਆ’ ਮਿਸਾਲਿ ਦਾਨਹ, ਕਿ ਅਜ਼ ਖੋਸ਼ਾ-ਹਾਏ ਤਾਕ ॥੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚਸਮ+ਮ—ਮੇਰੀ ਅੱਖ। ਹਮੇਸ਼—ਸਦਾ। ਗੁਹਰਬਾਰ—ਮੋਤੀ ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੇ। ਖੋਸ਼ਾ-ਹਾਏ ਤਾਕ—ਅੰਗੂਰਾਂ ਦਾ ਗੁੱਛਾ। ਤਾਕ—ਅੰਗੂਰ, ਦਾਖ ਦਾ ਰੁਖ।

ਅਰਥ : ਮੇਰੀ ਅੱਖ (ਅੱਖਾਂ) ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ ਸਦਾ ਮੋਤੀ (ਅਥਰੂ) ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਥਰੂ ਵਹਾਉਂਦੀ ਹੈ), ਜਿਵੇਂ, ਅੰਗੂਰ ਦੇ ਗੁੱਛੇ ਤੋਂ ਇਕ ਇਕ ਦਾਣਾ (ਬਾਹਰ ਹੇਠਾਂ ਆ ਡਿਗਦਾ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਹਨ—ਇਕ ਆਤਮਕ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ (ਸ੍ਰੀਰਕ)। ਭਾਵੇਂ, ਆਤਮਕ ਭਾਗ ਮੁੱਖ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ ਗੌਣ, ਪਰੰਤੂ ਮਹਾਂ ਮੋਹਣੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਸਰੀਰਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਜ਼ਲ ਮਿਥ ਲੈਣ ਦੀ ਭਾਰੀ ਭੁੱਲ ਕਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ, ‘ਹਰੀ’ ਨੇ ਆਪਣੀ ‘ਜੋਤਿ’ ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਧਰੀ, ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਜੱਗ ਵਿੱਚ ਆਇਆ। ਪਰੰਤੂ, ਇਥੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ

ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਚਨਹਾਰ 'ਹਰੀ' ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਦਾਸੀ, 'ਮਾਇਆ', ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫੱਸ ਗਿਆ। ਹਰੀ-ਲਿਵ ਛੁਟ ਗਈ ਤੇ ਇਹ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਾ ਬਣ ਬੈਠਾ

ਏ ਸਰੀਰਾ ਮੇਰਿਆ, ਹਰਿ ਤੁਮ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਰਖੀ, ਤਾ ਤੂ ਜਗ ਮਹਿ ਆਇਆ ॥੩੩॥..

ਪਰੰਤੂ ਲਿਵ ਛੁੜਕੀ, ਲਗੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ, ਮਾਇਆ ਅਮਰੁ ਵਰਤਾਇਆ ॥੨੯॥

(ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ)

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਸੇਵਕ ਹੋ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜਿਆ ਅਤੇ

ਜੇਹਾ ਸੇਵੈ, ਤੇਹੋ ਹੋਵੈ.....

(ਵਾਰ ਬਿਹਾਗੜਾ, ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੫੪੯)

ਦੇ ਗੁਰਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਥੇ ਮਾਇਆ-ਪੂਜਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਛਲਣੀ ਤੇ ਚੋਰਟੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਾਸ਼ਵੰਤ ਜੀਵਨ, ਛਿਨ-ਭੰਗਰ ਰਸ ਤੇ ਅਲਪ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ, ਉਥੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿ-ਚਿੱਤ-ਅਨੰਦ-ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਪਰਮ ਸੁਖ ਤੇ ਕਲਿਆਨ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮਿਲੀ।

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਐਸੇ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਝਲਕੀ ਵਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਸਾਡੇ ਪੰਜ-ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਸਵਾਸ ਸਵਾਸ, ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਵਜੋਂ, ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਜਾਪ ਹੋਣਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਫੇਰ, ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਕਿ ਐਸੇ ਮਿਹਰਵਾਨ ਪਿਤਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਸਰਨ ਉਤੇ ਸਾਡਾ ਜਿਗਰ ਤੇ ਛਾਤੀ ਲੀਰਾਂ ਲੀਰਾਂ ਹੋਵੇ, ਭੁੱਜ ਜਾਵੇ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਣਾ ਮੌਤ ਹੈ ਤੇ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ। ਫੇਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੀਤ-ਪ੍ਰਵਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੋਤ ਦੀ ਇਕ ਵੀ ਝਲਕ ਦਿੱਸ ਪਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਜਲਵੇ ਦੀ ਖਾਤਰ ਤਾਜਾਂ ਤੇ ਤਖਤਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤਿਆਗ ਕੇ ਤੇਰੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਦੇ ਤਾਲਬ ਬਣ ਬੈਠੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਚਿੱਟੇ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਛਲਣੀ ਮਾਇਆ, ਲੋਕ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਉਹੀ ਮਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਪਿਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਦਾਰਾ (ਈਰਾਨ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ) ਖਾਲੀ ਹੱਥੀ ਕਬਰ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਕਿਰਪਨ ਕਾਰੂੰ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨੇਤਰ ਤੇਰੀ ਦੀਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੌਤੀ (ਹੰਝੂ) ਵਰਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ, ਗਰਦ-ਗੁਬਾਰ ਧੁਪਦੀ ਅਤੇ ਸੁਖ-ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਦੇ ਘਰ ਬਾਰੇ ਅਰਸ਼ੀ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ

ਹਰਖ ਅਨੰਤ, ਸੰਗ ਨਹੀ ਬੀਆ ॥

ਸੈ ਘਰੁ, ਗੁਰਿ, ਨਾਨਕ ਕਉ ਦੀਆ ॥

(ਗਉੜੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੮੬)

ਐ ਕਮਾਲਿ ਤੋ, ਕਮਾਲਸਤੋ, ਕਮਾਲਸਤੋ, ਕਮਾਲ।
 ਐ ਜਮਾਲਿ ਤੋ, ਜਮਾਲਸਤੋ, ਜਮਾਲਸਤੋ, ਜਮਾਲ॥੧॥
 ਐ ਕਿ: ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਤੋ, ਅਜ਼ ਸ਼ਾਹ ਰਗ, ਵ ਆਲਮ ਹੈਰਾਂਅ।
 ਯਾਰਿ ਮਾ, ਈ ਚਿ: ਖਿਆਲਸਤੋ, ਖਿਆਲਸਤੋ, ਖਿਆਲ॥੨॥
 ਮਨ ਨ-ਦਾਨਮ ਕਿ: ਕੁਦਾਮਮ, ਕਿ: ਕੁਦਾਮ।
 ਬੰਦਾ-ਇ ਓਏਮੁ, ਵ ਓ ਹਾਫਜਿ ਮਨ, ਦਰ ਹਮਾ ਹਾਲ॥੩॥
 ਦਿਲਿ ਮਨ ਫ਼ਾਰਗ਼, ਵ ਦਰ ਕੂਏ ਤੋ, ਪਰਵਾਜ਼ ਕੁਨੱਦ।
 ਗਰ ਜਿ ਰਾਹਿ ਕਰਮਿ ਖ਼ੇਸ਼, ਬ-ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਪਰੋ ਬਾਲ॥੪॥
 ਸਾਹਿਬਿ ਹਾਲ, ਬ-ਜੁਜ਼ ਹਰਫਿ ਖ਼ੁਦਾ, ਦਮ ਨ ਜਨੱਦ।
 ਗ਼ੈਰਿ ਜ਼ਿਕਰਸ਼, ਹਮਾ ਆਵਾਜ਼ ਬਵੱਦ ਕੀਲੋ ਮਕਾਲ॥੫॥
 ਮੁਰਸ਼ਦਿ ਕਾਮਲਿ ਮਾ, ਬੰਦਗੀਅਤ ਫ਼ਰਮਾਇਦ।
 ਐ ਜ਼ਹੇ, ਫ਼ਾਲਿ ਮੁਬਾਰਕ ਕਿ: ਕੁਨੱਦ ਸਾਹਿਬਿ ਹਾਲ॥੬॥
 ਬੇ ਤੋ, ਯਕ ਦਮੋ ਨਫ਼ਸ, ਹਸੂ ਮਰਾ, ਹਮ ਚੂ ਸਾਲ।
 ਈ ਵਬਾਲ ਅਸਤੋ, ਵਬਾਲ ਅਸਤੋ, ਵਬਾਲ ਅਸਤੋ, ਵਬਾਲ॥੭॥
 ਹਰ ਕਿ: ਗੋਇਦ ਤੂ ਚਿ: ਬਾਸ਼ੀ, ਵ ਚਿ: ਗੋਇਦ ਜੁਜ਼ਿ ਤੋ।
 ਗਸ਼ਤ ਹੈਰਾਂਅ ਹਮਾ, ਆਲਮ ਹਮਾ, ਦਰ ਐਨਿ ਜਮਾਲ॥੮॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਹੇ ਪੂਰਨ, ਹੇ ਕਾਮਲ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਹੇ ਸਤਿਗੁਰ ਲਾਸਾਨੀ।
ਅਦਭੁਤ ਤੇਰੀ ਸੋਹਣੀ ਸੂਰਤ, ਰੂਪ ਤੇਰਾ ਨੂਰਾਨੀ, ਹੂ।
੨. ਸ਼ਾਹ-ਰਗ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਵੱਸੋਂ, ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੂੰ, ਮੇਰੇ।
ਪਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨ ਆਵਣ, ਅਚਰਜ ਕੌਤਕ ਤੇਰੇ, ਹੂ।
੩. ਨ ਜਾਣਾਂ ਮੈਂ ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਆ, ਕੀ ਵਜੂਦ ਹੈ ਮੇਰਾ ?
ਮੈਂ ਜਾਣਾਂ ਤੂੰ ਮਾਲਕ ਮੇਰਾ, ਮੈਂ ਬਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇਰਾ, ਹੂ।
੪. ਖੰਭ, ਜੇ ਤੂੰਠ ਕੇ ਦਾਤਾ ਮੈਨੂੰ, ਲਾ ਦੇਵੇਂ ਇੱਕ ਵਾਗੀ।
ਦਰ ਤੇਰੇ ਮੈਂ ਖਿੱਚਿਆ ਆਵਾਂ, ਲੰਮੀ ਮਾਰ ਉਡਾਰੀ, ਹੂ।
੫. ਸਿਮਰਨ ਬਾਝੋਂ ਗੱਲ ਨ ਕਰਦਾ, ਆਸ਼ਕ ਜੋ ਰੱਬ-ਸੰਦਾ।
ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਸਭ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਗਣ, ਮਾਇਆ ਕੂੜਾ-ਧੰਧਾ, ਹੂ।
੬. ਆਤਮ-ਦਰਸੀ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰ, ਰੱਬੀ ਨਾਮ ਜਪਾਵੇ।
ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ, ਵਡਭਾਗਾ ਕਰ ਜਾਵੇ, ਹੂ।
੭. ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ ਪਲ ਛਿਨ ਮੈਨੂੰ, ਬਰਸ ਬਰਸ ਦਾ ਜਾਪੇ।
ਤੇਰੇ ਬਿਰਹੋਂ, ਵਿਛੋੜੇ ਕਾਰਨ, ਮੇਰਾ ਮਨ ਸੰਤਾਪੇ, ਹੂ।
੮. ਤੇਰੀ ਅੰਸ਼ ਮੈਂ, ਤੈਥੋਂ ਪੁੱਛਾਂ, ਤੂੰ ਹੈਂ ਸਿਰਜਨਹਾਰਾ।
ਵੇਖ ਸੁਹੱਪਣ ਤੇਰਾ 'ਗੋਇਆ', ਦੰਗ ਹੋਇਆ ਜੱਗ ਸਾਰਾ, ਹੂ।

ਐ ਕਮਾਲਿ ਤੋ, ਕਮਾਲਸਤੋ, ਕਮਾਲਸਤੋ, ਕਮਾਲ ।

ਐ ਜਮਾਲਿ ਤੋ, ਜਮਾਲਸਤੋ, ਜਮਾਲਸਤੋ, ਜਮਾਲ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਮਾਲ—ਪੂਰਨਤਾ । ਜਮਾਲ—ਸੁੰਦਰਤਾ, ਰੂਪ ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ !) ਤੇਰੀ ਪੂਰਨਤਾ ਕਮਾਲ ਹੈ, ਕਮਾਲ ਹੈ । ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਦੁੱਤੀ ਹੈ, ਅਜੋੜ ਹੈ, ਅਦਭੁਤ ਹੈ ।

ਐ ਕਿ: ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਤੋ, ਅਜ਼ ਸ਼ਾਹ ਰਗ, ਵ ਆਲਮ ਹੈਰਾਅ ।

ਯਾਰਿ ਮਾ, ਈਂ ਚਿ: ਖਿਆਲਸਤੋ, ਖਿਆਲਸਤੋ, ਖਿਆਲ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸ਼ਾਹ ਰਗ—ਲਹੂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਨਾੜੀ, ਇਥੇ ਸੰਕੇਤ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਆਇਤ ਵਲ ਹੈ ਕਿ ਖੁਦਾ ਸ਼ਾਹ ਰਗ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੈ ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਤੂੰ ਸ਼ਾਹ ਰਗ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੈਂ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੈ । ਹੇ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਿਯ ਮਿੱਤਰ, ਇਹ ਤੇਰਾ ਕੀ ਚੋਜ ਹੈ, ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ । (ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ) ।

ਮਨ ਨ-ਦਾਨਮ ਕਿ: ਕੁਦਾਮਮ, ਕਿ: ਕੁਦਾਮ ।

ਬੰਦਾ-ਇ ਓਏਮੁ, ਵ ਓ ਹਾਫਜ਼ਿ ਮਨ, ਦਰ ਹਮਾ ਹਾਲ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨ-ਦਾਨਮ—ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ । ਕੁਦਾਮਮ—ਮੈਂ ਕਿਥੇ ਹਾਂ, ਕੌਣ ਹਾਂ ? ਹਾਫਜ਼ਿ ਮਨ—ਮੇਰਾ ਰਾਖਾ ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਹਸਤੀ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ—(ਭਾਵ, ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦੀ ਕੁਝ ਖਬਰ ਨਹੀਂ) । (ਮੈਨੂੰ ਏਨਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਓਸ ਦੇ ਬਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਰਾਖਾ ਹੈ ।

ਦਿਲਿ ਮਨ ਫ਼ਾਰਗ, ਵ ਦਰ ਕੂਏ ਤੋ, ਪਰਵਾਜ਼ ਕੁਨੱਦ ।

ਗਰ ਜ਼ਿ ਰਾਹਿ ਕਰਮਿ ਖ਼ੇਸ਼, ਬ-ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਪਰੋ ਬਾਲ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਫ਼ਾਰਗ—ਅਜ਼ਾਦ । ਦਰ ਕੂਏ ਤੋ—ਤੇਰੀ ਗਲੀ ਵਿਚ । ਪਰਵਾਜ਼ ਕੁਨੱਦ—ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰੇ । ਰਾਹਿ ਕਰਮਿ ਖ਼ੇਸ਼—ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੁਆਰਾ । ਪਰੋ ਬਾਲ—ਖੰਭ ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸਾਨੂੰ ਖੰਭ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਅਰਥਾਤ, ਸਮਰਥਾ ਦੇਵੇਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਕੇ ਤੇਰੀ ਗਲੀ ਵਿਚ (ਹੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ) ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰੇ । (ਭਾਵ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਾਂ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਦਰ 'ਤੇ ਪੁਜਣ ਦਾ ਹੀ ਹੀਲਾ ਕਰੇ) ।

ਸਾਹਿਬਿ ਹਾਲ, ਬ-ਚੁਜ਼ ਹਰਫ਼ਿ ਖੁਦਾ, ਦਮ ਨ ਜ਼ਨੱਦ ।

ਗ਼ੈਰਿ ਜ਼ਿਕਰਬ, ਹਮਾ ਆਵਾਜ਼ ਬਵੱਦ ਕੀਲੋ ਮਕਾਲ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਜੁਜ-ਬਗੈਰ। ਦਮ ਨ ਜਨੱਦ-ਦਮ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ, ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਜਿਕਰਸ਼-ਉਸ ਦਾ ਜਿਕਰ। ਹਮਾ-ਸਭ। ਕੀਲੋ ਮਕਾਲ-ਬੇਅਰਥ ਗੱਲ ਬਾਤ।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤ ਸਿਵਾਏ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਿਕਰ ਦੇ ਹੋਰ ਗੱਲ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਵਾਏ ਉਸ ਦੇ ਜਿਕਰ (ਜਾਪ, ਸਿਮਰਨ) ਦੇ ਉਸ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਬੋਲਣਾ ਬੇਅਰਥ ਹੈ, ਝਖਣਾ ਝਾਖ ਹੈ।

ਮੁਰਬਦਿ ਕਾਮਲਿ ਮਾ, ਬੰਦਗੀਅਤ ਫ਼ਰਮਾਇਦ।

ਐ ਜ਼ਹੇ, ਫ਼ਾਲਿ ਮੁਬਾਰਕ ਕਿ: ਕੁਨੱਦ ਸਾਹਿਬਿ ਹਾਲ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੰਦਗੀਅਤ-ਤੇਰੀ ਬੰਦਗੀ। ਫ਼ਾਲ-ਟੇਵਾ, ਸ਼ਗਨ। ਫ਼ਰਮਾਇਦ-ਆਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਐ ਜ਼ਹੇ-ਧੰਨ, ਵਾਹ।

ਅਰਥ : ਸਾਡਾ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਸਾਨੂੰ (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਤੇਰੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਾਹ, ਸਾਡੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗ! ਕਿ ਸਾਨੂੰ (ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਨੇ) ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ (ਆਤਮ-ਦਰਸ਼ੀ, ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਬੇ ਤੋ, ਯਕ ਦਮੋ ਨਫ਼ਸ, ਹਸੁ ਮਰਾ, ਹਮ ਚੁ ਸਾਲ।

ਈ ਵਬਾਲ ਅਸਤੋ, ਵਬਾਲ ਅਸਤੋ, ਵਬਾਲ ਅਸਤੋ, ਵਬਾਲ ॥੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੇ ਤੋ-ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ। ਨਫ਼ਸ-ਸਵਾਸ। ਹਮਚੁ-ਵਾਂਗ, ਵਰਗਾ। ਵਬਾਲ-ਦੁਖਦਾਈ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਪਲ ਤੇ ਇਕ ਸਾਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਾਲ (ਯੁੱਗ) ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਛੋੜਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਦੁੱਖ ਭਰਿਆ, ਕਿੰਨਾ ਅਸਹਿ, ਕਿੰਨਾ ਕਲੋਸ਼-ਮਈ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ਭਿਆਨਕ ਹੈ।

ਹਰ ਕਿ: ਗੋਇਦ ਤੂ ਚਿ: ਬਾਬੀ, ਵ ਚਿ: ਗੋਇੰਦ ਚੁਬਿ ਤੋ।

ਗਬਤ ਹੈਰਾਅ ਹਮਾ, ਆਲਮ ਹਮਾ, ਦਰ ਐਨਿ ਜਮਾਲ ॥੮॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੋਇਦ-ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਚਿ:-ਕਿ? ਜੁਜ ਤੋ-ਤੇਰਾ ਜੁਜ, ਅੰਗ, ਹਿੱਸਾ। ਗਬਤ-ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਮਾ ਆਲਮ-ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ। ਹਮਾ-ਸਭ। ਜਮਾਲ-ਸੁੰਦਰਤਾ। ਐਨ-ਸੂਰਜ, ਹਕੀਕਤ, ਠੀਕ। ਦਰ-ਵਿਚ।

ਅਰਥ : ਹਰ ਕੋਈ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਹੈ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਤੂੰ ਕੀ ਹੈਂ? ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਆਖੇ ਵੀ ਕੀ? ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਤੇਰਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ (ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਤੇਰੀ ਅੰਸ਼ ਹੈ)! ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਤੇਰੀ ਅਦਭੁਤ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਜਲਵੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਚਕ੍ਰਿਤ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ (ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਸ਼ ਗੁੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹਸਤੀ ਵਿਚ ਸਦ-ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ, ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਅਗੰਮਤਾ ਹੀ, ਉਸ ਲਈ ਦਿਲੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਮੂਲ ਹਨ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲਾਉਣ ਹਿੱਤ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅਥਵਾ ਬਾਕੀ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਖੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਬੇਅੰਤਤਾ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼, ਜਬਤ, ਦੈਵੀ ਦਰਬਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਮੁੱਲ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਅਦੁੱਤੀ ਤੇ ਵਚਿੱਤ੍ਰ ਚਿੱਤ੍ਰ ਖਿੱਚਿਆ ਤੇ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰ ਆਪ-ਮੁਹਾਰਾ ਰੱਬੀ ਸਜਦੇ ਵਿੱਚ ਝੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ, ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਪਾਤਰ ਨੂੰ, ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਰਕੇ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ

ਜਿਸ ਨੇ ਬਖਸ਼ੇ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ॥ ਨਾਨਕ, ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥੨੫॥ (ਜਪੁਜੀ)

‘ਗੋਇਆ’ ਜੀ, ਜੋ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੀ ਸਰੀਰਕ, ਮਾਨਸਕ ਤੇ ਆਤਮਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਤੇ ਪੂਰਨਤਾ ਦੇ ਆਸ਼ਕ ਸਨ, ਨੇ ਇਸ ਗੁਜਲ ਵਿੱਚ ਵਿਸਮਾਦਤ ਹੋ, ਪ੍ਰਿਯ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੁ ਸਿਖ ਅੰਦਰ ਭਗਤੀ ਤੇ ਸਿਦਕ ਦੀ ਅਨਿੰਨਤਾਈ ਜਾਗੇ, ਤੇ ਸਫੁੱਟ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ। ਲਿਖਦੇ ਹਨ, “ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਤੇਰੀ ਪੂਰਨਤਾ ਕਮਾਲ ਹੈ, ਕਮਾਲ ਹੈ, ਕਮਾਲ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਅਦੁੱਤੀ ਹੈ, ਅਜੋੜ ਹੈ, ਅਦਭੁੱਤ ਹੈ।”

ਗੱਲ ਕੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੇ ਸਿਦਕੀ ਸਿਖ ਤੇ ਆਲਮ ਕਵੀ ਜਦ ਰੱਬੀ-ਰੋ ਵਿੱਚ, ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਹਿੱਤ ਕਲਮ ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਕਵੀ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਮੈਂ ਖਿਆਲਿ ਯਾਰ ਮੈਂ ਜਬ ਬੜਾ, ਕਈ ਮੰਜਲ ਆਗੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ,’ ਉਹ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਵਿਸਮਾਦਤ ਹੋ ਜਦ ਮੰਜਲ ਵੱਲ ਵਧਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਈ ਮੰਜਲਾਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ‘ਆਲਮਿ ਤਹੱਯਰ’ ਦੀ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਇਉਂ ਰੂਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਦਰਸਨ ਦੇਖਤ ਹੀ, ਸੁੱਧ ਕੀ ਨ ਸੁੱਧ ਰਹੀ,
 ਭੁੱਧ ਕੀ ਨ ਭੁੱਧ ਰਹੀ, ਮਤਿ ਮੈਂ ਨ ਮਤਿ ਹੈ।
 ਸੁਰਤਿ ਮੈਂ ਨ ਸੁਰਤਿ ਅੰ ਧਿਆਨ ਮੈ ਨ ਧਿਆਨ ਰਹਯੋ,
 ਗਿਆਨ ਮੈਂ ਨ ਗਿਆਨ ਰਹਯੋ, ਗਤ ਮੈਂ ਨ ਗਤਿ ਹੈ।
 ਧੀਰਜ ਕੀ ਧੀਰਜ, ਗਰਬ ਕੀ ਗਰਬ ਗਯੋ,
 ਰਤਿ ਮੈ ਨ ਰਤਿ ਰਹੀ, ਪਤਿ ਰਤਿ ਪਤਿ ਹੈ।
 ਅਦਭੁਤ, ਪਰਮਦਭੁਤ ਬਿਸਮੇ ਬਿਸਮ
 ਅਸਚਰਜੈ ਅਸਚਰਜ ਅਤਿ ਅਤਿ ਹੈ।੧।੯।

‘ਗੋਇਆ’ ਜੀ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਕਮਾਲ ਦੀ ਵਜ਼ਾਹਤ (ਵਿਸਥਾਰ) ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਇਹ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਘੱਟ ਕਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਹ-ਰਗ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਧੂ ਝਗੜਿਆਂ ਤੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ; ਕਿਸ ਕੁਲ,

ਜ਼ਾਤ, ਗੋਤ, ਬਰਾਦਰੀ, ਨਸਲ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਇੰਨਾ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਬੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਨ ਹਾਂ ਤੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਸਭਨੀਂ ਥਾਈਂ ਰਖਵਾਲਾ ਹੈਂ।' ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ, ਤੂੰ ਹੈ ਮੇਰਾ ਮਾਤਾ ॥

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬੰਧਪੁ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਭ੍ਰਾਤਾ ॥

ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਰਾਖਾ ਸਭਨੀਂ ਥਾਈਂ, ਤਾ ਭਉ ਕੇਹਾ ਕਾੜਾ ਜੀਉ ॥

(ਮਾਝ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੦੩)

ਫੇਰ, ਗੁਰਦੇਵ ਅਗੇ ਜੋਦੜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਐ ਮੇਰੇ ਮਹਬੂਬ! ਮੇਰੀ ਕੇਵਲ ਇਕ, ਤੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਲੋਚਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸਿਦਕ ਦੇ ਉਹ ਖੰਡ ਬਖਸ਼, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਕੇ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਗਲੀ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾ ਸਕਾਂ। ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਸਾਵੇਂ ਤੋਲ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਬੇਕਰਾਰ ਹਾਂ।' ਫੇਰ ਆਪ ਹੀ ਆਪੇ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹੀ ਸਿਫਤ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿਵਾਏ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਹੋਰ ਬੋਲਣਾ, ਝਖਣਾ-ਝਾਖ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਮਹਿਬੂਬ ਤੋਂ ਇਕ ਛਿਨ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਜੁੱਗਾਂ ਸਮਾਨ ਹੈ।'

ਬਸ, ਇਹੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਕਾਮਲ ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਖਿਆ, ਸੰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਰਮਜ਼।

ਗਜ਼ਲ ਨੰਬਰ ੫੩

ਚੂੰ ਖੁਦਾ ਹਾਜ਼ਿਰ-ਅਸੂ, ਦਰ ਹਮਹ-ਹਾਲ ।
ਤੂ ਚਿਰਾ ਮੇ-ਜ਼ਨੀ, ਦਿਗਰ, ਪਰੋ ਬਾਲ ॥੧॥

ਹਮਦਿ ਹੱਕ ਗੋ, ਦਿਗਰ ਮ-ਗੋ, ਐ ਜਾਨ ।
ਸਾਹਿਬਿ ਕ਼ਾਲ ਬਾਸ਼ ਵ ਬੰਦਾ-ਇ ਹਾਲ ॥੨॥

ਗੈਰ ਯਾਦਿ ਖੁਦਾ, ਦਮੇ ਕਿ ਗੁਜ਼ੱਸ਼ਤ ।
ਈਂ ਜ਼ਵਾਲ ਅਸੂ, ਪੇਸ਼ਿ ਅਹਲਿ ਕਮਾਲ ॥੩॥

ਮਾਸਿਵਾ ਨੇਸੂ, ਹਰ ਕਿ: ਮੇ ਨਿਗਰੀ ।
ਤੂ ਚਿਰਾ ਗਾਫਿਲੀ, ਦਰ ਐਨਿ ਵਸਾਲ ॥੪॥

ਗੈਰਿ ਹਰਫਿ ਖੁਦਾ ਮਗੋ, 'ਗੋਇਆ' ।
ਕਿ ਦਿਗਰ ਪੋਚ ਹਸੂ, ਕ਼ਾਲੋ ਮਕ਼ਾਲ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਰੱਬ ਤੇਰਾ ਜਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸੇ, ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਪਿਆਰੇ।
ਤਾਂ ਫਿਰ ਦੱਸ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਪਿਆ ਭਟਕੇ, ਏਧਰ ਓਧਰ ਸਾਰੇ, ਹੂ।
੨. ਹਰਿ-ਜੱਸ ਬਾਝੋਂ, ਹੇ ਮਨ; ਹਰਫ ਨਾ ਹੋਰ ਉਚਾਰੀਂ।
ਬਣ ਕੇ ਢਾਢੀ ਉਸ ਮਾਲਕ ਦਾ, ਰੱਬੀ ਮਸਤੀ ਧਾਰੀਂ, ਹੂ।
੩. ਸਿਮਰਨ ਬਾਝੋਂ ਜੋ ਦਮ ਗੁਜ਼ਰੇ, ਉਹ ਦਮ ਬਿਰਥਾ ਜਾਈ।
ਪੂਰਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤਾਈਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਡਾਢਾ ਦੁਖਦਾਈ, ਹੂ।
੪. ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਝੋਂ, ਜੇ ਦੂਜਾ ਨਹਿ ਕਾਈ।
ਤਾਂ ਫਿਰ ਵਸਲ ਦੇ ਵੇਲੇ, ਬੰਦੇ! ਕਿਉਂ ਇਹ ਲਾ-ਪ੍ਰਵਾਹੀ, ਹੂ।
੫. ਨਾਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬਾਝੋਂ 'ਗੋਇਆ', ਬੋਲ ਨ ਅੱਖਰ ਦੂਜਾ।
ਸਭ ਕਿਛ ਜਾਣੀਂ ਨਿਸਫਲ ਬੰਦੇ, ਬਿਨਾਂ ਓਸ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਹੂ।

ਤੂੰ ਖੁਦਾ ਹਾਜ਼ਿਰ-ਅਸੂ, ਦਰ ਹਮਹ-ਹਾਲ ।
ਤੂੰ ਚਿਰਾ ਮੇ-ਜ਼ਨੀ, ਦਿਗਰ, ਪਰੋ ਬਾਲ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਰ ਹਮਹ ਹਾਲ—ਹਰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ। ਮੇ-ਜ਼ਨੀ—ਤੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਚਿਰਾ—ਕਿਉਂ ? ਪਰ ਓ ਬਾਲ—ਪਰ, ਖੰਭ, ਹੱਥ ਪੈਰ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹਰ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ (ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ) ਤਾਂ ਤੂੰ ਹੋਰਥੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ?

ਹਮਦਿ ਹੱਕ ਗੋ, ਦਿਗਰ ਮ-ਗੋ, ਐ ਜਾਨ ।
ਸਾਹਿਬ ਕਾਲ ਬਾਸ਼ ਵ ਬੰਦਾ-ਇ ਹਾਲ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਮਦਿ ਹੱਕ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ। ਗੋ—ਕਹੋ। ਮਗੋ—ਨ ਕਹੋ। ਜਾਨ—ਪਿਆਰੇ, ਮਿੱਤਰ। ਕਾਲ—ਗੱਲ ਬਾਤ। (ਕਾਲ ਕਰਦਨ, ਰਾਗ ਗਾਉਣਾ)। ਬੰਦਾ-ਇ ਹਾਲ—ਪ੍ਰਭੂ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ, ਮਸਤਾਨਾ। ਬਾਸ਼—ਹੋ।

ਅਰਥ : ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਮਿੱਤਰ (ਦਿਲ)! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਕਹੁ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕੀਰਤਨੀਆ ਹੋ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਮਸਤਾਨਾ ਬਣਿਆ ਰਹੁ।

ਗ਼ੈਰ ਯਾਦਿ ਖੁਦਾ, ਦਮੇ ਕਿ ਗੁਜ਼ੱਸਤ ।
ਈ ਜ਼ਵਾਲ ਅਸੂ, ਪੇਸ਼ਿ ਅਹਲਿ ਕਮਾਲ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜ਼ਵਾਲ—ਘਾਟਾ, ਅਧੋਗਤੀ। ਅਹਲਿ ਕਮਾਲ—ਉਹ ਜੋ ਪੂਰਨ ਹਨ, ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼। ਪੇਸ਼ਿ—ਸਾਹਮਣੇ, ਲਈ।

ਅਰਥ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਜਿਹੜਾ ਦਮ ਲੰਘਿਆ, ਇਹ (ਉਹ ਦਮ) ਪੂਰਨ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ, ਘਾਟੇਵੰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਸਿਵਾ ਨੇਸੂ, ਹਰ ਕਿ: ਮੇ ਨਿਗਰੀ ।
ਤੂੰ ਚਿਰਾ ਗਾਫ਼ਲੀ, ਦਰ ਐਨਿ ਵਸਾਲ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਾਸਿਵਾ—ਉਸ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ। ਮੇ ਨਿਗਰੀ—ਤੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ। ਚਿਰਾ—ਕਿਉਂ ? ਗਾਫ਼ਲੀ—ਲਾਪ੍ਰਵਾਹ ਹੈਂ। ਐਨਿ ਵਸਾਲ—ਐਨ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਸਮੇਂ।

ਅਰਥ : ਜਦ, ਉਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਧਰ ਵੀ ਤੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਠੀਕ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਗਾਫ਼ਲਤ ਕਿਉਂ ? ਭਾਵ—ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਏਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿੱਚ ਗਵਾ ਲੈਣਾ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ।

ਗੈਰਿ ਹਰਫਿ ਖੁਦਾ ਮਗੋ, 'ਗੋਇਆ' ।
ਕਿ ਦਿਗਰ ਪੋਚ ਹਸੂ, ਕਾਲੋ ਮਕਾਲ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੈਰ—ਬਿਨਾਂ । ਹਰਫ—ਚਰਚਾ, ਗੱਲ ਬਾਤ । ਮਗੋ—(ਮ+ਗੋ) ਨਾ
ਆਖ । ਦਿਗਰ—ਹੋਰ । ਪੋਚ—ਬੇਹੂਦਾ, ਫਜ਼ੂਲ । ਕਾਲੋ ਮਕਾਲ—ਗੱਲ ਬਾਤ ।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ (ਕੁਝ) ਨਾ ਬੋਲ, ਕਿਉਂ
ਜੁ, ਹੋਰ (ਸਭ) ਗੱਲਬਾਤ ਫਜ਼ੂਲ (ਬੇਅਰਥ) ਹੈ ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਗੁਰਮਤਿ, ਇੱਕ ਅਤਿ ਸਾਵਾਂ, ਸੁਚੱਜਾ ਤੇ ਪੱਧਰਾ ਜੀਵਨ-ਮਾਰਗ ਹੈ । ਗੁਰਦੇਵ
ਦਾ ਕਦੀ

ਕਾਹੇ ਰੇ ਮਨ ਚਿਤਵਹਿ ਉਦਮੁ, ਜਾ ਆਹਰਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪਰਿਆ ॥ (ਗੁਰਗ੍ਰੰਥ)

ਅਤੇ ਕਦੀ

ਉਦਮੁ ਕਰੇਦਿਆ ਜੀਉ ਤੂੰ, ਕਮਾਵਦਿਆ ਸੁਖ ਭੁੰਢੁ ॥ (ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੫੨੨)

ਉਚਾਰਨਾ ਕੋਈ ਵਕਤੀ, ਅਜੋੜ ਜਾਂ ਆਪਾ-ਵਿਰੋਧੀ ਕਥਨ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ
ਨਾਲ ਵੀਚਾਰਿਆਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟਪਲਾ ਲੱਗਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ।

ਗੁਰਮਤਿ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ, ਉੱਦਮ, ਉਪਕਾਰ ਤੇ ਘਾਲ ਕਰ ਕੇ, ਨਾ ਕੇਵਲ
ਆਪ ਹੀ ਖਾਣ; ਸਗੋਂ, ਵੰਡ ਕੇ ਛੱਕਣ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਆਲਸੀ ਦਾ, ਇਸ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ
ਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਪੰਥ ਵਿੱਚ, ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ । ਹਾਂ, ਉੱਦਮ, ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਨਾਲ ਨਾਲ
ਚਿੰਤਾ, ਝੋਰਾ ਤੇ ਧਾਵਨਾ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਸਿਦਕ-ਹੀਨ ਹੋਣਾ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ
ਵਿਵਰਜਤ ਹੈ । ਭਰੋਸੇ, ਸਿਦਕ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਵਿਚ ਘਾਲਣਾ ਕਰ ਕੇ ਕਮਾਈ ਹੋਈ ਅੱਧੀ
ਰੋਟੀ, ਧਾਵਨਾ, ਚਿੰਤਾ ਤੇ ਬੇਪਰਤੀਤੀ ਦੀ ਭੱਜ ਨੱਸ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲੋਂ
ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗੁਣਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੇ ਸਵਾਦਿਸ਼ਟ ਹੈ । ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ

ਰੁਖੇ ਭੋਜਨੁ, ਭੂਮਿ ਸੈਨ, ਸਖੀ, ਪ੍ਰਿਅ ਸੰਗਿ ਸੁਖਿ ਬਿਹਾਤ ॥

(ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੩੦੬)

ਥੋੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ

'Do the right and trust in God.'

(ਨੇਕ ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਕਰੋ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰਖੋ) ।

ਸੋ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਪਰਪੰਚ ਕਰ ਕੇ ਧਨ ਖੱਟਦੇ
ਤੇ ਰਾਤ ਦਿਨੇ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਨਾਲ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਬੁਰਕੀ ਖੋਹਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ
ਧਨ ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਜੀਵਨ-ਮਨੋਰਥ ਬਣਾ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਚੇਤਾਵਨੀ ਕਰਾਉਂਦੇ

ਹਨ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਭ ਦਾ ਰਾਜਕ ਹੈ, ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਪਤ ਬੈਠੇ ਕੀਛਿਆ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁਰਾਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋ ਕੇ ਐਧਰ ਚਿਧਰ, ਹੱਥ ਪੈਰ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ? ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਭੁੱਲ ਬੈਠਾ ਹੋ ਕਿ ਉਹ

ਪਿੱਠ ਹੈ, ਜਲ ਮੈ, ਥਲ ਮੈ, ਪਲ ਮੈ, ਕਲਿ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਮ ਢਿਚਾਏ ॥੧॥੨੪੭॥

ਤਥਾ ਰੋਸੀ ਹੀ ਰਾਜ ਬਿਲੋਕਤ ਰਾਜਕ, ਰੋਖ ਰੂਹਾਨ ਕੀ ਰੋਸੀ ਨ ਟਾਰੈ ॥੨॥੨੪੮॥

(ਰੂਪਸਾਦਿ ਸਵੱਯੇ, ਪਾ ੧੦)

ਪ੍ਰਭੂ ਹਰ ਥਾਂ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਤੇ ਰਾਖਾ ਤਾਂ ਅਵੱਸ਼ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ, ਸੇਵਕ ਦਾ ਵੀ ਕੁਝ ਧਰਮ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾਤਾਰ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਤੇ ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਟੇਕ ਰੱਖਣੀ ਹੈ। ਉਸੇ ਦਾ ਕੀਰਤਨੀਆ ਹੋਣਾ ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਧਰ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਗਫਲਤ ਕਿਉਂ ? ਤੇ ਗ਼ੈਰਾਂ ਦੇ ਚਰਚੇ ਕਿਸ ਲਈ ? ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ

ਜਾ ਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਉਚਾ ਹੋਈ ॥ ਸੋ ਜਨੁ ਪਰ ਘਰ ਜਾਤ ਨ ਸੋਗੀ ॥

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੩੩੦)

ਗਾਜਲ ਨੰਬਰ ੫੪

ਮਾ ਕਿ: ਖੁਦ, ਹਰ ਬੰਦਾ-ਇ ਰੱਬ ਥਾ, ਖੁਦਾ ਫ਼ਹਮੀਦਾ ਏਮ।

ਖੇਸ਼ਤਨ ਰਾ ਬੰਦਾ-ਇ ਈ ਬੰਦਾ-ਹਾ, ਫ਼ਹਮੀਦਾ ਏਮ ॥੧॥

ਮਰਦਮਾਨਿ ਚਸ਼ਮਿ ਮਾ ਰਾ, ਇਹਡਿਆਜਿ ਸੁਰਮਾ ਨੈਸੁ।

ਬਸ ਕਿ: ਖਾਕਿ ਰਾਹਿ ਮਰਦਮ, ਤੂਤੀਆ ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੨॥

ਹਰ ਨਫ਼ਸ ਸਰ ਬਰ ਜ਼ਮੀਂ, ਦਾਰੇਮ ਅਜ਼ ਬਹਰਿ ਸਜ਼ੁਦ।

ਮਾ ਕਿ: ਰੂਏ ਯਾਰਿ ਖੁਦ, ਨੂਰਿ ਖੁਦਾ ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੩॥

ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਰਾ, ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਾਦਹ-ਅੰਦ।

ਜ਼ਾਂ ਗਦਾਏ ਕੂਏ ਓ ਰਾ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੪॥

ਮਾ ਨਮੇ ਖਾਹੇਮ ਮੁਲਕੋ ਮਾਲ ਰਾ, 'ਗੋਇਆ', ਅਜ਼ਾਂ।

ਸਾਇਆ-ਇ ਜ਼ੁਲਫ਼ਿ ਤੁਰਾਂ, ਬਾਲਿ ਹੁਮਾ ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਰੱਬ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਬੰਦੇ ਤਾਈਂ, ਰੂਪ ਰੱਬ ਮੈਂ ਜਾਣਾਂ।
ਸਗੋਂ ਓਸ ਦੇ ਸੇਵਕ ਦਾ ਹਾਂ, ਸੇਵਕ ਇੱਕ ਨਿਮਾਣਾ, ਹੂ।
੨. ਸੁਰਮੇ ਸੰਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਕਾਈ, ਅੱਖ ਮੇਰੀ ਨੂੰ ਵੀਰਾ।
ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਧੂੜੀ ਨੂੰ ਹੀ, ਸਮਝਾਂ ਮੈਂ ਮਮੀਰਾ, ਹੂ।
੩. ਮਨ-ਮਾਗੀ ਦੇ ਮੁਖੜੇ ਨੂੰ ਮੈਂ, ਰੱਬ ਰੂਪ ਹੈ ਪਾਇਆ।
ਹਰ ਦਮ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਤਾਹੀਓਂ, ਸੀਸ ਮੈਂ ਆਣ ਝੁਕਾਇਆ, ਹੂ।
੪. ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ, ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਪਾਸੋਂ, ਰਾਜ ਭਾਗ ਨੇ ਪਾਏ।
ਤਾਹੀਓਂ ਉਹਦੇ ਦਰ ਦੇ ਮੰਗਤੇ, ਸ਼ਾਹਨ-ਸ਼ਾਹ ਅਖਵਾਏ, ਹੂ।
੫. ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਵੀ 'ਗੋਇਆ', ਰਾਜ ਭਾਗ ਨ ਚਾਹਵਾਂ।
ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਜ਼ੁਲਫ਼ ਦੀ ਛਾਂ ਹੈ, ਹੁਮਾ-ਪੱਖ-ਪਰਛਾਵਾਂ, ਹੂ।

ਮਾ ਕਿ: ਖੁਦ, ਹਰ ਬੰਦਾ-ਇ ਹੱਕ ਰਾ, ਖੁਦਾ ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ।
ਖ਼ੇਬਤਨ ਰਾ ਬੰਦਾ-ਇ ਈ ਬੰਦਾ-ਹਾ, ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ—ਜਾਣਿਆ ਹੈ, ਸਮਝਿਆ ਹੈ। ਖ਼ੇਬਤਨ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ। ਬੰਦਾ—ਸੇਵਕ, ਗੁਲਾਮ।

ਅਰਥ : ਅਸਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਹਰੇਕ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਰੱਬ ਕਰਕੇ ਸਮਝਿਆ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਬੰਦਾ (ਸੇਵਕ) ਕਰ ਕੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਮਰਦਮਾਨਿ ਚਬਮਿ ਮਾ ਰਾ, ਇਹਤਿਆਜਿ ਸੁਰਮਾ ਨੇਸੁ।
ਬਸ ਕਿ: ਖ਼ਾਕਿ ਰਾਹਿ ਮਰਦਮ, ਤੂਤੀਆ ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਰਦਮਾਨ—ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ। ਇਹਤਿਆਜ—ਲੋੜ ਤੂਤੀਆ—ਮਮੀਰਾ।

ਅਰਥ : ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਮੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਦੀ ਪੂੜੀ ਨੂੰ ਮਮੀਰਾ ਕਰਕੇ ਸਮਝਿਆ ਹੈ।

ਹਰ ਨਫ਼ਸ ਸਰ ਬਰ ਜ਼ਮੀਂ, ਦਾਰੇਮ ਅਜ਼ ਬਹਰਿ ਸਜੂਦ।
ਮਾ ਕਿ: ਰੂਏ ਯਾਰਿ ਖੁਦ, ਨੂਰਿ ਖੁਦਾ ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਫ਼ਸ—ਸਵਾਸ। ਬਰ—ਉਤੇ। ਦਾਰੇਮ—ਅਸੀਂ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਅਜ਼ ਬਹਰਿ ਸਜੂਦ—ਸਜਦੇ ਲਈ। ਮਾ ਕਿ:—ਅਸਾਂ ਕਿਉਂਕਿ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਸਵਾਸ ਸਵਾਸ (ਹਰ ਸਮੇਂ) ਸਿਰ ਨੂੰ ਸਜਦੇ ਲਈ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਰਖਦੇ ਹਾਂ, (ਕਿਉਂ ਜੁ) ਅਸਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਰਾ, ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਾਦਹ-ਅੰਦ।
ਜ਼ਾਂ ਗਦਾਏ ਕੂਏ ਓ ਰਾ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਾਦਹ ਅੰਦ—ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਜ਼ਾਂ (ਅਜ਼+ਆਂ)—ਇਸ ਲਈ।

ਅਰਥ : ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਬਖਸ਼ੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਓਹਦੀ ਗਲੀ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਰਕੇ ਜਾਣਿਆ ਹੈ।

ਮਾ ਨਮੇ ਖ਼ਾਹੇਮ ਮੁਲਕੋ ਮਾਲ ਰਾ, 'ਗੋਇਆ', ਅਜ਼ਾਂ ॥
ਸਾਇਆ-ਇ ਜ਼ੁਲਫ਼ਿ ਤੂਰਾ, ਬਾਲਿ ਹੁਮਾ ਫ਼ਹਮੀਦਾ-ਏਮ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਮੇ ਖ਼ਾਹੇਮ—ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਅਜ਼ਾਂ—ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ। ਬਾਲਿ ਹੁਮਾ—ਹੁਮਾ ਪੰਛੀ ਦਾ ਬਾਲ, ਭਾਵ, ਉਸ ਦਾ ਸਾਇਆ।

ਅਰਥ : ਹੇ 'ਗੋਇਆ', ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ, ਕਿਉਂ

ਜੁ ਅਸਾਂ ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ ਦੀ ਛਾਂ ਨੂੰ (ਹੀ) ਹੁਮਾ (ਪੰਛੀ) ਦਾ ਪਰ (ਪਰਛਾਵਾਂ) ਸਮਝ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਨੋਟ ਮਨੋਤ ਹੈ ਕਿ ਹੁਮਾ (ਇੱਕ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਪੰਛੀ) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਲੰਘ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਵੱਡੇ ਇਕਬਾਲ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਰੱਬੀ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਆਖਰ ਇਕ ਮੁਕਾਮ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ, ਜਿਧਰ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੋ, ਰੱਬ ਦਾ ਨੂਰ ਹੀ ਨੂਰ ਦਿੱਸ ਆਉਂਦਾ, ਅਤੇ ਆਸ਼ਕ ਤੇ ਮਾਸੂਕ ਦਾ ਭੇਦ ਮਿੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਗੁਜਲ ੨੧, ਸ਼ੋਅਰ ੩)। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਤੇ ਕੂਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਉਠਾ ਲੈ ਭੱਜਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਪਿੱਛੇ ਘਿਉ ਦਾ ਕੁੱਜਾ ਲੈ ਕੇ ਦੌੜੇ ਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਭਗਵਾਨ, ਰੂਖੋ ਨਾ ਖਾਣਾ'। ਜੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਝੋਂਪੜੀ 'ਅਗਨੀ ਦੇਵਤਾ' ਦੀ ਭੇਟ ਹੋ ਗਈ, ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਹਿਰਖ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਫੁਰਮਾਇਆ

ਆਪੇ ਪਾਵਰੁ, ਆਪੇ ਪਵਨਾ ॥ ਜਾਰੈ ਖਸਮੁ, ਤ ਰਾਖੈ ਕਵਨਾ ॥ (ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੩੨੯)

ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਜ਼ੋਰੇ ਜ਼ੋਰੇ ਵਿੱਚ ਕਾਦਰ ਦਾ ਜਲਵਾ ਵੇਖਣਾ ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਤੁਰਨਾ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਪਰਮ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਖੂਬ ਜਾਣਦੇ ਤੇ ਮਾਣਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਸੁਰ ਹੋਏ, ਹਰੇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਬੰਦਾ। ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਹੀ; ਸਗੋਂ, ਅਜਿਹੇ ਸਤਿ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੂੜ ਅੱਖਾਂ ਲਈ ਸੁਰਮਾ ਤੇ ਮਸੀਰਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨਦੇ ਹਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਸੇਵਕ, ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੋਏ ਅਜਿਹੇ ਫਕੀਰਾਂ (ਸੇਵਕਾਂ) ਨੇ ਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਗੱਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਗਲੀ ਦੇ ਮੰਗਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਰਕੇ ਸਤਿਕਾਰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਐਸੇ ਸੇਵਕ ਦੀਆਂ ਬੇ-ਪਰਵਾਹੀਆਂ ਤੇ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ, ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ

ਬਸਤਾ ਤੂਟੀ ਝੁੰਪੜੀ, ਚੀਰ ਸਭਿ ਛਿੰਨਾ ॥

ਜਾਤਿ ਨ ਪਤਿ ਨ ਆਦਰੋ, ਉਦਿਆਨੁ ਭੁਮਿੰਨਾ ॥

ਮਿਕ੍ਰ ਨ ਇਠ, ਧਨ, ਰੂਪ ਹੀਣ, ਕਿਛੁ ਸਾਭੁ ਨ ਸਿੰਨਾ ॥

ਰਾਜਾ ਸਗਲੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ, ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਭਿੰਨਾ ॥

ਰਿਸ ਕੀ ਧੁਠਿ ਮਨੁ ਉਧਰੈ, ਪ੍ਰਭੁ ਹੋਇ ਸੁਪੁਸੰਨਾ ॥ (ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੭੦੭)

ਜਦ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਰਸਾਂ ਕਸਾਂ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਹਕੂਮਤਾਂ ਦੀ ਅਨ-ਸਥਿਰਤਾ ਦਾ ਇਹ ਆਲਮ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਅਜਬ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਾਹੀ ਜਰੀਰਾਂ ਤੇ ਧਨ-ਦੌਲਤ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਤਾਰ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਨੂੰ ਹੀ 'ਹੁਮਾ' ਪੰਛੀ ਦੇ ਵਾਲ ਸਮਾਨ ਬਰਕਤ ਵਾਲਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਦਰੁਨਿ ਮਰਦਮਕਿ ਦੀਦਹ, ਦਿਲ-ਰੁਬਾ ਦੀਦਮ।
ਬ-ਹਰ ਤਰਫ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦਮ, ਆਸ਼ਨਾ ਦੀਦਮ ॥੧॥

ਬ-ਗਿਰਦਿ ਕਾਬਾ ਓ ਬੁਤਖਾਨਾ, ਹਰ ਦੋ ਗਰਦੀਦਮ।
ਦਿਗਰ ਨ-ਯਾਫਤਮ ਆਂ ਜਾ, ਹਮੀਂ ਤੁਰਾ ਦੀਦਮ ॥੨॥

ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦਮ, ਅਜ਼ ਰਹਿ ਤਹਕੀਕ।
ਵਲੇ, ਬ-ਖਾਨਾ-ਇ ਦਿਲ, ਖਾਨਾ-ਇ ਖੁਦਾ ਦੀਦਮ ॥੩॥

ਗਦਾਈਏ ਦਰਿ ਕੂਏ ਤੋ, ਬਿਹ ਜਿ ਸੁਲਤਾਨੀ-ਅਸੂ।
ਖਿਲਾਫਤਿ ਦੋ ਜਹਾਂ, ਤਰਕਿ ਮੁੱਦਆ ਦੀਦਮ ॥੪॥

ਮਰਾ ਜਿ ਰੋਜ਼ਿ ਅਜ਼ਲ, ਆਮਦ ਈਂ ਨਿਦਾ 'ਗੋਇਆ'।
ਕਿ: ਇੰਤਹਾਇ ਜਹਾਂ ਰਾ, ਦਰ ਇਬਤਦਾ ਦੀਦਮ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਨੈਨਾਂ ਅੰਦਰ ਜਦ ਮੈਂ ਡਿੱਠੀ, ਸੂਰਤ ਉਸ ਦੀ ਪਿਆਰੀ।
ਹਰ ਥਾਂ ਨਜ਼ਰੀਂ ਓਹੀਓ ਆਇਆ, ਜਿੱਥੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ, ਹੂ।
੨. ਕਾਬੇ ਮੰਦਰ, ਦੁਹਾਂ ਦੁਆਲੇ, ਜਦ ਮੈਂ ਚੱਕਰ ਲਾਇਆ।
ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਬਿਨ ਦੂਜਾ ਓਥੇ, ਨਜ਼ਰੀਂ ਹੋਰ ਨਾ ਆਇਆ, ਹੂ।
੩. ਭਾਲ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੇ ਕੀਤੀ, ਨਜ਼ਰ ਚੁਫੇਰੇ ਮਾਰੀ।
ਪਰ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ, ਹੁਈ ਹੈਰਾਨੀ ਭਾਰੀ, ਹੂ।
੪. ਦਰ ਤੇਰੇ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਦਾਤਾ, ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੇ।
ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਦੋ ਆਲਮ, 'ਗੋਇਆ' ਮੂਲ ਨ ਮੰਗੇ, ਹੂ।
੫. ਗੋਇਆ ਤਾਈਂ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ, ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ ਆਈ।
ਅੰਤ ਦੁਨੀ ਦਾ, ਮੁੱਢ ਕਾਲ ਤੋਂ, ਜਾਣ ਲਿਆ ਮੈਂ ਭਾਈ, ਹੂ।

ਦਰੁਨਿ ਮਰਦਮਕਿ ਦੀਦਹ, ਦਿਲ-ਰੁਬਾ ਦੀਦਮ।

ਬ-ਹਰ ਤਰਫ਼ ਕਿ: ਨਜ਼ਰ ਕਰਦਮ, ਆਸ਼ਨਾ ਦੀਦਮ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਰੁਨ—ਵਿਚ। ਮਰਦਮਕ—ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ। ਦੀਦਹ—ਅੱਖ। ਆਸ਼ਨਾ—ਮਿੱਤਰ। ਦੀਦਮ—ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਵਿੱਚ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ (ਹੈ), ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਿਆ।

ਬ-ਗਿਰਦਿ ਕਾਬਾ ਓ ਬੁਤਖਾਨਾ, ਹਰ ਦੋ ਗਰਦੀਦਮ।

ਦਿਗਰ ਨ-ਯਾਫ਼ਤਮ ਆਂ ਜਾ, ਹਮੀਂ ਤੁਰਾ ਦੀਦਮ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਗਿਰਦ—ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ। ਗਰਦੀਦਮ—ਮੈਂ ਘੁੰਮਿਆ। ਦਿਗਰ—ਦੁਜਾ। ਨ-ਯਾਫ਼ਤਮ—ਨਹੀਂ ਲਭਿਆ। ਹਮੀਂ—ਹੀ।

ਅਰਥ : ਮੈਂ ਕਾਬੇ ਤੇ ਠਾਕਰਦੁਆਰੇ, ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਿਆ (ਹਾਂ), ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਥਾਂ ਕੋਈ ਦੁਜਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਾ, ਮੈਂ (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ, ਓਥੇ) ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ।

ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦਮ, ਅਜ਼ ਰਹਿ ਤਹਕੀਕ।

ਵਲੇ, ਬ-ਖ਼ਾਨਾ-ਇ ਦਿਲ, ਖ਼ਾਨਾ-ਇ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀਦਮ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤਹਕੀਕ—ਦੁੰਡ, ਖੋਜ। ਵਲਾ—ਬੇਖ਼ੁਦੀ (ਵਿਸਮਾਦ) ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ, ਜੋ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬ+ਖ਼ਾਨਾ-ਇ ਦਿਲ—ਦਿਲ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ।

ਅਰਥ : (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ) ਭਾਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਜਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ (ਮਾਰੀ ਹੈ), ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਦਿਲ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਬ ਦਾ ਘਰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ।

ਗਦਾਈਏ ਦਰਿ ਕੁਏ ਤੋ, ਬਿਹ ਜ਼ਿ ਸੁਲਤਾਨੀ-ਅਸੂ।

ਖ਼ਿਲਾਫ਼ਤਿ ਦੋ ਜਹਾਂ, ਤਰਕਿ ਮੁੱਦਆ ਦੀਦਮ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਿਹ—ਬਿਹਤਰ, ਚੰਗੇਰਾ। ਸੁਲਤਾਨੀ—ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ, ਰਾਜ। ਖ਼ਿਲਾਫ਼ਤ—ਖ਼ਲੀਫ਼ਾ ਹੋਣਾ, ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਗੱਦੀ ਪੁਰ ਬੈਠਣਾ, ਵਲੀ-ਅਹਿਦ ਹੋਣਾ। ਤਰਕ—ਤਿਆਗਣਾ। ਮੁੱਦਆ—ਕਾਮਨਾ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੀ ਗਲੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਫ਼ਕੀਰੀ, ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦੀ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ਤ (ਰਾਜਗੀਰੀ) ਕਾਮਨਾ (ਇੱਛਾ) ਦੇ ਤਿਆਗ (ਵਿਚ ਹੀ) ਵੱਖੀ (ਹੈ), ਭਾਵ, ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਵੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ।

ਮਰਾ ਜ਼ਿ ਰੋਜ਼ਿ ਅਜ਼ਲ, ਆਮਦ ਈਂ ਨਿਦਾ 'ਗੋਇਆ'।

ਕਿ: ਇੰਤਹਾਇ ਜਹਾਂ ਰਾ, ਦਰ ਇਬਤਦਾ ਦੀਦਮ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਰੋਜ਼ਿ ਅਜਲ—ਆਦਿ, ਅਨਾਦਿ ਕਾਲ। ਨਿਦਾ—ਆਵਾਜ਼।
ਇੰਤਹਾ—ਅਖੀਰ, ਅੰਤ। ਇਬਤਦਾ—ਅਰੰਭ।

ਅਰਥ : ਗੋਇਆ, ਮੈਨੂੰ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ (ਅਜਿਹੀ) ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਸੀ (ਜਿਸ ਤੋਂ) ਕਿ ਮੈਂ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਅੰਤ ਇਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਵੇਖ ਲਿਆ ਸੀ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ—‘ਹਰ ਕਿ ਦਾਨਾ ਕੁਨੱਦ, ਕੁਨੱਦ ਨਾਦਾਂ, ਲੋਕ ਬਾਅਦ ਅਜ਼ ਖਰਾਬੀਏ ਬਿਸਿਆਰ’, (ਜੋ ਕੰਮ ਸਿਆਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੁੜ ਵੀ ਓਹੋ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਪਰੰਤੂ ਅਤਿ ਦੀ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰੀ ਉਪਰੰਤ)। ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧ ਵਾਲੇ ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਰਸਾਂ ਦਾ ਫਲ ਅੰਤ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਕੌੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਮਾਇਆ ਇੱਕ ਛੱਲ ਹੈ। ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ

ਮਾਈ ਮਾਇਆ ਛਲੁ ॥

ਤ੍ਰਿਣ ਕੀ ਅਗਨਿ, ਮੇਘ ਕੀ ਛਾਇਆ, ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਨ ਬਿਨੁ ਹਜ਼ ਕਾ ਜਲੁ ॥

(ਟੋਡੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੭੧੭)

ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਨਿਸਚੇ ਇਹ ਸੱਚ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਹਥੁ ਨ ਲਾਇ ਕਸੁੰਭੜੈ ਜਲਿ ਜਾਸੀ ਢੋਲਾ’ ਇੱਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ। ਉਹ ਮਾਇਆ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਲਾਓ-ਲਸਕਰ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਖੂਬ ਪਹਿਚਾਣਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਾਇਆ, ਧਨ-ਦੌਲਤ, ਪੁਤ੍ਰ-ਕੁਲਤ੍ਰ, ਮਾਨ ਵਡਿਆਈ, ਰੂਪ ਰੰਗ, ਕਿਸੇ ਭੇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਆਵੇ, ਉਹ ਇਸ ‘ਚੋਰਟੀ’ ਨੂੰ ਖੂਬ ਪਹਿਚਾਣਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਹ ਧਿਰਕਾਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਆਦੇਸ਼’ (ਨਮਸਕਾਰ) ਕਰ ਕੇ ਉਥੋਂ ਤੁਰਦੀ ਬਣਦੀ, ਜਾਂ ਫਿਰ ਦਾਸੀ ਬਣ ਕੇ ਟਹਿਲ ਕਮਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਏਸੇ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਸਾਂ, ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਅਸਾਰ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਚਿਤ੍ਰ ਦਾ ਚਿਤੇਰਾ, ਜੋ ਇਸ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਜਗਤ-ਤਮਾਸ਼ਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਤਿ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਾਡਾ ਟੀਚਾ ਹੈ, ਮੰਜਲ ਹੈ, ਜੁਸਤਜੁ ਹੈ।

ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਾਤਾਰ ਤੇ ਸਮਸਤ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੂਤਰ-ਧਾਰੀ ਦੇ ਤਾਲਬ ਹੋ ਗਏ, ਆਸ਼ਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਤੋੜ ਸੁੱਟੀਆਂ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਨਹੀਂ, ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਰਾਜ, ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਤਾਜ ਸਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਲਣ ਲੱਗਾ। ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਕੁੱਟੀਆ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਘਰ ਵੇਖਿਆ। ਫੇਰ, ਕਾਬਾ ਤੇ ਬੁਤਖਾਨਾ ਦਾ ਫੇਦ ਕਾਹਦਾ? ਹਰ ਥਾਂ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਜਾਮ ਤੇ ਕਾਦਰ ਦਾ ਨੂਰ ਦਿਸ ਆਇਆ। ਜਿਥੇ

ਉਨਰਿ ਮੁਸਲਮਾਣ ਦੀ, ਤਿਲਕ ਜੰਦੂ ਹਿੰਦੂ ਲੋਭਾਏ ॥

ਰਾਮ ਰਹੀਮ ਕਹਾਇਏ, ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਏਇ ਰਾਹ ਭੁਲਾਏ ॥

ਬੇਦ ਕਰੇਬ ਭੁਲਾਇ ਕੈ, ਮੇਹੇ ਲਾਲਚ ਦੁਨੀ ਸੈਤਾਏ ॥

ਸਬੁ ਬਿਨਾਰੇ ਰਹਿ ਗਾਇਆ, ਖਹਿ ਮਰਦੇ ਬਾਹਮਣ ਮਊਲਾਏ ॥.....

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ੧.੨੧)

ਵਾਲੀ ਦੁਖਦਾਈ ਸਥਿਤੀ ਨੇ ਜੀਵਨ ਦੁੱਭਰ ਬਣਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਉਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਆਗਮਨ
 ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਵਖਰੇਵੇਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਪਰਗਟ
 ਹੋ ਗਈ। ਸਾਨੂੰ ਮੰਦਰ ਤੇ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਦਾ ਹੀ ਨੂਰ ਤੇ ਜ਼ਹੂਰ ਦਿੱਸ ਆਇਆ।
 ਬੱਸ, ਹੁਣ ਧਾਵਨਾ ਖਤਮ ਹੋਈ ਤੇ ਮਨ ਬਿਸਰਾਮ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜ ਸਰੂਪ ਵਿਚ
 ਟਿੱਕ ਗਿਆ। ਬਾਣੀ ਹੈ

ਮਾਈ, ਮੈ ਧਨੁ ਪਾਇਓ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥

ਮਨੁ ਮੇਰੋ ਧਾਵਨ ਤੇ ਛੁਟਿਓ, ਕਰਿ ਬੈਠੋ ਬਿਸਰਾਮੁ ॥

(ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ, ਮ: ੯, ਪੰਨਾ ੧੧੮੬)

ਤੇ ਇਹੀ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ।

ਗਗਲ ਨੰਬਰ ੫੬

ਅਜ ਦੋਸਤ, ਗੈਰਿ ਦੋਸਤ, ਤਮੰਨਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ।
 ਮਾ ਬਹਰਿ ਦਰਦਿ ਖੇਸ਼, ਮਦਾਵਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ॥੧॥

ਬੀਮਾਰਿ ਨਰਗਸੇਮ, ਕਿ ਨਰਗਸ ਗੁਲਾਮਿ ਉਸੁ।
 ਮਾ ਆਰਜੁਏ ਖਿਜਰੋ ਮਸੀਹਾ, ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ॥੨॥

ਹਰ ਜਾ ਕਿ: ਦੀਦਾ-ਏਮ, ਜਮਾਲਿ ਤੋ ਦੀਦਾ-ਏਮ।
 ਮਾ ਜੁਜ਼ ਜਮਾਲਿ ਦੋਸਤ, ਤਮਾਸ਼ਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ॥੩॥

ਮਾ ਯਾਰਿ ਹਮਦਮੇਮ, ਨ ਬੀਨੇਮ ਗੈਰਿ ਉ।
 ਮਾ ਚਸ਼ਮਿ ਖੁਦ, ਬਰੂਏ ਕਸੇ ਵਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ॥੪॥

ਪਰਵਾਨਾ ਵਾਰ, ਗਿਰਦ ਰੁਖੇ ਸ਼ਮਾਅ ਜਾਂ ਦਿਹੇਮ।
 ਚੁੰ ਇੰਦਲੀਬ ਬੇਹੂਦਾਂ, ਗੌਗਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ॥੫॥

‘ਗੋਇਆ’ ਖਮੋਸ਼ ਬਾਸ਼ ਕਿ ਸੌਦਾਏ ਇਸ਼ਕਿ ਯਾਰ।
 ਤਾ ਈਂ ਸਰ ਅਸੁ,ਅਜ਼ ਸਰਿ ਖੁਦ,ਵਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਮਿੱਤਰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਹਾਂ ਮੰਗਦਾ, ਮਿੱਤਰ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰਾ।
ਲੋੜਾਂ ਨਾਹੀਂ ਦੂਜਾ ਦਾਰੂ, ਨ ਹੀ ਦੂਜਾ ਚਾਰਾ, ਹੂ।
੨. ਖਿਜਰ ਮਸੀਹਾ ਪਾਵਨ ਖਾਤਰ, ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਤਰਲੇ ਕਰਦਾ।
ਮੈਂ ਪੁਜਾਰੀ ਓਸ ਗੁਰੂ ਦਾ, ਨਰਗਸ ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਦਾ, ਹੂ।
੩. ਜਿੱਧਰ ਵੇਖਾਂ ਓਧਰ ਦਿੱਸੇ, ਜਲਵਾ ਤੇਰਾ ਨਿਆਰਾ।
ਇਸ ਦੇ ਬਾਝੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਮੈਨੂੰ ਖੇਲ ਪਿਆਰਾ, ਹੂ।
੪. ਬਲੀ-ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੈਂ ਹਾਂ ਬੇਲੀ, ਉਸ ਬਿਨ ਹੋਰ ਨ ਤੱਕਾਂ।
ਉਸ ਦੇ ਬਾਝੋਂ ਇਹ ਦੋ ਦੀਦੇ, ਛਿਨ ਭਰ ਖੋਲ੍ਹ ਨ ਸੱਕਾਂ, ਹੂ।
੫. ਵਾਂਗ ਪਤੰਗੇ ਸਤਿਗੁਰ ਉੱਤੋਂ, ਜਿੰਦੜੀ ਘੋਲ ਘੁਮਾਵਾਂ।
ਬਲਬਲ ਵਾਂਗੂ ਰੋਲਾ ਵਾਧੂ, ਮੂਲੋਂ ਨਾਹੀਂ ਪਾਵਾਂ, ਹੂ।
੬. ਬਹਿ ਜਾਹ ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤਾ ‘ਗੋਇਆ’, ਨ ਬਣ ਐਵੇਂ ਝੱਲਾ।
ਜੀਉਂਦੇ-ਜੀ ਛੁਡਾਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ, ਇਸਕੇ ਹੱਥੋਂ ਪੱਲਾ, ਹੂ।

ਅਜ ਦੋਸਤ, ਗੈਰਿ ਦੋਸਤ, ਤਮੋਨਾ ਨਮੇ ਭੁਨੇਮ ।
ਮਾ ਬਹਰਿ ਦਰਦਿ ਖੇਸ਼, ਮਦਾਵਾ ਨਮੇ ਭੁਨੇਮ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗੈਰ—ਬਿਨਾ । ਤਮੋਨਾ ਇੱਛਾ । ਨਮੇ ਕਨੇਮ ਆਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਬਹਰਿ ਦਰਦਿ ਖੇਸ਼—ਆਪਣੇ ਦਰਦ ਵਾਸਤੇ । ਮਦਾਵਾ—ਇਲਾਜ, ਦਾਰੂ ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਮਿੱਤਰ ਪਾਸੋਂ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਮਿੱਤਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹਰ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ) । ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪੀੜਾ ਲਈ (ਹੋਰ) ਦਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ।

ਬੀਮਾਰਿ ਨਰਗਸੇਮ, ਕਿ ਨਰਗਸ ਗੁਲਾਮਿ ਉਸੁ ।
ਮਾ ਆਰਜੂਏ ਖਿਜਰੋ ਮਸੀਹਾ, ਨਮੇ ਭੁਨੇਮ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਰਜੂ—ਇੱਛਾ । ਖਿਜਰ ਮਸੀਹ—ਖਿਜਰ ਤੇ ਮਸੀਹ ਕਤੇਬੀ ਮਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ (ਉਸ) ਨਰਗਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਬੀਮਾਰ ਹਾਂ ਕਿ ਨਰਗਸ (ਫੁੱਲ) ਵੀ ਉਸ ਦਾ (ਜਿਸ ਦਾ) ਦਾਸ ਹੈ । ਅਸੀਂ (ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ) ਖਿਜਰ ਤੇ ਮਸੀਹ ਦੀ ਖਾਹਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ।

ਹਰ ਜਾ ਕਿ: ਦੀਦਾ-ਏਮ, ਜਮਾਲਿ ਤੋ ਦੀਦਾ-ਏਮ ।
ਮਾ ਜੁਜ਼ ਜਮਾਲਿ ਦੋਸਤ, ਤਮਾਸ਼ਾ ਨਮੇ ਭੁਨੇਮ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਮਾਲਿ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਜਲਵਾ । ਜੁਜ਼—ਸਿਵਾ, ਬਿਨਾ ।

ਅਰਥ : ਅਸਾਂ ਜਿਸ ਥਾਂ (ਵੀ) ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਹੀ ਜਲਵਾ ਤੱਕਿਆ ਹੈ । ਅਸੀਂ (ਪਿਆਰੇ) ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਜਲਵੇ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ (ਵੇਖਦੇ) ।

ਮਾ ਯਾਰਿ ਹਮਦਮੇਮ, ਨ ਬੀਨੇਮ ਗੈਰਿ ਉ ।
ਮਾ ਚਸ਼ਮਿ ਖੁਦ, ਬਰੂਏ ਕਸੇ ਵਾ ਨਮੇ ਭੁਨੇਮ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਮਦਮ—ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਰਹੇ, ਸਾਥੀ । ਨ+ਬੀਨੇ+ਮ—ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ । ਬਰੂਏ—ਸਾਹਮਣੇ । ਕਸੇ—ਕਿਸੇ ਦੇ । ਵਾ ਨਮੇ ਭੁਨੇਮ—ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਮਿੱਤਰ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਹਾਂ (ਤੇ ਅਸੀਂ) ਉਸ (ਮਿੱਤਰ) ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਵਲ ਨਹੀਂ ਤਕਦੇ । ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅੱਖ ਕਿਸੇ (ਦੂਜੇ) ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ।

ਪਰਵਾਨਾ ਵਾਰ, ਗਿਰਦ ਰੁਖੇ ਸਮਾਅ ਜਾਂ ਦਿਹੇਮ ।
ਚੁੰ ਇੰਦਲੀਬ ਬੇਹੁਦਾ, ਗੌਗਾ ਨਮੇ ਭੁਨੇਮ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪਰਵਾਨਾ ਵਾਰ—ਪਤੰਗੇ ਵਾਂਗ । ਇੰਦਲੀਬ—ਬੁਲਬੁਲ । ਗੌਗਾ—ਸ਼ੌਰ, ਰੌਲਾ । ਦਿਹੇਮ—ਅਸੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਚੁੰ—ਵਾਂਗ ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਪਤੰਗੇ ਵਾਂਗ ਸੁਖਮਾ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਜਾਨ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।
ਅਸੀਂ ਬੁਲਬੁਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇ-ਅਰਥ ਹੋਲਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ।

‘ਗੋਇਆ’ ਖਮੋਸ਼ ਬਾਸ਼ ਕਿ ਸੰਦਾਏ ਇਸ਼ਕਿ ਯਾਰ।

ਤਾ ਈਂ ਸਰ ਅਸੁ, ਅਜ਼ ਸਰਿ ਖੁਦ, ਵਾ ਨਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬਾਸ਼—ਹੋ। ਕਿ—ਕਿਉਂ ਜੁ। ਸੰਦਾ—ਜਨੂੰਨ, ਸੁਦਾ। ਤਾ—ਜਦ ਤਕ।
ਈਂ ਸਰ ਅਸੁ—ਇਹ ਸਿਰ ਹੈ। ਅਜ਼ ਸਰਿ ਖੁਦ—ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੋਂ (ਵਿਚੋਂ)। ਵਾ—ਖੋਲ੍ਹਣਾ
(ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ)।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ, ਚੁਪ ਹੋ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਪਿਆਰ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ, ਜਦ ਤਕ ਇਹ
ਸਿਰ ਹੈ (ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ), ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਸਿੱਖੀ, ਇਕ ਕਰਣੀ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਮਤ ਹੈ, ਏਥੇ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਅਮਲ ਉੱਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ
ਹੈ। ਆਦਿ ਗੁਰਦੇਵ ਬਾਰ ਬਾਰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਕਰਾਂਦੇ ਹਨ

ਸਭਨਾ ਕਾ ਦਰਿ ਲੇਖਾ ਹੋਇ ॥

ਕਰਣੀ ਬਾਝਹੁ ਤਰੈ ਨ ਕੋਇ ॥

(ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੯੫੨)

ਅਤੇ ਜਹ ਕਰਣੀ, ਤਹ ਪੂਰੀ ਮਤਿ ॥

ਕਰਣੀ ਬਾਝਹੁ, ਘਟੇ ਘਟਿ ॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੨੫)

ਤਥਾ ਅਮਲੁ ਕਰਿ ਧਰਤੀ, ਬੀਜੁ ਸਬਦੋ ਕਰਿ,

ਸਭ ਕੀ ਆਬ ਨਿਤ ਦੇਹਿ ਪਾਣੀ ॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੨੩)

ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਿੱਧੇ ਸਾਦੇ, ਸਰਲ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਜਾਣੂ ਤੇ ਧਾਰਨੀ
ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਡੰਕੇ ਦੀ ਚੋਟ ਨਾਲ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਬੁਲਬੁਲ ਵਾਂਗ ਕੇਵਲ
ਗਿਲਾ-ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਦੀ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਰਨੀ ਦੇ ਸੂਰੇ ਪਰਵਾਨੇ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ
ਜੀ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਤੇ ਇੱਕ ਦੇ ਹੀ ਉਪਾਸ਼ਕ ਤੇ
ਦਿਲਦਾਦੇ ਹਾਂ, ਤੇ ਕਿਸੇ ਖਿਜ਼ਰ ਤੇ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ

ਹਮ ਕਾਹੁ ਕੀ ਕਾਣਿ ਨ ਕਢਤੇ ਅਪਨੇ ਗੁਰ ਪਰਸਾਏ ॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੯੬੯)

ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ
ਹਾਂ, ਅਤੇ ‘ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ’ (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ) ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਫਤੂਰ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਾਡੀ
ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਾਵੇ ਵੀ ਕਿਵੇਂ, ਜਦ ਕਿ ਜਿਧਰ
ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਓਸੇ ਦਾ ਹੀ ਜਮਾਲ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਨੈਣ ਕਿਸੇ ਗ਼ੈਰ
ਕੱਲ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਦੇ, ਨਹੀਂ ਝਾਕਦੇ

ਮਾਗਊ ਰਾਮ ਤੇ ਸਭਿ ਥਕ।

ਮਾਨੁਖ ਕਊ ਜਾਬਰ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਪੁਛ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਸਿਖ ॥ (ਪਨਾਸਰੀ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੮੨)

ਮਾ ਬ-ਯਾਦਿ ਹੱਕ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਿੰਦਾ-ਏਮ।
 ਦਾਇਮ, ਅਜ ਅਹਸਾਨਿ ਉ, ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ-ਏਮ ॥੧॥
 ਖੁਦ-ਨੁਮਾ ਰਾ ਬੰਦਗੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨੇਸੂ।
 ਓ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਹਿਬੋ, ਮਾ ਬੰਦਾ-ਏਮ ॥੨॥
 ਦਰ ਵਜੂਦਿ ਖਾਕੀਆ, ਪਾਕੀ ਅਜ ਓਸੂ।
 ਮਾ ਖੁਦਾਏ ਪਾਕ ਰਾ, ਬੀਨੰਦਾ-ਏਮ ॥੩॥
 ਮਾ ਬ-ਪਾਏ ਸ਼ਾਹ, ਸਰ ਅਫਗੰਦਾ-ਏਮ।
 ਅਜ ਦੋ ਆਲਮ ਦਸੂ ਰਾ, ਅਫਸ਼ਾਂਦਾ-ਏਮ ॥੪॥
 ਨੇਸੂ ਦਰ ਹਰ ਚਸ਼ਮ, ਗੈਰ ਅਜ ਨੂਰਿ ਉ।
 ਸੁਹਬਤਿ ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ, ਜੋਇੰਦਾ-ਏਮ ॥੫॥
 ਮਾ ਚੁ ਜ਼ੱਰਾ ਖਾਕਿ ਪਾਏ ਓ ਸੁਦੇਮ।
 ਤਾ ਬ-ਦਾਮਨ ਦਸਤਿ ਖੁਦ, ਅਫਗੰਦਾ-ਏਮ ॥੬॥
 ਕੀਸੂ 'ਗੋਇਆ' ਜ਼ਾਕਰਿ ਨਾਮਿ ਖੁਦਾ।
 ਹਮ ਚੂ ਖੁਰਸ਼ੀਦਿ ਜਹਾਂ, ਰਖਸ਼ੰਦਾ-ਏਮ ॥੭॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਓਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਸਦਕਾ, ਸਦ-ਜੀਵਨ, ਮੈਂ ਪਾਵਾਂ।
ਵੇਖ ਵੇਖ ਉਪਕਾਰ ਓਸ ਦੇ, ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂ, ਹੂ।
੨. ਸਿਮਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਵੇ ਨਾਹੀ, ਹੋਵੇ ਜੋ ਹੰਕਾਰੀ।
ਅਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੇਵਕ ਉਸ ਦੇ, ਉਹ ਦਾਤਾ ਉਪਕਾਰੀ, ਹੂ।
੩. ਪਾਵਨ ਗੁਰ ਸੰਗ ਪਾਵਨ ਹੋਇਆ, ਤਨ ਇਹ ਸਾਡਾ ਖਾਕੀ।
ਕਿਉਂ ਜੁ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪਾਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ, ਦੇਖੀ ਸੁੰਦਰ ਝਾਕੀ, ਹੂ।
੪. ਸਤਿਗੁਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉੱਤੇ, ਸੀਸ ਜਦੋਂ ਦਾ ਸੱਟਿਆ।
ਲੋਕ ਅਤੇ ਪੁਲੋਕ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ, ਅਸਾਂ ਹੈ ਮੂਲੋਂ ਕੱਟਿਆ, ਹੂ।
੫. ਨੂਰ ਓਸ ਦਾ ਸਭ ਦੇ ਨੈਨੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰੇ।
ਸੰਗ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲੱਭੇ ਗੋਇਆ, ਜੋ ਹਨ ਰੱਬ-ਪਿਆਰੇ, ਹੂ।
੬. ਉਸ ਦੀ ਪਾਵਨ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਦਾ, ਕਿਣਕਾ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਹੋਏ।
ਪੱਲਾ ਉਸ ਦਾ ਪਕੜਨ ਖਾਤਰ, ਹੱਥ ਵਧਾਏ ਦੋਏ, ਹੂ।
੭. ਸਿਮਰਨ ਉਸ ਦਾ ਜੋ ਨਰ ਕਰਦਾ, ਜੋ ਓਹਦਾ ਮਤਵਾਲਾ।
ਸੂਰਜ ਵਾਂਗੁ ਜੱਗ ਤੇ 'ਗੋਇਆ', ਕਰਦਾ ਨਿੱਤ ਉਜਾਲਾ, ਹੂ।

ਮਾ ਬ-ਯਾਦਿ ਹੱਕ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ਿੰਦਾ-ਏਮ।
ਦਾਇਮ, ਅਜ਼ ਅਹਸਾਨਿ ਉ, ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ-ਏਮ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਯਾਦਿ—ਯਾਦ ਵਿਚ। ਦਾਇਮ—ਹਮੇਸ਼ਾ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ (ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਸਦਕੇ) ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੀਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਸਦਾ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਖੁਦ-ਨੁਮਾ ਰਾ ਬੰਦਗੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨੇਸੁ।
ਓ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਹਿਬੋ, ਮਾ ਬੰਦਾ-ਏਮ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖੁਦ-ਨੁਮਾ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਹੰਕਾਰੀ। ਸਾਹਿਬ—ਮਾਲਿਕ। ਬੰਦਾ—ਦਾਸ। ਓ—ਅਤੇ।

ਅਰਥ : ਅਭਿਮਾਨੀ (ਆਦਮੀ) ਨੂੰ ਬੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਭਾਉਂਦੀ। ਓਹ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਸਦਾ (ਸਾਡਾ) ਸਵਾਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਦਾਸ ਹਾਂ।

ਦਰ ਵਜੂਦਿ ਖਾਕੀਆ, ਪਾਕੀ ਅਜ਼ ਓਸੁ।
ਮਾ ਖੁਦਾਏ ਪਾਕ ਰਾ, ਬੀਨੰਦਾ-ਏਮ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਵਜੂਦ—ਸਰੀਰ। ਖਾਕੀਆ—ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਪੰਜ ਭੂਤਕ। ਪਾਕੀ—ਪਾਕੀਜ਼ਗੀ, ਪਵਿੱਤਰਤਾ। ਅਜ਼+ਓ+ਅਸਤ—ਉਸ ਤੋਂ ਹੈ। ਬੀਨੰਦਾ-ਏਮ—ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ।

ਅਰਥ : (ਇਸ) ਖਾਕੀ (ਮਿੱਟੀ ਦੇ) ਸਰੀਰ ਵਿਚ (ਜੇ) ਪਵਿੱਤਰਤਾ (ਹੈ ਤਾਂ) ਓਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੈ। ਅਸਾਂ (ਉਸ) ਪਵਿੱਤਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ।

ਮਾ ਬ-ਪਾਏ ਸ਼ਾਹ, ਸਰ ਅਫ਼ਗੰਦਾ-ਏਮ।
ਅਜ਼ ਦੋ ਆਲਮ ਦਸੁ ਰਾ, ਅਫ਼ਸ਼ਾਂਦਾ-ਏਮ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਪਾਏ—ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ। ਅਫ਼ਗੰਦਾ-ਏਮ—ਅਸਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦਸੁ—ਹੱਥ। ਰਾ—ਨੂੰ। ਮਾ—ਅਸਾਂ। ਅਫ਼ਸ਼ਾਂਦਾ-ਏਮ—ਅਸਾਂ ਝਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਅਸਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ (ਸਤਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਉਤੇ ਸਿਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਤੇ) ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਤੋਂ ਹੱਥ ਝਾੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। (ਭਾਵ, ਸਭ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਆਸਰੇ ਛੱਡ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਆ ਡਿੱਗੇ ਹਾਂ)।

ਨੇਸੁ ਦਰ ਹਰ ਚਸ਼ਮ, ਗ਼ੈਰ ਅਜ਼ ਨੂਰਿ ਉ।
ਸੁਹਬਤਿ ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ, ਜੋਇੰਦਾ-ਏਮ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗ਼ੈਰ—ਬਿਨਾਂ। ਨੂਰ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚਾਨਣ। ਸੁਹਬਤ—ਸੰਗਤ।

ਜੋਇੰਦਾ-ਏਮ--ਅਸੀਂ ਢੁੰਡਦੇ ਹਾਂ, ਲੱਭਦੇ ਹਾਂ। ਉ--ਉਸ।

ਅਰਥ : ਉਸ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਨੂਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਰ ਅੱਖ ਵਿਚ (ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ) ਨੂਰ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ (ਅਜਿਹੇ) ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਲੱਭਦੇ ਹਾਂ।

ਮਾ ਚੁ ਜ਼ੋਰਾ ਖ਼ਾਕਿ ਪਾਏ ਓ ਸੁਦੇਮ।

ਤਾ ਬ-ਦਾਮਨ ਦਸਤਿ ਖੁਦ, ਅਫ਼ਰੀਦਾ-ਏਮ ॥੬॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜ਼ੋਰਾ--ਕਿਣਕਾ। ਸੁਦੇ+ਮ--ਅਸੀਂ ਹੋ ਗਏ (ਹਾਂ)। ਬ-ਦਾਮਨ--ਪੱਲੇ ਉੱਤੇ। ਦਸਤਿ ਖੁਦ--ਆਪਣਾ ਹੱਥ। ਅਫ਼ਰੀਦਾ-ਏਮ--ਅਸਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਪੂੜ ਦਾ (ਇਕ) ਕਿਣਕਾ ਹੋ ਗਏ (ਹਾਂ), ਤਦੇ ਹੀ ਅਸਾਂ (ਉਸ ਦੇ) ਪੱਲੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਸੁੱਟਿਆ ਹੈ (ਪੱਲਾ ਫੜਨ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ ਹੈ)।

ਕੀਸੁ 'ਗੋਇਆ' ਜ਼ਾਕਰਿ ਨਾਮਿ ਖੁਦਾ।

ਹਮ ਚੁ ਖੁਰਸ਼ੀਦਿ ਜਹਾਂ, ਰਖਸ਼ੀਦਾ-ਏਮ ॥੭॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕੀਸੁ--ਕਿ+ਅਸੁ--ਕੌਣ ਹੈ? ਜ਼ਾਕਰ--ਜ਼ਿਕਰ (ਸਿਮਰਨ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਖੁਰਸ਼ੀਦਿ ਜਹਾਂ--ਜਹਾਨ ਦਾ ਸੂਰਜ। ਰਖਸ਼ੀਦਾ-ਏਮ--ਚਮਕਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥ : ਐ 'ਗੋਇਆ', ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਉਹ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਥਵਾ ਗੁਰਸਿਖ ਹਨ, ਜੋ) ਜਗਤ ਦੇ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੇ ਹਨ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗੁਜਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਫੇਰ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਉਮੈ-ਰਹਿਤ ਬੰਦਗੀ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਉਪਜਦੀ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਚੇਤੇ ਕਰਨ ਅਥਵਾ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਨਾਲ। ਜੇ ਇਹ 'ਮਾਟੀ ਕਾ ਪੁਤਲਾ' ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨ ਲਈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੁਹਰਾਈ ਇਹ ਚੇਤਾਵਨੀ

(ੳ) ਹਮ ਆਦਮੀ ਹਾਂ, ਇਕ ਦਮੀ, ਮੁਹਲਤਿ ਮੁਹਤੁ ਨ ਜਾਣਾ ॥

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੬੬੦)

(ਅ) ਰੈਥਕ ਰੇਰ ਖੇਰ ਤਨਿ ਨਿਰਮਿਤ, ਦੁਰਲਭ ਦੇਹ ਸਵਾਰਿ ਧਰੀ ॥

(ਸਵਯੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਵਾਕ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੩੮੭)

(ੲ) ਗੀਓਇਆ ਛਿਅ ਮਾਹ, ਰੁਛੀਇਆ ਹਿਠੁ ਖਿਨੈ ॥

(ਆਸਾ ਫਰੀਦ, ਪੰਨਾ ੪੮੮)

(ਸ) ਪਾਨੀ ਮੇਲਾ, ਮਾਟੀ ਗੋਰੀ ॥ ਇਸ ਮਾਟੀ ਕੀ ਪੁਤਰੀ ਜੋਰੀ ॥

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੩੩੬)

(੮) ਬਿੰਦੂ ਤੇ ਜਿਨਿ ਪਿੰਡੁ ਕੀਆ, ਅਗਨਿ ਬੁੰਡੁ ਰਹਾਇਆ ॥
 ਦਸ ਮਾਸ ਮਾਤਾ ਉਦਰਿ ਰਾਖਿਆ, ਬਹੁਰਿ ਲਾਗੀ ਮਾਇਆ ॥

(ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੪੮੧)

ਚੇਤੇ ਰੱਖੇ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਮਿਹਰਵਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਨੇਕੀਆਂ ਹੇਠ ਦੱਬਿਆ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਇਹ, ਇਹ ਵੀ ਕਦੇ ਨਾ ਭੁੱਲੇ ਕਿ

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਤੀਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਖਾਹਿ ॥ ਤਿਸੁ ਠਾਕੁਰ ਕਉ ਰਖੁ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥
 ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੁਗੰਧਤ ਤਨਿ ਲਾਵਹਿ ॥ ਤਿਸ ਕਉ ਸਿਮਰਤ ਪਰਮ ਗਤਿ ਪਾਵਹਿ ॥
 ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਸਹਿ ਸੁਖ ਮੰਦਰਿ ॥ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਇ ਸਦਾ ਮਨ ਅੰਦਰਿ ॥
 ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਗ੍ਰਿਹ ਸੰਗਿ ਸੁਖ ਬਸਨਾ ॥ ਆਠ ਪਹਰ ਸਿਮਰਹੁ ਤਿਸੁ ਰਸਨਾ ॥
 ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਰੰਗ ਰਸ ਭੋਗ ॥ ਨਾਨਕ, ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ ਧਿਆਵਨ ਜੋਗ ॥੧॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੬੯)

(ਤੇ ਵਾਚੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਅਸਟਪਦੀ ਵਿਚ ਦੱਸੀਆਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਅਗਨਤ ਮਿਹਰੰਮਤਾਂ)।

ਇਸ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਦਾ ਅਭਾਵ ਹੋ ਕੇ ਦਾਸ ਅਥਵਾ ਨਿਮਰਤਾ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਨਿਰਮਲ ਬੁੱਧੀ ਉਪਜੇਗੀ ਅਤੇ ਸਮਝ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਹੱਡ, ਮਾਸ, ਨਾੜੀ ਦੇ ਇਸ ਪਿੰਜਰ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਪਵਿੱਤਰ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਹੈ। ਫੇਰ, ਸਾਡੀ ਅੱਖ ਹਰ ਪਾਸੇ ਓਸੇ ਦਾ ਨੂਰ ਵੇਖੇਗੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਤਾਂਘ ਉੱਠੇਗੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ। ਇਹੀ ਇਕ ਐਸਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕੂੜ ਦੀ ਰਾਸ ਘਟਦੀ ਤੇ 'ਸਤਿ' ਦੀ ਸੋਝੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਬਸ, ਜਦ ਸਾਈਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪੈ ਗਈ, ਤਾਂ ਉਹ ਖਾਕੀ ਤੋਂ ਨੂਰੀ ਹੋ ਕੇ ਸੂਰਜ ਵੱਤ ਜਗਮਗਾ ਉੱਠੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ

ਗੁਰਮੁਖਿ ਕੋਟਿ ਉਧਾਰਦਾ, ਭਾਈ, ਦੇ ਨਾਵੈ ਏਕ ਕਣੀ ॥

(ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੬੦੮)

—੦—

ਹੱਕ ਪ੍ਰਸਤਾਂ, ਖੁਦ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਚੁੰ ਕੁਨੰਦ :

ਸਰ ਭੁਲੰਦਾਂ, ਮੇਲ ਪਸਤੀ ਚੁੰ ਕੁਨੰਦ ॥੫੨॥

(ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਭਾ: ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਨੀਵਾਂ) ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਉੱਚੇ ਸਿਰ ਵਾਲੇ (ਵੱਡੇ ਲੋਕ) ਕਮੀਨੇਪਣ ਵਲ ਝੁਕਣਾ (ਮਾੜਾ) ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਮਾ ਬੰਦਾ-ਇ ਇਸ਼ਕੇਮ, ਖੁਦਾ ਰਾ ਨ ਸ਼ਨਾਸੇਮ।
ਦੁਸ਼ਨਾਮ ਨ ਦਾਨੇਮ, ਦੁਆ ਰਾ ਨ ਸ਼ਨਾਸੇਮ ॥੧॥

ਆਸ਼ੁਫਤਾ-ਇ ਆਨੇਮ, ਕਿ: ਉ ਆਸ਼ੁਫਤਾ-ਇ ਮਾਸੂ।
ਮਾ ਸ਼ਾਹ ਨ ਦਾਨੇਮ, ਗਦਾ ਰਾ ਨ ਸ਼ਨਾਸੇਮ ॥੨॥

ਚੁ ਗੈਰਿ ਤੋ, ਕਸ ਨੇਸੂ, ਬ-ਤਹਕੀਕ ਦਰੀ ਜਾ।
ਈ ਤਫ਼ਰਕਾ-ਇ, ਮਾ ਓ ਸੁਮਾ ਰਾ, ਨ ਸ਼ਨਾਸੇਮ ॥੩॥

ਸਰ ਪਾ ਸੁਦਾ, ਪਾ ਸਰ ਸੁਦਾ, ਦਰ ਰਾਹਿ ਮੁਹੱਬਤ।
ਗੋਏਮ, ਵ ਲੇਕਨ, ਸਰੋ ਪਾ ਰਾ ਨ ਸ਼ਨਾਸੇਮ ॥੪॥

ਮਾ ਨੀਜ਼ ਚੁ 'ਗੋਇਆ' ਜਿ ਅਜ਼ਲ ਮਸੂ ਅਲਮਸਤੇਮ।
ਈ ਕਾਇਦਾ-ਇ ਜੁਹਦ ਓ ਰਿਯਾ ਰਾ, ਨਾ ਸ਼ਨਾਸੇਮ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਸਾਨੂੰ ਲਗਨ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਲੱਗੀ, ਜਿਸ ਰੱਬ ਦੀ ਸੂਝ ਨ ਗਵਾਈ।
ਕੌੜੇ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਾਂ ਸੰਦਾ, ਸਾਨੂੰ ਇਲਮ ਨ ਕਾਈ, ਹੁ।
੨. ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਆਸ਼ਕ ਉਸ ਮਾਹੀ ਦੇ, ਜੋ ਨਿੱਤ ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੇ।
ਪ੍ਰੀਤ-ਰੀਤ ਵਿੱਚ ਰੰਕ ਤੇ ਰਾਣਾ, ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਏ, ਹੁ।
੩. ਹੁਣ ਏਥੇ ਓਥੇ ਹਰ ਥਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਦਿੱਸੇ ਤੂੰ ਹਰ ਵੇਹੜੇ।
ਮੈਂ ਤੇ ਤੂੰ ਦੇ ਮਿਟ ਗਏ ਮੇਰੇ, ਸਾਰੇ ਝਗੜੇ ਝੇੜੇ, ਹੁ।
੪. ਪ੍ਰੇਮ-ਪੰਧ ਵਿਚ ਕੰਮ ਪੈਰਾਂ ਦਾ, ਸਿਰ ਨੇ, ਸਿਰ ਤੇ ਚਾਇਆ।
ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਫਰਕ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨ ਆਇਆ, ਹੁ।
੫. 'ਗੋਇਆ' ਵਾਂਗੂੰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਦਾਤਾ, ਤੇਰੇ ਹਾਂ ਦੀਵਾਨੇ।
ਤਾਹੀਏਂ ਜਪੋਂ, ਤਪੋਂ, ਪਾਖੰਡੋਂ, ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਬੇਗਾਨੇ, ਹੁ।

ਮਾ ਬੰਦਾ-ਇ ਇਬਕੇਮ, ਖੁਦਾ ਰਾ ਨ ਬਨਾਸੇਮ ।
ਦੁਬਨਾਮ ਨ ਦਾਨੇਮ, ਦੁਆ ਰਾ ਨ ਬਨਾਸੇਮ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨ ਬਨਾਸੇਮ—ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ। ਦੁਬਨਾਮ—ਗਾਲੀ, ਕੁਬੋਲ, ਦੁਰਬਚਨ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੇਮ, ਪਿਆਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਾਂ, (ਅਤੇ) ਖੁਦਾ (ਤਕ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ (ਇਹ ਪਿਆਰ ਦੀ ਇੰਤਹਾ)। ਅਸੀਂ ਦੁਰਬਚਨ-ਕੁਬੋਲ (ਬੋਲਣਾ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ (ਤੇ) ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਸਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹਾਂ।

ਆਸੁਫਤਾ-ਇ ਆਨੇਮ, ਕਿ: ਉ ਆਸੁਫਤਾ-ਇ ਮਾਸੁ ।
ਮਾ ਸ਼ਾਹ ਨ ਦਾਨੇਮ, ਗਦਾ ਰਾ ਨ ਬਨਾਸੇਮ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਸੁਫਤਾ—ਮਤਵਾਲੇ, ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ, ਚਿੰਤਕ, ਚਾਹਵਾਨ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਲਈ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੈ। ਅਸੀਂ (ਪਿਆਰ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿਚ) ਨਾ (ਕਿਸੇ) ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ (ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ) ਨਾ ਮੰਗਤੇ (ਫਕੀਰ) ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹਾਂ।

ਚੁ ਗੈਰਿ ਤੋ, ਕਸ ਨੇਸੁ, ਬ-ਤਹਕੀਕੁ ਦਰੀਂ ਜਾ ।
ਈਂ ਤਫੱਰਕਾ-ਇ, ਮਾ ਓ ਸੁਮਾ ਰਾ, ਨ ਬਨਾਸੇਮ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਚੁ—ਜਦ। ਗੈਰਿ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ। ਕਸ ਨੇਸੁ—ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬ-ਤਹਕੀਕੁ—ਹਕੀਕਤ (ਅਸਲ) ਵਿਚ। ਈਂ ਜਾ—ਇਥੇ। ਤਫੱਰਕਾ—ਭੇਦ, ਫਰਕ, ਵਿਤਕਰਾ। ਮਾ—ਅਸੀਂ। ਸੁਮਾ—ਤੁਸੀਂ।

ਅਰਥ : ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਜਦ ਏਥੇ ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਤਾਂ) ਇਹ ਅਸਾਂ ਤੁਸਾਂ (ਮੈਂ, ਤੂੰ) ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ।

ਸਰ ਪਾ ਸੁਦਾ, ਪਾ ਸਰ ਸੁਦਾ, ਦਰ ਰਾਹਿ ਮੁਹੱਬਤ ।
ਗੋਏਮ, ਵ ਲੇਕਨ, ਸਰੋ ਪਾ ਰਾ ਨ ਬਨਾਸੇਮ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪਾ—ਪੈਰ। ਗੋਏਮ—ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਲੇਕਨ—ਪਰੰਤੂ।

ਅਰਥ : ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਸਿਰ ਪੈਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਪੈਰ ਸਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ (ਇਹ ਗੱਲ) ਆਖਦੇ ਤਾਂ ਹਾਂ ਪਰੰਤੂ (ਸਾਡੀ ਅਵਸਥਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਅਸੀਂ (ਪ੍ਰੇਮ ਵਲਵਲੇ ਵਿੱਚ) ਸਿਰ ਤੇ ਪੈਰ (ਦੇ ਫਰਕ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ।

ਮਾ ਨੀਜ਼ ਚੁ 'ਗੋਇਆ' ਜ਼ਿ ਅਜ਼ਲ ਮਸੁ ਅਲਮਸਤੇਮ ।
ਈਂ ਕਾਇਦਾ-ਇ ਜੁਹਦ ਓ ਰਿਯਾ ਰਾ, ਨਾ ਬਨਾਸੇਮ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨੀਜ—ਵੀ। ਚੁ—ਵਾਂਗ। ਅਜਲ—(Eternity) ਮੁੱਢ ਤੋਂ। ਮਸੂ ਅਲਮਸਤ—ਮਤਵਾਲੇ, ਦੀਵਾਨੇ। ਜੁਹਦ—ਤਪ ਆਦਿ। ਰਿਯਾ—ਵਿਖਾਵਾ, ਪਾਖੰਡ। ਕਾਇਦਾ—ਤਰੀਕਾ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ 'ਗੋਇਆ' ਵਾਂਗ ਆਦਿ ਤੋਂ ਹੀ ਮਤਵਾਲੇ ਹਾਂ (ਅਤੇ) ਇਸ (ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੀ) ਤਪੱਸਿਆ ਤੇ ਪਾਖੰਡ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੇ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗੁਜਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਫੇਰ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਉਸ ਬੁਲੰਦ ਮੁਕਾਮ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਗੁਜਲ ਨੰਬਰ ੨੦ ਵਿਚ ਇਉਂ ਬਿਆਨ ਕਰ ਆਏ ਹਨ

ਦਿਲ ਆਸ਼ਕ, ਬਅੰਦਕ ਫੁਰਸਤੇ, ਮਾਸੂਕ ਮੇ ਗਰਦਦ।
ਸਰਾ ਪਾ ਜਾਂ ਬਵਦ, ਹਰਕਸ, ਕਿ ਬਾ ਜਾਨਾਨਾਂ ਮੇ ਸਾਜਦ।

ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਵਿਸਮਾਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਬੇ-ਸਾਖਤਾ ਪੁਕਾਰ ਉਠੇ

ਤੋਹੀ ਮੋਹੀ, ਮੋਹੀ ਤੋਹੀ, ਅੰਤਰੁ ਕੈਸਾ ?

ਕਨਕ ਕਟਿਕ, ਜਲ ਤਰੰਗ ਜੈਸਾ ॥

(ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੯੩)

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸੰਤ, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ 'ਪਰਮ-ਪਦ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਨ' ਉਤੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਅਥਿਨਾਸ਼ੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਇਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਅਥਿਨਾਸ਼ੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਬੜੇ ਨਾਜ਼ ਨਾਲ ਬੋਲੇ

ਅਬ ਤਉ ਜਾਇ ਚਢੇ ਸਿੰਘਾਸਨਿ, ਮਿਲੇ ਹੈ ਸਾਰੰਗਪਾਨੀ ॥

ਰਾਮ ਕਬੀਰਾ ਏਕ ਭਏ ਹੈ, ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਪਛਾਨੀ ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੯੬੯)

ਤਥਾ ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਭਇਆ, ਜੈਸਾ ਗੰਗਾ ਨੀਰੁ ॥

ਪਾਛੈ ਲਾਗੋ ਹਰਿ ਫਿਰੈ, ਕਹਤ ਕਬੀਰ ਕਬੀਰ ॥੫੫॥ (ਸਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੧੩੬੭)

ਤਥਾ ਕਬੀਰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਤੂ ਹੂਆ, ਮੁਝ ਮਹਿ ਰਹਾ ਨ ਹੂੰ ॥

ਜਬ ਆਪਾ ਪਰ ਕਾ ਮਿਟਿ ਗਇਆ, ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਤੂ ॥੨੦੮॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੭੫)

ਪ੍ਰੇਮ-ਪੰਥ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਪਾਂਧੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੀਏ। ਔਹ ਵੇਖੋ, ਆਲਿਮੇ ਤਹੱਯਰ (ਵਿਸਮਾਦ ਦਾ ਆਲਮ) ਦਾ ਵਾਸੀ ਸ਼ਮਸ ਤਬਰੇਜ਼ 'ਏਕ ਜੋਤਿ ਦੋਇ ਮੂਰਤੀ' ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਕਿਵੇਂ ਖਿੱਚਦਾ ਹੈ

ਮਨ ਤੋ ਬੁਦਮ ਤੋ ਮਨ ਬੁਦੀ, ਮਨ ਜਾਂ ਬੁਦਮ ਤੋ ਤਨ ਬੁਦੀ,

ਰਾ ਕਸ ਨ ਗੋਇਦ ਬਾਦ ਜਾਂ, ਮਨ ਦੀਗਰਮ ਤੋ ਦੀਗਰੀ ।

ਹੋ ਪੁਛੁ ! ਮੈਂ ਤੂੰ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੂੰ ਮੈਂ ਹੋ ਗਿਆ। (ਜੇ) ਮੈਂ ਜਾਨ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਤੂੰ

ਸਰੀਰ ਹੋ ਗਇਓਂ; ਤਾਂ ਜੁ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਹ ਨਾ ਕਹੇ ਕਿ ਮੈਂ ਹੋਰ ਹਾਂ, ਤੇ ਤੂੰ ਹੋਰ।] ਇਹ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਅਭੇਦਤਾ ਦਾ ਅਲੌਕਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼।

ਹੋਰ ਵਾਚੋ :

ਹਰਿ ਹਰਿਜਨ ਦੁਇ ਏਕ ਹੈ, ਬਿਬ ਬਿਚਾਰ ਕਛੁ ਨਾਹਿ ॥

ਜਲ ਤੇ ਉਪਜ ਤਰੰਗ ਜਿਉ, ਜਲ ਹੀ ਬਿਖੇ ਸਮਾਹਿ ॥੬॥੬੦॥

(ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਪਾ: ੧੦)

ਸਿਖੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਗੀਤ ਹੈ ਈ ਇਹ, ਕਿ ਪਿਆਰ ਨੇ ਦੁਵੱਲਿਓਂ ਤਣਾਂਵਾਂ ਕੱਸੀਆਂ ਹੋਣ। ਜੇ ਸਿਖ, ਸਬਰ, ਸਿਦਕ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਕੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਮਰਨ ਕਬੂਲ ਕੇ, ਸਿਰ ਤਲੀ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਅਤੇ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਸਭ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਕਦਮ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਵੀ ਐਸੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵੱਤ ਬੇਚੈਨ ਤੇ ਫਿਕਰ-ਮੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ

ਜਹ ਜਹ ਕਾਜ ਕਿਰਤਿ ਸੇਵਕ ਕੀ, ਤਹਾ ਤਹਾ ਉਠਿ ਧਾਵੈ। (ਆਸਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੪੦੩)

ਦੇ ਬਿਰਦ ਨੂੰ ਪਾਲਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਐਸੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕੌਣ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ ਤੇ ਕੌਣ ਪ੍ਰੀਤਮ? ਇਹ ਅੰਤਰ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਏਸੇ ਲਈ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਏਥੇ ਬੜੀ ਬੇ-ਨਿਆਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮਤਵਾਲੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਾਡਾ ਸ਼ੈਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਮਜਲਸ (ਸਤਿਸੰਗ) ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਮੰਗਤਾ, ਸਭ ਸਮਾਨ ਹਨ; ਇੱਕੋ ਦੈਵੀ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਜੀਅ।'

ਐਸੀ ਹੈ ਪਿਆਰ ਦੇ ਪੰਧ ਦੀ ਪਿਆਰ-ਗੀਤ ਤੇ ਉੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਤੇ ਨਿਰਾਲੀ ਯਕਤਾਈ, ਇਕ-ਸੁਰਤਾ ਤੇ ਇਕ-ਮਿੱਕਤਾ।

ਗਗਲ ਨੰਬਰ ੫੯

ਹਰ ਗਹ ਨਜ਼ਰ, ਬ-ਜਾਨਬਿ ਦਿਲਦਾਰ, ਮੇ ਕੁਨੇਮ ।
ਦਰਯਾਏ ਹਰ ਦੋ ਚਸ਼ਮ, ਗੁਹਰ ਬਾਰ, ਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੧॥

ਹਰ ਜਾ ਕਿ: ਦੀਦਾ-ਏਮ, ਰੁਖਿ ਯਾਰ ਦੀਦਾ-ਏਮ ।
ਮਾ ਕੈ ਨਜ਼ਰ, ਬ-ਜਾਨਬਿ ਅਗਯਾਰ ਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੨॥

ਜ਼ਾਹਦ ਮਰਾ, ਜ਼ਿ ਦੀਦਨਿ ਖੂਬਾਂ, ਮਨਾਅ ਮ-ਕੁਨ ।
ਮਾ ਖ਼ੁਦ ਨਜ਼ਰ, ਬ-ਸੁਏ ਰੁਖਿ ਯਾਰ, ਮੇ-ਕੁਨੇਮ ॥੩॥

ਮਾ ਜੁਜ਼ ਹਦੀਸਿ ਇਸ਼ਕਿ ਤੋ, ਹਰਫੇ ਨ-ਖਾਂਦਾ-ਏਮ ।
ਦਰ ਰਾਹਿ ਇਸ਼ਕ, ਈਂ ਹਮਾ ਤਕਰਾਰ, ਮੇ-ਕੁਨੇਮ ॥੪॥

‘ਗੋਇਆ’ ਜ਼ਿ ਚਸ਼ਮਿ ਯਾਰ ਕਿ ਮਖ਼ਮੂਰ ਗਸ਼ਤਾ-ਏਮ ।
ਕੈ ਖ਼ਾਹਸ਼ਿ ਸ਼ਰਾਬਿ ਪੁਰ-ਅਸ਼ਰਾਰ ਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

1. ਪ੍ਰੀਤਮ ਵੱਲੋਂ ਨੈਣ ਆਪਣੇ, ਜਦ ਵੀ ਮੈਂ ਹਾਂ ਕਰਦਾ ।
ਮੋਤੀਆਂ ਸੰਦਾ ਮੀਂਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਂ, ਪਰਲ ਪਰਲ ਹੈ ਵਰ੍ਹਦਾ, ਹੂ ।
2. ਮੁਖ ਮਾਹੀ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਇਆ, ਜਿੱਥੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ ।
ਤੱਕਾਂ ਮੂਲ ਨ ਗ਼ੈਰਾਂ ਵੱਲੋਂ, ਸਮਝਾਂ ਇਹ ਖੁਆਰੀ, ਹੂ ।
3. ਵਰਜ ਨ ਤੱਕਣੋਂ ਸੋਹਣਿਆਂ ਤਾਈਂ, ਜ਼ਾਹਿਦ ਸ਼ਰਾ ਦੇ ਮਾਰੇ ।
ਨੈਣ ਅਸਾਡੇ ਵੱਲ ਮਾਹੀ ਦੇ, ਜਾਵਣ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ, ਹੂ ।
4. ਪਿਆਰ-ਕਹਾਣੀ ਬਾਝੋਂ ਸਾਨੂੰ, ਹਰਫ ਨਾ ਔੜੇ ਕੋਈ ।
ਪ੍ਰੇਮ-ਪੰਥ ਵਿਚ ਇਹ ਅਸਾਡੀ, ਕਰਦੀ ਹੈ ਦਿਲ-ਜੋਈ, ਹੂ ।
5. ਜਦ ਤੋਂ ਪੀ-ਤੱਕਣੀ ਦੀ ਮੱਦ ਹੈ, ‘ਗੋਇਆ’ ਦੇ ਦਿਲ ਪੀਤੀ ।
ਹੋਫੇ ਮਦ ਦੀ ਤਦ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ, ਚਾਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਹੂ ।

ਹਰ ਗਹ ਨਜ਼ਰ, ਬ-ਜਾਨਬਿ ਦਿਲਦਾਰ, ਮੇ ਕੁਨੇਮ।
ਦਰਯਾਏ ਹਰ ਦੋ ਚਬਮ, ਗੁਹਰ ਬਾਰ, ਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਰ ਗਹ—ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ, ਜਦੋਂ ਵੀ। ਬਜਾਨਬ—ਤਰਫ਼, ਵੱਲ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਵੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਹਿਬੂਬ ਵੱਲ ਨਿਗਾਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਦੋਹਾਂ ਨੇਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਮੋਤੀ ਵਰਸਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ (ਅੱਬਰੂਆਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ)।

ਹਰ ਜਾ ਕਿ: ਦੀਦਾ-ਏਮ, ਰੁਖਿ ਯਾਰ ਦੀਦਾ-ਏਮ।
ਮਾ ਕੈ ਨਜ਼ਰ, ਬ-ਜਾਨਬਿ ਅਗਯਾਰ ਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦੀਦਾ-ਏਮ—ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਕੈ—ਕਦੋਂ। ਅਗਯਾਰ—ਗੈਰ, ਬੇਗਾਨਾ। ਮੇ ਕੁਨੇਮ—ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਅਰਥ : ਅਸਾਂ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਦੋਂ ਕਿਸੇ ਗੈਰ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ! (ਭਾਵ, ਸਾਨੂੰ ਹਰੇਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ)।

ਜ਼ਾਹਦ ਮਰਾ, ਜ਼ਿ ਦੀਦਨਿ ਖ਼ੂਬਾਂ, ਮਨਾਅ ਮ-ਕੁਨ।
ਮਾ ਖ਼ੁਦ ਨਜ਼ਰ, ਬ-ਸੁਏ ਰੁਖਿ ਯਾਰ, ਮੇ-ਕੁਨੇਮ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜ਼ਾਹਦ—(ਭਾਵ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ), ਜੋ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮਰਯਾਦਾ-ਪੁਰਸ਼ੋਤਮ ਹੋਵੇ, ਪਰੰਤੂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸਵਾਦ ਨਾ ਚੱਖਿਆ ਹੋਵੇ। (ਜ਼ਾਹਦ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ, ਦੁਨੀਆ ਵਾਲੇ ਪਾਸੋਂ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਕੇ ਰੱਬ ਦੀ ਰਾਹ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰਹੇਜ਼ਗਾਰ)। ਖ਼ੂਬਾਂ—ਸੋਹਣੇ, ਸੁੰਦਰ। ਮਨਾਅ ਮ+ਕੁਨ—ਮਨ੍ਹਾ ਨਾ ਕਰ, ਨਾ ਵਰਜ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਜ਼ਾਹਦ, ਮੈਨੂੰ ਸੋਹਣਿਆਂ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਨਾ ਵਰਜ, ਅਸਾਂ (ਤਾਂ) ਆਪੇ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਕਰ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਮਾ ਜੁਜ਼ ਹਦੀਸਿ ਇਬਕਿ ਤੋ, ਹਰਫੇ ਨ-ਖ਼ਾਂਦਾ-ਏਮ।
ਦਰ ਰਾਹਿ ਇਬਕ, ਈਂ ਹਮਾ ਤਕਰਾਰ, ਮੇ-ਕੁਨੇਮ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜੁਜ਼—ਬਿਨਾਂ, ਸਿਵਾ। ਹਦੀਸਿ—ਕਹਾਣੀ, ਕਥਾ (ਹਦੀਸ ਦੇ ਅਸਤਲਾਹੀ ਅਰਥ ਹਨ—ਜੋ ਕੁਝ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਕਿਹਾ, ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਇਆ, ਪਰੰਤੂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਨਾ ਵਰਜਿਆ। ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਉਹ ਹਦੀਸਿ-ਕੱਲੀ, ਜੋ ਕੀਤਾ ਉਹ ਹਦੀਸਿ ਫੇਅਲੀ ਅਤੇ ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਇਆ ਉਹ ਹਦੀਸਿ-ਤਹਰੀਰੀ ਹੈ)। ਨ-ਖ਼ਾਂਦਾ-ਏਮ—ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਤਕਰਾਰ—ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕਥਾ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਇਕ ਹਰਫ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ।
ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਹੀ (ਕਥਾ) ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

‘ਗੋਇਆ’ ਜਿ ਚਬਮਿ ਯਾਰ ਕਿ ਮਖਮੂਰ ਗਸ਼ਤਾ-ਏਮ।

ਕੈ ਖਾਹਿਬ ਸ਼ਰਾਬਿ ਪੁਰ-ਅਸ਼ਰਾਰ ਮੇ ਕੁਨੇਮ ॥੫॥

ਬੁਝਦਾਰਥ : ਮਖਮੂਰ—ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਗੁੱਟ, ਮਸਤੁਲ ਮਸਤ। ਗਸ਼ਤਾ-ਏਮ—ਅਸੀਂ ਹੋ
ਗਏ ਹਾਂ। ਕੈ—ਕਦ? ਪੁਰ ਅਸ਼ਰਾਰ—ਬਦੀਆਂ, ਬੁਰਾਈਆਂ, ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ।

ਅਰਥ : ‘ਗੋਇਆ’ (ਜਦ) ਅਸੀਂ ਯਾਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਗੁੱਟ (ਅਲਮਸਤ)
ਹਾਂ, (ਤਾਂ ਫਿਰ) ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਲੋਚਾ ਕਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ—(ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗੁਜਲ ਵਿਚਲੇ ਭਾਵ ਬਿਰਹਾ ਵਿਚ ਅੱਥਰੂਆਂ ਦੀ ਝੜੀ ਲੱਗਣੀ, ਹਰ ਪਾਸੇ
ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੱਕਣਾ, ਗੁਰਦੇਵ ਦਿਆਂ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਨਾਲ
ਮਸਤ-ਅਲ-ਮਸਤ ਹੋਣਾ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੇ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ-ਗੰਦੀ
ਸ਼ਰਾਬ—ਦਾ ਤਿਆਗ—ਪਿਛਲੀਆਂ ਗੁਜਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਵਿਸਥਾਰ ਵੀਚਾਰੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ।

ਪਰੰਤੂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ, ਇਸ ਗੁਜਲ ਵਿਚ, ਪਿਆਰ ਦੀ ਮੰਜ਼ਲ ਵਲ ਵਧਣ
ਲਈ ਦੋ ਹੋਰ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਪਹਿਲਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪ ਹੀ ਸਤਿਅਮ, ਸ਼ਿਵਮ ਤੇ ਸੁੰਦਰਮ ਹੈ, ਸਗੋਂ
ਕਿਸੇ ਹਦ ਤਕ, ਖਾਸ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ, ਉਸਦੇ ਇਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾ ਉਸਦੇ ਸਰਗੁਣ
ਸਰੂਪ—ਪਸਾਰੇ—ਰਚਨਾ ਅਥਵਾ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ

(ੳ) ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਖੰਡ, ਸਚੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ॥ ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਲੋਅ ਸਚੇ ਆਕਾਰ ॥ (ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)

(ਅ) ਆਪਿ ਸਤਿ, ਕੀਆ ਸਭੁ ਸਤਿ ॥ ਆਪੇ ਜਾਨੈ ਅਪਨੀ ਮਿਤਿ ਗਤਿ ॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੯੫)

ਜੇ ਉਹ ਚਿਤੇਰਾ ਆਪ ‘ਸਤਿ ਸੁਹਾਣੁ ਸਦਾ ਮਨਿ ਚਾਉ’ (ਜਪੁਜੀ) ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ
ਦਾ ਮਹਾਨ ਵਿਚਿੱਤਰ ਚਿੱਤਰ ਵੀ, ਉਤਨਾ ਵਧੇਰੇ ਸਤਿ, ਸੁੰਦਰ, ਸੁਹਾਉਣਾ ਤੇ ਅਨੰਦ-ਮਈ
ਹੋ ਭਾਸੇਗਾ, ਉਤਨਾ ਹੀ ‘ਉਸਦੀ’ ਲੱਖਤਾ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਹਿਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਰਤ
ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਐਸੇ ਮਹਾਨ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਚਿੱਤਰ ਵਿਚ ਉਲਝ ਕੇ ਅਸੀਂ
ਕਿਤੇ ਚਿਤੇਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਨਾ ਵਿਸਾਰ ਦੇਈਏ। ਐਸੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿੱਖ ਵਿੱਚ,
ਖੇੜਾ ਸੋਗ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਕਰੂਪਤਾ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਣਗੇ। ਜੀਵਨ ਦੁੱਭਰ ਤੇ
ਕੰਡਿਆਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਹੈ ਕਿ

ਚਚਾ ਰਥਿਠ ਚਿੜ੍ਹ ਹੈ ਭਾਰੀ ॥ ਤਜਿ ਚਿੜ੍ਹੈ ਚੇਤਹੁ ਚਿਤਕਾਰੀ ॥

ਚਿੜ੍ਹ ਬਚਿੜ੍ਹ ਇਹੈ ਅਵਭੰਗਾ ॥ ਤਜਿ ਚਿੜ੍ਹੈ ਚਿੜ੍ਹ ਰਾਖਿ ਚਿਤੇਰਾ ॥

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੩੪੦)

ਉਪਰੋਕਤ ਸਚਾਈ ਨੂੰ 'ਗੋਇਆ ਜੀ', ਨੇ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰ ਨੰ: ੩ ਵਿਚ ਦੱਸਣ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਰਾਮ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਜਾਹਿਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁਫੀਆਨਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਬਰਮਿਲਾ (ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਉੱਤੇ) ਵਾਜ਼ਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀਦਾਰ' ਤੋਂ ਨਾ ਵਰਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਦੀਦ ਵਿਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ', ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ, ਅਥਵਾ ਸਾਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਸ਼ੇਮੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਕੌਮਲ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸ਼ਾਇਰ ਕੀਟਸ ਨੇ ਕੁਝ ਇਉਂ ਵੀ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਫਲ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ

A thing of beauty, is a joy for ever. (Keats)

[ਭਾਵ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਸਦੀਵੀ ਖੇਡੇ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ।]

ਏਵੇਂ ਹੀ, ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ, ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ, ਇਉਂ ਬਿਆਨਦਾ ਹੈ :

ਯਿਹ ਅੱਛੀ ਸੁਰਤੋਂ ਵਾਲੇ, ਮੇਰੀ ਤਸਬੀਅ ਕੇ ਦਾਨੇ ਹੈਂ।

ਨਿਗਾਹ ਸੇ ਗੁਜ਼ਰੇ ਜਾਤੇ ਹੈਂ, ਇਬਾਦਤ ਹੋਤੀ ਜਾਤੀ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਵਸੀਲਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਬਲ ਵਿਚਾਰ ਜੋ ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਚੌਥੇ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਲੋਕਾਂ ਦਾ, ਆਪਣੇ ਹਰੇਕ ਕਰਤੱਵ ਰਾਹੀਂ, ਇਕ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੈ—ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰ। ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਸਤੂ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹਾਇਲ ਹੋ ਕੇ ਆਸ਼ਕ ਉੱਤੇ ਗ਼ਾਲਬ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ-ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਨੂੰ ਇਹ ਪੰਜ 'ਭੱਭੇ' ਸਦਾ ਕੰਠ ਪ੍ਰੋ ਰੱਖਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ :

ਭ—ਭਲਾ

ਭ—ਭਾਣਾ

ਭ—ਭੁੱਲਾ

ਭ—ਭਉ (ਨਿਰਮਲ ਭਉ)

ਭ—ਭਾਉ (ਪ੍ਰੇਮ, ਇਸ਼ਕ)

ਰੱਬ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਰਸਤਾ ਬਿਖਮ, ਪਤਲਾ, ਬੀਕ ਤੇ ਤਿੱਖਾ ਹੈ। ਜਗਿਆਸੂ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਸਲਾਮ ਜਵਾਬ ਕਰਨ ਦੀ ਚਤੁਰਾਈ ਤੇ ਲੱਥ ਲੋਭ ਦੀ ਜਲੂਣ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਨਹੀਂ, ਕਿ ਪਿਆਰ ਦਾ ਨਾਜ਼ਕ ਤੰਦ ਤੁਟਾ ਨਹੀਂ। 'ਗੋਇਆ' ਜੀ ਇਸ ਦਾ ਦਾਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਕੀ ਦੀ ਅੱਖ ਦੇ ਸਰੂਰ ਵਿਚ ਮਸ਼ਮੂਰ ਰਹਿਣਾ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਵੀ ਸਿਆਣਪਾਂ ਤੇ ਹੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲੋਂ ਐਸੀ ਮਸਤੀ ਹੀ ਦਰਕਾਰ ਤੇ ਜ਼ੇਬ (ਫਬਦੀ) ਹੈ।

ਨਮੇ ਗੁੰਜਦ ਬ-ਚਸ਼ਮਿ ਗੈਰ, ਸ਼ਾਹਿ ਖੁਦ ਪਸੰਦਿ ਮਨ।
ਬ-ਚਸ਼ਮਮ ਖੁਸ਼ ਨਿਸ਼ੱਸਤ ਆਂ ਕਾਮਤਿ ਬਖਤਿ ਬੁਲੰਦਿ ਮਨ ॥੧॥

ਤਮਾਮੀ ਮੁਰਦਾ-ਹਾ ਰਾ, ਅਜ਼ ਤਬੱਸਮ, ਜ਼ਿੰਦਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ।
ਚੂੰ ਰੇਜ਼ਦ ਆਬਿ ਹੈਵਾਂਅ, ਅਜ਼ ਦਹਾਨਿ ਗੁੰਚਾ ਖੰਦਿ ਮਨ ॥੨॥

ਬਰਾਏ ਦੀਦਨਿ ਉ, ਦੀਦਾ-ਅਮ ਸੁਦ ਚਸ਼ਮਾ-ਇ ਕੌਸਰ।
ਬਯਾ ਜਾਨਾਂ ਕਿ ਕੁਰਬਾਨਿ ਤੋ, ਜਾਨਿ ਮੁਸਤਮੰਦਿ ਮਨ ॥੩॥

ਅਗਰ ਬੀਨੀ ਦਰੂਨਿ ਮਨ, ਬਗੈਰ ਅਜ਼ ਖੁਦ ਕੁਜਾ ਯਾਬੀ ?
ਕਿ ਗੈਰ ਅਜ਼ ਜ਼ਿਕਰਿ ਤੋ ਨ ਬਵੱਦ, ਦਰੂਨਿ ਬੰਦ ਬੰਦਿ ਮਨ ॥੪॥

ਮਨਮ ਯਕ-ਮੁਸ਼ਤਿ ਗਿਲ, 'ਗੋਇਆ', ਦਾਰੂਨਿ ਨੂਰਿ ਓ ਲਾਮਅ।
ਬ-ਗਿਰਦਸ਼ ਦਾਇਮਾ ਗਰਦਦ, ਦਿਲਿ ਪੁਰ ਹੋਸ਼ਮੰਦਿ ਮਨ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਮਾਹੀ ਮੇਰੇ, ਗੈਰਾਂ-ਅੱਖੀਂ, ਲਾ ਸਕਦੇ ਨਹੀਂ ਡੇਰੇ।
ਉਹ ਸੁਭਾਗਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣੇ, ਬਹਿ ਕੇ ਨੈਣੀਂ ਮੇਰੇ, ਹੁ।
੨. ਮੁਸਕਨ ਉਸ ਦੀ ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ੇ, ਮੋਇਆਂ ਤਾਈਂ ਜਿਵਾਏ।
ਜਦ ਮੁਸਕਾਏ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੇਰਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਬਰਖਾ ਲਾਏ, ਹੁ।
੩. ਦਰਸ਼ਨ ਖਾਤਰ, ਚਸ਼ਮਾ ਸੁਰਗੀ, ਬਣ ਗਈ ਅੱਖ ਇਹ ਮੇਰੀ।
ਵਾਰੀ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮੁਖ ਦਿਖਲਾਵੀਂ, ਜਾਨ ਗਮਾਂ ਨੇ ਘੇਰੀ, ਹੁ।
੪. ਆ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਝਾਤੀ ਪਾਵੇਂ, ਜੇਕਰ ਅੰਦਰ ਮੇਰੇ।
ਓਥੇ ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨ ਦਿੱਸੂ, ਬਾਝੋਂ ਸਿਮਰਨ ਤੇਰੇ, ਹੁ।
੫. ਮੁੱਠ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਤਨ 'ਗੋਇਆ' ਦਾ, ਨੂਰ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਪਾਵੇ।
ਦਿਲ ਦਾਨਾ ਵੀ ਓਸ ਦੁਵਾਲੇ, ਹਰ ਦਮ ਗੋੜੇ ਲਾਵੇ, ਹੁ।

ਨਮੇ ਗੁੰਜਦ ਬ-ਚਬਮਿ ਗੈਰ, ਬਾਹਿ ਖੁਦ ਪਸੰਦਿ ਮਨ।

ਬ-ਚਬਮਮ ਖੁਬ ਨਿਬੱਸਤ ਆਂ ਕਾਮਤਿ ਬਖਤਿ ਬੁਲੰਦਿ ਮਨ ॥੧॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਨਮੇ ਗੁੰਜਦ—ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਖੁਦ ਪਸੰਦ—ਮਾਣ-ਮਤਾ। ਗੈਰ—ਬਿਗਾਨੇ, ਦੂਜੇ। ਬਾਹਿ ਮਨ—ਮੇਰਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ। ਨਿਬੱਸਤ—ਬੈਠਾ। ਆਂ—ਉਹ, ਉਸ। ਬਖਤਿ ਬੁਲੰਦਿ ਮਨ—ਮੇਰਾ ਵਡਭਾਗਾ, ਮੇਰਾ ਉੱਚੇ ਨਸੀਬ ਵਾਲਾ। ਕਾਮਤ—ਕਦ।

ਅਰਥ : ਮੇਰਾ ਮਾਣ-ਮਤਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੈਰ ਦੀ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਮਾ ਸਕਦਾ। ਮੇਰਾ ਉਹ ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਤੇ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ (ਪ੍ਰੀਤਮ) ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਅਨੰਦ (ਮਾਣਦਾ ਹੈ)।

ਤਮਾਮੀ ਮੁਰਦਾ-ਹਾ ਰਾ, ਅਜ਼ ਤਬੱਸਮ, ਜ਼ਿੰਦਾ ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ।

ਚੂੰ ਰੇਜ਼ਦ ਆਬਿ ਹੈਵਾਅ, ਅਜ਼ ਦਹਾਨਿ ਗੁੰਚਾ ਖੰਦਿ ਮਨ ॥੨॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਤਮਾਮੀ—ਸਰਬੱਤ, ਸਾਰੇ। ਮੁਰਦਾ-ਹ—(ਮੁਰਦੇ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਚਨ) ਮੁਰਦੇ। ਤਬੱਸਮ—ਮੁਸਕਾਹਟ। ਮੇ ਸਾਜ਼ਦ—ਕਰਦਾ ਹੈ। ਰੇਜ਼ਦ—ਡੇਗਦਾ ਹੈ, ਗਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਬਿ ਹੈਵਾਅ—ਅੰਮ੍ਰਿਤ। ਦਹਾਨੀ—ਮੂੰਹ, ਮੁਖੜਾ। ਗੁੰਚਾ ਖੰਦਿ ਮਨ—ਮੇਰਾ ਹਸਦਾ (ਖਿੜਿਆ) ਫੁੱਲ।

ਅਰਥ : ਸਾਰੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ (ਆਪਣੀ) ਮੁਸਕਾਹਟ ਨਾਲ ਜੀਵਤ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਫੁੱਲ ਵਰਗੇ ਮੁਖੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਸਦਾ (ਹੈ ਤਾਂ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਡਿਗਦਾ ਹੈ।

ਬਰਾਏ ਦੀਦਨਿ ਉ, ਦੀਦਾ-ਅਮ ਖੁਦ ਚਬਮਾ-ਇ ਕੌਸਰ।

ਬਯਾ ਜਾਨਾਂ ਕਿ ਕੁਰਬਾਨਿ ਤੋ, ਜਾਨਿ ਮੁਸਤਮੰਦਿ ਮਨ ॥੩॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਦੀਦਨ—ਦਰਸ਼ਨ। ਕੌਸਰ—ਇਕ ਨਹਿਰ। (ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹਿਸ਼ਤ ਦੀ ਇਕ ਨਹਿਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਦੁੱਧ ਨਾਲੋਂ ਚਿੱਟਾ ਤੇ ਸ਼ਹਿਦ ਨਾਲੋਂ ਮਿੱਠਾ ਹੈ। ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਨ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਉੱਮਤ ਨੂੰ ਇਹ ਪਾਣੀ ਬਖਸ਼ਣਗੇ ਤੇ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਤੇਹ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗੀ)। ਬਯਾ—ਆ। ਜਾਨਾਂ—ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮਿੱਤਰ। ਮੁਸਤਮੰਦ—ਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਸੀ, ਦੁਖੀ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ) ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਨਹਿਰ ਦਾ ਚਬਮਾ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਤੈਥੋਂ ਸਦਕੇ, ਤੂੰ ਆ (ਫੇਰਾ ਪਾ), ਕਿਉਂ ਜੁ ਮੇਰੀ ਇਹ ਜਿੰਦ ਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰੀ ਪਈ ਹੈ।

ਅਗਰ ਬੀਨੀ ਦਰੁਨਿ ਮਨ, ਬਗੈਰ ਅਜ਼ ਖੁਦ ਕੁਜਾ ਯਾਬੀ ?

ਕਿ ਗੈਰ ਅਜ਼ ਜ਼ਿਕਰਿ ਤੋ ਨ ਬਵੱਦ, ਦਰੁਨਿ ਬੰਦ ਬੰਦਿ ਮਨ ॥੪॥

ਬਥਦਾਰਥ : ਬੀਨੀ—ਤੂੰ ਵੇਖੋ। ਦਰੁਨੇ ਮਨ—ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ। ਖੁਦ—ਆਪਣਾ ਆਪ। ਕੁਜਾ ਯਾਬੀ—ਕੀ ਲਭੇਗਾ ? ਬੰਦ ਬੰਦਿ ਮਨ—ਮੇਰੇ ਬੰਦ ਬੰਦ ਵਿੱਚ, ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿੱਚ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੀ

ਲਭੇਗਾ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਤੇਰੀ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੇ ਬੰਦ ਬੰਦ (ਭਾਵ, ਰੋਮ ਰੋਮ) ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮਨਮ ਯਕ-ਮੁਸ਼ਤਿ ਗਿਲ, 'ਗੋਇਆ', ਦਾਰੂਨਿ ਨੂਰਿ ਓ ਲਾਮਅ।
ਬ-ਗਿਰਦਸ਼ ਦਾਇਮਾ ਗਰਦਦ, ਦਿਲਿ ਪੁਰ ਹੋਸ਼ਮੰਦਿ ਮਨ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਨਮ—ਮੈਂ ਹਾਂ। ਮੁਸ਼ਤ—ਮੁੱਠੀ। ਗਿਲ—ਮਿੱਟੀ। ਦਾਰੂਨਮ—ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ। ਨੂਰਿ ਓ—ਉਸ ਦਾ ਨੂਰ, ਉਸ ਦੀ ਜੋਤ। ਲਾਮਅ—ਚਮਕਣ ਵਾਲਾ, ਰੌਸ਼ਨ। ਬਗਿਰਦਸ਼—ਉਸ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ। ਦਾਇਮਾ—ਸਦਾ। ਗਰਦਦ—ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ : ਐ ਗੋਇਆ! ਮੈਂ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਇੱਕ ਮੁੱਠ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤ ਰੌਸ਼ਨ ਹੈ (ਜਗਦੀ ਹੈ), ਮੇਰਾ ਸੁਚੇਤ ਮਨ ਸਦਾ ਉਸ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ ਘੁੰਮਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਗੋਬਿੰਦ ਅਥਵਾ ਗੋਬਿੰਦ-ਰੂਪ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਉਸ ਕਰਾਮਾਤ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਇਸ ਪੰਜ-ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਦੀ 'ਅੰਧੀ ਕੋਠੀ' ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨੂਰ ਦਾ ਜ਼ਹੂਰ ਪਾ ਕੇ ਵਰਤਾਈ ਹੈ। ਆਖਰ, ਜੇ ਵੀਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਰੀਰ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਇਤਨਾ ਗਰਬ-ਗੁਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹੈ ਕੀ? ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹੈ

ਜਲ ਕੀ ਭੀਤਿ, ਪਵਨ ਕਾ ਬੰਭਾ ਰਕਤ ਬੁੰਦ ਕਾ ਗਾਰਾ ॥

ਹਾਡ ਮਾਸ ਨਾੜੀ ਕੋ ਪਿੰਜਰੁ, ਪੰਖੀ ਬਸੈ ਬਿਚਾਰਾ ॥ (ਸੋਰਠਿ ਰਵਿਦਾਸ, ਪੰਨਾ ੬੫੯)

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਪਾਨੀ ਮੈਲਾ ਮਾਟੀ ਗੋਰੀ ॥ ਇਸ ਮਾਟੀ ਕੀ ਪੁਤਰੀ ਜੋਰੀ ॥

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੩੩੬)

ਫੇਰ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦਾ ਸੁਜਾਨ ਦਿਲ ਐਸੀ ਜੋਤੀ ਦੇ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਨਗੂਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦੁਰਲਭ ਦੇਹ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਦਾਲੇ ਪਰਕਰਮਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰੇ? ਵਾਰਨੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਵੰਢੇ? ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਾ ਬਿਠਾਵੇ? ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਉਂ ਕਰੇ? ਵੇਖੋ, ਉਹ ਕਿਡੇ ਮਾਣ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਗੁਰਦੇਵ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਖਦੇ ਹਨ—'ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਭੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਤੇਰਾ, ਤੇ ਬਸ ਤੇਰਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਤੇ ਮੁਕਾਮ ਹੈ।'

ਗਿਰੀਆਂ ਸੁਦਾ ਇੰਦਲੀਬ, ਅਜ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ।
ਬ-ਸਹਰਾ ਰਫਤਾ ਆਹੂ, ਅਜ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੧॥

ਕੁਮਰੀ ਕੂ ਕੂ ਕੁਨੱਦ, ਵ ਬੁਲਬੁਲ ਨਾਲਹ।
ਲਾਲਹ ਦਿਲਿ ਦਾਗ ਸੁਦਾ, ਅਜ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੨॥

ਸੋਸਨ ਚੂ ਜਾਮਾ ਕਰਦ ਮੁਸਕੀਨ, ਵ ਸੁੰਬਲ।
ਅਜ ਜੁਲਫਤਿ ਪਰੇਸ਼ਾਂਅ, ਅਜ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੩॥

ਹਰ ਕਸ ਕਿ ਬ-ਦੀਦ, ਨਰਗਸ ਦੀਦਹ ਤੁਰਾ।
ਹਮਚੂ ਬੁਲਬੁਲ ਸੁਦਹ ਨਾਲਾਂਅ, ਅਜ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੪॥

ਕੈ ਕੁਨੱਦ 'ਗੋਇਆ', ਹਵਾਏ ਖ਼ਾਬਿ ਖ਼ੁਰਦ।
ਹਰ ਕਿ: ਖ਼ੁਰਦਹ ਜੁਰਾਅ ਮਸੂ, ਅਜ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਸੁੰਦਰ ਨਜ਼ਰ ਦੇਖ ਕੇ ਤੇਰੀ, ਬੁਲਬੁਲ ਨੀਰ ਵਹਾਵੇ।
ਹਿਰਨ ਵੀ ਤੱਕ ਹੋਇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ, ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਉਠ ਧਾਵੇ, ਹੂ।
੨. ਤੇਰੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਮਸਤੀ ਲੈ ਕੇ, ਘੁੱਘੀ ਰਾਗ ਅਲਾਪੇ।
ਫੁੱਲ ਪੋਸਤ ਹੈ ਦਾਗੀ ਹੋਇਆ, ਬੁਲਬੁਲ ਜਖ਼ਮੀ ਜਾਪੇ, ਹੂ।
੩. ਸੋਸਨ ਵੀ ਹੈ ਦੇਖ ਕੇ ਤੈਨੂੰ, ਚਿੱਟਿਓਂ ਹੋਈ ਕਾਲੀ।
ਸੁੰਬਲ ਘਾਹ ਅਚੰਭਤ ਹੋਇਆ, ਤੱਕ ਕੇ ਜੁਲਫ ਨਿਰਾਲੀ, ਹੂ।
੪. ਨਰਗਸ ਵਰਗੀ ਅੱਖ ਤੇਰੀ ਦਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇਆ।
ਬੁਲਬੁਲ ਵਾਂਙੂ ਉਸ ਨੇ ਦਾਤਾ, ਬਿਹੋਂ ਨੀਰ ਵਹਾਇਆ, ਹੂ।
੫. ਤੇਰੀ ਨਜ਼ਰੋਂ ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਘੁੱਟ ਮਸਤੀ ਦਾ ਪੀਤਾ।
ਖਾਣ ਪੀਣ ਤੇ ਸੌਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ, 'ਗੋਇਆ' ਓਸ ਨ ਲੀਤਾ, ਹੂ।

**ਗਿਰੀਆਂ ਸੁਦਾ ਵਿਦਲੀਬ, ਅਜ ਨਿਗਾਹਿ ਤੇ ।
ਬ-ਸਰਰਾ ਰਫਤਾ ਆਹੁ, ਅਜ ਨਿਗਾਹਿ ਤੇ ॥੧॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗਿਰੀਆਂ ਸੁਦਾ ਤੋਂ ਪਈ। ਵਿਦਲੀਬ ਬਲਬਲ ਆਹੁ ਹਿਰਨ ਰਫਤਾ—ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਅਰਥ : ਬੁਲਬੁਲ ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਰੋਣ ਲਗੀ। ਨਿਗਾਹ ਦੀ ਦਿਬ-ਦਿਸ਼ਟਤਾ ਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨੂੰ ਝਲ ਨਹੀਂ ਸਕੀ ਤੇ ਇਸ ਵਿਸਮਾਦਤ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਭੁਲ ਗਈ। ਹਿਰਨ ਤੇਰੀ ਮਸਤ ਨਿਗਾਹ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ (ਤੇ ਹਾਰ ਮੰਨ ਕੇ) ਉਜਾੜ ਵਲ ਦੌੜ ਗਿਆ। (ਨੋਟ : ਹਿਰਨ ਦੀ ਅੱਖ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਸੁਣਿ ਮੁਖਿ ਹਰਣਾਖੀਏ.....'—ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੪੧੦)।

**ਕੁਮਰੀ ਕੂ ਕੂ ਕੁਨੱਦ, ਵ ਬੁਲਬੁਲ ਨਾਲਹ ।
ਲਾਲਹ ਦਿਲਿ ਦਾਗ ਸੁਦਾ, ਅਜ ਨਿਗਾਹਿ ਤੇ ॥੨॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕੁਮਰੀ—ਘੁੱਘੀ, ਫਾਖਤਾ। ਨਾਲਹ—ਰੋਣਾ, ਕੁਰਲਾਣਾ। ਲਾਲਹ—ਪੋਸਤ ਦਾ ਫੁੱਲ।

ਅਰਥ : ਘੁੱਘੀ ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਗ ਅਲਾਪ ਰਹੀ ਹੈ, ਬੁਲਬੁਲ ਕੁਰਲਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੋਸਤ ਦੇ ਫੁੱਲ ਦਾ ਦਿਲ ਜਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ, ਸਾਰੀ ਕੁਦਰਤ ਤੇਰੀ ਅਗੰਮੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੈ।

**ਸੋਸਨ ਚੂ ਜਾਮਾ ਕਰਦ ਮੁਸ਼ਕੀਨ, ਵ ਸੁੰਬਲ ।
ਅਜ ਜੁਲਫਤਿ ਪਰੇਬਾਂਅ, ਅਜ ਨਿਗਾਹਿ ਤੇ ॥੩॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੁਸ਼ਕੀਨ—ਮੁਸ਼ਕੀ ਰੰਗ ਦੀ, ਕਾਲੀ। ਸੁੰਬਲ—ਲੰਬਾ ਲੰਬਾ ਘਾਹ।

ਅਰਥ : ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੋਸਨ ਵਰਗੇ ਚਿੱਟੇ ਫੁੱਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਕਾਲੀ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਜੁਲਫ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੁੰਬਲ ਘਾਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ (ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ) ਹੈ (ਤੇਰੇ ਕੇਸ ਸੁੰਬਲ ਘਾਹ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੁੰਦਰ ਹਨ)।

**ਹਰ ਕਸ ਕਿ ਬ-ਦੀਦ, ਨਰਗਸ ਦੀਦਹ ਤੁਰਾ ।
ਹਮਚੂ ਬੁਲਬੁਲ ਸੁਦਹ ਨਾਲਾਂਅ, ਅਜ ਨਿਗਾਹਿ ਤੇ ॥੪॥**

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਦੀਦ—ਵੇਖਿਆ। ਦੀਦਹ—ਨੇਤਰ। ਹਮਚੂ—ਵਾਂਗ। ਸੁਦਹ ਨਾਲਾਂਅ—ਰੋਣ ਲਗ ਪਿਆ।

ਅਰਥ : ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੇਰੀ ਨਰਗਸ ਵਰਗੀ ਅੱਖ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ, ਉਹ ਇਸ ਨਿਗਾਹ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਬੁਲਬੁਲ ਵਾਂਗ ਬੁਕਣ ਕੁਰਲਾਣ ਲਗ ਪਿਆ।

ਕੈ ਕੁਨੱਦ 'ਗੋਇਆ', ਹਵਾਏ ਖ਼ਾਬਿ ਖ਼ੁਰਦ।

ਹਰ ਕਿ: ਖ਼ੁਰਦਹ ਜੁਰਾਅ ਮਸੂ, ਅਜ਼ ਨਿਗਾਹਿ ਤੋ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਵਾ—ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਲਾਲਸਾ। ਖ਼ਾਬ—ਸੌਣਾ। ਖ਼ੁਰਦ—ਖਾਣਾ। ਜੁਰਾਅ—
ਘੁੱਟ।

ਅਰਥ : ਐ 'ਗੋਇਆ', ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੇਰੀ ਮਸਤ ਨਿਗਾਹ ਦਾ (ਮਸਤੀ ਭਰਿਆ) ਘੁੱਟ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਦ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਸੌਣ (ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਲਪ ਸੁਖਾਂ) ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਇਸ ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਉਸ ਜੀਵਨ-ਦਾਤੀ ਤੇ ਮਸਤ ਨਿਗਾਹ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉਤੇ ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀ ਤੇ ਬੇਲ-ਬੂਟੇ ਵੀ ਆਸ਼ਕ ਹਨ।

ਆਪ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੁਲਬੁਲ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਮਖ਼ਮੂਰ ਨਿਗਾਹ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਭੁਲ ਗਈ ਅਤੇ ਹਿਰਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣਿਆਂ ਨੈਣਾਂ ਉਤੇ ਬੜਾ ਮਾਣ ਸੀ, ਹਾਰ ਮੰਨ ਕੇ ਉਜਾੜ ਵਲ ਨੱਸ ਗਿਆ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹੋਰ ਪੰਛੀਆਂ, ਬੇਲ-ਬੂਟਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸ਼ੇਅਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਕਿਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ; ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਤੇਰੀ (ਨਾਮ-ਖ਼ੁਮਾਰੀ ਨਾਲ) ਮਸਤ ਨਿਗਾਹ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਘੁੱਟ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਫੇਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਲਪ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਮ੍ਰਿਗ-ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਿੱਚ ਫਸਣੋਂ ਰਿਹਾ।

ਸਾਕੀ, ਮਰਾ ਤੋ, ਜੁੱਰਾ-ਇ ਜਾਂ ਇਸ਼ਤਿਆਕ, ਦੇਹ।
 ਤਾ ਰੁਏ ਤੋ ਬੀਨਮ, ਦੂਰੀ ਫ਼ਰਾਕ ਦੇਹ ॥੧॥

ਦਰ ਹਰ ਤਰਫ਼ ਬੀਨਮ, ਚੂੰ ਰੁਖਿ ਤੁਰਾ ਮੁਦਾਮ।
 ਬਾ ਦਿਲ ਮਰਾ ਖਲਾਸੀ, ਅਜ਼ ਅਫ਼ਤਰਾਕ ਦਿਹ ॥੨॥

ਚੂੰ ਬੇ ਤੋ ਹੋਚ ਨੇਸੁ, ਚੂੰ ਬੀਨੇਮ ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾਸੁ।
 ਤਾ ਦੀਦਹ ਓ ਦਿਲਿ ਮਰਾ, ਤੋ ਇੱਤਫ਼ਾਕ ਦੇਹ ॥੩॥

ਚੂੰ ਸਾਫ਼ ਗਸੁ ਆਈਨਾ-ਇ ਦਿਲ, ਅਜ਼ ਸਵਾਦਿ ਗਮ।
 ਬਾ ਵਸਲ ਖੁਦ-ਨੁਮਾਈ, ਰਿਹਾਈ ਜਿ ਬਾਕ ਦਿਹ ॥੪॥

‘ਗੋਇਆ’ ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ, ਕਿ ਬ-ਬੀਨਮ ਜਮਾਲਿ ਤੋ।
 ਤਾ ਦਿਲਿ ਮਰਾ ਖਲਾਸੀਏ, ਅਜ਼ ਦਰਦਨਾਕ ਦਿਹ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਘੁੱਟ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਦੇਵੀਂ ਸਾਕੀ, ਰੂਹ ਖਿੜੇ ਜੋ ਮੇਰਾ।
 ਹਿਜਰ ਅਸਾਡਾ ਰਹੇ ਦੁਰਾਡਾ, ਤੱਕਾਂ ਮੁਖੜਾ ਤੇਰਾ, ਹੂ।
੨. ਹਰ ਥਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਵੇ, ਤੇਰੀ ਸੂਰਤ ਸਾਈਂ।
 ਬ੍ਰਿਹਾ-ਚੀਸੋਂ, ਸਤਿਗੁਰ ਦਾਤਾ, ਮੈਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰਾਈਂ, ਹੂ।
੩. ਤੇਰੇ ਬਾਝੋਂ ਜਦ ਹਰ ਪਾਸੇ, ਨੈਣਾਂ ਹੋਰ ਨਾ ਜਾਤਾ।
 ਤਾਂ ਫਿਰ ਦਿਲ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਵਾਂਝੂ, ਸੂਝ ਬਖਸ਼ ਦੇ ਦਾਤਾ, ਹੂ।
੪. ਦਾਗ਼ ਗ਼ਮਾਂ ਦਾ ਦਿਲ-ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਤੋਂ, ਜਦ ਹੈ ਮਿਟਿਆ ਸਾਰਾ।
 ਦਾਤ ਵਸਲ ਦੀ ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ, ਭੈ ਤੋਂ ਦਈਂ ਛੁਟਕਾਰਾ, ਹੂ।
੫. ਗੋਇਆ ਨੂੰ ਜਦ ਹਰ ਥਾਂ ਦਿੱਸੇ, ਜਲਵਾ ਤੇਰਾ ਸਾਈਂ।
 ਦਿਲ ਉਸ ਦਾ ਤੂੰ ਦੁੱਖਾਂ ਪਾਸੋਂ, ਦਾਤਾ ਆਣ ਛੁਡਾਈਂ, ਹੂ।

ਸਾਕੀ, ਮਰਾ ਤੋ, ਜੁੱਰਾ-ਇ ਜਾਂ ਇਸ਼ਤਿਆਕ, ਦੇਹ।
ਤਾ ਰੁਏ ਤੋ ਬੀਨਮ, ਦੂਰੀ ਫ਼ਰਾਕ ਦੇਹ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਾਕੀ—ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਲਾਵਣ ਵਾਲਾ (ਏਥੇ ਭਾਵ ਨਾਮ-ਖੁਮਾਰੀ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ)। ਜੁੱਰਾ—ਘੁੱਟ। ਇਸ਼ਤਿਆਕ—ਸ਼ੌਕ। ਫ਼ਰਾਕ—ਵਿਛੋੜਾ।

ਅਰਥ : ਹੇ ਸਾਕੀ (ਮੁਰਸ਼ਦ), ਮੈਨੂੰ ਰੂਹ (ਜਾਨ) ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਘੁੱਟ (ਮਾਰਫ਼ਤ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਦੇ), ਤਾਂ ਜੁ ਤੇਰੇ ਮੁਖ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਛੋੜਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਦਰ ਹਰ ਤਰਫ਼ ਬੀਨਮ, ਚੂੰ ਰੁਖਿ ਤੁਰਾ ਮੁਦਾਮ।
ਬਾ ਦਿਲ ਮਰਾ ਖ਼ਲਾਸੀ, ਅਜ਼ ਅਫ਼ਤਰਾਕ ਦਿਹ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੀਨਮ—ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਚੂੰ—ਜਦ। ਮੁਦਾਮ—ਸਦਾ। ਅਫ਼ਤਰਾਕ—ਅੱਡ ਕਰਨਾ, ਜੁਦਾਈ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਮੈਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੇਰਾ ਹੀ ਮੁੱਖ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੁਦਾਈ ਅਥਵਾ ਵਖਰੇ-ਪਨ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਰਿਹਾਈ ਦੇ ਦੇ (ਤੇ ਫਿਰ ਕਦੀ ਵਿਜੋਗ ਨਾ ਵਿਆਪੇ)।

ਚੂੰ ਬੇ ਤੋ ਹੇਚ ਨੇਸੂ, ਚੂੰ ਬੀਨੇਮ ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾਸੂ।
ਤਾ ਦੀਦਹ ਓ ਦਿਲਿ ਮਰਾ, ਤੋ ਇੱਤਫ਼ਾਕ ਦੇਹ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬੇ ਤੋ—ਤੇਰੇ ਬਗ਼ੈਰ। ਹੇਚ—ਹੋਰ। ਬੀਨੇਮ—ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਕੁਜਾਸੂ—ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਵੀ। ਇੱਤਫ਼ਾਕ—ਏਕਤਾ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੁਝ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ, ਅਤੇ ਜਦ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਏਕਤਾ ਦੀ ਸਾਂਝ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇ।

ਚੂੰ ਸਾਫ਼ ਗ਼ਾਸੂ ਆਈਨਾ-ਇ ਦਿਲ, ਅਜ਼ ਸਵਾਦਿ ਗ਼ਮ।
ਬਾ ਵਸਲ ਖ਼ੁਦ-ਨੁਮਾਈ, ਰਿਹਾਈ ਜ਼ਿ ਬਾਕ ਦਿਹ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਵਾਦਿ—ਕਾਲਖ। ਖ਼ੁਦ-ਨੁਮਾਈ—ਵਿਖਾ (ਆਪਣਾ ਆਪ)। ਬਾਕ—ਫ਼ਰ।

ਅਰਥ : ਜਦ ਦਿਲ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਗ਼ਮ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ (ਤਦ) ਆਪਣਾ ਵਸਲ (ਮਿਲਾਪ) ਸਾਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇ ਤੇ ਫ਼ਰ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਕਰ ਦੇ।

‘ਗੋਇਆ’ ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ, ਕਿ ਬ-ਬੀਨਮ ਜਮਾਲਿ ਤੋ।
ਰਾ ਦਿਲਿ ਮਰਾ ਖ਼ਲਾਸੀਏ, ਅਜ਼ ਦਰਦਨਾਕ ਦਿਹ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਬ-ਹਰ ਕੁਜਾ—ਹਰ ਪਾਸੇ। ਬ-ਬੀਨਮ—ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਜਮਾਲ—ਸੁੰਦਰਤਾ। ਖਲਾਸੀ—ਛੁਟਕਾਰਾ। ਅਜ—ਤੋਂ।

ਅਰਥ : ਹੇ 'ਗੋਇਆ', ਜਦ ਮੈਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੇਰਾ ਹੀ ਜਮਾਲ (ਸੁੰਦਰਤਾ) ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਭਿਆਨਕ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈ।

ਵਿਆਖਿਆ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ-ਸਾਕੀ ਵਲੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਮੈ (ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ) ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੀ ਕੇ ਝੂਮ ਉੱਠਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਖੁਮਾਰੀ, ਵਿਸਮਾਦ, 'ਵਾਹੁ' ਦਾ ਆਲਮ, ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਮੁਕਾਮ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਪਰਵੇਸ਼ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਲਵਾ ਤੇ ਨੂਰ ਹੀ ਨੂਰ ਦਿਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਪੂਰਨ ਅਭਾਵ ਹੋ ਕੇ ਸਦੀਵੀ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਇਸ ਗਲਵਕਤੀ ਦੀ ਨਿੱਘ ਮਾਨਣ ਵਾਲੇ ਕਰਨੀ ਦੇ ਸੂਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ

ਬਿਸਰਿ ਗਈ ਸਭ ਤਾਤਿ ਪਰਾਈ ॥ ਜਬ ਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮੋਹਿ ਪਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਨਾ ਕੋ ਬੈਰੀ ਨਹੀ ਬਿਗਾਨਾ, ਸਗਲ ਸੰਗਿ ਹਮ ਕਉ ਬਨਿ ਆਈ ॥੧॥

ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੀਨੋ ਸੋ ਭਲ ਮਾਨਿਓ, ਏਹ ਸੁਮਤਿ ਸਾਧੂ ਤੇ ਪਾਈ ॥੨॥

ਸਭ ਮਹਿ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਪ੍ਰਭ ਏਕੈ, ਪੇਖਿ ਪੇਖਿ ਨਾਨਕ ਬਿਗਸਾਈ ॥੩॥

(ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੯੯)

ਬੇਵਫਾ ਨੇਸੂ ਕਸੇ, ਗਰ ਤੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਸ਼ਵੀ।
ਵਕਤ ਆਂਸੂ ਕਿ: ਬਰ ਵਕਤ, ਖਬਰਦਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੧॥

ਜਾਂ ਅਗਰ ਹਸੂ, ਨਸਾਰਿ ਕਦਮਿ ਜਾਨਾਂ ਕੁਨ।
ਦਿਲ ਬ-ਦਿਲਦਾਰ ਬਦਿਹ, ਜਾਂ ਕਿ: ਤੋ ਦਿਲਦਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੨॥

ਮੰਜ਼ਲਿ ਇਸ਼ਕ ਦਰਾਜ਼ ਅਸੂ, ਬ-ਪਾ ਨ-ਤਵਾਂ ਰਫੂ।
ਸਰ ਕਦਮ ਸਾਜ਼, ਕਿ: ਤਾ ਦਰ ਰਹਿ ਆਂ ਯਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੩॥

ਗੁਫ਼ਤਗੂਏ ਹਮਾ ਕਸ ਦਰ ਇਦਰਾਕਿ ਖੁਦ ਅਸੂ।
ਲਬ ਫ਼ਰੋਬੰਦ, ਕਿ: ਤਾ ਮਹਰਮਿ ਇਸਰਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੪॥

ਮੇ ਫ਼ਰੋਸ਼ਦ ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ-ਇ ਖੁਦ ਰਾ, 'ਗੋਇਆ'।
ਬ-ਉਮੀਦਿ ਕਰਮਿ ਆਂ, ਕਿ: ਖਰੀਦਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

੧. ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਜੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਥੀਵੇ, ਦਗਾ ਨ ਦੰਵੇ ਕੋਈ।
ਸਾਵਧਾਨ ਜੋ ਹੋਇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ, ਬੰਦਾ ਕਹੀਏ ਸੋਈ, ਹੂ।
੨. ਜਿੰਦੜੀ ਉਸ ਦੇ ਕਦਮਾਂ ਉੱਤੋਂ, ਸਦਕੇ ਕਰ ਦਿਲਦਾਰਾ।
ਦਿਲਬਰ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦੇ ਕੇ ਥੀਬਾ, ਹੋ ਜਾ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰਾ, ਹੂ।
੩. ਪੈਰੀਂ ਤੁਰ ਕੇ ਪੰਧ ਇਸ਼ਕ ਦਾ, ਮੁੱਕਣ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਵੇ।
ਦਰ ਦਾਤੇ ਦੇ ਓਹੋ ਪੁੱਜੇ, ਜੋ ਸਿਰ, ਪੈਰ ਬਣਾਵੇ, ਹੂ।
੪. ਹਰ ਬੰਦੇ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਮਿੱਤਰਾ, ਹੁੰਦੀ ਕੋਈ ਦਾਨਾਈ।
ਭੇਤੀ ਜੇ ਤੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹਵੇਂ, ਬੋਲ ਨ ਬਹੁਤਾ ਭਾਈ, ਹੂ।
੫. ਵੇਚਣ ਖ਼ਾਤਰ ਦਿਲ ਮਸਤਾਨਾ, ਪੇਸ਼ 'ਗੋਇਆ' ਨੇ ਕੀਤਾ।
ਏਸ ਆਸ ਤੇ ਕਰਮ ਸਹਾਰੇ, ਗੁਰੂ ਖਰੀਦੂ, ਮੀਤਾ, ਹੂ।

ਬੇਵਫਾ ਨੇਸੁ ਕਸੇ, ਗਰ ਤੂੰ ਵਫਾਦਾਰ ਸ਼ਵੀ।
ਵਕਤ ਆਂਸੁ ਕਿ: ਬਰ ਵਕਤ, ਖਬਰਦਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸ਼ਵੀ—ਹੋਵੇਂ। ਆਂਸੁ—ਆਂ+ਅਸੁ—ਉਹ ਹੈ, ਐਸਾ ਹੈ। ਬਰ ਵਕਤ—ਸਮੇਂ ਸਿਰ। ਵਫਾਦਾਰ—ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ, ਸਹਾਈ, ਮਿੱਤਰ।

ਅਰਥ : (ਹੇ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਸਤਿਗੁਰੂ !) ਜੇ ਤੂੰ ਵਫਾਦਾਰ (ਮਿੱਤਰ) ਹੋਵੇਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬੇਵਫਾ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਭਾਵ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮਿੱਤਰ ਹਨ)। ਸਮਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਤੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਜਾਵੇਂ। ਭਾਵ, ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਾਡੀ ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਹੈ ਜੁ ਤੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ—ਬਖਸ਼ਿਸ਼—ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਜਾਂ ਅਗਰ ਹਸੁ, ਨਸਾਰਿ ਕਦਮਿ ਜਾਨਾਂ ਕੁਨ।
ਦਿਲ ਬ-ਦਿਲਦਾਰ ਬਦਿਹ, ਜਾਂ ਕਿ: ਤੋ ਦਿਲਦਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੨॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਨਸਾਰ—ਸਦਕੇ, ਕੁਰਬਾਨ। ਬ-ਦਿਲਦਾਰ—ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ। ਬਦਿਹ—ਦੇਹ, ਅਰਪਣ ਕਰ। ਦਿਲਦਾਰ—ਪਿਆਰਾ, ਮਹਬੂਬ।

ਅਰਥ : ਜੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੈ (ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ) ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇ। (ਆਪਣਾ) ਦਿਲ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇ ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ (ਆਪ) ਪਿਆਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਂ। ('ਦਿਲੇ ਆਸ਼ਕ, ਬਅੰਦਕ ਫੁਰਸਤੇ, ਮਾਸੂਕ ਮੇ ਗਰਦਦ' ਦੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਫੇਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ)।

ਮੰਜ਼ਲਿ ਇਸ਼ਕ ਦਰਾਜ਼ ਅਸੁ, ਬ-ਪਾ ਨ-ਤਵਾਂ ਰਫੁ।
ਸਰ ਕਦਮ ਸਾਜ਼, ਕਿ: ਤਾ ਦਰ ਰਹਿ ਆਂ ਯਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੩॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੰਜ਼ਲ—ਪੰਧ। ਦਰਾਜ਼—ਲੰਮਾ, ਦੁਰਾਡਾ। ਬ-ਪਾ—ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ। ਨ+ਤਵਾਂ+ਰਫੁ—ਚਲਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੀਦਾ। ਸਾਜ਼—ਬਣਾ।

ਅਰਥ : ਪਿਆਰ ਦਾ ਪੰਧ ਲੰਮਾ ਹੈ, ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੀਦਾ, (ਇਸ ਲਈ) ਸਿਰ ਨੂੰ ਪੈਰ ਬਣਾ ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਜਾਵੇਂ (ਜਾ ਸਕੇ)।

ਗੁਫਤਗੁਏ ਹਮਾ ਕਸ ਦਰ ਇਦਰਾਕਿ ਖੁਦ ਅਸੁ।
ਲਬ ਫਰੋਬੰਦ, ਕਿ: ਤਾ ਮਹਰਮਿ ਇਸਰਾਰ ਸ਼ਵੀ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਮਾ ਕਸ—ਸਾਰੇ ਬੰਦੇ। ਇਦਰਾਕ—ਸਿਆਣਪ। ਲਬ—ਬੁਲ੍ਹ, ਮੂੰਹ। ਫਰੋ—ਬੋਝਾ, ਘਟ। ਮਹਰਮ—ਭੇਤੀ, ਵਾਕਫ਼।

ਅਰਥ : ਸਾਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਆਪਣੇ ਆਪ (ਆਪਣੀ ਜਾਤ) ਵਿੱਚ ਸਿਆਣਪ ਹੈ। ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਰੱਖ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਭੇਦ ਦਾ ਭੇਤੀ ਹੋਵੇਂ। (ਭਾਵ, ਜੇ ਤੂੰ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਜਰ ਕੇ ਰਹੁ)।

ਮੇ ਫ਼ਰੋਸ਼ਦ ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ-ਇ ਖ਼ੁਦ ਰਾ, 'ਗੋਇਆ'।

ਬ-ਉਮੀਦ ਕਰਮਿ ਆ, ਕਿ: ਖ਼ਰੀਦਾਰ ਸ਼ਬੀ ॥੫॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮੇ ਫ਼ਰੋਸ਼ਦ—ਵੇਚਦਾ ਹੈ। ਕਰਮ—ਮਿਹਰ, ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼। ਬ-ਉਮੀਦ—ਆਸ ਨਾਲ, ਉਤੇ। ਦਿਲਿ ਦੀਵਾਨਾ-ਇ ਖ਼ੁਦ—ਆਪਣਾ ਦੀਵਾਨਾ ਦਿਲ। ਰਾ—ਨੂੰ।

ਅਰਥ : 'ਗੋਇਆ' ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਸਤਾਨੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਵੇਚਦਾ ਹਾਂ, ਤੇਰੀ ਉਸ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਆਸ ਉਤੇ ਕਿ ਤੂੰ (ਇਸ ਦੀਵਾਨੇ ਦਿਲ ਦਾ) ਗਾਹਕ ਹੋਵੇਂਗਾ (ਭਾਵ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਝੱਲੇ ਹੋਏ ਦਿਲ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲੈ)।

ਵਿਆਖਿਆ

ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ, ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਦੂਜੇ ਮਨ ਉਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ, ਹੋਰ ਨਿਰਜੀਵ ਵਸਤਾਂ ਉਤੇ ਵੀ। ਸ਼ਰਤ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਦਾ ਖਿੰਡਾਉ ਰੋਕ ਕੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੁਕਤੇ ਉਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਖ਼ਿਆਲ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਇਉਂ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ

ਰਹੇਗੀ ਆਬੋ ਹਵਾ ਮੇਂ, ਖ਼ਿਆਲ ਕੀ ਬਕਤੀ।

ਯੇ ਮੁਬਤਿ ਖ਼ਾਕ ਹੈ ਫ਼ਾਨੀ, ਰਹੇ, ਰਹੇ, ਨ ਰਹੇ।

ਗੁਰਦੇਵ, ਮਨ ਦੀ ਇਸ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਇਹੁ ਮਨੁ ਸਕਤੀ ਇਹੁ ਮਨੁ ਸੀਉ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਪੰਚ ਤਤ ਕੋ ਜੀਉ ॥

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ, ਪੰਨਾ ੩੪੨)

ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੀ, ਦੂਜੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਮੰਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਭੇਦ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਨਾਂ ਦਾ ਅਸਲਾ ਇੱਕ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਮਨ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ

ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ ॥

(ਆਸਾ ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੪੪੧)

ਏਸੇ ਲਈ

ਮਨ ਅਪੁਨੇ ਤੇ ਭੁਰਾ ਮਿਟਾਨਾ ॥ ਪੇਖੇ ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਾਜਨਾ ॥

(ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੬੬)

ਵਾਲੀ ਬਿਰਤੀ ਹਰ ਪਾਸੇ ਸੱਜਣ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। Love begets love (ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਉਪਜਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ, ਸਿਦਕ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਜਾਗ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਵੀ ਦੀ ਬਹੁਮੁੱਲੀ ਰਚਨਾ ਹੈ

Give love, and love to your heart will flow.

A strength in your utmost need,

Have faith, and _____ of men

੧. ਮੁਬਤਿ ਖ਼ਾਕ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮੁੱਠ, ਸਰੀਰ।

Will show their faith, in your word and deed.

(ਤੁਸੀਂ ਪਿਆਰ ਵੰਡੋ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਪਿਆਰ ਦੀ ਨਦੀ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਵਲ ਵੱਗ ਤੁਰੇਗੀ। ਇਹੀ ਪਿਆਰ ਲੋੜ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਮੁੱਕ ਭੰਡਾਰ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੂਜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ)।

ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਨੇਕੀ, ਵਫ਼ਾ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਗੁਣ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ, ਕਮਾਉਣ ਤੇ ਵੰਡਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਬਾਤੁਨੀ (ਚੁੰਚ ਗਿਆਨੀ) ਲੋਕ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਟਪਲੇ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਵਾਰਦੇ। ਸਫਲ ਸੁਧਾਰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵੇਖੋ, ਗੁਰਦੇਵ ਕਿਤਨੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੇਧ ਦਿੰਦੇ ਹਨ

ਪ੍ਰਥਮੇ ਮਨੁ ਪਰਬੋਧੈ ਅਪਨਾ, ਪਾਛੈ ਅਵਰ ਗੀਝਾਵੈ ॥ (ਆਸਾ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੩੮੧)

ਐਸੇ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਆਪ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੋਵੇਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੋਈ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬੇਵਫ਼ਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਦਿਲ ਪ੍ਰਿਯ ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇ। ਫੇਰ, ਤੂੰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੇ ਉਹ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਆਸ਼ਕ ਮਾਸ਼ੂਕ ਤੇ ਮਾਸ਼ੂਕ ਆਸ਼ਕ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਣਗੇ। ਭਾਵ, ਸਾਰੇ ਅੰਤਰ ਮਿੱਟ ਜਾਣਗੇ।

ਪਰੰਤੂ, ਮਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਵੇਚਣਾ ਤੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਸੌਦੇ ਕਰ ਕੇ ਪੁਗਾਣੇ ਕੋਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰੀਤ-ਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਥੀ ਨੂੰ ਸੂਚਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਬੜਾ ਲੰਮਾ ਤੇ ਬਿਖੜਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਹੀ ਸੁਲੀ 'ਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਿਰ ਨੂੰ ਪੈਰ ਬਣਾ, ਤਾਂ ਜੁ ਯਾਰ ਦੇ ਦਰ ਤਕ ਜਾ ਸਕੇਂ। ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਬੰਦ ਰੱਖ ਕੇ ਕਥਨੀ ਦੀ ਥਾਂ ਕਰਨੀ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕੁੱਦ। ਤਾਂ ਹੀ, ਤੂੰ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਹਮ-ਰਾਜ ਹੋ ਸਕੇਂਗਾ।

ਪਰੰਤੂ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਇਸ ਨਿਆਰੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਕੁਝ ਹੋ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਵੀ ਨਿਸਚੇ ਤੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਾਈਂ ਅਵੱਸ਼ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਰੀਝ ਪਵੇਗਾ। ਸੇਵਕ ਦਾ, ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਪਰਵਾਨ ਹੋਣਾ, ਤਾਂ ਦਾਤੇ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਮੌਜ ਦਾ ਸਦਕਾ ਹੈ। ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਦਿਲ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਰੀਦਾਰ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਓਹੀ ਹੈ। ਚੇਤੇ ਰਹੇ, ਸਿਖ ਨੇ ਪ੍ਰਯਾਸ, ਉੱਦਮ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਫਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਨਦਰ-ਕਰਮ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, ਜੋ ਓਸੇ ਉੱਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰਦੇਵ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਸਖਾਵਤ ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਆਸ ਉੱਤੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਦੀਵਾਨਾ ਦਿਲ ਉਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਅਵੱਸ਼ ਆਪਣੇ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਹੋਣ ਦੇ ਬਿਰਦ ਦੀ ਲਾਜ ਪਾਲੇਗਾ। ਬਸ ਇਹੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ; ਇਹੀ ਜੋਦੜੀ

ਅਪਨੀ ਕਰਨੀ ਕਰਿ ਨਰਕ ਹੂੰ ਨ ਪਾਵਹੁ ਠਹਿਰੁ, ਰੁਮਰੇ ਬਿਰਦੁ ਕਰਿ ਆਸਰੈ ਸਮਾਰ ਹੂੰ।

(ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ, ਬਥਿਤ ੫੦੩)

ਰੁਬਾਈਆਂ

ਹਰ ਕਸ ਕਿ ਜਿ ਸ਼ੌਂਕਿ ਤੋ, ਕਦਮ, ਅਜ ਸਰ ਸਾਖਤ।
 ਬਰ ਨਹੁ ਤਬਕਿ ਚਰਖ, ਅਲਮ ਬਰ ਅਫਰਾਖਤ।
 ਬੁਦ ਆਮਦਨਸ਼ ਮੁਬਾਰਕ, ਓ ਰਫਤਨ ਹਮ।
 'ਗੋਇਆ' ਆਂ ਕਸ, ਕਿ ਰਾਹਿ ਹੱਕ ਰਾ ਬਿਸ਼ਨਾਖਤ।੧।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਪਿਆਰ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੇ 'ਪ੍ਰੀਤਮ', ਸਿਰ ਨੂੰ ਪੈਰ ਬਣਾਇਆ।
 ਨੌਂ ਖੰਡਾਂ ਤੇ ਝੰਡਾ ਮਾਨੇ, ਉਸ ਨੇ ਜਾ ਝੁਲਾਇਆ।
 ਆਵਣ ਜਾਣਾ ਉਸ ਦਾ ਜੱਗ ਤੇ, ਸਮਝੋ ਸਫਲਾ ਹੋਇਆ,
 ਜਿਸ ਨੇ ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ ਤਾਈਂ, 'ਗੋਇਆ' ਹੈ ਅਪਣਾਇਆ।੧।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸ਼ੌਂਕਿ ਤੋ—ਤੇਰਾ ਪ੍ਰੇਮ। ਸਾਖਤ—ਬਣਾਇਆ। ਨਹੁ—ਨੌਂ। ਤੱਬਕ—ਖੰਡ।
 ਅਲਮ—ਝੰਡਾ। ਬਰ—ਉਤੇ। ਅਫਰਾਖਤ—ਝੁਲਾਇਆ। ਹਮ—ਭੀ। ਬਿਸ਼ਨਾਖਤ—
 ਪਛਾਣਿਆ।

ਅਰਥ : (ੳ) ਹਰੇਕ ਉਹ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਸਿਰ ਨੂੰ ਪੈਰ ਬਣਾਇਆ
 (ਹੈ) (ਭਾਵ—ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰੀ ਹੈ)। (ਅ) ਉਸ ਨੇ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਨੌਂ ਖੰਡਾਂ ਉਤੇ ਝੰਡਾ ਝੁਲਾਇਆ
 (ਹੈ)। (ੲ) ਉਸ ਦਾ ਆਉਣਾ ਤੇ ਜਾਣਾ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ) ਸਫਲ ਹੈ। (ਸ) ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ
 ਸੱਚੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ, ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ।

ਕੌਰ ਅਸੁ ਹਰ ਆਂ ਚਸ਼ਮ, ਕਿ ਹੱਕ ਰਾ ਨ-ਸ਼ਨਾਖਤ।
 ਏੀਂ ਉਮਰਿ ਗਿਰਾਂ ਮਾਇਆ, ਬ-ਗਫਲਤ ਦਰਬਾਖਤ।
 ਓ ਗਿਰਯਾਕੁਨਾਂ ਆਮਦਹ, ਓ ਬ-ਹਸਰਤ ਮੁਰਦ।
 ਅਫਸੋਸ, ਦਰੀਂ ਆਮਦੋ, ਬੁਦ ਕਾਰ ਨ ਸਾਖਤ।੨।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਹਰ ਉਹ ਅੱਖ ਹੈ ਅੰਨ੍ਹੀ ਜਿਹੜੀ, ਰੱਬ-ਜਲਵਾ ਨ ਵੇਖੇ।
 ਦੁਰਲਭ ਆਯੁ ਮੁਫਤ ਗਵਾਵੇ, ਗਫਲਤ ਵਿੱਚ ਭੁਲੇਖੇ।
 ਬੰਦਾ ਰੋਂਦਾ ਆਵੇ ਜਗ ਤੇ, ਵਿੱਚ ਹਸਰਤ ਉੱਠ ਜਾਵੇ।
 ਨਿਹਫਲ ਉਹਦਾ ਆਉਣਾ ਏਥੇ, ਜੀਉਣਾ ਕਿਸੇ ਨ ਲੇਖੇ।੨।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਰ ਅੰਨ੍ਹਾ। ਹੱਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਗਿਰਾ ਮਾਇਆ ਵੱਡ ਮੱਲੀ, ਅਮੋਲਕ। ਸਾਗਫਲਤ ਬੰਪਰਵਾਹੀ ਵਿੱਚ। ਸਾਖਤ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਗਿਰਯਾ ਕਣਾ ਰੱਖਾ ਹੋਇਆ। ਹਸਰਤ ਪਛਤਾਵਾ, ਕਿਸੇ ਵਸਤ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਹਿਰਸ, ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ

ਅਰਥ (ੳ) ਹਰ ਉਹ ਨੇਤਰ ਅੰਨ੍ਹਾ (ਅਗਿਆਨੀ) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ। (ਅ) ਇਹ ਅਮੋਲਕ ਉਮਰ ਬੰਪਰਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ। (ੲ) ਉਹ ਰੱਦਾ (ਜਗਤ ਵਿੱਚ) ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਵਿਚ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਸ) ਅਫਸਸ, (ਉਸ ਦੇ) ਇਸ ਆਉਣ ਵਿੱਚ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ (ਨੇਕ) ਕੰਮ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਈਂ ਚਸ਼ਮਿ ਤੋ ਖਾਨਹ-ਦਾਰਿ ਆਂ ਜਾਨਾਨ ਅਸੂ।

ਈਂ ਤਖਤਿ ਵਜੂਦ, ਮਸਨਦਿ ਸੁਲਤਾਨ ਅਸੂ।

ਹਰ ਬੁਲ-ਹਵਸੇ ਸੁਏ ਓ ਰਾਹ ਨ-ਬੁਰੱਦ।

ਕੀਂ ਰਾਹੇ ਤਅੱਲਕ, ਮੰਜ਼ਲਿ ਮਰਦਾਨ ਅਸੂ।੩।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਅੱਖ-ਪੁਤਲੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਚਿਆ, ਪ੍ਰੀਤਮ! ਮੰਦਰ ਤੇਰਾ।
ਤਨ-ਸਿੰਘਾਸਨ ਉਤੇ ਸ਼ਾਹ, ਆ ਲਾਵੀਂ ਤੂੰ ਡੇਰਾ।
ਲੋਭੀ ਬੰਦਾ ਤੁਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪੰਧ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਬਿਖੜੇ,
ਏਸ ਰਾਹ ਤੇ ਚੱਲ ਜੋ ਸਕੇ, ਜਾਣੋ ਮਰਦ ਉਚੇਰਾ।੩।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖਾਨਹਦਾਰ—ਬੈਠਕ, ਰਿਹਾਇਸ਼-ਗਾਹ। ਜਾਨਾਨ—ਪਿਆਰਾ, ਮਿੱਤਰ। ਵਜੂਦ—ਸਰੀਰ। ਬੁਲ-ਹਵਸ—ਲੋਭੀ। ਮਸਨਦ—ਗੱਦੀ, ਸਿੰਘਾਸਨ। ਨ-ਬੁਰੱਦ—ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਅਰਥ : (ੳ) ਇਹ ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਉਸ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਬੈਠਕ ਹੈ। (ਅ) ਇਹ ਸਰੀਰ ਦਾ ਤਖਤਾ (ਭਾਵ ਦੇਹ) ਬਾਦਸ਼ਾਹ (ਸੋਹਣਿਆਂ ਦੇ ਸੁਲਤਾਨ) ਦਾ ਸਿੰਘਾਸਨ ਹੈ। (ੲ) ਲੋਭੀ ਪੁਰਸ਼ ਉਸ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ) ਰਾਹ ਨੂੰ ਪਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। (ਸ) ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਸ (ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ) ਰਾਹ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਰਦਾਂ (ਸੂਰਿਆਂ) ਦੇ ਸਿਰ ਨਾਲ ਹੈ।

ਹਰ ਦਿਲ ਕਿ ਬ-ਰਾਹਿ ਦੋਸਤ, ਜਾਨਾਂ ਬੁਦਹ ਅਸੂ।

ਤਹਕੀਕ ਬਦਾਅ, ਕਿ ਐਨ ਜਾਨਾਂ ਬੁਦਹ ਅਸੂ।

ਯਕ ਜ਼ੋਰਾ ਜਿ ਫੈਜ਼ਿ ਰਹਮਤਸ਼, ਖਾਲੀ ਨੇਸੂ।

ਨੱਕਾਸ਼ ਦਰੂਨਿ ਨਕਸ਼, ਪਿਨਹਾਂ ਬੁਦਹ ਅਸੂ।੪।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਹਰ ਬੰਦਾ ਜੋ ਯਾਰ ਦੀ ਖਾਤਰ, ਯਾਰ-ਰੂਪ ਅਪਣਾਵੇ।
ਨਿਸਚੇ ਜਾਣੋ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਬੁਦ ਹੀ ਯਾਰ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਜੱਗ ਤੇ, ਕਿਟਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਾਈ,
ਹਰ ਚਿੱਤਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਚਿਤੇਰਾ, ਛੁਪਿਆ ਫੇਰਾ ਲਾਵੇ।੪'

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਫੈਜ਼—ਮਿਹਰ। ਰਹਮਤ+ਸ਼—ਉਸ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼। ਨੱਕਾਸ਼—ਚਿਤੇਰਾ, ਚਿਤਰਕਾਰ। ਦਰੂਨ—ਵਿਚ। ਪਿਨਹਾਂ—ਛੁਪਿਆ।

ਅਰਥ : (ੳ) ਹਰ ਦਿਲ, ਜੋ ਮਿੱਤਰ ਲਈ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, (ਅ) ਨਿਸ਼ਚੇ ਜਾਣੋ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਹੀ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। (ੲ) ਇਕ ਕਿਟਕਾ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਭਰੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਸ) ਕਿਉਂਜੁ, ਚਿਤੇਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ (ਆਪ) ਚਿਤਰ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ) ਵਿੱਚ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਈਂ ਆਮਦੋ-ਰਫ਼ਤ, ਜੁਜ਼ ਦਮੇ, ਬੇਸ਼ ਨ ਬੁਦ।

ਹਰ ਜਾ ਕਿ: ਨਜ਼ਰ ਕੁਨਮ, ਬਜੁਜ਼ ਖ਼ੇਸ਼, ਨ ਬੁਦ।

ਮਨ ਜਾਨਬਿ ਗ਼ੈਰੇ, ਚੁੰ ਨਿਗਾਹੇ ਫ਼ਿਗਨਮ।

ਚੁੰ ਗ਼ੈਰਿ ਤੋ, ਹੇਚ ਕਸ, ਪਸੋ ਪੇਸ਼, ਨ ਬੁਦ।੫।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਦੁਨੀਆ ਉਤੇ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ, ਦਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਵਧੇਰੇ।
ਆਪੇ ਬਾਝੋਂ ਨਦਰ ਨ ਆਵੇ, ਡਿੱਠਾ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ।
ਗ਼ੈਰਾਂ ਵੱਲੇ ਅੱਖ ਉਠਾ ਕੇ, ਫੇਰ ਕਿਉਂ ਮੈਂ ਤੱਕਾਂ,
ਨ ਕੋ ਹੋਇਆ, ਨ ਕੋ ਹੋਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਬਾਝੋਂ ਤੇਰੇ।੫।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਆਮਦ ਓ ਰਫ਼ਤ—ਆਉਣਾ ਤੇ ਜਾਣਾ। ਦਮੇ—ਇਕ ਦਮ। ਬੇਸ਼—ਵਧ। ਨ ਬੁਦ—ਨਹੀਂ ਸੀ (ਨਹੀਂ ਹੈ)। ਖ਼ੇਸ਼—ਆਪਣਾ ਆਪ। ਫ਼ਿਗਨਮ—ਸੁਟਦਾ ਹਾਂ। ਪਸ ਓ ਪੇਸ਼—ਪਿਛੇ ਤੇ ਅਗੇ।

ਅਰਥ : (ੳ) (ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ) ਇਹ ਆਉਣਾ ਤੇ ਜਾਣਾ (ਜੰਮਣਾ ਤੇ ਮਰਨਾ, ਜੀਵਨ) ਇਕ ਦਮ ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਅ) ਜਿਥੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ੲ) ਮੈਂ ਬਿਗਾਨੇ ਵਲ ਨਿਗਾਹ ਕਿਵੇਂ ਮਾਰਾਂ, (ਸ) (ਜਦ ਕਿ) ਤੇਰੇ ਬਗ਼ੈਰ ਨਾ ਕੋਈ ਹਸਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ, ਨਾ ਅਗੋਂ ਹੈ।

ਹਰ ਬੰਦਾ, ਕਿ: ਤਾਲਬਿ ਮੌਲਾ ਬਾਸ਼ਦ।

ਦਰ ਹਰ ਦੋ ਜਹਾਂ, ਰੁਤਬਾ-ਅਸ਼ ਅੌਲਾ ਬਾਸ਼ਦ।

'ਗੋਇਆ' ਦੋ ਜਹਾਂ ਰਾ, ਬ-ਜਵੇ ਨ ਸਿਤਾਨਦ।

ਮਜਨੂਨਿ ਤੋ, ਕੇ ਆਬਕਿ ਲੈਲਾ ਬਾਸ਼ਦ।੬।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਜੋ ਮੌਲਾ ਨੂੰ ਹਰ ਦਮ ਚਾਹੇ, ਸ਼ੌਂਕ ਰੱਖੇ ਤਿਸ ਕੇਰਾ।
ਦੋਹ ਜਹਾਨੀ ਉਸ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਰੁਤਬਾ ਮਾਨ ਵਡੇਰਾ।
ਦੋ ਆਲਮ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਾ ਪਾਉਂਦਾ, 'ਗੋਇਆ' ਜੋ ਦਾ ਦਾਣਾ,
ਲੈਲਾ ਤਾਈਂ ਕਦ ਉਹ ਚਾਹੇ, ਆਸ਼ਕ ਹੈ ਜੋ ਤੇਰਾ।੬।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤਾਲਬ—ਇੱਛਕ। ਰੁਤਬਾ+ਅਸ਼—ਉਸ ਦਾ ਦਰਜਾ। ਮੌਲਾ—ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ। ਬ-ਜਵੇ—ਜੋ ਤੋਂ। ਨ-ਸਿਤਾਨਦ—ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। ਕੈ—ਕਦ।

ਅਰਥ : (ੳ) ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋਵੇ, (ਅ) ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ) ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ਉਚੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ੲ) ਗੋਇਆ ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਜੋ ਦੇ ਦਾਣੇ ਬਦਲੇ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ। (ੳ) ਤੇਰਾ ਮਜਨੂੰ ਲੈਲਾ ਦਾ ਆਸ਼ਕ ਕਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ! (ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ)।

ਦਰ ਦਹਰ ਕਿ ਮਰਦਾਨਿ ਖੁਦਾ, ਆਮਦਾ-ਅੰਦ।
ਬਰ ਗੁਮ-ਸੁਦਗਾਂ, ਰਾਹਨੁਮਾ, ਆਮਦਾ-ਅੰਦ।
'ਗੋਇਆ', ਅਗਰ ਈਂ ਚਸ਼ਮਿ ਤੋ, ਮੁਸ਼ਤਾਕਿ ਖੁਦਾਸੁ।
ਮਰਦਾਨਿ ਖੁਦਾ, ਖੁਦਾ-ਨੁਮਾ, ਆਮਦਾ-ਅੰਦ।੭।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਜੱਗ ਤੇ ਕੋਈ, ਮਰਦ-ਅਗੰਮੜਾ ਆਉਂਦਾ।
ਭੁੱਲਿਆਂ ਭਟਕਿਆਂ ਤਾਈਂ ਉਹ ਹੈ, ਰਾਹ ਮੌਲਾ ਦੇ ਪਾਉਂਦਾ।
ਨੈਣ ਤੇਰੇ ਇਹ 'ਗੋਇਆ' ਜੇਕਰ, ਜਲਵਾ ਰੱਬੀ ਚਾਹੁੰਦੇ,
ਤਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਿੱਸੂ, ਰੱਬ ਹੀ ਰੂਪ ਵਟਾਉਂਦਾ।੭।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਦਹਰ—ਦੁਨੀਆ। ਮਰਦਾਨਿ ਖੁਦਾ—ਖੁਦਾ ਦੇ ਮਰਦ (ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼)। ਗੁਮ-ਸੁਦਗਾਂ—ਰਾਹੋਂ ਭਟਕੇ ਹੋਏ। ਰਾਹ-ਨੁਮਾ—ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ। ਖੁਦਾ-ਨੁਮਾ—ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ।

ਅਰਥ : (ੳ) (ਇਸ) ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਆਏ ਹਨ। (ਅ) ਰਾਹੋਂ ਭਟਕਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਆਏ ਹਨ। (ੲ) 'ਗੋਇਆ', ਜੇ ਇਹ ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਪ੍ਰਭੂ-ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਸ਼ੌਂਕ ਰਖਦੀ ਹੈ, (ੳ) (ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੇਖੇਗਾ ਕਿ) ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ, ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ (ਹੀ) ਆਏ ਹਨ।

ਦਰ ਮਜ਼ਹਬਿ ਮਾ, ਗੈਰ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਨ ਕੁਨੰਦ।
ਸਰ ਤਾ ਬ-ਕ਼ਦਮ ਬ-ਹੋਸ਼, ਵ ਮਸਤੀ ਨ ਕੁਨੰਦ।
ਗਾਫ਼ਲ ਨ ਸ਼ਵੰਦ ਯਕ-ਦਮ, ਅਜ਼ ਯਾਦਿ ਖੁਦਾ।
ਦੀਗਰ ਸੁਖਨ ਅਜ਼ ਬੁਲੰਦੋ ਪਸਤੀ ਨ ਕੁਨੰਦ।੮।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਸਾਡੇ ਮਤ ਵਿਚ ਗ਼ੈਰਾਂ ਅੱਗੇ, ਸਿਰ ਨ ਕਦੇ ਝੁਕਾਂਦੇ।
ਸਾਵਧਾਨ ਉਹ ਹਰ ਦਮ ਰਹਿੰਦੇ, ਹੋਸ਼ ਨ ਕਦੇ ਗਵਾਂਦੇ।
ਸਿਮਰਨ ਵੱਲੋਂ ਦਮ ਭਰ ਵੀ ਉਹ, ਗਾਫਲ ਮੂਲ ਨਾ ਥੀਂਦੇ,
ਹੋਰ ਸੁਖਨ ਉਹ ਉੱਚਾ ਨੀਵਾਂ, ਕਰਨੋਂ ਹਨ ਕਤਰਾਂਦੇ।੯।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗ਼ੈਰ ਪ੍ਰਸਤੀ—ਦੂਜੇ ਦੀ ਪੂਜਾ। ਸਰ ਤਾ ਬ-ਕਦਮ—ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਕ।

ਅਰਥ : (ੳ) ਸਾਡੇ ਮਤ ਵਿਚ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਦੂਜੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। (ਅ) (ਅਜਿਹੇ ਸੇਵਕ) ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਕ ਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ (ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਤੇ ਸੁਦਾ-ਪੁਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। (ੲ) ਉਹ ਇਕ ਦਮ ਲਈ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵੱਲੋਂ ਅਚੇਤ (ਲਾਪਰਵਾਹ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। (ੳ) ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਉੱਚੀ ਨੀਵੀਂ (ਵਾਧੂ) ਗੱਲ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਯਕ ਜ਼ੌਰਾ ਅਗਰ ਸ਼ੌਕਿ ਅਲਾਹੀ ਬਾਸ਼ਦ।
ਬੇਹਤਰ ਜ਼ਿ ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਬਾਸ਼ਦ।
ਗੋਇਆ-ਅਸ੍ਰੁ ਗੁਲਾਮਿ ਮੁਰਸ਼ਦਿ ਖ਼ੇਸ਼।
ਈਂ ਖ਼ਤ ਨ ਮੁਹਤਾਜਿ ਗਵਾਹੀ ਬਾਸ਼ਦ।੯।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਕਿਣਕਾ ਮਾਤਰ ਸ਼ੌਕ ਜੇ ਹੋਵੇ, ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਤੇਰਾ।
ਸਦ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸ਼ਾਹੀਆਂ ਨਾਲੋਂ, ਜਾਣਾ ਭਾਗ ਚੰਗੇਰਾ।
ਦਿਲ 'ਗੋਇਆ' ਦਾ ਹਰ ਦਮ ਗੋਲਾ, ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਤਾਈਂ,
ਲੋੜ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਨ ਰੱਖੇ, ਲਿਖਿਆ ਸੁਖਨ ਇਹ ਮੇਰਾ।੯।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜ਼ੌਰਾ—ਕਿਣਕਾ। ਖ਼ਤ—ਲਿਖਤ, ਲੇਖ।

ਅਰਥ : (ੳ) ਜੇ ਕਿਣਕਾ ਮਾਤਰ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ, (ਅ) (ਤਾਂ ਇਹ) ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇਰਾ ਹੈ। (ੲ) 'ਗੋਇਆ' ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਾਸ ਹੈ, (ੳ) (ਤੇ) ਇਹ (ਉਪਰੋਕਤ) ਲਿਖਤ (ਯਥਾਰਥ ਬਚਨ) ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ।

ਹਰ ਕਸ, ਬ-ਜਹਾਂ, ਨਸ਼ਵੋ ਨੁਮਾ ਮੇ ਖ਼ਾਹਦ।
ਅਸਪੋ, ਸੁਤਰੋ, ਫੀਲੋ ਤਿਲਾ ਮੇ ਖ਼ਾਹਦ।
ਹਰ ਕਸ, ਜ਼ਿ ਬਰਾਏ ਖ਼ੇਸ਼, ਚੀਜ਼ੇ ਖ਼ਾਹਦ।
'ਗੋਇਆ', ਜ਼ਿ ਖ਼ੁਦਾ, ਯਾਦਿ ਖ਼ੁਦਾ ਮੇ ਖ਼ਾਹਦ।੧੦।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਹਰ ਬੰਦਾ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰ, ਵਧਣਾ ਫੁਲਣਾ ਚਾਹਵੇ।
ਭਾਵਣ ਉਠ ਤੇ ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ, ਸੋਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭਾਵੇ।
ਹਰ ਕੋਈ ਮੰਗੇ ਆਪਣੇ ਤਾਈਂ, ਵਸਤੂ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀ,
'ਗੋਇਆ' ਮੰਗੇ ਯਾਦ ਅਲਾਹੀ, ਹੋਰ ਨਾਹੀ ਕੁਝ ਚਾਹਵੇ। ੧੦।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਹਰ ਕਸ—ਹਰ ਕੋਈ। ਬ-ਜਹਾਂ—ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ। ਨਸ਼ਵੇ ਨੁਮਾ—ਵਧਣਾ ਤੇ ਫੁਲਣਾ। ਮੇ-ਖਾਹਦ—ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਪ—ਘੋੜਾ। ਸੁਤਰ—ਉਠ। ਫੀਲ—ਹਾਥੀ। ਤਿਲਾ—ਸੋਨਾ।

ਅਰਥ : (ੳ) ਹਰ ਕੋਈ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਧਣਾ ਫੁਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਅ) ਘੋੜਾ (ਘੋੜੇ), ਉਠ, ਹਾਥੀ ਤੇ ਸੋਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ੲ) ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਲਈ (ਦੁਨੀਆਵੀ) ਵਸਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਸ) (ਪਰੰਤੂ), ਗੋਇਆ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ (ਕੇਵਲ) ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲੋਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰ ਗਸ਼ਤ, ਜਿ ਸਰ ਤਾ ਬ-ਕਦਮ, ਨੂਰ-ਉਲ-ਨੂਰ।
ਆਈਨਾ, ਕਿ: ਦਰ ਵੈ ਨ ਬਵੱਦ, ਹੇਚ ਕਸੂਰ।
ਤਹਕੀਕ ਬਦਾਂਅ, ਜਿ ਗਾਫਲਾਂ ਦੂਰ ਬਵੱਦ।
ਓ ਦਰ ਦਿਲਿ ਆਰਫਾਂ, ਖੁਦ ਕਰਦਾ ਜ਼ਹੂਰ। ੧੧।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੀਕਰ ਯਾਰੋ, ਨੂਰੋ ਨੂਰ ਜੋ ਹੋਇਆ।
ਬਦਨ ਓਸ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਸਮਝੋ, ਦੋਸ਼-ਰਹਿਤ ਹੈ, 'ਗੋਇਆ'।
ਮਨਮੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕੋਲੋਂ, ਦੂਰ ਸਦਾ ਰੱਬ ਰਹਿੰਦਾ,
(ਪਰ) ਆਤਮ-ਵੇਤਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ, ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਸਮਾਇਆ। ੧੧।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਪੁਰ ਗਸ਼ਤਹ—ਭਰ ਗਿਆ। ਨੂਰ-ਉਲ-ਨੂਰ—ਨੂਰੋ ਨੂਰ। ਬਦਾਂਅ—ਜਾਣੋ। ਆਰਫ—ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ।

ਅਰਥ : (ੳ) (ਸਰੀਰ) ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਕ ਨੂਰ ਹੀ ਨੂਰ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ। (ਅ) (ਮਨੁੱਖ ਦੇਹ) ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੈ, ਜਿਸ (ਦੀ ਜਾਤ) ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ। (ੲ) ਸੱਚ ਜਾਣੋ ਕਿ (ਖੁਦਾ) ਗਾਫਲਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਸ) (ਪਰੰਤੂ) ਉਹ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਈ ਉਮਰਿ ਗਿਰਾਂ ਮਾਇਆ, ਕਿ ਬਰਬਾਦ ਸ਼ਵੱਦ।
ਈ ਖਾਨਾ-ਇ-ਬੀਰਾਂਅ, ਬ-ਚਿਹ ਆਬਾਦ ਸ਼ਵੱਦ ?

ਤਾ ਮੁਰਬਦਿ ਕਾਮਲ ਨ-ਦਿਹਦ, ਦਸੁ ਬ-ਹਮ।
 'ਗੋਇਆ', ਦਿਲਿ ਗਮਗੀਨਿ ਤੋ, ਚੂੰ ਸ਼ਾਦ ਸ਼ਵੱਦ।੧੨।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਉਮਰ ਅਮੋਲਕ ਐਵੇਂ ਸਾਰੀ, ਛਿਨ ਛਿਨ ਪਈ ਵਿਹਾਵੇ।
 ਮਨ ਮੰਦਰ ਇਹ ਸੁੰਵਾ ਹੋਇਆ, ਰੋਣਕ ਕਿਉਂ ਕਰ ਪਾਵੇ।
 ਪੁਰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਜਦ ਤਕ ਇਸ ਦਾ, ਪਕੜੇ ਹੱਥ ਨਾ ਆ ਕੇ,
 ਦਿਲ ਗਮਗੀਨ ਗੋਇਆ ਦਾ ਕਿੱਦਾਂ, ਬਾਗ ਬਾਗ ਹੋ ਜਾਵੇ।੧੨।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਗਿਰਾਂ ਮਾਇਆ—ਮਹਿੰਗੀ, ਅਮੋਲਕ। ਖਾਨਾ—ਘਰ। ਬ-ਚਿਹ—ਕਿਵੇਂ ?

ਅਰਥ : (ੳ) ਇਹ ਅਮੋਲਕ ਆਯੂ ਜੋ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, (ਅ) ਇਹ ਉਜੜਿਆ ਘਰ (ਦਿਲ) ਕਿਵੇਂ ਆਬਾਦ ਹੋਵੇ ? (ੲ) ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਆਪਣਾ) ਹੱਥ ਅਗੇ ਨਾ ਵਧਾਵੇ, (ਸ) 'ਗੋਇਆ' ਤੇਰਾ ਗਮਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਦਿਲ, ਕਿਵੇਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ ?

ਦਰ ਹਾਸਲਿ ਉਮਰ, ਆਂ ਚਿ: ਮਾ ਯਾਫ਼ਤਾ-ਏਮ।
 ਦਰ ਹਰ ਦੋ ਜਹਾਂ, ਯਾਦਿ ਖੁਦਾ ਯਾਫ਼ਤਾ-ਏਮ।
 ਏਂ ਹਸਤੀ-ਇ ਖ਼ੇਸ਼, ਬਲਾ ਬਵੱਦ ਅਜ਼ੀਮ।
 ਅਜ਼ ਖ਼ੇਸ਼ ਗੁਜ਼ੱਸ਼ਤੇਮ, ਖੁਦਾ ਯਾਫ਼ਤਾ-ਏਮ।੧੩।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਅਪਣੀ ਸਾਰੀ ਆਯੂ ਪਾਸੋਂ, ਲਾਭ ਮੈਂ ਇੱਕੋ ਪਾਇਆ।
 ਦੋਹੀਂ ਜਹਾਨੀਂ ਗੀਤ ਅਸਾਂ ਨੇ, ਓਸ ਰੱਬ ਦਾ ਗਾਇਆ।
 ਮੈਂ-ਮੇਰੀ ਦੀ ਹਉਮੈ ਜਾਣੋ, ਜਗ ਵਿਚ ਬਿਪਤਾ ਭਾਰੀ,
 ਇਸ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਅਗੇਰੇ ਲੰਘਿਆ, ਮਾਹੀ ਆ ਗਲ ਲਾਇਆ।੧੩।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਯਾਫ਼ਤਾ-ਏਮ—ਅਸਾਂ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਲਭਿਆ ਹੈ। ਹਾਸਿਲ—ਲਾਭ। ਅਜ਼ੀਮ—ਭਾਰੀ।

ਅਰਥ : (ੳ) ਆਯੂ ਦੇ ਲਾਭ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਕੀ ਹੈ (ਜੋ) ਅਸਾਂ ਲਭਿਆ ਹੈ। (ਅ) ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ (ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ) ਰੱਬ ਦੀ ਯਾਦ ਹੀ ਲਭੀ ਹੈ। (ੲ) ਇਹ ਅਪਣੀ ਹਸਤੀ (ਮੈਂ ਮੇਰੀ) ਵੱਡੀ ਬਲਾ ਹੈ। (ਸ) (ਜਦ) ਅਸੀਂ ਆਪਾ ਭਾਵ (ਹਉਮੈ) ਤੋਂ ਅਗੇ ਲੰਘ ਗਏ ਹਾਂ (ਤਾਂ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਲਭ ਲਿਆ ਹੈ।

ਅਜ਼ ਖ਼ਾਕਿ ਦਰਤ, ਤੂਤੀਆ ਯਾਫ਼ਤਾ-ਏਮ।
 ਕਬ ਦੌਲਤਿ ਆਂ, ਨਸ਼ਵੋ ਨੁਮਾ ਯਾਫ਼ਤਾ-ਏਮ।

ਮਾ ਸਿਜਦਾ ਬ-ਰੂਏ ਗੈਰੋ ਦੀਗਰ, ਨ-ਕੁਨੇਮ।
 ਦਰ ਖਾਨਾ-ਇ ਦਿਲ, ਨਕਬਿ ਖੁਦਾ ਯਾਫ਼ਤਾ-ਏਮ।੧੪।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਦਰ ਤੇਰੇ ਦੀ ਪੂੜੀ ਦਾ ਜਦ, ਨੈਣੀਂ ਸੁਰਮਾ ਪਾਇਆ।
 ਜੱਗ ਦੇ ਉਤੇ ਵਧਣਾ ਫੁਲਣਾ, ਸਾਡੇ ਭਾਗੀਂ ਆਇਆ।
 ਗੈਰਾਂ ਅੱਗੇ ਨਿਵ ਨਿਵ ਝੁਕਣਾ, 'ਗੋਇਆ' ਨੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ,
 ਕਿਉਂਜੁ ਉਸਨੇ ਦਿਲ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਤੱਕਿਆ ਰੱਬ ਦਾ ਸਾਇਆ।੧੪।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਖਾਕਿ ਦਰ+ਤ—ਤੇਰੇ ਦਰ ਦੀ ਪੂੜੀ। ਤੂਤੀਆ—ਮਮੀਰਾ। ਕਜ਼—ਕਿ ਅਜ਼, ਕਿ ਤੋ। ਦੀਗਰ—ਹੋਰ।

ਅਰਥ : (ੳ) ਅਸਾਂ ਤੇਰੇ ਦਰ ਦੀ ਪੂੜੀ ਤੋਂ ਮਮੀਰਾ ਲਭਿਆ ਹੈ। (ਅ) ਉਸ ਦੌਲਤ ਤੋਂ, ਸਾਨੂੰ ਵਧਣਾ ਫੁਲਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੀ ਹੈ)। (ੲ) ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕਦੇ, (ਸ) (ਕਿਉਂਜੁ) ਦਿਲ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚੋਂ (ਹੀ) ਅਸਾਂ ਰੱਬ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਲਭ ਲਈ ਹੈ।

'ਗੋਇਆ' ਖ਼ਬਰ, ਅਜ਼ ਯਾਦਿ ਖੁਦਾ, ਯਾਫ਼ਤਾ-ਏਮ।
 ਈਂ ਜਾਮਿ ਲਬਾ ਲਬ, ਅਜ਼ ਕੁਜਾ ਯਾਫ਼ਤਾ-ਏਮ ?
 ਜੁਜ਼ ਤਾਲਬਿ ਹੱਕ, ਨਸੀਬਿ ਹਰ ਕਸ, ਨ-ਬਵੱਦ।
 ਕੀਂ ਦੌਲਤਿ ਨਾਯਾਬ, ਕਿ ਮਾ ਯਾਫ਼ਤਾ-ਏਮ।੧੫।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਸਿਮਰਨ ਸਦਕਾ, ਜੱਗ ਤੇ ਜਦ ਤੋਂ, ਸੋਝੀ 'ਗੋਇਆ' ਪਾਈ।
 ਨਕ ਨਕ ਭਰਿਆ ਨਾਮ ਪਿਆਲਾ, ਪੀਤਾ ਉਸ ਨੇ ਚਾਈ।
 ਬਿਨ ਮੌਲਾ ਦੇ ਤਾਲਬ ਹੋਇਆਂ, ਪਾ ਨ ਸੱਕੇ ਕੋਈ,
 ਇਹ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ ਦਾਤ ਇਲਾਹੀ, ਹੱਥ ਅਸਾਂ ਦੇ ਆਈ।੧੫।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਯਾਫ਼ਤਾ-ਏਮ—ਅਸਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅਰਥ : (ੳ) ਐ 'ਗੋਇਆ', ਅਸਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ (ਇਹ) ਖ਼ਬਰ (ਸੋਝੀ) ਪਾਈ ਹੈ। (ਅ) ਇਹ ਨੱਕੋ-ਨੱਕ ਭਰਿਆ (ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ) ਪਿਆਲਾ, ਅਸਾਂ ਕਿਥੋਂ ਲਭਾ ਹੈ ? (ੲ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਤਾਲਬਾਂ (ਤਾਂਘੀਆਂ) ਤੋਂ ਸਿਵਾ, ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, (ਸ) ਕਿ ਇਹ ਦੁਰਲੱਭ (ਨਾਮ) ਧਨ ਅਸਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਗੋਇਆ, ਤਾ ਕੈ, ਦਰੀਂ ਸਰਾਏ ਮਾਅਦੂਮ ?
 ਗਾਹੇ ਲਾਜ਼ਿਮ ਸ਼ਵੀ, ਵ ਗਾਹੇ ਮਲਜੂਮ।

ਤਾ ਕੈ ਚੁ ਸਗਾਂ, ਬਰ ਉਸਤਖਾਂ ਜੰਗ ਕੁਨੀ ?
ਦੁਨੀਆ ਮਾਲੂਮ, ਵ ਅਹਿਲਿ ਦੁਨੀਆ ਮਾਲੂਮ।੧੬।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਫ਼ਾਨੀ ਏਸ ਸਗਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਕਦ ਤਕ ਪੈਰ ਜਮਾਵੇਂ ?
ਫ਼ਰਯਾਦੀ ਬਣ ਕਰੇਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ, ਜਾਬਰ ਕਦੇ ਕਹਾਵੇਂ।
ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਂਙੂ ਹੱਡੀ ਖ਼ਾਤਰ, ਕਦੇ ਨਾ ਖਹਿ ਖਹਿ ਮਰਸੇਂ,
ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਹੈ ? ਲੋਕੀ ਕੀ ਹਨ ? ਇਹ ਸੋਝੀ ਜੇ ਪਾਵੇਂ।੧੬।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮਾਅਦੂਮ—ਫ਼ਾਨੀ। ਲਾਜ਼ਿਮ—ਜ਼ਰੂਰ, ਨਾਲ ਲਗਾ ਹੋਇਆ।
ਮਲਜ਼ੂਮ—ਜਿਸ ਤੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਲਾਜ਼ਿਮ (ਜ਼ਰੂਰੀ) ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਸਗਾਂ—ਕੁੱਤੇ।
ਉਸਤਖਾਂ—ਹੱਡੀ।

ਅਰਥ : (ੳ) ਗੋਇਆ, ਤੂੰ ਕਦ ਤਕ ਇਸ ਫ਼ਾਨੀ (ਨਾਸਵੰਤ) ਸਗਾਂ (ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਸਕੇਂਗਾ) ? (ਅ) (ਤੇ) ਕਦੀ ਮੁੱਦਈ ਹੋਵੇਂਗਾ ਤੇ ਕਦੀ ਮੁੱਦਾਲੈਅ। (ੲ) ਤੂੰ ਕਦ ਤੱਕ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੱਡੀ ਉੱਤੇ (ਆਪਸ ਵਿਚ ਦੀ) ਜੰਗ ਕਰੇਂਗਾ ? (ਸ) (ਤੂੰ) ਦੁਨੀਆ (ਨੂੰ) ਜਾਣ, ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਵਾਲਿਆਂ (ਨੂੰ) ਜਾਣ।

ਮੌਜੂਦ ਖ਼ੁਦਾ ਅਸਤ, ਤੂ ਕਿਰਾ ਮੇ ਜੋਈ ?
ਮਕਸੂਦਿ ਖ਼ੁਦਾਸਤ, ਤੂ ਕੁਜਾ ਮੇ ਪੋਈ ?
ਈਂ ਹਰ ਦੋ ਜਹਾਂ, ਨਿਸ਼ਾਨਿ ਦੌਲਤ ਤੁਸੁ।
ਯਾਅਨੀ, ਸੁਖਨ ਅਜ਼ ਜ਼ਬਾਨਿ ਹੱਕ, ਮੇ ਗੋਈ।੧੭।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚਾ, ਤੂੰ ਢੂੰਡੇਂ ਕਿਸ ਤਾਈਂ ?
ਮਕਸਦ ਤੇਰਾ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਾਣਾ, ਨ ਪਿਆ ਭੱਜ ਅਜਾਈਂ।
ਦੋ ਆਲਮ ਦੀ ਦੌਲਤ ਤੇਰੀ, ਹੈ ਇਹ ਜੱਗ ਨਿਸ਼ਾਨੀ,
ਜੋ ਵੀ ਮੁਖ ਥੀਂ ਬੋਲੇ 'ਗੋਇਆ', ਬੋਲੇ ਸੱਚਾ ਸਾਈਂ।੧੭।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਿਰਾ—(ਕਿ+ਰਾ) ਕਿਸ ਨੂੰ। ਮੇ ਜੋਈ—ਤੂੰ ਲਭਦਾ ਹੈਂ।
ਮਕਸੂਦ—ਮਕਸਦ, ਨਿਸ਼ਾਨਾ। ਮੇ ਪੋਈ—ਤੂੰ ਢੂੰਡਦਾ ਹੈਂ, ਦੌੜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਦੌਲਤ—ਸਲਤਨਤ,
ਹਕੂਮਤ। ਹੱਕ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

ਅਰਥ : (ੳ) (ਜਦ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹੈ (ਫਿਰ) ਤੂੰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਲਭਦਾ ਹੈਂ ? (ਅ) (ਜਦ ਤੇਰਾ) ਮਕਸਦ ਪ੍ਰਭੂ (-ਪ੍ਰਾਪਤੀ) ਹੈ, (ਫਿਰ) ਤੂੰ ਕਿਥੇ ਭਜ ਨਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ? (ੲ) (ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ !) ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਜਹਾਨ ਤੇਰੀ ਸਲਤਨਤ (ਹਕੂਮਤ) ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹਨ। (ਸ) ਭਾਵ—ਤੂੰ (ਇਹ) ਬਚਨ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੋਂ ਬੋਲਦਾ ਹੈਂ।

‘ਗੋਇਆ’, ਅਗਰ ਆਂ ਜਮਾਲ ਦੀਦਨ ਦਾਰੀ।
 ਅਜ਼ ਖੁਦ, ਹਵਸਿ ਮੈਲ, ਰਮੀਦਨ ਦਾਰੀ।
 ਜ਼ੀਂ ਦੀਦਾ ਮ-ਬੀਂ, ਕਿ ਹਜਾਬਸੁ ਤੁਰਾ।
 ਬੇਦੀਦਾ ਬਬੀਂ, ਹਰ ਆਂ ਚਿ: ਦੀਦਨ ਦਾਰੀ।੧੮।

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

‘ਗੋਇਆ’ ਜੇ ਕਰ ਡਿੱਠਾ ਚਾਹੇਂ, ਜਲਵਾ-ਰੱਬ ਨਿਆਰਾ।
 ਮੋਹ ਮਮਤਾ ਤੇ ਮਾਇਆ ਪਾਸੋਂ, ਪਾਈਂ ਤੂੰ ਛੁਟਕਾਰਾ।
 ਏਨੂੰ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਨ ਉਸਨੂੰ, ਇਹ ਪਰਦਾ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ,
 ਬਿਨਾਂ ਦੀਦਿਓਂ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਵੇ, ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਅਪਾਰਾ।੧੮।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਜਮਾਲ—ਰੂਪ, ਜਲਵਾ। ਦੀਦਨ ਦਾਰੀ—ਵੇਖਣਾ ਰਖਦਾ ਹੈਂ, ਵੇਖਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਰਖਦਾ ਹੈਂ। ਹਵਸ—ਜਨੂੰਨ, ਆਰਜ਼ੂ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ। ਮੈਲ—ਰੁਚੀ, ਖਾਹਸ਼ ਮ-ਬੀਂ—ਨਾ ਵੇਖ। ਰਮੀਦਨ—ਦੌੜ ਜਾਣਾ, ਭਜ ਜਾਣਾ। ਹਜਾਬ—ਪਰਦਾ।

ਅਰਥ : (ੳ) ਹੇ ਗੋਇਆ, ਜੇ ਤੂੰ ਓਹ ਜਲਵਾ ਵੇਖਣ ਦੀ (ਚਾਹ) ਰਖਦਾ ਹੈਂ (ਅ) (ਤਾਂ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਨੂੰ ਦੌੜਦਾ ਕਰ (ਦੂਰ ਭਜਾ ਦੇ) (ੲ) ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਵੇਖ, ਇਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਪਰਦਾ ਹਨ। (ਸ) ਤੂੰ ਬਿਨ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਦੇਖ ਉਸ ਨੂੰ, (ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ) ਤੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ।

ਬੈਂਤ

ਦਿਲਿ ਜ਼ਾਲਮ, ਬ-ਕਸਦਿ ਕੁਸ਼ਤਨਿ ਮਾਸੁ।
ਦਿਲਿ ਮਜ਼ਲੂਮਿ ਮਾ, ਬ-ਸੁਏ ਖੁਦਾਸੁ ॥੧॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਜ਼ਾਲਮ ਨੇ ਹੈ ਜਦ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ, ਮਾਰਨ ਗੋਂਦ ਬਣਾਈ।
ਤਦ ਤੋਂ ਦੁਖੀਏ ਦਿਲ ਮੇਰੇ ਨੇ, ਰੱਬ ਤੇ ਆਸ ਟਿਕਾਈ।੧।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਕਸਦ—ਇਰਾਦਾ। ('ਕਸਦ ਕਸੇ ਕਰਦਨ' ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਕਿਸੇ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰਨਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਹੋਣਾ)। ਕੁਸ਼ਤਨ—ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦੇਣਾ। ਜ਼ਾਲਮ—ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ। ਮਜ਼ਲੂਮ—ਜਿਸ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਹੋਵੇ, ਸਤਾਇਆ ਹੋਇਆ।

ਅਰਥ : ਜ਼ਾਲਮ ਦਿਲ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਸਾਡਾ ਮਜ਼ਲੂਮ ਦਿਲ (ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ) ਖੁਦਾ ਵਲ (ਵੇਖਦਾ) ਹੈ।

ਓ ਦਰੀਂ ਫ਼ਿਕਰ, ਤਾ ਬ-ਮਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ।
ਮਾ ਦਰੀਂ ਫ਼ਿਕਰ, ਤਾ ਖੁਦਾ ਚਿ: ਕੁਨੱਦ ॥੨॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਉਹ ਜਰਵਾਣਾ ਹਰ ਦਮ ਲੋਚੇ, ਲਾਵਾਂ ਚੋਟ ਕਰਾਰੀ।
ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਮੌਲਾ ਵੱਲੇ, ਕਰਦਾ ਕੀ ਉਹ ਕਾਰੀ? ੨।

ਅਰਥ : ਉਹ (ਜਰਵਾਣਾ) ਇਸ ਫ਼ਿਕਰ ਵਿਚ (ਹੈ) ਤਾਂ ਜੁ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀ ਕਰੇ (ਕਿਵੇਂ ਧੱਕਾ ਕਰੇ), ਪਰੰਤੂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਫ਼ਿਕਰ ਵਿਚ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੁ ਖੁਦਾ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮ-ਬਰ ਐ ਬਾਦ, ਖ਼ਾਕਮ, ਅਜ਼ ਦਰਿ ਦੋਸੁ।
ਦੁਸ਼ਮਨਮ ਸਰ ਜ਼ਨੱਦ, ਕਿ ਹਰ ਜਾਈਸੁ ॥੩॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਗੁਰੂ-ਦਰੋਂ ਨ ਚੁੱਕ ਲਿਜਾਵੀ, ਮੇਰੀ ਖ਼ਾਕ, ਹਵਾਏ।
ਵੈਰੀ ਮਾਰਨ ਤਾਅਨੇ ਮੈਨੂੰ, 'ਬਾ ਬਾ ਨੇਹੁ ਲਗਾਏ'।੩।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਮ+ਬਰ—ਨਾ ਲਿਜਾ। ਬਾਦ—ਹਵਾ। ਖ਼ਾਕ+ਮ—ਮੇਰੀ ਮਿੱਟੀ।

ਦੁਸ਼ਮਨ+ਮ—ਮੇਰੇ ਵੈਰੀ, ਵਿਰੋਧੀ। ਹਰ ਜਾਈ—ਹਰ ਥਾਵਾਂ, ਥਾਂ ਥਾਂ ਪਿਆਰ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ। ਸਰ ਜਨੱਦ—ਸਿਰ ਫੇਰੇਗਾ, ਪਰਗਟ ਕਰੇਗਾ।

ਅਰਥ : ਐ ਹਵਾ, ਮੇਰੀ ਮਿੱਟੀ (ਰਾਖ) ਮਿੱਤਰ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ (ਉਡਾ ਕੇ) ਨਾ ਲਿਜਾ, (ਕਿਉਂ ਜੁ) ਮੇਰਾ ਦੁਸ਼ਮਨ (ਬੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ) ਪਰਗਟ ਕਰੇਗਾ ਕਿ (ਉਹ) ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੁਰੀ ਫਿਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ (ਭਾਵ—ਮੈਂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ)।

ਨੇਸੁ ਗੈਰ ਅਜ਼ਾਂ ਸੱਨਮ, ਦਰ ਪਰਦਾ-ਇ ਦੈਰੋ ਹਰਮ।

ਕੈ ਬਵੱਦ ਆਤਿਸ਼ਿ ਦੋ ਰੰਗ, ਅਜ਼ ਇਖਤਲਾਫ਼ਿ ਸੰਗਹਾ ॥੪॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਕਾਅਬੇ ਤੇ ਬੁਤਖਾਨੇ ਅੰਦਰ, ਮਾਹੀ ਵਸਦਾ ਓਹੀ।
ਚਿਣਗਾਂ ਨਿਕਲਣ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀਆਂ, ਪੱਥਰ ਤੋੜੇ ਕੋਈ ॥੪॥

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸੱਨਮ—ਮਾਹੀ, ਪ੍ਰੀਤਮ। ਦੈਰ ਓ ਹਰਮ—ਮੰਦਰ ਤੇ ਮਸੀਤ। ਆਤਿਸ਼ਿ—ਅੱਗ। ਸੰਗ—ਪੱਥਰ।

ਅਰਥ : ਮੰਦਰ ਤੇ ਮਸੀਤ ਦੇ ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਮਾਹੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ। ਕਦੀ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ (ਆਪਸ ਵਿਚ ਦੀ) ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਅਗਨੀ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ? (ਪੱਥਰ ਤੋੜਿਆਂ ਅੱਗ ਦੇ ਚੰਗਿਆੜੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਇਕ-ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਦਕਾਂ ਲਈ ਹਰ ਥਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਹੀ ਜਲਵਾ ਹੈ)।

ਆਸਮਾਂ ਸਿਜਦਾ ਕੁਨੱਦ, ਪੇਸ਼ਿ ਜ਼ਮੀਂ, ਕਿ ਬਰ ਓ।

ਯਕ ਦੋ ਨਫ਼ਸ, ਅਜ਼ ਪੈ ਜ਼ਕਰਿ ਖ਼ੁਦਾ, ਬਿ-ਨਸ਼ੀਨਦ ॥੫॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਧਰਤੀ ਤਾਈਂ ਅੰਬਰ ਨੀਲਾ, ਝੁੱਕ ਝੁੱਕ ਸੀਸ ਨਿਵਾਵੇ।
ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਥੇ ਇੱਕ ਅੱਧ ਬੰਦਾ, ਹਰ ਦਮ, ਹਰੀ ਧਿਆਵੇ।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਸਿਜਦਾ—ਨਮਸਕਾਰ। ਪੇਸ਼—ਸਾਹਮਣੇ। ਬਰ ਓ—ਓਸ ਉਤੇ। ਨਫ਼ਸ—ਦਮ। ਬਿ-ਨਸ਼ੀਨਦ—ਬੈਠਦਾ।

ਅਰਥ : ਅਕਾਸ਼ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅਗੇ ਸਿਜਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਸ ਉਤੇ ਇਕ ਅੱਧਾ ਬੰਦਾ, ਇਕ ਦੋ ਦਮ ਲਈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਬ-ਜ਼ੇਰਿ ਸਾਇਆ-ਇ ਤੂਬਾ, ਮੁਰਾਦਹਾ ਯਾਬੀ।

ਬ-ਜ਼ੇਰਿ ਸਾਇਆ-ਇ ਮਰਦਾਨਿ ਹੱਕ, ਖ਼ੁਦਾ ਯਾਬੀ ॥੬॥

ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਅਨੁਵਾਦ

ਕਲਪ ਬਿਛ ਦੀ ਛਾਇਆ ਜੇ ਕਰ, ਮਨ ਦੀ ਆਸ ਪੁਜਾਵੇ।
 ਛਾਇਆ ਰੱਬੀ ਬੰਦਿਆਂ ਸੰਦੀ, ਰੱਬ ਦਾ ਮੇਲ ਕਰਾਵੇ।

ਸ਼ਬਦਾਰਥ : ਤੂਬਾ—ਇਸਲਾਮੀ ਮਨੋਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨ-ਬਾਛਤ ਪਦਾਰਥ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਸਵਰਗੀ ਬਿਛ।

ਅਰਥ : ਤੂਬਾ ਬਿਛ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਹੇਠ ਤੈਨੂੰ ਮੂੰਹੋਂ-ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ (ਕੇਵਲ ਸਰੀਰਕ ਸੁਖਾਂ ਲਈ ਵਸਤਾਂ) ਮਿਲਣਗੀਆਂ, ਪਰੰਤੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮਰਦਾਂ (ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ) ਦੀ ਛਾ ਹੇਠ (ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ) ਤੂੰ ਸਰਬ-ਸੁਖਦਾਤੇ ਹਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਂਗਾ।

(ਨੋਟ—‘ਤੂਬਾ’ ਲਈ ਵੇਖੋ ਗ਼ਜ਼ਲ ਨੰ: ੨੯ ਦਾ ਸ਼ੇਅਰ ਨੰ: ੪, ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵਾਰਥ)

ਅਜ ਸਲਤਨਤਿ ਦਹੱਮ (ਗੰਜ-ਨਾਮਾ)

(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀਉ ਸੱਤਿ)

ਨਾਸਰੋ ਮਨਸੂਰ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਏਜ਼ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੫॥

ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮਦਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ

ਹੱਕ ਰਾ ਗੰਜੂਰ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਜੁਮਲਾ ਫ਼ੈਜ਼ੋ ਨੂਰ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੬॥

ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨਚੀ ਹਨ ਅਤੇ ਨੂਰਾਨੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਮਾਲਕ

ਹੱਕ ਹੱਕ ਆਗਾਹ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਬਾਹਿ ਬਾਹਿਨਸ਼ਾਹ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੭॥

ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਜਾਣੂ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਸ਼ਾਹ ਹਨ

ਬਰ ਦੋ ਆਲਮ ਸ਼ਾਹ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਖ਼ਸਮ ਰਾ ਜਾਂ ਕਾਹ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੮॥

ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹਨ ਅਤੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਣ ਦੀ ਸੰਸਾ ਪਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜੋਧੇ ਹਨ

ਫ਼ਾਇਜ਼ੁਲ ਅਨਵਾਰ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਕਾਸ਼ਫ਼ੁਲ ਅਸਰਾਰ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੦੯॥

ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਨੂਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ (ਕਰਤਾਰ ਦੇ) ਭੇਤ ਦਸਣ ਵਾਲੇ ਹਨ

ਆਲਿਮ ਅਲ ਅਸਤਾਰ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਅਬਰਿ ਰਹਿਮਤ ਬਾਰ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਭ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਤੇ ਪਰਦੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਬੱਦਲ ਹਨ।

ਮੁਕਬਲੋ ਮਕਬੂਲ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਵਾਸਲੋ ਮੌਸੂਲ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੧॥

ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਇਆਂ ਚੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਜਾਂ ਫ਼ਰੋਜ਼ਿ ਦਹਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਫ਼ੋਜ਼ਿ ਹੱਕ ਰਾ ਬਹਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੨॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਦੀ ਨਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰੱਬੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਗਰ ।

ਹੱਕ ਰਾ ਮਹਬੂਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਤਾਲਬੋ ਮਤਲੂਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੩॥

ਰੱਬ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ । ਉਹ ਹਰੀ ਦੇ ਖੋਜੀ (ਆਸ਼ਕ) ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਮਸ਼ੂਕ ਵੀ ।

ਤੇਗ਼ ਰਾ ਫ਼ੱਤਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਜਾਨੋ ਦਿਲ ਰਾ ਰਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੪॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਧਨੀ ਹਨ ਅਤੇ ਘਟ ਘਟ ਦੀ ਜਾਨਣਹਾਰ ਹਨ ।

ਸਾਹਿਬੇ ਇਕਲੀਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਚਿੱਲੇ ਹੱਕ ਤਜ਼ਲੀਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੫॥

ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲਾ ਤਾਜ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਛਾਂ ਹੈ ।

ਖ਼ਾਜ਼ਨੇ ਹਰ ਗੰਜ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਮਰਹਮੇ ਹਰ ਰੰਜ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੬॥

ਉਹ ਸਾਰੇ ਰੱਬੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨਚੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਦਾਰੂ ਹਨ ।

ਦਾਵਰਿ ਆਫ਼ਾਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ ਤਾਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੭॥

ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਇਕ ਓਹੋ ਲਾਸਾਨੀ ਹੈ ।

ਹੱਕ ਖ਼ੁਦ ਵੱਸਾਫ਼ਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਬਰਤਰੀ ਔਸਾਫ਼ਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੮॥

ਖ਼ੁਦਾ ਆਪ ਉਸਤਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ, ਉਹ ਵੱਡਿਆਂ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ।

ਖ਼ਾਸਗਾਂ ਦਰ ਪਾਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਭੁਦਸੀਆਂ ਬਾਰਾਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੧੯॥

ਖ਼ਾਸ ਕਬੂਲੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਡਿਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ।

ਮੁਕਬਲਾਂ ਮੱਦਾਹਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਜਾਨੋ ਦਿਲ ਰਾ ਰਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੦॥

ਪਰਵਾਨ ਹੋਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਘਟ ਘਟ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਨ।

ਲਾ-ਮਕਾਂ ਪਾਬੋਸਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਬਰ ਦੋ ਆਲਮ ਕੋਸਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੧॥

ਬੈਕੁੰਠ ਵੀ ਚਰਨ ਚੁੰਮਦਾ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡੰਕਾ ਵੱਜਦਾ ਹੈ।

ਸੁਲਸ ਹਮ ਮਾਹਕੂਮਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਰੁਬਾਅ ਹਮ ਮਖਤੂਮਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੨॥

‘ਸੁਲਸ’ ਤਿੰਨੇ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਮੁਹਰ ਹੈ।

ਸੁਦਸ ਹਲਕਾ ਬਗੋਸਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਦੁਬਮਨ ਅਫਗਨ ਜੋਸਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੩॥

‘ਸੁਦਸ’ (ਛੇਵਾਂ ਹਿੱਸਾ) ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਹੈ, ਉਹ ਵੈਰੀ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਮੱਠਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਖਾਲਸੋ ਬੇਕੀਨਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਹੱਕ ਹੱਕ ਆਈਨਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੪॥

ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਉਹ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹਨ।

ਹੱਕ ਹੱਕ ਅੰਦੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਰਵੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੫॥

ਉਹ ਸੱਚੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਫਕੀਰ ਵੀ।

ਮੁਕਰਮੁਲ-ਫੱਜ਼ਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਮੁਨਿਆਮ-ਅਲ-ਮੁਤਆਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੬॥

ਬਖਸ਼ਸ਼ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਉਹ ਵੱਡੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਕਾਰਮੁਲ-ਕੱਰਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਰਾਹਮ-ਅਲ-ਰਹਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੭॥

ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਦਾਤਿਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨਾਂ ਦਾ ਮਿਹਰਬਾਨ।

ਨਾਇਮੁਲ-ਮੁਨੀਆਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਫ਼ਾਹਿਮੁਲ-ਫ਼ੱਹਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੮॥

ਬਖਸ਼ਸ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਾਨਿਆਂ ਤੋਂ ਦਾਨਾ ਹੈ।

ਦਾਇਮੋ ਪਾਇੰਦਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਫ਼ੱਰਖੋ ਫ਼ਰਖੰਦਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੨੯॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਤੇ ਅਟੱਲ ਹਨ, ਉਹ ਸੁਹਣਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਬਾਰਕ ।

ਫ਼ੈਜ਼ ਸੁਬਹਾਂ ਜ਼ਾਤਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਨੂਰਿ ਹੱਕ ਲਮਆਤਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹਸਤੀ ਰੱਬੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਅਕਾਲੀ ਜੋਤ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰਾ ਹਨ ।

ਸਾਮਆਨੇ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਹੱਕ ਬੀਂ ਜ਼ਿ ਇਨਆਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੧॥

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ।

ਵਾਸਫ਼ਾਨਿ ਜ਼ਾਤਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਵਾਸਲ ਅਜ਼ ਬਰਕਾਤਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੨॥

ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਵਿਚ ਅਭੇਦ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਰਾਕਮਾਨਿ ਵਸਫ਼ਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਨਾਮਵਰ ਅਜ਼ ਲੁਤਫ਼ਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੩॥

ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਣ ਵਾਲੇ, ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਵਰੋਸਾਏ ਗਏ ।

ਨਾਜ਼ਰਾਨਿ ਰੂਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਮਸਤਿ ਹੱਕ ਦਰ ਕੂਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੪॥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਮਸਤਾਨੇ ਹੋ ਗਏ ।

ਖ਼ਾਕ ਬੋਸਿ ਪਾਏ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਮੁਕਬਲ ਅਜ਼ ਆਲਾਏ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੫॥

ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨ ਪੂਜੀ ਚੁੰਮਣ ਵਾਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਵਰੋਸਾਏ ਗਏ ।

ਕਾਇਰੇ ਹਰ ਕਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਬੇਕਸਾ ਰਾ ਯਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੬॥

ਹਰ ਕਾਰਜ ਦੇ ਕਰਤਾ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਅਤੇ ਉਹ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦੇ ਸਹਾਈ ਹਨ ।

ਸਾਜਦੋ ਮਸਜੂਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਜੁਮਲਾ ਫੈਜੋ ਜੂਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੭॥

ਆਪ ਸਿਜਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਿਜਦਾ ਕਰਾਣ ਵਾਲੇ, ਸਭ ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਪੁੰਜ ਹਨ ।

ਸਰਵਰਾਂ ਰਾ ਤਾਜ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਬਰਤਰੀ ਮਿਅਰਾਜ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੮॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਤਾਜ ਹਨ, ਉਹ ਉਚਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਹਨ ।

ਅਬਰ ਕੁਦਸੀ ਰਾਮਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਵਾਸਫਿ ਅਕਰਾਮਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੩੯॥

ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹਨ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਉੱਮਿ ਕੁਦਸ ਬੱਕਾਰਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਗਾਬੀਆ ਬਰਦਾਰਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੦॥

ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਦੇਵੀਆਂ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਝਾੜੂ-ਬਰਦਾਰ ਹਨ ।

ਕਦਰੋ ਕੁਦਰਤ ਪੇਸ਼ਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਇਨਕੀਆਦ ਅੰਦੇਸ਼ਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੧॥

ਕੁਦਰਤ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਪਰ ਆਪ) ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਾਸ ਹਨ ।

ਤਿਸਾਅ ਉਲਵੀ ਖਾਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਚਾਕਰਿ ਚਾਲਾਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੨॥

ਨੌ ਖੰਡ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨ-ਪੂੜ ਹਨ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹਨ ।

ਤਖਤਿ ਬਾਲਾ ਜ਼ੋਰਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਲਾ ਮਕਾਨੇ ਸੈਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੩॥

ਉੱਚਾ ਤਖਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੇਠ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੀ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ।

ਬਰਤਰ ਅਜ਼ ਹਰ ਕਦਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਜਾਵਿਦਾਨੀ ਸਦਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੪॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰ ਗੁਣ ਵਿਚ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਅਟੱਲ ਪਰਧਾਨ ਹਨ ।

ਆਲਮੇ ਰੰਬਨ ਜ਼ਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।

ਜਾਨੋ ਦਿਲ ਗੁਲਬਨ ਜ਼ਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੫॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਰੰਬਨ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਹ ਤੇ ਆਤਮਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

ਰੋਜ਼ ਅਫ਼ਚੁੰ ਜਾਹਿ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
 ਜ਼ੇਬ ਤਖ਼ਤੋ ਗਾਹਿ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੬॥

ਸਤਿਗੁਰਾ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦਿਨ ਦੁਗਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ (ਸਭ ਰਾਜਾ) ਦੇ ਤਖ਼ਤਾਂ ਦੀ ਸਹੱਪਣ ਹਨ ।

ਮੁਰਬਦੁਲ ਦਾਰੈਨ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
 ਬ-ਨਬੀਂ ਹਰ ਐਨ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੭॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਵਾਲੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰੇਕ ਅੱਖ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹਨ ।

ਜੁਮਲਾ ਦਰ ਫ਼ੁਰਮਾਨਿ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
 ਬਰਤਰ ਆਮਦ ਬਾਨਿ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੮॥

ਸਭ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ ।

ਹਰ ਦੋ ਆਲਮ ਖ਼ੈਲਿ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
 ਜੁਮਲਾ ਅੰਦਰ ਜ਼ੈਲਿ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੪੯॥

ਦੋਵੇਂ ਜਹਾਨ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਸੈਨਾ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਹਨ ।

ਵਾਹਿਬੁਲ ਵਹਾਬ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
 ਫ਼ਾਤਿਹੇ ਹਰ ਬਾਬ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੦॥

ਉਹ ਦਾਤਿਆਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਫ਼ਤਹਿ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।

ਬਾਮਲੁਲ ਅਸ਼ਫ਼ਾਕ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
 ਕਾਮਲੁਲ ਅਖ਼ਲਾਕ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੧॥

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਸੁਭ ਆਚਾਰ ਵਾਲੇ ਹਨ ।

ਰੂਹ ਦਰ ਹਰ ਜਿਸਮ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
 ਨੂਰ ਦਰ ਹਰ ਚਸਮ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੨॥

ਉਹ ਸਭ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਚਾਨਣਾ ਹਨ ।

ਜੁਮਲਾ ਰੋਜ਼ੀ ਖ਼ਾਰਿ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
 ਫ਼ੈਜ਼ਿ ਹੱਕ ਅਮਤਾਰਿ ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੩॥

ਸਾਰੇ ਰੋਜ਼ੀ ਖਾਦੇ ਹਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ, ਉਹ ਰੱਬੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਸਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ।

ਬਿਸਤੋਂ ਹਫ਼ਤ ਗਦਾਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਖਾਕ-ਰੋਬ ਸਰਾਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੪॥

੨੦ ਤੇ ੭ ਸਤਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਮੰਗਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਝਾੜੂ-ਬਰਦਾਰ ਹਨ।

ਖਮਸੋਂ ਵਸਫ਼ ਪੈਰਾਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਹਫ਼ਤ ਹਮ ਬੈਦਾਇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੫॥

ਪੰਜ ਤੱਤ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੱਤੇ ਪੀਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹਨ।

ਬਰ ਦੋ ਆਲਮ ਦਸਤਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਜੁਮਲਾ ਉਲਵੀ ਪਸਤਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੬॥

ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਹੱਥ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਉੱਚੇ ਨੀਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹਨ।

ਲਾਲ ਸਗੇ ਗੁਲਾਮਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਦਾਗ਼ਦਾਰਿ ਨਾਮਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੭॥

ਨੰਦ ਲਾਲ ਕੂਕਰ ਦਾਸ ਹੈ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਕਮਤਰੀਂ ਜ਼ਿ ਸਗਾਨਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਰੇਜ਼ਾ ਚੀਨਿ ਖ਼ਾਨਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੮॥

ਉਸ ਦੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨੀਵਾਂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਾਲਾਂ ਵਿਚ ਭੋਰੇ ਚੁਗਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ।

ਸਾਇਲ ਅਜ਼ ਇਨਆਮੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਖ਼ਾਕਿ ਪਾਕ ਅਕਦਾਮੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੫੯॥

ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੋਂ (ਇਕ) ਇਨਾਮ ਦਾ ਮੰਗਤਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਦਾ।

ਬਾਦ ਜਾਨਸ਼ ਫ਼ਿਦਾਏ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ।
ਫ਼ਰਕਿ ਓ ਬਰ ਪਾਏ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥੧੬੦॥

(ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸੀਸ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਹੋਵੇ।

ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ
PUNJABI LIBRARY

www.PunjabiLibrary.com